

BENEDICTUS SPINOZA

Sculp. fecit.

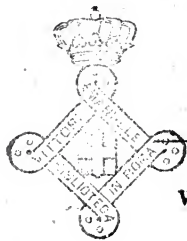
BENEDICTI DE SPINOZA
O P E R A
QVAE SUPERSVNT OMNIA.

ITERVM EDENDA CVRAVIT, PRAEFATIONES, VITAM
AVCTORIS, NEC NON NOTITIAS, QVAE AD HISTO-
RIAM SCRIPTORVM PERTINENT

ADDIDIT

HENR. EBERH. GOTTLOB PAVLVS

PH. AC TH. D. HVIVS PROF. ORD. IENENSIS.

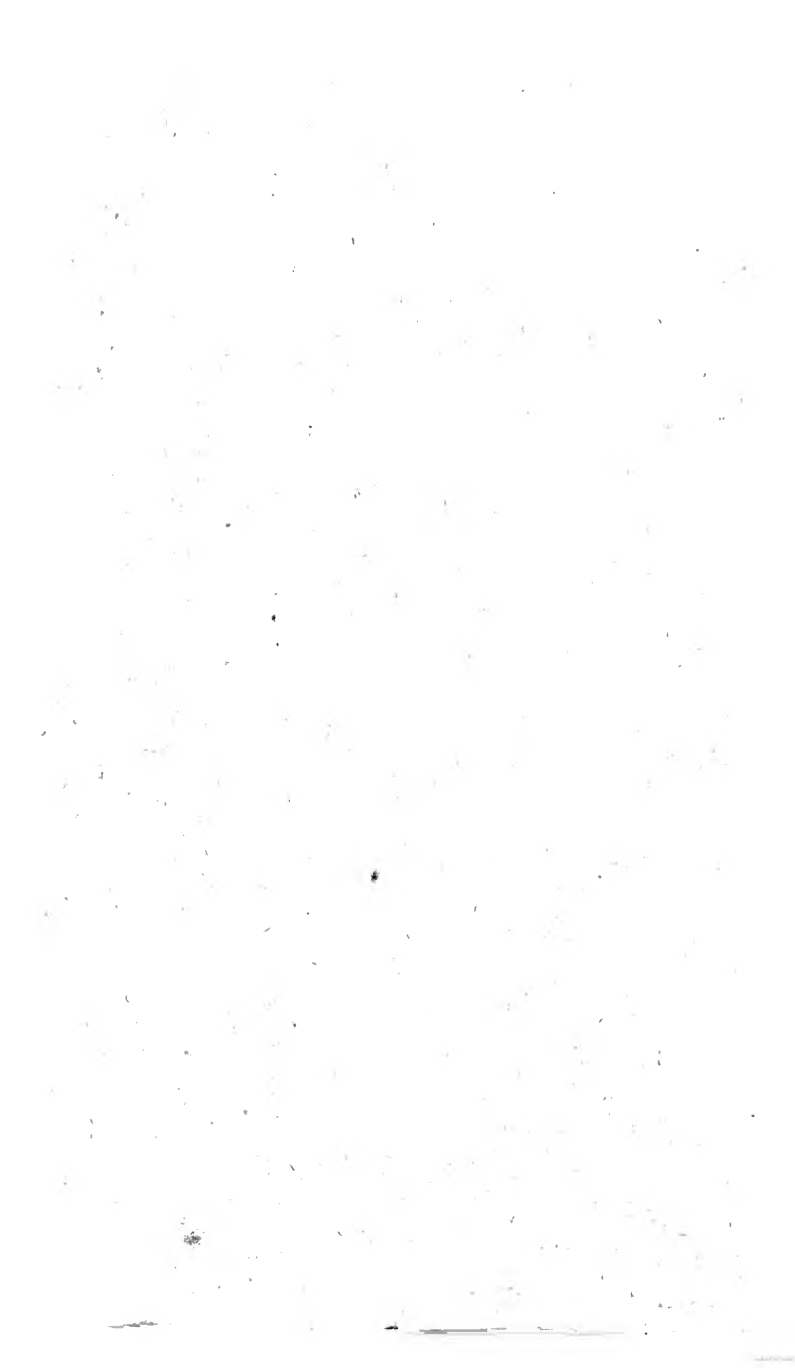

VOLV MEN POSTERIVS.

CVM IMAGINE AVCTORIS.

I E N A E
IN BIBLIOPOLIO ACADEMICO.

1 8 0 3.

Posterior Operum Spinozae tomus, quem nunc cum eruditis communicamus, postumas reliquias continet, primum sub tit. *B. d. S. Opera Posthuma*, quorum series post praefationem exhibetur. *MDCLXXVII.* (pagg. 614. in 4.) ita editas, ut, post Indicem rerum, insequatur adhuc *Compendium Grammatices linguae hebraeae*, paginis 112. Collectionem Epistolarum, quae in prima illa editione pagg. 395 usque 614 implet, prior noster tomus, ut nimirum volumina sic satis aequalia fierent, anticipavit. Caetera, quae supererant, omnia nunc, curate recusa, de novo prodeunt in lucem.

In his *Ethica* est, Philosophiae, quae contra voluntatem auctoris Spinozistica nuncupatur, interpret copiosior atque purior, iteratis sagaciorum hominum meditationibus imprimis ponderanda. Via, qua auctor ad Ethicam hanc inveniendam progressus est, e *Tractatu de Intellectus Emendatione*, licet ad finem non perducto, cernitur. Qua considerata, si quis vel longissime a principiis auctoris

sive abhorreat sive abstineat saltem, non poterit tamen non peramare animum, qui „amore erga rem aeternam et infinitam solo pasci se posse“ sensit, quique „assidua meditatione eo pervenit, ut videret, se“ omittendo opum, libidinis honorumque cupiditatem non nisi mala certa omisurum esse; in ipsa vero investigatione veri boni, etiam si illud fortassis assecutus non sit, bonum certum“ tamen obtineri praescivit. Hoc demum incensus studio „*cognitionem unionis, quam mens cum tota natura habet*“ serio et, quantum fieri poterat, continue meditationibus suis praefixit. Divinum sane consilium, quod *veri boni* non potuit non participem reddere quaerentis animum, quantumvis sua *veri* investigatione (prout ea communis est sors mortalium!) scopum propositum non semper aequae feliciter attigisse videatur.

Licet nimirum in Benedicto duo potissimum sint, quae demirari atque amare nunquam desinam, primo videlicet ingenua illa animi, qua verum bonum sectatus est, castitas cuiuscunque superstitionis sive spe sive metu per internam vim superior, deinde systematis, quod excogitavit, simplicitas mirifica nexusque in cogitando toto indivulsus, duo tamen, quantum ego quidem assequor, obfuisse videntur, quo minus hic systematis in se praeclarissime cohaerentis artifex in fundamentis ponendis ab humana ad errorem proclivitate sibi satis caverit.

Cogni-

Cognitionem unionis, quam mens cum tota natura habet, sibi ad verum bonum intelligendum necessariam esse perspexerat. Vtinam vero ab ipsa mentis huius cognitione obtinenda scientiam incepisset Philosophus, secernendo quidem ea, quae in mente sua variationibus obnoxia deprehenderet, ab ideis necessariis et universis, quae homini verum bonum in vestiganti, hoc est, practicam rationem ejusque dictamina absoluta secuturo vitaeque, non prudentiam illam vanis ac fluxis circumstantiis accomodatam, sed sanctimoniam in aeternum, ut Apostolus ait (1 Joh. 2, 17.), non mutandam lubentissime amplexuro immotum velut sidus praelucent. Sed alia erat aevi illius methodus. Semper a metaphysicis praestruendis initium fieri, semper το Esse rerum ante alia omnia explicari debere, inveterata erat consuetudo, in Spinozam quoque a Cartesio quasi transfusa. Ducit mentis nostrae cognitio necessariis argumentationibus ad Deum. Sed ab illa ad hunc ascendere qui valent mortales, non aequè feliciter ab infinito descendunt ad finitum. Initium nempe faciunt ab eo, quod, quoniam a nostra cognitione remotius est, humana imaginatio, facilius quam quidem ratio, assequi sibi videtur. Quo facto si error admissus est in metaphysica de Infinito tractatione, is et detegitur difficillime, et in omnes tamen reliqui systematis articulos se insinuat subtiliter. Vnde antiquioribus philosophantium periculis cautiore facti, ut moralis doctrina omnis a metaphysicis dogmatibus independens ex eo, quod in
men-

mente humana inest absolutum, deducatur, rectius praeceperunt ac felicius. cf. Rehberg Verhältniß der Metaphysik zur Religion. (Berlin 1787. 8.). A mente ipsa philosophari inchoantibus licet id, quod inest in nobis, vel potius quod sumus nos ipsi, attentione figere atque e propinquo, ut ita dicam, intrinsecus intueri. A certo deinde progrediendum ultra est ratiocinationibus cautis fundamenta firma substruere anniso. Certius enim nobis cogitantibus nihil omnino esse potest, quam ipsum illud nostrum Esse. Neque certitudinis alia cogitari potest mensura nobis, hominibus, tractabilis, quam haec, utrum aliquid in nostro Esse insit, nec aliter, nisi negato hoc, negari possit, ita quidem ut vera dici mereantur ea, quae cum necessario Esse nostro stent cadantque, vero autem similia tantum sint, quae non nisi accidentibus in hoc nostro Esse nituntur hisque aequalia sunt. Contraria vero ratione si ab Infinito iter instituunt philosophandi, a mysterio maximam certe partem imperscrutabili se progredi non possunt diffiteri, prout ipse Spinoza Deum intelligit substantiam constantem infinitis attributis (Eth. Defin. VII.), ex quibus duo tantum, quod nempe cogitans sit atque extensum (Eth. P. II. propos. 1. 2.), cognita habere sibi visus est. Atque haec ipsa duo attributa, per quae tam claram de Deo quam de triangulo se habere ideam professus est (Epist. LX. p. 659. T. I.) unde demum vere cognita habere potuit? Suam ipsius mentem nisi ante omnia considerasset, neque cogitandi neque

extensionis purae notionem ullibi fuisset affectus. Originis vero, unde eam hauserit, oblitus in Deo seu Infinito bina illa attributa clara idea intueri se persuasum habebat. Porro eandem mentis seu sui ipsius contemplationem si deliberato studio tanquam primum illud, quo opus et unde progrediendum sit, sibi praefixisset, sine dubio etiam το Velle seu volendi spontaneitatem discernere coactus fuisset tamquam facultatem plane singularem atque in ente, quod sibi ipsi aliquid est, aequae primitivam ac το Cogitare. Quo facto omnis ipsius Ethica, nunc cuncta referens ad cogitationem ideoque moralem libertatem necessario excludens, in eo, quod ad homines pertinet, longe aliter non potuisset non efformari. In theologicis vero, quae praemisit, principiis si το perfecte (h. e. sancte) velle non minus ac το cogitare seu scire ut primitivam facultatem πνευματικὴν considerare adeoque inter ea, quorum claram ideam nos habere possumus, Dei attributa numerare se adactum sensisset, tunc infinitae spontaneitatis seu purae volitionis notionem a clara perfectissimi idea exulare non putasset.

Sed alterum quoque momentum, quod systematis Spinozistici caput tangere videtur, indicandum est. Scilicet simplicissima unitate mirifice se commendat doctrina illa per suum ἐν καὶ πᾶν omnia omnino complectens. Videntur omnia ad unum suum fontem reduci, unde ne emanent quidem, sed in quo vere immanent, ita ut Pantheismus iste Systema

stema emanationum immanentium dici possit. Atque est sane, cur ejusmodi finitorum omnium ad infinitam unitatem redactio intellectui seu facultati logicae quam maxime arrideat. Cogitandi nimirum actus in eo unice consistit, ut cogitans unitatem perspiciat eorum, quae alio respectu diversa sunt, immo diversissima esse possunt. *a* praedicatur de *b*, quatenus intelligitur, $\tau\psi$ *b* inesse $\tau\omicron$ *a* eo quidem sensu sumtum, de quo quaestio est. Unde patet atque iam dudum ostensum est, veri investigationem formalem seu logicam cum arithmetica permutatione esse comparandam, qua duo numeri sub diversa specie apparentes tamen sint maneatque iidem, velut $2 \times 3 = 6$. Sequitur sponte, in ea ipsa formali investigatione veri non posse esse canonem superiorem, quam hic, ut plura semper redigantur ad unum, unde non solum individuorum ad species, specierum ad generales classes elevare sed etiam principia seu leges applicatas omnes ad unum in cogitando principium referre atque exinde deducere nec desinunt cogitantes nec possunt desinere. Neque difficile est intellectu, id omne, circa quod cogitatio occupatur, quodque obiectum vocant, non quatenus existit extra cogitationem, sed quatenus (sive tamquam existens aliquid sive tamquam mere cogitabile) menti praesens, immo, mentis nunc quidem infinita pars est, cogitando et volendo attingi posse atque pertractari. Unde, si cogitans appellatur subiectum, elucet, ipsum, dum cogitat, omnino subiecto-obiectum, sive unum illum subiectivi et obiectivi

ctivi fontem communem, esse dicique debere. At vero omnis haec subjecti cum obiecto unitas non necessario est talis, nisi tunc, dum subiectum cogitat. Omnis porro principiatorum seu rationum specialiorum ex uno principio seu ratione absoluta et in se vera deductio non fit, nisi in regno, ut ita dicam, rationis seu veri formalis. Denique necessaria illa diversorum identificatio, sine qua nec affirmatio esset nec negatio, itidem ad formam cogitandi pertinet. Utrum vero duo obiecta, quae in animo insunt atque a cogitante dato nunc quodam respectu pro uno habentur, hoc est, sub forma unitatis concipiuntur, per suam ipsorum naturam, quam iis rebus, quas cum notione existentiae non possumus non cogitare, tribuere coacti sumus, unum sint, an vero cogitanti nunc tantum videantur unum esse, id sane cogitans ille, quantumvis ipse subiecto-obiectum sit, h. e. ex sua subiectiva cum obiecto unitate cogitet, non potest ita *formaliter* iudicans efficere et decernere. Hoc nimirum *a materia* pendere, omnes vel clamant vel sentiunt; materia vero (*internam cogitandi materiam innuo*) non pendet a modo illo, quo nunc ab hoc vel illo cogitatur, id est, ex diversitate redigitur ad unitatem. Potius obiectum ideale, hoc est, id quod inest in animo et propter quod animus subiecto-obiectum recte dici potest, — quotiescunque cum existentia cogitandum obversatur animo, necessitati subest seu realitati naturae suae, ita quidem, ut ideale obiectum unum cum altero formaliter identificetur frustra atque erronee, nisi necessario atque per

per realitatem suae naturae sit identificandum. Hocce autem utrum sit nec ne, is demum nodus est, is scopulus, qui per conceptam unitatem formalem et per idealem istam subiecti cum obiecto identitatem non tolli e medio potest, non moveri.

Sed admodum proclive tamen est, obiecti idealis unitatem cum subiecto, quae, dum cogitas, vere est, pro unitate reali atque extra formam cogitandi etiam necessaria habere. Proclive porro est, ut ii praecipue, qui potissimum in cogitando versantur, philosophantes nempe, illam in actu cogitandi seu *ἐνδύμνησιν* necessariam diversorum ad unitatem reductionem atque elevationem rationum legumque specialium ad unam rationem principem, quam principium summum vocant, etiam applicent ad res, quatenus eas tamquam existentes concipere coacti sunt, hoc est, quatenus iis ipsa cogitatione tribuitur aliquid, quo extra cogitationem esse ponuntur. Quam quidem applicationem si quis plene facit et pure, *τὸ πᾶν* ille in existendo reducet ad *τὸ ἔν*. Assuevit nempe in cogitando semper bina diversa certo intuitu ut unum considerare; et sic, dum cogitat, pergit in infinitum. Nunc ergo transfert (uti quidem valde affinia vel a sagacissimis per aliquod tempus confundi possunt) formalem cogitandi methodum suos extra terminos, id est, ad nexum existentium. Legem cogitandi pro lege existendi habet. Quo semel impetrato seu concessio excogitari nunquam posset systemate Spinozae verius aliud et sibi ipsi constantius.

Finito-

Finitorum enim cum Infinito, non unionem seu unionem tantum, sed simplicem et intrinsecam unitatem theoretice asserit. Cui errori alia medela opponi posse non videtur, praeter hanc, ut philosophus de methodo, quam sequi debeat in ratiocinando, saepius de novo et solícite sibi rationem reddere neque in rigido illo nexu consequentiarum tamquam criterio veri acquiescere sed prima, quae supponit, praemissa, quotiescunque novum elicit πορίσμα, suspiciosa cum severitate ad examen revocare secum constituat. Veri enim nobilitas non potest genealogica velut deductione comprobari, qua si octo vel sedecim proaviae purae se insequuntur, confecta res est. Non, nisi totum stemma consequentiarum usque ad primam suam originem sine macula ascendat, atque haec ipsa etiam origo sua seriei certitudine illustris sit, nobilitas illa πνευματική, ἡ ἀληθεια, satis probata videri potest.

Sed subsisto. Male enim, inquit lectores, editorem decet, censorem auctoris agere. Et quanti profecto auctoris! Id vero certum mihi esse laetor, hunc ipsum auctorem, modo vivum eum compellere contingeret, qualescunque istas dubitationes nostras nunquam offenso animo atque in alios pro suo quidem ingenio philosophantes stomachante suscepturum fore. Praeterea alterum ex duobus momentis, quae protuli, ea etiam de causa explicari debere existavi, ut pateret, theoreticum intellectum non necessario (id quod visum quidem est philosophis non-

nonnullis, intellectus autem viribus nimium, puto, detraheret!) ad Pantheismum adigi. Hoc potius tum demum fieri videtur, si, qui intellectu theoretice utuntur, legem intellectus seu cogitandi formalem pro lege unica habent, etiam existentiam cogitatione indicatam constitutura. Hac quoque in re non Philosophiam igitur culpandam videri, sed Philosophos, liceat mihi, quantumvis meae in philosophando tenuitatis bene mihi conscio, libere profiteri, Neque enim eos, qui sibi minus, quam ipsi philosophiae amici sunt, hoc indigne ferre posse praevideo.

Ad historiam litterariam scriptorum Spinozae, quae hoc tomo exhibentur, multo pauciora, quam quidem ad priorem partem, notanda occurrunt.

Nonnisi semel edita fuerunt sub titulo iam allato. Eadem forma extat imago Philosophi aeri incisa, quae proinde non raro exemplaribus huius editionis praefixa reperitur. Saepe tamen abest etiam, neque ad illam pertinere in praefamine significatur. Duplici circulo inclusa in quadrata basi habet nomen: BENEDICTVS DE SPINOZA cum distichis tribus, nec Poëta dignis nec Philosopho:

Cui Natura, Deus, rerum cui cognitus ordo

Hoc Spinosa statu conspiciendus erat.

Expressere Viri faciem, sed pingere mentem

Zeuxidis artifices non valere manus.

Illam viget scriptis: illic sublimia tractat.

Hunc quicumque cupis noscere scripta lege.

In *

In superno altero latere legitur: „Natus Amstelred. MDCXXXII. 24. Novemb.“ in altero: „Dentatus Hagae Com. MDCLXXVII. 21. Febru.“

Omnia Spinozae opera philosophica propria (Principia nempe Philosophiae Cartesianae et Cogitata Metaphysica non omnino Spinozifica sunt) in aliam linguam, quam germanicam, translata non sunt. Videmus, superstitiosum illum et ridiculum horrorem atheismi, quem vocabant, spinozifici inter nostrates citius, quam alibi, a peritioribus excussum fuisse. Noluerunt Germani diutius talia spectra reformidare. Evocabantur e tenebris. Ad claram diei lucem verum a falso discernere, quam vagis rumoribus de occulto monstro agitari malumus. Pauculi, qui quasi per mediam noctem adhuc umbras sibi fingunt, quas suis petant latratibus, vix indigitari merentur, ut ne nomina cito peritura ex criminationibus famam capient superstitem. Iam 1785. prodierant: Bened. von Sp. zwey Abhandlungen über die Cultur des menschlichen Verstandes, und über die Aristocratie und Democratie, interprete Schack Hermann Ewald, Ducis Saxogothani Secretario aulico. Eidem viro ingenioso tribuuntur Spinoza's philosophische Schriften I. II. Band. Gera 1790. 1793. 8. Versioni annotationes praefationesque additae sunt lectu dignae.

Alia memorabilia literaria de versionibus, refutationibus, censuris scriptorum Spinozae, quae hoc loco

loco commemorare cogitaveram, nunc transire licet, cum interea Vir doctiss. Chstph. Theoph. de Murr in sua editione „Annotationum Benedicti de Sp. ad Tractatum theologicopoliticum“ (Hagaecom. 1802. 4.) magnam harum rerum copiam cum eruditis communicaverit. Notitias enim cum diligentia collectas et recentissime editas huc transcribere, in auctorem aequae ac in lectores nostrumque tempus censeremus iniurium.

Postuma Spinozae opera omnia, praeter fragmentum Grammaticae hebraicae, in *Hollandicam* dialectum versa prodierunt sub titulo: „De Nagelate „Schriften van B. D. S. Als Zedekunst, Staatskunde, „Verbetering van 't Verstant, Brieven en Antwoorden. Vit verscheide Talen in de Nederlandsche „gebragt. Gedrukt in 't Jaar M. DC. LXXVII.“ Ohne die Vooreeden, 666 S. in 4. Sequitur haec translatio editionem latinam, quam habuimus, unicam, ejusdem anni in 4., cuius etiam praefatio verbotenus translata est, hac una mutatione facta, ut cur omissa sit Grammatica hebraica rationem reddat satis probabilem, nimirum hebraei idiomatis studiosos latinae linguae imperitos non esse. Inferuntur praeterea praefationi sexag. tres belgici, quibus illud Virgilii: Felix qui potuit rerum cognoscere causas, explicatius decantatur, auctore P. C. Hooft, qui, dum vivebat, Praefectus Muidensis (Drost van Muiden) fuerat et historiographus ac poeta eximius vocatur. Sed haec nihil ad nos. — Cur ex diversis lin-

linguis (uit verscheide talen) facta esse velit haec **versio**, non patet. Praeter paucas belgice scriptas epistolas alia, quae continet, omnia ab initio latine scripta fuerant. Nescimus proinde, unde constet id, quod Doct. de Murr l. c. p. 14. asseruit: Opp postuma **primum belgice** ab Auctore scripta fuisse. Margini **versionis termini technici latini**, quibus utitur **auctor**, adjecti sunt. Nec male. In scientificis, quos vocant, libris quidquid sensum sive impedire possit sive pervertere, quavis data opera vitasse nimium videbitur nemini. Notavit iam Mylius in Bibliotheca Anonymorum p. 941. dici, extare adhuc in exemplo Mss Auctoris *caput de Diabolo*. Utinam, si quis est inter Batavos, qui rarissimas hasce Benedicti reliquias possidet, supplementum **Ethices**, quod cum Kantiano illo „principio malo“ comparandum foret, vel cum orbe erudito vel nobiscum communicare velit.

Id potissimum nobis adhuc incumbere videtur, ut de Collectaneis ad vitam Spinozae sub finem additis rationem reddamus lectori, ne minima quidem, quae virum tantum spectant, facile neglecturo.

Vitam Spinozae Ioh. Colerus primo belgice scripsit et cum sermone ecclesiastico a se habito de resurrectione Iesu non allegorice cum Spinoza interpretando edidit Amstelodami 1706. Eodem anno gallice prodiit haec biographia sub tit. „*La Vie de B. de Spinoza*“, tirée des écrits de ce fameux Philosophe et du témoignage de plusieurs personnes dignes

„nes de foi, qui l'ont connu particulièrement, par
 „Jean Colerus, *Ministre de l'Eglise Luthérienne de la*
 „Haye. à la Haye, chez T. Johnson Marchand Li-
 braire dans le Poote. M. DCC. VI.“ 181. pp. in 8.

Extat germanica versio ex gallico facta. Frcf.
 et Lipf. 1733. 126 S. in 8. „Das Leben des Bened.
 von Spinoza aus den Schriften dieses berufenen
 Weltweisen etc.“ Adspersit Translator notulas non
 raro satis facetas. e. gr. Das ist aber zu bedauern,
 daß diejenigen, welche die Natur so reichlich an
 sich erfahren (daß sie nemlich mit einem fertigen
 und durchdringenden Verstande begabt sind) fast
 gemeiniglich zu dem sogenannten Naturalismo eine
 Neigung blicken lassen. Solches kommt nun ohne
 Zweifel vornehmlich daher, daß solche Leute sich
 in ihr natürlich Licht oder Verstand allzusehr ver-
 lieben und damit alles genau begreifen und gründ-
 lich erforschen wollen. Da aber dieses in überna-
 türlichen Dingen nicht angeht etc. — Praefixa est ger-
 manicae versionis imago Spinoza, cum voce Afro dig-
 na: „*characterem reprobationis in vultu gerens.*“
 Verissimum est, iconem illam teterrime depravatam
 et plane dissimilem, characterem reprobandi, non di-
 cam artificis, sed operarii indelebilem omnium ocu-
 lis offerre. — Praeter annotatiunculas inanes eius
 furfuris, cujus exemplum dedimus, etiam historica
 quaedam minus contemnenda addidit Anonymus
 germanicae versionis auctor e Kortholto et aliunde
 collecta.

Colerus ipse in iis, quae historice refert, fide dignissimum se pingit ingenua simplicitate ac candore. Minime favet philosopho, quem atheum putavit, nec dissimulat dissensum intimum. Sed iniqua tamen, quae in genus, mores, mortemque Philosophi praeter veritatem conjecta deprehendit, sollicita omnium indiciorum pervestigatione abstergit absque vana gloriolae captatione. In eadem urbe domoque, ubi Sp. fuerat, versatus minutias quoque asservare et privatam Philosophi vitam a calumniis allitis repurgare potuit. Id quod ita fecit, ut ne leviora quidem illa, animi characterem, qui in Sp. infuit, ad vivum depingentia psychologiae studiosis non accepta esse possint. Quae de vita et Philosophia Spinozae prior jam ediderat Petr. Bayle in suo Dictionaire, quaeque Halma in Belgicum *) transtulit [v. Colerum ipsum] eadem animi ab omni partium studio puri vestigia non ubique ostendunt. Vnde consilium nobis enatum est, Colerianum libellum pro basi biographiae Spinozanae ita ponendi, ut (praeter prolixam anathematis rabbinici descriptionem, quam arrepta occasione de excommunicatione Benedicti a Iudaeis Amstelodamensibus facta, nescius tamen, quam verè formula contra Spinozam usi fuerint, de

*) „Het Leven van B. de Spinoza, met eenige Avanteekeningen over Zyn Bedryf, Schriften en Gevoelens — — vertaalt, door F. Halma. T'Utrecht by Francois Halma, Druekker van de Akademie. 1698. 8. Etiam Annotationes, quas titulus hic promittit, aliae non sunt, quam Baylianae.

de superfluo interferuerat) ne verbum quidem mutaremus.

Eadem Coleri biographia pro fundamento etiam sumpta est in raro sed amicorum quorundam benevolentia tandem impetrato libello: *Refutation des erreurs de Benoit de Spinoza*, par Mr. de Fénélon, Archevêque de Cambray, par le P. Lami, Benedictin, et par le Comte de Boullainvilliers, avec *la vie de Spinoza* écrite par M. Iean Colerus... *augmentée de beaucoup de particularités, tirées d'une Vie Manuscrite de ce Philosophe, faite par un de ses Amis.* à Bruxelles chez François Foppens. 1731. (158. et 482. pagg. in 12.) Additamenta non pauca et memoratu satis digna, quae anonymus editor ex Vita Manuscripta se profitetur interspersisse, in hac nostra editione diligentissime excerpta, praefixis literis: *Boullainv.* sub genuino Coleri textu imprimenda dedimus, annotatis ubique cum eodem signo etiam minutioribus, quibus a Coleriano textu differt illa anonymi recensio, discrepantiis quibuscunque.

Quinam vero iste manuscriptus additamentorum fons sit, non tam facile indagabatur. Praemiserat quidem Carolus Henr. Heydenreich libro suo non inutili: *Natur und Gott nach Spinoza*, I. Band. Leipzig 1789. ex libro, quem manu exaratum possidebat, sub tit.: *La vie et l'Esprit de Mr. Benoit de Spinoza* paginis LXXX.; notitiam et excerpta

pta Biographiae Spinozanae Manuscriptae, quam ut plurimum cum additamentis illis consentire facileprehendimus. Sed in aliis tamen, nominatim in judiciis de Spinoza intermixtis discrepabat a codice Heydenreichiano contextus additamentorum. Subinde etiam de germanica versione gallici libelli Heydenreichiana in aliquibus locis dubitatio subnascebatur.

Tandem vero variarum vitae Spinozanae descriptionum quasi genealogiam exquirere*) contigit. Simulac nimirum Vir S. V. *Henke* gallici ejus ipsius, quo usus fuerat Heydenreich, libelli Codicem suum nitide scriptum mecum communicasset, absque difficultate intellexi, compilationi miserae, quae l'Esprit de Mr. B. de Sp. inscripta est, praemissum biographiae tentamen („La Vie de Mr. Ben. de Spinoza“) ab ardentissimo quodam Benedicti admiratore provenire, qui animi sui fervorem minus cautum non raro in ipsum Spinozam, virum multo placidiorem suique semper compotem, transfundere voluit. Vnde factum est, ut Editor libelli: *Refutation des erreurs de Spinoza* — quem *Langlet de Fresnoy* fuisse, *Celeb. de Murr* indicavit — historicas quidem biographiae manuscriptae partes *Coleriano* textui, quem

b. 2

to-

*) Filo nodi vix tandem intricati invento literae mihi contigerunt viro genere et ingenio illustris, de *Brinckman*, Suecorum Regi a Legatione Borussica, eandem extricandi methodum indicantes meamque opinionem assatim confirmantes.

totum atque integrum pro basi sumserat, ubique interfereret, quoad facta quidem non immutatas, sed quoad verba et judicia saepenumero emollitas, atque adeo hic illic contra Spinozam inversas. Qua compilandi methodo satis incongrua accidit, ut, cum Coleri descriptio non raro exprobrationes systematis Spinozae interspergat, gallica vero manuscripta narratio in laudes Benedicti atque in acerima de oppugnatoribus judicia se plane effundat, nunc, utroque auctore in unum commixto, immo interiectis sententiis immutato. Editor Refutationis tertium aliquod figmentum progigneret in se haud raro *ἀσυντακτον*. Id praeterea maxime incommodum erat, quod Colero, quem pro basi posuerat et prima persona loquentem induxerat, additamenta illa plane aliena, ne admonitis quidem lectoribus, tamquam propria non dubitaverat praepostera vi obtrudere.

Quibus perspectis intellexi statim, secernenda esse ea omnia, in quibus binae nunc cognitae narrationes biographicae inter se discrepant. Coleri biographia sequitur, sic, uti separatim edita fuit 1706. Additamenta, quae Editor Refutationis exhibet, atque adeo ipsas singularum vocum discrepantias, quibus a Colero recedit, textui subnotata damus. Quidquid historici hisce additamentis inest, id omne nititur Manuscripta anonymi narratione a Cel. Henke ad me primum transmissa. Editor Refutationis de historicis circumstantiis saepius diserte provocat ad „unum ex amicis Spinozae,“

nozae,“ quod quoties fecit, mox vitae Manuscriptae ipsas voces mutuas sumsit, quas in reliquis etiam plerumque transtulit integras. Iudicia lectores ipsi iudices facile auctori relinquent. Sed omiserat etiam nonnulla, quae in Manuscripto Henkiano extant, historici argumenti. Haec igitur praemisso signo: „Ms. Lucae“ in notis nostris excerpta supplevimus.

Nimirum alterum hunc Vitae Spinozane fontem authenticum a Luca, medico, Spinozae amico, derivandum esse, vix dubitari potest. Codex mecum communicatus aequae ac is, quo Heydenreich usus fuit, praemissam habet quandam „Préface du Copiste,“ sine dubio ab auctore ipso projectam, qua haec indicantur: L'auteur en est inconnu à la vérité, quoiqu'il y ait apparence, que celui, qui l'a composée, a été un de ses [Spinozae] disciples, comme il s'en explique assez clairement. Cependant s'il étoit permis sur de conjectures poser quelque fondement, on sauroit dire peut-être avec certitude (!) que tout l'ouvrage est du fait du feu Sieur Lucas *) si fameux par ses

*) Heydenreich l. c. p. XXIII. de Luca hoc plura tradi refert in Collectione Wielandiana: der deutsche Merkur 1788. Mens. Majo. Sed plane alius ille est Paulus Lucas, Itinerum in Orientem scriptor. — Ipse libellus l'Esprit de Spinoza inscriptus a. 1789. in germanicum versus fuit sub tit. „Supiroth Sopim, Rom.“ uti quidem Heydenr. p. LXXX. l. c. testatur.

*ses quintessences, mais encore plus par ses moeurs
et sa manière de vivre.*

Inscriptio Codicis Manuscripti haec est: „La
Vie et L'esprit de Mr. Benoit de Spinoza“ adjecto
epigrammate:

Si faite d'un pinceau fidelle
du fameux Spinoza on n' a pas peint les traits,
sa sagesse étant immortelle,
Ses écrits ne mouront jamais.

Titulum sequitur „Avertissement“ quod indicat:
on en a tiré si peu d'exemplaires (soixantedeux*) à l'ex-
emple des 70 disciples) que l'ouvrage ne sera pas moins
rare, que s'il étoit resté en Ms. Sub initium biogra-
phiae de se ipso anonymus auctor gloriolae suae
valde cupidus haec adspersit: Quelque risque, que
l'on courre dans une carrière si épineuse, j'aurais
bien peu profité de la philosophie de celui, dont
j'entreprends d'écrire la Vie et les Maximes, si je
craignois de m'y engager. Je crains peu la furie
du peuple, ayant l'honneur de vivre dans une ré-
publique, qui laisse à ses sujets la liberté de penser,
et où les souhaits même seroient inutiles pour être
heureux et tranquille, si les personnes d'une probité
éprouvée n'y étoient ouïes sans jalousie. Soit, que cet
Ouvrage que je consacre à la mémoire d'un illustre ami
n'est approuvé de tout le monde; il le sera pour le
moins de ceux, qui n'aiment que la Vérité et qui ont
quelque sorte d'aversion pour le Vulgaire impertinent.

Non

*) Legendum sine dubio: Soixante dix.

Non pauca insunt, quae hunc Lucam post Colerum de vita Benedicti scripsisse ostendunt.

Ejusdem scriptionis „La Vie et l'Esprit de Spinoza“ alium Codicem Manuscriptum *) brevi post e thesauris Bibliothecae Goettingensis Doctissimi Reuffii benevolentia ad me pervenire voluit, cui iam in prioris tomi praefatione de ingenua, qua hanc Spinozae editionem jovit, in communicandis mecum libellis rarioribus liberalitate gratias dicere potuisse iucundissimum mihi erat. Exhibet Manuscriptum Goettingense 1. Vitam illam gallicam, quae in libello: *Refutation des erreurs etc.* cum textu Coleriano incommode commixta est. 2. L' esprit de Spinoza, eumque constantem XX capitibus, id est, aliunde insertis de religione et cultu ecclesiastico paradoxis auctiorem. 3. Excerptum e Vanini Amphitheatro. 4. „Fragmenta quaedam libri, cui titulus, de Tribus Impostoribus“ — eius nimirum quod incipit a vocibus: Deum esse, eumque colendum esse etc. Denique 5. „Meditationes Philosoph. de Deo, Mundo, homine,“ quarum auctorem Ioh. Theod. Lau, Regiomontanum, Curlandiae Duci olim a consiliis, fuisse prodidit de Uffenbach. Prima, quae nobis hoc loco curae est, scriptio „La Vie de Spinoza“ adiectum habet „Catalogue des Ouvrages de Mr. de Spinoza,“ unde hasce notitias sumimus. „Nro. 6. *Lucii Antistii Constantis*

*) Extat alius ejusmodi Codex a. 1719. scriptus, pagg. 165. in 4. apud illustrem de Brinckmann.

„*stantis de jure ecclesiasticorum libellus singularis.*
 „Alethopoli ap. Cajum Valerium Pennatum 1665.
 „8. Mr. Spinoza a assuré ses meilleurs amis, qu'il
 „n'étoit pas l'auteur de ce livre. On l'a attribué à
 „Mr. Louis Meyer, Médecin d'Amsterdam, à Mr.
 „Hermannus Schellius et à Mr. *van der Hoovst*, *)
 „qui a signalé son zèle dans les provinces unies
 „contre le Stadthouderat. Toutes les apparences
 „font, que c'est ce dernier, qui en est l'auteur, et
 „qu'il l'a écrit pour se venger des Ministres de Hol-
 „lande, qui étoient grands partisans de la Maison
 „d'Orange et qui déclamoient perpétuellement en
 „chaire contre le *Pensionnaire de Witt*.“

„Toutes les oeuvres de Mr. Spinoza, aussi bien
 „que celles, qui lui sont attribuées, ont été traduites
 „en Hollandois par Mr. *Jean Henrick Glasfemaker*,
 „le *Perrot d'Ablancourt de Hollande*.“

„Un disciple de Mr. Spinoza nommé *Abra-*
 „*ham Jean Cutteler* a fait une Logique dans les
 „principes de son Maître. Elle est intitulée: *Spe-*
 „*cimen artis ratiocinandi naturalis et artificialis ad*
 „*Pantosophiae principia manuducens. Hamburgi*
 „ap. *Henr. Künraht* 1684. in 8.“

Enimvero hoc specimen artis ratiocinandi (cuius
 exemplar possideo benevolentia *Ven. P. S. F. Steg-*
man,

*) Cf. Excerptum e Leibnitio, in Collectaneis ad Vitam Sp. sub
 finem hujus Tomi.

man, qui vir doctus et humanissimus reformatae germ. ecclesiae Stendaliensi est a concionibus) pagg. 258. non logicam tantum, quod illae putabat, complectitur, sed potius Logicam cum Metaphysicis. Sequitur deinde „Principiorum Panto-
sophiae pars secunda, exhibens vias, quas corpus motum describit, et inde ortas proprietates, nulla habita ratione vicinorum corporum aut medii, per quod transfertur corpus motum“ (ib. ap. eund.) pp. 229. Denique extat „Principiorum Panto-
sophiae pars tertia, exhibens „effectus, quos corpora mota in se invicem producant et primo de „depressione corporum versus terrae centrum“ (pp. 140.). Praeterea 12. tabulae aeri incisae huic libello adjunctae sunt, quia ad sententias Spinozae illustrandas earumque vel pugnam vel consensum cum aliis magis receptis ostendendum utilius, quam nonnullae ex recentioribus Spinozismi explicationibus, etiam nunc adhiberi posset.

Iis, quae ad originem Biographiae Spinozae e Coleri et Lucae Medici textu in unum commixtae pertinebant, perspectis, cum tres alii fontes, nempe 1. ea, quae in Praefatione anonymi, qui Opera postuma edidit, 2. Baylii de Spinoza in Dictionario Articulus, (quem quidem cum multis accessionibus in nova Baylii editione Lipsiensi proditurum promisit Cel. de Murr. Annot. p. 8.) 3. Niceronis narrata in „Mémoires pour
ser-

servir à l'histoire des hommes illustres dans la républ. des lettres. Tome XIII. (1731.) atque in „Additions.“ T. XX. p. 59. — cuius patere adeoque in hac nostra editione non repetendi viderentur, unum restabat, exquirere; an novi quid de vita Spinozae exhibeatur in libello: „La Vie de Spinoza, par un de ses disciples. Nouvelle édition non tronquée, augmentée de quelques notes et du Catalogue de ses Ecrits par un autre de ses disciples etc. à Hamburg. chez Henry Kunrath. 1735. 8.“ (v. de Murr l. c. p. 9). Mox etiam huius libelli rarissimi historiolum persequi mihi licuit non soli, sed adjuto amicitia doct. et humanissimi *Ge. Theoph. Pappelbaum*, ad aedes Nicolai ecclesiasticae Berolinensis, viri in historia literaria exercitatissimi. Indicem digitum scilicet intendebat vir doctiss. ad ea, quae Prosper Marchand in Dictionnaire historique, articulo librum de Tribus Impioribus describente data occasione enarravit.

Primum, quod inde didici, hoc est, quod nota 77. p. 324. Marchand indicabat, nimirum: La Vie de Spinoza (ea, de qua nunc sermo) écrite d'une manière fort „libre et dans la quelle on fait de Spinoza une espèce de Saint, ayant été imprimée à „Amsterdam chez Henry de Sauzet en 1719. in 8. „dans les nouvelles littéraires T. X. p. 40 — 74. quantité de gens en furent scandalisés et ce Libraire fut „obligé d'en faire une espèce de retraction à la tête „de la II. Partie de ce X Volume.“ Haec igitur tandem prima est et vera origo illius biographiae, quam
Hey-

Heydenreich et ego hucusque non nisi ex Mssis noveramus, quamque in libello: Refutation des erreurs de Sp. cum Colerianae biographiae textu commixtam deprehenderam. Quae impressa in les Nouvelles littéraires... chez H. de Sauzet, cum tunc (a. 1719.) adhuc offensioni fuerat, eodem tamen tempore, ut ex Prosp. Marchand videmus, cum alio opere simili typis excusa est sub tit. La Vie et L'esprit de Mr. Benoit de Spinoza. · MDCCXIX. praefixo emblemate:

Si faute d'un pinceau fidelle
du fameux Spinoza l'on n'a pas peint les traits *);
la sagesse étant immortelle,
ses écrits ne mourront jamais.

Erat libellus in 8 min. excusus 208 paginarum, praeter l'Avertissement, la Préface de la Vie de Sp., le Catalogue de ses Ecrits et la Table des Chapitres. L'avertissement indicat: qu'on a tiré si peu d'exemplaires, que l'ouvrage ne sera guères moins rare, que s'il étoit resté en Ms. Additur ironice, que c'est aux habiles gens, capables de le refuter, qu'on aura soin de distribuer cet écrit monstrueux, dont les injures grossières... ne peuvent tourner... qu'au renversement total du système impie de Spinoza, sur lequel sont fondés les sophismes de son Disciple.

Pag.

*) Non sequitur ex his, imaginem Spinozae pictam non extitisse. Excusari velle videntur defectum iconis in libello, ubi eam facile requiri posse praevidebant.

Pag. 25. indicat, sub hoc discipulo intelligi saepius dictum medicum Lucam, quem Marchand notat „si fameux par ses Quintessences, toujours remplies „d'invectives nouvelles contre Louis XIV.“ et de quo judicat „que ses moeurs depravées et corrompues me font croire effectivement très capable d'avoir conçu le dessein d'un semblable ouvrage, mais que son génie bouffon et sa manière d'écrire également platte et pitoiable me font regarder absolument incapable de l'avoir jamais exécuté.“ Je dis la même chose (pergit M.) de Jean Aymon, à qui Mr. Pfaff attribue tout aussi mal à propos cette composition dans son *Introductio in Histor. litterar.* P. II. p. 14. et qui peut bien avoir eu la sottise et dangereuse vanité de s'en vanter à quelque voyageur allemand, qui l'aura débité à Mr. Pfaff. Denique solvit hosce nodos Prosper, innuens: „A la fin d'une copie manuscrite de ce *Traité*, que j'ai vûe et lûe, on lui donne pour véritable auteur un Mr. *Vroeſe*, Conseiller de la Cour de Brabant à la Haie, dont *Aymon* et *Rouffet* retouchèrent le langage; et que ce dernier y ajouta la Dissertation ou Réponse, depuis imprimée chez Scheurleer. A cela l'on ajoute, que ce fut *Charles le Vier*, libraire en cette Ville, qui fit imprimer l'ouvrage, qu'il n'en vendit, que peu d'exemplaires, parce qu'il exigeoit une pistolle de chacun; qu'il donna ordre en mourant d'en bruler le reste et que depuis cela ils se vendent jusqu'à 50 florins.“

Acerbitas pretii sine dubio occasionem dedit opusculum jam a. 1719. impressum iterum manu exarandi. Inde ab illo nimirum tempore, ut rarissimi, principum curiosorumque locupletiorum bibliothecas intrabant Codices tales, quales jam descripsimus, complexi „la Vie et l'Esprit de Sp.“ Sic dictus l'Esprit, modo sub hoc titulo, modo sub altero non minus falso, scilicet „Traité des trois imposteurs“ modo in VI. capitibus, modo auctior, fragmentis ex libris de trois Vérités, de la Sagesse p. Pierre Charron, Considérations sur les Coups d'Etat p. Gabriel Naudé etc. insertis circumferèbatur transcriptus. Ipsa vero „la Vie de Sp.“ praefixa aderat, quoties alter titulus „des trois imposteurs“ eam non excludebat.

Tandem cum ex editione typis anno 1719. expressa „La Vie et L'esprit etc.“ saepius calamo esset descripta, singulari fato accidit ut non nisi prior particula, hoc est „la Vie“ maneret reliqua. Pergit enim Marchand post verba jam allata hunc in modum: C'est, qu'il y a de certain, c'est qu'après la mort d'un de ces Libraires [antea solum nominaverat Charles le Vier] ses héritiers me remirent 300 exemplaires de cette édition (anni 1719.) qui selon leur intention ont tous été mis dans le feu; à la reserve néanmoins de la Vie de Spinoza, qui pouvoit être conservée et à la quelle un Libraire, qu'on en accommoda, a trouvé bon de faire ajouter ce nouveau titre: la Vie de Spinoza par un de ses disciples; nouvelle édition non tronquée,

aug-

augmentée de quelques notes et du Catalogue de ses écrits, par un autre de ses Disciples. à Hambourg, chez Henry Kunraht. MDCCXXXV. Si le premier de ces Disciples n'est pas *Lucas*, comme on vient d'en voir l'incertitude; il est bien certain au moins, que le second est *Richer la Selve*, homme extrêmement infatué du Système de Spinoza, quoiqu'il ne fût nullement en état de le lire en original et qu'il n'eût aucune teinture des connoissances abstraites, qu'il suppose."

Nunc igitur id assecuti sumus, ex rarissimo hoc libello „La Vie.. non tronquée etc. nihil novi de Vita Spinozae nobis hauriendum fuisse. Rarissimus tamen est. Ex amicis enim, qui symbolas ad locupletandam hanc editionem contulerunt, unus erat, Ven. *Pappelbaum*, qui illum possidebat. Cuius cum exemplum accuratissime sua manu descriptum ad me miserit, illud a Codice Msto Goettingensi supra memorato in eo, quod attinet La Vie de Spinoza, non nisi in pauculis notis differre intellexi, quas is, qui codicem istum exarabat, omisisse videtur. Neque est, cur hosce Manuscriptos Codd. La Vie et l'Esprit etc. complexos aliunde, quam ex editione anni 1719. ortos judicemus. Etiam emblemata illud titulo adest Codicum: Si faute d'un pinceau etc.

Huius editionis, quae utramque scriptionem coniunxit a. 1719, exemplar nullum equidem novi. Separatim vero accepi ab amico, cui nunc
non

non nominato etiam hac de re gratias refero, eundem l'Esprit de Sp. sub tit. „Traité des trois imposteurs“ exscriptum ex impresso recentiori, in quo non pluribus quidem quam VI. capitibus constat, non paucis tamen in locis aut brevior factus fuerat aut copiosior. Posterius potissimum in notulis appareret. v. c. p. 46. §. 12. de Jesus-Christ, ubi verbis: „il entreprit de bâtir sur ce fondement (de Moyse) et se fit suivre par quelques imbecilles, auxquels il persuada, que le St. Esprit étoit son pere et sa mere une vierge. Ces bonnes gens accoutumés à se payer de songes et de rêveries adoptèrent ses notions et crurent tout ce qu'il voulut, d'autant plus qu'une pareille naissance n'étoit pas véritablement quelque chose de trop merveilleux pour eux“... his, inquam, verbis in se vanissimis (nunquam enim, prout omnes sciunt, Jesus se e spiritu sancto tamquam patre natum esse asseruit!) atque a Spinozae, viri Jesum nunquam sine veneratione nominantis, ingenio ac sensu alienissimis, quasi elegantiae causa notula addita est plane nova:

Qu'un beau pigeon à tire d'aile
vienne obombrer une pucelle
rien n'est surprenant en cela;
L'on en vit autant en Lydie.
Et le beau cygne de Leda
vaut bien le pigeon de Marie.

Manifestum est, pseudonymum hunc, „Esprit de Spinoza“, qui morum Spinozae castorum et modestorum

destitissimorum plane nihil, ingenii parum habet, infani in genuinam Spinozae doctrinam odii magnam sane injustissimamque causam fuisse. Satis enim pauci cum essent, qui latina ejus opera, rara quippe et prohibita, legere vellent possentque, plerique ex iis, qui literas delibare malunt quam e fontibus imbibere, e gallicis istis nugis auctorum, profundum Benedicti sensum ne augurantium quidem, sibi de Spinozismo ideam, ut aiunt, formarunt, in qua ne umbram quidem hujus doctrinae agnoscas. Ego certe in recentiori hac illius „Esprit“ editione ejusque redactione ac notulis Voltairii in Germania commorati lusus artesque videre mihi videor, quem licet longe absim, ut odio, quod vocarunt, theologico persequar, tamen Spinozae assequendo imparem fuisse certissimus sum.

Iconum, quae extant, Spinozae omnium primam iam supra indicavimus. Characterem hominis ex hispanica Judaeorum stirpe ostendit atque subtilitatem judicii vultu expressam videtur prodere. Sed tristior apparet facies, quam quidem a tranquillo simplici animo Benedicti expectaverim. Serenitatem frontis orisque suavitatem in vultu quaesiverim ejus, qui principibus etiam viris colloquio placuit et quem pares multi ob jucundam morum comitatem sibi consortem optabant. Mirifice igitur laetabar, cum, qui Bibliothecae Guelpher-

pherbytae post Lessingium praeest, Cel. Langer pictam Spinozae imaginem mecum benevole communicaret, ex Hollandia acquisitam, quae cum pictura Philosophi ad Bibliothecam Guelpherb. e literaria suppellectile Amstelodamensis Philologi, Francii, coëmta apprime consentit, animum autem ipsius multo plenius aptiusque repraesentare videtur. Est profecto, ut acute iudicabant humanissimi Langeri ad me datae literae, in hac pictura Vultus mentis sibi bene recteque consciae interpres, profundae meditationis aequae ac serenae modestiae index. Phthiseos adeo, quae cita terris ipsum eripuit, nota apparet in oculo ampliori omnique faciei colore. Neque vero habitu externo situque figura differt ab icone illa sculpta, quam optimam adhucdum habemus et cuius exemplar nitidum Perillustri *Friderico de Dalberg*, Serenissimi Electoris Archicancellarii, fratri aemulo laetus debeo. Unde picturam quidem unam eandemque et artificii illius sculptae iconis et nobis obtigisse iudicamus, discrimen vero a sculptore derivandum esse, qui pictum exemplar minus bene affecutus fuerit.

Extant eiusdem sculpturae imitationes non paucae. Optimae reperiuntur ante germanicam Ethices versionem cum aliqua Chr. Wolfii refutatione editam atque in acutissimi Jacobi libro elegantissimo: über die Lehre des Spinoza (1789. 8.). Ex reliquis una semper altera deterior, bona nulla. Vide e. g. eam, quam Ill. Murr editis An-

notationibus Spinosae praefixit, aliam in „Saverien histoire des Philosophes modernes.“ T. I. in 4maj., aliam in Lavaterianis fragmentis physiognomicis, aliam — „in der eilften Eröffnung des verbesserten Welt- und Staatstheatrum.“ (Erfurt 1749) etc. Germanicae versioni Colerianae biographiae praefixa sculptura hanc passa est subscriptionem: Benedictus de Spinoza, Amstelodomenfis. Gente ac professione Judaeus, postea coetui Christianorum se adjungens, primi systematis inter Atheos subtiliores architectus. Tandem ut Atheorum nostrae aetatis princeps Hagae Comitum infelicem vitam clausit, characterem reprobationis in vultu gerens. Opponamus vero hisce calumniis Ill. Ringii, qui Serenissimo Principi Electori Badensi a consiliis aulicis secretioribus est, senis fere octogemarii, qui tamen de se verissime canit:

Me tenuit, tenet ac dum spiro, spero tenebit
Musa olim juveni dulcis, amata seni —

opponamus, inquam, disticha, quae senex hicce venerabilis in locum calumniarum istarum iconi, quam possidet, Spinozae subscripsit:

Sis, fueris mox Exjudaeus et Ex-iterumque
Christocola — ah Verum quaerere totus eras.

Post haec autem non praetereundum est, iconem Spinozae in argento pictam possideri a Serenissimo Duce Saxonico-Gothano, linearem vero aliam

aliam, ab Oesero ad picturam hollandicam delineatam, extare apud Dav. Friedlaender, virum in eadem, quam Spinozae origines ornant, gente pereximium.

Denique quo sigillo usus sit et quo modo literas pinxerit Spinoza, videre est ap. Ill. Murr in saepe allegatis Annotationibus, ubi lineae quaedam responsi a Spinoza ad Leibnitium dati aere expressae sunt. Qua in epistola Spinozae cum postscriptum extet, nobis, dum Tomus prior nostrae editionis excudebatur, nondum notum, ex eodem libello id hoc loco supplendum videtur. Haec igitur ad finem epistolae T. I. p. 638. excusae addita cogites velim Spinozae verba:

P. S. D^{us} Diemerbruckius hic non habitat. Cogor itaque hanc tabellioni ordinario tradere. Non dubito, quin hic Hagae Comitum aliquem, qui epistolas nostras curare velit, noveris, quem ego novisse velim, ut epistolae commodius et securius curari possent. Si Tractatus theologicus-politicus ad tuas manus nondum pervenerit, unum exemplar, nisi molestum erit, mittam. Vale.

Inscriptio.

Nobilissimo Amplissimoque D^o. D^o. Gotfredo Guilielmo Leibnitio Juris u. Doctori et Consiliario Moguntino

Maintz.

Eadem de causa, ne in nostra hac editione jure aliquid desideretur, sequitur, quam Vir Cl. mihi quae amicissimus *Hegel* mecum communicare voluit, *Notarum Spinozae marginalium ad tractatum theolog. polit. gallica Versio* (Tom. I. P. 429.) collata cum iisdem latine ex originali a Cel. de Murr publicatis.

Ad pag. 156. editionis nostrae, lin. 10. — (ad vocem hebraicam נבִיא nabi) Verborum tertia radicalis, si ex iis fit, quae quiescentes vocantur, solet omitti, et ejus loco secunda thematis littera duplicari; ut ex קִלָּה omisso הִי quiescente fit קִלָּל et exinde קִלָּ loquela, sive oratio. Sic ex נִבִיא fit נְבוֹאָה. Optime igitur R. Salomo Jarchi hoc verbum prophetiam interpretatus est; sed male ab *Aben Hgezra*, qui linguam hebraicam non adeo exacte novit, carpitur. Praeterea notandum, nomen נְבוֹאָה (*Prophetia*) universale esse, et omne prophetandi genus comprehendere. Reliqua autem nomina specialiora esse, et mixte hoc vel illud prophetandi genus respicere, quod doctis notum esse credo.

Ad pag. 159. lin. 6. (ubicunque) lege quandocunque — — Deum ad loquendum.

Ad pag. 430. lin. 1—3. que les dons, — ne passent les bornes et les limites de la Nature humaine, lat. ut ex definitione humanae Naturae percipi nequeant.

Ibid. lin. 21. étant déjà fort vieux, lat. quia propecta jam senectute, orbus erat.

Ad pag. 432. lin. 19. les Iduméens n'avoient que des Gouverneurs ou des Vice-rois établis par les Juifs — et c'est à cause de cela que — le gouverneur d'Idumée, est appelé Roy. Lat. Idumaea reges non habuit, sed praefides a Judaeis constituti regis locum supplebant, — et ideo Idumaeae praefes — Rex appellatur.

Ad pag. 433. lin. 7. *Il n'y a quantité etc.* — paroles supposées, not. lat. Praeterea in Esaiæ textu non leguntur haec (2 Reg. cap. 32. Vers. 32.) verba etc. et admodum multae aliae variae lectiones reperiuntur, ex quibus quaenam prae ceteris eligenda sit, nemo determinabit.

Pag. 433. lin. 20. post: de pavillon en pavillon not. lat. mutato scilicet במשכן in משכן. — Deinde 2 Sam. 7, 10. legitur: לַעֲלֹתָ ad affligendum eum etc. Paralip. 17, 9. לְבַלֹּחַ ad conterendum eum.

(Post notam ad p. 291. (p. nostr. 433.) Murr. ita: NB. *Hic ipsi* (Spinozae) *defecerat atramentum;* *alias forte continuasset eandem materiam pluribus).*

Ad p. 436. lin. 5. Car de dire que les Hebreux n'ayent pas voulu marquer dans leurs Annales les temps de la prospérité de leur République etc. not. lat. Nam scriptura quidem *anarchiae* tempora silentio

tio praeterire, at servitutis non minus, quam libertatis annos tradere, neq annalibus (ut somniant) expungere solet.

Ad pag. 438. lin. 33. Mais il n'est pas nécessaire de pousser la chose plus loin. *Not. lat.* Sed haec potius silentio praeterire volui, ob causas, quas temporis (iniuria et superstitio) gravitas explicare non finit.

Pag. 440. lin. 15. le titre de gouverneur ou Président; מֶלֶךְ.

Ibid. lin. 30. que les decrets etc. *Not. lat.* decreta magnae istius Synagogae seu Synodi a solis Pharisaeis habitae, accepta fuisse a Prophetis, qui etc.

Ad p. 442. lin. 20. que la fraude etc. *Not. lat.* quemquam dolo malo agere.

Ad. p. 443. lin. 8. Car comme il nous est impossible — à Dieu. *Not. lat.* Cum autem naturam Dei voluntatis ignoremus, et contra certi sumus, quicquid fit, ex sola Dei potentia fieri; nequaquam nisi ex revelatione scire possumus, an Deus aliquo honore coli velit ab hominibus tanquam princeps.

Ibid. lin. 13. Davantage etc. Addo, quod jura divina nobis ut jura et instituta videri ostenderimus, quamdiu eorum causam ignoramus; —

Ibid.

Ibid. lin. 25. Puisque nous etc. *Not. lat.* quandoquidem nec jura divina, quamdiu eorum causam ignoramus, ut divina amplecti, nec Deum jura ut principem constituentem, concipere ratione possumus.

Ad pag. 374. lin. 14. *ut nihil in posterum possent*, suscepere duo manipulares impetium populi romani transferendum et transtulerunt. Tacit. I. hist. libro.

Ad pag. 418. lin. 11. *et jure contra eundem agere*) hic apprime ad illa attendendum est, quae cap. XVI. de jure diximus.

Adde pag. nostra 441. lin. 17. interpretem Gallicum mentem Auctoris plane non assecutum fuisse, scribentem: que la Version Syriaque (s'il est vrai, qu'il y en ait une etc. — Spinoza scripserat: Syriaca enim versio (si quidem versio est, quid dubitari potest, quandoquidem nec interpretem novimus etc.)

Atque haec sunt, quae nunc quidem huic editioni Operum Spinozae omnium praemittenda videbantur. Quem vivum Germaniae vindicare voluerat *Electo Palatino et Musageta, Carolus Ludovicus*, eum nunc in scriptis, quibus vivit perennabitque

xxxx

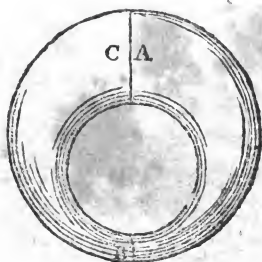
bitque, nostrates, quicumque eruditorum nomine
digni sunt, cuncti absque superstitione ut excipiant
non optamus modo, sed ex ea quoque, qua prio-
rem tomum prosecuti sunt, ingenii liberalitate id
futurum esse speramus atque confidimus.

Jenae d. 29. Mart. 1803.

PRÆF.

B. D. S.

OPERA POSTHUMA.

P R A E F A T I O *).

Licet scripta, Lector benevole, hoc libro contenta, maximam partem imperfecta, multo minus ab ipso Auctore examinata, polita, ac emendata sint; ea tamen luci exponere non abs re visum fuit, eo quod non parum utilitatis Orbi literato, nec parum scientiae Lectori Philosopho dabunt, qui, neque veri specie nixus, neque autoritate motus, solidas rationes et indubitatas quaerit veritates.

Et quamvis libri, in quo cuncta fere Mathematicae demonstrantur, parum intersit, ut sciatur, quibus parentibus ejus Auctor fuerit ortus, quamque vitae inierit rationem (haec enim satis superque ex his scriptis manifesta est) non inutile tamen fore visum est, haec pauca de ejus Vita narrare.

Fuit ab ineunte aetate literis innutritus et in adolescentia per multos annos in Theologia se exercuit. Postquam vero eo aetatis pervenerat, in qua ingenium maturescit et ad rerum naturas indagandas aptum redditur, se totum Philosophiae dedit. Quum autem nec praeceptores, nec harum Scientiarum Auctores pro voto ei facerent satis, et ille tamen summo sciendi amore arderet, quid in hisce ingenii vires

A 2

vale-

*) Editoris primi, qui sine dubio Lud. Mayer, Amstelod. fuit,

PRAEFATIO.

valerent, experiri decrevit. Ad hoc propositum urgendum Scripta Philosophica Nobilissimi et summi Philosophi Renati des Cartes magno ei fuerunt adiumento. Postquam igitur se ab omnigenis occupationibus et negotiorum curis, veritatis inquisitioni magna ex parte officientibus, liberasset, quo minus a familiaribus in suis turbaretur meditationibus, urbem Amstelædamum, in qua natus et educatus fuit, deseruit, atque primo Renoburgum, deinde Voorburgum et tandem Hagam Comitum habitatum concessit, ubi etiam IX Kalend. Martii anno supra millesimum et sexcentimum septuagesimo septimo ex Pth. si hanc vitam reliquit, postquam annum aetatis quadragimum quartum excessisset. Nec tantum in veritate perquirenda totus fuit, sed etiam se speciatim in Opticis et vitris, quae Telescopiis ac Microscopiis intervire possent, tornandis, poliendisque exercuit; et nisi mors eum intempestiva rapuisset, (quid enim in his efficere potuerit, satis ostendit) praestantiora ab eo fuissent speranda. Licet vero se totum mundo subduxerit et latuerit, plurimis tamen doctrina et honore conspicuis Viris ob eruditionem solidam magnumque ingenii acumen innotuit; uti videre est ex Epistolis ad ipsum scriptis et ipsius ad eas Responsonibus.

Plurimum temporis in Natura rerum perscrutanda, inventis in ordinem redigendis et amicis communicandis, minimum in animo recreando insumplit; quin tantus veritatis expiscandae in eo ardor exarsit, ut, testantibus iis, apud quos habitabat, per tres continuos menses in publicum non prodierit; quinimo, ne in veritatis indagine turbaretur, sed ex voto in ea procederet, Professoratum in Academia Heidelbergensi, ei a Serenissimo Electore Palatino oblatum, modeste excusavit, uti ex Epistola quinquagesima tertia et quarta perspicitur.

Ex

Ex hoc veritatis studio et summa diligentia prodierunt anno cIo Io cLXIV. *Renati Des Cartes Principiorum Philosophiae pars I. et II. more Geometrico ab Auctore nostro demonstratae*, quibus accedere Eiusdem *Cogitata Metaphysica*; anno vero cIo Io cLXX *Tractatus Theologico-Politicus*, in quo subtilissimae et res consideratione dignissimae, Theologiam, sacram Scripturam atque vera solidaque Reipublicae fundamenta spectantes, tractantur.

Ex eodem fonte scaturiverunt, quae hic sub titulo B, d. S. OPERA POSTHUMA Lectori communicantur: sunt vero haec omnia, quae ex adversariis et quibusdam apographis, inter amicos ac familiares delitescentibus colligere licuit. Et quanquam credibile est, apud hunc aut illum aliquid, a nostro Philosopho elaboratum, absconditum esse, quod hic non inveniatur; existimatur tamen, nil in eo inventum iri, quod saepius in his Scriptis dictum non sit; nisi forte sit Tractatulus de Iride, quem ante aliquot annos, ut quibusdam notum, composuit, quique, nisi eum igni tradidit, ut probabile est, alicubi delitescit.

Nomen Auctoris in libri fronte et alibi literis duntaxat initialibus indicatur, non alia de causa, quam quia paulo ante obitum expresse petiit, ne Nomen suum Ethicae, cujus impressionem mandabat, praefigeretur; cur autem prohibuerit, nulla alia, ut quidem videtur, ratio est, quam quia noluit, ut *Disciplina ex ipso haberet vocabulum*. Dicit etenim in Appendice quartae partis Ethices capite vigesimo quinto, quod, *qui alios consilio, aut re juvare cupiunt, ut simul summo fruantur bono, minime studebunt, ut Disciplina ex ipsis habeat vocabulum*; sed insuper in tertia Ethices parte Affectuum Definit. XLIV. ubi quid sit ambitio explicat, eos, qui tale quid patrant, non obscure, ut Gloriae cupidos, accusat.

Quan-

Quantum vero ad haec ejus scripta; quamvis ad primam Ethices partem praefatio requiratur, ea tamen alia longis parasangis superat, proque absoluto et perfecto opere haberi potest. Hanc noster Philosophus in quinque partes distribuit, quarum prima tractat *de Deo*, secunda de *Mente humana*, tertia de *Origine et Natura Affectuum*, quarta de *Servitute humana* et una de *Regula et vivendi Norma*, deque hominum bono et malo, quinta denique de *Potentia intellectus*, seu de *Libertate humana*, nec non de *Mentis aeternitate*.

In prima parte demonstratur, quod Deus

I. *Neccessario existat,*

II. *Unicus sit,*

III. *Ex sola suae Naturae necessitate sit et agat,*

IV. *Omnium rerum causa libera sit et quod omnia in Deo sint et ab ipso ita pendeant, ut sine ipso nec esse, nec concipi possint.*

V. *Denique quod omnia a Deo fuerint praedeterminata, non quidem ex Libertatis Voluntate, sive absoluto beneplacito; sed ex absoluta Dei Natura, sive absoluta potentia.*

Quod difficultates attinet, a nonnullis Tractatui Theologico-Politico oppositas, quod scilicet primo Auctor Deum et Naturam confundat, vel (ut illi volunt) pro uno eodemque habeat; et secundo quod omnium rerum et actionum fatalem statuatur necessitatem; ad earum priorem respondet in Epistola Vigesima prima, ad Clarissimum Virum D. Oldenburgium scripta, hisce verbis: *Deum omnium rerum causam immanentem, ut ajunt, non vero transeuntem statuo. Omnia, inquam, in Deo esse et in Deo moveri cum Paulo assero, et forte etiam cum omnibus antiquis Philosophis, licet*

PRAEFATIO.

licet alio modo; et auderem etiam dicere, cum antiquis omnibus Hebraeis, quantum ex quibusdam traditionibus; tametsi multis modis adulteratis, conjicere licet. Ad posteriorem vero in Epistola Vigesima tertia, ad eundem data, ita respondet. Hic paucis explicare volo, qua ratione ego fatalem omnium rerum et actionum necessitatem statuam. Nam Deum nullo modo fato subjicio, sed omnia inevitabili necessitate ex Dei Natura sequi concipio, eodem modo, ac omnes concipiunt ex ipsius Dei Natura sequi, ut se ipsum intelligat; quod sane nemo negat ex Divina Natura necessario sequi et tamen nemo concipit, Deum fato aliquo coactum, sed omnino libere, tametsi necessario se ipsum intelligere. Deinde haec inevitabilis rerum necessitas nec jura divina, nec humana tollit. Nam ipsa moralia documenta, sive formam legis, seu juris ab ipso Deo accipiant, sive non, Divina tamen sunt et salutaria; et sive bonum, quod ex Virtute et amore Divino sequitur, a Deo tanquam Judice accipiamus, vel si ex Necessitate Divinae Naturae emanet, non erit propterea magis, aut minus optabile; ut nec contra mala, quae ex pravis actionibus et affectibus sequuntur, ideo, quia necessario ex iisdem sequuntur, minus timenda sunt, et denique, sive ea, quae agimus, necessario, vel contingenter agamus, spe tamen et metu ducimur. Haec fatalis rerum necessitas, quia a causis ad existendum et operandum determinantur, quae causae rursus ab aliis quoque causis ad existendum, ac operandum determinatae sunt et hae iterum ab aliis et sic ad Deum usque (primam omnium causam omnia producentem, non vero productam) procedendo, a nostro Philosopho Propositionibus 26. 27. 28. 29. Partis I. Ethices demonstratur.

Deum absolute omnium rerum causam esse et omnia ex Deo emanare si statuatur, sequi inde videtur, eundem et peccati et mali causam esse. Sed vero
ad

PRAEFATIO.

ad hanc difficultatem et ad id, quod inde dependet, noster Philosophus responsum dat Epistolis 32. 34. et 36. Clarum insuper ad manifestum est, nullam penitus posse esse dissensionem de eo nempe, quod ex Deo omnia fluant et quod ab ipso aeterno decreto determinata et praecordinata sint, cum id ipsum multi Christiani non modo credant, sed quoque tanquam necessariam veritatem propugnent.

Memoratis difficultatibus haec superadditur, quod scilicet Auctor aliam plane Regulam et vivendi Normam et quantum summum hominis bonum spectat, aliud omnino statuatur, quam vel Christus Servator noster, vel Apostoli ejus in Sacra Scriptura tradidere. Ut haec quoque removeatur difficultas, non inconconsultum videtur, hac de re Auctoris sententiam ob oculos ponere et deinceps ostendere, eam nulla in re a Doctrina Christi et Apostolorum discrepare.

Haec, ut modo dictum est, noster Auctor in quarta Ethices Parte tractat; et Propositionibus 26. et 27. demonstrare annuitur, *Mentem, quatenus ea ratione utitur, hoc tantum sibi utile judicare, quod ad intelligendum conducit; illud vero malum, quod impedire potest, quo minus intelligamus.* Demonstrat porro Propositionibus 23. et 24. in eadem quarta Parte, virtutis esse res tantum intellectualiter, vel adaequate concipere et ex ideis adaequatis agere, nihil aliud esse, quam ex virtute absolute agere. Hinc elicit Propositione 28. ejusdem Partis, quia *Deus est summum, quod a Mente percipi potest, Dei notitiam summum Mentis bonum, et Deum cognoscere summam Mentis esse Virtutem.* Praeterea, quicquid cupimus et agimus, cujus causa sumus, quatenus Dei habemus ideam, sive quatenus Deum cognoscimus, ad Religionem refert. Cupiditatem autem bene faciendi, quae ex eo ingeneratur, quod ex rationis ductu vivimus, *Pietatem vocat.* Cupiditatem deinde, qua

qua homo, qui ex ductu rationis vivit, tenetur, ut reliquos sibi amicitia jungat, Honestatem vocat et id honestum, quod homines, qui ex ductu rationis vivunt, laudant et id contra turpe, quod conciliandae amicitiae repugnat, Ibid. in Schol. 1. Prop. 37.

Sed et Prop. 35. monstrat, homines, quatenus ex ductu rationis vivunt, eatenus tantum necessario et semper (quatenus nimirum intellectus, voluntas, cupiditas, alique spectantur affectus) convenire: eos illud bonum, quod sibi appetunt, reliquis hominibus etiam cupere, Prop. 37. et eo magis, quo majorem Dei acquisiverint notitiam: eosque, quantum possunt, conari alterius Odium, Iram, Contemptum etc. Amore contra, sive Generositate compensare Prop. 46.

Elicit porro ex Definitionibus Amoris et Intellectus istos, qui Odium Amore expugnare student, laetos et securos pugnare, ac aequae facile uni homini, ac pluribus resistere, et Fortunae auxilio quam minime indigere; quos vero vincunt laetos cedere, non quidem ex defectu, sed ex incremento virium. Vid. Schol. Prop. 46. Agit autem de differentia, quae inter hominem, qui solo affectu seu opinione, et eum, qui ratione ducitur, intercedit, in Scholio Prop. 66. dictae Partis, affirmatque illum, velit nolit, ea agere, quae maxime ignorat; hunc vero nemini, nisi sibi soli, morem gerere et ea tantum agere, quae in vita prima esse novit, quaeque propterea maxime cupit; et ideo Auctor illum priorem Servum, sed posteriorem Liberum vocat.

Liberorum omnium Virtutem aequae magnam cerni in declinandis, quam in superandis periculis, monstrat ibidem Prop. 69. item eos erga se invicem gratissimos esse Prop. 71. et nunquam dolo malo, sed semper cum fide agere, Prop. 72. et liberiores esse in Civitate, ubi ex communi decreto vivunt, quam

quam in solitudine, ubi sibi solis obtemperant,
Prop 73.

Haec, quae de Vera Libertate ostendit, ad Fortitudinem in Scholio ejusdem Prop. refert et dicit, *Virum Fortem neminem odio habere, nemini irasci, nemini invidere, indignari, neminem despicere, minimeque superbire.*

In quinta Ethices Parte conatur demonstrare, quod nos per intellectum, vel per mere intellectualem et adaequatam, quam de Deo rebusque acquirimus, cognitionem, pravos affectus superare et inde *) *summam, quae dari potest, Mentis Acquiescentiam, ut et Dei **)* amorem aeternum oriri et denique in ***) *constanti hoc et aeterno erga Deum amore nostram salutem, seu beatitudinem, seu Libertatem consistere.*

Haec sunt praecipua eorum, quae Philosophus noster de recta vivendi ratione, summoque hominis Bono a Ratione dictari demonstrat. Si haec cum iis, quae Servator noster Jesus Christus, ejusque Apostoli docuerunt, comparentur, non tantum summa inter ea deprehenditur convenientia; sed et perspicietur, quae Ratio praescribit, eadem plane esse cum iis, quae ipsi tradidere; quin videbit dogmata Moralia Religionis Christianae in iis perfecte contineri: quicquid enim Servator noster et Apostoli docuerunt †) summam in hoc comprehenditur, Deum scilicet supra omnia, proximum vero, ut se ipsum, esse diligendum; imo eundem Dei et proximi Amorem in eo, quod Auctor noster demonstrat, a Ratione praescribi, manifestum est.

Ex

*) Prop. 27. Part. 5. et Prop. 52. una cum Schol. Part. quartae.

**) Vid. Corollar. Prop. 32. et 33.

***) Vid. Schol. Prop. 36. Part. quintae.

†) Matth. cap. 7. vers. 12. et cap. 22. vers. 37. 38. 39. 40. Luc. cap. 10. vers. 27. 28. Rom. cap. 13. vers. 8. 9. 10. Gal. cap. 5. vers. 14.

Ex jam dictis clare patet, qua de causa Apostolus ad Rom. 12. vers. 1. Christianam Religionem dicat esse Rationalem: quia nimirum Ratio eam praescribit, eaque ratione fundatur. Erasmus in suis ad hunc locum Annotationibus notat, Originem ea, quorum ratio potest reddi, vocasse Rationalem Religionem et addit, Theophylactum affirmare, omnes nostras actiones juxta Rationis praescriptum perficiendas esse, cui etiam Erasmus subscribit.

Regenerationem, sine qua nemo in regnum Dei intrare potest, includi in Dei Amore, qui (demonstrante id ipsum nostro Philosopho) ex cognitione Dei intellectuali oritur, manifesto videre est ex iis, quae Apostolus Johannes in 1 Epistola cap. 4. vers. 7. 16. 17. 18. comparatis cum vers. 20. 21. de Amore testatur. Praeterea Regenerationem consistere in victoria, quam in malos affectus obtinemus et in terrenarum et vanarum Cupiditatum mortificatione, quae naturaliter in nobis inveniuntur; et e contrario in bonarum sive talium Cupiditatum acquisitione, quae id tantummodo, quod Verum et Bonum est, spectant, ut et in acquisitione Dei Amoris, Pacis, vel verae animi Acquiescentiae, Laetitiae, Veritatis, Justitiae (quae constans aeternaque suum cuique tribuendi est voluntas) et Benignitatis etc. quae, prout Philosophus noster evincit, sunt necessarii fructus intellectus. Hoc, inquam, manifestum est ex iis, quae Apostolus in Epistola ad Ephes. 4. vers. 22. 23. et 24. et ad Coloss. 3. vers. 9 10. de Vetere et Novo Homine et in ea ad Rom. cap. 8. a vers. 5. ad 15. nec non ad Gal. 5. vers. 16. ad finem usque, de imperio Spiritus in carnem dicit.

Quod Veritatem rei, ad salutem scitu necessariae, pro viribus conari intelligere, purasque intellectuales nancisci perceptiones ac secundum eas agere, hoc est, juxta rationis dictamen vivere, neque cum Sa-

cra Scriptura, neque cum Religionis Christianae fundamentis (quod a multis creditur, qui tantum litera, non autem Spiritu, seu ratione ducuntur) pugnet; sed magnam partem cum utrisque conveniat, id *primo* ex iis *) Scripturae locis elucet, in quibus Meditatio et acquisitio Veritatis et **) Sapientiae et Notitiae intelligitur atque commendatur; nec non ex iis, in quibus Sapientia, Notitia et Intelligentia, ut actionum salutiferarum causae statuuntur. Quis enim inficias ibit, hujus notitiae, hujus intelligentiae etc. objectum dogmata salutis esse, seu id, quod ad salutem obtinendam necessario sciendum est? Sed et cui rei tam meditatio, quam acquisitio veritatis, intellectus etc. inservit, si nostrum non sit juxta ejus dictamen tam vivere, quam operari? Nec putandum est vocabulis Veritatis, Sapientiae, Notitiae etc. in Sacra Scriptura cognitionem aut animi assensum, litera, vel Scripturae testimonio nixam denotari: tum enim magna revera denotaretur incititia, cum in iis tantum locum haberet, qui omni Veritate, Sapientia etc. defituuntur.

Secun-

*) *Jobi 28. vers. 12. ad vers. 20. Prov. 1. vers. 20. ad finem, et cap. 2. vers. 1. ad vers. 13. cap. 3. a vers. 10. ad 18. cap. 4. vers. 5. 6. 7. cap. 7. vers. 4. 5. cap. 8. passim. cap. 16. vers. 22. cap. 23. vers. 13. 1 Cor. 14. vers. 20. Gal. 3. vers. 1. Coloss. 2. vers. 2. 3. 1 Tim. 2. vers. 3. 4. 1 Pet. 2. vers. 2. 9.* (Quod hoc nono versu per Christi lucem admirabilem, ad quam vocat eos, qui in [ignorantiae] tenebris haerent, intelligendum sit, ii percipient, qui vident, eos, qui talem de Deo ejusque voluntate notitiam possident, quae vel lege vel Scriptura nititur, (uti vulgus Judaeorum. *Vid. Rom. 2. vers. 17. 18.* et speciatim vocati habebant) adhuc in [ignorantiae] caligine versari et perfectam claritatem veritatis, seu verae et purae intellectualis perceptionis esse proprietatem.

**) Vide de effectibus Veritatis, Notitiae etc. locos allegatos ex Proverbiis, iisque adde *Jes. cap. 33. vers. 6. cap. 55. vers. 11. Matth. 13. vers. 15. 23. Joh. cap. 8. vers. 31. 32. cap. 17. vers. 3. Philipp. 3. vers. 8. 9. 10. Jac. 3. vers. 17.*

Secundo autem, quî fieri potest, ut pure intellectuales et adaequatas ideas de articulis, ad salutem scitu necessariis habere et juxta eas ex dictamine Rationis vivere et agere, non conveniret cum Christianae Religionis fundamentis? quum *primo* Sacrae literae, omnibus Christianis concedentibus, quae documenta invicem contraria continere nequeunt, multis in locis id doceant, ut modo ostensum; *deinde* quum Novum foedus, quod Deus per Christum instituit, cujusque *) Christus est Mediator, in hoc consistat, quod Deus suas Leges, quas **) tabulis insculptas Israelitis notas fecerat, mentibus hominum inscribat, hoc est, efficiat, ut istarum Legum sensum intelligant; et *tertio*, quum hujus foederis ministri non ducantur per literam seu Scripturam, quemadmodum ii, qui ***) ministrarunt sub Veteri foedere; sed per †) Spiritum, hoc est, per intellectum, prout ex primo, nec non ex testimonio Johannis cap. 5. vers. 6. et alibi patet. Manifestum ergo est, ea cum fundamentis Christianae Religionis concordare.

Quia vero id, quod hic de Novo foedere, sive de Religione Christiana demonstratum est, multam differt ab eo, quod plerumque de eo vulgus credit; et quia praepudicia, quibus ii laborant, qui aliam hac in re foveant sententiam, in causa essent, quod hisce pauci assensum praeberent, quaedam notatu digna Scripturae Testimonia proferenda sunt, unde liquido appareat munus Christi Salvatoris nostri et finem,

ob

*) Hebr. cap. 8. vers. 6. cap. 9. vers. 15. cap. 12. vers. 24.

**) Jer. cap. 31. vers. 33. 34. 2 Cor. cap. 3. vers. 3. Hebr. cap. 8. vers. 8. 9. 10. cap. 10. vers. 16.

***) Rom. cap. 2. vers. 27. 29. cap. 7. vers. 6. 2 Cor. cap. 3. vers. 6. 7. 9. Hebr. cap. 7. vers. 16.

†) Vide tria allegata loca et Rom. cap. 8. usque ad vers. 17. Gal. cap. 2. vers. 18. 25.

ob quem in mundum venit, primarium fuisse homines hanc docere notitiam, ne caecorum ritu, sicut Judaei per Legem mandatumve, sed per lumen cognitionis ducerentur.

Primum ergo Testimonium est Johannis Baptistae in Evangelio Johannis cap. 1. vers. 17. quod sic habet, *Lex, per Moſen eſt data, gratia et veritas per Chriſtum facta eſt*, hoc eſt, Moſes inſtituit, ut per Legem vel praeceptum ducerentur homines, et vi Legis vel praecepti operarentur; Chriſtus vero docuit, ut per *) lumen Gratiae ac Veritatis ducerentur, viverent et agerent.

Alterum Testimonium eſt ipſius Servatoris, qui roganti Pilato, num Rex eſſet, ita Johan. cap. 18. vers. 37. ex Syriaca Tremellii verſione et cap. 17. vers. 17. inverſo reſpondit: *ad hoc natus ſum et ad hoc veni in mundum, ut teſtarer de veritate; nempe, hanc veritatem Dei Rationem, vel intellectum eſſe. Utor vocula Rationis, non autem Verbi; ſic enim Originale et Graecum vocabulum **) λόγος plerumque vertitur et eo Apoſtolus Johannes Filium Dei innuit: primo, quia teſtibus Eraſmo in Annotationibus ſuis ad vers. 1. cap. 1. Evangelii Johannis, aliisque Linguarum peritis vox λόγος multo melius per Rationem, quam per Verbum exprimitur: deinde, quia id, quod Johannes de voce λόγος pronunciat, optime de Ratione interna, vel de intellectu, nullatenus vero de Verbo, vel verbis intelligi, aut iis applicari poteſt. Haec Ratio in initio apud Deum, quin ipſa Deus fuit, hoc eſt, de divina Natura participavit; ſine hac*
nihil

*) Vide Joh. cap. 1. vers. 4. 9. et cum iis compara vers. 1. et 14. item cap. 8 vers. 12. cap. 12. vers. 35. 36. 46. quos compara cum cap. 14. vers. 6.

**) Vide Joh. cap. 1. vers. 1. et 14. 1 Joh. cap. 1. vers. 1. cap. 5. vers. 7. et Apoc. cap. 14. vers. 13.

nihil eorum, quae facta sunt, facta fuerunt; in hac fuit Vita et haec vita fuit lumen hominum intellectuale, teste Johanne in Evangelio cap. 1. vers. 1. 2. 3. 4. Ecquem latet, internam Dei Rationem, seu intellectum non differre ab ipso Deo et ideo in principio apud Deum, ipsamque Deum fuisse, vel essentiae divinae fuisse participem? quis inficiatur, sine ejus opera nihil factum esse et denique hominum mentem a Mente divina admirabili luce illustrari? Quod autem haec de verbo, vel verbis ore prolatis, quae, in se considerata, non nisi aëris sunt motus, intelligi nequeant, videtur adeo manifestum esse, ut supervacaneum foret, id rationibus evincere. Et quamvis Erasmus voce λόγος, quam rationem interpretatur, non internam, sed externam potius Rationem intellexerit, quia tamen cum aliis Linguarum peritis expresse testatur, vocem λόγος apud Graecos quoque internam rationem significare, nihil impedit, quo minus hoc sensu sumatur.

Christus porro de Veritate testatur, quod *sanctificet* Johan. 17. vers. 17. 19. quod *regeneret* Joh. 3. vers. 5. 6. (Tit. 3. vers. 5. comparato cum 1 Johan. 5. vers. 6.) quod hominem revera *liberum reddat*, Johan. 8. vers. 31. 32. quod per illam *in omnem veritatem ducamur*. Johan. cap. 14. vers. 26. et cap. 15. vers. 16. et cap. 16. vers. 13. quod per eam solam *ad Deum accedamus*, Joh. 14. vers. 6. (comparato cum 1 Cor. cap. 1. vers. 24.) et denique quod nihil omnino sine ea possimus facere, quod ad salutem requiritur, Johan. 15. vers. 3. 4. 5. comparato cum Johan. 14. vers. 6. in quo loco id, quod de se ipso Christus dicit, se nempe *esse veritatem*, necessario eo sensu accipiendum est, quemadmodum sumitur eo in loco, in quo Salomon affirmat se Intellectum et aeternam Sapientiam esse.

Quod id, quod Christus Matth. 5. vers. 17. 18. expressis verbis indicet, *se non venisse, ut Legem*
de.

destruat, sed ut compleat, et assermet fore, ut coelum et terra citius transeant, quam vel jota, (minima Alphabeti litera) de lege, minime cum Christi vel Johannis testimonio pugnat, is percipiet, qui attendit, primo obligationem agendi, quod Lex jubet, et id, quo ii, qui sub Lege sunt, ad obedientiam ei praestandam instigantur, duas res valde diversas esse. Secundo hanc obligationem non minus in iis locum habere et ad eos spectare, quibus lumen Gratiae et Veritatis illuxit et ex rei cognitione mandata Legis exequuntur, quam in iis, qui ex Legis praescripto vivunt et ex solo ejus mandato eadem praestant: hinc enim facile intelligere est, Jesum Christum de hac tantum obligatione hoc in loco, non vero de Vita juxta Legem instituenda loqui.

Haec tamen clarius percipiuntur ex iis, quae ab Apostolo de Lege Dei traduntur; nimirum quod *per Christum a Lege liberemur et redimamur*, Rom. 7. vers. 6. cap. 8. vers. 2. et Gal. 4. vers. 5. quod *per Christi corpus Lex nobis sit mortua*, Rom. 7. vers. 4. 6. Gal. 2. vers. 19. quod *Lex tum desinat, quando venit fides*, Gal. 3. vers. 23. 24. 25. quod *ministerium literae aboleatur*, 2 Cor. 3. vers. 7. 11. et Hebr. 7. vers. 16. 18. quod ii, qui *sunt sub gratia*, non *sint sub Lege*, Rom. 6. vers. 14. 15. et denique quod *Lex justis non sit posita*, 1 Tim. 1. vers. 9. Gal. 5. vers. 22. 23. Quoniam vero ex allegatis locis planum est, Apostolum non modo de Lege Ceremoniali, sed speciatim de Lege Morali loqui, haec non possunt intelligi, uti indubitate ex ipsius Servatoris explicatione, Apostolique testimonio ad Romanos cap. 8. vers. 3. 4. et cap. 13. vers. 8. 9. 10. et alibi apparet, de obligatione ea, quam Lex praescribit, sed duntaxat de vita et operibus secundum Legem instituendis capienda sunt.

Tertium et ultimum Testimonium est Apostoli Pauli in Epistola ad Ephes. cap. 4. vers. 11. 12. 13. collatis cum vers. 14. et 15. *Christus dedit alios quidem*

dem Apostolos, alios vero Prophetas, alios autem Pastores et Doctores, ad perfectionem Sanctorum, ad opus Ministerii, ad aedificationem Corporis Christi. Donec perveniamus nos omnes ad unitatem fidei et agnitionis filii Dei in Virum adultum, ad mensuram plenae staturae Christi. Nam quis neget Paulum docere, Christum dedisse Apostolos, Prophetas etc. in eum finem, ut nos omnes cognoscere-mus, quemadmodum Christus cognovit; quin ut ad magnam scientiae Christi mensuram perveniremus? Quis dubitet eorum laborem, opusque Ministerii eo spectasse, ut homines tanta Scientia imbuerent? Quis denique renuat per eam scientiam ejusve acquisitionem Sanctorum perfectionem effici et ita Christi corpus aedificari?

Manifestum porro est, quod cognitio de nostro Servatore et consequenter talis, qualem omnibus apprecatur, Veritatis, seu pure intellectualis de Deo ejusque Voluntate sit cognitio; non vero ea, quae Authoritate vel externo nititur Testimonio. Atque hoc patet primo inde, quod Jesus Christus Patris sui voluntatem, seu veritatem salvificae doctrinae, quam ipse praedicavit, intellexit, quodque ejusmodi Scientia, quae externo firmatur testimonio, in eo locum nullum habuit. Secundo quatenus rei ad salutem scitu necessariae cognitione imbuimur, quae externo nititur testimonio, non pervenimus ad unitatem fidei, quod scilicet inter nos et cum Christo unum sumus, quemadmodum ille cum Patre unum est Johan. 17. vers. 21. 22. 23. Gal. 3. vers. 28. neque ad firmitatem, Ephes. 4. vers. 14. quam Apostolus flagitat, quamque, ut necessariam sequelam, ex cognitione Christi profluentem, statuit: sed quatenus ejus rei veritatem percipimus. Sed et jam demonstrata, sunt quoque ex vers. 15. plana.

Plura, quam haec tria, possent produci Testimonia, quibus ea, quae hic demonstranda sunt, non minori efficacia confirmantur; verum ne nimis inli-

statum rei, ex Sacris literis tam manifestae, hoc duntaxat dicendum, praecipuum, quod Scriptura de fide salvifica testatur, sine qua, ut omnes Christiani concedunt, nemo Christianus esse potest et per cuius fidei participationem quilibet Christianus evadit, nisi penitus spirituali, sive mera intellectuali cognitione; quin id de ea solummodo et posse et debere intelligi, quod ea sit *fides Dei*, Rom. c. 3. vers. 3. *fides Jesu Christi*, Rom. 3. vers. 22. 26. Gal. 2. vers. 16. cap. 3. vers. 22. Philipp. 3. vers. 9. *filii Dei*, Galat. c. 2. vers. 20. (in Deo enim, ut quivis novit, cui Deus innuit, non alia, quam intellectualis tantum cognitio locum habet; Christus autem veritatem doctrinae salutis, quam praedicavit, intellexit) ipsa *Veritas*, 2 Thess. cap. 2. vers. 15. 1 Timoth. 2. vers. 7. *Cognitio veritatis*, Tit. 1. vers. 1. Johan. 17. vers. 3. *Sapientia*, Actor. 6. vers. 5. 8. collat. cum vers. 10. Rom. 10. vers. 8. comparato cum 1 Cor. cap. 1. vers. 24. 2 Cor. 2. vers. 16. *Spiritus* 2 Cor. 4. vers. 13. *fructus Spiritus* 1 Cor. cap. 12. vers. 9. Gal. 5. vers. 22. *Verbum*, Rom. 10. vers. 8. quo notitiam rei ad salutem scitu necessariae non externe, sed interne in animo consequimur; *Testimonium Dei*, quod testificatur in nobis de filio suo, 1 Johan. 5. vers. 10. *Donum*, Rom. 12. vers. 3. Ephes. 2. vers. 8. *Opus Dei*, Joh. cap. 6. vers. 29. quo *Charitas*, Gal. 5. vers. 6. et nostra *Regeneratio*, vel *Spiritualis vivificatio et salus*, Coloss. 2. vers. 12. 1 Petr. cap. 1. vers. 5. 1 Joh. 5. vers. 4. efficaciter perficitur; *alia Lex*, Rom. 3. vers. 27. Galat. 3. vers. 11. 12. seu aliud vitae exemplar, quam vel Legis, vel mandati; id, quo Sacri Codicis sensus eruendus et res in eo contentae noscendae sunt, 2 Timoth. 3. vers. 15. id, quod perfectam continet certitudinem, Hebr. cap. 10. vers. 22. et cap. 11. vers. 1. Ephes. 6. vers. 16. Coloss. 2. vers. 5. et absolute omnem excludit dubitationem, Math. 21. vers. 21. Rom. 14. vers. 23. Jacob. 1. vers. 6. et denique quo *Lex stabilitur*, Rom. 3. vers. 31. (vocala
Lex

Lex hoc loco denotat obligationem faciendi Legis mandatum; non vero juxta Legem vivendi et operandi Rationem) et quo Dei justificatio tantummodo datur, quae neque per *Legem*, Gal. 3. vers. 11. 21. Philip. 3. vers. 9. neque ex *Legis operibus*, Rom. 3. vers. 21. 28. cap. 9. vers. 31. 32. Gal. 2. vers. 16. obtineri potest, quaeque per *Legem* et Prophetas, hoc est, per Sacras Literas testimonium accepit et sine Lege, hoc est, absque Scriptura revelata fuit, Rom. 5. vers. 31.

Quae Lex et Prophetae testantur, et sine Lege aut Scriptura manifestantur: (haec etenim sibi invicem contrariari videntur, multique percipere non potuerunt) ea proprie sunt, quae non nisi Spiritu, seu puro intellectu intelliguntur. Hujus generis sunt, verbi causa, Dei filius, hoc est, Dei λόγος, seu Dei Sapientia, Veritas. Iustitia ante memorata, quia praestantissimus animi Habitus est; et generatim Rerum Essentiae. Nam quoniam S. Scriptura de iis testatur et ea ex Sacrae Scripturae testimonio cognosci nequeunt, praeter externum Scripturae, insuper *Revelatio* (loquor cum Scriptura) vel internum Spiritus testimonium requiritur.

Haec sola fuit ratio, quod postquam Jesus Christus et discipulis et Judaeis omnem Patris sui voluntatem aperuisset externis verbis, iis praeterea dicat, quod *nemo ad se potest venire, nisi ei a Patre datum fuerit*, Joh. 6. vers. 65. quod, quo ad se veniant, necesse sit, ut a Deo audiverint et ab eo didicerint, Joh. 6. vers. 44. 45. cap. 5. vers. 37. cap. 8. vers. 43. 47. quod Spiritus veritatis ubi venisset, eos omnia doceret, de se testimonium perhiberet, eosque in omnem duceret veritatem, Joh. 14. vers. 16. 17. 16. cap. 15. vers. 26. cap. 16. vers. 13.

Haec quoque fuit ratio, quod Apostolus, postquam Ephesiis et Colossensibus, tam scriptis, quam

verbis *omne Dei Consilium* ita annunciaſſet, ut nihil ſubticuerit, Actor. 20. verſ. 17. ad 27. Epheliis adhuc precetur, ut *Deus ipſis det Spiritum Sapientiae et Revelationis in ipſius (Dei nempe) agnitione*, ut iis largiatur *illuminatos oculos Mentis*, quo ſciant, quid ſperandum ſit vocatis a Deo et quam dives et glorioſa ſit haereditas, quam Sanctis decrevit etc. Ephes. 1. verſ. 16. 17. Coloffenſibus vero apprecetur, ut *impleantur cognitione voluntatis Dei in omni Sapientia et prudentia ſpiritus, atque creſcant in agnitione ipſius Dei*, Coloff. 1. verſ. 9. 10.

Quin haec fuit cauſa, quod *Iſraëli*, non niſi per literam *de Deo, ejusque Voluntate edocto*, Rom. 2. verſ. 17. 18. et teſtimonio ſolo Scripturae nitenti, in lectione *Veteris Teſtamenti velamen cordi impoſitum fuerit*, 2 Cor. 3. verſ. 14. 15. quod *animalis homo*, eum intellige, qui per ſolam literam, non autem per Spiritum doctus eſt, non percipiat *ſpiritalia*, quodque *ipſi ſint ſtultitia*, eaque nequeat, nempe tali cognitione, quae ab imaginatione originem habet, *cognoſcere*, 1 Cor. 2. verſ. 14. quod e contrario *Spiritalis homo*, qui ſcilicet de Deo, Dei filio etc. ſpirituales, vel pure intellektuales nactus eſt percepttones, *omnia dijudicet*, et ipſe a nemine *hominum animalium dijudicetur*, Ibid. verſ. 15.

Reſtat denique hoc de *Fide* dicendum, quod Paulus in ea, quae eſt ad Romanos ſcripta, Epiſtola cap. 10. verſ. 17. vocabulo *Auditus* non innuat *Auditum auris externum*; ſed auditum auris internum, vel tō intelligere; et hoc cuius, qui cum antecedentia, tum conſequentia dicti capitis recte perceperit, manifeſtum erit.

Nullum eſt dubium, quin Lector Veritatis amans, quique, quae jam dicta ſunt ex Sacris Literis, attente legit et omnia cum iudicio perpendit, omnino

omnino concessurus sit id, quod demonstrare animus fuit, jam esse demonstratum: videlicet id, quod Philosophus noster demonstrat ab ipsa Ratione praescribi de Regula bene vivendi et summo hominis Bono, accurate cum iis convenire, quae Servator et Apostoli docuerunt; nec non dogmata Moralia Christianae Religionis, vel ea, quae ut salvi simus, facere tenemur, perfecte in iis comprehendi; denique hoc studium, quo veritatem articulorum Doctrinae Christianae conamur intelligere et secundum eam vivere et agere, cum Sacra Scriptura et Religione Christiana in omnibus concordare.

Si jam ea, quae Gentium Doctor de carne et carnalibus tradidit hominibus, per quos non nisi cupiditates animales intelligendae sunt, vel ejusmodi homines, qui necdum in affectus imperium possident, comparentur cum iis, quae Philosophus in Quarta Parte Ethices demonstrat de *Affectuum Viribus* et de *Humana Impotentia* in iis moderandis, non minor in illis convenientia, quam in modo ostensis, deprehendetur.

Notent hic Christiani, ut rem praestantissimam et notatu dignissimam, nostrum Philosophum, quatenus id demonstrat, quod Scriptores sacri docent, quodque cum Christianae Religionis fundamentis congruit; et Divinitatem et Sacrarum Literarum Auctoritatem et simul veritatem Religionis Christianae ostendere; adeo ut per hanc demonstrationem de iis tam certi simus, aut esse possimus, ut neque Judaeus, neque Ethnicus, neque Atheus, vel quisquis sit, istas labefactare possit.

Quis affirmabit certitudinem, quae Miracula pro fundamento habet, inter Christianos locum obtinere, aut necessariam esse? cum demonstratum sit illis speciatim competere, ut veritatem articulorum, qui

qui ad salutem requiruntur, intelligant; et cum certum sit, absolutam et immobilem certitudinem esse veritatis, sive verae intellectualis perceptionis proprietatem; unde fit, ut talis perceptio omnimodam certitudinem includat. Qui enim fieri potest, ut ii, qui veritatem percipiunt, Deum, exempli gratia, existere, Dei filium, nempe Dei Rationem, vel Dei Sapientiam hominum esse Salvatorem et nos non posse sine eo salvari; Deum, ejusque filium, quo salutem consequamur, esse cognoscendum, amandum etc. ut ii, inquam, miraculis indigeant, quibus de hisce veritatibus certi fiant? cum in se ipsis plus certitudinis de his rebus inveniant, quam vel omnibus miraculis, ullo unquam tempore factis, posset acquiri. Jure ergo meritoque dixit Paulus, quod Judaei, hoc est, qui sub Lege sunt et hujus rei veritatem haud capiunt, miracula petunt; imo, ut ea impetrarent, saepius Christum molestia affecere, Matth. 12. vers. 38. cap. 16. vers. 1. 3. 4. Marc. 8. vers. 11. Luc. 11. vers. 29. Haec fuit causa, quod Apostolus tantopere laboraverit, summisque curis se defatigaverit, quo eos, qui Christo adhaerebant, ad omnem opulentiam persuasionis et ad intelligentiam cognitionis *Mysterii Dei Patris et Christi* perduceret, Coloss. 2. vers. 1. 2. quod et se fecisse gloriatur.

Quae ad defensionem nostri Philosophi et subtilissimorum ejus Scriptorum adducta sunt, refutationi eorum inservient, qui sine dubio ex crassa et supina ignorantia et a suis passionibus seducti, acutissimum Virum non tantum Atheismi accusare, sed etiam pro viribus Lectoribus suis persuadere conati sunt, eum in suis Scriptis Atheismum docere et ejus positiones omnem Religionem omnemque Pietatem ex hominum animis tollere. Profecto si Adversarii ad hoc Psalmistae tantum attendissent; Psal. 14. vers. 1. et 53. vers. 2. *Dicit stultus in animo suo, nullus Deus est*, eos hic locus sapientiores ac prudentiores reddere, quin

quin etiam nunc eorum temeritatem ostendere posset. Nam his verbis Psalmista satis clare ostendit, tam horrendum facinus revera in Sapientes (inter quos noster Philosophus, ipsis fatentibus, collocandus est) nec cadere, nec cadere posse.

Quare serio cuncti hujus Viri Adversarii sint moniti, ut, ubi ad haec Scripta examinanda animum applicuerint, sibi summo studio caveant, ne quicquam tanquam falsum ac Sacris literis et Religioni Christianae adversum, repudient, antequam bene mentem ejus intellexerint, cum vero Sacrarum Literarum sensu et cum vera Religione contulerint et ad examen revocaverint. Imprimis sibi caveant, ne conceptus erroribus forte obnoxios, ac opiniones suas certitudine destitutas de Sacrae Scripturae sensu efficiant Normam, vel Lapidem Lydium sive veritatis, sive falsitatis, vel ejus, quod cum sacro Codice, atque Religione Christiana concordat, aut discordat. De his enim ex vero judicare non tantum illi nullatenus possent, sed etiam forte relaberentur ad pristinas absurditates; adeo ut verum et bonum, tanquam falsum et malum et id, quod cum sacro Codice, ut et cum Christiana Religione, convenit, tanquam istis contrarium, rejicerent. Nam quod Christiani in tot Sectas dividantur, qui et omnes simul et singuli jactant summaque contentione defendunt, articulos suos, licet summopere inter se discrepantes et secum ipsis pugnantes, esse dogmata Religionis Christianae; quodque id, quod ab hoc, tanquam dogma Divinum et tanquam bonum, ac sanctum laudetur, ab illo ut Diabolicum, impium et malum repudietur; et quod denique tot turbae, tot contentiones, jam olim inter eos excitatae, in hunc usque diem adhuc perdurent: horum omnium, non alia fuit origo, quam quod sibi falso persuaserint, erroneos suos conceptus incertasque opiniones de Sacrarum Paginarum sensu, ipsam Scripturam et Dei in-

falli.

fallibile fuisse Verbum, quae deinceps pro Norma et Lapide Lydio Veritatis et Falsitatis habent. Haec Schismata, hae contentiones tam diu procul dubio durabunt sine ulla emendationis spe, quamdiu Christiani nec ad veram et infallibilem Veritatis et Falsitatis Normam, nec ad id, quod cum Sacra Scriptura, et cum Religione Christiana convenit, vel ab iis discrepat, attendunt.

Quia autem ex iis, quae dicta sunt, facile colligitur, quatenam haec sit Norma, quisve hic sit Lapis Lydius (in qua re Christiani inter se dissentiunt), minus necessarium erit id ipsum ostendere. Is tamen, qui id scire levi examine desiderat, animo volvat primo, omnia *Dei Mandata, testimonia et Leges* esse aeternas et ipsam *Veritatem*, hoc est, aeternas esse Veritates; Vid. Psalm. 19. vers. 10. Psalm. 119. vers. 86. 138. 142. 144. 151. 152. 160. atque Doctrinam Evangelii, quae Christianam in se continet Religionem; sola Veritate fundari, prout omnes Christiani largiri coguntur. Secundo animo perpendat, Veritatem et sui et falsitatis esse indicem, eamque per se solam, non autem per aliud quid cognosci posse. Hinc namque satis superque patet, solam Veritatem esse memoratam Normam. Quare Christiani, qui Veritatem ejus, quod Scriptura docet, intelligunt, seu veras et puras habent perceptiones, juxta ea, quae paulo ante de ipsa Veritate, vel de veris intellectualibus ideis protulimus, infallibiliter et absolute certi erunt, se mentem Scripturae percepisse, atque Dei verbum possidere.

Porro, quia Veritas, quemadmodum Rerum Natura vel Essentia, simplex et indivisibilis est et quia non nisi unica cujusque rei veritas verusque sensus dari potest. Christiani, quatenus hujus rei Veritatem intelligunt, necessario *in eadem mente et in eadem sententia* erunt coagmentati, teste Paulo, 1 ad Cor.

Cor. cap. 1. vers. 10. 11. et ad Philipp. cap. 2. vers. 2. et cap. 3. vers. 16.

Quin constanter et in aeternum cupient et volent praestare, quod Spiritus Sanctus de Tolerantia praecipit; et ideo *infirmis in fide porrigent manum*, Rom. 14. vers. 1. iis puta, quibus major notitia deficit; et *infirmorum infirmitates sustinebunt*, Rom. 15. vers. 1. errantium intellige inscitias; *proprium opus probabunt*, Gal. 6. vers. 4. Rom 14. a vers. 4. ad 14. 2 Cor. 1. vers. 14. *nec dominabuntur aliorum fidei*, 1 Pet. 5. vers. 3. sed erga errantes erunt placidi, eosque cum Mansuetudine erudiant, expectaturi, num forte Deus illis sit daturus Conversionem, ut agnoscant Veritatem. Vid. 2 Tim. 2. vers. 24. 25. 26. 1 Thessal. 5. vers. 14. 15. Matth. 12. vers. 19. 20. In quo loco *Arundo quassata* ac *lucerna crepitans* eos homines denotat, qui multis dubiis immerfi sunt et in quibus Sol Veritatis necdum orta, sed sub nebulis et ignorantiae et erroris occulta est.

Tolerantiam hanc non tantum se extendere ad eos, qui levibus erroribus imbuti sunt; sed ad eos quoque, qui in fundamentalibus et essentialibus fidei articulis errant, docuit nos suo exemplo Apostolus Paulus. Licet enim Galatae *translati essent ad aliud Evangelium*, Gal. 1. vers. 6. 7. quam quod de Christo annunciatum fuerat et in hoc versarentur errore, *Iustitiam* et caetera Spiritus opera neque ex Fide, neque ex obedientia veritatis, sed ex operibus Legis et per Legem acquiri; Vide Gal. 2. vers. 21. item cap. 3. et 5. passim (id enim est errare in fundamentalis fidei articulo): eos tamen, his omnibus transmissis, *Frates* suos, Gal. 1. vers. 11. et cap. 3. vers. 6. 15. nec non *Filios suos* appellat, Galat. cap. 4. vers. 19. et alibi.

Quum praeterea Doctor Gentium ad Philippen-
ses cap. 3. vers. 15. dicit, *Hoc sentiamus*, (nempe
quod

quod jam modo de Jesu Christi *Cognitione* ejusque virtute, docuerat, quibus nostra Vivificatio, Justificatio etc. perficiuntur) et si quid aliter sentitis, etiam hoc Deus revelabit vobis; manifestissime innuit, se eos velle tolerare, qui in articulo fundamentalis de Justificatione aliter, ac ipse, nec ita, ut oportebat, sentiebant; sed et eos se pro Fratribus ac Ecclesiae membris velle agnoscere.

Quandoquidem ii, qui ex impotentia et ignorantia, non minus, quam alii inviti errent et infans in Christo (eum puta, qui de fundamentalibus fidei articulis male sentit) aequè necessario sit infans, ac infans Naturalis et insuper ad Adolescentiam et Virilem aetatem in Christo, consequendam et educatio et longum tempus requirantur et Sacra Scriptura Infan-tem, Adolescentem et Virum in Christo respectu graduum cognitionis distinguat, patet eos, qui in fundamentalibus, imo quocunque errant modo, esse tolerandos.

Quod ergo Christiani, quia fovent diversas opiniones, ab invicem discedant, se invicem pro Dei hostibus habeant, Haereticos alii alios appellent, atro carbone notent, persequantur et facinora patrent, a quibus veri Christiani abhorrent, nullatenus veritatem, sed necessario falsam opinionem pro fundamento habet.

Negari nequit id, quod nunc de Christiana Religione ostensum est ex Scriptura, videri cum iis pugnare, quae Philosophus in Tractatu Theologico-Politico demonstranda sumserat; nempe Religionem in sola Obedientia consistere et veritatis Indagationem et Meditationem, ad pure intellectuales atque adaequatas acquirendum ideas earum rerum, quas Scriptura docet, nullum obtinere locum. Quicunque vero hunc Tractatum bene evolverit, non erit ignarus rationum, quae subtilissimum Virum moverunt ad hoc propugnandum et simul comperiet nostrum Auctorem rationalem agnoscere Religionem.

Quem

Quem latet, nobiscum ita comparatum esse et nos in eo statu esse constitutos, ut necessario sola obedientia, non vero cognitione ducamur? Quem fugit, multos in eodem statu ad vitae extremum terminum permanere? Horum respectu concedi facile potest, quod Vir acutus in dicto Tractatu demonstrat, quod scilicet Deus in Sacro volumine non aliam sui notitiam flagitat, quam se justissimum summeque misericordem et unicum esse Vitae exemplar; sequē duntaxat Obedientiae et Charitatis, Justitiaeque exercitio colendum.

Indicat variis in locis Apostolus multos, ut per cognitionem ducantur, non aequae aptos esse, et plurimos, si cum toto genere humano conferantur, per Obedientiam ducendos esse. Scribit enim in 1 Epistola ad Cor. cap. 3. vers. 1. 2. *Et ego, Fratres mei, non potui loqui vobiscum, tanquam cum spiritualibus*, hoc est, qui spiritu et intellectu ducuntur; *sed tanquam cum carnalibus et tanquam infantibus in Christo*, hoc est, qui per obedientiam ducendi sunt: *Lac praebui bibendum vobis*, hoc est, monstravi vobis viam Obedientiae, eaque vos alui, *et non dedi vobis cibum*, hoc est, non dedi cognitionem. *Non enim adhuc poteratis, sed nec etiam nunc potestis edere solidiorem cibum.*

Ait praeterea idem Apostolus 1 Cor. 2. vers. 6. *Sapientiam loquimur inter perfectos*, hoc est, loquimur de Via Sapientiae inter Spirituales, (confer ejusdem cap. vers. 15.) qui Spiritu, vel intellectu aguntur.

Denique in Epistola 2 ad Timoth. cap. 3. vers. 7. tales describit, qui *omni tempore discunt et nunquam ad cognitionem veritatis venire possunt*, ut scilicet ea, quae ad salutem sunt necessaria, cognoscant. Etenim per Legem aut Scripturam scire Judaeis et Infantibus in Christo est proprium et omnes, senes et juvenes, docti et indocti, ingenio pollentes, aut eo destituti, aequae ad illud idonei sunt.

Qui

Qui modo dicta et a nostro Philosopho in Tractatu memorato demonstrata, Deum nimirum in Scriptura solam Obedientiam, etc. exigere et Philosophiam cum Theologia nihil habere commune, cum utraque proprio nitatur talo, pro noxiis et seditiosis opinionibus habuerunt, easque summo studio falsas esse demonstrare conati sunt, assensum iis praebebunt, quae de Christiana Religione, quantum ejus spectatur cognitio, ostendimus.

Haec tam ad Ethicam, quam ad sententiam Auctoris nostri defendendam, visum fuit adducere, quae praeter opinionem prolixius tractata sunt; reliqua igitur brevibus absolventur, ne Lectori taedium creetur.

Tractatum Politicum Auctor noster paulo antea obitum composuit. Sunt in eo et accuratae cogitationes et stylus clarus. Suam sententiam, relictis multorum Politicorum opinionibus, solidissime in eo proponit et consequentia ex antecedentibus passim elicit. Agit in quinque prioribus capitibus de *Politica* in genere, in sexto et septimo de *Monarchia*, in octavo, nono et decimo de *Aristocratia*, undecimum denique initium est Imperii Democratici. Mors autem intempestiva fuit in causa, quod hunc Tractatum non absolverit et quod nec de *Legibus*, nec de variis *Quaestionibus*, quae Politicam spectant, tractaverit, uti videre est ex Epistola Auctoris ad Amicum, Tractatui Politico praefixa.

Tractatus de *Emendatione Intellectus* est ex prioribus nostri Philosophi operibus, testibus et stylo et conceptibus. Rei, quam in eo tractat, dignitas et magna, quam in eo sibi scopum praefixit, utilitas, nempe intellectui viam sternere facillimam, atque planissimam ad veram rerum cognitionem, calcar ipsi semper eum ad umbilicum perducendi fuere. At operis pondus, profundaeque meditationes et vasta rerum Scientia, quae ad ejus perfectionem requirebantur, lento gradu eum promoverunt, ut et in
causa

causa fuerunt, quod non fuerit absolutus, quodque hic illic aliquid desideretur: nam Auctor in Annotationibus, quos ipse addidit, saepius monet id, quod tractat, accuratius demonstrandum, vel latius explicandum, sive in sua Philosophia, sive alibi. Quia vero Res praestantissimas, nec non utilissimas continet, in Veritatis studioso studium excitabunt summum, nec parum adjuvabunt in ea indaganda, ideo eum simul cum aliis edere visum fuit, uti jam in Admonitione, huic Tractatui praefixa, dictum fuit. Tractat in eo *primo* de Bono apparente, quod homines plerumque appetunt, nempe de Divitiis, Libidine et Honore; et de Vero bono et quomodo id sit acquirendum. Praescribit *secundo* quasdam vivendi Regulas, indeque ad Intellectus Emendationem transit. Ut autem haec Emendatio melius procedat, quatuor diversos percipiendi modos enumerat, quos deinceps prolixius paulo enucleat et ex iis, qui optime scopo inserviunt, eligit. Porro, ut horum usum nosceremus, agit de Intellectus instrumentis, videlicet de veris ideis et eadem opera de recta ad ducendum Intellectum Via et Methodo ejusque partibus. Prima pars tradit, quomodo verae ideae ab aliis discernantur et prospiciatur, ne falsae, fictae et dubiae ideae cum veris confundantur: et hac occasione prolixè de veris, falsis, fictis et dubiis ideis agit, quibus denique aliquid de Memoria ac Oblivione annectit. Secunda pars Regulas dat, quibus ex notis ignotum recte educatur intelligaturque. Ut autem hoc rite fiat, Perceptionem duobus modis fieri statuit, vel per solam Essentiam, vel per causam proximam. Quoniam vero utrumque non nisi ex vera Rei definitione elicitur, Leges definitionis Rerum tum creatarum, tum increatarum proponit. Praeterea ut nostri Conceptus concatenentur, media, quibus res particulares aeternae cognoscantur, praescribit. Et, ut haec omnia melius perficiantur, agit de *Viribus Intel-*

Intellectus, ejusque enumerat proprietates. Et hic finitur Tractatus de *Emendatione Intellectus*.

Epistolae nec secundum materiam, nec secundum eorum Authoritatem, a quibus, vel ad quos scriptae sunt, in ordinem sunt redactae, sed juxta tempora, in quibus exaratae sunt: ea tamen ratione ordinatae sunt, ut omnes unius ejusdemque Viri Epistolae et ad eas Responsiones se invicem sequantur. Quia vero non quis scribat, sed quid scribatur attendendum est, quaedam Scribentium Nomina omnibus literis, quaedam tantum initialibus, quaedam nullis plane expressa sunt. Notet quoque Lector Benevolus, ei non mirum esse debere, si deprehendat in his Epistolis Ethicam, tum temporis ineditam, tam ab eo, qui literas scribit, quam ab eo, qui eis respondet, allegari; ea namque ante multos annos a diversis fuit descripta et iis communicata. Haec hic loci monere visum fuit, ne quis suspicetur Ethicam antehac editam fuisse. Notandum insuper est totum opus, paucis exemptis Epistolis, Latine conscriptum esse.

Cum vero omnia nostri Philosophi *Opera Posthuma* tibi, Benevole Lector, dare animus fuerit, Grammatices Hebraeae Compendium minime erat omittendum. In hoc ipsam Grammaticam in duas videtur Auctor distribuisse partes, quarum prior agit de Etymologia, seu de Nominum et Verborum flexione; hanc fere absolvit: posteriorem, quae de Syntaxi, seu de Nominum et Verborum constructione tractaret, ne quidem inchoavit. In animo semper habuit Hebraeam Grammaticam, more Geometrico demonstratam, luci exponere, in cujus Praefatione primo veram hujus Linguae pronuntiationem olim peruisse monstrasset; deinde, Vocales a recentioribus Judaeis Bibliis appictas fuisse, inde quod Nominibus inveteratis vocales usitatiores adscripsere, evicisset. *Foemininum*, inquit Grammatices suae pag. 41. *אִתּוֹ* videtur etiam fuisse *אִתּוֹ* et *הִיא* fuisse *הִיא* alius

aliis vocalibus distinctum. Nam in Bibliis saepe sic scripta reperiuntur, quae Masorethae ubique corrigunt, sine dubio, quia obsoleta erant. Tertio litteram vau potestatem $\tau\tilde{u}$ habuisse, eo quod \aleph in η saepe mutetur, ostendisset; quarto Dialecticos in Scriptura confundi probasset; et denique ostendisset nobis licere syllabas ad libitum variare, licet enim \aleph in η in regimine habeat \aleph , nos tamen recte scriberemus \aleph etc.

Ipsam Compendium quod attinet, recte animadvertit Auctor p. 24. plures fuisse, qui Scripturae, at nullum, qui Linguae Hebraeae Grammaticam scripserit. Multa tibi, Benevole Lector, hic occurrerent, quae apud alios haud facile reperias. Praecipuum, quodque Auctor accurate meditandum suadet, est: quod omnes voces Linguae Hebraeae, exceptis tantum Interjectionibus et Conjunctionibus, et una, aut altera particula, vim et proprietates Nominis habent; quod quia Grammatici non animadvertunt, crediderunt, multa esse irregularia, quae ex usu Linguae maxime regularia sunt; et plura ad ejus linguae cognitionem ejusque Eloquentiam necessaria ignoraverunt.

Quae alii satis prolixè et confuse de Accentibus scripserunt, Auctor, relictis superfluis, breviter complectitur, verumque eorum usum ostendit. Punctorum mutationes forte nemo solidius et accuratius unquam docuit et eadem $\alpha\kappa\rho\upsilon\sigma\epsilon\iota\alpha$ tam Nominum, quam Verborum flexiones et significationes tractat. Si quis his jactis fundamentis Hebraeam Syntaxin superstruxerit, nae ille a Philo-Hebraeis haud exigam inibit gratiam, quo Linguae Sanctae genius, hactenus satis ignotus, melius innotescat.

Haec de Scriptis, libro *Operum Postumorum* contentis, tibi Lector Benevole, indicare visum fuit. Omnes, qui Veritatem sincere amant et solidam ac indubitatam rerum Notitiam affectant, procul omni dubio summo afficientur dolore, quod haec Scripta nostri
Phi.

Philosophi magna ex parte imperfecta sint. Profecto dolendum est, quod ille, qui jam modo tantos in Veritatis cognitione progressus fecerat et tantum in ea progredienda sibi habitum comparaverat, tam immature, tam intempestive mortem oppetierit, eo magis, quod non solum horum Scriptorum perfectio sed etiam integra Philosophia speranda fuisset, quemadmodum variis locis in Tractatu de Emendatione Intellectus meminit; ubi absque dubio *Veram Motus Naturam*, atque *qua ratione a priori tot varietates in Materia etc. deducendae essent*, demonstrasset, de quibus Epistolis LXIII. et LXIV. mentio fit.

Proposuerat quoque sibi, Algebram breviori et magis intelligibili Methodo, aliaque plura Opera conscribere, quemadmodum varii amicorum pluries ab ipso audierunt. Verum Mors in nostro subtilissimo Philosopho quoque ostendit, quod hominum propositum raro perficiatur. Spes tamen non exigua affulget, Erudito Orbi non exiguum praestitum fuisse officium in hisce, licet imperfectis, Scriptis edendis, eumque haec animo grato accepturum. Non alius in iis publicandis fuit Scopus, quam ut homines iis illuminarentur et Veritatis Cognitio magis ac magis innotesceret.

ETHICA

ORDINE GEOMETRICO DEMONSTRATA

ET

IN QVINQUE PARTES DISTINCTA

IN QVIBVS AGITVR

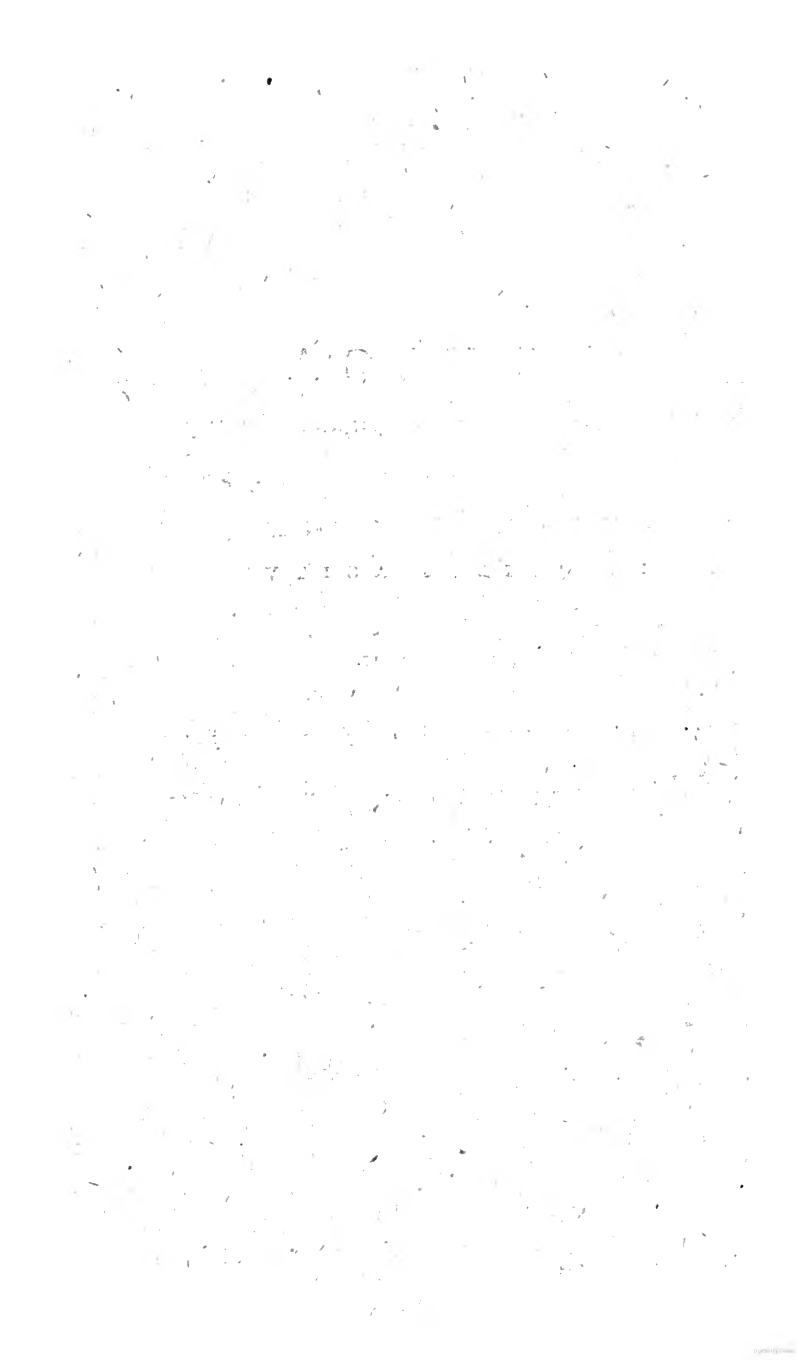
I. De Deo.

II. De Natura et Origine MENTIS.

III. De Origine et Natura AFFECTVVM.

IV. De SERVITVTE Humana, seu de AFFECTVVM
VIRIBVS.

V. De POTENTIA INTELLECTVS, seu de LIBERTATE
Humana.

ETHICES

PARS PRIMA. DE DEO.

DEFINIT. I. Per causam sui intelligo id, cujus essentia involvit existentiam; sive id, cujus natura non potest concipi, nisi existens.

II. Ea res dicitur in suo genere finita, quae alia ejusdem naturae terminari potest. Ex, gr. corpus dicitur finitum, quia aliud semper majus concipimus. Si cogitatio alia cogitatione terminatur. At corpus non terminatur cogitatione, nec cogitatio corpore.

III. Per substantiam intelligo id, quod in se est et per se concipitur: hoc est id, cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat.

IV. Per attributum intelligo id, quod intellectus de substantia percipit, tanquam ejusdem essentiam constituens.

V. Per modum intelligo substantiae affectiones, sive id, quod in alio est, per quod etiam concipitur.

VI. Per Deum intelligo ens absolute infinitum, hoc est, substantiam constantem infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam et infinitam essentiam exprimit.

EXPLIC. Dico absolute infinitum, non autem [2] in suo genere; quidquid enim in suo genere tantum infinitum est, infinita de eo attributa negare possumus; quod autem absolute infinitum est, ad ejus essentiam pertinet, quicquid essentiam exprimit et negationem nullam involvit.

VII. Ea res libera dicetur, quae ex sola suae naturae necessitate existit et a se sola ad agendum determinatur. Necessaria autem, vel potius coacta, quae ab alio determinatur ad existendum et operandum certa ac determinata ratione.

VIII. Per aeternitatem intelligo ipsam existentiam, quatenus ex sola rei aeternae definitione necessario sequi concipitur.

EXPLIC. Talis enim existentia, ut aeterna veritas, sicut rei essentia, concipitur, proptereaque per durationem, aut tempus explicari non potest, tametsi duratio principio et fine carere concipiatur.

AXIOM. I. Omnia, quae sunt, vel in se, vel in alio sunt.

II. Id, quod per aliud non potest concipi, per se concipi debet.

III. Ex data causa determinata necessario sequitur effectus et contra; si nulla detur determinata causa, impossibile est, ut effectus sequatur.

IV. Effectus cognitio a cognitione causae dependet et eandem involvit.

V. Quae nihil commune cum se invicem habent, etiam per se invicem intelligi non possunt, siue conceptus unius alterius conceptum non involvit.

[3] **VI.** Idea vera debet cum suo ideato convenire.

VII. Quicquid, ut non existens, potest concipi, ejus essentia non involvit existentiam.

PROPOS. I. *Substantia prior est natura suis affectionibus.*

DE-

DEMONSTR. Patet ex *Definitione 3 et 5.*

PROPOS. II. *Duae substantiae, diversa attributa habentes, nihil inter se commune habent.*

DEMONSTR. Patet etiam ex *Defin. 3.* Unaquaeque enim in se debet esse et per se debet concipi, sive conceptus unius conceptum alterius non involvit.

PROPOS. III. *Quae res nihil commune inter se habent, earum una alterius causa esse non potest.*

DEMONSTR. Si nihil commune cum se invicem habent, ergo (per *Axiom. 5.*) nec per se invicem possunt intelligi; adeoque (per *Axiom. 4.*) una alterius causa esse non potest. Q. E. D.

PROPOS. IV. *Duae, aut plures res distinctae vel inter se distinguuntur ex diversitate attributorum substantiarum, vel ex diversitate earundem affectionum.*

DEMONSTR. Omnia, quae sunt, vel in se, vel in alio sunt, (per *Axiom. 1.*) hoc est (per *Defin. 3. et 5.*) extra intellectum nihil datur praeter substantias ejusque affectiones. Nihil ergo extra intellectum datur, per quod plures res distingui inter se possunt praeter substantias, sive quod idem est (per *Axiom. 4.*) earum attributa, earumque affectiones. Q. E. D.

PROPOS. V. *In rerum natura non possunt dari ^[3] duae, aut plures substantiae ejusdem naturae, sive attributi.*

DEMONSTR. Si darentur plures distinctae, deberent inter se distingui, vel ex diversitate attributorum, vel ex diversitate affectionum (per *Prop. praeced.*) Si tantum ex diversitate attributorum, conceditur ergo, non dari, nisi unam ejusdem attributi. At si ex diversitate affectionum, cum substantia sit prior natura suis affectionibus, (per *Prop. 1.*) depositis ergo affectionibus et in se considerata, hoc est (per *Defin. 3. et 6.*) vere considerata, non poterit concipi

concupi ab alia distingui, hoc est (*per Prop. praeced.*) non poterunt dari plures, sed tantum una. *Q. E. D.*

PROPOS. VI. *Una Substantia non potest produci ab alia substantia.*

DEMONSTR. In rerum natura non possunt dari duae substantiae ejusdem attributi, (*per Prop. praeced.*) hoc est, (*per Prop. 2.*) quae aliquid inter se commune habent. Adeoque (*per Prop. 3.*) una alterius causa esse nequit, sive una ab alia non potest produci. *Q. E. D.*

COROLLAR. Hinc sequitur substantiam ab alio produci non posse. Nam in rerum natura nihil datur praeter substantias, earumque affectiones, ut patet ex *Axiom. 1. et Defin. 3. et 5.* Atqui a substantia produci non potest. *per praeced. Prop.*) Ergo substantia absolute ab alio produci non potest. *Q. E. D.*

Aliter. Demonstratur hoc etiam facilius ex absurdo contradictorio. Nam si substantia ab alio posset produci, ejus cognitio a cognitione suae causae deberet pendere; (*per Axiom. 4.*) adeoque (*per Defin. 3.*) non esset substantia.

PROPOS. VII. *Ad naturam substantiae pertinet [5] existere.*

DEMONSTR. Substantia non potest produci ab alio; (*per Coroll. Prop. praeced.*) erit itaque causa sui, id est (*per Defin. 1.*) ipsius essentia involvit necessario existentiam, sive ad ejus naturam pertinet existere. *Q. E. D.*

PROPOS. VIII. *Omnis substantia est necessario infinita.*

DEMONSTR. Substantia unius attributi non, nisi unica, existit, (*per Prop. 5.*) et ad ipsius naturam pertinet existere. *per Prop. 7.*) Erit ergo de ipsius natura, vel finita, vel infinita existere. At non finita. Nam (*per Defin. 2.*) deberet terminari ab alia ejusdem natu-

naturae, quae etiam necessario deberet existere; (per Prop. 7. adeoque darentur duae substantiae ejusdem attributi quod est absurdum. (per Prop. 5.) Existit ergo infinita. Q. E. D.

SCHOL. I. Cum finitum esse revera sit ex parte negatio et infinitum absoluta affirmatio existentiae alicujus naturae, sequitur ergo ex sola 7. Prop. omnem substantiam debere esse infinitam.

SCHOL. II. Non dubito, quin omnibus, qui de rebus confuse judicant, nec res per primas suas causas noscere consueverunt, difficile sit, demonstrationem 7. Prop. concipere; nimirum quia non distinguunt inter modificationes substantiarum et ipsas substantias, neque sciunt, quomodo res producuntur. Unde fit, ut principium, quod res naturales habere vident, substantiis assignant; qui enim veras rerum causas ignorant, omnia confundunt et sine ulla mentis repugnantia tam arbores, quam homines, loquentes fingunt et homines tam ex lapidibus, quam ex semine, formari et, quascunque formas in alias quascunque mutari, imaginantur. Sic etiam, qui naturam divinam cum humana confundunt, facile Deo affectus humanos tribuunt, praesertim quamdiu etiam ignorant, quomodo affectus in mente producuntur. Si autem homines ad naturam substantiae attenderent, minime de veritate 7. Prop. dubitarent; imo haec Prop. omnibus axioma esset et inter notiones communes numeraretur. Nam per substantiam intelligerent id, quod in se est et per se concipitur, hoc est, id, cujus cognitio non indiget cognitione alterius rei. Per modificationes autem id, quod in alio est et quarum conceptus a conceptu rei, in qua sunt, formatur: quocirca modificationum non existentium veras ideas possumus habere; quandoquidem, quamvis non existant actu extra intellectum, earum tamen essentia ita in alio comprehenditur, ut per idem concipi possint. Verum substantiarum

tiarum veritas extra intellectum non est, nisi in se ipsis, quia per se concipiuntur. Si quis ergo diceret, se claram et distinctam, hoc est, veram ideam substantiae habere et nihilominus dubitare, num talis substantia existat, idem hercle esset, ac si diceret, se veram habere ideam et nihilominus dubitare, num falsa sit, (ut satis attendenti fit manifestum); vel, si quis statuatur, substantiam creari, simul statuit, ideam falsam faciam esse veram, quo sane nihil absurdius concipi potest; adeoque fatendum necessario est, substantiae existentiam, sicut ejus essentiam, aeternam esse veritatem. Atque hinc alio modo concludere possumus, non dari, nisi unicam, ejusdem naturae, quod hic ostendere, operae pretium esse duxi. Ut autem hoc ordine faciam, notandum est, I. veram uniuscujusque rei definitionem nihil involvere neque exprimere praeter rei definitae naturam. Ex quo sequitur hoc II. nempe nullam definitionem certum aliquem numerum individuorum involvere, neque exprimere, quandoquidem nihil aliud exprimit, quam naturam rei definitae. Ex. gr. definitio trianguli nihil aliud exprimit, quam simplicem naturam trianguli; at non certum aliquem triangulorum numerum III. Notandum, dari necessario uniuscujusque rei existentis certam aliquam causam, propter quam existit. IV. Denique notandum, hanc causam, propter quam aliqua res existit, vel debere contineri in ipsa natura et definitione rei existentis, (*nimirum quod ad ipsius naturam pertinet existere*) vel debere extra ipsam dari. His positis sequitur, quod, si in natura certus aliquis numerus individuorum existat, debeat necessario dari causa, cur illa individua et cur non plura, [7] nec pauciora existunt. Si ex. gr. in rerum natura 20. homines existant (*quos, majoris perspicuitatis causa, suppono simul existere, nec alios antea in natura existisse*) non satis erit, (*ut scilicet rationem reddamus, cur 20. homines existant*) causam naturae humanae in genere ostendere, sed insuper necesse erit,

erit, causam ostendere, cur non plures, nec pauciores, quam 20. existant; quandoquidem (*per III. Notam*) uniuscujusque debet necessario dari causa, cur existat. At haec causa (*per Notam II. et III.*) non potest in ipsa natura humana contineri, quandoquidem vera hominis definitio numerum vicenarium non involvit; adeoque (*per Notam IV.*) causa, cur hi viginti homines existunt, et consequenter cur unusquisque existit, debet necessario extra unumquemque dari et propterea absolute concludendum, omne id, cujus naturae plura individua existere possunt, debere necessario, ut existant, causam externam habere. Jam quoniam ad naturam substantiae (*per jam ostensa in hoc Schol.*) pertinet existere, debet ejus definitio necessariam existentiam involvere et consequenter ex sola ejus definitione debet ipsius existentia concludi. At ex ipsius definitione (*ut jam ex Nota II. et III. ostendimus*) non potest sequi plurium substantiarum existentia, sequitur ergo ex ea necessario, unicam tantum ejusdem naturae existere, ut proponebatur.

PROPOS. IX. *Quo plus realitatis, aut esse, unaquaeque res habet, eo plura attributa ipsi competunt.*

DEMONSTR. Patet ex Defin. 4.

PROPOS. X. *Unumquodque unius substantiae attributum per se concipi debet.*

DEMONSTR. Attributum enim est id, quod intellectus de substantia percipit, tanquam ejus essentiam constituens, (*per Defin. 4.*) adeoque (*per Defin. 3.*) per se concipi debet. Q. E. D.

SCHOL. Ex his apparet, quod, quamvis duo ^[8] attributa realiter distincta concipiantur, hoc est, unum sine ope alterius, non possumus tamen inde concludere, ipsa duo entia, sive duas diversas substantias constituere; id enim est de natura substantiae, ut unumquodque ejus attributorum per se concipiatur; quandoquidem omnia, quae habet, attributa

buta simul in ipsa semper fuerunt, nec unum ab alio produci potuit; sed unumquodque realitatem, sive esse, substantiae exprimit. Longe ergo abest, ut absurdum sit, uni substantiae plura attributa tribuere; quin nihil in natura clarius, quam quod unumquodque ens sub aliquo attributo debeat concipi et, quo plus realitatis, aut esse habeat, eo plura attributa, quae et necessitatem, sive aeternitatem et infinitatem exprimunt, habeat; et consequenter nihil etiam clarius, quam quod ens absolute infinitum necessario sit definiendum (*ut Defin. 6. tradidimus*) ens, quod constat infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam et infinitam certam essentiam exprimit. Si quis autem jam quaerit, ex quo ergo signo diversitatem substantiarum poterimus dignoscere, legat sequentes Propositiones, quae ostendunt in rerum natura non, nisi unicam substantiam, existere, eamque absolute infinitam esse, quapropter id signum frustra quaereretur.

PROPOS. XI. *Deus, sive substantia constans infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam et infinitam essentiam exprimit, necessario existit.*

DEMONSTR. Si negas, concipe, si fieri potest, Deum non existere. Ergo (*per Axiom. 7.*) ejus essentia non involvit existentiam. Atqui hoc (*per Proposition. 7.*) est absurdum: Ergo Deus necessario existit. Q. E. D.

Aliter. Cujuscunque rei assignari debet causa, seu ratio, tam cur existit, quam cur non existit. Ex. gr. si triangulus existit, ratio seu causa dari debet, cur existit; si autem non existit, ratio etiam, seu causa dari debet, quae impedit, quo minus existat, [°] sive quae ejus existentiam tollat. Haec vero ratio, seu causa, vel in natura rei contineri debet, vel extra ipsam. Ex. gr. rationem, cur circulus quadratus non existat, ipsa ejus natura indicat; nimirum, quia contradictionem involvit. Cur autem contra
sub-

substantia existat, ex sola etiam ejus natura sequitur, quae scilicet existentiam involvit. (*vide Prop. 7.*) At ratio, cur circulus, vel triangulum existit, vel cur non existit, ex eorum natura non sequitur, sed ex ordine universae naturae corporeae; ex eo enim sequi debet, vel jam triangulum necessario existere, vel impossibile esse, ut jam existat. Atque haec per se manifestia sunt. Ex quibus sequitur, id necessario existere, cujus nulla ratio, nec causa datur, quae impedit, quo minus existat. Si itaque nulla ratio, nec causa dari possit, quae impedit, quo minus Deus existat, vel quae ejus existentiam tollat, omnino concludendum est, eundem necessario existere. At si talis ratio, seu causa daretur, ea, vel in ipsa Dei natura, vel extra ipsam dari deberet, hoc est, in alia substantia alterius naturae. Nam si ejusdem naturae esset, eo ipso concederetur dari Deum. At substantia, quae alterius esset naturae, nihil cum Deo commune habere, (*per 2. prop.*) adeoque neque ejus existentiam ponere, neque tollere posset. Cum igitur ratio, seu causa, quae divinam existentiam tollat, extra divinam naturam dari non possit, debet necessario dari, siquidem non existit, in ipsa ejus natura, quae propterea contradictionem involveret. Atque hoc de Ente absolute infinito et summe perfecto affirmare, absurdum est; ergo nec in Deo, nec extra Deum ulla causa, seu ratio datur, quae ejus existentiam tollat, ac proinde Deus necessario existit.

Q. E. D.

Aliter. Posse non existere impotentia est et contra posse existere potentia est. (*ut per se notum*). Si itaque id, quod jam necessario existit, non nisi entia finita sunt; sunt ergo entia finita potentiora Ente absolute infinito: atque hoc (*ut per se notum*) absurdum est; ergo vel nihil existit, vel Ens absolute infinitum necessario etiam existit. Atqui nos, vel in nobis, vel in alio, quod necessario existit, existimus.

(*vid.*

(vid. *Axiom. 1. et Prop. 7.*) Ergo Ens absolute infinitum, hoc est (per *Defin. 6.*) Deus necessario existit.
Q. E. D.

SCHOL. In hac ultima demonstratione Dei exist[en]t[ia]m a posteriori ostendere volui, ut demonstratio facilius perciperetur; Non autem propterea, quod ex hoc eodem fundamento Dei existentia a priori non sequatur. Nam, cum posse existere potentia sit, sequitur, quo plus realitatis alicujus rei naturae competit, eo plus virium a se habere, ut existat; adeoque Ens absolute infinitum, sive Deum infinitam absolute potentiam existendi a se habere, qui propterea absolute existit. Multi tamen forsan non facile hujus demonstrationis evidentiam videre poterunt, quia assueti sunt, eas solummodo res contemplari, quae a causis externis fluunt; et ex his, quae cito fiunt, hoc est, quae facile existunt, eas etiam facile perire vident et contra eas res factu difficiliore judicant, hoc est, ad existendum non adeo faciles, ad quas plura pertinere concipiunt. Verum, ut ab his praejudiciis liberentur, non opus habeo hic ostendere, quare ratione hoc enunciatum, *quod cito fit, cito perit*, verum sit, nec etiam, an respectu totius naturae omnia aequae facilia sint, an secus. Sed hoc tantum notare sufficit, me hic non loqui de rebus, quae a causis externis fiunt, sed de solis substantiis, quae (per *Prop. 6.*) a nulla causa externa produci possunt. Res enim, quae a causis externis fiunt, sive eae multis partibus consistant, sive paucis, quicquid perfectionis, sive realitatis habent, id omne virtuti causae externae debetur, adeoque earum existentia ex sola perfectione causae externae, non autem suae oritur. Contra, quicquid substantia perfectionis habet, nulli causae externae debetur; quare ejus etiam existentia ex sola ejus natura sequi debet, quae proinde nihil aliud est, quam ejus essentia. Perfectio igitur rei existentiam non tollit, sed contra ponit; imperfectio autem
contra

contra eandem tollit, adeoque de nullius rei existentia certiores esse possumus, quam de existentia Entis absolute infiniti, seu perfecti, hoc est, Dei. Nam quandoquidem ejus essentia omnem imperfectionem secludit, absolutamque perfectionem involvit, eo ipso omnem causam dubitandi de ipsius existentia tollit, summamque de eadem certitudinem dat, quod mediocriter attendenti perspicuum fore credo.

PROPOS. XII. *Nullum substantiae attributum potest vere concipi, ex quo sequatur, substantiam posse dividi.*

DEMONSTR. Partes enim, in quas substantia, sic concepta, divideretur, vel naturam substantiae retinebunt, vel non. Si primum, tum (per 8. Prop.) unaquaeque pars debebit esse infinita et (per Prop. 6.) causa sui et (per Proposit. 5.) constare debebit ex diverso attributo, adeoque ex una substantia plures constitui poterunt, quod (per Prop. 6.) est absurdum. Adde, quod partes (per Prop. 2.) nihil commune cum suo toto haberent et totum (per Defin. 4. et Prop. 10.) absque suis partibus et esse et concipi posset, quod absurdum esse, nemo dubitare poterit. Si autem secundum ponatur, quod scilicet partes naturam substantiae non retinebunt; ergo, cum tota substantia in aequales partes esset divisa, naturam substantiae amitteret et esse desineret, quod (per Prop. 7.) est absurdum.

PROPOS. XIII. *Substantia absolute infinita est indivisibilis.*

DEMONSTR. Si enim divisibilis esset, partes, in quas divideretur, vel naturam substantiae absolute infinitae retinebunt, vel non. Si primum, dabuntur ergo plures substantiae ejusdem naturae, quod (per Prop. 5.) est absurdum. Si secundum ponatur, ergo (ut supra) poterit substantia absolute infinita desinere esse, quod (per Prop. 11.) est etiam absurdum.

COROLL.

COROLL. Ex his sequitur, nullam substantiam et consequenter nullam substantiam corpoream, quatenus substantia est, esse divisibilem.

SCHOL. Quod substantia sit indivisibilis, simplicius ex hoc solo intelligitur, quod natura substantiae non potest concipi, nisi infinita, et quod per partem substantiae nihil aliud intelligi potest, quam sub-
[12] stantia finita, quod (*per Prop. 8.*) manifestam contradictionem implicat.

PROPOS. XIV. *Praeter Deum nulla dari, neque concipi potest substantia.*

DEMONSTR. Cum Deus sit ens absolute infinitum, de quo nullum attributum, quod essentiam substantiae exprimit, negari potest, (*per Defin. 6.*) isque necessario existat; (*per Prop. 12.*) si aliqua substantia praeter Deum daretur, ea explicari deberet per aliquod attributum Dei, sicque duae substantiae ejusdem attributi existerent, quod (*per Prop. 5*) est absurdum; adeoque nulla substantia extra Deum dari potest et consequenter non etiam concipi. Nam si posset concipi, deberet necessario concipi, ut existens; atqui hoc (*per primam partem hujus Demonstr.*) est absurdum. Ergo extra Deum nulla dari, neque concipi potest substantia. Q. E. D.

COROLL. I. Hinc clarissime sequitur I^o. Deum esse unicum, hoc est (*per Defin. 6.*) in rerum natura non, nisi unam substantiam, dari, eamque absolute infinitam esse, ut in *Scholio Prop. 10.* jam innuimus.

COROLL. II. Sequitur II°. rem extensam et rem cogitantem, vel Dei attributa esse, vel (*per Axiom. 1.*) affectiones attributorum Dei.

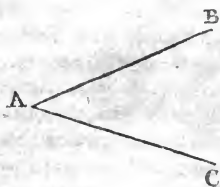
PROPOS. XV. *Quicquid est, in Deo est et nihil sine Deo esse, neque concipi potest.*

DEMONSTR. Praeter Deum nulla datur, neque concipi potest substantia, (*per 14. Prop.*) hoc est (*per Defin.*

Defin. 3.) res, quae in se est et per se concipitur. Modi autem (*per Defin. 5.)* sine substantia nec esse, nec concipi possunt; quare hi in sola divina natura esse et per ipsam solam concipi possunt. Atqui praeter substantias et modos nil datur. (*per. Axiom. 1.)* Ergo nihil sine Deo esse, neque concipi potest. [13]
Q. E. D.

SCHOL. Sunt, qui Deum instar hominis corpore et mente constantem, atque passionibus obnoxium fingunt; sed, quam longe hi a vera Dei cognitione aberrant, satis ex jam demonstratis constat. Sed hos mitto: nam omnes, qui naturam divinam aliquo modo contemplati sunt, Deum esse corporeum, negant. Quod etiam optime probant ex eo, quod per corpus intelligimus quancunque quantitatem, longam, latam et profundam, certa aliqua figura terminatam, quo nihil absurdius de Deo, ente scilicet absolute infinito, dici potest. Attamen interim aliis rationibus, quibus hoc idem demonstrare conantur, clare ostendunt, se substantiam ipsam corpoream, sive extensam a natura divina omnino removere, atque ipsam a Deo creatam statuunt. Ex qua autem divina potentia creari potuerit, prorsus ignorant; quod clare ostendit, illos id, quod ipsimet dicunt, non intelligere. Ego saltem satis clare, meo quidem iudicio, demonstravi, (*vide Coroll. Prop. 6. et Schol. 2. Prop. 8.)* nullam substantiam ab alio posse produci, vel creari. Porro *Prop. 14.* ostendimus, praeter Deum nullam dari, neque concipi posse substantiam; atque hinc conclusimus, substantiam extensam unum ex infinitis Dei attributis esse. Verum, ad pleniorum explicationem, adversariorum argumenta refutabo, quae omnia huc redeunt. *Primo*, quod substantia corporea, quatenus substantia, constat, ut putant, partibus; et ideo eandem infinitam posse esse et consequenter, ad Deum pertinere posse, negant. Atque hoc multis exemplis explicant,

cant, ex quibus unum, aut alterum afferam. Si substantia corporea, ajunt, est infinita, concipiatur in duas partes dividi; erit unaquaeque pars, vel finita, vel infinita. Si illud, componitur ergo infinitum ex duabus partibus finitis, quod est absurdum. Si hoc, datur ergo infinitum duplo majus alio infinito, quod etiam est absurdum. Porro, si quantitas infinita mensuratur partibus pedes aequantibus, infinitis talibus partibus constare debet, ut et, si partibus mensuretur digitos aequantibus; ac propterea unus numerus infinitus erit duodecies major alio infinito. Denique, si ex uno puncto infinitae

cujusdam quantitatis concipiatur, duas lineas, ut A B, A C, certa ac determinata in initio distantia in infinitum protendi; certum est, distantiam inter B et C continuo augeri et tandem ex determinata indeterminabilem fore. Cum igitur haec

absurda sequantur, ut putant, ex eo, quod quantitas infinita supponitur: inde concludunt, substantiam corpoream debere esse finitam et consequenter ad Dei essentiam non pertinere. Secundum argumentum petitur etiam a summa Dei perfectione. Deus enim, inquiunt, cum sit ens summe perfectum, pati non potest: atqui substantia corporea, quandoquidem divisibilis est, pati potest; sequitur ergo, ipsam ad Dei essentiam non pertinere. Haec sunt, quae apud scriptores invenio argumenta, quibus ostendere conantur, substantiam corpoream divina natura indignam esse, nec ad eandem posse pertinere. Verum enim vero si quis recte attendat, me ad haec jam respondisse comperiet; quandoquidem haec argumenta in eo tantum fundantur, quod substantiam corpoream ex partibus componi supponunt, quod jam (*Prop. 12. cum Coroll. Prop. 15.*) absurdum esse ostendi.

ostendi. Deinde si quis rem recte perpendere velit, videbit, omnia illa absurda, (*siquidem omnia absurda sunt; de quo jam non disputo*) ex quibus concludere volunt, substantiam extensam finitam esse, minime ex eo sequi, quod quantitas infinita supponatur, sed quod quantitatem infinitam mensurabilem et ex partibus finitis conflare supponunt; quare ex absurdis, quae inde sequuntur, nihil aliud concludere possunt, quam quod quantitas infinita non sit mensurabilis et quod ex partibus finitis conflare non possit. Atque hoc idem est, quod nos supra (*Proposit. 12. etc.*) jam demonstravimus. Quare telum, quod in nos intendunt, in se ipsos revera conjiciunt. Si igitur ipsi ex suo hoc absurdo concludere tamen volunt, substantiam extensam debere esse finitam, nihil aliud hercle faciunt, quam si quis ex eo, quod finxit, circulum quadrati proprietates habere, concludit, circulum non habere centrum, ex quo omnes ad circumferentiam ductae lineae sunt aequales. Nam substantiam corpoream, quae non nisi infinita, non nisi unica et non nisi indivisibilis potest concipi, (*vid. Prop. 8. 5. et 12.*) eam ipsi ad concludendum, ^[15] eandem esse finitam, ex partibus finitis conflare et multiplicem esse et divisibilem, concipiunt. Sic etiam alii, postquam fingunt, lineam ex punctis componi, multa sciunt invenire argumenta, quibus ostendant, lineam non posse in infinitum dividi. Et profecto, non minus absurdum est ponere, quod substantia corporea ex corporibus, sive partibus componatur, quam quod corpus ex superficiebus, superficies ex lineis, lineae denique ex punctis componantur. Atque hoc omnes, qui claram rationem infallibilem esse sciunt, fateri debent et imprimis ii, qui negant, dari vacuum. Nam si substantia corporea ita posset dividi, ut ejus partes realiter distinctae essent; cur ergo una pars non posset annihilari, manentibus reliquis, ut ante, inter se connexis? et cur omnes ita aptari debent, ne detur vacuum? Sane

rerum, quae realiter ab invicem distinctae sunt, una sine alia esse et in suo statu manere potest. Cum igitur vacuum in natura non detur, (de quo alias) sed omnes partes ita concurrere debent, ne detur vacuum; sequitur hinc etiam, easdem non posse realiter distingui, hoc est, substantiam corpoream, quatenus substantia est, non posse dividi. Si quis tamen jam quaerat, cur nos ex natura ita propensi simus ad dividendam quantitatem? ei respondeo, quod quantitas duobus modis a nobis concipitur, abstracte scilicet sive superficialiter, prout nempe ipsam imaginamur, vel ut substantia; quod a solo intellectu fit. Si itaque ad quantitatem attendimus, prout in imaginatione est, quod saepe et facilius a nobis fit, reperietur finita; divisibilis et ex partibus conflata; si autem ad ipsam, prout in intellectu est, attendimus et eam, quatenus substantia est, concipimus, quod difficillime fit, tum, ut jam satis demonstravimus, infinita, unica et indivisibilis reperietur. Quod omnibus, qui inter imaginationem et intellectum distinguere sciverint, satis manifestum erit. Praecipue si ad hoc etiam attendatur, quod materia ubique eadem est, nec partes in eadem distinguuntur, nisi quatenus materiam diversimode affectam esse concipimus; unde ejus partes modaliter tantum distinguuntur, non autem realiter. Ex. gr. aquam, quatenus aqua est, dividi concipimus, ejusque partes ab invicem separari; at non, quatenus substantia est [10] corporea; eatenus enim neque separatur, neque dividitur. Porro aqua, quatenus aqua, generatur et corrumpitur; at, quatenus substantia, nec generatur, nec corrumpitur. Atque his me ad secundum argumentum etiam respondisse puto: quandoquidem id in eo etiam fundatur, quod materia, quatenus substantia, divisibilis sit et ex partibus conflatur. Et quamvis hoc non esset, nescio, cur divina natura indigna esset, quandoquidem (*per Prop. 14.*) extra Deum nulla substantia dari potest, a qua ipsa
patet.

pateretur. Omnia, inquam, in Deo sunt et omnia, quae fiunt, per solas leges infinitae Dei naturae fiunt et ex necessitate ejus essentiae (ut mox ostendam) sequuntur; quare nulla ratione dici potest, Deum ab alio pati, aut substantiam extensam divina natura indignam esse, tametsi divisibilis supponatur; dummodo aeterna et infinita concedatur. Sed de his impraesentiarum satis.

PROPOS. XVI. *Ex necessitate divinae naturae, infinita infinitis modis (hoc est, omnia, quae sub intellectum infinitum cadere possunt) sequi debent.*

DEMONSTR. Haec Propositio unicuique manifesta esse debet, si modo ad hoc attendat, quod ex data cujusunque rei definitione plures proprietates intellectus concludit, quae revera ex eadem (hoc est, ipsa rei essentia) necessario sequuntur et eo plures, quo plus realitatis rei definitio exprimit, hoc est, quo plus realitatis rei definitae essentia involvit. Cum autem natura divina infinita absolute attributa habeat, (per Defin. 6.) quorum etiam unumquodque infinitam essentiam in suo genere exprimit, ex ejusdem ergo necessitate infinita infinitis modis (hoc est, omnia, quae sub intellectum infinitum cadere possunt) necessario sequi debent. Q. E. D.

COROLL. I. Hinc sequitur, Deum omnium rerum, quae sub intellectum infinitum cadere possunt, esse causam efficientem.

COROLL. II. Sequitur II°. Deum causam esse per se, non vero per accidens.

COROLL. III. Sequitur III°. Deum esse absolute causam primam.

PROPOS. XVII. *Deus ex solis suae naturae legibus et a nemine coactus agit.*

DEMONSTR. Ex sola divinae naturae necessitate, vel (quod idem est) ex solis ejusdem naturae legibus, infinita absolute sequi, modo Prop. 16. ostendimus;

dimus; et *Prop.* 15. demonstravimus, nihil sine Deo esse, nec concipi posse; sed omnia in Deo esse; quare nihil extra ipsum esse potest, a quo ad agendum determinetur, vel cogatur, atque adeo Deus ex solis suae naturae legibus et a nemine coactus agit. *Q. E. D.*

COROLL. I. Hinc sequitur I^o. nullam dari causam, quae Deum extrinsece, vel intrinsece, praeter ipsius naturae perfectionem, incitet ad agendum.

COROLL. II°. Sequitur II. solum Deum esse causam liberam. Deus enim solus ex sola suae naturae necessitate existit, (*per Prop.* 11. et *Coroll. Prop.* 14.) et ex sola suae naturae necessitate agit. (*per Prop. praeced.*) Adeoque (*per Defin.* 7.) solus est causa libera. *Q. E. D.*

SCHOL. Alii putant, Deum esse causam liberam, propterea quod potest, ut putant, efficere, ut ea, quae ex ejus natura sequi diximus, hoc est, quae in ejus potestate sunt, non fiant, sive ut ab ipso non producantur. Sed hoc idem est, ac si dicerent, quod Deus potest efficere, ut ex natura trianguli non sequatur, ejus tres angulos aequales esse duobus rectis; sive ut ex data causa non sequatur effectus, quod est ab-
[18] surdum. Porro infra absque ope hujus Propositionis ostendam, ad Dei naturam neque intellectum, neque voluntatem pertinere. Scio equidem plures esse, qui putant, se posse demonstrare, ad Dei naturam summum intellectum et liberam voluntatem pertinere; nihil enim perfectius cognoscere sese ajunt, quod Deo tribuere possunt, quam id, quod in nobis summa est perfectio. Porro, tametsi Deum actu summe intelligentem concipiant, non tamen credunt, eum posse omnia, quae actu intelligit, efficere, ut existant; nam se eo modo Dei potentiam destruere putant. Si omnia, inquit, quae in ejus intellectu sunt, creavisset, nihil tum amplius creare potuisset, quod credunt Dei omnipotentiae repugnare; ideoque maluerunt Deum ad omnia indifferentem statuere.

tuere, nec aliud creantem praeter id, quod absoluta quadam voluntate decrevit creare. Verum ego me satis clare ostendisse puto, (*vid. Prop. 6.*) a summa Dei potentia, sive infinita natura, infinita infinitis modis, hoc est, omnia necessario effluxisse, vel semper eadem necessitate sequi; eodem modo, ac ex natura trianguli ab aeterno et in aeternum sequitur, ejus tres angulos aequari duobus rectis. Quare Dei omnipotentia actu ab aeterno fuit et in aeternum in eadem actualitate manebit. Et hoc modo Dei omnipotentia longe, meo quidem judicio, perfectior statuitur. Imo adversarii Dei omnipotentiam (liceat aperte loqui) negare videntur. Coguntur enim fateari, Deum infinita creabilia intelligere, quae tamen nunquam creare poterit. Nam alias, si scilicet omnia, quae intelligit, crearet, suam, juxta ipsos, exhauriret omnipotentiam et se imperfectum redderet. Ut igitur Deum perfectum statuunt, eo rediguntur, ut simul statuere debeant, ipsum non posse omnia efficere, ad quae ejus potentia se extendit; quò absurdius, aut Dei omnipotentiae magis repugnans, non video, quid fingi possit. Porro, ut de intellectu et voluntate, quos Deo communiter tribuimus, hic etiam aliquid dicam; si ad aeternam Dei essentiam, intellectus scilicet et voluntas pertinent, aliud sane per utrumque hoc attributum intelligendum est, quam quod vulgo solent homines. Nam intellectus et voluntas, qui Dei essentiam constituerent, a nostro intellectu et voluntate, toto coelo differre deberent, nec in ulla re, praeterquam in nomine, convenire possent; non aliter scilicet, quam inter se conveniunt canis, signum coeleste, et canis, animal latrans. Quod sic demonstrabo. Si intellectus ad divinam naturam pertinet, non poterit, uti nosser intellectus, posterior, (ut plerisque placet), vel simul natura esse cum rebus intellectis, quandoquidem Deus omnibus rebus prior est causalitate; (*per Coroll. 1. Prop.*) sed contra veritas et forma.

formalis rerum essentia ideo talis est, quia talis in Dei intellectu existit objective. Quare Dei intellectus, quatenus Dei essentiam constituere concipitur, est revera causa rerum, tam earum essentiae, quam earum existentiae; quod ab iis videtur etiam fuisse animadversum, qui Dei intellectum, voluntatem et potentiam unum et idem esse asseruerunt. Cum itaque Dei intellectus sit unica rerum causa, videlicet ut ostendimus) tam earum essentiae, quam earum existentiae, debet ipse necessario ab iisdem differre, tam ratione essentiae, quam ratione existentiae. Nam causatum differt a sua causa praecise in eo, quod a causa habet. Ex. gr. homo est causa existentiae, non vero essentiae alterius hominis; est enim haec aeterna veritas: et ideo secundum essentiam prorsus convenire possunt; in existendo autem differre debent; et propterea, si unius existentia pereat, non ideo alterius peribit; sed, si unius essentia destrui posset et fieri falsa, destrueretur etiam alterius essentia. Quapropter res, quae et essentiae et existentiae alicujus effectus est causa, a tali effectu differre debet, tam ratione essentiae, quam ratione existentiae. Atqui Dei intellectus est et essentiae et existentiae nostri intellectus causa: ergo Dei intellectus, quatenus divinam essentiam constituere concipitur, a nostro intellectu, tam ratione essentiae, quam ratione existentiae differt, nec in ulla re, praeterquam in nomine, cum eo convenire potest, ut volebamus. Circa voluntatem eodem modo proceditur, ut facile unusquisque videre potest.

PROPOS. XVIII. *Deus est omnium rerum causa immanens; non vero transiens.*

DEMONSTR. Omnia, quae sunt, in Deo sunt. [20] et per Deum concipi debent, (per Prop. 15.) adeoque (per Coroll. 1. Prop. 6. huius) Deus rerum, quae in ipso sunt, est causa quod est primum. Deinde extra Deum nulla potest dari substantia, (per Prop.

14.) hoc est, (per *Defin.* 3.) res, quae extra Deum in se sit; quod erat secundum. Deus ergo est omnium rerum causa immanens; non verò transiens. Q. E. D.

PROPOS. XIX. *Deus, sive omnia Dei attributa, sunt aeterna.*

DEMONSTR. Deus enim (per *Defin.* 6) est substantia, quae (per *Prop.* 11.) necessario existit, hoc est, (per *Prop.* 7.) ad cuius naturam pertinet existere, sive (quod idem est) ex cuius definitione sequitur ipsum existere, adeoque (per *Defin.* 8.) est aeternus. Deinde per Dei attributa intelligendum est id, quod (per *Defin.* 4) Divinae substantiae essentiam exprimit, hoc est, id, quod ad substantiam pertinet: id ipsum, inquam, ipsa attributa involvere debent. Atqui ad naturam substantiae (ut jam ex *Prop.* 7. demonstravi) pertinet aeternitas, ergo unumquodque attributorum aeternitatem involvere debet, adeoque omnia sunt aeterna. Q. E. D.

SCHOL. Haec Propositio quam clarissime etiam patet ex modo, quo (*Prop.* 11.) Dei existentiam demonstravi. Ex ea, inquam, demonstratione constat, Dei existentiam, sicut ejus essentiam, aeternam esse veritatem. Deinde (*Prop.* 19. *Principiorum Cartesii*) alio etiam modo Dei aeternitatem demonstravi, nec opus est, eum hic repetere.

PROPOS. XX. *Dei existentia, ejusque essentia unum et idem sunt.*

DEMONSTR. Deus, (per *anteced. Prop.*) ejusque omnia attributa aeterna, hoc est; (per *Defin.* 8.) unumquodque ejus attributorum existentiam exprimit. Eadem ergo Dei attributa, quae (per *Defin.* 4.) Dei aeternam essentiam explicant, ejus simul aeternam existentiam explicant, hoc est, illud ipsum, quod essentiam Dei constituit, constituit simul ipsius existentiam, adeoque haec et ipsius essentia unum [21] et idem sunt. Q. E. D.

COROLL.

COROLL. I. Hinc sequitur I^o Dei existentiam, sicut ejus essentiam, aeternam esse veritatem.

COROLL. II. Sequitur II°. Deum, sive omnia Dei attributa esse immutabilia. Nam, si ratione existentiae mutarentur, deberent etiam, (*per Prop. praeced.*) ratione essentiae mutari, hoc est (ut per se notum) ex veris falsa fieri; quod est absurdum.

PROPOS. XXI. *Omnia, quae ex absoluta natura alicujus attributi Dei sequuntur, semper et infinita existere debuerunt, sive per idem attributum aeterna et infinita sunt.*

DEMONSTR. Concipe, si fieri potest, (siquidem neges) aliquid in aliquo Dei attributo ex ipsius absoluta natura sequi, quod finitum sit et determinatam habeat existentiam sive durationem, ex. gr. ideam Dei in cogitatione. At cogitatio, quandoquidem Dei attributum supponitur, est necessario (*per Prop. 11.*) sua natura infinita. Verum, quatenus ipsa ideam Dei habet, finita supponitur. At (*per Defin. 2.*) finita concipi non potest, nisi per ipsam cogitationem determinetur. Sed non per ipsam cogitationem, quatenus ideam Dei constituit, eatenus enim finita supponitur esse: Ergo per cogitationem, quatenus ideam Dei non constituit, quae tamen (*per Prop. 11.*) necessario existeret debet. Datur igitur cogitatio non constituens ideam Dei, ac propterea ex ejus natura, quatenus est absoluta cogitatio, non sequitur necessario idea Dei. (Concipitur enim ideam Dei constituens et non constituens). Quod est contra hypothesin. Quare si idea Dei in cogitatione, aut aliquid (perinde est, quicquid sumatur, quandoquidem demonstratio universalis est) in aliquo Dei attributo ex necessitate absolutae naturae ipsius attributi sequatur, id debet necessario esse infinitum; quod erat primum.

Deinde id, quod ex necessitate naturae alicujus attributi ita sequitur, non potest determinatam habere

bere durationem. Nam, si neges, supponatur ^[22] res, quae ex necessitate naturae alicuius attributi sequitur, dari in aliquo Dei attributo, ex. gr. idea Dei in cogitatione, eaque supponatur aliquando non existisse, vel non existitura. Cum autem cogitatio Dei attributum supponatur, debet et necessario et immutabilis existere. (per Prop. 11. et Coroll. 2. Prop. 20.) Quare ultra limites durationis ideae Dei (supponitur enim aliquando non existisse, aut non existitura) cogitatio sine idea Dei existere debebit; atqui hoc est contra hypothesin; supponitur enim, ex data cogitatione necessario sequi ideam Dei. Ergo idea Dei in cogitatione, aut aliquid, quod necessario ex absoluta natura alicujus attributi Dei sequitur, non potest determinatam habere durationem; sed per idem attributum aeternum est, quod erat secundum. Nota, hoc idem esse affirmandum de quacunque re, quae in aliquo Dei attributo ex Dei absoluta natura necessario sequitur.

PROPOS. XXII. *Quicquid ex alio Dei attributo, quatenus modificatum est tali modificatione, quae et necessario et infinita per idem existit, sequitur, debet quoque et necessario et infinitum existere.*

DEMONSTR. Hujus Propositionis demonstratio procedit eodem modo, ac demonstratio praecedentis.

PROPOS. XXIII. *Omnis modus, qui et necessario et infinitus existit, necessario sequi debuit, vel ex absoluta natura alicujus attributi Dei, vel ex aliquo attributo modificato modificatione, quae et necessario et infinita existit.*

DEMONSTR. Modus enim in alio est, per quod concipi debet, (per Defin. 5.) hoc est (per Prop. 15.) in solo Deo est et per solum Deum concipi potest. Si ergo modus concipitur necessario existere et ^[23] infinitus esse, utrumque hoc debet necessario concludi sive percipi per aliquod Dei attributum, quatenus
nus

nus idem concipitur infinitatem et necessitatem existentiae, sive (quod per *Defin. 3. idem est*) aeternitatem exprimere, hoc est, (per *Defin. 6. et Prop. 19.*) quatenus absolute consideratur. Modus ergo, qui et necessario et infinitus existit, ex absoluta natura alicujus Dei attributi sequi debuit; hocque vel immediatè (de quo *Prop. 21.*) vel mediante aliqua modificatione, quae ex ejus absoluta natura sequitur, hoc est, (per *Prop. praeced.*) quae et necessario et infinita existit. *Q. E. D.*

PROPOS. XXIV. *Rerum a Deo productarum essentia non involvit existentiam.*

DEMONSTR. Patet ex Definitione I. Id enim, cujus natura (in se scilicet considerata) involvit existentiam causa est sui et ex sola suae naturae necessitate existit.

COROLL. Hinc sequitur, Deum non tantum esse causam, ut res incipiant existere; sed etiam, ut in existendo perseverent, sive, (ut termino Scholastico utar) Deum esse causam essendi rerum. Nam, sive res existant, quotiescunque ad earum essentiam attendimus, eandem nec existentiam, nec durationem involvere comperimus; adeoque earum essentia neque suae existentiae, neque suae durationis potest esse causa; sed tantum Deus, ad cujus solam naturam pertinet existere. per *Coroll. 1. Prop. 14.*)

PROPOS. XXV. *Deus non tantum est causa efficiens rerum existentiae; sed etiam essentiae.*

DEMONSTR. Si negas, ergo rerum essentiae Deus non est causa; adeoque (per *Axiom. 4.* potest rerum essentia sine Deo concipi: atqui hoc (per [24] *Prop. 15.*) est absurdum. Ergo rerum etiam essentiae Deus est causa. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec Propositio clarius sequitur ex Propositione 16. Ex ea enim sequitur, quod ex data natura divina, tant rerum essentia, quam existentia debeat necessario concludi; et, ut verbo dicam, eo sensu,

sensu, quo Deus dicitur causa sui, etiam omnium rerum causa dicendus est, quod adhuc clarius ex sequenti Corollario constabit.

COROLL. Res particulares nihil sunt, nisi Dei attributorum affectiones, sive modi, quibus Dei attributa certo et determinato modo exprimuntur. Demonstratio patet ex Propositione 15. et Definitione 5.

PROPOS. XXVI. *Res, quae ad aliquid operandum determinata est, a Deo necessario sic fuit determinata; et, quae a Deo non est determinata, non potest se ipsam ad operandum determinare.*

DEMONSTR. Id, per quod res determinatae ad aliquid operandum dicuntur, necessario quid positivum est; (ut per se notum adeoque, tam ejus essentiae, quam existentiae, Deus ex necessitate suae naturae est causa efficiens, (per Prop. 25. et 16.) quod erat primum. Ex quo etiam, quod secundo proponitur clarissime sequitur. Nam si res, quae a Deo determinata non est, se ipsam determinare posset, prima pars hujus falsa esset, quod est absurdum, ut ostendimus.

PROPOS. XXVII. *Res, quae a Deo ad aliquid operandum determinata est, se ipsam indeterminatam reddere non potest.*

DEMONSTR. Haec Propositio patet ex Axiomate tertio.

PROPOS. XXVIII. *Quodcunque singulare, sive quaevis res, quae finita est et determinatam habet existentiam, non potest existere, nec ad operandum determinari, nisi ad existendum et operandum determinetur ab alia causa, quae etiam finita est et determinatam habet existentiam: et rursus haec causa non potest etiam existere, neque ad operandum determinari, nisi ab alia, quae etiam finita est et determinetur ad existendum et operandum et sic in infinitum.*

DEMONSTR. Quicquid determinatum est ad existendum et operandum, a Deo sic determinatum est, (*per Prop. 26. et Coroll. Prop. 24.*) At id, quod finitum est et determinatam habet existentiam, ab absoluta natura alicujus Dei attributi produci non potuit; quicquid enim ex absoluta natura alicujus Dei attributi sequitur, id infinitum et aeternum est. (*per Prop. 21.*) Debuit ergo ex Deo vel aliquo ejus attributo sequi, quatenus aliquo modo affectum consideratur; praeter enim substantiam et modos nil datur, (*per Axiom. 1. et Defin. 3. et 5.*) et modi (*per Coroll. Prop. 25*) nihil sunt, nisi Dei attributorum affectiones. At ex Deo, vel aliquo ejus attributo, quatenus affectum est modificatione, quae aeterna et infinita est, sequi etiam non potuit. (*per Prop. 22.*) Debuit ergo sequi, vel ad existendum et operandum determinari a Deo, vel aliquo ejus attributo, quatenus modificatum est modificatione, quae finita est et determinatam habet existentiam. Quod erat primum. Deinde haec rursus causa, sive hic modus (*per eandem rationem, qua primam partem hujus jam jam demonstravimus*) debuit etiam determinari ab alia, quae etiam finita est et determinatam habet existentiam et rursus haec ultima (*per eandem rationem*) ab alia et sic semper (*per eandem rationem*) in infinitum. *Q. E. D.*

[26] **SCHOL.** Cum quaedam a Deo immediate produci debuerunt, videlicet ea, quae ex absoluta ejus natura necessario sequuntur, mediantibus his primis, quae tamen sine Deo nec esse, nec concipi possunt; hinc sequitur I^o. quod Deus sit rerum immediate ab ipso productarum causa absolute proxima; non vero in suo genere, ut aiunt. Nam Dei effectus, sine sua causa, nec esse, nec concipi possunt. (*per Prop. 15. et Coroll. Prop. 24.*) Sequitur II°. quod Deus non potest proprie dici causa esse remota rerum singularium, nisi forte ea de causa, ut scilicet has ab iis, quas immediate produxit, vel potius, quae
ex

ex absoluta ejus natura sequuntur, distinguamus. Nam per causam remotam talem intelligimus, quae cum effectu nullo modo conjuncta est. At omnia, quae sunt, in Deo sunt et a Deo ita dependent, ut sine ipso nec esse, nec concipi possint.

PROPOS. XXIX. *In rerum natura nullum datur contingens; sed omnia ex necessitate divinae naturae determinata sunt ad certo modo existendum et operandum.*

DEMONSTR. Quicquid est, in Deo est: (per Prop. 15.) Deus autem non potest dici res contingens. Nam (per Prop. 11.) necessario, non vero contingenter existit. Modi deinde divinae naturae ex eadem etiam necessario, non vero contingenter secuti sunt, (per Prop. 16.) idque, vel quatenus divina natura absoluta, (per Prop. 21.) vel quatenus certo modo ad agendum determinata consideratur. (per Prop. 27.) Porro horum modorum Deus non tantum est causa, quatenus simpliciter existunt; (per Coroll. Prop. 24.) sed etiam, (per Prop. 26.) quatenus ad aliquid operandum determinati considerantur. Quod si a Deo (per eand. Prop.) determinati non sint, impossibile; non vero contingens est, ut se ipsos determinent; et contra (per Prop. 27.) si a Deo determinati sint, impossibile, non vero contingens est, ut se ipsos indeterminatos reddant. Quare omnia ex necessitate divinae naturae determinata sunt, non tantum ad [27] existendum, sed etiam ad certo modo existendum et operandum, nullumque datur contingens. Q. E. D.

SCHOL. Antequam ulterius pergam, hic, quid nobis per Naturam naturantem et quid per Naturam naturatam intelligendum sit, explicare volo, vel potius monere. Nam ex antecedentibus jam constare existimo, nempe, quod per Naturam naturantem nobis intelligendum est id, quod in se est et per se concipitur, sive talia substantiae attributa, quae aeter-

aeternam et infinitam essentiam exprimunt, hoc est, (per Coroll. 1. Prop. 14. et Coroll. 2. Prop. 17.) Deus, quatenus, ut causa libera, consideratur. Per Naturatam autem intelligo id omne, quod ex necessitate Dei naturae, sive uniuscujusque Dei attributorum sequitur, hoc est, omnes Dei attributorum modos, quatenus considerantur, ut res, quae in Deo sunt et quae sine Deo nec esse, nec concipi possunt.

PROPOS. XXX. *Intellectus actu finitus, aut actu infinitus, Dei attributa Deique affectiones comprehendere debet et nihil aliud.*

DEMONSTR. Idea vera debet convenire cum suo ideato, per Axiom. 6.) hoc est (ut per se notum) id, quod in intellectu objective continetur, debet necessario in natura dari: atqui in natura (per Coroll. 1. Prop. 14.) non nisi una substantia datur, nempe Deus, nec ullae aliae affectiones, (per Prop. 15.) quam quae in Deo sunt et quae (per eandem Prop.) sine Deo nec esse, nec concipi possunt; ergo intellectus actu finitus Dei attributa, Deique affectiones comprehendere debet et nihil aliud. Q. E. D.

PROPOS. XXXI. *Intellectus actu, sive is finitus sit, sive infinitus, ut et voluntas, cupiditas, amor etc. ad Naturam naturatam; non vero ad naturantem referri debent.*

DEMONSTR. Per intellectum enim (ut per se [28] notum) non intelligimus absolutam cogitationem, sed certum tantum modum cogitandi, qui modus ab aliis, scilicet cupiditate, amore, etc. differt, adeoque (per Defin. 5.) per absolutam cogitationem concipi debet, nempe (per Prop. 15. et Defin. 6.) per aliquod Dei attributum, quod aeternam et infinitam cogitationis essentiam exprimit, ita concipi debet, ut sine ipso nec esse, nec concipi possit; ac propterea (per Schol. Prop. 29) ad Naturam natu-

naturatam, non vero naturantem referri debet, ut etiam reliqui modi cogitandi. *Q. E. D.*

SCHOL. Ratio, cur hic loquar de intellectu actu, non est, quia concedo, ullum dari intellectum potentia; sed, quia omnem confusionem vitare cupio, nolui loqui, nisi de re nobis quam clarissime percepta, de ipsa scilicet intellectione, qua nihil nobis clarius percipitur. Nihil enim intelligere possumus, quod ad perfectiorem intellectionis cognitionem non conducat.

PROPOS. XXXII. *Voluntas non potest vocari causa libera; sed tantum necessaria.*

DEMONSTR. Voluntas certus tantum cogitandi modus est, sicuti intellectus; adeoque *per Prop.* 28.) unaquaeque volitio non potest existere, neque ad operandum determinari, nisi ab alia causa determinetur et haec rursus ab alia et sic porro in infinitum. Quod si voluntas infinita supponatur, debet etiam ad existendum et operandum determinari a Deo, non quatenus substantia absolute infinita est; sed quatenus attributum habet, quod infinitam et aeternam cogitationis essentiam exprimit. (*per Prop.* 23.) Quocumque igitur modo, sive finita, sive infinita concipiatur, causam requirit, a qua ad existendum et operandum determinetur; adeoque (*per Defin.* 7.) non potest dici causa libera, sed tantum necessaria, vel coacta. *Q. E. D.*

COROLL. I. Hinc sequitur I^o. Deum non [29] operari ex libertate voluntatis.

COROLL. II. Sequitur II°. voluntatem et intellectum ad Dei naturam ita sese habere, ut motus et quies; et absolute, ut omnia naturalia, quae (*per Prop.* 29.) a Deo ad existendum et operandum certo modo determinari debent. Nam voluntas, ut reliqua omnia, causa indiget, a qua ad existendum et operandum certo modo determinetur. Et, quamvis ex
data

data voluntate, sive intellectu infinita sequantur; non tamen propterea Deus magis dici potest ex libertate voluntatis agere, quam propterea, quae ex motu et quiete sequuntur (infinita enim ex his etiam sequuntur) dici potest ex libertate motus et quietis agere. Quare voluntas ad Dei naturam non magis pertinet, quam reliqua naturalia, sed ad ipsam eodem modo sese habet, ut motus et quies et omnia reliqua, quae ostendimus ex necessitate divinae naturae sequi et ab eadem ad existendum et operandum certo modo determinari.

PROPOS. XXXIII. *Res nullo alio modo, neque alio ordine a Deo produci potuerunt, quam productae sunt.*

DEMONSTR. Res enim omnes ex data Dei natura necessario sequutae sunt, (*per Prop. 16.*) et ex necessitate naturae Dei determinatae sunt ad certo modo existendum et operandum. (*per Prop. 29.*) Si itaque res alterius naturae potuissent esse, vel alio modo ad operandum determinari, ut naturae ordo alius esset; ergo Dei etiam natura alia posset esse, quam jam est; ac proinde (*per Prop. 11.*) illa etiam deberet existere, et consequenter duo vel plures possent dari Dii, quod (*per Coroll. 1. Prop. 14.*) est absurdum. Quapropter res nullo alio modo, neque alio ordine etc. *Q. E. D.*

SCHOL. I. Quoniam his luce meridiana clarius [30] ostendi, nihil absolute in rebus dari, propter quod contingentes dicantur, explicare jam paucis volo, quid nobis per contingens erit intelligendum; sed prius, quid per necessarium et impossibile. Res aliqua necessaria dicitur, vel ratione suae essentiae, vel ratione causae. Rei enim alicujus existentia vel ex ipsius essentia et definitione, vel ex data causa efficiente necessario sequitur. Deinde his etiam de causis res aliqua impossibilis dicitur; nimirum quia
vel

vel ipsius essentia, seu definitio contradictionem involvit, vel quia nulla causa externa datur, ad talem rem producendam determinata. At res aliqua nulla alia de causa contingens dicitur, nisi respectu defectus nostrae cognitionis. Res enim, cujus essentiam contradictionem involvere ignoramus, vel de qua probe scimus, eandem nullam contradictionem involvere, et tamen de ipsius existentia nihil certo affirmare possumus, propterea quod ordo causarum nos latet, ea nunquam, nec ut necessaria, nec ut impossibilis videri nobis potest, ideoque eandem vel contingentem, vel possibilem vocamus.

SCHOL. II. Ex praecedentibus clare sequitur, res summa perfectione a Deo fuisse productas; quandoquidem ex data perfectissima natura necessario secutae sunt. Neque hoc Deum ullius arguit imperfectionis; ipsius enim perfectio hoc nos affirmare coegit. Imo ex hujus contrario clare sequeretur, (ut modo ostendi) Deum non esse summe perfectum; nimirum quia, si res alio modo fuissent productae, Deo alia natura esset tribuenda, diversa ab ea, quam ex consideratione Entis perfectissimi coacti sumus ei tribuere. Verum non dubito, quin multi hanc sententiam, ut absurdam, explodant, nec animum ad eandem perpendendam instituere velint; idque nulla alia de causa, quam quia Deo aliam libertatem assueti sunt tribuere, longe diversam ab illa, quae a nobis (*Defin. 6.*) tradita est; videlicet, absolutam voluntatem. Verum neque etiam dubito, si rem meditari vellent,strarumque demonstrationum seriem recte secum perpendere, quin tandem talem libertatem, qualem jam Deo tribuunt, non tantum ut nugatoriam, ^[31] sed ut magnum scientiae obstaculum, plane rejiciant. Nec opus est, ut ea, quae in Scholio Propositionis 17. dicta sunt, hic repetam. Attamen in eorum gratiam adhuc ostendam, quod, quamvis concedatur, voluntatem ad Dei essentiam pertinere, ex

ejus perfectione nihilominus sequatur, res nullo alio potuisse modo, neque ordine a Deo creari; quod facile erit ostendere, si prius consideremus id, quod ipsimet concedunt, videlicet ex solo Dei decreto et voluntate pendere, ut unaquaeque res id, quod est, fit. Nam alias Deus omnium rerum causa non esset. Deinde quod omnia Dei decreta ab aeterno ab ipso Deo sancita fuerunt. Nam alias imperfectionis et inconstantiae argueretur. At cum in aeterno non detur *quando*, nec *ante*, nec *post*; hinc, ex sola scilicet Dei perfectione, sequitur, Deum aliud decernere nunquam posse, nec unquam potuisse; sive Deum ante sua decreta non fuisse, nec sine ipsis esse posse. At dicunt, quod, quamvis supponeretur, quod Deus aliam rerum naturam fecisset, vel quod ab aeterno aliud de natura ejusque ordine decrevisset, nulla inde in Deo sequeretur imperfectio. Verum si hoc dicant, concedent simul, Deum posse sua mutare decreta. Nam si Deus de natura, ejusque ordine aliud, quam decrevit, decrevisset, hoc est, ut aliud de natura voluisset et concepisset, alium necessario, quam jam habet intellectum et aliam, quam jam habet, voluntatem habuisset. Et si Deo alium intellectum aliamque voluntatem tribuere licet, absque ulla ejus essentiae, ejusque perfectionis mutatione; quid causae est, cur jam non possit sua de rebus creatis decreta mutare et nihilominus aequè perfectus manere? Ejus enim intellectus et voluntas circa res creatas et earum ordinem in respectu suae essentiae et perfectionis, perinde est quomodoque concipiantur. Deinde omnes, quos vidi, Philosophi concedunt, nullum in Deo dari intellectum potentia, sed tantum actu; cum autem et ejus intellectus et ejus voluntas ab ejusdem essentia non distinguantur, uti etiam omnes concedunt; sequitur ergo hinc etiam, quod, si Deus alium intellectum actu habuisset et aliam voluntatem, ejus etiam essentia alia necessario esset; ac proinde, (ut a principio conclusi) si aliter

res

res, quam jam sunt, a Deo productae essent, [³²] Dei intellectus, ejusque voluntas, hoc est (ut conceditur) ejus essentia alia esse deberet, quod est absurdum.

Cum itaque res nullo alio modo, nec ordine a Deo produci potuerint, et, hoc verum esse, ex summa Dei perfectione sequatur; nulla profecto sana ratio persuadere nobis potest, ut credamus, quod Deus noluerit omnia, quae in suo intellectu sunt, eadem illa perfectione, qua ipsa intelligit, creare. At dicent, in rebus nullam esse perfectionem neque imperfectionem; sed id, quod in ipsis est, propter quod perfectae sunt aut imperfectae, et bonae aut malae dicuntur, a Dei tantum voluntate pendere; atque adeo, si Deus voluisset, potuisset efficere, ut id, quod jam perfectio est, summa esset imperfectio et contra. Verum quid hoc aliud esset, quam aperte affirmare, quod Deus, qui id, quod vult, necessario intelligit, sua voluntate efficere possit, ut res, alio modo, quam intelligit, intelligat, quod (ut modo ostendi) magnum est absurdum. Quare argumentum in ipsos retorquere possum, hoc modo. Omnia a Dei potestate pendent. Ut res itaque aliter se habere possint, necessario Dei voluntas aliter se habere etiam deberet; atqui Dei voluntas aliter se habere nequit, (ut modo ex Dei perfectione evidentissime ostendimus.) Ergo neque res aliter se habere possunt. Fateor, hanc opinionem, quae omnia indifferenti cuidam Dei voluntati subicit et ab ipsius beneplacito omnia pendere statuit, minus a vero aberrare, quam illorum, qui statuunt, Deum omnia sub ratione boni agere. Nam hi aliquid extra Deum videntur ponere, quod a Deo non dependet, ad quod Deus, tanquam ad exemplar, in operando attendit, vel ad quod, tanquam ad certum scopum, collimat. Quod profecto nihil aliud est, quam Deum fato subicere, quo nihil de Deo absurdius statui potest, quem ostendimus tam omnium rerum essentiae, quam

earum existentiae primam et unicam liberam causam esse. Quare non est, ut in hoc absurdo refutando tempus consumam.

PROPOS. XXXIV. *Dei potentia est ipsa ipsius essentia.*

DEMONSTR. Ex sola enim necessitate Dei essentiae sequitur, Deum esse causam sui, (*per Prop. 11.*) et (*per Prop. 16. ejusque Coroll.*) omnium rerum. Ergo potentia Dei, qua ipse et omnia sunt et agunt, est ipsa ipsius essentia. Q. E. D.

PROPOS. XXXV. *Quicquid concipimus in Dei potestate esse, id necessario est.*

DEMONSTR. Quicquid enim in Dei potestate est, id (*per Prop. praeced.*) in ejus essentia ita debet comprehendi, ut ex ea necessario sequatur, adeoque necessario est. Q. E. D.

PROPOS. XXXVI. *Nihil existit, ex cujus natura aliquis effectus non sequatur.*

DEMONSTR. Quicquid existit, Dei naturam, sive essentiam certo et determinato modo exprimit, (*per Prop. 25.*) hoc est, (*per Prop. 34.*) quicquid existit, Dei potentiam, quae omnium rerum causa est, certo et determinato modo exprimit, adeoque (*per Prop. 16.*) ex eo aliquis effectus sequi debet. Q. E. D.

APPENDIX. His Dei naturam ejusque proprietates explicui, ut, quod necessario existat; quod sit unicus; quod ex sola suae naturae necessitate sit et agat; quod sit omnium rerum causa libera et quomodo; quod omnia in Deo sint et ab ipso ita pendeant, ut sine ipso nec esse, nec concipi possint; et denique quod omnia a Deo fuerint praedeterminata, non quidem ex libertate voluntatis, sive absoluto beneplacito, sed ex absoluta Dei natura, sive infinita potentia. Porro ubicunque data fuit occasio, praejudicia.

cia, quae impedire poterant, quo minus meae demonstrationes perciperentur, amoverè curavi; sed quia non pauca adhuc restant praejudicia, quae etiam, imo maxime impedire poterant et possunt, quo minus homines rerum concatenationem eo, quo ipsam explicui, modo amplecti possint, eadem hic ad examen rationis vocare operae pretium duxi. Et quoniam omnia, quae hic indicare suscipio, praejudicia pendent ab hoc uno, quod scilicet communiter supponant homines, omnes res naturales, ut ipsos, propter finem agere; imo, ipsum Deum omnia ad certum aliquem finem dirigere, pro certo statuunt: dicunt enim, Deum omnia propter hominem fecisse, hominem autem, ut ipsum coleret. Hoc igitur unum prius considerabo, quaerendo scilicet, *primo* causam, cur plerique hoc in praejudicio acquiescant et omnes natura adeo propensi sint ad idem amplectendum. *Deinde* ejusdem falsitatem ostendam et *tandem*, quomodo ex hoc orta sint praejudicia de bono et malo, merito et peccato, laude et vituperio, ordine et confusione, pulchritudine et deformitate, et de aliis hujus generis. Verum, haec ab humanae mentis natura deducere, non est hujus loci. Satis hic erit, si pro fundamento id capiam, quod apud omnes debet esse in confesso; nempe hoc, quod omnes homines rerum causarum ignari nascuntur et quod omnes appetitum habent suum utile quaerendi, cujus rei sunt conscii. Ex his enim sequitur, *primo*, quod homines, se liberos esse, opinentur, quandoquidem suarum volitionum suique appetitus sunt conscii, et de causis, a quibus disponuntur ad appetendum et volendum, quia earum sunt ignari, ne per somnium cogitant. Sequitur *secundo*, homines omnia propter finem agere, videlicet propter utile, quod appetunt; unde fit, ut semper rerum peractarum causas finales tantum scire expetant et, ubi ipsas audiverint, quiescant; nimirum, quia nullam habent causam ulterius dubitandi. Sin autem easdem ex alio audire nequeant,

nihil

nihil iis restat, nisi ut ad semet se convertant, et ad fines, a quibus ipsi ad similia determinari solent, reflectant et sic ex suo ingenio ingenium alterius necessario judicant. Porro cum in se et extra se non pauca reperiant media, quae ad suum utile assequendum non parum conducant, ut ex. gr. oculos ad videndum, dentes ad masticandum, herbas et animalia ad alimentum, solem ad illuminandum, mare ad alendum pisces etc. hinc factum, ut omnia naturalia, tanquam ad suum utile media, considerent; et quia illa media ab ipsis inventa, non autem parata esse sciunt, hinc causam credendi habuerunt, aliquem alium esse, qui illa media in eorum usum paraverit. Nam postquam res, ut media, consideraverunt, credere non potuerunt, easdem se ipsas fecisse; sed ex mediis, quae sibi ipsi parare solent, concludere debuerunt, dari aliquem, vel aliquos naturae rectores, humana praeditos libertate, qui ipsis omnia curaverint et in eorum usum omnia fecerint. Atque horum etiam ingenium, quandoquidem de eo nunquam quid audiverant, ex suo judicare debuerunt; atque hinc statuerunt, Deos omnia in hominum usum dirigere, ut homines sibi devinciant et in summo ab iisdem honore habeantur; unde factum, ut unusquisque diversos Deum colendi modos ex suo ingenio excogitaverit, ut Deus eos supra reliquos diligeret et totam naturam in usum coecae illorum cupiditatis et insatiabilis avaritiae dirigeret. Atque ita hoc praejudicium in superstitionem versum est et altas in mentibus egit radices; quod in causa fuit, ut unusquisque maximo conatu omnium rerum causas finales intelligere, easque explicare studeret. Sed dum quaesiverunt ostendere, naturam nihil frustra (hoc est, quod in usum hominum non sit) agere, nihil aliud videntur ostendisse, quam naturam, Deoque aequae, ac homines, delirare. Vide quaeso, quo res tandem evasit! Inter tot naturae commoda non pauca reperire debuerunt incommoda, tempe-
states

itates scilicet, terrae motus, morbos etc. atque haec statuerunt propterea evenire, quod Dii irati essent ob injurias, sibi ab hominibus factas, sive ob peccata in suo cultu commissa; et quamvis experientia indies reclamaret, ac infinitis exemplis ostenderet, commoda atque incommoda piis aequae ac impiis promiscue evenire, non ideo ab inveterato praejudicio destiterunt. Facilius enim iis fuit, hoc inter alia incognita; quorum usum ignorabant, ponere et sic praesentem suum et innatum statum ignorantiae retinere, quam totam illam fabricam destruere et novam excogitare. Unde pro certo statuerunt, Deorum judicia humanum captum longissime superare: quae sane unica fuisset causa, ut veritas humanum genus in aeternum lateret; nisi Mathesis, quae non circa fines, sed tantum circa figurarum essentias et proprietates versatur, aliam veritatis normam hominibus ostendisset; et praeter Mathesin aliae etiam assignari possunt causae, (quas hic enumerare supervacaneum est) a quibus fieri potuit, ut homines communia haec praejudicia animadverterent et in veram rerum cognitionem ducerentur. [36]

His satis explicui id, quod primo loco promisi. Ut jam autem ostendam, naturam finem nullam sibi praefixum habere et omnes causas finales nihil, nisi humana esse figmenta, non opus est multis. Credo enim id jam satis constare, tam ex fundamentis et causis, unde hoc praejudicium originem suam traxisse ostendi, quam ex *Propositione* 16 et *Corollario Propositionis* 32 et praeterea ex iis omnibus, quibus ostendi, omnia naturae aeterna quadam necessitate summaque perfectione procedere. Hoc tamen adhuc addam, nempe, hanc de fine doctrinam naturam omnino evertere. Nam id, quod revera causa est, ut effectum considerat et contra. Deinde id, quod natura prius est, facit posterius. Et denique id, quod supremum et perfectissimum est, reddit imperfectissimum.

mum. Nam, (duobus prioribus omiſſis, quia per
 ſe manifeſta ſunt) ut ex *Propoſitionibus* 21. 22. et 23.
 conſtat, ille effectus perfectiſſimus eſt, qui a Deo
 immediate producitur et quo pluribus aliquid cauſis
 intermediis indiget, ut producat, eo imperfectius
 eſt. At ſi res, quae immediate a Deo productae
 ſunt, ea de cauſa factae eſſent, ut Deus finem aſſe-
 queretur ſuum, tum neceſſario ultimae, quarum de
 cauſa priores factae ſunt, omnium praecellentiſſimae
 eſſent. Deinde haec doctrina Dei perfectionem tollit.
 Nam, ſi Deus propter finem agit, aliquid neceſſario
 appetit, quo caret. Et, quamvis Theologi et Meta-
 phyſici diſtinguant inter finem indigentiae et finem
 aſſimilationis, fatentur tamen Deum omnia propter
 ſe, non vero propter res creandas egiſſe; quia nihil
 ante creationem praeter Deum aſſignare poſſunt, pro-
 pter quod Deus ageret; adeoque neceſſario fateri co-
 guntur, Deum iis, propter quae media parare voluit,
 caruiſſe, eaque cupiſſe; ut per ſe clarum. Nec hic
 praetereundum eſt, quod huius doctrinae Sectatores,
 qui in aſſignandis rerum finibus ſuum ingenium oſten-
 tare voluerunt, ad hanc ſuam doctrinam probandam,
 novum attulerunt modum argumentandi, reducen-
 do ſcilicet, non ad impoſſibile, ſed ad ignorantiam;
 quod oſtendit nullum aliud fuiſſe huic doctrinae ar-
 gumentandi medium. Nam ſi ex gr. ex culmine
 aliquo lapidis in alicujus caput ceciderit eumque inter-
 fecerit, hoc modo demonſtrabunt, lapidem ad homi-
 nem interficiendum cecidiſſe. Nienim eum in finem,
 [37] Deo id volente, ceciderit, quomodo tot circum-
 ſtantiae (ſaepe enim multae ſimul concurrunt) caſu
 concurrere potuerunt? Reſpondebis fortasſe, id ex
 eo, quod ventus ſlavit et quod homo illac iter habe-
 bat, eveniſſe. At inſtabunt, cur ventus illo tempore
 ſlavit? cur homo illo eodemque tempore illac iter
 habebat? Si iterum reſpondeas, ventum tum ortum,
 quia mare praecedenti die, tempore adhuc tranquillo,
 agitari inceperat, et quod homo ab amico invitatus
 fuerat;

fuerat; instabunt iterum, quia nullus rogandi finis, cur autem mare agitabatur? cur homo in illud tempus invitatus fuit? et sic porro causarum causas rogare non cessabunt, donec ad Dei voluntatem, hoc est, ignorantiae asylum confugeris. Sic etiam, ubi corporis humani fabricam vident, stupefcunt et ex eo, quod tantae artis causas ignorant, concludent, eandem non mechanica, sed divina, vel supernaturali arte fabricari, talique modo constitui, ut una pars alteram non laedat. Atque hinc fit, ut qui miraculorum causas veras quaerit, quique res naturales, ut doctus, intelligere, non autem, ut stultus, admirari studet, passim pro haeretico et impio habeatur et proclametur ab iis, quos vulgus tanquam naturae Deorumque interpretes adorat. Nam sciunt, quod, sublata ignorantia, stupor, hoc est, unicum argumentandi tuendaeque suae auctoritatis medium, quod habent, tollitur. Sed haec relinquo et ad id, quod *tertio* loco hic agere constitui, pergo.

Postquam homines sibi persuaferunt, omnia, quae fiunt, propter ipsos fieri; id in unaquaque re praecipuum judicare debuerunt, quod ipsis utilissimum et illa omnia praestantissima aestimare, a quibus optime afficiebantur. Unde has formare debuerunt notiones, quibus rerum naturas explicarent, scilicet, *Bonum, Malum, Ordinem, Confusionem, Calidum, Frigidum, Pulchritudinem et Deformitatem etc.* et quia se liberos existimant, inde hae notiones ortae sunt, scilicet, *Laus et Vituperium, Pescatum et Meritum*; sed has infra, postquam de natura humana egero, illas autem hic breviter explicabo. Nempe id omne, quod ad valetudinem et ad Dei cultum conducit, *Bonum*; quod autem iis contrarium est, *Malum* vocaverunt. Et quia ii, qui rerum naturam non intelligunt, nihil de rebus affirmant, sed res tantummodo imaginantur et imaginationem pro intellectu capiunt, ideo ordinem in rebus esse firmi-

[38] firmiter credunt, rerum; suaeque naturae ignari. Nam cum ita sint dispositae, ut, cum nobis per sensus repraesentantur, eas facile imaginari et consequenter earum facile recordari possimus, easdem bene ordinatas; si vero contra, ipsas male ordinatas live confusas esse dicimus. Et quoniam ea nobis prae caeteris grata sunt, quae facile imaginari possumus, ideo homines ordinem confusioni praeferunt; quasi ordo aliquid in natura praeter respectum ad nostram imaginationem esset. Dicuntque Deum omnia ordine creasse et hoc modo ipsi nescientes Deo imaginationem tribuunt; nisi velint forte, Deum, humanae imaginationi providentem, res omnes eo disposuisse modo, quo ipsas facillime imaginari possent; nec moram forsitan iis injiciet, quod infinita reperiantur, quae nostram imaginationem longe superant et plurima, quae ipsam, propter ejus imbecillitatem, confundunt. Sed de hac re satis. Caeterae deinde notiones etiam praeter imaginandi modos, quibus imaginatio diversimode afficitur, nihil sunt, et tamen ab ignaris, tanquam praecipua rerum attributa, considerantur; quia, ut jam diximus, res omnes propter ipsos factas esse, credunt; et rei alicujus naturam bonam, vel malam, sanam, vel putridam et corruptam dicunt, prout ab eadem afficiuntur. Ex. gr. si motus, quem nervi ab objectis, per oculos repraesentatis, accipiunt, valetudini conducatur, objecta, a quibus causatur, pulchra dicuntur, quae autem contrarium cient, deformia. Quae deinde per nares sensum movent, odorifera, vel foetida vocant, quae per linguam, dulcia, aut amara, sapida aut insipida etc. Quae autem per tactum, dura, aut mollia; aspera, aut laevia etc. Et quae denique aures movent, strepitum, sonum, vel harmoniam edere dicuntur, quorum postremum homines adeo dementavit, ut Deum etiam harmonia delectari crederent. Nec desunt Philosophi, qui sibi persuaferint, motus coelestes harmoniam componere.

Quae

Quae omnia satis ostendunt, unumquemque pro dispositione cerebri de rebus iudicasse, vel potius imaginationis affectiones pro rebus accepisse. Quare non mirum est, (ut hoc etiam obiter notemus) quod inter homines tot, quot experimur, controversiae ortae sint, ex quibus tandem Scepticismus. Nam, quamvis humana corpora in multis conveniant; in plurimis tamen discrepant, et ideo id, quod uni bonum, alteri malum videtur; quod uni ordinatum, ^[39] alteri confusum; quod uni gratum, alteri ingratum est; et sic de caeteris, quibus hic supersedeo, cum quia huius loci non est de his ex professo agere, tum quia hoc omnes satis experti sunt. Omnibus enim in ore est, quot capita, tot sensus, suo quemque sensu abundare, non minora cerebrorum, quam palatorum esse discrimina: quae sententiae satis ostendunt, homines pro dispositione cerebri de rebus iudicare, resque potius imaginari, quam intelligere. Res enim si intellexissent, illae omnes, teste Matthesi, si non allicerent, ad minimum convincerent.

Videmus itaque omnes rationes, quibus vulgus solet naturam explicare, modos esse tantummodo imaginandi, nec ullius rei naturam; sed tantum imaginationis constitutionem indicare; et quia nomina habent, quasi essent entium, extra imaginationem existentium, eadem entia, non rationis, sed imaginationis voco; atque adeo omnia argumenta, quae contra nos ex similibus notionibus petuntur, facile propulsari possunt. Solent enim multi sic argumentari. Si omnia ex necessitate perfectissimae Dei naturae sunt consecuta, unde ergo tot imperfectiones in natura ortae? videlicet, rerum corruptio ad foetorem usque, rerum deformitas, quae nauseam moveat, confusio, malum, peccatum etc. Sed, ut modo dixi, facile confutantur. Nam rerum perfectio ex sola earum natura et potentia est aestimanda, nec ideo res magis aut minus perfectae sunt, propterea

pterea quod hominum sensum delectant, vel offendunt; quod humanae naturae conducunt, vel quod eidem repugnant. Iis autem, qui quaerunt, cur Deus omnes homines non ita creavit, ut solo rationis ductu gubernarentur? nihil aliud respondeo, quam quia ei non defuit materia ad omnia, ex summo nimirum ad infimum perfectionis gradum, creanda; vel magis proprie loquendo, quia ipsius naturae leges adeo amplae fuerunt, ut sufficerent ad omnia, quae ab aliquo infinito intellectu concipi possunt, producenda, ut Propositione 16. demonstravi. Haec sunt, quae hic notare suscepi, praejudicia. Si quaedam hujus farinae adhuc restant, poterunt eadem ab unoquoque mediocri meditatione emendari.

Finis Partis Primae.

ETHICES

PARS SECVNDA, DE NATVRA ET ORIGINE MENTIS.

Transeo jam ad ea explicanda, quae ex Dei, sive Entis aeterni et infiniti essentia necessario debue-^[40] runt sequi. Non quidem omnia; infinita enim infinitis modis ex ipsa debere sequi Prop. 16. Part. 1. demonstravimus: sed ea solummodo, quae nos ad Mentis humanae ejusque summae beatitudinis cognitionem, quasi manu, ducere possunt.

DEFINIT. I. Per corpus intelligo modum, qui Dei essentiam, quatenus, ut res extensa, consideratur, certo et determinato modo exprimit; *vid. Coroll. Prop. 25. p. 1.*

II. Ad essentiam alicujus rei id pertinere dico, quo dato res necessario ponitur et quo sublato res necessario tollitur; vel id, sine quo res, et vice versa quod sine re nec esse nec concipi potest.

III. Per ideam intelligo Mentis conceptum, quem Mens format, propterea quod res est cogitans.

EXPLIC. Dico potius conceptum, quam perceptionem, quia perceptionis nomen indicare videtur, Mentem ab objecto pati. At conceptus actionem ^[41] Mentis exprimere videtur.

IV. Per ideam adaequatam intelligo ideam, quae, quatenus in se sine relatione ad objectum considera-

deratur, omnes verae ideae proprietates, sive denominationes intrinsecas habet.

EXPLIC. *Dico intrinsecas, ut illam secludam, quae extrinseca est, nempe convenientiam ideae cum suo ideato.*

V. Duratio est indefinita existendi continuatio.

EXPLIC. *Dico indefinitam, quia per ipsam rei existentis naturam determinari nequaquam potest, neque etiam a causa efficiente, quae scilicet rei existentiam necessario ponit, non autem tollit.*

VI. Per realitatem et perfectionem idem intelligo.

VII. ~~Per~~ res singulares intelligo res, quae finitae sunt et determinatam habent existentiam. Quod si plura Individua in una actione ita concurrant, ut omnia simul unius effectus sint causa, eadem omnia eatenus, ut unam rem singularem, confidero.

AXIOMATA, I. Hominis essentia non involvit necessariam existentiam, hoc est, ex naturae ordine tam fieri potest, ut hic et ille homo existat, quam ut non existat.

II. Homo cogitat.

III. Modi cogitandi, ut amor, cupiditas, vel quicumque nomine affectus animi insigniuntur, non dantur, nisi in eodem Individuo detur idea rei amatae, desideratae etc. At idea dari potest, quamvis nullus alius detur cogitandi modus.

IV. Nos corpus quoddam multis modis affici sentimus.

V. Nullas res singulares praeter corpora et cogitandi modos, sentimus, nec percipimus.

Postulata vide post 13 Propositionem.

PROPOS. I. *Cogitatio attributum Dei est, sive Deus est res cogitans.*

DE-

DEMONSTR. Singulares cogitationes, five haec et illa cogitatio modi sunt, qui Dei naturam certo et determinato modo exprimunt. (per Coroll. Prop. 25. p. 1.) Competit ergo Deo (per Defin. 5. p. 1.) attributum, cujus conceptum singulares omnes cogitationes involvunt, per quod etiam concipiuntur. Est igitur Cogitatio unum ex infinitis Dei attributis, quod Dei aeternam et infinitam essentiam exprimit, (vid. Defin. 6. p. 1.) five Deus est res cogitans. *Q. E. D.*

SCHOL. Patet etiam haec Propositio ex hoc, quod nos possumus ens cogitans infinitum concipere. Nam quo plura ens cogitans potest cogitare, eo plus realitatis five perfectionis idem continere concipimus; ergo ens, quod infinita infinitis modis cogitare potest, est necessario virtute cogitandi infinitum. Cum itaque, ad solam cogitationem attendendo, Ens infinitum concipiamus, est necessario (per Defin. 4. et 6. p. 1.) cogitatio unum ex infinitis Dei attributis, ut volebamus.

PROPOS. II. *Extensio attributum Dei est, five Deus est res extensa.*

DEMONSTR. Hujus eodem modo procedit, [43] ac demonstratio praecedentis Propositionis.

PROPOS. III. *In Deo datur necessario idea, tam ejus essentiae, quam omnium, quae ex ipsius essentia necessario sequuntur.*

DEMONSTR. Deus enim (per Prop. 1. hujus) infinita infinitis modis cogitare, five (quod idem est, per Prop. 16. p. 1.) ideam suae essentiae et omnium, quae necessario ex ea sequuntur, formare potest. Atqui omne id, quod in Dei potestate est, necessario est; (per Prop. 35. p. 1.) ergo datur necessario talis idea, et (per Prop. 15. p. 1.) non nisi in Deo. *Q. E. D.*

SCHOL. Vulgus per Dei potentiam intelligit Dei liberam voluntatem et jus in omnia, quae sunt, quaeque propterea communiter, ut contingentia, considerantur. Deum enim potestatem omnia destruendi

struendi habere dicunt et in nihilum redigendi. Dei porro potentiam cum potentia Regum saepissime comparant. Sed hoc in Corollario 1. et 2. Propositionis 32. partis 1. refutavimus et Propositione 16. partis 1. ostendimus, Deum eadem necessitate agere, qua seipsum intelligit, hoc est, sicuti ex necessitate divinae naturae sequitur, (sicut omnes uno ore statuunt) ut Deus seipsum intelligat, eadem etiam necessitate sequitur, ut Deus infinita infinitis modis agat. Deinde Propositione 34. partis 1. ostendimus, Dei potentiam nihil esse, praeterquam Dei actuosam essentiam; adeoque tam nobis impossibile est concipere, Deum non agere, quam Deum non esse. Porro si haec ulterius persequi liberet, possem hic ulterius ostendere potentiam illam, quam vulgus Deo asingit, non tantum humanam esse, (quod ostendit Deum hominem, vel instar hominis a vulgo concipi) sed etiam impotentiam involvere. Sed nolo de eadem re toties sermonem instituere. Lectorem solummodo iterum [44] atque iterum rogo, ut, quae in prima parte, ex Propositione 16. usque ad finem de hac re dicta sunt, semel atque iterum perpendat. Nam nemo ea, quae volo, percipere recte poterit, nisi magnopere caveat, ne Dei potentiam cum humana Regum potentia vel jure confundat.

PROPOS. IV. *Idea Dei, ex qua infinita infinitis modis sequuntur, unica tantum esse potest.*

DEMONSTR. Intellectus infinitus nihil, praeter Dei attributa ejusque affectiones, comprehendit. (per Prop. 80. p. 1.) Atqui Deus est unicus. (per Coroll. 1. Prop. 14. p. 1.) Ergo idea Dei, ex qua infinita infinitis modis sequuntur, unica tantum esse potest. Q. E. D.

PROPOS. V. *Esse formale idearum Deum, quatenus tantum ut res cogitans consideratur, pro causa agnoscit et non, quatenus alio attributo explicatur. Hoc est, tam Dei attributorum, quam rerum*

rum singularium ideae non ipsa ideata, sive res perceptas pro causa efficiente agnoscunt; sed ipsum Deum, quatenus est res cogitans.

DEMONSTR. Patet quidem ex Propositione 3. hujus. Ibi enim concludebamus, Deum ideam suae essentiae et omnium, quae ex ea necessario sequuntur, formare posse ex hoc solo, nempe, quod Deus est res cogitans et non ex eo, quod sit suae ideae objectum. Quare Esse formale idearum Deum, quatenus est res cogitans, pro causa agnoscit. Sed aliter hoc modo demonstratur. Esse formale idearum modus est cogitandi, (ut per se notum) hoc est per Coroll. Prop. 25. P. 1.) modus, qui Dei naturam, quatenus est res cogitans certo modo exprimit, adeoque (per Prop. 10. P. 1.) nullius alterius attributi Dei conceptum involvit et consequenter (per Ax. 4. P. 1.) nullius alterius attributi, nisi cogitationis, est effectus: adeoque esse formale idearum Deum, [45] quatenus tantum, ut res cogitans, consideratur etc. Q. E. D.

PROPOS. VI. *Cujusunque attributi modi Deum, quatenus tantum sub illo attributo, cujus modi sunt, et non, quatenus sub ullo alio consideratur, pro causa habent.*

DEMONSTR. Unumquodque enim attributum per se absque alio concipitur. (per Prop. 10. P. 1.) Quare uniuscujusque attributi modi conceptum sui attributi, non autem alterius involvunt; adeoque (per Axiom. 4. P. 1.) Deum, quatenus tantum sub illo attributo, cujus modi sunt, et non, quatenus sub ullo alio consideratur, pro causa habent. Q. E. D.

COROLL. Hinc sequitur, quod Esse formale rerum, quae modi non sunt cogitandi, non sequitur ideo ex divina natura, quia res prius cognovit; sed eodem modo, eademque necessitate res ideatae ex suis attributis consequuntur et concluduntur, ac ideas ex attributo Cogitationis consequi ostendimus.

PROPOS. VII. *Ordo et connexio idearum idem est, ac ordo et connexio rerum.*

DEMONSTR. Patet ex Ax. 4. P. 1. Nam cujus-
cunque causati idea a cognitione causae, cujus est
effectus, dependet.

COROLL. Hinc sequitur, quod Dei cogitandi
potentia aequalis est ipsius actuali agendi potentiae.
Hoc est: Quicquid ex infinita Dei natura sequitur
formaliter, id omne ex Dei idea eodem ordine
eademque connexione sequitur in Deo objective.

[⁴⁶] SCHOL. Hic, antequam ulterius perga-
mus, revocandum nobis in memoriam est id, quod
supra ostendimus; nempe, quod quicquid ab infinito
intellectu percipi potest, tanquam substantiae essen-
tiam constituens, id omne ad unam tantum sub-
stantiam pertinet; et consequenter quod substantia co-
gitans et substantia extensa una eademque est sub-
stantia, quae jam sub hoc, jam sub illo attributo
comprehenditur. Sic etiam modus extensionis et
idea illius modi una eademque est res; sed duobus
modis expressa; quod quidam Hebraeorum quali per
nebulam vidisse videntur, qui scilicet statuunt, Deum,
Dei intellectum, resque ab ipso intellectas unum
et idem esse. Ex gr. circulus in natura existens et
idea circuli existentis, quae etiam in Deo est, una,
eademque est res, quae per diversa attributa explica-
tur; et ideo sive naturam sub attributo Extensionis,
sive sub attributo Cogitationis, sive sub alio quocun-
que concipiamus, unum eundemque ordinem, sive
unam eandemque causarum connexionem, hoc est,
easdem res invicem sequi reperiemus. Nec ulla alia
de causa dixi, quod Deus sit causa ideae ex. gr. cir-
culi, quatenus tantum est res cogitans, et circuli, qua-
tenus tantum est res extensa; nisi quia Esse formale
ideae circuli non, nisi per alium cogitandi modum,
tanquam causam proximam et ille iterum per alium
et sic in infinitum, potest percipi, ita ut, quamdiu
res,

res, ut cogitandi modi considerantur, ordinem totius naturae, live causarum connexionem, per solum Cogitationis attributum explicare debemus et quatenus, ut modi Extensionis, considerantur, ordo etiam totius naturae per solum Extensionis attributum explicari debet et idem de aliis attributis intelligo. Quare rerum, ut in se sunt, Deus revera est causa, quatenus infinitis constat attributis; nec impraesentiarum haec clarius possum explicare.

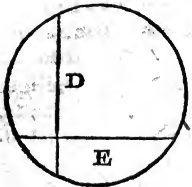
PROPOS. VIII. *Idae rerum singularium, sive modorum non existentium ita debent comprehendí in Dei infinita idea, ac rerum singularium sive modorum essentiae formales in Dei attributis continentur.*

DEMONSTR. Haec Propositio patet ex [47] praecedenti Scholio.

COROLL. Hinc sequitur, quod, quamdiu res singulares non existunt, nisi quatenus in Dei attributis comprehenduntur, earum Esse objectivum, sive ideae non existunt, nisi quatenus infinita Dei idea existit; et ubi res singulares dicuntur existere, non tantum, quatenus in Dei attributis comprehenduntur, sed quatenus etiam durare dicuntur, earum ideae etiam existentiam, per quam durare dicuntur, involvent.

SCHOL. Si quis ad uberio rem hujus rei explicationem exemplum desideret, nullum sane dare potero, quod rem, de qua hic loquor, utpote unicam, adaequate explicet; conabor tamen rem, ut fieri potest, illustrare. Nempe circulus talis est naturae, ut omnium linearum rectarum, in eodem sese invicem secantium, rectangula sub segmentis sint inter se aequalia; quare in circulo infinita inter se aequalia rectangula continentur: attamen nullum eorum potest dici existere, nisi quatenus circulus existit, nec etiam alicujus horum rectangulorum idea potest dici existere, nisi quatenus in circuli idea com-

prehenditur. Concipiantur jam ex infinitis illis duo tantum, nempe E et D existere. Sane eorum etiam

ideae jam non tantum existunt, quatenus solummodo in circuli idea comprehenduntur; sed etiam, quatenus illorum rectangularum existentiam involvunt, quo fit, ut a reliquis reliquorum rectangularum ideis distinguantur.

PROPOS. IX. *Idea rei singularis, actu existentis, Deum pro causa habet, non quatenus infinitus est; sed quatenus aliâ rei singularis actu existentis ideâ [48] affectus consideratur, cujus etiam Deus est causa, quatenus alia tertia affectus est, et sic in infinitum.*

DEMONSTR. Idea rei singularis, actu existentis, modus singularis cogitandi est et a reliquis distinctus; (per Coroll. et Schol. Prop. 8. hujus) adeoque (per Prop. 6 hujus) Deum, quatenus est tantum res cogitans, pro causa habet. At non, (per Prop. 28. p. 1.) quatenus est res absolute cogitans, sed quatenus alio cogitandi modo affectus consideratur et hujus etiam, quatenus alio affectus est, et sic in infinitum. Atqui ordo et connexio idearum (per Prop. 7. hujus) idem est, ac ordo et connexio causarum; ergo unius singularis ideae alia idea, sive Deus, quatenus alia idea affectus consideratur, est causa et hujus etiam, quatenus alia affectus est et sic in infinitum. *Q. E. D.*

COROLL. Quicquid in singulari cujuscunque ideae objecto contingit, ejus datur in Deo cognitio, quatenus tantum ejusdem objecti ideam habet.

DEMONSTR. Quicquid in objecto cujuscunque ideae contingit, ejus datur in Deo idea, (per Prop. 3. hujus) non, quatenus infinitus est, sed quatenus alia rei singularis idea affectus consideratur; (per
praeced

praeced. Prop.) sed (*per Prop. 7. hujus*) ordo et connexio idearum idem est, ac ordo et connexio rerum; erit ergo cognitio ejus, quod in singulari aliquo objecto contingit, in Deo, quatenus tantum ejusdem objecti habet ideam. *Q. E. D.*

PROPOS. X. *Ad essentiam hominis non pertinet Esse substantiae, sive substantia formam hominis non constituit.*

DEMONSTR. Esse enim substantiae involvit necessariam existentiam. (*per Prop. 7. P. 1.*) Si igitur ad hominis essentiam pertinet Esse substantiae, data ergo substantia, daretur necessario homo, (*per Defin. 2. hujus*) et consequenter homo necessario existeret, quod (*per Ax. 1. hujus*) est absurdum. Ergo etc. [42]
Q. E. D.

SCHOL. Demonstratur etiam haec Propositio ex Propositione 5. P. 1. nempe, quod duae ejusdem naturae substantiae non dentur. Cum autem plures homines existere possint; ergo id, quod hominis formam constituit, non est Esse substantiae. Patet praeterea haec Propositio ex reliquis substantiae proprietatibus, videlicet, quod substantia sit sua natura infinita, immutabilis, indivisibilis etc. ut facile unusquisque videre potest.

COROLL. Hinc sequitur essentiam hominis constitui a certis Dei attributorum modificationibus. Nam Esse substantiae (*per Prop. praeced.*) ad essentiam hominis non pertinet. Est ergo (*per Prop. 15. P. 1.*) aliquid, quod in Deo est et quod sine Deo nec esse, nec concipi potest, sive (*per Coroll. Prop. 25. P. 1.*) affectio, sive modus, qui Dei naturam certo et determinato modo exprimit.

SCHOL. Omnes sane concedere debent, nihil sine Deo esse, neque concipi posse. Nam apud omnes in confesso est, quod Deus omnium rerum, tam earum essentiae, quam earum existentiae, unica est causa,
hoc

hoc est, Deus non tantum est causa rerum secundum Fieri, ut ajunt; sed etiam secundum Esse. At interim plerique id ad essentiam alicujus rei pertinere dicunt, sine quo res nec esse, nec concipi potest; adeoque vel Naturam Dei ad essentiam rerum creatarum pertinere, vel res creatas sine Deo vel esse, vel concipi posse credunt, vel, quod certius est, sibi non satis constant. Cujus rei causam fuisse credo, quod ordinem philosophandi non tenuerint. Nam naturam divinam, quam ante omnia contemplari debebant, quia tam cognitione, quam natura prior est ordine cognitionis, ultimam, et res, quae sensuum objecta vocantur, omnibus priores esse crediderunt; unde factum est, ut, dum res naturales contemplati sunt, de nulla re minus cogitaverint, quam de divina natura et, cum postea animum ad divinam naturam contemplandum appulerint, de nulla re minus cogitare potuerint, quam de primis suis fragmentis, quibus rerum naturalium cognitionem superstruxerant; utpote quae ad cognitionem divinae naturae nihil juvare poterant; adeoque nihil mirum, si sibi passim contradixerint. Sed hoc mitto. Nam meum intentum hic tantum fuit, causam reddere, cur non dixerim, id ad essentiam alicujus rei pertinere, sine quo res nec esse, nec concipi potest; nimirum, quia res singulares non possunt sine Deo esse, nec concipi; et tamen Deus ad earum essentiam non pertinet; sed id necessario essentiam alicujus rei constituere dixi, quo dato res ponitur et quo sublato res tollitur: vel id, sine quo res, et vice versa id, quod sine re nec esse, nec concipi potest.

PROPOS. XI. *Primum, quod actuale Mentis humanae Esse constituit, nihil aliud est, quam idea rei alicujus singularis actu existentis.*

DEMONSTR. Essentia hominis (per Coroll. praeced. Prop.) a certis Dei attributorum modis constituitur; nempe (per Axioma 2. hujus) a modis cogitandi,

tandi, quorum omnium (*per Axiom. 3. hujus*) idea natura prior est et, ea data, reliqui modi (quibus scilicet idea natura prior est) in eodem debent esse individuo; (*per Axiom. 4. hujus*) Atque adeo idea primum est, quod humanae Mentis Esse constituit. At non idea rei non existentis. Nam tum (*per Coroll. Prop. 8 hujus*) ipsa idea non posset dici existere; erit ergo idea rei actu existentis. At non rei infinitae. Res namque infinita (*per Prop. 21. et 23. P. 1.*) debet semper necessario existere; atqui hoc (*per Axiom. 1. hujus*) est absurdum; ergo primum, quod Esse humanae Mentis actuale constituit, est idea rei singularis actu existentis. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc sequitur Mentem humanam partem esse infiniti intellectus Dei; ac proinde cum dicimus, Mentem humanam hoc, vel illud percipere, nihil aliud dicimus, quam quod Deus, non quatenus infinitus est, sed quatenus per naturam humanae Mentis explicatur, sive quatenus humanae Mentis essentiam constituit, hanc vel illam habet [51] ideam; et cum dicimus Deum hanc, vel illam ideam habere, non tantum, quatenus naturam humanae Mentis constituit; sed quatenus simul cum Mente humana alterius rei etiam habet ideam, tum dicimus Mentem humanam rem ex parte, sive inadaequate percipere.

SCHOL. Hic sine dubio Lectores haerebunt, multaque comminiscuntur, quae moram injiciant et hac de causa ipsos rogo, ut lento gradu mecum pergant, nec de his judicium ferant, donec omnia perlegerint.

PROPOS. XII. *Quicquid in objecto ideae, humanam Mentem constituentis, contingit, id ab humana Mente debet percipi, sive ejus rei dabitur in Mente necessario idea. Hoc est, si objectum ideae, humanam Mentem constituentis, sit corpus, nihil in*
co

eo corpore poterit contingere, quod a Mente non percipiatur.

DEMONSTR. Quicquid enim in objecto cuiuscunque ideae contingit, ejus rei datur necessario in Deo cognitio, (*per Coroll. prop. 9. hujus*) quatenus ejusdem objecti idea affectus consideratur, hoc est, (*per Prop. 11. hujus*) quatenus mentem alicujus rei constituit. Quicquid igitur in objecto ideae, humanam Mentem constituentis, contingit, ejus datur necessario in Deo cognitio, quatenus naturam humanae Mentis constituit, hoc est, (*per Coroll. Prop. 11. hujus*) ejus rei cognitio erit necessario in Mente, sive Mens id percipit. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec Propositio patet etiam et clarius intelligitur ex Schol. Prop. 7. hujus, quod vide.

[32] **PROPOS. XIII.** *Objectum ideae, humanam Mentem constituentis, est Corpus, sive certus Extensionis modus actu existens et nihil aliud.*

DEMONSTR. Si enim Corpus non esset humanae Mentis objectum, ideae affectionum Corporis non essent in Deo, (*per Coroll. Prop. 9. hujus*) quatenus Mentem nostram, sed quatenus alterius rei mentem constitueret, hoc est, (*per Coroll. Prop. 11. hujus*) ideae affectionum Corporis non essent in nostra Mente; atqui (*per Axiom. 4. hujus*) ideas affectionum corporis habemus. Ergo objectum ideae, humanam Mentem constituentis, est Corpus, idque (*per Prop. 11. hujus*) actu existens. Deinde, si praeter Corpus etiam aliud esset Mentis objectum, cum nihil (*per Prop. 36. P. 1.*) existat, ex quo aliquis effectus non sequatur, deberet (*per Prop. 11. huius*) necessario alicujus ejus effectus idea in Mente nostra dari; atqui (*per Axiom. 5. huius*) nulla ejus idea datur. Ergo objectum nostrae Mentis est Corpus existens, et nihil aliud. *Q. E. D.*

COROLL.

COROLL. Hinc sequitur hominem Mente et Corpore constare et Corpus humanum, prout ipsum sentimus, existere.

SCHOL. Ex his non tantum intelligimus, Mentem humanam unitam esse Corpori, sed etiam, quid per Mentis et Corporis unionem intelligendum sit. Verum ipsam adaequate sive distincte intelligere nemo poterit, nisi prius nostri Corporis naturam adaequate cognoscat. Nam ea, quae hucusque ostendimus, admodum communia sunt, nec magis ad homines, quam ad reliqua Individua pertinent, quae omnia, quamvis diversis gradibus, animata tamen sunt. Nam cujuscunque rei datur necessario in Deo idea, cujus Deus est causa, eodem modo, ac humani Corporis idea: atque adeo, quicquid de idea humani Corporis diximus, id de cujuscunque rei idea necessario dicendum est. Attamen nec etiam negare possumus, ideas inter se, ut ipsa objecta, differre, unamque alia praestantiorē esse, plus-^[53]que realitatis continere, prout objectum unius objecto alterius praestantius est, plusque realitatis continet; ac propterea ad determinandum, quid Mens humana reliquis intersit, quidque reliquis praestet, necesse nobis est, ejus objecti, ut diximus, hoc est, Corporis humani naturam cognoscere. Eam autem hic explicare nec possum, nec id ad ea, quae demonstrare volo, necesse est. Hoc tamen in genere dico, quo Corpus aliquod reliquis aptius est ad plura simul agendum, vel patiendum, eo ejus Mens, reliquis aptior est ad plura simul percipiendum; et quo unius corporis actiones magis ab ipso solo pendent et quo minus alia corpora cum eodem in agendo concurrunt, eo ejus mens aptior est ad distincte intelligendum. Atque ex his praestantiam unius mentis praeter aliis cognoscere possumus: deinde causam etiam videre, cur nostri Corporis non, nisi admodum confusam, habeamus cognitionem et alia plura, quae
in

in sequentibus ex his deducam. Qua de causa operae pretium esse duxi, haec ipsa accuratius explicare et demonstrare, ad quod necesse est, pauca de natura corporum praemittere.

AXIOMA I. Omnia corpora vel moventur, vel quiescunt.

AXIOMA II. Unumquodque corpus jam tardius, jam celerius movetur.

LEMMA I. *Corpora ratione motus et quietis, celeritatis et tarditatis et non ratione substantiae ab invicem distinguuntur.*

DEMONSTR. Primam partem hujus per se notam suppono. At, quod ratione substantiae non distinguantur corpora, patet, tam ex *Prop. 5. quam 8. P. 1.* Sed clarius ex iis, quae in *Schol. Prop. 15. P. 1.* dicta sunt.

[5.] LEMMA II. *Omnia corpora in quibusdam conveniunt.*

DEMONSTR. In his enim omnia corpora conveniunt, quod unius, ejusdemque attribui conceptum involvunt. (*per Defin. 1. huius*) Deinde, quod jam tardius, jam celerius, et absolute jam moveri, jam quiescere possunt.

LEMMA III. *Corpus motum, vel quiescens ad motum, vel quietem determinari debuit ab alio corpore, quod etiam ad motum, vel quietem determinatum fuit ab alio, et illud iterum ab alio, et sic in infinitum.*

DEMONSTR. Corpora (*per Defin. 1. huius*) res singulares sunt, quae (*per Lemma 1.*) ratione motus et quietis ab invicem distinguuntur; adeoque (*per Prop. 28. p. 1.*) unumquodque ad motum, vel quietem necessario determinari debuit ab alia re singulari, nempe (*per Prop. 6. huius*) ab alio corpore, quod (*per Axiom. 1*) etiam vel movetur, vel quiescit. At hoc etiam (*per eandem rationem*) moveri, vel quiescere

cere non potuit, nisi ab alio ad motum, vel quietem determinatum fuisset et hoc iterum (*per eandem rationem*) ab alio et sic in infinitum. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc sequitur corpus motum tamdiu moveri, donec ab alio corpore ad quiescendum determinetur; et corpus quiescens tamdiu etiam quiescere; donec ab alio ad motum determinetur. Quod etiam per se notum est. Nam, cum suppono, corpus ex. gr. A quiescere, nec ad alia corpora mota attendo, nihil de corpore A dicere potero, nisi quod quiescat. Quod si postea contingat, ut corpus A moveatur, id sane evenire non potuit ex eo, quod quiescebat; ex eo enim nil aliud sequi poterat, quam ut corpus A quiesceret. Si contra supponatur A moveri, quotiescunque ad A tantum attendimus, ^[35] nihil de eodem affirmare poterimus, nisi quod moveatur. Quod si postea contingat, ut A quiescat, id sane evenire etiam non potuit ex motu, quem habebat; ex motu enim nihil aliud sequi poterat, quam ut A moveretur: contingit itaque a re, quae non erat in A, nempe a causa externa, a qua ad quiescendum determinatum fuit.

AXIOMA I. Omnes modi, quibus corpus aliquod ab alio afficitur corpore, ex natura corporis affecti et simul ex natura corporis afficientis sequuntur; ita ut unum, idemque corpus diversimode moveatur pro diversitate naturae corporum moventium et contra ut diversa corpora ab uno eodemque corpore diversimode moveantur.

AXIOMA II. Cum corpus motum alteri quiescenti, quod dimovere nequit, impingit, reflectitur, ut moveri pergat, et angulus lineae motus reflectionis cum plano corporis quiescentis, cui impegit, aequalis erit angulo, quem linea motus incidentiae cum eodem plano efficit.

Atque

Atque haec de corporibus simplicissimis, quae scilicet solo motu et quiete, celeritate et tarditate ab invicem distinguuntur: jam ad composita ascendamus.

DEFIN. Cum corpora aliquot eiusdem aut diversae magnitudinis, a reliquis ita coërcentur, ut [56] invicem incumbant, vel si eodem, aut diversis celeritatis gradibus moventur, ut motus suos invicem certa quadam ratione communicent, illa corpora invicem unita dicemus et omnia simul unum corpus, sive Individuum componere, quod a reliquis per hanc corporum unionem distinguitur.

AXIOMA III. Quo partes Individui, vel corporis compositi secundum majores vel minores superficies sibi invicem incumbunt, eo difficilius vel facilius cogi possunt, ut situm suum mutant, et consequenter eo facilius, vel difficilius effici potest, ut ipsum Individuum aliam figuram induat. Atque hinc corpora, quorum partes secundum magnas superficies invicem incumbunt, *dura*; quorum autem partes secundum parvas, *mollia*; et quorum denique partes inter se moventur, *fluida* vocabo.

LEMMA IV. Si corporis, sive Individui, quod ex pluribus corporibus componitur, quaedam corpora segregentur et simul totidem alia eiusdem naturae eorum loco succedant, retinebit Individuum suam naturam, uti antea, absque ulla eius formae mutatione.

DEMONSTR. Corpora enim (per Lem. 1.) ratione substantiae non distinguuntur; id autem, quod formam Individui constituit, in corporum unionem (per Defin. praec.) consistit; atqui haec, (per hypothesein) tametsi corporum continua fiat mutatio, retinetur: retinebit ergo Individuum, tam ratione substantiae, quam modi, suam naturam, uti ante. Q. E. D.

LEMMA.

LEMMA V. *Si partes, Individuum componentes, maiores minoresve evadant, ea tamen proportionem, ut omnes eandem, ut antea, ad invicem motus et quietis rationem servant, retinebit itidem Individuum suam naturam, ut antea, absque ulla formae mutatione.* [57]

DEMONSTR. hujus eadem est, ac praecedentis Lemmatis.

LEMMA VI. *Si corpora quaedam, Individuum componentia, motum, quem versus unam partem habent, aliam versus flectere cogantur; at ita, ut motus suos continuare possint, atque invicem eadem, qua antea, ratione communicare; retinebit itidem Individuum suam naturam, absque ulla formae mutatione.*

DEMONSTR. Per se patet. Id enim omne retinere supponitur, quod in ejusdem definitione formam ipsius constituere diximus.

LEMMA VII. *Retinet praeterea Individuum, sic compositum, suam naturam, sive id secundum totum moveatur, sive quiescat, sive versus hanc, sive versus illam partem moveatur, dummodo unaquaeque pars motum suum retineat, eumque, uti antea, reliquis communicet.*

DEMONSTR. Patet ex ipsius definitione, quam vide ante Lem. 4.

SCHOL. His itaque videmus, qua ratione Individuum compositum possit multis modis affici, ejus nihilominus natura servata. Atque hucusque Individuum concepimus, quod non, nisi ex corporibus, quae solo motu et quiete, celeritate et tarditate inter se distinguuntur, hoc est, quod ex corporibus simplicissimis componitur. Quod si jam aliud concipiamus, ex pluribus diversae naturae Individuis [58] compositum, idem pluribus aliis modis posse affici reperiemus, ipsius nihilominus natura servata. Nam quando.

quandoquidem ejus unaquaeque pars ex pluribus corporibus est composita; poterit ergo (*per Lem. praeced.*) unaquaeque pars, absque ulla ipsius naturae mutatione jam tardius, jam celerius moveri et consequenter motus suos citius, vel tardius reliquis communicare. Quod si praeterea tertium Individuum genus, ex his secundis compositum, concipiamus, idem multis aliis modis affici posse, reperiemus, absque ulla ejus formae mutatione. Et si sic porro in infinitum pergamus, facile concipiemus, totam naturam unum esse Individuum, cujus partes, hoc est, omnia corpora infinitis modis variant, absque ulla totius individui mutatione. Atque haec, si animus fuisset, de corpore ex professo agere, prolixius explicare et demonstrare debuissim. Sed jam dixi, me aliud velle, nec alia de causa haec adferre, quam quia ex ipsis ea, quae demonstrare constitui, facile possum deducere.

POSTULATA. I. Corpus humanum componitur ex plurimis (diversae naturae) individuis, quorum unumquodque valde compositum est.

II. Individuorum, ex quibus Corpus humanum componitur, quaedam fluida, quaedam mollia et quaedam denique dura sunt.

III. Individua, Corpus humanum componentia et consequenter ipsum humanum Corpus a corporibus externis plurimis modis afficitur.

IV. Corpus humanum indiget, ut conservetur, plurimis aliis corporibus, a quibus continuo quasi regeneratur.

V. Cum Corporis humani pars fluida a corpore [59] externo determinatur, ut in aliam mollem saepe impingat, ejus planum mutat et veluti quaedam corporis externi impellentis vestigia eidem imprimit.

VI. Corpus humanum potest corpora externa plurimis modis movere, plurimisque modis disponere.

PRO-

PROPOS. XIV. *Mens humana apta est ad plurima percipiendum et eo aptior, quò eius Corpus pluribus modis disponi potest.*

DEMONSTR. Corpus enim humanum (per *Post. 3. et 6.* plurimis modis a corporibus externis afficitur, disponiturque ad corpora externa plurimis modis afficiendum. At omnia, quæ in Corpore humano contingunt, (per *Prop. 12. huius*) Mens humana percipere debet; est ergo Mens humana apta ad plurima percipiendum et eo aptior etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XV. *Idea, quæ Esse formale humanæ Mentis constituit, non est simplex, sed ex plurimis ideis composita.*

DEMONSTR. Idea, quæ Esse formale humanæ Mentis constituit, est idea corporis, (per *Prop. 13. huius*) quod (per *Post. 1.*) ex plurimis valde compositis Individuis componitur. At cujuscunque Individui, corpus componentis, datur necessario (per *Coroll. Prop. 8. huius*) in Deo idea; ergo (per *Prop. 7. huius*) idea Corporis humani ex plurimis hisce partium componentium ideis est composita. *Q. E. D.*

PROPOS. XVI. *Idea cuiuscunque modi, quo Corpus humanum a corporibus externis afficitur, involvere debet naturam Corporis humani et simul naturam corporis externi.*

DEMONSTR. Omnes enim modi, quibus [60] corpus aliquod afficitur, ex natura corporis affecti et simul ex natura corporis afficientis sequuntur: (per *Axiom. 1. post Coroll. Lem. 3.*) quare eorum idea (per *Axiom. 4. p. 1.*) utriusque corporis naturam necessario involvet; adeoque idea cuiuscunque modi, quo Corpus humanum a corpore externo afficitur, Corporis humani et corporis externi naturam involvit. *Q. E. D.*

COROLL.

COROLL. I. Hinc sequitur primo Mentem humanam plurimorum corporum naturam una cum sui corporis natura percipere.

COROLL. II. Sequitur secundo, quod *ideae*, quas corporum externorum habemus, magis nostri corporis constitutionem, quam corporum externorum naturam indicant; quod in Appendice partis primae multis exemplis explicui.

PROPOS. XVII. *Si humanum Corpus affectum est modo, qui naturam Corporis alicujus externi involvit, Mens humana idem corpus externum, ut actu existens, vel ut sibi praesens, contemplabitur, donec Corpus afficiatur affectu, qui ejusdem corporis existentiam. vel praesentiam secludat.*

DEMONSTR. Patet. Nam quamdiu Corpus humanum sic affectum est, tamdiu Mens humana (*per Prop. 12. huius*) hanc corporis affectionem contemplantur, hoc est, (*per Prop. praeced.*) ideam habebit modi actu existentis, quae naturam corporis externi involvit, hoc est, ideam, quae existentiam, vel praesentiam naturae corporis externi non secludit, sed ponit, adeoque Mens (*per Coroll. 1. praeced.*) corpus externum, ut actu existens, vel ut praesens, contemplantur, donec afficiatur etc. *Q. E. D.*

COROLL. Mens corpora externa, a quibus Corpus humanum semel affectum fuit, quamvis non existant, nec praesentia sint, contemplari tamen poterit, velut praesentia essent.

DEMONSTR. Dum corpora externa Corporis humani partes fluidas ita determinant, ut in molliores saepe impingant, earum plana (*per Post. 5.*) mutant, unde fit (*vide Axiom. 2. post Coroll. Lem. 3.*) ut inde alio modo reflectantur, quam antea solebant et ut etiam postea, iisdem novis planis spontaneo suo motu occurrendo, eodem modo reflectantur, ac cum a corporibus externis versus illa plana impulsae sunt
et

et consequenter, ut Corpus humanum, dum sic reflexae moveri pergunt, eodem modo afficiant, de quo Mens (*per Prop. 12. huius*) iterum cogitabit, hoc est, (*per Prop. 17. huius*) Mens iterum corpus externum, ut praesens, contemplabitur; et hoc toties, quoties Corporis humani partes fluidae spontaneo suo motu iisdem planis occurrent. Quare, quamvis corpora externa, a quibus Corpus humanum affectum semel fuit, non existant, Mens tamen eadem toties, ut praesentia, contemplabitur, quoties haec corporis actio repetetur. *Q. E. D.*

SCHOL. Videmus itaque, qui fieri potest, ut ea, quae non sunt, veluti praesentia contemplemur, ut saepe fit. Et fieri potest, ut hoc aliis de causis contingat; sed mihi hic sufficit ostendisse unam, per quam rem sic possem explicare, ac si ipsam per veram causam ostendissem; nec tamen credo, me a vera longe aberrare, quandoquidem omnia illa, quae sumpsi postulata vix quicquam continent, quod non constet experientia, de qua nobis non licet dubitare, postquam ostendimus Corpus humanum, prout ipsum sentimus, existere. (*vide Coroll. post Prop. 13. huius*) Praeterea (*ex Coroll. praeced. et Coroll. 2. Prop. 16. huius*) clare intelligimus, quaenam sit differentia inter ideam ex. gr. Petri, quae essentiam Mentis ipsius Petri constituit et inter ideam ipsius Petri, quae in alio homine, puta in Paulo, est. Illa enim essentiam Corporis ipsius Petri directe explicat, nec existentiam involvit, nisi quamdiu Petrus existit; [62] haec autem magis constitutionem corporis Pauli, quam Petri naturam indicat et ideo, durante illa corporis Pauli constitutione, Mens Pauli, quamvis Petrus non existat, ipsum tamen, ut sibi praesentem contemplabitur. Porro, ut verba usitata retineamus, Corporis humani affectiones, quarum ideae Corpora externa, velut nobis praesentia repraesentant, rerum imagines vocabimus, tametsi rerum figu-

ras non referunt. Et cum Mens hac ratione contemplatur corpora, eandem imaginari dicemus. Atque hic, ut, quid sit error, indicare incipiam, notetis velim, Mentis imaginationes in se spectatas, nihil erroris continere, siue Mentem ex eo, quod imaginatur, non errare; sed tantum, quatenus consideratur, carere idea, quae existentiam illarum rerum, quas sibi praesentes imaginatur, secludat. Nam si Mens, dum res non existentes, ut sibi praesentes, imaginatur, simul sciret, res illas revera non existere, hanc sane imaginandi potentiam virtuti suae naturae, non vitio tribueret; praesertim si haec imaginandi facultas a sola sua natura penderet, hoc est (*per Defin. 7. P. 1.*) si haec Mentis imaginandi facultas libera esset.

PROPOS. XVIII. *Si Corpus humanum a duobus, vel pluribus corporibus simul affectum fuerit semel, ubi Mens postea eorum aliquod imaginabitur, statim et aliorum recordabitur.*

DEMONSTR. Mens (*per Coroll. praeced.*) corpus aliquod ea de causa imaginatur, quia scilicet humanum Corpus a corporis externi vestigiis eodem modo afficitur, disponiturque, ac affectum est, cum quaedam ejus partes ab ipso corpore externo fuerunt impulsae: sed (*per hypothesin*) Corpus tum ita fuit dispositum, ut Mens duo simul corpora imaginaretur; ergo jam etiam duo simul imaginabitur, atque Mens ubi alterutrum imaginabitur, statim et alterius recordabitur. *Q. E. D.*

SCHOL. Hinc clare intelligimus, quid sit Memoria. Est enim nihil aliud, quam quaedam concatenatio idearum, naturam rerum, quae extra Corpus humanum sunt, involventium, quae in Mente fit secundum ordinem et concatenationem affectionum Corporis humani. Dico primo concatenationem esse illarum tantum idearum, quae naturam rerum, quae extra Corpus humanum sunt, involvunt;

non

non autem idearum, quae earundem rerum naturam explicant. Sunt enim reverà (per Prop. 16. huius) ideae affectionum Corporis humani, quae tam huius, quam corporum externorum naturam involvunt. Dico secundo hanc concatenationem fieri secundum ordinem et concatenationem affectionum Corporis humani, ut ipsam distinguerem a concatenatione idearum, quae sit secundum ordinem intellectus, quo res per primas suas causas Mens percipit et qui in omnibus hominibus idem est. Atque hinc porro clare intelligimus, cur Mens ex cogitatione unius rei statim in alterius rei cogitationem incidat, quae nullam cum priore habet similitudinem; ut, ex. gr. ex cogitatione vocis *pomi* homo Romanus statim in cogitationem fructus incidit, qui nullam cum articulo illo sono habet similitudinem, nec aliquid commune, nisi quod ejusdem hominis Corpus ab his duobus affectum saepe fuit, hoc est, quod ipse homo saepe vocem *pomum* audivit, dum ipsum fructum videret et sic unusquisque ex una in aliam cogitationem incidet, prout rerum imagines uniuscujusque consuetudo in corpore ordinavit. Nam miles ex. gr. visis in arena equi vestigiis statim ex cogitatione equi in cogitationem equitis et inde in cogitationem belli etc. incidet. At Rusticus ex cogitatione equi in cogitationem aratri, agri etc. incidet et sic unusquisque, prout rerum imagines consuevit hoc, vel alio modo jungere et concatenare, ex una in hanc, vel in aliam incidet cogitationem.

PROPOS. XIX. *Mens humana ipsum humanum Corpus non cognoscit, nec ipsum existere scit, nisi per ideas affectionum, quibus Corpus afficitur.*

DEMONSTR. Mens enim humana est ipsa idea, sive cognitio Corporis humani, (per Prop. 13. huius) [64] quae (per Prop. 9. huius) in Deo quidem est, quatenus alia rei singularis idea affectus consideratur; vel quia (per Post. 4.) Corpus humanum plurimis corporibus

indiget, a quibus continuo quasi regeneratur; et ordo et connexio idearum idem est, (*per Prop. 7. huius*) ac ordo et connexio causarum; erit haec idea in Deo, quatenus plurimarum rerum singularium ideis affectus consideratur. Deus itaque ideam Corporis humani habet, sive Corpus humanum cognoscit, quatenus plurimis aliis ideis affectus, est et non quatenus naturam humanae Mentis constituit, hoc est, (*per Coroll. Prop. 11. huius*) Mens humana Corpus humanum non cognoscit. At ideae affectionum Corporis in Deo sunt, quatenus humanae Mentis naturam constituit, sive Mens humana easdem affectiones percipit, (*per Prop. 12. huius*) et consequenter (*per Prop. 16. huius*) ipsum Corpus humanum, idque, (*per Prop. 17. huius*) ut actu existens; percipit ergo eatenus tantum Mens humana ipsum humanum Corpus. Q. E. D.

PROPOS. XX. *Mentis humanae datur etiam in Deo idea, sive cognitio, quae in Deo eodem modo sequitur et ad Deum eodem modo refertur, ac idea sive cognitio Corporis humani.*

DEMONSTR. Cogitatio attributum Dei est, (*per Prop. 1. huius*) adeoque (*per Prop. 3. huius*) tam ejus, quam omnium ejus affectionum et consequenter (*per Prop. 11. huius*) Mentis etiam humanae debet necessario in Deo dari idea. Deinde haec Mentis idea, sive cognitio non sequitur in Deo dari, quatenus infinitus; sed quatenus alia rei singularis idea affectus est. (*per Prop. 9. huius*) Sed ordo et connexio idearum idem est, ac ordo et connexio causarum; (*per Prop. 7. huius*) sequitur ergo haec Mentis idea, sive cognitio in Deo et ad Deum eodem modo refertur, ac idea, sive cognitio Corporis. Q. E. D.

PROPOS. XXI. *Haec Mentis idea eodem modo unita est Menti, ac ipsa Mens unita est Corpori.* [65]

DEMONSTR. Mentem unitam esse Corpori ex eo ostendimus, quod scilicet Corpus Mentis sit objectum:

ctum: (*vide Prop. 12. et 13. hujus*) adeoque per eandem illam rationem idea Mentis cum suo objecto, hoc est, cum ipsa Mente eodem modo unita esse debet, ac ipsa Mens unita est Corpori. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec Propositio longe clarius intelligitur ex dictis in Schol. Prop. 7. hujus; ibi enim ostendimus Corporis ideam et Corpus, hoc est (*per Prop. 13. hujus*) Mentem et Corpus unum et idem esse Individuum, quod jam sub Cogitationis, jam sub Extensionis attributo concipitur; quare Mentis idea et ipsa Mens una, eademque est res, quae sub uno, eodemque attributo, nempe Cogitationis, concipitur. Mentis, inquam, idea, et ipsa Mens in Deo eadem necessitate ex eadem cogitandi potentia sequuntur dari. Nam revera idea Mentis, hoc est, ideaideae nihil aliud est, quam forma ideae, quatenus haec, ut modus cogitandi, absque relatione ad objectum consideratur; simulac enim quis aliquid scit, eo ipso scit, se id scire et simul scit, se scire, quod scit et sic in infinitum. Sed de his postea.

PROPOS. XXII. *Mens humana non tantum Corporis affectiones; sed etiam harum affectionum ideas percipit.*

DEMONSTR. Affectionum idearum ideae in Deo eodem modo sequuntur et ad Deum eodem modo referuntur, ac ipsae affectionum ideae; quod eodem modo demonstratur, ac Propositio 20. hujus. At ideae affectionum Corporis in Mente humana sunt (*per Prop. 12. huius*) hoc est, (*per Coroll. Prop. 11. huius*) in Deo, quatenus humanae Mentis essentiam constituit; ergo harum idearum ideae in Deo erunt, quatenus humanae Mentis cognitionem, sive ideam habet, hoc est (*per Prop. 21. huius*) in ipsa Mente humana, quae propterea non tantum Corporis affectiones, sed earum etiam ideas percipit. *Q. E. D.*

PROPOS. XXIII. *Mens se ipsam non cognoscit, nisi quatenus Corporis affectionum ideas percipit.*

DEMONSTR. Mentis idea, sive cognitio (per Prop. 20. hujus) in Deo eodem modo sequitur et ad Deum eodem modo refertur, ac corporis idea, sive cognitio. At quoniam (per Prop. 19. hujus) Mens humana ipsum humanum Corpus non cognoscit, hoc est, (per Coroll. Prop. 11. huius) quoniam cognitio Corporis humani ad Deum non refertur, quatenus humanae Mentis naturam constituit; ergo nec cognitio Mentis ad Deum refertur, quatenus essentiam Mentis humanae constituit; atque adeo (per idem Coroll. Prop. 11. huius) Mens humana eatenus se ipsam non cognoscit. Deinde affectionum, quibus Corpus afficitur, ideae naturam ipsius Corporis humani involvunt, (per Coroll. Prop. 16. huius) hoc est (per Prop. 15. huius) cum natura Mentis conveniunt; quare harum idearum cognitio cognitionem Mentis necessario involvet: at (per Prop. praeced.) harum idearum cognitio in ipsa humana Mente est; ergo Mens humana eatenus tantum se ipsam novit. Q. E. D.

PROPOS. XXIV. *Mens humana partium, Corpus humanum componentium, adaequatam cognitionem non involvit.*

DEMONSTR. Partes, Corpus humanum componentes, ad essentiam ipsius Corporis non pertinent, nisi quatenus motus suos certa quadam ratione invicem communicant: (vide Defin. post Coroll. Lemmat. 3.) et non quatenus, ut Individua, absque [67] relatione ad humanum Corpus considerari possunt. Suntenim partes humani Corporis (per Post. 1.) valde composita Individua, quorum partes (per Lem. 4.) a Corpore humano, servata omnino ejusdem natura et forma, segregari possunt, motusque suos (vide Axiom. 2. post Lem. 3.) aliis corporibus alia ratione communicare; adeoque (per Prop. 3. huius)

huius) cuiuscunque partis idea, sive cognitio in Deo erit, et quidem (*per Prop. 9. huius*) quatenus affectus consideratur alia idea rei singularis, quae res singularis ipsa parte, ordine naturae, prior est. (*per Prop. 7. huius*) Quod idem praeterea etiam de quacunque parte ipsius Individui, Corpus humanum componentis, est dicendum; adeoque cuiuscunque partis, Corpus humanum componentis, cognitio in Deo est, quatenus plurimis rerum ideis affectus est, et non quatenus Corporis humani tantum habet ideam, hoc est (*per Prop. 13. huius*) ideam, quae humanae Mentis naturam constituit; atque adeo (*per Coroll. Prop. 11. huius*) humana Mens partium, Corpus humanum componentium, adaequatam cognitionem non involvit. Q. E. D.

PROPOS. XXV. *Idea cuiuscunque affectionis Corporis humani adaequatam corporis externi cognitionem non involvit.*

DEMONSTR. Ideam affectionis Corporis humani eatenus corporis externi naturam involvere ostendimus, (*vide Prop. 16. huius*) quatenus externum ipsum humanum Corpus certo quodam modo determinat. At quatenus externum corpus Individuum est, quod ad Corpus humanum non refertur, ejus idea, sive cognitio in Deo est, (*per Prop. 9. huius*) quatenus Deus affectus consideratur alterius rei idea, quae (*per Prop. 7. huius*) ipso corpore externo prior est natura. Quare corporis externi adaequata cognitio in Deo non est, quatenus ideam affectionis humani Corporis habet, sive idea affectionis Corporis humani adaequatam corporis externi cognitionem non involvit. Q. E. D.

PROPOS. XXVI. *Mens humana nullum corpus externum, ut actu existens, percipit, nisi per [68] ideas affectionum sui Corporis.*

DEMONSTR. Si a corpore aliquo externo Corpus humanum nullo modo affectum est; ergo (*per Prop. 7. huius*) nec idea Corporis humani, hoc est, (*per Prop. 13. huius*) nec Mens humana idea existentiae illius corporis ullo etiam modo affecta est; sive existentiam illius corporis externi ullo modo percipit. At quatenus Corpus humanum a corpore aliquo externo aliquo modo afficitur, eatenus (*per Prop. 16. huius cum Coroll. eiusdem*) corpus externum percipit. *Q. E. D.*

COROLL. Quatenus Mens humana corpus externum imaginatur, eatenus adaequatam ejus cognitionem non habet.

DEMONSTR. Cum Mens humana per ideas affectionum sui Corporis corpora externa contemplatur, eandem tum imaginari dicimus; (*vide Schol. Prop. 17. huius*) nec Mens alia ratione (*per Prop. praeced.*) corpora externa, ut actu existentia, imaginari potest. Atque adeo (*per Prop. 25. hujus*) quatenus Mens corpora externa imaginatur, eorum adaequatam cognitionem non habet. *Q. E. D.*

PROPOS. XXVII. *Idea cuiuscunque affectionis Corporis humani adaequatam ipsius humani Corporis cognitionem non involvit.*

DEMONSTR. Quaelibet idea cuiuscunque affectionis humani Corporis eatenus naturam Corporis humani involvit, quatenus ipsum humanum Corpus certo quodam modo affici consideratur. (*vide Prop. 16. huius*) At quatenus Corpus humanum Individuum est, quod multis aliis modis affici potest, [⁹⁹] ejus idea etc. *Kid. Demonstr. Prop. 25. huius.*

PROPOS. XXVIII. *Idae affectionum Corporis humani, quatenus ad humanam Mentem tantum referuntur, non sunt clarae et distinctae; sed confusae.*

DEMONSTR. *Idaeae enim affectionum Corporis humani, tam corporum externorum, quam ipsius humani Corporis naturam involvunt, (per Prop. 16. huius) nec tantum Corporis humani; sed ejus etiam partium naturam involvere debent; affectiones namque modi sunt, (per Post. 3.) quibus partes Corporis humani et consequenter totum Corpus afficitur. At (per Prop. 24. et 25. huius) corporum externorum adaequata cognitio, ut et partium, Corpus humanum componentium, in Deo non est, quatenus humana Mente; sed quatenus aliis ideis affectus consideratur. Sunt ergo hae affectionum idaeae, quatenus ad solam humanam Mentem referuntur, veluti consequentiae absque praemissis, hoc est, (ut per se notum) idaeae confusae. Q. E. D.*

SCHOL. *Idea quae naturam Mentis humanae constituit, demonstratur eodem modo non esse, in se sola considerata, clara et distincta; ut etiam idea Mentis humanae et idaeae idearum affectionum Corporis humani, quatenus ad solam Mentem referuntur, quod unusquisque videre potest.*

PROPOS. XIX. *Idea idaeae cuiuscunque affectionis Corporis humani adaequatam humanae Mentis cognitionem non involvit.*

DEMONSTR. *Idea enim affectionis Corporis humani (per Prop. 27. huius) adaequatam ipsius Corporis cognitionem non involvit, sive ejus naturam adaequate non exprimit, hoc est, (per Prop. 13. huius) cum natura Mentis non convenit adae- [75] quate; adeoque (per Axiom. 6. p. 1.) hujus idaeae idea adaequate humanae Mentis naturam non exprimit, sive adaequatam ejus cognitionem non involvit. Q. E. D.*

COROLL. *Hinc sequitur, Mentem humanam, quoties ex communi naturae ordine res percipit, nec sui*

sui ipsius, nec sui Corporis, nec corporum externorum adaequatam, sed confusam tantum et mutilatam habere cognitionem. Nam Mens se ipsam non cognoscit, nisi quatenus ideas affectionum corporis percipit. *per Prop. 23. huius* Corpus autem suum *(per Prop. 19. huius)* non percipit, nisi per ipsas affectionum ideas, per quas etiam tantum *(per Prop. 26. huius)* corpora externa percipit; atque adeo, quatenus eas habet, nec sui ipsius, *(per Prop. 29. huius)* nec sui Corporis, *(per Prop. 27. huius)* nec corporum externorum *(per Prop. 25. huius)* habet adaequatam cognitionem; sed tantum *(per Prop. 23. huius cum eius Schol.)* mutilatam et confusam. *Q. E. D.*

SCHOL. Dico expresse, quod Mens nec sui ipsius, nec sui Corporis, nec corporum externorum adaequatam; sed confusam tantum cognitionem habeat, quoties ex communi naturae ordine res percipit, hoc est, quoties externe, ex rerum nempe fortuito occurso, determinatur ad hoc, vel illud contemplandum et non quoties interne, ex eo scilicet, quod res plures simul contemplatur, determinatur ad earundem convenientias, differentias et oppugnantias intelligendum; quoties enim hoc, vel alio modo interne disponitur, tum res clare et distincte contemplatur, ut infra ostendam.

PROPOS. XXX. *Nos de duratione nostri Corporis nullam, nisi admodum inadaequatam cognitionem habere possumus.*

DEMONSTR. Nostri corporis duratio ab ejus essentia non dependet, *(per Ax. 1. huius)* nec etiam [71] ab absoluta Dei natura. *(per Prop. 21. P. 1.)* Sed *(per Prop. 23. P. 1.)* ad existendum et operandum determinatur a talibus causis, quae etiam ab alijs determinatae sunt ad existendum et operandum certa ac determinata ratione, et hae iterum ab alijs, et sic in infinitum. Nostri igitur Corporis duratio a communi naturae ordine et rerum constitutione pendet.

pendet. Qua autem ratione res constitutae sint, ejus rei adaequata cognitio datur in Deo, quatenus earum omnium ideas et non quatenus tantum humani Corporis ideam habet, (*per Coroll. Prop. 9 huius*) quare cognitio durationis nostri Corporis est in Deo admodum inadaequata, quatenus tantum naturam Mentis humanae constituere consideratur, hoc est, (*per Coroll. Prop. 11. huius*) haec cognitio est in nostra Mente admodum inadaequata. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXI. *Nos de duratione rerum singularium, quae extra nos sunt, nullam, nisi admodum inadaequatam cognitionem habere possumus.*

DEMONSTR. Unaquaeque enim res singularis, sicuti humanum Corpus, ab alia re singulari determinari debet ad existendum et operandum certa ac determinata ratione; et haec iterum ab alia et sic in infinitum. (*per Prop. 23 P. 1.*) Cum autem ex hac communi rerum singularium proprietate in praecedenti Prop. demonstraverimus, nos de duratione nostri Corporis non, nisi admodum inadaequatam cognitionem habere; ergo hoc idem de rerum singularium duratione erit concludendum, quod scilicet ejus non, nisi admodum inadaequatam cognitionem habere possumus. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc sequitur, omnes res particulares contingentes et corruptibiles esse. Nam de earum duratione nullam adaequatam cognitionem habere possumus, (*per Prop. praeced.*) et hoc est id, quod per rerum contingentiam et corruptionis possibilitatem nobis est intelligendum. (*vide Schol. 1. Prop. 33. p. 1.*) Nam (*per Prop. 29. p. 1.*) praeter [72] hoc nullum datur contingens.

PROPOS. XXXII. *Omnes ideae, quatenus ad Deum referuntur, verae sunt.*

DEMONSTR. Omnes enim ideae, quae in Deo sunt, cum suis ideatis omnino conveniunt, (*per Coroll.*

Coroll. Prop. 7. huius) adeoque (per Ax. 6. p. 1.) omnes verae sunt. Q. E. D.

PROPOS. XXXIII. Nihil in ideis positivum est, propter quod falsae dicuntur.

DEMONSTR. Si negas, concipe, si fieri potest, modum positivum cogitandi, qui formam erroris, sive falsitatis constituat. Hic cogitandi modus non potest esse in Deo; (*per Prop. praeced.*) extra Deum autem etiam necesse, nec concipi potest. (*per Prop. 15. P. 1.*) Atque adeo nihil potest dari positivum in ideis, propter quod falsae dicuntur. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXIV. Omnis idea, quae in nobis est absoluta, sive adaequata et perfecta, vera est.

DEMONSTR. Cum dicimus, dari in nobis ideam adaequatam et perfectam, nihil aliud dicimus, (*per Coroll. Prop. 11. huius*) quam quod in Deo, quatenus nostrae Mentis essentiam constituit, detur idea adaequata et perfecta, et consequenter, (*per Prop. 32. huius*) nihil aliud dicimus, quam quod talis idea sit vera. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXV. Falsitas consistit in cognitionis privatione, quam ideae inadaequatae, sive mutilatae et confusae involvunt.

DEMONSTR. Nihil in ideis positivum datur, [73] quod falsitatis formam constituat; (*per Prop. 35. huius*) at falsitas in absoluta privatione consistere nequit, (Mentes enim, non Corpora errare, nec falli dicuntur) neque etiam in absoluta ignorantia; diversa enim sunt, ignorare et errare; quare in cognitionis privatione, quam rerum inadaequata cognitio, sive ideae inadaequatae et confusae involvunt, consistit. *Q. E. D.*

SCHOL. In Scholio Prop. 17. huius Partis explicui, qua ratione error in cognitionis privatione consistit; sed ad uberiores huius rei explicationem exemplum dabo; nempe: Falluntur homines, quod
se

se liberos esse putant, quae opinio in hoc solo consistit, quod suarum actionum sint conscii et ignari causarum, a quibus determinantur. Haec ergo est eorum libertatis idea, quod suarum actionum nullam cognoscant causam. Nam quod ajunt, humanas actiones a voluntate pendere, verba sunt, quorum nullam habent ideam. Quid enim voluntas sit et quomodo moveat Corpus, ignorant omnes; qui aliud jactant, animae sedes et habitacula fingunt, vel risum, vel nauseam movere solent. Sic cum solem intuemur, cum ducentos circiter pedes a nobis distare imaginamur, qui error in hac sola imaginatione non consistit; sed in eo, quod dum ipsum sic imaginamur, veram ejus distantiam et hujus imaginationis causam ignoramus. Nam tametsi postea cognoscamus, eundem ultra 600 terrae diametros a nobis distare, ipsum nihilominus prope adesse imaginabimur; non enim solem adeo propinquum imaginamur, propterea quod veram ejus distantiam ignoramus; sed propterea, quod affectio nostri corporis essentiam solis involvit, quatenus ipsum corpus ab eodem afficitur.

PROPOS. XXXVI. *Idae inadaequatae et confusae eadem necessitate consequuntur, ac adaequatae, sive clarae ac distinctae ideae.*

DEMONSTR. *Idae omnes in Deo sunt; (per Prop. 15. p. 1.) et, quatenus ad Deum referuntur, sunt verae, (per Prop. 32. hujus) et (per Coroll. Prop. 7. hujus) adaequatae; adeoque nullae inadaequatae, nec confusae sunt; nisi quatenus ad singularem alicujus Mentem referuntur: (qua de re vide Prop. 24. et 28. huius) adeoque omnes tam adaequatae, quam inadaequatae eadem necessitate (per Coroll. Prop. 6. hujus) consequuntur. Q. E. D.*

PROPOS. XXXVII. *Id, quod omnibus commune, (de his vide supra Lemma 2.) quodque aequè in parte, ac in toto est, nullius rei singularis essentiam constituit.*

DEMONSTR. Si negas, concipe, si fieri potest, id essentiam alicujus rei singularis constituere; nempe, essentiam B. Ergo (*per Defin. 2. hujus*) id sine B non poterit esse, neque concipi; atqui hoc est contra Hypothesin: Ergo id ad essentiam B non pertinet, nec alterius rei singularis essentiam constituit. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXVIII. *Illa, quae omnibus communia, quaeque aequae in parte, ac in toto sunt, non possunt concipi, nisi adaequate.*

DEMONSTR. Sit A aliquid, quod omnibus corporibus commune, quodque aequae in parte cujuscunque corporis, ac in toto est. Dico A non posse concipi, nisi adaequate. Nam ejus idea (*per Coroll. Prop. 7. hujus*) erit necessario in Deo adaequata, tam quatenus ideam Corporis humani, quam quatenus ideas habet ejusdem affectionum, quae (*per Prop. 16. 25. et 27. hujus*) tam Corporis humani, quam corporum externorum naturam ex parte involvunt, hoc est, (*per Prop. 12. et 13. hujus*) haec idea erit necessario in Deo adaequata, quatenus Mentem humanam constituit, sive quatenus ideas habet, quae in Mente humana sunt; Mens igitur (*per Coroll. [75] Prop. 11. hujus*) A necessario adaequate percipit, idque tam quatenus se, quam quatenus suum, vel quodcunque externum corpus percipit, nec A alio modo potest concipi. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc sequitur, dari quasdam ideas, sive notiones omnibus hominibus communes; Nam (*per Lem. 2.*) omnia corpora in quibusdam conveniunt, quae (*per Prop. praeced.*) ab omnibus debent adaequate, sive clare et distincte percipi.

PROPOS. XXXIX. *Id, quod Corpori humano et quibusdam corporibus externis, a quibus Corpus humanum affici solet, quodque in cujuscunque horum parte aequae, ac in toto commune est et proprium, ejus etiam idea erit in Mente adaequata.*

DE-

DEMONSTR. Sit A id, quod Corpori humano et quibusdam corporibus externis commune est et proprium, quodque aequè in humano Corpore, ac in iisdem corporibus externis et quod denique aequè in cujuscunque corporis externi parte, ac in toto est. Ipfius A dabitur in Deo idea adaequata, (*per Coroll. Prop. 7. hujus*) tam quatenus ideam Corporis humani, quam quatenus politorum corporum externorum ideas habet. Ponatur jam humanum Corpus a corpore externo affici per id, quod cum eo habet commune, hoc est, ab A, hujus affectionis idea proprietatem A involvet, (*per Prop. 16. hujus*) atque adeo (*per idem Coroll. Prop. 7. huius*) idea hujus affectionis, quatenus proprietatem A involvit, erit in Deo adaequata, quatenus idea Corporis humani affectus est, hoc est, (*per Prop. 13. huius*) quatenus Mentis humanae naturam constituit; adeoque (*per Coroll. Prop. 11. huius*) haec idea est etiam in Mente humana adaequata. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc sequitur, quod Mens eo aptior est ad plura adaequate percipiendum, quo ejus Corpus plura habet cum aliis corporibus communia. [70]

PROPOS. XL. *Quaecunque ideae in Mente sequuntur ex ideis, quae in ipsa sunt adaequatae, sunt etiam adaequatae.*

DEMONSTR. Patet. Nam cum dicimus, in Mente humana ideam sequi ex ideis, quae in ipsa sunt adaequatae, nihil aliud dicimus, (*per Coroll. Prop. 11. huius*) quam quod in ipso Divino intellectu detur idea, cujus Deus est causa, non quatenus infinitus est, nec quatenus plurimarum rerum singularem ideis affectus est; sed quatenus tantum humanae Mentis essentiam constituit.

SCHOL. His causam notionum, quae *Communes* vocantur, quaeque rationum nostri fundamenta sunt, explicui. Sed aliae quorundam axiomatum, sive notionum causae dantur, quas hac nostra metho-

do explicare e re foret; ex iis namque constaret, quae-
nam notiones prae reliquis utiliores, quae-
nam vero vix ullius usus essent. Deinde quae-
nam communes et quae-
nam iis tantum, qui praejudiciis non labo-
rant, clarae et distinctae et quae-
nam denique male fundatae sint. Praeterea constaret, unde notiones
illae, quas *Secundas* vocant et consequenter axio-
mata, quae in iisdem fundantur, suam duxerunt ori-
ginem et alia, quae circa haec aliquando meditat-
us sum. Sed quoniam haec alii dicavi Tractatui et etiam,
ne propter nimiam huius rei prolixitatem, fastidium
crearem, hac re hic supersedere decrevi. Attamen
ne quid horum omittam, quod scitu necessarium
sit, causas breviter addam, ex quibus termini, *Tran-*
scendentes dicti, suam duxerunt originem, ut Ens,
Res, aliquid. Hi termini ex hoc oriuntur, quod
scilicet humanum Corpus, quandoquidem limitatum
est, tantum est capax certi imaginum numeri (*Quid*
imago sit, explicui in Schol. Prop. 17. hujus) in se di-
stincte simul formandi, qui si excedatur, hae ima-
gines confundi incipient et si hic imaginum nume-
rus, quarum Corpus est capax, ut eas in se simul
[77] distincte formet, longe excedatur, omnes inter
se plane confundentur. Cum hoc ita se habeat, pa-
tet ex Coroll. Prop. 17. et Prop. 18. hujus, quod
Mens humana tot corpora distincte simul imaginari
poterit, quot in ipsius corpore imagines possunt
simul formari. At, ubi imagines in corpore plane
confunduntur, Mens etiam omnia corpora confuse
sine ulla distinctione imaginabitur et quasi sub uno
attributo comprehendet, nempe sub attributo Entis,
Rei etc. Potest hoc etiam ex eo deduci, quod ima-
gines non semper aequae vigeant et ex aliis causis his
analogis, quas hic explicare non est opus; nam ad
nostrum, ad quem collinamus, scopum unam tan-
tum sufficit considerare. Nam omnes huc redeunt,
quod hi termini ideas significant summo gradu con-
fusas. Ex similibus deinde causis ortae sunt notio-
nes

nes illae, quas *Universales* vocant, ut Homo, Equus, Canis etc. Videlicet, quia in Corpore humano not imagines, ex gr. hominum formantur simul, ut vini imaginandi, non quidem penitus, sed eo usque tamen superent, ut singulorum parvas differentias, (videlicet uniuscuiusque colorem, magnitudinem etc.) eorumque determinatum numerum Mens imaginari nequeat et id tantum, in quo omnes, quatenus corpus ab iisdem afficitur, conveniunt, distincte imaginetur; nam ab eo corpus, maxime scilicet ab unoquoque singulari, affectum fuit; atque hoc nomine *hominis* exprimit, hocque de infinitis singularibus praedicat. Nam singularium determinatum numerum, ut diximus, imaginari nequit. Sed notandum, has notiones non ab omnibus eodem modo formari; sed apud unumquemque variare pro ratione rei, a qua corpus affectum saepius fuit, quamque facilius Mens imaginatur, vel recordatur. Ex gr. qui saepius cum admiratione hominum staturam contemplati sunt, sub nomine *hominis* intelligunt animal erectae staturae; qui vero aliud assueti sunt contemplari, aliam hominum communem imaginem formabunt, nempe, hominem esse animal risibile, animal bipes, sine plumis, animal rationale; et sic de reliquis unusquisque pro dispositione sui corporis rerum universales imagines formabit. Quare non mirum est, quod inter Philosophos, qui res naturales per solas rerum imagines explicare voluerunt, tot sint ortae controversiae.

SCHOL. II. Ex omnibus supra dictis clare apparet, nos multa percipere et notiones universales [8] formare I^o. ex singularibus, nobis per sensus mutilate, confuse et sine ordine ad intellectum repraesentatis. (*Vide Coroll. Prop. 29. hujus.*) Et ideo tales perceptiones cognitionem ab experientia vaga vocare consuevi. II°. Ex signis, ex gr. ex eo, quod auditis aut lectis quibusdam verbis rerum recordemur

et earum quasdam ideas formemus similes iis, per quas res imaginamur. (*Vide Schol. Prop. 18. huius.*) Utrumque hunc res contemplandi modum cognitionem primi generis, opinionem vel imaginationem in posterum vocabo. III°. Denique ex eo, quod notiones communes rerumque proprietatum ideas adaequatas habemus. (*Vide Coroll. Prop. 33. et 39. cum ejus Coroll. et Prop. 40. huius.*) Atque hunc rationem et secundi generis cognitionem vocabo. Praeter haec duo cognitionis genera datur, ut in sequentibus ostendam, aliud tertium, quod scientiam intuitivam vocabimus. Atque hoc cognoscendi genus procedit ab adaequata idea essentiae formalis quorundam Dei attributorum ad adaequatam cognitionem essentiae rerum. Haec omnia unius rei exemplo explicabo. Dantur ex. gr. tres numeri, ad quartum obtinendum, qui sit ad tertium, ut secundus ad primum. Non dubitant mercatores secundum in tertium ducere et productum per primum dividere; quia scilicet ea, quae a magistro absque ulla demonstratione audiverunt, nondum tradiderunt oblivioni, vel quia id saepe in numeris simplicissimis experti sunt, vel ex vi Demonstrationis Prop. 19. lib. 7. Euclid. nempe ex communi proprietate proportionalium. At in numeris simplicissimis nihil horum opus est. Ex. gr. datis numeris 1. 2. 3 nemo non videt, quartum numerum proportionalem esse 6. atque hoc multo clarius, quia ex ipsa ratione, quam primum ad secundum habere uno intuitu videmus, ipsum quartum concludimus.

PROPOS. XLI. *Cognitio primi generis unica est falsitatis causa, secundi autem et tertii est necessario vera.*

[79] DEMONSTR. Ad primi generis cognitionem illas omnes ideas diximus in praeced. Schol. pertinere, quae sunt inadaequatae et confusae; atque adeo (*per Prop. 35. huius*) haec cognitio unica est falsitatis

statis causa. Deinde ad cognitionem secundi et tertii illas pertinere diximus, quae sunt adaequatae; adeoque *per Prop. 34. hujus*) est necessario vera. *Q. E. D.*

PROPOS. XLII. *Secundi et tertii, et non primi generis cognitio docet nos, verum a falso distinguere.*

DEMONSTR. Haec Propositio per se patet. Qui enim inter verum et falsum scit distinguere, debet adaequatam veri et falsi habere ideam, hoc est (*per 2. Schol. Prop. 40. hujus*) verum et falsum secundo, aut tertio cognitionis genere cognoscere.

PROPOS. XLIII. *Qui veram habet ideam, simul scit se veram habere ideam, nec de rei veritate potest dubitare.*

DEMONSTR. Idea vera in nobis est illa, quae in Deo, quatenus per naturam Mentis humanae explicatur, est adaequata. (*per Coroll. Prop. 11. hujus*) Ponamus itaque, dari in Deo, quatenus per naturam Mentis humanae explicatur, ideam adaequatam A Hujus ideae debet necessario dari etiam in Deo idea, quae ad Deum eodem modo refertur, ac idea A (*per Prop. 20. hujus, cujus Demonstratio universalis est.*) At idea A ad Deum referri supponitur, quatenus per naturam Mentis humanae explicatur; ergo etiam idea ideae A ad Deum eodem modo debet referri, hoc est, (*per idem Coroll. Prop. 11. hujus*) haec adaequata idea ideae A erit in ipsa Mente, quae ideam adaequatam A habet; adeoque qui adaequatam habet ideam, sive (*per Prop. 34. hujus*) qui verem cognoscit, debet simul suae cognitionis adaequatam habere ideam, sive veram cognitionem, [^{HO}] hoc est, (*ut per se manifestum*) debet simul esse certus. *Q. E. D.*

SCHOL. In Scholio Propositionis 21. hujus Partis explicui, quid sit idea ideae; sed notandum, praecedentem

dentem Propositionem per se satis esse manifestam. Nam nemo, qui veram habet ideam, ignorat veram ideam summam certitudinem involvere; veram namque habere ideam, nihil aliud significat, quam perfecte, sive optime rem cognoscere; nec sane aliquis de hac re dubitare potest, nisi putet, ideam quid mutum, instar picturae in tabula et non modum cogitandiesse, nempe ipsum intelligere; et quaeſo, quis scire potest, se rem aliquam intelligere, nisi prius rem intelligat? hoc est, quis potest scire, se de aliqua re certum esse, nisi prius de ea re certus sit? Deinde quid idea vera clarius et certius dari potest, quod norma sit veritatis? Sane sicut lux seipsam et tenebras manifestat, sic veritas norma sui, et falsi est. Atque his me ad has quaeſtiones respondiſſe puto; nempe, si idea vera, quatenus tantum dicitur cum suo ideato convenire, a falsa distinguitur, nihil ergo realitatis aut perfectionis idea vera habet prae falsa, (quandoquidem per solam denominationem extrinsecam distinguuntur) et consequenter neque etiam homo, qui veras, prae illo, qui falsas tantum ideas habet? Deinde unde fit, ut homines falsas habeant ideas? Et denique, unde aliquis certo scire potest, se ideas habere, quae cum suis ideatis conveniant? Ad has, inquam, quaeſtiones me jam respondiſſe puto. Nam quod ad differentiam inter ideam veram et falsam attinet, constat ex Propositione 35. hujus, illam ad hanc sese habere, ut ens ad non ens. Falsitatis autem causas a Propositione 19 usque ad 35. cum ejus Scholio clarissime ostendi. Ex quibus etiam apparet, quid inter hominem, qui veras habet ideas, et hominem, qui non nisi falsas habet, intersit. Quod denique ultimum attinet; nempe, undenam homo scire potest se habere ideam, quae cum suo ideato conveniat, id modo satis superque ostendi ex hoc solo oriri, quod ideam habet, quae cum suo ideato convenit, sive quod veritas sui sit norma. His adde, quod Mens nostra, quatenus res
vere

vere percipit, pars est infiniti Dei intellectus: (per *Coroll. Prop. 11. huius*) adeoque tam necesse est, ^[81] ut Mentis clarae et distinctae ideae verae sint, ac Dei ideae.

PROPOS. XLIV. *De natura Rationis non est, res, ut contingentes, sed, ut necessarias, contemplari.*

DEMONSTR. De natura rationis est res vere percipere, (per *Prop. 41. huius*) nempe (per *Axi. 6. p. 1.*) ut in se sunt, hoc est, (per *Prop. 29. p. 1.*) non ut contingentes, sed ut necessarias. *Q. E. D.*

COROLL. I. Hinc sequitur, a sola imaginatione pendere, quod res tam respectu praeteriti, quam futuri, ut contingentes contemnemur.

SCHOL. Qua autem ratione hoc fiat, paucis explicabo. Ostendimus supra (*Prop. 17. huius cum eius Coroll.*) Mentem, quamvis res non existant, eas tamen semper, ut sibi praesentes, imaginari, nisi causae occurrant, quae earum praesentem existentiam secludant. Deinde (*Prop. 18. huius*) ostendimus, quod, si Corpus humanum semel a duobus corporibus externis simul affectum fuit, ubi Mens postea eorum alterutrum imaginabitur, statim et alterius recordabitur, hoc est, ambo, ut sibi praesentia, contemplabitur, nisi causae occurrant, quae eorum praesentem existentiam secludant. Praeterea nemo dubitat, quin etiam tempus imaginemur, nempe, ex eo, quod corpora alia aliis tardius, vel celerius, vel aequè celerius moveri imaginemur. Ponamus itaque puerum, qui heri prima vice hora matutina viderit Petrum, meridiana autem Paulum et vespertina Simeonem, atque hodie iterum matutina hora Petrum. Ex Propositione 18. huius patet, quod simulac matutinam lucem videt, illico solem eandem caeli, quam die praecedenti viderit, partem percurrentem, sive diem integrum et simul cum tempore matutino Petrum, cum meridiano autem Paulum
et

[82] et cum vespertino Simeonem imaginabitur, hoc est, Pauli et Simeonis existentiam cum relatione ad futurum tempus imaginabitur; et contra, si hora vespertina Simeonem videat, Paulum et Petrum ad tempus praeteritum referet, eosdem scilicet simul cum tempore praeterito imaginando; atque haec eo constantius, quo saepius eos eodem hoc ordine viderit. Quod si aliquando contingat, ut alia quadam vespere loco Simeonis, Jacobum videat, tum sequenti mane cum tempore vespertino jam Simeonem, jam Jacobum, non vero ambos simul imaginabitur. Nam alterutrum tantum, non autem ambos simul tempore vespertino vidisse supponitur. Fluctuabitur itaque ejus imaginatio et cum futuro tempore vespertino jam hunc, jam illum imaginabitur, hoc est, neutrum certo; sed utrumque contingenter futurum contemplabitur. Atque haec imaginationis fluctuatio eadem erit, si imaginatio rerum sit, quas eodem modo cum relatione ad tempus praeteritum, vel praesens contemplamur, et consequenter res tam ad tempus praesens, quam ad praeteritum, vel futurum relatas, ut contingentes, imaginabimur.

COROLL. II. De natura Rationis est, res sub quadam aeternitatis specie percipere.

DEMONSTR. De natura enim Rationis est res, ut necessarias et non, ut contingentes, contemplari. (*per Prop. praeced.*) Hanc autem rerum necessitatem (*per Prop. 4. hujus*) vere, hoc est, (*per Axiom. 6. p. 1.*) ut in se est, percipit. Sed (*per Prop. 16. p. 1.*) haec rerum necessitas est ipsa Dei aeternae naturae necessitas; Ergo de natura Rationis est res sub hac aeternitatis specie contemplari. Adde, quod fundamenta Rationis notiones sint, (*per Prop. 38. hujus*) quae illa explicant, quae omnibus communia sunt, quaeque (*per Prop. 37. huius*) nullius rei singularis essentiam explicant; quaeque propterea absque ulla
tem-

temporis relatione, sed sub quadam aeternitatis specie debent concipi. *Q. E. D.*

PROPOS. XLV. *Unaquaeque cuiuscunque corporis, vel rei singularis, actu existentis, idea [83] Dei aeternam et infinitam essentiam necessario involvit.*

DEMONSTR. Idea rei singularis, actu existentis, ipsius rei tam essentiam, quam existentiam necessario involvit; (per Coroll. Prop. 8. huius.) At res singulares (per Prop. 15. P. 1.) non possunt sine Deo concipi; sed, quia (per Prop. 6. huius) Deum pro causa habent, quatenus sub attributo consideratur, cujus res ipsae modi sunt, debent necessario earum ideae (per Axiom. 4. p. 1.) ipsarum attributi conceptum, hoc est, (per Defin. 6. P. 1.) Dei aeternam et infinitam essentiam involvere. *Q. E. D.*

SCHOL. Hic per existentiam non intelligo durationem, hoc est, existentiam, quatenus abstracte concipitur et tanquam quaedam quantitatis species. Nam loquor de ipsa natura existentiae, quae rebus singularibus tribuitur, propterea quod ex aeterna necessitate Dei naturae infinita infinitis modis sequuntur. (Vide prop. 16. p. 1.) Loquor, inquam, de ipsa existentia rerum singularium, quatenus in Deo sunt. Nam, etsi unaquaeque ab alia re singulari determinetur ad certo modo existendum; vis tamen, qua unaquaeque in existendo perseverat, ex aeterna necessitate naturae Dei sequitur. Qua de re vide Coroll. Prop. 24. p. 1.

PROPOS. XLVI. *Cognitio aeternae et infinitae essentiae Dei, quam unaquaeque idea involvit, est adaequata et perfecta.*

DEMONSTR. Demonstratio praecedentis Propositionis Universalis est et, siue res, ut pars, siue, ut totum, consideretur, ejus idea, siue totius sit,
siue

sive partis, (*per Prop. praeced.*) Dei aeternam et infinitam essentiam involvet. Quare id, quod cognitionem aeternae et infinitae essentiae Dei dat, omni-
[⁸] bus commune et aequè in parte, ac in toto est, adeoque (*per Prop. 33. huius*) erit haec cognitio adaequata. Q. E. D.

PROPOS. XLVII. *Mens humana adaequatam habet cognitionem aeternae et infinitae essentiae Dei.*

DEMONSTR. Mens humana ideas habet, (*per Prop. 22 huius*) ex quibus (*per Prop. 23. huius*) se, suumque Corpus, (*per Prop. 19. huius*) et (*per Coroll. Prop. 16. et per Prop. 17. huius*) corpora externa, ut acti existentia, percipit; adeoque (*per Prop. 45. et 46 huius*) cognitionem aeternae et infinitae essentiae Dei habet adaequatam. Q. E. D.

SCHOL. Hinc videmus, Dei infinitam essentiam, ejusque aeternitatem omnibus esse notam. Cum autem omnia in Deo sint et per Deum concipiuntur, sequitur, nos ex cognitione hac plurima posse deducere, quae adaequate cognoscamus, atque adeo tertium illud cognitionis genus formare, de quo diximus in Scholio 2. Propositionis 40. hujus Partis et de cujus praestantia et utilitate in quinta Parte erit vobis dicendi locus. Quod autem homines non aequè claram Dei, ac notionum communium habent cognitionem, inde fit, quod Deum imaginari nequeant, ut corpora et quod nomen *Deus* junxerunt imaginibus rerum, quas videre solent, quod homines vix vitare possunt, quia continuo à corporibus externis afficiuntur. Et profecto plerique errores in hoc solo consistunt, quod scilicet nomina rebus non recte applicamus. Cum enim aliquis ait, lineas, quae ex centro circuli ad ejusdem circumferentiam ducuntur, esse inaequales, ille sane aliud, tum saltem, per circulum intelligit, quam Mathematici. Sic cum homines in calculo errant, alios

alios numeros in mente, alios in charta habent. Quare si ipsorum Mentem spectes, non errant sane; videntur tamen errare, quia ipsos in mente putamus habere numeros, qui in charta sunt. Si hoc non esset, nihil eosdem errare crederemus; ut non credidi quendam errare, quem nuper audivi clamantem, suum atrium volasse in gallinam vicini, quia sci^[85] licet ipsius mens satis perspecta mihi videbatur. Atque hinc pleraeque oriuntur controversiae, nempe, quia homines mentem suam non recte explicant, vel quia alterius mentem male interpretantur. Nam revera, dum sibi maxime contradicunt, vel eadem, vel diversa cogitant, ita ut, quos in alio errores et absurda esse putant, non sint.

PROPOS. XLVIII. *In Mente nulla est absoluta sive libera voluntas; sed Mens ad hoc, vel illud volendum determinatur a causa, quae etiam ab alia determinata est, et haec iterum ab alia, et sic in infinitum.*

DEMONSTR. Mens certus et determinatus modus cogitandi est, (per Prop. 11. huius) adeoque (per Coroll. 2. Prop. 17. p. 1.) suarum actionum non potest esse causa libera, sive absolutam facultatem volendi et nolendi habere non potest; sed ad hoc, vel illud volendum (per Prop. 23. p. 1.) determinari debet a causa, quae etiam ab alia determinata est, et haec iterum ab alia etc. Q.E.D.

SCHOL. Eodem hoc modo demonstratur in Mente nullam dari facultatem absolutam intelligendi, cupiendi, amandi, etc. Unde sequitur, has et similes facultates, vel prorsus fictitias, vel nihil esse, praeter entia Metaphysica sive universalia, quae ex particularibus formare solemus. Adeo ut intellectus et voluntas ad hanc et illam ideam, vel ad hanc et illam volitionem eodem modo sese habeant, ac lapideitas ad hunc et illum lapidem, vel ut homo ad Petrum

trum et Paulum. Causam autem, cur homines se liberos esse putent, explicuimus in Appendice Partis primae. Verum, antequam ulterius pergam, venit hic notandum, me per voluntatem affirmandi et negandi facultatem; non autem cupiditatem intelligere; facultatem, inquam, intelligo, qua Mens, quid [86] verum, quidve falsum sit, affirmat vel negat, et non cupiditatem, qua Mens res appetit, vel averfatur. At postquam demonstravimus, has facultates notiones esse universales, quae a singularibus, ex quibus easdem formamus, non distinguuntur, inquirendum jam est, an ipsae volitiones aliquid sint, praeter ipsas rerum ideas. Inquirendum, inquam, est, an in Mente alia affirmatio et negatio detur praeter illam, quam idea, quatenus idea est, involvit, qua de re vide sequentem Propositionem, ut et Definitionem 3. hujus, ne cogitatio in picturas incidat. Non enim per ideas imagines, quales in fundo oculi, et, si placet, in medio cerebro formantur; sed Cogitationis conceptus intelligo.

PROPOS. XLIX. *In Mente nulla datur volitio, sive affirmatio et negatio praeter illam, quam idea, quatenus idea est, involvit.*

DEMONSTR. In Mente (per Prop. praeced.) nulla datur absoluta facultas volendi et nolendi, sed tantum singulares volitiones, nempe haec et illa affirmatio, et haec et illa negatio. Concipiamus itaque singularem aliquam volitionem, nempe modum cogitandi, quo Mens affirmat, tres angulos trianguli aequales esse duobus rectis. Haec affirmatio conceptum sive ideam trianguli involvit, hoc est, sine idea trianguli non potest concipi. Idem enim est, si dicam, quod A conceptum B debeat involvere, ac quod A sine B non possit concipi. Deinde haec affirmatio (per Axiom. 3. hujus) non potest etiam sine idea trianguli esse. Haec ergo affirmatio sine idea trianguli nec esse, nec concipi potest, Porro haec trian-

trianguli idea, hanc eandem affirmationem involvere debet, nempe, quod tres ejus anguli aequentur duobus rectis. Quare, et vice versa haec trianguli idea, sine hac affirmatione nec esse, nec concipi potest, adeoque (*per Defn. 2. huius*) haec affirmatio ad essentiam ideae trianguli pertinet, nec aliud praeter ipsam est. Et quod de hac volitione diximus, (quandoquidem eam ad libitum sumpsimus) dicendum etiam est de quacunque volitione, nempe, quod praeter ideam nihil sit. *Q. E. D.*

COROLL. Voluntas et intellectus unum et [87] idem sunt,

DEMONSTR. Voluntas et intellectus nihil praeter ipsas singulares volitiones et ideas sunt. (*per Prop. 48. hujus et ejusdem Schol.*) At singularis volitio et idea (*per Prop. praeced.*) unum et idem sunt, ergo voluntas et intellectus unum et idem sunt. *Q. E. D.*

SCHOL. His causam, quae communiter erroris esse statuitur, sustulimus. Supra autem ostendimus, falsitatem in sola privatione, quam ideae mutilatae et confusae involvunt, consistere. Quare idea falsa, quatenus falsa est, certitudinem non involvit. Cum itaque dicimus, hominem in falsis acquiescere, nec de iis dubitare, non ideo ipsum certum esse, sed tantum non dubitare dicimus, vel quod in falsis acquiescit, quia nullae causae dantur, quae efficiant, ut ipsius imaginatio fluctuetur. Quae de re vide Scholium Propositionis 44. hujus Partis. Quantumvis igitur homo falsis adhaerere supponatur, nunquam tamen ipsum certum esse dicemus. Nam per certitudinem quid positivum intelligimus, (*vide Prop. 43. huius cum ejusdem Schol.*) non vero dubitationis privationem. At per certitudinis privationem falsitatem intelligimus. Sed ad uberiores explicationem praecedentis Propositionis quaedam monenda

nenda supersunt. Superest deinde, ut ad objectiones, quae in nostram hanc doctrinam objici possunt, respondeam; et denique, ut omnem amoveam scrupulum, operae pretium esse duxi, hujus doctrinae quasdam utilitates indicare. Quasdam, inquam; Nam praecipuae ex iis, quae in quinta parte dicemus, melius intelligentur.

Incipio igitur a primo, Lectoresque moneo, ut accurate distinguant inter ideam sive Mentis conceptum, et inter imagines rerum, quas imaginamur. Deinde necesse est, ut distinguant inter ideas et verba, quibus res significamus. Nam quia haec tria, imagines scilicet, verba, et ideae a multis vel plane confunduntur, vel non satis accurate, vel denique [85] non satis caute distinguuntur, ideo hanc de voluntate doctrinam, scitu prorsus necessariam, tam ad speculationem, quam ad vitam sapienter instituendam, plane ignorarunt. Quippe, qui putant ideas consistere in imaginibus, quae in nobis ex corporum occurso formantur, sibi persuadent, ideas illas rerum, quarum similem nullam imaginem formare possumus, non esse ideas, sed tantum figmenta, quae ex libero voluntatis arbitrio fingimus; ideas igitur, veluti picturas in tabula mutas, aspiciunt; et hoc praejudicio praecipati, non vident, ideam, quatenus idea est, affirmationem aut negationem involvere. Deinde, qui verba confundunt cum idea, vel cum ipsa affirmatione, quam idea involvit, putant se posse contra id, quod sentiunt, velle; quando aliquid solis verbis contra id, quod sentiunt, affirmant, aut negant. Haec autem praejudicia exuere facile is poterit, qui ad naturam cogitationis attendit, quae extensionis conceptum minime involvit; atque adeo clare intelliget, ideam (quandoquidem modus cogitandi est) neque in rei alicujus imagine, neque in verbis consistere. Verborum namque et imaginum essentia a solis motibus corporeis constituitur, qui cogitationis conceptum minime involvunt,

Atque

Atque haec pauca de his monuisse sufficiat, quare ad praedictas objectiones transeo. Harum prima est, quod constare putant, voluntatem latius se extendere, quam intellectum; atque adeo ab eodem diversam esse. Ratio autem, cur putant, voluntatem latius se extendere, quam intellectum, est, quia se experiri ajunt, se non majore assentiendi, live affirmandi et negandi facultate indigere ad infinitis aliis rebus, quas non percipimus, assentiendam, quam jam habemus; at quidem majori facultate intelligendi. Distinguitur ergo voluntas ab intellectu, quod finitus hic sit; illa autem infinita. Secundo nobis objici potest, quod experientia nihil clarius videatur docere, quam quod nostrum judicium possumus suspendere, ne rebus, quas percipimus, assentiamur; quod hinc etiam confirmatur, quod nemo dicitur decipi, quatenus aliquid percipit; sed tantum, quatenus assentitur, aut dissentit. Ex, gr. qui equum alatum fingit, non ideo concedit dari equum alatum, hoc est, non ideo decipitur, nisi simul ^[89] concedat, dari equum alatum; nihil igitur clarius videtur docere experientia, quam quod voluntas, live facultas assentiendi libera sit et a facultate intelligendi diversa. Tercio objici potest, quod una affirmatio non plus realitatis videtur continere, quam alia, hoc est, non majore potentia indigere videmur ad affirmandum, verum esse id, quod verum est, quam ad aliquid, quod falsum est, verum esse affirmandum; at unam ideam plus realitatis, live perfectionis, quam aliam habere percipimus; quantum enim objecta alia aliis praestantiora, tantum etiam eorum ideae aliae aliis perfectiores sunt; ex quibus etiam constare videtur differentia inter voluntatem et intellectum. Quarto objici potest, si homo non operatur ex libertate voluntatis, quid ergo fiet, si in aequilibrio sit, ut Buridani alina? Famene et siti peribit? quod si concedam, viderer alinam, vel hominis

nis statuum, non hominem concipere; si autem negem, ergo seipsum determinabit et consequenter eundem facultatem et faciendi qui quid velit, habet. Praeter haec alia forsan possunt objici; sed quia inculcare non teneor, quid unusquisque somniare potest, ad has objectiones tantum respondere curabo, idque quam potero breviter. Et quidem ad primam dico, me concedere, voluntatem latius se extendere, quam intellectum, si per intellectum claras tantummodo et distinctas ideas intelligant; sed nego voluntatem latius se extendere, quam perceptiones, sive concipiendi facultatem; nec sane video, cur facultas volendi potius dicenda est infinita, quam sentiendi facultas; sicut enim infinita (unum tamen post aliud; nam infinita simul affirmare non possumus) eadem volendi facultate possumus affirmare, sic etiam infinita corpora (unum nempe post aliud) eadem sentiendi facultate possumus sentire, sive percipere. Quod si dicant, infinita dari, quae percipere non possumus, regeo, nos ea ipsa nulla cogitatione et consequenter nulla volendi facultate posse assequi. At dicunt, si Deus vellet efficere, ut ea etiam perciperemus, majorem quidem facultatem percipiendi deberet nobis dare; sed non majorem, quam dedit, volendi facultatem; quod idem est, ac si dicerent, quod si Deus velit efficere, ut infinita alia entia [90] intelligeremus, necesse quidem esset, ut nobis daret majorem intellectum; sed non universaliorem entis ideam, quam dedit, ad eadem infinita entia amplectendum. Ostendimus enim voluntatem ens esse universale, sive ideam, qua omnes singulares volitiones, hoc est, id, quod iis omnibus commune est, explicamus. Cum itaque hanc omnium volitionum communem, sive universalem ideam facultatem esse credant, minime mirum, si hanc facultatem ultra limites intellectus in infinitum se extendere dicant. Universale enim aequè de uno, ac de pluribus, ac de infinitis individuis dicitur. Ad secundam

cundam objectionem respondeo negando, nos liberam habere potestatem iudicium suspendendi. Nam cum dicimus, aliquem iudicium suspendere, nihil aliud dicimus, quam quod videt, se rem non adaequate percipere. Est igitur iudicii suspensio revera perceptio et non libera voluntas. Quod ut clare intelligatur, concipiamus puerum, equum imaginantem, nec aliud quicquam percipientem. Quandoquidem haec imaginatio equi existentiam involvit, (*per Coroll. Prop. 17. hujus*) nec puer quicquam percipit, quod equi existentiam tollat, ille necessario equum, ut praesentem, contemplabitur: nec de ejus existentia poterit dubitare, quamvis de eadem non sit certus. Atque hoc quotidie in somnis experimur, nec credo aliquem esse, qui putet, se, dum somniat, liberam habere potestatem suspendendi de iis, quae somniat, iudicium, efficiendique, ut ea, quae se videre somniat, non somniet; et nihilominus contingit, ut etiam in somnis iudicium suspendamus, nempe cum somniamus, nos somniare. Porro concedo neminem decipi, quatenus percipit, hoc est, Mentis imaginationes, in se consideratas, nihil erroris involvere concedo; (*vide Schol. Prop. 17. huius*) sed nego, hominem nihil affirmare, quatenus percipit. Nam quid aliud est equum alatum percipere, quam alas de equo affirmare? Si enim Mens praeter equum alatum nihil aliud perciperet, eundem sibi praesentem contempleretur, nec causam haberet ullam dubitandi de ejusdem existentia, nec ullam dissentientiendi facultatem, nisi imaginatio equi alati juncta sit ideae, quae existentiam ejusdem equi tollit, vel quod percipit, ideam equi alati, quam habet, esse inadaequatam, atque tam vel ejusdem equi existentiam necessario negabit, vel de eadem necessario [21] dubitabit. Atque his puto me ad tertiam etiam objectionem respondisse, nempe, quod voluntas universale quid sit, quod de omnibus ideis praedicatur; quodque id tantum significat, quod omnibus ideis

com-

commune est, nempe affirmationem, cujus propterea adaequata essentia, quatenus sic abstracte concipitur, debet esse in unaquaque idea et hac ratione tantum in omnibus eadem; sed non quatenus consideratur essentiam ideae constituere; nam eatenus singulares affirmationes aequae inter se differunt, ac ipsae ideae. Ex. gr. affirmatio, quam idea circuli ab illa, quam idea trianguli involvit, aequae differt, ac idea circuli ab idea trianguli. Deinde absolute nego, nos aequali cogitandi potentia indigere ad affirmandum, verum esse id, quod verum est, quam ad atfirmandum, verum esse id, quod falsum est. Nam hae duae affirmationes, si mentem spectes, se habent ad invicem, ut ens ad non-ens; nihil enim in ideis positivum est, quod falsitatis formam constituit. (*vide Prop. 35. hujus cum ejus Schol. et Schol. Prop. 47. hujus*) Quare hic apprime venit notandum, quam facile decipimur, quando universalis cum singularibus et entia rationis et abstracta cum realibus confundimus. Quod denique ad quartam objectionem attinet, dico, me omnino concedere, quod homo in tali aequilibrio positus, (nempe qui nihil aliud percipit, quam sitim et famem, talem cibum et talem potum, qui aequae ab eo distant) fame et siti peribit. Si me rogant, an talis homo non potius asinus, quam homo sit aestimandus? dico, me nescire, ut etiam nescio, quanti aestimandus sit ille, qui se pensilem facit et quanti aestimandi sint pueri, stulti, vesani etc.

Superest tandem indicare, quantum hujus doctrinae cognitio ad usum vitae conferat, quod facile ex his animadvertemus. Nempe 1°. Quatenus docet nos ex solo Dei nutu agere, divinaeque naturae esse participes et eo magis, quo perfectiores actiones agimus et quo magis magisque Deum intelligimus. Haec ergo doctrina, praeterquam quod animum omnimode quietum reddit, hoc etiam habet, quod nos docet,

cet, in quo nostra summa felicitas sive beatitudo consistit, nempe in sola Dei cognitione, ex qua ad ea tantum agenda inducimur, quae amor et pietas suadent. Unde clare intelligimus, quantum illi [92] a vera virtutis aestimatione aberrant, qui pro virtute et optimis actionibus, tanquam pro summa servitute, summis praemiis a Deo decorari expectant, quasi ipsa virtus, Deoque servitus non esset ipsa felicitas et summa libertas. II°. Quatenus docet, quomodo circa res fortunae, sive quae in nostra potestate non sunt, hoc est, circa res, quae ex nostra natura non sequuntur, nos gerere debeamus; nempe utramque fortunae faciem aequo animo expectare et ferre. Nimirum, quia omnia ab aeterno Dei decreto eadem necessitate sequuntur, ac ex essentia trianguli sequitur, quod tres ejus anguli sunt aequales duobus rectis. III°. Confert haec doctrina ad vitam socialem, quatenus docet, neminem odio habere, contemnere, irridere, nemini irasci, invidere. Praeterea quatenus docet, ut unusquisque suis sit contentus et proximo in auxilium; non ex muliebri misericordia, partialitate, neque superstitione; sed ex solo rationis ductu; prout scilicet tempus et res postulat, ut in Tertia parte ostendam. IV°. Denique confert etiam haec doctrina non parum ad communem societatem: quatenus docet, qua ratione cives gubernandi sint et ducendi, nempe non ut serviant, sed ut libere ea, quae optima sunt, agant. Atque his, quae in hoc Scholio agere constitueram, absolvi et eo finem huic nostrae Secundae Parti impono; in qua puto me naturam Mentis humanae, ejusque proprietates satis prolixè et, quantum rei difficultas fert, clare explicuisse, atque talia tradidisse, ex quibus multa praeclara, maxime utilia et cognitu necessaria concludi possunt, ut partim ex sequentibus constabit.

ETHICES

PARS TERTIA, DE ORIGINE ET NATURA AFFECTUUM.

Plerique, qui de *Affectibus* et hominum vivendi ratione scripserunt, videntur, non de rebus naturalibus, quae communes naturae leges sequuntur, sed de rebus, quae extra naturam sunt, agere. Imo hominem in natura, veluti imperium in imperio, concipere videntur. Nam hominem naturae ordinem magis perturbare, quam sequi, ipsumque in suas actiones absolutam habere potentiam, nec aliunde, quam a se ipso determinari, credunt. Humanae deinde impotentiae et inconstantiae causam non communi naturae potentiae, sed, nescio cui naturae humanae vitio, tribuunt, quam propterea flect, rident, contemnunt, vel, quod plerumque fit, detestantur; et, qui humanae Mentis impotentiam eloquentius vel argutius carpere novit, veluti Divinus habetur. Non defuerunt tamen viri praestantissimi, (quorum labori et industriae nos multum debere fatemur) qui de recta vivendi ratione praeclara multa scripserint et plena prudentiae consilia mortalibus dederint; verum Affectuum naturam et vires, et quid contra Mens in iisdem moderandis possit, nemo, quod sciam, deter-

determinavit. Scio equidem celeberrimum Cartesium, licet etiam crediderit, Mentem in suas actiones absolutam habere potentiam, Affectus tamen huma- [74] nos per primas suas causas explicare, simulque viam ostendere studuisse, qua Mens in Affectus absolutum habere possit imperium; sed, mea quidem sententia, nihil praeter magni sui ingenii acumen ostendit, ut suo loco demonstrabo. Nam ad illos revertere volo, qui hominum Affectus et actiones detestari vel ridere malunt, quam intelligere. His sine dubio mixum videbitur, quod hominum vitia et ineptias more Geometrico tractare aggrediar et certa ratione demonstrare velim ea, quae rationi repugnare, quaeque vana, absurda et horrenda esse clamitant. Sed mea haec est ratio. Nihil in natura fit, quod ipsius vitio possit tribui; est namque natura semper eadem et ubique una, eademque ejus virtus, et agendi potentia, hoc est, naturae leges et regulae, secundum quas omnia fiunt et ex unis formis in alias mutantur, sunt ubique et semper eadem, atque adeo una, eademque etiam debet esse ratio rerum qualiumcunque naturam intelligendi, nempe per leges et regulas naturae universales. Affectus itaque odii, irae, invidiae etc. in se considerati ex eadem naturae necessitate et virtute consequuntur, ac reliqua singularia; ac proinde certas causas agnoscunt, per quas intelliguntur, certasque proprietates habent, cognitione nostra aeque dignas, ac proprietates cujuscunque alterius rei, cujus sola contemplatione delectamur. De Affectuum itaque natura et viribus, ac Mentis in eosdem potentia eadem Methodo agam, qua in praecedentibus de Deo et Mente egi et humanas actiones atque appetitus considerabo perinde, ac si Quaestio de lineis, planis, aut de corporibus esset.

DEFINIT. I. Causam adaequatam appello [75] eam, cujus effectus potest clare et distincte per eandem percipi. Inadaequatam autem, seu partialem

illam voco, cujus effectus per ipsam solam intelligi nequit.

II. Nos tum agere dico, cum aliquid in nobis, aut extra nos fit, cujus adaequata sumus causa, hoc est (*per Defin. praeced.*) cum ex nostra natura aliquid in nobis, aut extra nos sequitur, quod per eandem solam potest clare et distincte intelligi. At contra nos pati dico, cum in nobis aliquid fit, vel ex nostra natura aliquid sequitur, cujus nos non, nisi partialis, sumus causa.

III. Per Affectum intelligo Corporis affectiones, quibus ipsius Corporis agendi potentia augetur, vel minuitur, juvatur vel coercetur, et simul harum affectionum ideas.

Si itaque alicujus harum affectionum adaequata possimus esse causa, tum per Affectum actionem intelligo; alias passionem.

POSTULATA I. Corpus humanum potest multis affici modis, quibus ipsius agendi potentia augetur vel minuitur, et etiam aliis, qui ejusdem agendi potentiam nec majorem nec minorem reddunt.

Hoc Postulatum seu Axioma nititur Postulato 1. et Lemmat. 5. et 7. quae vide post Prop. 13. P. 2.

II. Corpus humanum multas pati potest mutationes et nihilominus retinere objectorum impressiones seu vestigia, (*de quibus vide Post. 5. P. 2.*) et [93] consequenter easdem rerum imagines; quarum *Defin. vide Schol. Prop. 17. p. 2.*

PROPOS. I. Mens nostra quaedam agit, quaedam vero patitur, nempe quatenus adaequatas habet ideas, eatenus quaedam necessario agit et quatenus ideas habet inadaequatas, eatenus necessario quaedam patitur.

DEMONSTR. Cujuscunque humanae Mentis ideae aliae adaequatae sunt, aliae autem mutilatae et confusae.

fusae. (*per Schol. Prop. 40. p. 2.*) Ideae autem, quae in alicujus Mente sunt adaequatae, sunt in Deo adaequatae, quatenus ejusdem Mentis essentiam constituit, (*per Coroll. Prop. 11. p. 2.*) et quae deinde inadaequatae sunt in Mente, sunt etiam in Deo (*per idem Coroll.*) adaequatae, non quatenus ejusdem solummodo Mentis essentiam, sed etiam quatenus aliarum rerum Mentes in se simul continet. Deinde ex data quacunque idea aliquis effectus sequi necessario debet, (*per Prop. 56. p. 1.*) cujus effectus Deus causa est adaequata, (*vid. Defin. 1. hujus*) non quatenus infinitus est; sed quatenus data illa idea affectus consideratur. (*vid. Prop. 9. p. 2.* At ejus effectus, cujus Deus est causa, quatenus affectus est idea, quae in alicujus Mente est adaequata, illa eadem Mens est causa adaequata. (*per Coroll. Prop. 11. p. 2.*) Ergo Mens nostra (*per Defin. 2. hujus*) quatenus ideas habet adaequatas, quaedam necessario agit, quod erat primum. Deinde quicquid necessario sequitur ex idea, quae in Deo est adaequata, non quatenus Mentem unius hominis tantum, sed quatenus aliarum rerum Mentes simul cum ejusdem hominis Mente in se habet, ejus (*per idem Coroll. Prop. 11. p. 2.*) illius hominis Mens non est causa adaequata; sed partialis, ac proinde (*per Defin. 2. hujus*) Mens quatenus ideas inadaequatas habet, quaedam necessario patitur. Quod erat secundum. Ergo Mens nostra etc. Q. E. D.

COROLL. Hinc sequitur Mentem eo pluribus passionibus esse obnoxiam, quo plures ideas inadae- [27] quatas habet, et contra eo plura agere, quo plures habet adaequatas.

PROPOS. II. Nec Corpus Mentem ad cogitandum, nec Mens Corpus ad motum, neque ad quietem, nec ad aliquid (si quid est) aliud determinare potest.

DEMONSTR. Omnes cogitandi modi Deum, quatenus res est cogitans et non quatenus alio attributo explicatur, pro causa habent; (*per Prop. 6. p. 2.*) id ergo, quod Mentem ad cogitandum determinat, modus cogitandi est et non Extensionis, hoc est, (*per Defin. 1. p. 2.*) non est Corpus: Quod erat primum. Corporis deinde motus et quies ab alio oriri debet corpore, quod etiam ad motum vel quietem determinatum fuit ab alio et absolute, quicquid in corpore oritur, id a Deo oriri debuit, quatenus aliquo Extensionis modo et non quatenus aliquo cogitandi modo affectus consideratur, (*per eand. Prop. 6. p. 2.*) hoc est, a Mente, quae (*per Prop. 11. p. 2.*) modus cogitandi est, oriri non potest. Quod erat secundum. Ergo nec Corpus Mentem etc. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec clarius intelliguntur ex iis, quae in Scholio Propositionis 7. Partis 2^{ae} dicta sunt, quod scilicet Mens et Corpus una eademque res sit, quae jam sub Cogitationis, jam sub Extensionis attributo concipitur. Unde fit, ut ordo, sive rerum concatenatio una sit, sive natura sub hoc, sive sub illo attributo concipiatur, consequenter ut ordo actionum et passionum Corporis nostri simul sit natura cum ordine actionum et passionum Mentis. Quod etiam patet ex modo, quo Propositionem 12. Partis 2^{ae} demonstravimus. At, quamvis haec ita se habeant, ut nulla dubitandi ratio super sit, vix tamen credo, nisi rem experientia comprobavero, homines induci [5] posse ad haec aequo animo perpendendum, adeo firmiter persuasi sunt, Corpus ex solo Mentis nutu jam moveri, jam quiescere, plurimamque agere, quae a sola Mentis voluntate et ex cogitandi arte pendent. Etenim, quid Corpus possit, nemo hucusque determinavit, hoc est, neminem hucusque experientia docuit, quid Corpus ex solis legibus naturae, quatenus corporea tantum consideratur, possit agere et quid non possit, nisi a Mente determinetur. Nam
nemo

nemo hucusque Corporis fabricam tam accurate novit, ut omnes ejus functiones potuerit explicare, ut jam taceam, quod in Brutis plura observentur, quae humanam sagacitatem longe superant et quod somnambuli in somnis plurima agant, quae vigilando non auderent; quod satis ostendit, ipsum Corpus ex solis suae naturae legibus multa posse, quae ipsius Mens admiratur. Deinde nemo scit, qua ratione, quibusve mediis Mens moveat corpus, neque quot motus gradus possit corpori tribuere, quantaque cum celeritate idem movere queat. Unde sequitur, cum homines dicunt, hanc vel illam actionem Corporis oriri a Mente, quae imperium in Corpus habet, eos nescire, quid dicant, nec aliud agere, quam speciosis verbis fateri, se veram illius actionis causam absque admiratione ignorare. At dicent, siye sciant siye nesciant, quibus mediis Mens moveat Corpus, se tamen experiri, quod, nisi Mens humana apta esset ad excogitandum, Corpus iners esset. Deinde se experiri, in sola Mentis potestate esse, tam loqui, quam tacere et alia multa, quae proinde a Mentis decreto pendere credunt. Sed, quod ad primum attinet, ipsos rogo, num experientia non etiam doceat, quod, si contra Corpus iners sit, Mens simul ad cogitandum sit inepta? Nam cum Corpus somno quiescit, Mens simul cum ipso sopita manet, nec potestatem habet, veluti cum vigilat, excogitandi. Deinde omnes expertos esse credo, Mentem non semper aequè aptam esse ad cogitandum de eodem subjecto; sed, prout Corpus aptius est, ut in eo hujus vel illius objecti imago excitetur, ita Mentem aptiorem esse ad hoc vel illud objectum contemplandum. At dicent ex solis legibus naturae, quatenus corporea tantum consideratur, fieri non posse, ut causae aedificiorum, picturarum, rerumque hujusmodi, quae sola humana arte fiunt, possint [?] deduci, nec Corpus humanum, nisi a Mente determinaretur, ducereturque pote esset ad templum ali-

quod

quod aedificandum. Verum ego jam ostendi, ipsos nescire, quid Corpus possit, quidve ex sola ipsius naturae contemplatione possit deduci, ipsosque plurima experiri ex solis naturae legibus fieri, quae nunquam credidissent posse fieri, nisi ex Mentis directione, ut sunt ea, quae somnambuli in somnis agunt, quaeque ipsi, dum vigilant, admirantur. Addo hic, ipsam Corporis humani fabricam, quae artificio longissime superat omnes, quae humana arte fabricatae sunt, ut jam taceam, quod supra ostenderim, ex natura, sub quovis attributo considerata, infinita sequi. Quod porro ad secundum attinet, sane longè feliciter sese res humanae haberent, si aequè in hominis potestate esset tam tacere, quam loqui. At experientia satis superque docet, homines nihil minus in potestate habere, quam linguam, nec minus posse, quam appetitus moderari suos; unde factum, ut plerique credant, nos ea tantum libere agere, quae leviter petimus, quia earum rerum appetitus facile contrahi potest memoria alterius rei, cujus frequenter recordamur; sed illa minime, quae magno cum affectu petimus et qui alterius rei memoria sedari nequit. Verum enim vero nisi experti essent, nos plura agere, quorum postea poenitet, nosque saepe, quando sc. contrariis affectibus conflictamur, meliora videre et deteriora sequi, nihil impediret, quo minus crederent, nos omnia libere agere. Sic infans, se la libere appetere credit, puer autem iratus vindictam velle et timidus fugam. Ebrius deinde credit, se ex libero Mentis decreto ea loqui, quae postea sobrius vellet tacuisse: sic delirans, garula, puer et hujus farinae plurimi ex libero Mentis decreto credunt loqui; cum tamen loquendi impetum, quem habent, continere nequeant, ita ut ipsa experientia non minus clare, quam ratio doceat, quod homines ea sola de causa liberos se esse credant, quia suarum actionum sunt conscii et causarum, a quibus determinantur, ignari; et praeterea quod

Men.

Mentis decreta nihil sint praeter ipsos appetitus, quae propterea varia sunt pro varia Corporis dispositione. Nam unusquisque ex suo affectu omnia moderatur, et qui praeterea contrariis affectibus conflictantur, quid velint, nesciunt; qui autem nullo, facili momento huc atque illuc pelluntur. Quae omnia profecto clare ostendunt, Mentis tam decretum, quam appetitum et Corporis determinationem simul esse natura, vel potius unam eandemque rem, quam, quando sub Cogitationis attributo consideratur et per ipsum explicatur, decretum appellamus, et quando sub Extensionis attributo consideratur et ex legibus motus et quietis deducitur, determinationem vocamus; quod adhuc clarius ex jam dicendis patebit. Nam aliud est, quod hic apprime notari vellem, nempe, quod nos nihil ex Mentis decreto agere possumus, nisi ejus recordemur. Ex. gr. non possumus verbum loqui, nisi ejusdem recordemur. Deinde in libera Mentis potestate non est rei alicujus recordari, vel ejusdem oblivisci. Quare hoc tantum in Mentis potestate esse creditur, quod rem, cujus recordamur, vel tacere, vel loqui ex solo Mentis decreto possumus. Verum cum nos loqui somniamus, credimus nos ex libero Mentis decreto loqui, nec tamen loquimur, vel, si loquimur, id ex Corporis spontaneo motu fit. Somniamus deinde, nos quaedam homines celare, idque eodem Mentis decreto, quo, dum vigilamus, ea, quae scimus, tacemus. Somniamus denique, nos ex Mentis decreto quaedam agere, quae, dum vigilamus, non audemus, atque adeo pervelim scire, an in Mente duo decretorum genera dentur, Phantasticorum unum et Liberorum alterum? Quod si eo usque insanire non libet, necessario concedendum est, hoc Mentis decretum, quod liberum esse creditur, ab ipsa imaginatione sive memoria non distingui, nec aliud esse praeter illam affirmationem, quam idea, quatenus idea est, necessario involvit; (*vide Pr. 49. p. 2.*) Atque adeo haec

haec Mentis decreta eadem necessitate in Mente oriuntur, ac ideae rerum actu existentium. Qui igitur credunt, se ex libero Mentis decreto loqui vel tacere, vel quicquam agere, oculis apertis somniant.

PROPOS. III. *Mentis actiones ex solis ideis adaequatis oriuntur; passiones autem a solis inadaequatis pendent.*

[101] DEMONSTR. Primum, quod Mentis essentiam constituit, nihil aliud est, quam idea Corporis actu existentis, (per Prop. 11. et 13. p. 2.) quae (per Prop. 15. p. 2) ex multis aliis componitur, quarum quaedam (per Coroll. Prop. 58. p. 2) sunt adaequatae, quaedam autem inadaequatae. (per Coroll. Prop. 29. p. 2.) Quicquid ergo ex Mentis natura sequitur et cuius Mens causa est proxima, per quam id debet intelligi, necessario ex idea adaequata, vel inadaequata sequi debet. At quatenus Mens (per Prop. 1. hujus) ideas habet inadaequatas, eatenus necessario patitur; ergo Mentis actiones ex solis ideis adaequatis sequuntur et Mens propterea tantum patitur, quia ideas habet inadaequatas. Q. E. D.

SCHOL. Videmus itaque passiones ad Mentem non referri, nisi quatenus aliquid habet, quod negationem involvit, sive quatenus consideratur naturae pars, quae per se absque aliis non potest clare et distincte percipi; et hac ratione ostendere possem, passiones eodem modo ad res singulares, ac ad Mentem referri, nec alia ratione posse percipi; sed meum institutum est, de sola Mente humana agere.

PROPOS. IV. *Nulla res, nisi a causa externa potest destrui.*

DEMONSTR. Haec Propositio per se patet; definitio enim cujuscunque rei ipsius rei essentiam affirmat; sed non negat; sive rei essentiam ponit, sed non tollit. Dum itaque ad rem ipsam tantum, non autem ad causas externas attendimus, nihil in eadem poteri-

poterimus invenire, quod ipsam possit destruere.
Q. E. D.

PROPOS. V. *Res eatenus contrariae sunt naturae, hoc est, eatenus in eodem subjecto esse nequeunt, quatenus una alteram potest destruere.*

DEMONSTR. Si enim inter se convenire, [102] vel in eodem subjecto simul esse possent, posset ergo in eodem subjecto aliquid dari, quod ipsum posset destruere, quod (per Prop. praeced.) est absurdum. Ergo res etc. Q. E. D.

PROPOS. VI. *Unaquaeque res, quantum in se est, in suo Esse perseverare conatur.*

DEMONSTR. Res enim singulares modi sunt, quibus Dei attributa certo et determinato modo exprimuntur, (per Coroll. Prop. 25. p. 1.) hoc est (per Prop. 34. p. 1.) res, quae Dei potentiam, qua Deus est et agit, certo et determinato modo exprimunt; neque ulla res aliquid in se habet, a quo possit destrui, siue quod ejus existentiam tollat (per Prop. 4. hujus). Sed contra ei omni, quod ejusdem existentiam potest tollere, opponitur; (per Prop. praeced.) adeoque quantum potest et in se est, in suo Esse perseverare conatur. Q. E. D.

PROPOS. VII. *Conatus, quo unaquaeque res in suo Esse perseverare conatur, nihil est praeter ipsius rei actualement essentiam.*

DEMONSTR. Ex data cujuscunque rei essentia quaedam necessario sequuntur, (per Prop. 36. p. 1.) nec res aliud possunt, quam id, quod ex determinata earum natura necessario sequitur; (per Prop. 29. p. 1.) quare cujuscunque rei potentia, siue conatus, quo ipsa vel sola, vel cum aliis quidquam agit, vel agere conatur, hoc est, (per Prop. 6. hujus) potentia, siue conatus, quo in suo Esse perseverare conatur, nihil est praeter ipsius rei datam, siue actualement essentiam. Q. E. D.

PRO-

[103] PROPOS. VIII. *Conatus, quo inaquaeque res in suo Esse perseverare conatur, nullum tempus finitum, sed indefinitum involvit.*

DEMONSTR. Si enim tempus limitatum involveret, quod rei durationem determinaret, tum ex sola ipsa potentia, qua res existit, sequeretur, quod res post limitatum illud tempus non posset existere, sed deberet destrui; atqui hoc (*per Prop. 4. hujus*) est absurdum: ergo conatus, quo res existit, nullum tempus definitum involvit; sed contra, quoniam, (*per eandem Prop. 4. hujus*) si a nulla externa causa destruat, eadem potentia; qua jam existit, existere perget semper; ergo hic conatus tempus indefinitum involvit. Q. E. D.

PROPOS. IX. *Mens tam quatenus claras et distinctas, quam quatenus confusas habet ideas, conatur in suo Esse perseverare indefinita quadam duratione et hujus sui conatus est conscia.*

DEMONSTR. Mentis essentia ex ideis adaequatis et inadaequatis constituitur, (*ut in Prop. 3. Hujus ostendimus*) adeoque (*per Prop. 7. hujus*) tam quatenus has, quam quatenus illas habet, in suo Esse perseverare conatur; idque (*per Prop. 8. hujus*) indefinita quadam duratione. Cum autem Mens (*per Prop. 23. p. 2.*) per ideas affectionum Corporis necessario sui sit conscia, est ergo (*per Prop. 7. hujus*) Mens sui conatus conscia. Q. E. D.

SCHOL. Hic conatus, cum ad Mentem solam refertur, Voluntas appellatur; sed cum ad Mentem et Corpus simul refertur, vocatur Appetitus, qui proinde nihil aliud est, quam ipsa hominis essentia, ex cujus natura ea, quae ipsius conservationi inserviunt, necessario sequuntur; atque adeo homo ad eadem agendum determinatus est. Deinde inter appetitum et cupiditatem nulla est differentia, nisi quod cupiditas ad homines plerumque referatur, quatenus

tenus sui appetitus sunt conscii et propterea sic defini potest, nempe, *Cupiditas est appetitus cum ejusdem conscientia*. Constat itaque ex his omnibus, nihil nos conari, velle, appetere, neque cupere, quia id bonum esse judicamus; sed contra nos propterea, aliquid bonum esse, judicare, quia id conamur, volumus, appetimus, atque cupimus.

PROPOS. X. *Idea, quae Corporis nostri existentiam secludit, in nostra Mente dari nequit; sed eidem est contraria.*

DEMONSTR. Quicquid Corpus nostrum potest destruere, in eodem dari nequit, (per Prop. 5. hujus) adeoque neque ejus rei idea potest in Deo dari, quatenus nostri Corporis ideam habet, (per Coroll. Prop. 9. p. 2.) hoc est, (per Prop. 11. et 13. p. 2.) ejus rei idea in nostra Mente dari nequit; sed contra, quoniam (per Prop. 11. et 13. p. 2) primum, quod Mentis essentiam constituit, est idea corporis actu existentis, primum et praecipuum nostrae Mentis conatus est, (per Prop. 7. hujus.) Corporis nostri existentiam affirmare; atque adeo idea, quae Corporis nostri existentiam negat, nostrae Menti est contraria etc. Q. E. D.

PROPOS. XI. *Quicquid Corporis nostri agendi potentiam auget, vel minuit, juvat, vel coërcet, ejusdem rei idea Mentis nostrae cogitandi potentiam auget, vel minuit, juvat, vel coërcet.*

DEMONSTR. Haec Propositio patet ex Propositione 7. Partis 2. vel etiam ex Propositione 14. Partis 2.

SCHOL. Videmus itaque Mentem magnas posse pati mutationes et jam ad majorem, jam autem ad minorem perfectionem transire, quae quidem passionibus nobis explicant affectus Laetitiae et Tristitiae. Per Laetitiam itaque in sequentibus intelligentiam passionem, qua Mens ad majorem perfectionem transit. Per Tristitiam autem passionem, qua ipsa ad minorem transit perfectionem. Porro affectum

ctum Laetitiae, ad Mentem et Corpus simul relatum, Titillationem, vel Hilaritatem voco; Tristitiae autem Dolorem, vel Melancholiam. Sed notandum, Titillationem et Dolorem ad hominem referri, quando una ejus pars prae reliquis est affecta; Hilaritatem autem et Melancholiam, quando omnes pariter sunt affectae. Quid deinde Cupiditas sit, in Scholio Propositionis 9. hujus Partis explicui et praeter hos tres nullum alium agnosco affectum primum; reliquos ex his tribus oriri in seqq. ostendam. Sed antequam ulterius pergam, lubet hic fusius Propositionem 10. hujus Partis explicare, ut clarius intelligatur, qua ratione idea ideae sit contraria.

In Scholio Propositionis 17. Partis 2. ostendimus, ideam, quae Mentis essentiam constituit, Corporis existentiam tamdiu involvere, quamdiu ipsum Corpus existit. Deinde ex iis, quae in Coroll. Prop. 8. Part. 2. et in ejusdem Schol. ostendimus, sequitur, praesentem nostrae Mentis existentiam ab hoc solo pendere, quod sc. Mens actualement Corporis existentiam involvit. Denique Mentis potentiam, quae ipsa res imaginatur, earumque recordatur, ab hoc etiam pendere ostendimus, (vid Prop. 17. et 18. p. 2. cum ejus Scholio) quod ipsa actualement Corporis existentiam involvit. Ex quibus sequitur, Mentis praesentem existentiam, ejusque imaginandi potentiam tolli, simulatque Mens praesentem Corporis existentiam affirmare desinit. At causa, cur Mens hanc Corporis existentiam affirmare desinit, non potest esse ipsa Mens, (per Prop. 4. hujus) nec etiam, quod Corpus esse desinit. Nam (per Prop. 6. p. 2.) causa, cur Mens Corporis existentiam affirmat, non est, quia Corpus existere incepit: quare, per eandem rationem, nec ipsius Corporis existentiam affirmare desinit, quia Corpus esse desinit; sed (per Prop. 8. p. 2.) hoc ab alia idea oritur, quae nostri Corporis et consequenter nostrae Mentis, praesentem existentiam

seclu-

secludit, quaeque adeo ideae, quae nostrae Mentis essentiam constituit, est contraria.

PROPOS. XII. *Mens, quantum potest, ea [106] imaginari conatur, quae Corporis agendi potentiam augent, vel juvant.*

DEMONSTR. Quamdiu humanum Corpus affectum est modo, qui naturam corporis alicujus externi involvit, tamdiu Mens humana idem corpus, ut praesens, contemplabitur, (per Prop. 17. p. 2.) et consequenter (per Prop. 7. p. 2.) quamdiu Mens humana aliquod externum corpus, ut praesens, contemplatur, hoc est, (per ejusdem Prop. Schol.) imaginatur, tamdiu humanum Corpus affectum est modo, qui naturam ejusdem corporis externi involvit; atque adeo, quamdiu Mens ea imaginatur, quae corporis nostri agendi potentiam augent, vel juvant, tamdiu Corpus affectum est modis, qui ejusdem agendi potentiam augent, vel juvant; (vid. Post. 1. hujus) et consequenter (per Prop. 11. huius) tamdiu Mentis cogitandi potentia augetur, vel juvatur; ac proinde (per Prop. 6. vel 9. hujus) Mens, quantum potest, eadem imaginari conatur. Q. E. D.

PROPOS. XIII. *Cum Mens ea imaginatur, quae Corporis agendi potentiam minuunt, vel coërcent, conatur, quantum potest, rerum recordari, quae horum existentiam secludunt.*

DEMONSTR. Quamdiu Mens quicquam tale imaginatur, tamdiu Mentis et Corporis potentia minuitur, vel coërcetur, (ut in praeced. Prop. demonstravimus) et nihilominus id tamdiu imaginabitur, donec Mens aliud imaginetur, quod hujus praesentem existentiam secludat, (per Prop. 17. p. 2.) hoc est, (ut modo ostendimus) Mentis et Corporis potentia tamdiu minuitur, vel coërcetur, donec Mens aliud imaginetur, quod hujus existentiam secludit, quodque adeo Mens, (per Prop. 9. hujus) quantum potest, imaginari, vel recordari conabitur. Q. E. D.

Co-

COROLL. Hinc sequitur, quod Mens ea imagi-
[107] nari averfatur, quae ipsius et Corporis poten-
tiam minuunt, vel coërcent.

SCHOL. Ex his clare intelligimus, quid Amor, quidque Odium fit. Nempe *Amor* nihil aliud est, quam *Laetitia*, concomitante *idea causae externae*; et *Odium* nihil aliud, quam *Tristitia*, concomitante *idea causae externae*. Videmus deinde, quod ille, qui amat, necessario conatur rem, quam amat, praesentem habere et conservare; et contra, qui odit, rem, quam odio habet, amovere et destruere conatur. Sed de his omnibus in sqq. proluxius.

PROPOS. XIV. *Si Mens duobus affectibus simul affecta semel fuit, ubi postea eorum alterutro afficietur, afficietur etiam altero.*

DEMONSTR. Si Corpus humanum a duobus corporibus simul affectum semel fuit, ubi Mens postea eorum alterutrum imaginatur, statim et alterius recordabitur. (*per Prop. 18. p. 2.*) At Mentis imaginationes magis nostri Corporis affectus, quam corporum externorum naturam indicant: (*per Coroll. 2. Prop. 16. p. 2.*) ergo si Corpus et consequenter Mens (*vid. Defin. 3. hujus*) duobus affectibus semel affecta fuit, ubi postea eorum alterutro afficietur, afficietur etiam altero. Q. E. D.

PROPOS. XV. *Res quaecunque potest esse per accidens causa Laetitiae, Tristitiae, vel Cupiditatis.*

DEMONSTR. Ponatur Mens duobus affectibus simul affici, uno scilicet, qui ejus agendi potentiam neque auget, neque minuit, et altero, qui eandem vel auget, vel minuit (*vid. Post. 1. hujus.*) Ex praecedenti Propositione patet, quod ubi Mens postea illo a sua vera causa, quae (*per hypothesin*) per se ejus cogitandi potentiam nec auget, nec minuit, affi- [108]
citur, statim et hoc altero, qui ipsius cogitandi po-
tentiam

tentiam auget, vel minuit, hoc est (*per Schol. Prop. 11. huius*) Laetitia, vel Tristitia afficietur; atque adeo, illa res non per se, sed per accidens causa erit Laetitiae, vel Tristitiae. Atque hac eadem via facile ostendi potest, rem illam posse per accidens causam esse Cupiditatis. *Q. E. D.*

COROLL. Ex eo solo, quod rem aliquam affectu Laetitiae, vel Tristitiae, cujus ipsa non est causa efficiens, contemplati sumus, eandem amare, vel odio habere possumus.

DEMONSTR. Nam ex hoc solo fit, (*per Prop. 14. huius*) ut Mens, hanc rem postea imaginando, affectu Laetitiae vel Tristitiae afficiatur, hoc est, (*per Schol. Prop. 11. huius*) ut Mentis et Corporis potentia augeatur vel minuatur etc. Et consequenter (*per Prop. 12. huius*) ut Mens eandem imaginari cupiat, vel (*per Coroll. Prop. 13. huius*) aversetur, hoc est, (*per Schol. Prop. 13. huius*) ut eandem amet, vel odio habeat. *Q. E. D.*

SCHOL. Hinc intelligimus, qui fieri potest, ut quaedam amemus, vel odio habeamus, absque ulla causa nobis cognita; sed tantum ex Sympathia (ut ajunt) et Antipathia. Atque huc referenda etiam ea objecta, quae nos Laetitia vel Tristitia afficiunt ex eo solo, quod aliquid simile habent objectis, quae nos iisdem affectibus afficere solent, ut in seq. Prop. ostendam. Scio equidem Auctores, qui primi haec nomina Sympathiae et Antipathiae introduxerunt, significare iisdem voluisse rerum occultas quasdam qualitates; sed nihilominus credo nobis licere, per eadem notas vel manifestas etiam qualitates intelligere.

PROPOS. XVI. Ex eo solo, quod rem aliquam aliquid habere imaginamur simile objecto, quod Mentem Laetitia vel Tristitia afficere solet; quamvis id, in quo res objecto est similis, non sit horum affe- [105]

ctuum efficiens causa; eam tamen amabimus, vel odio habebimus.

DEMONSTR. Id, quod simile est objecto, in ipso objecto (*per hypothesin*) cum affectu Laetitiae, vel Tristitiae contemplati sumus; atque adeo, (*per Prop. 14. huius*) cum Mens ejus imagine afficietur, statim etiam hoc vel illo afficietur affectu et consequenter res, quam hoc idem habere percipimus, erit (*per Prop. 15. huius*) per accidens Laetitiae vel Tristitiae causa; adeoque, (*per praec. Coroll.*) quamvis id, in quo objecto est similis, non sit horum affectuum causa efficiens, eam tamen amabimus, vel odio habebimus. Q. E. D.

PROPOS. XVII. *Si res, quae nos Tristitiae affectu afficere solet, aliquid habere imaginamur simile alteri, quae nos aequè magno Laetitiae affectu solet afficere, eandem odio habebimus et simul amabimus.*

DEMONSTR. Est enim (*per hypothesin*) haec res per se Tristitiae causa et (*per Schol. Prop. 13. huius*) quatenus eandem hoc affectu imaginamur, eandem odio habemus: et quatenus praeterea aliquid habere imaginamur simile alteri, quae nos aequè magno Laetitiae affectu afficere solet, aequè magno Laetitiae conamine amabimus; (*per Prop. praec.*) atque adeo eandem odio habebimus, et simul amabimus. Q. E. D.

SCHOL. Haec Mentis constitutio, quae scilicet ex duobus contrariis affectibus oritur, animi vocatur fluctuatio, quae proinde affectum respicit, ut dubitatio imaginationem; (*vid. Schol. Prop. 44. P. 2.*) nec animi fluctuatio et dubitatio inter se differunt, nisi secundum majus et minus. Sed notandum, me in Propositione praecedenti has animi fluctuationes ex causis deduxisse, quae per se unius et per accidens alterius affectus sunt causa; quod ideo feci, quia sic faci-

facilius ex praecedentibus deduci poterant; at non, quod negem, animi fluctuationes plerumque oriri ab objecto, quod utriusque affectus sit efficiens [110] causa. Nam Corpus humanum (*per Post. 1. p. 2.*) ex plurimis diversae naturae individuis componitur, atque adeo (*per Ax. 1. post. Lem. 3. quod vide post Prop. 13. p. 2.*) ab uno, eodemque corpore plurimis, diversisque modis potest affici; et contra, quia una eademque res multis modis potest affici; multis ergo etiam, diversisque modis unam, eandemque corporis partem afficere poterit. Ex quibus facile concipere possumus, unum idemque objectum posse esse causam multorum contrariorumque affectuum.

PROPOS. XVIII. *Homo ex imagine rei praeteritae, aut futurae eodem Laetitiae et Tristitiae affectu afficitur, ac ex imagine rei praesentis.*

DEMONSTR. Quamdiu homo rei alicujus imagine affectus est, rem ut praesentem, tamen non existat, contemplabitur, (*per Prop. 17. p. 2. cum eiusdem Coroll.*) nec ipsam ut praeteritam aut futuram imaginatur; nisi quatenus ejus imago juncta est imagini temporis praeteriti, aut futuri; (*vid. Schol. Prop. 44. p. 2.*) Quare rei imago, in se sola considerata, eadem est, sive ad tempus futurum, vel praeteritum, sive ad praesens referatur, hoc est; (*per Coroll. 2. Prop. 16. p. 2.*) Corporis constitutio, seu affectus idem est, sive imago sit rei praeteritae, vel futurae, sive praesentis; atque adeo affectus Laetitiae et Tristitiae idem est, sive imago sit rei praeteritae, aut futurae, sive praesentis. Q. E. D.

SCHOL. Rem eatenus praeteritam, aut futuram hic voco, quatenus ab eadem affecti fuimus, aut afficiemur. Ex. gr. quatenus ipsam vidimus, aut videbimus, nos refecit, aut reficiet, nos laesit, aut laedet etc. Quatenus enim eandem sic imaginamur, eatenus ejus existentiam affirmamus, hoc est, Corpus nullo affectu afficitur, qui rei existentiam seclu-

dat; atque adeo (*per Prop. 17. p. 2.*) Corpus ejusdem rei imagine eodem modo afficitur, ac si res ipsa praesens adesset. Verum enim vero, quia plerumque sit, ut ii, qui plura sunt experti, fluctuent, quamdiu rem, ut futuram, vel praeteritam contemplantur, deque rei eventu ut plurimum dubitent, [III] (*vid. Schol. Prop. 44. p. 2.*) hinc fit, ut affectus, qui ex similibus rerum imaginibus oriuntur, non sint adeo constantes; sed ut plerumque aliarum rerum imaginibus perturbentur, donec homines de rei eventu certiores fiant.

SCHOL. II. Ex modo dictis intelligimus, quid sit. Spes, Metus, Securitas, Desperatio, Gaudium et Conscientiae morsus. Spes namque nihil aliud est, quam inconstans Laetitia, orta ex imagine rei futurae, vel praeteritae, de cuius eventu dubitamus. Metus contra inconstans Tristitia, ex rei dubiae imagine etiam orta. Porro si horum affectuum dubitatio tollatur, ex Spe fit Securitas et ex Metu Desperatio; nempe Laetitia, vel Tristitia, orta ex imagine rei, quam metuimus, vel speravimus. Gaudium deinde est Laetitia, orta ex imagine rei praeteritae, de cuius eventu dubitamus. Conscientiae denique morsus est tristitia, opposita gaudio.

PROPOS. XIX. Qui id, quod amat, destrui imaginatur, contristabitur: si autem conservari, laetabitur.

DEMONSTR. Mens, quantum potest, ea imaginari conatur, quae Corporis agendi potentiam augment, vel juvant, (*per Prop. 12. huius*) hoc est, (*per Schol. eiusdem Prop.*) ea, quae amat. At imaginatio ab iis juvatur, quae rei existentiam ponunt et contra coercetur iis, quae rei existentiam secludunt; (*per Prop. 17. p. 2*) ergo rerum imagines, quae rei amatae existentiam ponunt, Mentis conatum, quo rem amatam imaginari conatur, juvant, hoc est,

(*per*

(per Schol. Prop. 11. huius) Laetitia Mentem afficiunt; et quae contra rei amatae existentiam secludunt, eundem Mentis conatum coërcent, hoc est, (per idem Schol.) Tristitia Mentem afficiunt. Qui itaque id, quod amat, destrui imaginatur, contristabitur etc. Q. E. D.

PROPOS. XX. *Qui id, quod odio habet, [112] destrui imaginatur, laetabitur.*

DEMONSTR. Mens (per 13. Prop. hujus) ea imaginari conatur, quae rerum existentiam, quibus Corporis agendi potentia minuitur, vel coërcetur, secludunt, hoc est, (per Schol. ejusdem Prop.) ea imaginari conatur, quae rerum, quas odio habet, existentiam secludunt; atque adeo rei imago, quae existentiam ejus, quod Mens odio habet, secludit, hunc Mentis conatum juvat, hoc est, (per Schol. Prop. 11. hujus) Mentem Laetitia afficit. Qui itaque id, quod odio habet, destrui imaginatur, laetabitur. Q. E. D.

PROPOS. XXI. *Qui id, quod amat, Laetitia, vel Tristitia affectum imaginatur, Laetitia etiam, vel Tristitia afficietur; et uterque hic affectus major, aut minor erit in amante, prout uterque maior, aut minor est in re amata.*

DEMONSTR. Rerum imagines, (ut in Prop. 19. huius demonstravimus) quae rei amatae existentiam ponunt, Mentis conatum, quo ipsam rem amatam imaginari conatur, juvant. Sed Laetitia existentiam rei laetae ponit, et eo magis, quo Laetitiae affectus major est: est enim (per Schol. Prop. 11. huius) transitio ad majorem perfectionem. Ergo imago Laetitiae rei amatae in amante ipsius Mentis conatum juvat, hoc est, (per Schol. Prop. 11. huius) amantem Laetitia afficit et eo majori, quo major hic affectus in re amata fuerit. Quod erat primum. Deinde

de quatenus re aliqua Tristitia afficitur, eatenus destruitur et eo magis, quo majori afficitur Tristitia; (*per idem Schol. Prop. 11. huius*) adeoque (*per Prop. 19. huius*) qui id, quod amat, Tristitia affici imaginatur, Tristitia etiam afficietur et eo majori, quo major hic affectus in re amata fuerit. *Q. E. D.*

PROPOS. XXII. Si aliquem imaginamur Laetitia afficere rem, quam amamus, Amore erga eum afficiemur. Si contra eundem imaginamur Tristitia eandem afficere; econtra Odio etiam contra ipsum afficiemur.

DEMONSTR. Qui rem, quam amamus, Laetitia, vel Tristitia afficit, ille nos Laetitia, vel Tristitia etiam afficit, si nimirum rem amatam Laetitia illa, vel Tristitia affectam imaginamur. (*per praeced. Prop.*) At haec Laetitia, vel Tristitia in nobis supponitur dari, concomitante idea causae externae; ergo, (*per Schol. Prop. 13. huius*) si aliquem imaginamur Laetitia, vel Tristitia afficere rem, quam amamus, erga eundem Amore, vel Odio afficiemur. *Q. E. D.*

SCHOL. Propositio 21. nobis explicat, quid sit *Comuniseratio*, quam definire possumus, quod sit *Tristitia orta ex alterius damno*. Quo autem nomine appellanda sit Laetitia, quae ex alterius bono oritur, nescio. Porro Amorem erga illum, qui alteri bene fecit, Favorem, et contra Odium erga illum, qui alteri male fecit, Indignationem appellabimus. Denique notandum, nos non tantum misereri rei, quam amavimus, (*ut in Prop. 21. ostendimus*); sed etiam ejus, quam antea nullo affectu profecuti sumus; modo eam nobis similem judicemus, (*ut infra ostendam*); atque adeo ei etiam favere, qui simili bene fecit et contra in eum indignari, qui simili damnum intulit.

PROPOS. XXIII. Qui id, quod odio habet, Tristitia affectum imaginatur, laetabitur; si contra idem

idem Laetitia affectum esse imaginetur, contristabitur; et uterque hic affectus maior, aut minor erit, prout eius contrarius maior, aut minor est in eo, quod odio habet.

DEMONSTR. Quatenus res odiosa Tristitia [114] afficitur, eatenus destruitur et eo magis, quo majori Tristitia afficitur. (per Schol. Prop. 11. huius) Qui igitur (per Prop. 20. huius) rem, quam odio habet, Tristitia affici imaginatur, Laetitia contra afficietur; et eo majori, quo majori Tristitia rem odiosam affectam esse imaginatur; quod erat primum. Deinde Laetitia existentiam rei laetae ponit, (per idem Schol. Prop. 11. huius) et eo magis, quo major Laetitia concipitur. Si quis eum, quem odio habet, Laetitia affectum imaginatur, haec imaginatio (per Prop. 15. huius) ejusdem conatum coërcebit, hoc est, (per Schol. Prop. 11. huius) is, qui odio habet, Tristitia afficietur. etc. Q. E. D.

SCHOL. Haec Laetitia vix solida, et absque ullo animi conflictu esse potest. Nam (ut statim in Propositione 27. hujus ostendam) quatenus rem sibi similem Tristitiae affectu affici imaginatur, eatenus contristari debet; et contra, si eandem Laetitia affici imaginetur. Sed hic ad solum Odium attendimus.

PROPOS. XXIV. *Si aliquem imaginamur Laetitia afficere rem, quam odio habemus, Odio etiam erga eum afficiemur. Si contra eundem imaginamur Tristitia eandem rem afficere, Amore erga ipsum afficiemur.*

DEMONSTR. Demonstratur eodem modo haec Propositio, ac Propositio 22. hujus, quam vide.

SCHOL. Hi et similes Odii affectus ad Invidiam referuntur, quae propterea nihil aliud est, quam ipsum Odium, quatenus id consideratur hominem ita disponere, ut malo alterius gaudeat et contra ut eiusdem bono contristetur.

PRO-

PROPOS. XXV. *Id omne de nobis, deque re amata affirmare conamur, quod, nos, vel rem amatam Laetitia afficere, imaginamur; et contra id omne negare, quod, nos, vel rem amatam Tristitia afficere, imaginamur.*

DEMONSTR. Quod rem amatam Laetitia, vel Tristitia afficere imaginamur, id nos Laetitia, vel Tristitia afficit. (per Prop. 21. huius.) At Mens (per Prop. 12 huius) ea, quae nos Laetitia afficiunt, quantum potest, conatur imaginari, hoc est, (per Prop. 17 p. 2. et eius Coroll.) ut praesentia contemplari; et contra, (per Prop. 15. huius) quae nos Tristitia afficiunt, eorum existentiam secludere; ergo id omne de nobis, deque re amata affirmare conamur, quod, nos, vel rem amatam Laetitia afficere, imaginamur et contra. Q. E. D.

PROPOS. XXVI. *Id omne de re, quam odio habemus, affirmare conamur, quod ipsam Tristitia afficere imaginamur et id contra negare, quod ipsam Laetitia afficere imaginamur.*

DEMONSTR. Sequitur Propositio ex Propositione 23. ut praecedens ex Propositione 21. huius.

SCHOL. His videmus, facile contingere, ut homo de se, deque re amata plus iusto et contra de re, quam odit, minus iusto sentiat, quae quidem imaginatio, quando ipsum hominem respicit, qui de se plus iusto sentit, Superbia vocatur et species Delirii est, quia homo oculis apertis somniat, se omnia illa posse, quae sola imaginatione assequitur, quaeque propterea, veluti realia, contemplatur, iisque exultat, quamdiu ea imaginari non potest, quae horum existentiam secludunt et ipsius agendi potentiam determinant. Est igitur Superbia Laetitia ex eo orta, quod homo de se plus iusto sentit. Deinde [115] Laetitia, quae ex eo oritur, quod homo de alio plus iusto sentit, Estimatio vocatur; et illa denique

que Despectus, quae ex eo oritur, quod de alio minus iusto sentit.

PROPOS. XXVII. *Ex eo, quod rem nobis similem et quam nullo affectu persecuti sumus, aliquo affectu affici imaginamur, eo ipso simili affectu afficiemur,*

DEMONSTR. Rerum imagines sunt Corporis humani affectiones, quarum ideae corpora externa, veluti nobis praesentia, repraesentant, (*per Schol. Prop. 17. p. 2.*) hoc est, (*per Prop. 16. p. 2.*) quarum ideae naturam nostri Corporis et simul praesentem externi corporis naturam involvunt. Si igitur corporis externi natura similis sit naturae nostri Corporis, tum idea corporis externi, quod imaginamur, affectionem nostri Corporis involvet similem affectioni corporis externi; et consequenter, si aliquem nobis similem aliquo affectu affectum imaginamur, haec imaginatio affectionem nostri Corpus huic affectui similem exprimet; adeoque ex hoc, quod rem aliquam nobis similem aliquo affectu affici imaginamur, simili cum ipsa affectu afficiemur. Quod si rem nobis similem odio habeamus, eatenus (*per Prop. 23. hujus*) contrario affectu cum ipsa afficiemur, non autem simili. Q. E. D.

SCHOL. Haec affectuum imitatio, quando ad Tristitiam refertur, vocatur *Commiseratio*; (*de qua vide Schol. p. 22. hujus*) sed ad Cupiditatem relata *Aemulatio*, quae proinde nihil aliud est, quam alicujus rei Cupiditas, quae in nobis ingeneratur ex eo, quod alios nobis similes eandem Cupiditatem habere imaginamur.

COROLL. Si aliquem, quem nullo affectu persecuti sumus, imaginamur Laetitia afficere rem nobis similem, Amore erga eundem afficiemur. Si contra eundem imaginamur eandem Tristitia afficere, contra Odio erga ipsum afficiemur.

DEMONSTR. Haec eodem modo ex Propositione [117] praecedente demonstratur, ac Propositio 22. hujus, ex Propositione 21.

COROLL. II. Rem, cujus nos miseret, odio habere non possumus ex eo, quod ipsius miseria nos Tristitia afficit.

DEMONSTR. Si enim ex eo nos eandem odio habere possemus, tum (per Prop. 23. hujus) ex ipsius Tristitia laetaremur, quod est contra Hypothesin.

COROLL. III. Rem, cujus nos miseret, a miseria, quantum possumus, liberare conabimur.

DEMONSTR. Id, quod rem, cujus nos miseret, Tristitia afficit, nos simili etiam Tristitia afficit; (per Prop. praeced.) adeoque omne id, quod ejus rei existentiam tollit, sive quod rem destruit, comminisci conabimur, (per Prop. 13. hujus) hoc est (per Prop. 9. huius) id destruere appetemus, sive ad id destruendum determinabimur; atque adeo rem, cujus miseremur, a sua miseria liberare conabimur. Q. E. D.

SCHOL. Haec voluntas, sive appetitus beneficiendi, qui ex eo oritur, quod rei, in quam beneficium conferre volumus, nos miseret, *Benevolentia* vocatur, quae proinde nihil aliud est, quam *Cupiditas ex commiseratione orta*. Caeterum de Amore et Odio erga illum, qui rei, quam nobis similem esse imaginamur, bene, aut male fecit, vide Schol. Prop. 22. hujus.

PROPOS. XXVIII. Id omne, quod ad Laetiam conducere imaginamur, conamur promovere, ut fiat; quod vero eidem repugnare, sive ad Tristitiam conducere imaginamur, amovere, vel destruere conamur.

DEMONSTR. Quod ad Laetiam conducere [118] imaginamur, quantum possumus, imaginari conamur, (per Prop. 12. hujus) hoc est, (per Prop.

17. p. 2.) id, quantum possumus, conabimur ut praesens, sive ut actu existens contemplari. Sed Mentis conatus, seu potentia in cogitando aequalis et simul natura est cum Corporis conatu, seu potentia in agendo: (ut clare sequitur ex Coroll. Prop. 7. et Coroll. Prop. 11. p. 2.) ergo, ut id existat, absolute conamur, sive (quod per Schol. Prop. 9. huius idem est) appetimus et intendimus; quod erat primum. Deinde si id, quod Tristitiae causam esse credimus, hoc est, (per Schol. Prop. 13. huius) si id, quod odio habemus, destruere imaginamur, laetabimur, (per Prop. 20. huius) adeoque idem (per primam huius partem) conabimur destruere, sive (per Prop. 13. huius) a nobis amovere, ne ipsum, ut praesens contemplemur; quod erat secundum; Ergo id omne, quod ad Laetitiam, etc. Q. E. D.

PROPOS. XXIX. Nos id omne etiam agere conabimur, quod *) homines cum Laetitia aspicere imaginamur et contra id agere averfabimur, quod homines averfari imaginamur.

DEMONSTR. Ex eo, quod imaginamur homines aliquid amare, vel odio habere, nos idem amabimus, vel odio habebimus, (per Prop. 27. huius) hoc est, (per Schol. Prop. 13. huius) eo ipso ejus rei praesentia laetabimur, vel contristabimur; adeoque (per praec. Prop.) id omne, quod homines amare, sive cum Laetitia aspicere imaginamur, conabimur agere etc. Q. E. D.

SCHOL. Hic conatus aliquid agendi et etiam omittendi, ea sola de causa, ut hominibus placeamus, vocatur Ambitio, praesertim quando adeo impense vulgo placere conamur, ut cum nostro, aut alterius damno quaedam agamus, vel omittamus; alias Humanitas appellari solet. Deinde Laetitiam, qua alterius actionem, qua nos conatus est dele- [112] ctari,

*) NB. Intellige hic et in sqq. homines, quos nullo affectu prosequuti sumus.

ctari, imaginamur, Laudem voco; Tristitiam vero, qua contra ejusdem actionem averſamur, Vituperium voco.

PROPOS. XXX. *Si quis aliquid egit, quod reliquos Laetitia afficere imaginatur, is Laetitia, concomitante idea ſui, tanquam cauſa, afficietur; ſive ſe ipſum cum Laetitia contemplabitur. Si contra aliquid egit, quod reliquos Tristitia afficere imaginatur, ſe ipſum cum Tristitia contra contemplabitur.*

DEMONSTR. Qui ſe reliquos Laetitia, vel Tristitia afficere imaginatur, eo ipſo (*per Prop. 27. hujus*) Laetitia, vel Tristitia afficietur. Cum autem homo (*per Prop. 19. et 23. p. 2.*) ſui ſit conſcius per affectiones, quibus ad agendum determinatur; ergo, qui aliquid egit, quod ipſe imaginatur, reliquos Laetitia afficere, Laetitia cum conſcientia ſui, tanquam cauſa, afficietur, ſive ſeipſum cum Laetitia contemplabitur et contra. *Q. E. D.*

SCHOL. Cum Amor (*per Schol. Prop. 13. hujus*) ſit Laetitia, concomitante idea cauſae externae et Odium Tristitia concomitante etiam idea cauſae externae; erit ergo haec Laetitia et Tristitia Amoris et Odii ſpecies. Sed quia Amor et Odium ad objecta externa referuntur, ideo hos Affectus alijs nominibus ſignificabimus; nempe Laetitiam, concomitante idea cauſae externae, Gloriam et Tristitiam huic contrariam Pudorem appellabimus. Intellige, quando Laetitia, vel Tristitia ex eo oritur, quod homo, ſe laudari, vel vituperari credit; alias Laetitiam, concomitante idea cauſae externae, Acquieſcentiam in ſe ipſo; Tristitiam vero eidem contrariam Poenitentiam vocabo. Deinde quia (*per Coroll. Prop. 17. p. 2.*) fieri poteſt, ut Laetitia, qua aliquis ſe reliquos afficere imaginatur, imaginaria tantum ſit, et (*per Prop. 125. hujus*) unusquiſque de ſe id omnè conatur imaginari, quod ſe Laetitia afficere imaginatur; facile

cile ergo fieri potest, ut gloriosus sit superbus [120] et se omnibus gratum esse imagnetur, quando omnibus molestus est.

PROPOS. XXXI. *Si aliquem imaginamur amare, vel cupere, vel odio habere aliquid, quod ipsi amamus, cupimus, vel odio habemus, eo ipso rem constantius amabimus etc. Si autem id, quod amamus, eum aversari imaginamur, vel contra, tum animi fluctuationem patiemur.*

DEMONSTR. Ex eo solo, quod aliquem aliquid amare imaginamur, eo ipso idem amabimus (per Prop. 27. hujus) At sine hoc nos idem amare supponimus; accedit ergo Amori nova causa, a qua fovetur; atque adeo id, quod amamus, hoc ipso constantius amabimus. Deinde ex eo, quod aliquem aliquid aversari imaginamur, idem aversabimur. (per eandem Prop.) At si supponamus, nos eodem tempore id ipsum amare, eodem ergo tempore hoc idem amabimus, et aversabimur, sive (vid. Schol. Prop. 17. hujus) animi fluctuationem patiemur. Q. E. D.

COROLL. Hinc et ex Prop. 28. hujus sequitur, unumquemque, quantum potest, conari, ut unusquisque id, quod ipse amat, amet et quod ipse odit, odio etiam habeat; unde illud Poëtae:

*Speremus pariter, pariter metuamus amantes;
Ferreus est, si quis, quod finit alter, amat.*

SCHOL. Hic conatus efficiendi, ut unusquisque probet id, quod ipse amat, vel odio habet, revera est Ambitio; (vid. Schol. Prop. 29. hujus) atque adeo videmus, unumquemque ex natura appetere, ut reliqui ex ipsius ingenio vivant, quod dum omnes pariter appetunt, pariter sibi impedimento, et dum omnes ab omnibus laudari seu amari volunt, odio invicem sunt.

PROPOS. XXXII. *Si aliquem re aliqua, quæ*
 [121] *unus solus potiri potest, gaudere imaginamur,*
conabimur efficere, ne ille illa re potiatur.

DEMONSTR. Ex eo solo, quod aliquem re aliqua gaudere imaginamur, (*per Prop. 27. hujus cum eiusdem 1. Coroll.*) rem illam amabimus, eaque gaudere cupiemus. At (*per Hypothesin*) huic Laetitiae obviare imaginamur, quod ille eadem hac regaudeat; ergo, (*per Prop. 28. hujus*) ne ille eadem potiatur, conabimur. Q. E. D.

SCHOL. Videmus itaque, cum hominum natura plerumque ita comparatum esse, ut eorum, quibus male est, misereantur et quibus bene est, invident, et (*per Prop. praec.*) eo majore odio, quo rem, qua alium potiri imaginantur, magis amant. Videmus deinde, ex eadem naturae humanae proprietate, ex qua sequitur, homines esse misericordes, sequi etiam eosdem esse invidos et ambitiosos. Denique, si ipsam experientiam consulere velimus, ipsam haec omnia docere experiemur; praesertim si ad priores nostrae aetatis annos attenderimus. Nam pueros, quia eorum corpus continuo veluti in aequilibrio est, ex hoc solo ridere vel flere experimur, quod alios ridere vel flere vident; et quicquid praeterea vident alios facere, id imitari statim cupiunt, et omnia denique sibi cupiunt, quibus alios delectari imaginantur; nimirum quia rerum imagines, uti diximus, sunt ipsae humani Corporis affectiones, sive modi, quibus Corpus humanum a causis externis afficitur, disponiturque ad hoc vel illud agendum.

PROPOSIT. XXXIII. *Cum rem nobis similem amamus, conamur, quantum possumus, efficere, ut nos contra amet.*

DEMONSTR. Rem, quam amamus, prae reliquis, quantum possumus, imaginari conamur. (*per Prop.*

Prop. 12. huius.) Si igitur res nobis sit similis, ipsam prae reliquis Laetitia afficere conabimur [¹²²] (*per Prop. 29. huius*) sive conabimur, quantum possumus, efficere, ut res amata Laetitia afficiatur, concomitante idea nostri, hoc est, (*per Schol. Prop. 13. huius*) ut nos contra amet. Q. E. D.

PROPOSIT. XXXIV. *Quo maiori affectu rem amatam erga nos affectam esse imaginamur, eo magis gloriabimur.*

DEMONSTR. Nos (*per Prop. praeced.*) conamur, quantum possumus, ut res amata nos contra amet, hoc est, (*per Schol. Prop. 13. huius*) ut res amata Laetitia afficiatur, concomitante idea nostri. Quo itaque rem amatam maiori Laetitia nostra de causa affectam esse imaginamur, eo magis hic conatus iuvatur, hoc est, (*per Prop. 11. huius cum ejus Schol.*) eo maiore Laetitia afficimur. At cum ex eo laetemur, quod alium nobis similem Laetitia affecimus, tum nosmet cum Laetitia contemplamur: (*per Prop. 30. huius*) ergo quo maiori affectu rem amatam erga nos affectam esse imaginamur, eo maiori Laetitia nosmet contemplabimur, sive (*per Schol. Prop. 30. huius*) eo magis gloriabimur. Q. E. D.

PROPOS. XXXV. *Si quis imaginatur rem amatam eodem, vel arctiore vinculo Amicitiae, quo ipse eadem solus potiebatur, alium sibi iungere, Odio erga ipsam rem amatam afficietur et illi alteri invidet.*

DEMONSTR. Quo quis maiore amore rem amatam erga se affectam esse imaginatur, eo magis gloriabitur, (*per praeced. Prop.*) hoc est, (*per Schol. Prop. 30. huius*) laetabitur; adeoque (*per Prop. 28. huius*) conabitur, quantum potest, imaginari, rem amatam ipsi quam arctissime devinctam, qui quidem conatus, sive appetitus fomentatur, si alium idem sibi cupere imaginatur (*per Prop. 11. huius*).

At

[¹²³] At hic conatus, five appetitus ab ipsius rei amatae imagine, concomitante imagine illius, quem res amata sibi jungit, coërceri supponitur; ergo (*per Schol. Prop. 11. hujus*) eo ipso Tristitia afficietur, concomitante idea rei amatae, tanquam causa, et simul imagine alterius, hoc est, (*per Schol. Prop. 13. hujus*) odio erga rem amatam afficietur et simul erga illum alterum, (*per Coroll. Prop. 15. hujus*) cui propterea (*per Prop. 23. huius*) quod re amata delectatur, invidet. Q. E. D.

SCHOL. Hoc Odium erga rem amatam Invidiae junctum Zelotypia vocatur, quae proinde nihil aliud est, quam animi fluctuatio orta ex Amore, et Odio simul, concomitante idea alterius, cui invidetur. Praeterea hoc Odium erga rem amatam majus erit pro ratione Laetitiae, qua Zelotypus ex reciproco rei amatae Amore solebat affici et etiam pro ratione affectus, quo erga illum, quem sibi rem amatam jungere imaginatur, affectus erat. Nam si eum odebat, eo ipso rem amatam (*per Prop. 24. huius*) odio habebit, quia ipsam id, quod ipse odio habet, Laetitia afficere imaginatur; et etiam (*per Coroll. Prop. 15. huius*) ex eo, quod rei amatae imaginem imagini ejus, quem odit, jungere cogitur, quae ratio plerumque locum habet in Amore erga foeminam; qui enim imaginatur mulierem, quam amat, alteri sese prostituere, non solum ex eo, quod ipsius appetitus coërcetur, contristabitur; sed etiam, quia rei amatae imaginem pudendis et excrementis alterius jungere cogitur, eandem averfatur; ad quod denique accedit, quod Zelotypus non eodem vultu, quem res amata ei praebere solebat, ab eadem excipitur, qua etiam de causa amans contristatur, ut jam ostendam.

PROPOS. XXXVI. Qui rei, qua semel delectatus est, recordatur, cupit eadem cum iisdem potiri circumstantiis, ac cum primo ipsa delectatus est.

DEMONSTR. Quicquid homo simul cum re, quae ipsum delectavit, vidit, id omne (*per Prop. 15. hujus*) erit per accidens Laetitiae causa; adeoque (*per Prop. 28. huius*) omni eo simul cum re, ^[124] quae ipsum delectavit, potiri cupiet, sive re cum omnibus iisdem circumstantiis potiri cupiet, ac cum primo eadem delectatus est. Q. E. D.

COROLL. Si itaque unam ex iis circumstantiis deficere comperit, amans contristabitur.

DEMONSTR. Nam quatenus aliquam circumstantiam deficere comperit, eatenus aliquid imaginatur, quod ejus rei existentiam secludit. Cum autem ejus rei sive circumstantiae (*per Prop. praec.*) sit prae amore cupidus; ergo, (*per Prop. 19. huius*) quatenus eandem deficere imaginatur, contristabitur. Q. E. D.

SCHOL. Haec Tristitia, quatenus absentiam ejus, quod amamus, respicit, Desiderium vocatur.

PROPOS. XXXVII. Cupiditas, quae prae Tristitia vel Laetitia, praeque Odio vel Amore oritur, eo est maior, quo affectus maior est.

DEMONSTR. Tristitia hominis agendi potentiam (*per Schol. Prop. 11. huius*) minuit, vel coërcet, hoc est, (*per Prop. 27. huius*) conatum, quo homo in suo Esse perseverare conatur, minuit, vel coërcet; adeoque (*per Prop. 5. huius*) huic conatui est contraria; et quicquid homo Tristitia affectus conatur, est Tristitiam amovere. At (*per Tristitiae Defn.*) quo Tristitia major est, eo majori parti hominis agendi potentiae necesse est opponi; ergo quo major Tristitia est, eo majore agendi potentia conabitur contra homo Tristitiam amovere, hoc est, (*per Schol. Prop. 9. huius*) eo majore cupiditate, sive appetitu conabitur Tristitiam amovere. Deinde quoniam Laetitia *per idem Schol. Prop. 11. huius*) hominis agendi potentiam auget, vel juvat, facile eadem

dem via demonstratur, quod homo, Laetitia affectus, nihil aliud cupit, quam eandem conservare, idque eo majore Cupiditate, quo Laetitia major erit. [125] Denique, quoniam Odium et Amor sunt ipsi Laetitiae, vel Tristitiae affectus, sequitur eodem modo, quod conatus, appetitus, sive Cupiditas, quae prae Odio, vel Amore oritur, major erit pro ratione Odii et Amoris. Q. E. D.

PROPOS. XXXVIII. *Si quis rem amatam odio habere inceperit, ita ut Amor plane aboleatur, eandem maiore odio, ex pari causa, prosequetur, quam si ipsam nunquam amavisset et eo maiori, quo Amor antea maior fuerat.*

DEMONSTR. Nam si quis rem, quam amat, odio habere incipit, plures ejus appetitus coercentur, quam si eandem non amavisset. Amor namque Laetitia est, (per Schol. Prop. 15. huius) quam homo, quantum potest (per Prop. 28. huius) conservare conatur; idque (per idem Schol.) rem amatam, ut praesentem, contemplando, eandemque (per Prop. 21. huius) Laetitia, quantum potest, afficiendo, qui quidem conatus (per Prop. praec.) eo est major, quo amor major est, ut et conatus efficiendi, ut res amata ipsum contra amet. (vid. Prop. 33. huius) At hi conatus odio erga rem amatam coercentur; (per Coroll. Prop. 13. et per Prop. 23. huius) ergo amans (per Schol. Prop. 11. huius) hac etiam de causa Tristitia afficietur et eo maiori, quo Amor major fuerat, hoc est, praeter Tristitiam, quae Odii fuit causa, alia ex eo oritur, quod rem amavit; et consequenter majore Tristitiae affectu rem amatam contemplabitur, hoc est, (per Schol. Prop. 15. huius) majori odio prosequetur, quam si eandem non amavisset et eo maiori, quo amor major fuerat. Q. E. D.

PROPOS. XXXIX. *Qui aliquem Odio habet, ei malum inferre conabitur, nisi ex eo maius sibi malum*

lum oriri timeat; et contra, qui aliquem amat, ei eadem lege benefacere conabitur.

DEMONSTR. Aliquem odio habere est (per [120] Schol. Prop. 13. hujus) aliquem, ut Tristitiae causam, imaginari; adeoque (per Prop. 28. huius) is, qui aliquem odio habet, eundem amovere, vel destruere conabitur. Sed si inde aliquid tristius, sive (quod idem est) majus malum sibi timeat, idque se vitare posse credit, non inferendo ei, quem odit, malum, quod meditabatur, a malo inferendo (per eandem Prop. 28. hujus) abstinere cupiet; idque (per Prop. 37. huius) majore conatu, quam quo tenebatur inferendi malum, qui propterea praeualebit, ut volebamus. Secundae partis demonstratio eodem modo procedit. Ergo qui aliquem odio habet etc. Q. E. D.

SCHOL. Per bonum hic intelligo omne genus Laetitiae et quicquid porro ad eandem conducit et praecipue id, quod desiderio, quaecunque illud sit, satisfacit. Per malum autem omne Tristitiae genus et praecipue id, quod desiderium frustratur. Supra enim (in Schol. Prop. 9. huius) ostendimus, nos nihil cupere, quia id bonum esse judicamus, sed contra id bonum vocamus, quod cupimus; et consequenter id, quod averfamur, malum appellamus; quare unusquisque ex suo affectu judicat, seu aestimat, quid bonum, quid malum, quid melius, quid pejus et quid denique optimum, quidve pessimum sit. Sic Avarus argenti copiam optimum, ejus autem inopiam pessimum judicat. Ambitiosus autem nihil aequae, ac Gloriam cupit et contra nihil aequae, ac Pudorem, reformidat. Invidio deinde nihil jucundius, quam alterius infelicitas et nihil molestius, quam aliena felicitas; ac sic unusquisque ex suo affectu rem aliquam bonam aut malam, utilem aut inutilem esse judicat. Caeterum hic affectus, quo homo ita disponitur, ut id, quod vult, nolit, vel ut id, quod non vult, velit, *Timor*, vocatur, qui

proinde nihil aliud est, quam *metus*, quatenus, homo ab eodem disponitur, ad malum, quod futurum iudicat, minore vitandum. (*Vid. Prop. 28. hujus*) Sed si malum, quod timet, Pudor sit, tum Timor appellatur Verecundia. Denique si Cupiditas malum futurum vitandi coërcetur Timore alterius mali, ita ^[127] ut, quid potius velit, nesciat, tum Metus vocatur Consternatio, praecipue si utrumque malum, quod timetur, ex maximis sit.

PROPOS. XL. *Qui se odio haberi ab aliquo imaginatur, nec se ullam odii causam illi dedisse credit, eundem odio contra habebit.*

DEMONSTR. Qui aliquem odio affectum imaginatur, eo ipso etiam odio afficietur, (*per Prop. 27. huius*) hoc est, (*per Schol. Prop. 13. hujus*) Tristitia, concomitante idea causae externae. At ipse (*per Hypothesin*) nullam huius Tristitiae causam imaginatur praeter illum, qui ipsum odio habet; ergo ex hoc, quod se odio haberi ab aliquo imaginatur, Tristitia afficietur, concomitante idea ejus, qui ipsum odio habet, sive (*per idem Schol.*) eundem odio habebit. Q. E. D.

SCHOL. Quod si se justam Odii causam prae-
buisse imaginatur, tum (*per Prop. 30. huius et eiusdem Schol.*) Pudore afficietur. Sed hoc (*per Prop. 25. huius*) raro contingit. Praeterea haec Odii reciprocatio oriri etiam potest ex eo, quod Odium sequatur conatus malum inferendi ei, qui odio habetur. (*per Prop. 39. huius*) Qui igitur se odio haberi ab aliquo imaginatur, eundem alicujus mali sive Tristitiae causam imaginabitur; atque adeo Tristitia afficietur, seu Metu, concomitante idea ejus, qui ipsum odio habet, tanquam causa, hoc est, odio contra afficietur, ut supra.

CONOLL. I. Qui, quem amat, odio erga se affectum imaginatur, Odio et Amore simul conflictabitur. Nam quatenus imaginatur, ab eodem se odio haberi,

haberi, determinatur, (*per Prop. praeced.*) ad eundem contra odio habendum. At (*per Hypothesin*) ipsum nihilominus amat: ergo Odio et Amore simul conflictabitur.

COROLL. II. Si aliquis imaginatur, ab alio [128] quo, quem antea nullo affectu persecutus est, malum aliquod prae Odio sibi illatum esse, statim idem malum eidem referre conabitur.

DEMONSTR. Qui aliquem Odio erga se affectum esse imaginatur, eum contra (*per praeced. Prop.*) odio habebit et (*per Prop. 26. huius*) id omne comminisci conabitur, quod eundem possit Tristitia afficere, atque id eidem (*per Prop. 39. huius*) inferre studebit. At (*per Hypothesin*) primum, quod huiusmodi imaginatur, est malum sibi illatum; ergo idem statim eidem inferre conabitur. *Q. E. D.*

SCHOL. Conatus malum inferendi ei, quem odimus, Ira vocatur; conatus autem malum nobis illatum referendi Vindicta appellatur.

PROPOS. XLI. Si quis ab aliquo se amari imaginatur, nec se ullam ad id causam dedisse credit, (quod *per Coroll. Prop. 15. et per Prop. 16. huius* fieri potest) eundem contra amabit.

DEMONSTR. Haec Propositio eadem via demonstratur, ac praecedens. Cujus etiam Scholium vide.

SCHOL. Quod si se iustam Amoris causam prae-
buisse crediderit, gloriabitur; (*per Prop. 30. huius cum eiusdem Schol.*) quod quidem (*per Prop. 25. huius*) frequentius contingit et cuius contrarium ev-
nire diximus, quando aliquis ab aliquo se odio ha-
beri imaginatur. (*vide Schol. Prop. praeced.*) Porro
hic reciproctus Amor et consequenter (*per Prop. 39. huius*) conatus benefaciendi ei, qui nos amat, qui-
que (*per eandem Prop. 39. huius*) nobis benefacere
conatur, Gratia seu Gratitude vocatur; atque adeo
appa-

apparet, homines longe paratiores esse ad Vindictam, quam ad referendum beneficium.

COROLL. Qui ab eo, quem odio habet, se amari ^[129] imaginatur, Odio et Amore simul conflictabitur. Quod eadem via, qua primum praecedentis Coroll. demonstratur.

SCHOL. Quod si Odium praevaluerit, ei, a quo amatur, malum inferre conabitur, qui quidem affectus Crudelitas appellatur, praecipue si illum, qui amat, nullam Odii communem causam praebuisse creditur.

PROPOS. XLII. *Qui in aliquem, Amore, aut spe Glorïae motus, beneficium contulit, contristabitur, si viderit, beneficium ingrato animo accipi.*

DEMONSTR. Qui rem aliquam sibi similem amat, conatur, quantum potest, efficere, ut ab ipsa contra ametur (per Prop. 33. huius). Qui igitur prae amore in aliquem beneficium contulit, id facit desiderio, quo tenetur, ut contra ametur, hoc est, (per Prop. 34. huius) spe Glorïae, sive (per Schol. Prop. 30. huius) Laetitiae; adeoque (per Prop. 12. huius) hanc Glorïae causam, quantum potest, imaginari, sive ut actu existentem contemplari conabitur. At (per Hypothesin) aliud imaginatur, quod ejusdem causae existentiam secludit: ergo (per Prop. 19. huius) eo ipso contristabitur. Q. E. D.

PROPOS. XLIII. *Odiun reciproco odio augetur, et Amore contra deleri potest.*

DEMONSTR. Qui eum, quem odit, contra Odio erga se affectum esse imaginatur, eo ipso (per Prop. 40. huius) novum Odium oritur, durante (per Hypothesin) adhuc primo. Sed si contra eundem amore erga se affectum esse imaginatur, quatenus hoc imaginatur, eatenus (per Prop. 30. huius) seipsum cum Laetitia contemplatur et eatenus (per Prop. 29. huius)

huius) eidem placere conabitur, hoc est, (*per* [130] *Prop* 40. *huius*) eatenus conatur ipsum odio non habere, nullaque Tristitia afficere; qui quidem conatus (*per Prop.* 37. *huius*) major, vel minor erit, pro ratione affectus, ex quo oritur; atque adeo si major fuerit illo, qui ex odio oritur et quo rem, quam odit (*per Prop.* 26 *huius*), Tristitia afficere conatur, ei praeualebit, et Odium ex animo delebit. Q. E. D.

PROPOS. XLIV. *Odium, quod Amore plane vincitur, in Amorem transit; et Amor propterea maior est, quam si Odium non praeceffisset.*

DEMONSTR. eodem modo procedit, ac Propositionis 33. huius. Nam qui rem, quam odit, sive quam cum Tristitia contemplari solebat, amare incipit, eo ipso, quod amat, laetatur et huic Laetitiae, quam Amor involvit (*vide Defin. eius in Schol. Prop.* 13. *huius*) illa etiam accedit, quae ex eo oritur, quod conatus amovendi Tristitiam, quam odium involvit (*ut in Prop.* 37. *huius ostendimus*) prorsus juvatur, concomitante idea ejus, quem odio habuit, tanquam causa.

SCHOL. Quamvis res ita se habeat, nemo tamen conabitur rem aliquam odio habere, vel Tristitia affici, ut majori hac Laetitia fruatur; hoc est, nemo spe damnum recuperandi, damnum sibi inferi cupiet, nec aegrotare desiderabit spe convalescendi. Nam unusquisque suum Esse conservare, et Tristitiam, quantum potest, amovere semper conabitur. Quod si contra concipi posset, hominem posse cupere aliquem odio habere, ut eum postea majori amore prosequatur, tum eundem odio habere, semper desiderabit. Nam quo Odium majus fuerit, eo Amor erit major, atque adeo desiderabit semper, ut Odium magis magisque augeatur et eadem de causa homo magis ac magis aegrotare conabitur, ut majori Laetitia ex restauranda valetudine postea fruatur; atque
adeo

adeo semper aegrotare conabitur, quod (per Prop. 6. huius) est absurdum.

PROPOS. XLV. *Si quis aliquem sibi similem Odio* [131] *in rem sibi similem, quam amat, affectum esse imaginatur, eum odio habebit.*

DEMONSTR. Nam res amata eum, qui ipsam odit, odio contra habet: (per Prop. 40. huius) adeoque amans, qui aliquem imaginatur rem amatam odio habere, eo ipso rem amatam Odio, hoc est, (per Schol. Prop. 13. huius) Tristitia affectam esse imaginatur et consequenter (per Prop. 21. huius) contristatur, idque concomitante idea ejus, qui rem amatam odit, tanquam causa, hoc est, (per Schol. Prop. 15. huius) ipsum odio habebit. Q. E. D.

PROPOS. XLVI. *Si quis ab aliquo cuiusdam classis sive nationis a sua diversae, Laetitia vel Tristitia affectus fuerit, concomitante eius idea, sub nomine universali classis vel nationis, tanquam causa: is non tantum illum, sed omnes eiusdem classis vel nationis amabit, vel odio habebit.*

DEMONSTR. Hujus rei demonstratio patet ex Propositione 16. hujus Partis.

PROPOS. XLVII. *Laetitia, quae ex eo oritur, quod scilicet rem, quam odinus, destrui, aut alio modo affici imaginamur, non oritur absque ulla animi Tristitia.*

DEMONSTR. Patet ex Prop. 27. hujus. Nam quatenus rem nobis similem Tristitia affici imaginamur, eatenus contristamur.

SCHOL. Potest haec Propositio etiam demonstrari ex Corollario Propositionis 17. Partis 2. Quoties enim rei recordamur, quamvis ipsa actu non exi- [132] stat, eandem tantum ut praesentem contemplamur, Corpusque eodem modo efficitur; quare quatenus rei memoria viget, eatenus homo determinatur,

tur, ad eandem cum Tristitia contemplandum, quae determinatio, manente adhuc rei imagine, coërcetur quidem memoria illarum rerum, quae hujus existentiam secludunt, sed non tollitur: atque adeo homo eatenus tantum laetatur, quatenus haec determinatio coërcetur; et hinc fit, ut haec Laetitia, quae ex rei, quam odimus, malo oritur, toties repetatur, quoties ejusdem rei recordamur. Nam, uti diximus, quando ejusdem rei imago excitatur; quia haec ipsius rei existentiam involvit, hominem determinat, ad rem cum eadem Tristitia contemplandum, quae eandem contemplari solebat, cum ipsa existeret. Sed quia ejusdem rei imagini alias junxit, quae ejusdem existentiam secludunt, ideo haec ad Tristitiam determinatio statim coërcetur et homo de novo laetatur et hoc toties, quoties haec repetitio fit. Atque haec eadem est causa, cur homines laetantur, quoties alicujus jam praeteriti mali recordantur et cur pericula, a quibus liberati sunt, narrare gaudeant. Nam ubi aliquod periculum imaginantur, idem veluti adhuc futurum contemplantur et ad id metuendum determinantur, quae determinatio de novo coërcetur idea libertatis; quam hujus periculi ideae junxerunt, cum ab eodem liberati sunt, quaeque eos de novo securos reddit, atque adeo de novo laetantur.

PROPOS. XLVIII. *Amor et Odium, ex. gr. erga Petrum destruitur, si Tristitia, quam hoc, et Laetitia, quam ille involvit, ideae alterius causae jungatur; et eatenus uterque diminuitur, quatenus imaginamur Petrum non solum fuisse alterutrius causam.*

DEMONSTR. Patet ex sola Amoris et Odii definitione; quam vide in Schol. Prop. 13. hujus. Nam propter hoc solum Laetitia vocatur Amor, et Tristitia Odium erga Petrum, quia scilicet Petrus hujus vel illius effectus causa esse consideratur. Hoc itaque prorsus, vel ex parte sublato, affectus quoque
erga

[133] Petrum prorsus, vel ex parte diminuitur.
Q. E. D.

PROPOS. XLIX. *Amor et Odium erga rem, quam liberam esse imaginamur, maior ex pari causa uterque debet esse, quam erga necessariam.*

DEMONSTR. Res, quam liberam esse imaginamur, debet (per Defin. 7. p. 1.) per se absque aliis percipi. Si igitur eandem Laetitiae, vel Tristitiae causam esse imaginemur, eo ipso (per Schol. Prop. 15. hujus) eandem amabimus, vel odio habebimus, idque (per Prop. praeced.) summo Amore, vel Odio, qui ex dato affectu oriri potest. Sed si rem, quae ejusdem affectus est causa, ut necessariam imaginemur, tum (per eandem Defin. 7. p. 1.) ipsam non solum, sed cum aliis, ejusdem affectus causam esse imaginabimur, atque adeo per Prop. praec. Amor et Odium erga ipsam minor erit. Q. E. D.

SCHOL. Hinc sequitur, homines, quia se liberos esse existimant, majore Amore, vel Odio se invicem persequi, quam alia; ad quod accedit affectuum imitatio, de qua vide Prop. 27, 34, 40, et 45. hujus.

PROPOS. L. *Res quaecunque potest esse per accidens Spei, aut Metus causa.*

DEMONSTR. Haec Propositio eadem via demonstratur, qua Propositio 15. hujus, quam vide una cum Schol. Propositionis 18. hujus.

SCHOL. Res, quae per accidens Spei aut Metus sunt causae, bona aut mala omnia vocantur. Deinde quatenus haec eadem omnia sunt Spei aut Metus causa, catenus (per Defin. Spei et Metus, quam vid. in Schol. 2. Prop. 18. hujus) Laetitiae, aut Tristitiae sunt causa et consequenter (per Coroll. Prop. [134] 15. hujus) catenus eadem amamus, vel odio habemus et (per Prop. 28. hujus) tanquam media ad ea, quae speramus, adhibere, vel tanquam obfacula, aut Metus causas amovere conamur. Praeterea ex Propositione 25. hujus sequitur, nos natura
ita

ita esse constitutos, ut ea, quae speramus, facile, quae autem timemus, difficile credamus et ut de iis plus, minusve iusto sentiamus. Atque ex his ortae sunt Superstitiones, quibus homines ubique conflictantur. Caeterum non puto operae esse pretium, animi hic ostendere fluctuationes, quae ex Spe et Metu oriuntur; quandoquidem ex sola horum affectuum definitione sequitur, non dari Spem sine Metu, neque Metum sine Spe, (ut fusius suo loco explicabimus); et praeterea quandoquidem quatenus aliquid speramus, aut metuimus, eatenus idem amamus, vel odio habemus; atque adeo quicquid de Amore et Odio diximus, facile unusquisque Spei et Metui applicare poterit.

PROPOS. LI. *Diversi homines ab uno eodemque objecto diversimode affici possunt et unus, idemque homo ab uno eodemque objecto potest diversis temporibus diversimode affici.*

DEMONSTR. Corpus humanum (per Post. 3. p. 2.) a corporibus externis plurimis modis afficitur. Possunt igitur eodem tempore duo homines diversimode esse affecti; atque adeo (per Axiom. 1. quod est post Lemma 3. quod vide post Prop. 13. p. 2.) ab uno eodemque objecto possunt diversimode affici. Deinde (per idem Posiul.) Corpus humanum potest jam hoc, jam alio modo esse affectum; et consequenter (per idem Axiom.) ab uno, eodemque objecto diversis temporibus diversimode affici. Q. E. D.

SCHOL. Videmus itaque fieri posse, ut quod hic amat, alter odio habeat; et quod hic metuit, alter non metuat; et ut unus, idemque homo, jam amet, quod antea oderit et ut jam audeat, quod antea timuit etc. Deinde, quia unusquisque ex suo affectu iudicat, quid bonum, quid malum, quid melius et quid peius sit, (vide Schol. Prop. 39. ^[135] huius) sequitur homines tam iudicio, quam affectu varia-

variare *) posse; et hinc fit, ut, cum alios aliis comparamus, ex sola affectuum differentia a nobis distinguantur et ut alios intrepidus, alios timidos, alios denique alio nomine appellemus. Ex. gr. illum ego intrepidum vocabo, qui malum contemnit, quod ego timere soleo; et si praeterea ad hoc attendam, quod ejus Cupiditas malum inferendi ei, quem odit, et benefaciendi ei, quem amat, non coercetur timore mali, a quo ego contineri soleo, ipsum audacem appellabo. Deinde ille mihi timidus videbitur, qui malum timet, quod ego contemnere soleo et si insuper ad hoc attendam, quod ejus Cupiditas coercetur timore mali, quod me continere nequit, ipsum pusillanimum esse dicam et sic unusquisque iudicabit. Denique ex hac hominis natura et iudicii inconstantia, ut et quod homo saepe ex solo affectu de rebus iudicat et quod res, quas ad Laetitiam vel Tristitiam facere credit, qualque propterea, (*per Prop. 28. huius*) ut fiant, promovere vel amovere conatur, saepe non nisi imaginariae sint, ut jam taceam alia, quae in 2. parte ostendimus, de rerum incertitudine, facile concipimus, hominem posse saepe in causa esse, tam ut contristetur, quam ut laetetur, sive ut tam Tristitia, quam Laetitia afficiatur, concomitante idea sui, tanquam causa; atque adeo facile intelligimus, quid Poenitentia et quid Acquiescentia in se ipsa sit. Nempe *Poenitentia est Tristitia, concomitante idea sui, et Acquiescentia in se ipsa est Laetitia, concomitante idea sui, tanquam causa* et hi affectus vehementissimi sunt, quia homines se liberos esse credunt (*Vid. Prop. 49. huius*).

PROPOS. LII. *Obiectum, quod simul cum aliis antea vidimus, vel quod nihil habere imaginamur, nisi quod commune est pluribus, non tandiu contemplabi-*

*) NB. *Posse hoc fieri, tametsi Mens humana pars esset divini intellectus, ostendimus in Schol. p. 17. p. 2.*

plabimur, ac illud, quod aliquid singulare habere imaginamur.

DEMONSTR. Simulatque objectum, quod [136] cum aliis vidimus, imaginamur, statim et aliorum recordamur, (*per Prop. 18. p. 2. cujus etiam Schol. vide*) et sic ex unius contemplatione statim in contemplationem alterius incidimus. Atque eadem est ratio objecti, quod nihil habere imaginamur, nisi quod commune est pluribus. Nam eo ipso supponimus, nos nihil in eo contemplari, quod antea cum aliis non viderimus. Verum cum supponimus, nos in objecto aliquo aliquid singulare, quod antea nunquam vidimus, imaginari, nihil aliud dicimus, quam quod Mens, dum illud objectum contemplatur, nullum aliud in se habeat, in cujus contemplationem ex contemplatione illius incidere potest; atque adeo ad illud solum contemplandum determinata est. Ergo objectum etc. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec Mentis affectio, sive rei singularis imaginatio, quatenus sola in Mente versatur, vocatur Admiratio, quae si ab objecto, quod timemus, moveatur, Conternatio dicitur, quia mali Admiratio hominem suspensum in sola sui contemplatione ita tenet, ut de aliis cogitare non valeat, quibus illud malum vitare posset. Sed si id, quod admiramur, sit hominis alicujus prudentia, industria, vel aliquid hujusmodi, quia eo ipso hominem nobis longe antecellere contemplamur, tum Admiratio vocatur Veneratio; alias Horror, si hominis iram, invidiam etc. admiramur. Deinde, si hominis, quem amamus, prudentiam, industriam etc. admiramur, Amor eo ipso, (*per Prop. 12. hujus*) major erit et hunc Amorem Admirationi, sive Venerationi junctum Devotionem vocamus. Et ad hunc modum concipere etiam possumus, Odium, Spem, Securitatem et alios Affectus Admirationi junctos; atque
adeo

adeo plures Affectus deducere poterimus, quam qui receptis vocabulis indicari solent. Unde apparet, Affectuum nomina inventa esse magis ex eorum vulgari usu, quam ex eorundem accurata cognitione.

Admirationi opponitur Contemptus, cujus tamen causa haec plerumque est, quod scilicet ex eo, quod aliquem rem aliquam admirari, amare, metuere etc. [137] videmus, vel ex eo, quod res aliqua primo aspectu apparet similis rebus, quas admiramur, amamus, metuimus etc. (*per Prop. 15. cum eius Coroll. et Prop. 27. huius*) determinamur ad eandem rem admirandum, amandum, metuendum etc. Sed si ex ipsius rei praesentia, vel accuratiore contemplatione, id omne de eadem negare cogamur, quod causa Admirationis, Amoris, Metus etc. esse potest, tum Mens ex ipsa rei praesentia magis ad ea cogitandum, quae in objecto non sunt, quam quae in ipso sunt, determinata manet; cum tamen contra ex objecti praesentia id praecipue cogitare soleat, quod in objecto est. Porro sicut Devotio ex rei, quam amamus, Admiratione; sic Irrisio ex rei, quam odimus, vel metuimus, Contemptu oritur, et Dediagnatio ex stultitiae Contemptu, sicuti Veneratio ex Admiratione prudentiae. Possumus denique Amorem, Spem, Gloriam, et alios Affectus junctos Contemptui concipere, atque inde alios praeterea Affectus deducere; quos etiam nullo singulari vocabulo ab aliis distinguere solemus.

PROPOS. LIII. *Cum Mens se ipsam suamque agendi potentiam contemplatur, laetatur; et eo magis, quo se, suamque agendi potentiam distinctius imaginatur.*

DEMONSTR. Homo se ipsum non cognoscit, nisi per affectiones sui Corporis, earumque ideas. (*per Prop. 19. et 23. p. 2.*) Cum ergo sit, ut Mens se ipsam possit contemplari, eo ipso ad maiorem perfectionem transire, hoc est, (*per Schol. Prop. 11. huius*)

huius) laetitia affici supponitur et eo majori, quo se, suamque agendi potentiam distinctius imaginari potest. *Q. E. D.*

COROLL. Haec Laetitia magis magisque fovetur, quo magis homo se ab aliis laudari imaginatur. Nam quo magis se ab aliis laudari imaginatur, eo majori Laetitia alios ab ipso affici imaginatur, idque concomitante idea sui; (*per Schol. Prop. 29. huius*) [138] atque adeo (*per Prop. 27 huius*) ipse maiore Laetitia, concomitante idea sui, afficitur. *Q. E. D.*

PROPOS. LIV. *Mensea tantum imaginari conatur, quae ipsius agendi potentiam ponunt.*

DEMONSTR. Mentis conatus sive potentia est ipsa ipsius Mentis essentia; (*per Prop. 7. huius*) Mentis autem essentia (*ut per se notum*) id tantum, quod Mens est et potest, affirmat; at non id, quod non est, neque potest; adeoque id tantum imaginari conatur, quod ipsius agendi potentiam affirmat, sive ponit. *Q. E. D.*

PROPOS. LV. *Cum Mens suam impotentiam imaginatur, eo ipso contristatur.*

DEMONSTR. Mentis essentia id tantum, quod Mens est et potest, affirmat, sive de natura Mentis est ea tantummodo imaginari, quae ipsius agendi potentiam ponunt. (*per Prop. praeced.*) Cum itaque dicimus, quod Mens, dum se ipsam contemplatur, suam imaginatur impotentiam, nihil aliud dicimus, quam quod, dum Mens aliquid imaginari conatur, quod ipsius agendi potentiam ponit, hic ejus conatus coercetur, sive (*per Schol. Prop. 11. huius*) quod ipsa contristatur. *Q. E. D.*

COROLL. Haec Tristitia magis ac magis fovetur, si se ab aliis vituperari imaginatur; quod eodem modo demonstratur, ac Coroll. Prop. 53. huius.

SCHOL.

SCHOL. Haec Tristitia, concomitante idea nostrae imbecillitatis, Humilitas appellatur; Laetitia autem, quae ex contemplatione nostri oritur, Phi-
 [139] lautia vel Acquiescentia in se ipso vocatur. Et quoniam haec toties repetitur, quoties homo suas virtutes, sive suam agendi potentiam contemplatur, hinc ergo etiam fit, ut unusquisque facta sua narrare, sui que tam corporis, quam animi vires ostentare gestiatur et ut homines hac de causa sibi invicem molesti sint. Ex quibus iterum sequitur, homines natura esse invidos, (*vid. Schol. Prop. 24. et Schol. Prop. 32. hujus*) sive ob suorum aequalium imbecillitatem gaudere et contra propter eorundem virtutem contristari. Nam quoties unusquisque suas actiones imaginatur, toties Laetitia (*per Prop. 53. hujus*) afficitur et eo majore, quo actiones plus perfectionis exprimere et easdem distinctius imaginatur, hoc est, (*per illa, quae in Schol. 1. Prop. 40. p. 2. dicta sunt*) quo magis easdem ab aliis distinguere et ut res singulares contemplari potest. Quare unusquisque ex contemplatione sui tunc maxime gaudebit, quando aliquid in se contemplatur, quod de reliquis negat. Sed si id, quod de se affirmat, ad universalem hominis vel animalis ideam refert, non tantopere gaudebit; et contra contristabitur, si suas, ad aliorum actiones comparatas, imbecilliores esse imaginetur, quam quidem Tristitiam (*per Prop. 28. hujus*) amovere conabitur, idque suorum aequalium actiones perperam interpretando, vel suas, quantum potest, adornando. Apparet igitur homines natura proclives esse ad Odium et Invidiam, ad quam accedit ipsa educatio. Nam parentes solo Honoris et Invidiae stimulo liberos ad virtutem concitare solent. Sed scrupulus forsan remanet, quod non raro hominum virtutes admiremur, eosque veneremur. Hunc ergo ut amoveam, sequens addam Corollarium.

COROLL. Nemo virtutem alicui, nisi aequali, invidet.

DE-

DEMONSTR. Invidia est ipsum Odium, (vid. Schol. Prop. 24. hujus) five (per Schol. Prop. 13. huius) Tristitia; hoc est (per Schol. Prop. 11. hujus) affectio, quā hominis agendi potentia seu conatus coërcetur. At homo (per Schol. Prop. 9. huius) nihil agere conatur, neque cupit, nisi quod ex data sua natura sequi potest; ergo homo nullam de se agendi potentiam, seu (quod idem est) virtutem ^[140] praedicari cupiet, quae naturae alterius est propria et suae aliena; adeoque ejus Cupiditas coërceri, hoc est (per Schol. Prop. 11. huius) ipse contristari nequit ex eo, quod aliquam virtutem in aliquo ipsi dissimili contemplatur et consequenter neque ei invidere poterit. At quidem suo aequali, qui cum ipso ejusdem naturae supponitur. Q. E. D.

SCHOL. Cum igitur supra in Scholio Propositionis 52. hujus Partis, dixerimus, nos hominem venerari ex eo, quod ipsius prudentiam, fortitudinem etc. admiramur, id fit (ut ex ipsa Prop. patet) quia has virtutes ei singulariter inesse et non ut nostrae naturae communes imaginamur, adeoque easdem ipsi non magis invidemus, quam arboribus altitudinem et leonibus fortitudinem etc.

PROPOS. LVI. Laetitiae, Tristitiae et Cupiditatis et consequenter uniuscuiusque affectus, qui ex his componitur, ut animi Fluctuationis, vel qui ab his derivatur, nempe Amoris, Odii, Spei, Metus etc. tot species dantur, quot sunt species obiectorum, a quibus afficiuntur.

DEMONSTR. Laetitia et Tristitia et consequenter affectus, qui ex his componuntur, vel ex his derivantur, passiones sunt; (per Schol. Prop. 11. huius) nos autem (per Prop. 1. huius) necessario patimur, quatenus ideas habemus inadaequatas; et quatenus easdem habemus, (per Prop. 3. huius) eatenus tantum patimur, hoc est, (vid. Schol. Prop. 45. p. 2.) eatenus tantum necessario patimur, quatenus

M

inagla

imaginamur, siue (*vid. Prop. 17. p. 2. cum eius Schol.*) quatenus afficimur affectu, qui naturam nostri Corporis et naturam corporis externi involvit. Natura igitur uniuscujusque passionis, ita necessario debet explicari, ut objecti, a quo afficimur, natura exprimat. Nempe Laetitia, quae ex objecto, ex gr. A oritur, naturam ipsius objecti A, et Laetitia, quae [¹⁴¹] ex objecto B oritur, ipsius objecti B naturam involvit; atque adeo hi duo Laetitiae affectus natura sunt diversi, quia ex causis diversae naturae oriuntur. Sic etiam Tristitiae affectus, qui ex uno objecto oritur, diversus natura est a Tristitia, quae ab alia causa oritur; quod etiam de Amore, Odio, Spe, Metu, animi Fluctuatione etc. intelligendum est: ac proinde Laetitiae, Tristitiae, Amoris, Odii etc. tot species necessario dantur, quot sunt species objectorum, a quibus afficimur. At Cupiditas est ipsa uniuscujusque essentia seu natura, quatenus ex data quacunque ejus constitutione determinata concipitur ad aliquid agendum; (*vid. Schol. Prop. 9. huius*) ergo, prout unusquisque a causis externis hac, aut illa Laetitiae, Tristitiae, Amoris, Odii etc. specie afficitur, hoc est, prout ejus natura hoc aut alio modo constituitur, ita ejus Cupiditas alia, atque alia esse et natura unius a natura alterius Cupiditatis tantum differre necesse est, quantum affectus, a quibus unaquaeque oritur, inter se differunt. Dantur itaque tot species Cupiditatis, quot sunt species Laetitiae, Tristitiae, Amoris etc. et consequenter (*per iam ostensa*) quot sunt objectorum species, a quibus afficimur. Q. E. D.

SCHOL. Inter affectuum species, quae (*per Prop. praec.*) per plurimae esse debent, insignes sunt Luxuria, Ebrietas, Libido, Avaritia et Ambitio, quae non nisi Amoris vel Cupiditatis sunt notiones; quae hujus utriusque affectus naturam explicant per objecta, ad quae referuntur. Nam per Luxuriam, Ebrie-

Ebrietatem, Libidinem, Avaritiam et Ambitionem nihil aliud intelligimus, quam convivandi, potandi, coeundi, divitiarum et gloriae immoderatum Amorem vel Cupiditatem. Praeterea hi affectus, quatenus eos per solum objectum, ad quod referuntur, ab aliis distinguimus, contrarios non habent. Nam Temperantia, quam Luxuriae, et Sobrietas, quam Ebrietati, et denique Castitas, quam Libidini opponere solemus, affectus, seu passiones non sunt; sed animi indicant potentiam, quae hos affectus moderatur. Caeterum reliquas affectuum species hio explicare nec possum, (quia tot sunt, quot objectorum species) nec, si possem, necesse est. Nam ad id, quod intendimus, nempe ad affectuum vires et Mentis in eisdem potentiam determinandum, [142] nobis sufficit, uniuscujusque affectus generalem habere definitionem. Sufficit, inquam, nobis affectuum et Mentis communes proprietates intelligere, ut determinare possimus, qualis et quanta sit Mentis potentia in moderandis et coercendis affectibus. Quamvis itaque magna sit differentia inter hunc et illum Amoris, Odii, vel Cupiditatis affectum, ex. gr. inter Amorem erga liberos et inter Amorem erga uxorem, nobis tamen has differentias cognoscere et affectuum naturam et originem ulterius indagare, non est opus.

PROPOS. LVII. *Quilibet uniuscujusque individui affectus ab affectu alterius tantum discrepat, quantum essentia unius ab essentia alterius differt.*

DEMONSTR. Haec Propositio patet ex Axiom. 1. quod vide post Lem. 3. Schol. Prop. 13. p. 2. At nihilominus eandem ex trium primitivorum affectuum definitionibus demonstrabimus.

Omnes affectus ad Cupiditatem, Laetitiam, vel Tristitiam referuntur, ut eorum, quas dedimus definitiones ostendunt. At Cupiditas est ipsa uniuscujusque natura seu essentia; (vide ejus Defin. in Schol.

Prop. 9. huius) ergo uniuscujusque individui Cupiditas, a Cupiditate alterius tantum discrepat, quantum natura, seu essentia unius ab essentia alterius differt. Laetitia deinde et Tristitia passiones sunt, quibus uniuscujusque potentia, seu conatus in suo Esse perseverandi augetur vel minuitur, juvatur vel coercetur. (*per Prop. 11. huius et eius Schol.*) At per conatum in suo Esse perseverandi, quatenus ad Mentem et Corpus simul refertur, Appetitum et Cupiditatem intelligimus; (*vide Schol. Prop. 9. huius*) ergo Laetitia et Tristitia est ipsa Cupiditas, sive Appetitus, quatenus a causis externis augetur, vel minuitur, juvatur, vel coercetur, hoc est, (*per idem Schol.*) est ipsa cuiusque natura; atque adeo uniuscujusque Laetitia, vel Tristitia, a Laetitia, vel Tristitia alterius tantum etiam discrepat, quantum natura, seu essentia unius ab essentia alterius differt; et consequenter quilibet uniuscujusque individui affectus ab affectu alterius tantum discrepat, etc. Q. E. D.

SCHOL. Hinc sequitur affectus animalium, quae irrationalia dicuntur, (bruta enim sentire nequaquam dubitare possumus, postquam Mentis novimus originem) ab affectibus hominum tantum differre, quantum eorum natura a natura humana differt. Fertur quidem equus et homo Libidine procreandi; at ille Libidine equina, hic autem humana. Sic etiam Libidines et Appetitus insectorum, piscium et avium alii atque alii esse debent. Quamvis itaque unumquodque individuum sua, qua constat natura, contentum vivat, eaque gaudeat; vita tamen illa, qua unumquodque est contentum et gaudium nihil aliud est, quam idea, seu anima ejusdem individui, atque adeo gaudium unius a gaudio alterius tantum natura discrepat, quantum essentia unius ab essentia alterius differt. Denique ex praecedenti Propositione sequitur, non parum etiam interesse

teresse, inter gaudium, quo ebrius ex. gr. ducitur et inter gaudium, quo potitur Philolophus, quod hic in transitu monere volui. Atque haec de affectibus, qui ad hominem referuntur, quatenus patitur. Superest, ut pauca addam de iis, qui ad eundem referuntur, quatenus agit.

PROPOS. LVIII. *Praeter Laetitiam et Cupiditatem, quae passiones sunt, alii Laetitiae et Cupiditatis affectus dantur, qui ad nos, quatenus agimus, referuntur.*

DEMONSTR. Cum Mens se ipsam, suamque agendi potentiam concipit, laetatur (per Prop. 53. huius). Mens autem se ipsam necessario contemplatur, quando veram sive adaequatam ideam concipit. (per Prop. 43. p. 2.) At Mens quasdam ideas adaequatas concipit: (per Schol. 2. Prop. 40. p. 2.) Ergo eatenus etiam laetatur, quatenus ideas adaequatas concipit hoc est, (per Prop. 1. huius) [144] quatenus agit. Deinde Mens tam quatenus claras et distinctas, quam quatenus confusas habet ideas, in suo Esse perseverare conatur (per Prop. 9. huius). At per conatum Cupiditatem intelligimus; (per ejusdem Schol.) ergo Cupiditas ad nos refertur, etiam quatenus intelligimus, sive (per Prop. 1. huius) quatenus agimus. Q. E. D.

PROPOS. LIX. *Inter omnes affectus, qui ad Mentem, quatenus agit, referuntur, nulli sunt, quam qui ad Laetitiam. vel Cupiditatem referuntur.*

DEMONSTR. Omnes affectus ad Cupiditatem, Laetitiam, vel Tristitiam referuntur, ut eorum, quas dedimus, definitiones ostendunt. Per Tristitiam autem intelligimus, quod Mentis cogitandi potentia minuitur, vel coërcetur; (per Prop. 11. huius et ejus Schol.) adeoque Mens, quatenus contristatur, eatenus ejus intelligendi, hoc est, ejus agendi potentia (per Prop. 1. huius) minuitur, vel coër-

coër-

coërcetur; adeoque nulli Tristitiae affectus ad Mentem referri possunt, quatenus agit; sed tantum affectus Laetitiae et Cupiditatis, qui (*per Prop. praec.*) eatenus etiam ad Mentem referuntur. Q. E. D.

SCHOL. Omnes actiones, quae sequuntur ex affectibus, qui ad Mentem referuntur, quatenus intelligit, ad Fortitudinem refero, quam in Animositatem et Generositatem distinguo. Nam per *Animositatem* intelligo *Cupiditatem*, qua unusquisque conatur suum *Esse* ex solo rationis dictamine conservare. Per *Generositatem* autem *Cupiditatem* intelligo, qua unusquisque ex solo rationis dictamine conatur reliquos homines juvare et sibi amicitia jungere. Eas itaque actiones, quae solum agentis utile intendunt ad Animositatem et quae alterius etiam utile intendunt, ad Generositatem refero. Temperantia igitur, Sobrietas et animi in periculis praesentia etc. Animositatis sunt species; Modestia autem, Clementia etc. species Generositatis sunt. Atque his ^[145] puto me praecipuos affectus animique fluctuationes, quae ex compositione trium primitivorum affectuum, nempe Cupiditatis, Laetitiae et Tristitiae oriuntur, explicuisse, perque primas suas causas ostendisse. Ex quibus apparet, nos a causis externis multis modis agitari, nosque, perinde ut maris undae a contrariis ventis agitatae, fluctuare, nostri eventus atque fati incios. At dixi, me praecipuos tantum, non omnes, qui dari possunt, animi conflictus ostendisse. Nam eadem via, qua supra, procedendo facile possumus ostendere Amorem esse junctum Poenitentiae, Dedignationi, Pudori etc. Imo unicuique ex jam dictis clare constare credo, affectus tot modis, alios cum aliis, posse componi, indeque tot variationes oriri, ut nullo numero definiri queant. Sed ad meum institutum praecipuos tantum enumeravisse sufficit; nam reliqui, quos omisi,

plus

plus curiositatis, quam utilitatis haberent. Attamen de Amore hoc notandum restat, quod scilicet saepissime contingit, dum re, quam appetebamus, fruimur, ut Corpus ex ea fruitione novam acquirat constitutionem, a qua aliter determinatur et aliae rerum imagines in eo excitantur et simul Mens alia imaginari, aliaque cupere incipit. Ex. gr. Cum aliquid, quod nos sapore delectare solet, imaginamur, eodem frui, nempe comedere cupimus. At quamdiu eodem sic fruimur, stomachus adimpletur, Corpusque aliter constituitur. Si igitur Corpore iam aliter disposito, ejusdem cibi imago, quia ipse praesens adest, fomentetur et consequenter conatus etiam, sive Cupiditas eundem comedendi, huic Cupiditati, seu conatui nova illa constitutio repugnet et consequenter cibi, quem appetebamus, praesentia odiosa erit et hoc est, quod Fastidium et tedium vocamus. Caeterum Corporis affectiones externas, quae in affectibus observantur, ut sunt tremor, livor, singultus, risus etc. neglexi, quia ad solum Corpus absque ulla ad Mentem relatione referuntur. Denique de affectuum definitionibus quaedam notanda sunt, quas propterea hic ordine repetam et quid in unaquaque observandum est, iisdem interponam.

AFFECT. DEFINIT. I. Cupiditas est ipsa [H]ominis essentia, quatenus ex data quacunque ejus affectione determinata concipitur ad aliquid agendum.

EXPLIC. Diximus supra in Scholio Propositionis 9. hujus Partis, Cupiditatem esse appetitum cum ejusdem conscientia; appetitum autem esse ipsam hominis essentiam, quatenus determinata est ad ea agendum, quae ipsius conservationi inserviunt. Sed in eodem Scholio etiam monui, me revera inter humanum appetitum et Cupiditatem nullam agnoscere differentiam. Nam sive homo sui appetitus sit conscius, sive non sit, manet tamen appetitus unus, idem-

idemque; atque adeo, ne tautologiam committere viderer, Cupiditatem per appetitum explicare nolui; sed eandem ita definire studui, ut omnes humanae naturae conatus, quos nomine appetitus, voluntatis, cupiditatis, vel impetus significamus, una comprehenderem. Potueram enim dicere, Cupiditatem esse ipsam hominis essentiam, quatenus determinata concipitur ad aliquid agendum; sed ex hac definitione (*per Prop. 23. p. 2*) non sequeretur, quod Mens possit suae Cupiditatis, sive appetitus esse conscia. Igitur, ut hujus conscientiae causam involverem, necesse fuit (*per eandem Prop.*) addere, *quatenus ex data quacunque eius affectione determinata* etc. Nam per affectionem humanae essentiae quamcunque ejusdem essentiae constitutionem intelligimus, sive ea sit innata, sive quod ipsa per solum Cogitationis, sive per solum Extensionis attributum concipitur, sive denique quod ad utrumque simul referatur. Hic igitur Cupiditatis nomine intelligo hominis quoscunque conatus, impetus, appetitus et volitiones, qui pro varia ejusdem hominis constitutione varii et non raro adeo sibi invicem oppositi sunt, ut homo diversimode trahatur et, quo se verat, nesciat.

II. Laetitia est hominis transitio a minore ad ^[147] majorem perfectionem.

III. Tristitia est hominis transitio a majore ad minorem perfectionem.

EXPLIC. Dico transitionem. Nam Laetitia non est ipsa perfectio. Si enim homo cum perfectione, ad quam transit, nasceretur, ejusdem absque Laetitiae affectu compos esset; quod clarius apparet ex Tristitiae affectu, qui huic est contrarius. Nam quod Tristitia in transitione ad minorem perfectionem consistit, non autem in ipsa minore perfectione, nemo negare potest, quandoquidem homo eatenus contristari nequit, quatenus alicujus perfectionis est

est particeps. Nec dicere possumus, quod Tristitia in privatione majoris perfectionis consistat; nam privatio nihil est. Tristitiae autem affectus actus est, qui propterea nullus alius esse potest, quam actus transeundi ad minorem perfectionem, hoc est, actus, quo hominis agendi potentia minuitur, vel coërcetur. *vid. Schol. Prop. 11. huius.* Caeterum definitiones Hilaritatis, Tristitiae, Melancholiae et Doloris omitto, quia ad Corpus potissimum referuntur et non nisi Laetitiae, aut Tristitiae sunt Species.

IV. Admiratio est rei alicujus imaginatio, in qua Mens defixa propterea manet, quia haec singularis imaginatio nullam cum reliquis habet connexionem.

EXPLICIT. In Scholio Propositionis 18. Partis 2. ostendimus, quaenam sit causa, cur Mens, ex contemplatione unius rei, statim in alterius rei cogitationem incidat, videlicet, quia earum rerum imagines invicem concatenatae et ita ordinatae sunt, ut alia aliam sequatur, quod quidem concipi nequit, quando rei imago nova est; sed Mens in ejusdem rei contemplatione detinebitur, donec ab aliis causis ad alia cogitandum determinetur. Rei itaque novae imaginatio in se considerata ejusdem naturae est, ac reliquae, et hac de causa ego Admirationem inter affectus non numero, nec causam video, cur ^[148] id facerem, quandoquidem haec Mentis distractio ex nulla causa positiva, quae Mentem ab aliis distrahat, oritur, sed tantum ex eo, quod causa, cur Mens ex unius rei contemplatione ad alia cogitandum determinatur, deficit. Tres igitur, (*ut in Schol. Prop. 11. huius monui*) tantum affectus primitivos seu primarios agnosco; nempe, Laetitiae, Tristitiae et Cupiditatis, nec alia de causa verba de Admiratione feci, quam quia usu factum est, ut quidam affectus, qui ex tribus primitivis derivantur, aliis nominibus indicari soleant, quando ad objecta,

eta, quae admiramur, referuntur; quae quidem ratio me ex aequo movet, ut etiam Contemptus definitionem his adjungam.

V. Contemptus est rei alicujus imaginatio, quae Mentem adeo parum tangit, ut ipsa Mens ex rei praesentia magis moveatur ad ea imaginandum, quae in ipsa re non sunt, quam quae in ipsa sunt. *Vid. Schol. Prop. 52. huius.*

Definitiones Venerationis et Dedignationis missas hic facio, quia nulli, quod sciam, affectus ex his nomen trahunt.

VI. Amor est Laetitia, concomitante idea causae externae.

EXPLIC. Haec Definitio satis clare Amoris essentiam explicat; illa vero Auctorum, qui definiunt *Amorem esse voluntatem amantis se iungendi rei amatae*, non Amoris essentiam, sed ejus proprietatem exprimit et, quia Amoris essentia non satis ab Auctoribus perspecta fuit, ideo neque ejus proprietatis ullum clarum conceptum habere potuerunt et hinc factum, ut eorum definitionem admodum obscuram esse omnes judicaverint. Verum notandum, cum dico, proprietatem esse in amante, se voluntate jungere rei amatae, me per voluntatem non intelligere consensum vel animi deliberationem, seu liberum decretum, (nam hoc fictitium esse demonstravimus Propositione 48. Partis 2.) nec etiam Cupiditatem se iungendi rei amatae, quando abest, vel perseverandi in ipsius praesentia, quando adest; potest namque amor absque hac aut illa Cupiditate concipi: sed per voluntatem me Acquiescentiam intelligere, quae est in amante ob rei amatae praesentiam, a qua Laetitia amantis corroboratur, aut saltem fovetur.

VII. Odium est Tristitia, concomitante idea causae externae.

Ex-

EXPLIC. Quae hic notanda sunt, ex dictis in praecedentis Definitionis Explicatione facile percipiuntur. *Vide praeterea Schol. Prop. 11. huius.*

VIII. Propensio est Laetitia, concomitante idea alicujus rei, quae per accidens causa est Laetitiae.

IX. Aversio est Tristitia, concomitante idea alicujus rei, quae per accidens causa est Tristitiae. *De his vide Schol. Prop. 15. hujus.*

X. Devotio est Amor erga eum, quem admiramur.

EXPLIC. Admirationem oriri ex rei novitate, ostendimus Propositione 52. hujus. Si igitur contingat, ut id, quod admiramur, saepe imaginemur, idem admirari desinemus; atque adeo videmus, Devotionis affectum facile in simplicem Amorem degenerare.

XI. Irrisio est Laetitia orta ex eo, quod aliquid, quod contemnimus in re, quam odimus, ei inesse imaginamur.

EXPLIC. Quatenus rem, quam odimus, contemnimus, eatenus de eadem exilientiam negamus, (*vide Schol. Prop. 52. huius*) et eatenus (*per Prop. 20. huius*) laetamur. Sed quoniam supponimus, hominem id, quod irridet, odio tamen habere, sequitur, hanc Laetitiam solidam non esse. *Vid. Schol. Prop. 47. huius.*

XII. Spes est inconstans Laetitia, orta ex ^[150] idea rei futurae, vel praeteritae, de cujus eventu aliquatenus dubitamus.

XIII. Metus est inconstans Tristitia, orta ex idea rei futurae, vel praeteritae, de cujus eventu aliquatenus dubitamus. *Vide de his Schol. 2. Prop. 18. huius.*

EXPLIC. Ex his definitionibus sequitur, non dari Spem sine Metu, neque Metum sine Spe. Qui enim

enim Spe pendet et de rei eventu dubitat, is aliquid imaginari supponitur, quod rei futurae existentiam secludit; atque adeo eatenus contristari, (*per Prop. 19. huius*) et consequenter, dum Sp^a pendet, metuer^e, ut res eveniat. Qui autem contra in Metu est, hoc est, de rei, quam odit, eventu dubitat, aliquid etiam imaginatur, quod ejusdem rei existentiam secludit; atque adeo *per Prop. 20. huius*, laetatur et consequenter eatenus Spem habet, ne eveniat.

XIV. Securitas est Laetitia, orta ex idea rei futurae, vel praeteritae, de qua dubitandi causa sublata est.

XV. Desperatio est Tristitia, orta ex idea rei futurae, vel praeteritae, de qua dubitandi causa sublata est.

EXPLIC. Oritur itaque ex Spe Securitas et ex Metu Desperatio, quando de rei eventu dubitandi causa tollitur, quod fit, quia homo rem praeteritam vel futuram adesse imaginatur et ut praesentem contemplatur; vel quia alia imaginatur, quae existentiam earum rerum secludunt, quae ipsi dubium injiciebant. Nam tametsi de rerum singularium eventu (*per Coroll. Prop. 31. p. 2.*) nunquam possumus esse certi; fieri tamen potest, ut de earum eventu non dubitemus. Aliud enim esse ostendimus (*vide Schol. Prop. 49. p. 2.*) de rei non dubitare, aliud rei certitudinem habere; atque adeo fieri potest, ut ex imagine rei praeteritae, aut futurae, eodem Laetitiae vel Tristitiae affectu afficiamur ac ex rei praesentis [¹³¹] imagine, ut in Propositione 18. hujus demonstravimus, quam cum ejusdem Scholio vide.

XVI. Gaudium est Laetitia, concomitante idea rei praeteritae, quae praeter Spem evenit.

XVII. Conscientiae morsus est Tristitia, concomitante idea rei praeteritae, quae praeter Spem evenit.

XVIII.

XVIII. Commiseratio est Tristitia, concomitante idea mali, quod alteri, quem nobis similem esse imaginamur, evenit. *Vid. Schol. Prop. 22. et Schol. Prop. 27. huius.*

EXPLIC. Inter Commiserationem et Misericordiam nulla videtur esse differentia, nisi forte, quod Commiseratio singularem affectum respiciat, Misericordia autem ejus habitum.

XIX. Favor est Amor erga aliquem, qui alteri benefecit.

XX. Indignatio est Odium erga aliquem, qui alteri malefecit.

EXPLIC. Haec nomina ex communi usu aliud significare scio. Sed meum institutum non est, verborum significationem, sed rerum naturam explicare, easque iis vocabulis indicare, quorum significatio, quam ex usu habent, a significatione, qua eadem usurpa e volo, non omnino abhorret, quod semel monuisse sufficiat. Caeterum horum affectuum causam vide in Corollario 1. Propositionis 27. et Schol. Propositionis 22. huius Partis.

XXI. Existimatio est de aliquo prae Amore plus iusto sentire.

XXII. Despectus est de aliquo prae Odio minus iusto sentire.

EXPLIC. Est itaque Existimatio Amoris et Despectus Odii effectus, sive proprietas; atque ^[132] adeo potest *Existimatio* etiam definiri, quod sit *Amor*, quatenus hominem ita afficit, ut de re amata plus iusto sentiat, et contra *Despectus*, quod sit *Odium*, quatenus hominem ita afficit, ut de eo, quem odio habet, minus iusto sentiat. Vide de his Schol. Prop. 26. huius.

XXIII. Invidia est Odium, quatenus hominem ita afficit, ut ex alterius felicitate contristetur et contra, ut ex alterius malo gaudeat.

Ex-

EXPLIC. Invidiae opponitur communiter Misericordia, quae proinde, invita vocabuli significatione, sic definiri potest:

XXIV. Misericordia est Amor, quatenus hominem ita afficit, ut ex bono alterius gaudeat et contra ut ex alterius malo contristetur.

EXPLIC. Caeterum de Invidia vide Schol. Prop. 24. et Schol. Prop. 32. hujus. Atque hi affectus Laetitiae et Tristitiae sunt, quos idea rei externae comitatur, tanquam causa per se, vel per accidens. Hinc ad alios transeo, quos idea rei internae comitatur, tanquam causa.

XXV. Acquiescentia in se ipso est Laetitia, orta ex eo, quod homo se ipsum, suamque agendi potentiam contemplatur.

XXVI. Humilitas est Tristitia, orta ex eo, quod homo suam impotentiam, sive imbecillitatem contemplatur.

EXPLIC. Acquiescentia in se ipso Humilitati opponitur, quatenus per eandem intelligimus Laetitiam, quae ex eo oritur, quod nostram agendi potentiam contemplamur; sed quatenus per ipsam etiam intelligimus Laetitiam, concomitante idea alicujus facti, quod nos ex Mentis libero decreto fecisse credimus, tum Poenitentiae opponitur, quae a nobis sic definitur:

XXVII. Poenitentia est Tristitia, concomitante idea alicujus facti, quod nos ex libero Mentis decreto fecisse credimus.

EXPLIC. Horum affectuum causas ostendimus in Schol. Prop. 51. hujus et Prop. 53, 54, et 55. hujus, ejusque Schol. De libero autem Mentis decreto vide Schol. Prop. 35. p. 2. Sed hic praeterea notandum venit, mirum non esse, quod omnes omnino actus, qui ex consuetudine *pravi* vocantur, sequatur

tur Tristitia et illos, qui *recti* dicuntur, Laetitia. Nam hoc ab educatione potissimum pendere, facile ex supra dictis intelligimus. Parentes nimirum, illos exprobrando, liberosque propter eosdem saepe objurgando, hos contra suadendo et laudando effecerunt, ut Tristitiae commotiones illis, Laetitiae vero his jungerentur. Quod ipsa etiam experientia comprobatur. Nam Consuetudo et Religio non est omnibus eadem; sed contra, quae apud alios sacra, apud alios profana et quae apud alios honesta, apud alios turpia sunt. Prout igitur unusquisque educatus est, ita facti alicujus poenitet, vel eodem gloriatur.

XXVIII. Superbia est de se prae amore sui plus justo sentire.

EXPLIC. Differt igitur Superbia ab Existimatione, quod haec ad objectum externum, Superbia autem ad ipsum hominem, de se plus justo sentientem, referatur. Caeterum, ut Existimatio Amoris, sic Superbia Philautiae effectus, vel proprietas est, quae propterea etiam definiri potest, quod sit *Amor sui, sive Acquiescentia in se ipso, quatenus hominem ita afficit, ut de se plus justo sentiat* (vid. Schol. Prop. 26. hujus). Huic affectui non datur contrarius. [154] Nam nemo de se, prae odio sui, minus justo sentit; imo nemo de se minus justo sentit, quatenus imaginatur, se hoc vel illud non posse. Nam quicquid homo imaginatur se non posse, id necessario imaginatur, et hac imaginatione ita disponitur, ut id agere revera non possit, quod se non posse imaginatur. Quamdiu enim imaginatur se hoc vel illud non posse, tamdiu ad agendum non est determinatus; et consequenter tamdiu impossibile ei est, ut id agat. Verum enim vero si ad illa attendamus, quae a sola opinione pendent, concipere poterimus fieri posse, ut homo de se minus justo sentiat; fieri enim potest, ut aliquis, dum tristis imbecillitatem contempletur suam,

suam, imaginetur, se ab omnibus contemni; idque, dum reliqui nihil minus cogitant, quam ipsum contemnere. Potest praeterea homo de se minus justo sentire, si aliquid de se in praesenti neget cum relatione ad futurum tempus, cujus est incertus; ut quod neget, se nihil certi posse concipere, nihilque nisi prava vel turpia posse cupere, vel agere etc. Possumus deinde dicere, aliquem de se minus justo sentire, cum videmus, ipsum ex nimio pudoris metu ea non audere, quae alii ipsi aequales audent. Hunc igitur affectum possumus Superbiae opponere, quem Abjectionem vocabo, nam ut ex Acquiescentia in se ipso Superbia, sic ex Humilitate Abjectio oritur, quae proinde a nobis sic definitur:

XXIX. Abjectio est de se prae Tristitia minus justo sentire.

EXPLICIT. Solemus tamen saepe Superbiae Humilitatem opponere; sed tum magis ad utriusque effectus, quam naturam attendimus. Solemus namque illum superbum vocare, qui nimis gloriatur, (*vide Schol. Prop. 50. hujus*) qui non nisi virtutes suas et aliorum non nisi vitia narrat, qui omnibus praeferrere vult et qui denique ea gravitate et ornatu incedit, quo solent alii, qui longe supra ipsum sunt positi. Contra illum humilem vocamus, qui saepius erubescit, qui sua vitia fatetur et aliorum virtutes narrat, qui omnibus cedit et qui denique submisso capite ambulat et se ornare negligit. Caeterum [153] hi affectus, nempe Humilitas et Abjectio, rarissimi sunt. Nam natura humana, in se considerata, contra eosdem, quantum potest, nititur; (*vide Prop. 15. et 54. hujus*) et ideo, qui maxime creduntur abjecti et humiles esse, maxime plerumque ambitiosi et invidi sunt.

XXX. Gloria est Laetitia, concomitante idea alicujus nostrae actionis, quam alios laudare imaginamur.

XXXI.

XXXI. Pudor est Tristitia, concomitante idea alicujus actionis, quam alios vituperare imaginamur.

EXPLIC. De his vide Scholium Propositionis 30. hujus Partis. Sed hic notanda est differentia, quae est inter Pudorem et Verecundiam. Est enim Pudor Tristitia, quae sequitur factum, cujus pudet. Verecundia autem est Metus, seu Timor Pudoris, quo homo continetur, ne aliquid turpe committat. Verecundiae opponi solet Impudentia, quae revera affectus non est, ut suo loco ostendam; sed affectuum nomina (ut jam monui) magis eorum usum, quam naturam respiciunt. Atque his Laetitiae et Tristitiae affectus, quos explicare proposueram, absolvi. Pergo itaque ad illos, quos ad Cupiditatem refero.

XXXII. Desiderium est Cupiditas, sive Appetitus re aliqua potiundi, quae ejusdem rei memoria fovetur et simul aliarum rerum memoria, quae ejusdem rei appetendae existentiam secludunt, coercetur.

EXPLIC. Cum alicujus rei recordamur, ut jam saepe diximus, eo ipso disponimur, ad eandem eodem affectu contemplandum, ac si res praesens adefset; sed haec dispositio, seu conatus, dum vigilamus, plerumque cohibetur ab imaginibus rerum, quae existentiam ejus, cujus recordamur, secludunt. Quando itaque rei meminimus, quae nos aliquo Laetitiae genere afficit, eo ipso conamur eandem, cum eodem Laetitiae affectu, ut praesentem contemplari; qui quidem conatus statim cohibetur ^[156] memoria rerum, quae illius existentiam secludunt. Quare Desiderium revera Tristitia est, quae Laetitiae opponitur illi, quae ex absentia rei, quam odimus, oritur, de qua vide Scholium Propositionis 47. hujus Partis. Sed quia nomen *desiderium* Cupidita-

tem respicere videtur, ideo hunc affectum ad Cupiditatis affectus refero.

XXXIII. Aemulatio est alicujus rei Cupiditas quae nobis ingeneratur ex eo, quod alios eandem Cupiditatem habere imaginamur.

EXPLIC. Qui fugit, quia alios [fugere, vel] timet, quia alios timere videt, vel etiam ille, qui ex eo, quod aliquem manum suam combussisse videt manum ad se contrahit, corpusque movet, quia ipsius manus combureretur, eum imitari quidem alterius affectum, sed non eundem aemulari dicemus non quia aliam aemulationis, aliam imitationis nominamus causam, sed quia usu factum est, ut illi tantum vocemus aemulum, qui id, quod honestum utile, vel jucundum esse judicamus, imitatur. Ceterum de Aemulationis causa vide Propositionem 2 hujus Partis cum ejus Scholio. Cur autem huic affectui plerumque juncta sit Invidia, de eo vide Propositionem 32. hujus cum ejusdem Scholio.

XXXIV. Gratia seu Gratitude est Cupiditas seu Amoris studium, quo ei benefacere conamur qui in nos pari amoris affectu beneficium contulit. *Vide Prop. 39. cum Schol. Prop. 41. hujus.*

XXXV. Benevolentia est Cupiditas benefacienti ei, cujus nos miseret. *Vide Schol. Prop. 27. huius.*

XXXVI. Ira est Cupiditas, qua ex Odio incitamur ad illi, quem odimus, malum inferendum. *Vide Prop. 39. hujus.*

XXXVII. Vindicta est Cupiditas, qua ex re^[137]ci proco Odio concitamur ad malum inferendum ei, qui nobis pari affectu damnum intulit. *Vide 2 Coroll. Prop. 40. hujus cum ejusdem Schol.*

XXXVIII. Crudelitas seu Saevitia est Cupiditas, qua aliquis concitatur ad malum inferendum ei, quem amamus, vel cujus nos miseret.

Ex

EXPLIC. Crudelitati opponitur Clementia, quae passio non est, sed animi potentia, qua homo iram et vindictam moderatur.

XXXIX. Timor est Cupiditas, majus, quod metuimus, malum minore vitandi. *Vide Schol. Prop. 39. hujus.*

XL. Audacia est Cupiditas, qua aliquis incitatur ad aliquid agendum cum periculo, quod ejus aequales subire metuunt.

XLI. Pusillanimitas dicitur de eo, cujus Cupiditas coërcetur timore periculi, quod ejus aequales subire audent.

EXPLIC. Est igitur Pusillanimitas nihil aliud, quam Metus alicujus mali, quod plerique non solent metuere; quare ipsam ad Cupiditatis affectus non refero. Eandem tamen hic explicare volui, quia, quatenus ad Cupiditatem attendimus, affectui Audaciae revera opponitur.

XLII. Consternatio dicitur de eo, cujus Cupiditas, malum vitandi, coërcetur admiratione mali, quod timet.

EXPLIC. Est itaque Consternatio Pusillanimitatis species. Sed quia Consternatio ex duplici Timore oritur, ideo commodius definiri potest, quod sit *Metus*, qui hominem stupefactum, aut fluctuantem ita continet, ut is malum amovere non possit. ^[158] Dico *stupefactum*, quatenus ejus Cupiditatem malum amovendi admiratione coërceri intelligimus. *Fluctuantem* autem dico, quatenus concipimus eandem Cupiditatem coërceri Timore alterius mali, quod ipsum aequè cruciat: unde fit, ut quodnam ex duobus avertat, nesciat. De his vide Schol. Prop. 39. et Schol. Prop. 52. hujus. Caeterum de Pusillanimitate et Audacia vide Schol. Prop. 51. hujus.

XLIII. Humanitas seu Modestia est Cupiditas ea faciendi, quae hominibus placent, et omittendi, quae displicent.

XLIV. Ambitio est immodica gloriae Cupiditas.

EXPLIC. Ambitio est Cupiditas, qua omnes affectus (*per Prop. 27. et 31. hujus*) foveantur et corroborantur; et ideo hic affectus vix superari potest. Nam quamdiu homo aliqua Cupiditate tenetur, hac simul necessario tenetur. *Optimus quisque*, inquit Cicero, *maxime gloria ducitur. Philosophi etiam libris, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt etc.*

XLV. Luxuria est immoderata convivendi Cupiditas, vel etiam Amor.

XLVI. Ebrietas est immoderata potandi Cupiditas et Amor.

XLVII. Avaritia est immoderata divitiarum Cupiditas et Amor.

XLVIII. Libido est etiam Cupiditas et Amor in commiscendis corporibus.

EXPLIC. Sive haec coeundi Cupiditas moderata sit, sive non sit, Libido appellari solet. Porro hi quinque affectus (*ut in Schol. Prop. 56. hujus monui*) contrarios non habent. Nam Modestia species est Ambitionis, de qua vide Schol. Prop. 29. hujus, Temperantiam deinde, Sobrietatem et Castitatem [139] Mentis potentiam, non autem passionem indicare, jam etiam monui. Et tamen fieri potest, ut homo avarus, ambitiosus, vel timidus a nimio cibo, potu et coitu abstineat, Avaritia tamen, Ambitio et Timor luxuriae, ebrietati vel castitati non sunt contrarii. Nam avarus in cibum et potum, alienum ingurgitare plerumque desiderat. Ambitiosus autem, modo speret fore clam, in nulla re sibi temperabit et si inter ebrios vivat et libidinosos, ideo quia ambitiosus

bitiosus est, proclivior erit ad eadem vitia. Timidus denique id, quod non vult, facit. Nam quamvis mortis vitandae causa divitias in mare projiciat, manet tamen avarus; et si libidinosus tristis est, quod sibi morem gerere nequeat, non desinit propterea libidinosus esse. Et absolute hi affectus non tam ipsos actus convivandi, potandi etc. respiciunt, quam ipsum Appetitum et Amorem. Nihil igitur his affectibus opponi potest, praeter Generositatem et Animositatem, de quibus in seqq.

Definitiones Zelotypiae et reliquarum animi fluctuationum silentio praetermittio, tam quia ex compositione affectuum, quos jam definivimus, oriuntur, quam quia pleraeque nomina non habent, quod ostendit ad usum vitae sufficere, easdem in genere tantummodo noscere. Caeterum ex Definitionibus affectuum, quos explicuimus, liquet, eos omnes a Cupiditate, Lactitia, vel Tristitia oriri, seu potius nihil praeter hos tres esse, quorum unusquisque variis nominibus appellari solet propter varias eorum relationes et denominationes extrinsecas. Si jam ad hos primitivos et ad ea, quae de natura Mentis supra diximus, attendere velimus, affectus, quatenus ad solam Mentem referuntur, sic definire poterimus;

AFFECT. GENERAL. DEFINIT. Affectus, qui animi Pathemia dicitur, est confusa idea, qua Mens majorem vel minorem sui Corporis, vel alicujus ejus partis, existendi vim, quam antea, affirmat et qua data ipsa Mens ad hoc potius, quam ad illud cogitandum determinatur.

EXPLIC. Dico primo Affectum seu passio- ^[109]
nem animi esse *confusam ideam*. Nam Mentem eatenus tantum pati, ostendimus, (*vide Prop. 3. hujus*) quatenus ideas inadaequatas sive confusas habet. Dico deinde, *qua mens majorem, vel minorem sui corporis, vel alicujus ejus partis existendi vim,*

vim, quam antea, affirmat. Omnes enim corporum ideae, quas habemus, magis nostri Corporis actualement constitutionem, (*per Coroll. 2. Prop. 16. p. 2.*) quam corporis externi naturam indicant; at haec, quae affectus formam constituit, Corporis, vel alicujus ejus partis constitutionem indicare vel exprimere debet, quam ipsum Corpus, vel aliqua ejus pars habet, ex eo, quod ipsius agendi potentia, sive existendi vis augetur vel minuitur, juvatur vel coercetur. Sed notandum, cum dico, *majorem, vel minorem existendi vim, quam antea*, me non intelligere, quod Mens praesentem Corporis constitutionem cum praeterita comparat, sed quod idea, quae affectus formam constituit, aliquid de corpore affirmat, quod plus minusve realitatis revera involvit, quam antea. Et quia essentia Mentis in hoc consistit, (*per Prop. 11. et 15. p. 2.*) quod sui Corporis actualement existentiam affirmat et nos per perfectionem ipsam rei essentiam intelligimus; sequitur ergo, quod Mens ad majorem minoremve perfectionem transit, quando ei aliquid de suo corpore, vel aliqua ejus parte affirmare contingit, quod plus, minusve realitatis involvit, quam antea. Cum igitur supra dixerim, Mentis cogitandi potentiam augeri vel minui, nihil aliud intelligere volui, quam quod Mens ideam sui Corporis, vel alicujus ejus partis formaverit, quae plus, minusve realitatis exprimit, quam de suo Corpore affirmaverat. Nam idearum praesentia et actualis cogitandi potentia ex objecti praesentia aestimatur. Addidi denique: *et qua data ipsa Mens ad hoc potius, quam ad aliud cogitandum determinatur*, ut praeter Laetitiae et Tristitiae naturam, quam prima definitionis pars explicat, Cupiditatis etiam naturam exprimerem.

ETHICES

PARS QVARTA, DE SERVITVTE HVMANA, SEV DE AFFECTVVM VIRIBVS.

P R A E F A T I O.

Humanam impotentiam in moderandis et coërcendis affectibus Servitutem voco; homo enim affecti- [161] bus obnoxius sui juris non est, sed fortunae; in cuius potestate ita est, ut saepe coactus sit, quanquam meliora sibi videat, deteriora tamen sequi. Hujus rei causam et quid praeterea affectus boni, vel mali habent, in hac Parte demonstrare proposui. Sed antequam incipiam, pauca de perfectione et imperfecte, deque bono et malo praefari lubet.

Qui rem aliquam facere constituit, eamque perfecit, rem suam perfectam esse, non tantum ipse, sed etiam unusquisque, qui mentem Auctoris illius operis et scopum recte noverit, aut se novisse crediderit, dicet. - Ex. gr. si quis aliquod opus (quod suppono nondum esse peractum) viderit, noveritque scopum Auctoris illius operis esse domum aedificare, is domum imperfectam esse dicet, et contra perfectam, simulatque opus ad finem, quem ejus Auctor eidem dare constituerat, perductum viderit. Verum si quis opus aliquod videt, cujus simile nunquam vide-
rat,

rat, nec mentem opificis novit, is sane scire non potest^[102] terit, opusne illud perfectum, an imperfectum sit. Atque haec videtur prima fuisse horum vocabulorum significatio. Sed postquam homines ideas universales formare et domuum, aedificiorum, turrium etc. exemplaria excogitare et alia rerum exemplaria aliis praeferre inceperunt, factum est, ut unusquisque id perfectum vocaret, quod cum universali idea, quam ejusmodi rei formaverat, viderat convenire, et id contra imperfectum, quod cum concepto suo exemplari minus convenire videret, quanquam ex opificis sententia consummatum plane esset. Nec alia videtur esse ratio, cur res naturales etiam, quae scilicet humana manu non sunt factae, perfectas aut imperfectas vulgo appellent; solent namque homines tam rerum naturalium, quam artificialium ideas formare universales, quas rerum veluti exemplaria habent, et quas naturam (quam nihil nisi alicujus finis causa agere existimant) intueri credunt, sibi quoque exemplaria proponere. Cum itaque aliquid in natura fieri vident, quod cum concepto exemplari, quod rei ejusmodi habent, minus convenit, ipsam naturam tum defecisse, vel peccavisse, remque illam imperfectam reliquisse, credunt. Videntur itaque homines consuevisse, res naturales perfectas aut imperfectas vocare, magis ex praejudicio, quam ex earum vera cognitione. Ostendimus enim in Primae Partis Appendice Naturam propter finem non agere; aeternum namque illud et infinitum Ens, quod Deum seu Naturam appellamus, eadem, qua existit, necessitate agit. Ex qua enim naturae necessitate existit, ex eadem ipsum agere ostendimus. (Prop. 16. p. 1.) Ratio igitur, seu causa, cur Deus, seu Natura agit et cur existit, una eademque est. Ut ergo nullius finis causa existit, nullius etiam finis causa^[103] agit; sed ut existendi, sic et agendi principium, vel finem habet nullum. Causa autem, quae finalis dici-

dicitur, nihil est praeter ipsum humanum appetitum, quatenus is alicujus rei veluti principium, seu causa primaria consideratur. Ex. gr. cum dicimus habitationem causam fuisse finalem huius aut illius domus, nihil tamen sane intelligimus aliud, quam quod homo ex eo, quod vitae domesticae commoda imaginatus est, appetitum habuit aedificandi domum. Quare habitatio, quatenus ut finalis causa consideratur, nihil est praeter hunc singularem appetitum, qui revera causa est efficiens, quae ut prima consideratur, quia homines suorum appetituum causas communiter ignorant. Sunt namque, ut jam saepe dixi, suarum quidem actionum et appetituum conscii, sed ignari causarum, a quibus ad aliquid appetendum determinantur. Quod praeterea vulgo aiunt, Naturam aliquando deficere, vel peccare, resque imperfectas producere, inter commenta numero, de quibus in Appendice Partis primae egi. Perfectio igitur et Imperfectio revera modi solummodo cogitandi sunt, nempe notiones, quas fingere solemus ex eo, quod eiusdem speciei, aut generis individua ad invicem comparamus: et hac de causa supra (Defin. 6. p. 2.) dixi me per realitatem et perfectionem idem intelligere; solemus enim omnia Naturae individua ad unum genus, quod generalissimum appellatur, revocare; nempe ad notionem entis, quae ad omnia absolute Naturae individua pertinet. Quatenus itaque Naturae individua ad hoc genus revocamus et ad invicem comparamus et alia plus entitatis seu realitatis, quam alia habere comperimus, eatenus alia aliis perfectiora esse dicimus; et quatenus iisdem aliquid tribuimus, quod negationem involvit, ut terminus, finis, impotentia etc. eatenus ipsa imperfecta appellamus, quia nostram Mentem non aequè ass- ^[104]
ciunt, ac illa, quae perfecta vocamus, et non quod ipsis aliquid, quod suum sit, deficiat, vel quod Natura peccaverit. Nihil enim naturae alicuius rei com-
petit;

petit, nisi id, quod ex necessitate naturae causae efficientis sequitur et quicquid ex necessitate naturae causae efficientis sequitur, id necessario fit.

Bonum et malum quod attinet, nihil etiam positivum in rebus, in se scilicet consideratis, indicant nec aliud sunt, praeter cogitandi modos, seu notiones, quas formamus ex eo, quod res ad invicem comparamus. Nam una eademque res potest eodem tempore bona et mala et etiam indifferens esse. Ex gr. Musica bona est Melancholico, mala lugenti. Furdo autem neque bona, neque mala. Verum quamvis se res ita habeat, nobis tamen haec vocabula retinenda sunt. Nam quia ideam hominis, tamquam naturae humanae exemplar, quod intueamur formare cupimus, nobis ex usu erit, haec eadem vocabula eo, quo dixi, sensu retinere. Per bonum itaque in seqq. intelligam id, quod certo scimus medium esse, ut ad exemplar humanae naturae, quod nobis proponimus, magis magisque accedamus. Per malum autem id, quod certo scimus impedire, quod minus idem exemplar referamus. Deinde homine perfectiores aut imperfectiores dicemus, quatenus ad hoc idem exemplar magis, aut minus accedunt. Nam apprime notandum est, cum dico, aliquem a minore ad maiorem perfectionem transire et contra me non intelligere, quod ex una essentia, seu forma in aliam mutatur (Equus namque ex gr. tam destruitur, si in hominem, quam si in insectum mutetur, sed quod eius agendi potentiam, quatenus haec per ipsius naturam intelligitur, augeri vel minui concipimus. Denique per perfectionem in genere realitatis [105] tem, uti dixi, intelligam, hoc est, rei cuiuscunque essentiam, quatenus certo modo existit et operatur, nulla ipsius durationis habita ratione. Nam nulla res singularis potest ideo dici perfectior, quod plus temporis in existendo perseveravit, quippe re-
rum.

rum duratio ex earum essentia determinari nequit; quandoquidem rerum essentia nullum certum et determinatum existendi tempus involvit; sed res quaecunque, sive ea perfectior sit, sive minus, eadem vi, qua existere incipit, semper in existendo perseverare poterit, ita ut omnes hac in re aequales sint.

DEFINIT. I. Per bonum id intelligam, quod certo scimus nobis esse utile.

II. Per malum autem id, quod certo scimus impedire, quo minus boni alicujus simus compotes.

De his praecedentem vide praefationem sub finem.

III. Res singulares voco contingentes, quatenus, dum ad earum solam essentiam attendimus, nihil invenimus, quod earum existentiam necessario ponat, vel quod ipsam necessario secludat.

IV. Easdem res singulares voco possibiles, quatenus, dum ad causas, ex quibus produci debent, attendimus, nescimus, an ipsae determinatae sint ad easdem producendum.

In Schol. 1. Prop. 33. p. 1. inter possibile et contingens nullam feci differentiam, quia ibi non opus erat haec accurate distinguere.

V. Per contrarios affectus in seqq. intelligam eos, qui hominem in diversum trahunt, quamvis ejusdem sint generis, ut luxuries et avaritia, quae [100] amoris sunt species; nec natura sed per accedens sunt contrarii.

VI. Quid per affectum erga rem futuram, praesentem et praeteritam intelligam, explicui in Schol. 1. et 2. Prop. 18. p. 3. quod vide.

Sed venit hic praeterea notandum, quod ut loci, sic etiam temporis distantiam non, nisi usque ad certum quendam limitem, possumus distincte imaginari; hoc est, sicut omnia illa objecta, quae ultra ducentos

centos pedes a nobis distant, seu quorum distantia a loco, in quo sumus, illam superat, quam distictè imaginamur, aequè a nobis distare et perire ac si in eodem plano essent, imaginari solemus; etiam objecta, quorum existendi tempus longè a praesenti intervallo abesse imaginamur, quae quod distinctè imaginari solemus, omnia aequè longe a praesenti distare imaginamur et ad unum quod temporis momentum referimus.

VII. Per finem, cujus causa aliquid facimus appetitum intelligo.

VIII. Per virtutem et potentiam idem intelligo, hoc est (*per Prop. 7. p. 3.*) virtus, quatenus ad hominem refertur, est ipsa hominis essentia sive natura, quatenus potestatem habet, quaedam efficiendi, quae per solas ipsius naturae leges possunt intelligi.

AXIOMA. Nulla res singularis in rerum natura datur, quae potentior et fortior non detur alia. Si quacunque data datur alia potentior, a qua illa destrui potest.

PROPOS. I. *Nihil, quod idea falsa positivum* [107] *habet, tollitur praesentia veri, quatenus verum*

DEMONSTR. Falsitas in sola privatione cognitionis, quam ideae inadaequatae involvunt, consistit, (*per Prop. 35. p. 2.*) nec ipsae aliquid habent positivum, propter quod falsae dicuntur; (*per Prop. 33. p. 2.*) Sed contra, quatenus ad Deum referuntur, verae sunt (*per Prop. 32. p. 2.*). Si igitur id quod idea falsa positivum habet, praesentia verum quatenus verum est, tolleretur, tolleretur ergo id verum a se ipsa, quod (*per Prop. 4. p. 3.*) est absurdum. Ergo Nihil, quod idea etc. Q. E. D.

SCHOL. Intelligitur haec Propositio clarius. 2. Coroll. Prop. 16. p. 2. Nam imaginatio ideae quae magis Corporis humani praesentem constituit

ne

nem, quam corporis externi naturam indicat, non quidem distincte, sed confuse; unde fit, ut Mens errare dicatur. Ex: gr. Cum solem intuemur, eundem ducentos circiter pedes a nobis distare imaginamur; in quo tamdiu fallimur, quamdiu veram ejus distantiam ignoramus. Cognita ejusdem distantia tollitur quidem error; sed non imaginatio, hoc est, idea solis, quae ejusdem naturam eatenus tantum explicat, quatenus Corpus ab eodem afficitur; adeoque, quamvis veram ejusdem distantiam noscamus, ipsum nihilominus prope nobis adesse imaginabimur. Nam ut in Schol. Prop. 55. p. 2. diximus, non ea de causa solem adeo propinquum imaginamur, quia ejus veram distantiam ignoramus; sed quia Mense eatenus magnitudinem solis concipit, quatenus Corpus ab eodem afficitur. Sic cum solis radii, aquae superficiei incidentes, ad nostros oculos reflectuntur, eundem perinde, ac si in aqua esset, imaginamur; tametsi verum ejus locum noverimus. Et sic reliquae imaginationes, quibus Mens fallitur, sive eae naturalem Corporis constitutionem, sive, quod ejusdem agendi potentiam augeri vel minui indicant, vero non sunt contrariae, nec ejusdem praesentia evanescunt. Fit quidem, cum falso [108] aliquod malum timemus, ut timor evanescat, audito vero nuntio; sed contra etiam fit, cum malum, quod certe venturum est, timemus, ut timor etiam evanescat, audito falso nuntio; atque adeo imaginationes non praesentia veri, quatenus verum, evanescunt; sed quia aliae occurrunt, iis fortiores, quae rerum, quas imaginamur, praesentem existentiam secludunt, ut Prop. 17. p. 2. ostendimus.

PROPOS. II. Nos eatenus patimur, quatenus Naturae sumus pars, quae per se absque aliis non potest concipi.

DEMONSTR. Nos tum pati dicimur, cum aliquid in nobis oritur, cujus non nisi partialis sumus causa,

causa, (*per Defin. 2. p. 3.*) hoc est, (*per Defin. 1. p. 3.*) aliquid, quod ex solis legibus nostrae naturae deduci nequit. Patimur igitur, quatenus Naturae sumus pars, quae per se absque aliis nequit concipi. *Q. E. D.*

PROPOS. III. *Vis, qua homo in existendo perseverat, limitata est et a potentia causarum externarum infinite superatur.*

DEMONSTR. Patet ex Axiomate hujus. Nam dato homine datur aliquid aliud, puta A potentius et dato A datur deinde aliud, puta B, ipso A potentius et hoc in infinitum; ac proinde potentia hominis potentia alterius rei definitur et a potentia causarum externarum infinite superatur. *Q. E. D.*

PROPOS. IV. *Fieri non potest, ut homo non sit Naturae pars et ut nullas possit pati mutationes, nisi, quae per solam suam naturam possint intelligi, quarumque adaequata sit causa.*

[199] **DEMONSTR.** Potentia, qua res singulares et consequenter homo suum Esse conservat, est ipsa Dei, sive Naturae potentia (*per Coroll. Prop. 24. p. 2.*), non quatenus infinita est; sed quatenus per humanam actualem essentiam explicari potest (*per Prop. 7. p. 3.*). Potentia itaque hominis, quatenus per ipsius actualem essentiam explicatur, pars est infinitae Dei seu Naturae potentiae, hoc est (*per Prop. 34. p. 1.*), essentiae. Quod erat primum. Deinde si fieri possit, ut homo nullas possit pati mutationes, nisi, quae per solam ipsius hominis naturam possint intelligi, sequeretur (*per Prop. 4. et 6. p. 3.*) ut non possit perire, sed ut semper necessario existeret; atque hoc sequi deberet ex causa, cujus potentia finita aut infinita sit, nempe vel ex sola hominis potentia, qui scilicet potis esset, ut a se removeret reliquas mutationes, quae a causis externis oriri possent; vel infinita Naturae potentia, a qua omnia singularia ita dirigere-

rigerentur, ut homo nullas alias posset pati mutationes, nisi quae ipsius conservationi inserviunt. At primum (*per Prop. praeced. cujus demonstratio universalis est et ad omnes res singulares applicari potest*) est absurdum; ergo si fieri potest, ut homo nullas pateretur mutationes, nisi quae per solam ipsius hominis naturam possent intelligi, et consequenter (*sicut jam ostendimus*) ut semper necessario existeret, id sequi deberet ex Dei infinita potentia; et consequenter (*per Prop. 16. p. 1.*) ex necessitate divinae naturae, quatenus alicujus hominis idea affectus consideratur, totius Naturae ordo, quatenus ipsa sub Extensionis et Cogitationis attributis concipitur, deduci deberet; atque adeo (*per Prop. 21. p. 2.*) sequeretur, ut homo esset infinitus, quod (*per 1. part. hujus Demonstrationis*) est absurdum. Fieri itaque nequit, ut homo ullas alias patiatur mutationes, nisi quarum ipse adaequata sit causa. Q. E. D.

COROLL. Hinc sequitur, hominem necessario passionibus esse semper obnoxium, communemque Naturae ordinem sequi et eidem parere, seseque eisdem, quantum rerum natura exigit, accommodare.

PROPOS. V. *Vis et incrementum cuiuscunque passionis, eiusque in existendo perseverantia non [170] definitur potentia, qua nos in existendo perseverare conamur, sed causae externae potentia cum nostra comparata.*

DEMONSTR. Passionis essentia non potest per solam nostram essentiam explicari (*per Defin. 1. et 2. p. 3.*), hoc est (*per Prop. 7. p. 3.*), passionis potentia definiri nequit potentia, qua in nostro Esse perseverare conamur; sed (*ut Prop. 16. p. 2. ostensum est*) definiri necessario debet potentia causae externae cum nostra comparata. Q. E. D.

PROPOSIT. VI. *Vis alicuius passionis seu affectus reliquas hominis actiones, seu potentiam, superare potest, ita ut affectus pertinaciter homini adhaereat.*

DEMONSTR. Vis et incrementum cujuscunque passionis, ejusque in existendo perseverantia definitur potentia causae externae cum nostra comparata; (per Prop. praec.) adeoque (per Prop. 3. huius) hominis potentiam superare potest etc. Q. E. D.

PROPOS. VII. *Affectus nec coërceri nec tolli potest, nisi per affectum contrarium et fortiolem affectu coërcendo.*

DEMONSTR. Affectus, quatenus ad Mentem refertur, est idea, qua Mens majorem, vel minorem sui corporis existendi vim, quam antea, asseruat (per generalem Affectuum definitionem, quae reperitur sub finem Tertiae Partis). Cum igitur Mens aliquo affectu conflictatur, Corpus afficitur simul affectione, qua ejus agendi potentia augetur vel minuitur. Porro haec Corporis affectio (per Prop. 5. huius) vim a sua causa accipit perseverandi in suo Esse; quae proinde nec coërceri, nec tolli potest, nisi a causa corporea (per Prop. 6. p. 2.), quae Corpus afficiat affectione illi contraria (per Prop. 5. p. 3.) et fortiore (per Axiom. 1. huius): atque adeo (per Prop. 12. p. 2.) Mens afficitur idea affectionis fortioris et contrariae priori; hoc est (per general. affectuum Defin.) Mens afficitur affectu fortiori et contrario priori, qui scilicet prioris existentiam secludet vel tollit; ac proinde affectus nec tolli, nec coërceri potest, nisi per affectum contrarium et fortiolem. Q. E. D.

COROLL. Affectus, quatenus ad Mentem refertur, nec coërceri, nec tolli potest, nisi per ideam Corporis affectionis contrariae et fortioris affectione, qua patimur. Nam affectus, quo patimur, nec coër-

coërceri, nec tolli potest, nisi per affectum eodem fortio- rem, eique contrarium (*per Prop. praec.*), hoc est (*per gener. affect. Defin.*), nisi per ideam Corporis affectionis fortioris et contrariae affectioni, qua patimur.

PROPOS. VIII. *Cognitio boni et mali nihil aliud est, quam Laetitiae vel Tristitiae affectus, quatenus ejus sumus conscii.*

DEMONSTR. Id bonum, aut malum vocamus, quod nostro Esse conservando prodest, vel obest (*per Defin. 1. et 2. huius*); hoc est (*per Prop. 7. p. 3.*), quod nostram agendi potentiam auget vel minuit, juvat vel coërcet. Quatenus itaque (*per Defin. Laetitiae et Tristitiae, quas vide in Schol. Prop. 11. p. 3.*) rem aliquam nos Laetitia vel Tristitia afficere percipimus, eandem bonam, aut malam vocamus; atque adeo boni et mali cognitio, nihil aliud est, quam Laetitiae vel Tristitiae idea, quae ex ipso Laetitiae vel Tristitiae affectu necessario sequitur (*per Prop. 22. p. 2.*). At haec idea eodem modo unita est affectui, ac Mens unita est Corpori (*per Prop. 21. p. 2.*), hoc est (*ut in Schol. ejusdem Prop. ostensum*), haec idea ab ipso affectu, sive (*per gen. affect. Defin.*) ab idea Corporis affectionis revera non distinguitur; [172] nisi solo conceptu; ergo haec cognitio boni et mali nihil est aliud; quam ipse affectus, quatenus ejusdem sumus conscii. Q. E. D.

PROPOS. IX. *Affectus, cujus causam in praesenti nobis adesse imaginamur, fortior est, quam si eandem non adesse imaginaremur.*

DEMONSTR. Imaginatio est idea, qua Mens rem ut praesentem contemplatur, (*vide eius Defin. in Schol. Pr. 17. p. 2.*) quae tamen magis Corporis humani constitutionem, quam rei externae naturam indicat (*per Coroll. 2. Prop. 16. p. 2.*). Est igitur affectus (*per gen. affect. Defin.*) imaginatio, quate-
 O nus

nus corporis constitutionem indicat. At imaginatio (per Prop. 17 p. 2.) intensior est, quamdiu nihil imaginamur, quod rei externae praesentem existentiam secludit; ergo etiam affectus, cujus causam in praesenti nobis aesse imaginamur, intensior seu fortior est, quam si eandem non aesse imaginaremur.
Q. E. D.

SCHOL. Cum supra in Propositione 18. Partis 5. dixerim, nos ex rei futurae, vel praeteritae imagine eodem affectu affici, ac si res, quam imaginamur, praesens esset, expresse monui, id verum esse, quatenus ad solam ipsius rei imaginem attendimus; est enim ejusdem naturae, sive res imaginati simus, sive non simus: sed non negavi eandem debiliorem reddi, quando alias res nobis praesentes contemplamur, quae rei futurae praesentem existentiam secludunt, quod tum monere neglexi, quia in hac Parte de affectuum viribus agere constitueram.

COROLL. Imago rei futurae, vel praeteritae, hoc est, rei, quam cum relatione ad tempus futurum, vel praeteritum secluso praesenti contemplamur, caeteris paribus, debilior est imagine rei praesentis, et consequenter affectus erga rem futuram, [13] vel praeteritam, caeteris paribus, remissior est affectu erga rem praesentem.

PROPOS. X. Erga rem futuram, quam cito affuturam imaginamur, intensius afficimur, quam si ejus existendi tempus longius a praesenti distare imaginaremur; et memoria rei, quam non diu praeteriisse imaginamur, intensius etiam afficimur, quam si eandem diu praeteriisse imaginaremur.

DEMONSTR. Quatenus enim rem cito affuturam, vel non diu praeteriisse imaginamur, eo ipso aliquid imaginamur, quod rei praesentiam minus secludit, quam si ejusdem futurum existendi tempus longius a praesenti distare, vel quod dudum praeter-

ierit,

ierit, imaginaremur; (ut per se notum) adeoque (per praeced. Prop.) eatenus intensius erga eandem afficiemur. Q. E. D.

SCHOL. Ex iis, quae ad Definitionem 6. huius Partis notavimus, sequitur, nos erga objecta, quae a praesenti longiori temporis intervallo distant, quam quod imaginando determinare possumus, quamvis ab invicem longo temporis intervallo distare intelligamus, aequè tamen remisse affici.

PROPOS. XI. *Affectus erga rem, quam ut necessariam imaginamur, caeteris paribus, intensior est, quam erga possibilem, vel contingentem, sive non necessariam.*

DEMONSTR. Quatenus rem aliquam necessariam esse imaginamur, eatenus ejus existentiam affirmamus, et contra rei existentiam negamus, quatenus eandem non necessariam esse imaginamur; (per Schol. 1. Prop. 53. p. 1.) ac proinde (per Prop. 9. huius) affectus erga rem necessariam, caeteris paribus, intensior est, quam erga non necessariam. Q. E. D.

PROPOS. XII. *Affectus erga rem, quam scimus in praesenti non existere et quam ut possibilem imaginamur, caeteris paribus, intensior est, quam erga contingentem.*

DEMONSTR. Quatenus rem ut contingentem imaginamur, nulla alterius rei imagine afficiemur, quae rei existentiam ponat: (per Defin. 3. huius) sed contra (secundum Hypothesin) quaedam imaginamur, quae ejusdem praesentem existentiam secludunt. At quatenus rem in futurum possibilem esse imaginamur, eatenus quaedam imaginamur, quae ejusdem existentiam ponunt, (per Defin. 4. huius) hoc est, (per Prop. 18. p. 3.) quae Spem, vel Metum foveant; atque adeo affectus erga rem possibilem vehementior est. Q. E. D.

COROLL. Affectus erga rem, quam scimus in praesenti non existere, et quam ut contingentem imaginamur, multo remissior est, quam si rem in praesenti nobis adesse imaginaremur.

DEMONSTR. Affectus erga rem, quam in praesenti existere imaginamur, intensior est, quam si eandem ut futuram imaginaremur, (*per Coroll. Prop. 9. hujus*) et multo vehementior est, si tempus futurum a praesenti non multum distare imaginaremur (*per Prop. 10. hujus*). Est itaque affectus erga rem, cujus existendi tempus longe a praesenti distare imaginamur, multo remissior, quam si eandem ut praesentem imaginaremur et nihilominus (*per Prop. praec.*) intensior est, quam si eandem rem ut contingentem imaginaremur; atque adeo affectus erga rem contingentem multo remissior erit, quam si rem in praesenti nobis adesse imaginaremur. *Q. E. D.*

PROPOS. XIII. *Affectus erga rem contingentem, [175] quam scimus in praesenti non existere, caeteris paribus, remissior est, quam affectus erga rem praeteritam.*

DEMONSTR. Quatenus rem ut contingentem imaginamur, nulla alterius rei imagine afficimur; quae rei existentiam ponat (*per Defini. 3. hujus*). Sed contra (*secundum Hypothesin*) quaedam imaginamur, quae ejusdem praesentem existentiam secludunt. Verum quatenus eandem cum relatione ad tempus praeteritum imaginamur, eatenus aliquid imaginari supponimur, quod ipsam ad memoriam redigit, sive quod rei imaginem excitat, (*vide Prop. 18. p. 2. cum ejusdem Schol.*) ac proinde eatenus efficit, ut ipsam, ac si praesens esset, contemplemur (*per Coroll. Prop. 17. p. 2.*). Atque adeo (*per Prop. 9. hujus*) affectus erga rem contingentem, quam scimus in praesenti non existere, caeteris paribus, remissior erit, quam affectus erga rem praeteritam. *Q. E. D.*

PRO-

PROPOS. XIV. *Vera boni et mali cognitio, quatenus vera, nullum affectum coercere potest; sed tunc in quatenus ui affectus consideratur.*

DEMONSTR. Affectus est idea, qua Mens majorem, vel minorem sui Corporis existendi vim, quam antea, affirmat; (per gen. Aff. Defin.) atque adeo (per Prop. 1. hujus) nihil positivum habet, quod praesentia veri tolli possit; et consequenter vera boni et mali cognitio, quatenus vera, nullum affectum coercere potest. At quatenus affectus est, vide Prop. 8. hujus) si fortior affectu coercendo sit, eatenus tantum (per Prop. 7. hujus) affectum coercere poterit. Q. E. D.

PROPOS. XV. *Cupiditas, quae ex vera boni et mali cognitione oritur, multis aliis Cupiditatibus, quae ex affectibus, quibus conflictamur, oriuntur, restringi vel coerceri potest.*

DEMONSTR. Ex vera boni et mali cognitione, quatenus haec (per Prop. 8. hujus) affectus est, oritur necessario Cupiditas, (per 1. Affect. Def.) quae eo est major, quo affectus, ex quo oritur, major est (per Prop. 37. p. 3.). Sed quia haec Cupiditas (per Hypothesin) ex eo, quod aliquid vere intelligimus, oritur, sequitur ergo ipsa in nobis, quatenus agimus; (per Prop. p. 3.) atque adeo per solam nostram essentiam debet intelligi; (per Defin. 2. p. 3.) et consequenter (per Prop. 7. p. 3.) ejus vis et incrementum sola humana potentia definiri debet. Porro Cupiditates, quae ex affectibus, quibus conflictamur, oriuntur, eo etiam majores sunt, quo hi affectus vehementiores erunt; atque adeo earum vis et incrementum (per Prop. 5. huius) potentiam causarum externarum definiri debet, quae, si cum nostra compareretur, nostram potentiam indefinite superat; (per Prop. 3. huius) atque adeo Cupiditates, quae ex similibus affectibus oriuntur, vehementiores esse possunt illa, quae ex vera boni et mali cognitione oriuntur,

tur, ac proinde (per Prop. 7. huius) eandem coërcere, vel restringere poterunt. Q. E. D.

PROPOS. XVI. *Cupiditas, quae ex cognitione boni et mali, quatenus haec cognitio futurum respicit, oritur facilius rerum Cupiditate, quae in praesentia suaves sunt, coërceri, vel restringi potest.*

DEMONSTR. Affectus erga rem, quam futuram imaginamur, remissior est, quam erga praesentem (per Coroll. Prop. 9. huius). At Cupiditas, quae ex vera boni et mali cognitione oritur; tamen si haec cognitio circa res, quae in praesentia bonae sunt, versetur. restringi, vel coërceri potest aliqua temeraria Cupiditate; (per Prop. praeced. cuius demonstr. universalis est) ergo Cupiditas, quae ex eadem cognitione, quatenus haec futurum respicit, oritur, facilius coërceri, vel restringi poterit etc. Q. E. D.

PROPOS. XVII. *Cupiditas, quae oritur ex vera boni et mali cognitione, quatenus haec circa res contingentes versatur, multo adhuc facilius coërceri potest, Cupiditate rerum, quae praesentes sunt.*

DEMONSTR. Propositio haec eodem modo, ac Prop. praeced. demonstratur ex Coroll. Prop. 12. huius.

SCHOL. His me causam ostendisse credo, cur homines opinione magis, quam vera ratione commoveantur et cur vera boni et mali cognitio animi commotiones excitet et saepe omni libidinis generi cedat; unde illud Poëtae natum: *Video meliora, proboque, deteriora sequor.* Quod idem etiam Ecclesiastes in mente habuisse videtur; cum dixit: *Qui auget scientiam, auget dolorem.* Atque haec non eum in finem dico, ut inde concludam, praestabilius esse ignorare, quam scire, vel quod stulto intelligens in moderandis affectibus nihil intersit; sed ideo quia necesse est, nostrae naturae tam potentiam, quam impotentiam noscere, ut determinare pos-

possimus, quid ratio in moderandis affectibus possit et quid non possit; et in hac Parte de sola humana impotentia me acturum dixi. Nam de Rationis in affectus potentia separatim agere constitui.

PROPOS. XVIII. *Cupiditas, quae ex Laetitia oritur, caeteris paribus, fortior est Cupiditate, quae ex Tristitia oritur.*

DEMONSTR. Cupiditas est ipsa hominis essentia, (per 1. affect. Defin.) hoc est, (per Prop. 7. p. 3.) conatus, quo homo in suo Esse perseverare conatur. Quare Cupiditas, quae ex Laetitia oritur, ipso [178] Laetitiae affectu (per Defin. Laetitiae, quam vide in Schol Prop 11 p 3.) juvatur, vel augetur; quae autem contra ex Tristitia oritur, ipso Tristitiae affectu (per idem Schol) minuitur, vel cœscetur; atque adeo vis Cupiditatis, quae ex Laetitia oritur, potentia humana, simul et potentia causae externae; quae autem ex Tristitia, sola humana potentia deficiendi debet, ac proinde hac illa fortior est. Q. E. D.

SCHOL. His paucis humanae impotentiae et inconstantiae causas, et cur homines rationis praecepta non servant, explicui. Superest jam, ut ostendare, quid id sit, quod ratio nobis praescribit et quin in affectus cum rationis humanae regulis conveniant; quinam contra iisdem contrarii sint. Sed antequam haec prolixo nostro Geometrico ordine demonstrare incipiam, lubet ipsa rationis dictamina hic prius breviter ostendere, ut ea, quae sentio, facilius ab unoquoque percipiantur. Cum ratio nihil contra naturam postulet, postulat ergo ipsa, ut unusquisque se ipsum amet, suum utile, quod revera utile est, quaerat et id omne, quod hominem ad majorem perfectionem revera ducit, appetat et absolute, ut unusquisque suum Esse, quantum in se est, conservare conatur. Quod quidem tam necessario verum est, quam, quod totum sit sua parte majus (vide Prop 4. p. 3.). Deinde quandoquidem virtus (per Defin 8. huius)

huius) nihil aliud est, quam ex legibus propriae naturae agere et nemo suum Esse *per Prop. 7. p. 3.*) conservare conetur, nisi ex propriae suae naturae legibus; hinc sequitur *primo*, virtutis fundamentum esse ipsum conatum, proprium Esse conservandi, et felicitatem in eo consistere, quod homo suum Esse conservare potest. *Secundo* sequitur, virtutem propter se esse appetendam, nec quicquam, quod ipsa praestabilius, aut quod utilius nobis sit, dari, cujus causa deberet appeti. *Tertio* denique sequitur, eos, qui se interficiunt, animo esse impotentes, eosque a causis externis, suae naturae repugnantibus, prorsus vinci. Porro ex Postulato 4. Partis 2. sequitur, nos efficere nunquam posse, ut nihil extra nos indigeamus ad nostrum Esse conservandum et ut ita vivamus, ut nullum commercium cum rebus, quae extr[ⁱⁿ]tra nos sunt, habeamus; et, si praeterea nostram Mentem spectemus, sane nositer intellectus imperfectior esset. si Mens sola esset, nec quicquam praeter se ipsam intelligeret. Multa igitur extra nos dantur, quae nobis utilia, quaeque propterea appetenda sunt. Ex his nulla praestantiora excogitari possunt, quam ea, quae cum nostra natura prorsus conveniunt. Si enim duo ex. gr. ejusdem prorsus naturae individua invicem junguntur, individuum componunt singulo duplo potentius. Homini igitur nihil homine utilius; nihil, inquam, homines praestantius ad suum Esse conservandum, optare possunt, quam quod omnes in omnibus ita conveniant, ut omnium Mentes et Corpora unam quasi Mentem, unumque Corpus componant et omnes simul, quantum possunt, suum Esse conservare conentur, omnesque simul omnium commune utile sibi quaerant; ex quibus sequitur, homines, qui ratione gubernantur, hoc est, homines, qui ex ductu rationis suum utile quaerunt, nihil sibi appetere, quod reliquis hominibus non cupiant, atque adeo eosdem justos, fidos, atque honestos esse.

Hacc

Haec illa rationis dictamina sunt, quae hic paucis ostendere proposueram, antequam eadem prolixiori ordine demonstrare inciperem, quod ea de causa feci, ut, si fieri posset, eorum attentionem mihi conciliarem, qui credunt, hoc principium, quod scilicet unusquisque suum utile quaerere tenetur, impietatis, non autem virtutis et pietatis esse fundamentum. Postquam igitur rem sese contra habere breviter ostenderim, pergo ad eandem eadem via, qua hucusque progressi sumus, demonstrandum.

PROPOS. XIX. *Id unusquisque ex legibus suae naturae necessario appetit vel averfatur; quod bonum vel malum esse judicat.*

DEMONSTR. Boni et mali cognitio est (*per Prop. 8. hujus*) ipse Laetitiae vel Tristitiae affectus, quatenus ejusdem sumus conscii; ac proinde (*per Prop. 28. p. 3.*) id unusquisque necessario appetit, quod bonum, et contra id averfatur, quod malum esse [183] judicat. Sed hic appetitus nihil aliud est, quam ipsa hominis essentia, seu natura (*per Defin. App. quam vide in Schol. Prop. 9. p. 3. et 1. Aff. Defin.*). Ergo unusquisque ex solis suae naturae legibus id necessario appetit vel averfatur etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XX. *Quo magis unusquisque suum utile quaerere, hoc est, suum Esse conservare conatur et potest, eo magis virtute praeditus est; contra quatenus unusquisque suum utile, hoc est, suum Esse conservare negligit, eatenus est impotens.*

DEMONSTR. Virtus est ipsa humana potentia, quae sola hominis essentia definitur (*per Defin. 8. hujus*), hoc est (*per Prop. 7. p. 3.*), quae solo conatu, quo homo in suo Esse perseverare conatur, definitur. Quo ergo unusquisque magis suum Esse conservare conatur et potest, eo magis virtute praeditus est et consequenter (*per Prop. 4. et 6. p. 3.*), quatenus aliquis

PROPOSIT. VI. *Vis alicuius passionis seu affectus reliquas hominis actiones, seu potentiam, superare potest, ita ut affectus pertinaciter homini adhaereat.*

DEMONSTR. Vis et incrementum cujuscunque passionis, ejusque in existendo perseverantia definitur potentia causae externae cum nostra comparata; (per Prop. praec.) adeoque (per Prop. 3. huius) hominis potentiam superare potest etc. Q. E. D.

PROPOS. VII. *Affectus nec coërceri nec tolli potest, nisi per affectum contrarium et fortiozem affectu coërcendo.*

DEMONSTR. Affectus, quatenus ad Mentem refertur, est idea, qua Mens majorem, vel minorem sui corporis existendi vim, quam antea, affirmat (per generalem Affectuum definitionem, quae reperitur sub finem Tertiae Partis). Cum igitur Mens aliquo affectu conflictatur, Corpus afficitur simul affectione, qua ejus agendi potentia augetur vel minuitur. Porro haec Corporis affectio (per Prop. 5. huius) vim a sua causa accipit perseverandi in suo Esse; quae proinde nec coërceri, nec tolli potest, nisi a causa corporea (per Prop. 6. p. 2.), quae Corpus afficiat affectione illi contraria (per Prop. 5. p. 3.) et fortiore (per Axiom. 1. huius): atque adeo (per Prop. 12. p. 2.) Mens afficitur idea affectionis fortioris et contrariae priori; hoc est (per general. affectuum Defin.) Mens afficitur affectu fortiori et contrario priori, qui scilicet prioris existentiam secludet vel tollit; ac proinde affectus nec tolli, nec coërceri potest, nisi per affectum contrarium et fortiozem. Q. E. D.

COROLL. Affectus, quatenus ad Mentem refertur, nec coërceri, nec tolli potest, nisi per ideam Corporis affectionis contrariae et fortioris affectione, qua patimur. Nam affectus, quo patimur, nec coërc-

coërceri, nec tolli potest, nisi per affectum eodem fortio- rem, eique contrarium (*per Prop. praec.*), hoc est (*per gener. affect. Defin.*), nisi per ideam Corporis affectionis fortioris et contrariae affectioni, qua patimur.

PROPOS. VIII. *Cognitio boni et mali nihil aliud est, quam Laetitiae vel Tristitiae affectus, quatenus ejus sumus conscii.*

DEMONSTR. Id bonum, aut malum vocamus, quod nostro Esse conservando prodest, vel obest (*per Defin. 1. et 2. huius*); hoc est (*per Prop. 7. p. 3.*), quod nostram agendi potentiam auget vel minuit, juvat vel coërcet. Quatenus itaque (*per Defin. Laetitiae et Tristitiae, quas vide in Schol. Prop. 11. p. 3.*) rem aliquam nos Laetitia vel Tristitia afficere percipimus, eandem bonam, aut malam vocamus; atque adeo boni et mali cognitio, nihil aliud est, quam Laetitiae vel Tristitiae idea, quae ex ipso Laetitiae vel Tristitiae affectu necessario sequitur (*per Prop. 22. p. 2.*). At haec idea eodem modo unita est affectui, ac Mens unita est Corpori (*per Prop. 21. p. 2.*), hoc est (*ut in Schol. ejusdem Prop. ostensum*), haec idea ab ipso affectu, sive (*per gen. affect. Defin.*) ab idea Corporis affectionis revera non distinguitur; [172] nisi solo conceptu; ergo haec cognitio boni et mali nihil est aliud, quam ipse affectus, quatenus ejusdem sumus conscii. Q. E. D.

PROPOS. IX. *Affectus, cujus causam in praesenti nobis adesse imaginamur, fortior est, quam si eandem non adesse imaginaremur.*

DEMONSTR. Imaginatio est idea, qua Mens rem ut praesentem contemplatur, (*vide eius Defin. in Schol. Pr. 17. p. 2.*) quae tamen magis Corporis humani constitutionem, quam rei externae naturam indicat (*per Coroll. 2. Prop. 16. p. 2.*). Est igitur affectus (*per gen. affect. Defin.*) imaginatio, quate-

ierit, imaginaremur; (ut per se notum) adeoque (per praeced. Prop.) eatenus intensius erga eandem afficiemur. Q. E. D.

SCHOL. Ex iis, quae ad Definitionem 6. huius Partis notavimus, sequitur, nos erga objecta, quae a praesenti longiori temporis intervallo distant, quam quod imaginando determinare possumus, quamvis ab invicem longo temporis intervallo distare intelligamus, aeque tamen remisse affici.

PROPOS. XI. *Affectus erga rem, quam ut necessariam imaginamur, caeteris paribus, intensior est, quam erga possibilem, vel contingentem, sive non necessariam.*

DEMONSTR. Quatenus rem aliquam necessariam esse imaginamur, eatenus ejus existentiam affirmamus, et contra rei existentiam negamus, quatenus eandem non necessariam esse imaginamur; (per Schol. 1. Prop. 33. p. 1.) ac proinde (per Prop. 9. huius) affectus erga rem necessariam, caeteris paribus, [174] intensior est, quam erga non necessariam. Q. E. D.

PROPOS. XII. *Affectus erga rem, quam scimus in praesenti non existere et quam ut possibilem imaginamur, caeteris paribus, intensior est, quam erga contingentem.*

DEMONSTR. Quatenus rem ut contingentem imaginamur, nulla alterius rei imagine afficiemur, quae rei existentiam ponat: (per Defin. 3. huius) sed contra (secundum Hypothesin) quaedam imaginamur, quae ejusdem praesentem existentiam secludunt. At quatenus rem in futurum possibilem esse imaginamur, eatenus quaedam imaginamur, quae ejusdem existentiam ponunt, (per Defin. 4. huius) hoc est, (per Prop. 18. p. 3.) quae Spem, vel Metum foveant; atque adeo affectus erga rem possibilem vehementior est. Q. E. D.

COROLL. Affectus erga rem, quam scimus in praesenti non existere, et quam ut contingentem imaginamur, multo remissior est, quam si rem in praesenti nobis adesse imaginaremur.

DEMONSTR. Affectus erga rem, quam in praesenti existere imaginamur, intensior est, quam si eandem ut futuram imaginaremur, (*per Coroll. Prop. 9. hujus*) et multo vehementior est, si tempus futurum a praesenti non multum distare imaginaremur (*per Prop. 10. hujus*). Est itaque affectus erga rem, cujus existendi tempus longe a praesenti distare imaginamur, multo remissior, quam si eandem ut praesentem imaginaremur et nihilominus (*per Prop. praec.*) intensior est, quam si eandem rem ut contingentem imaginaremur; atque adeo affectus erga rem contingentem multo remissior erit, quam si rem in praesenti nobis adesse imaginaremur. *Q. E. D.*

PROPOS. XIII. *Affectus erga rem contingentem, [175] quam scimus in praesenti non existere, caeteris paribus, remissior est, quam affectus erga rem praeteritam.*

DEMONSTR. Quatenus rem ut contingentem imaginamur, nulla alterius rei imagine afficimur, quae rei existentiam ponat (*per Defn. 3. hujus*). Sed contra (*secundum Hypothesin*) quaedam imaginamur, quae ejusdem praesentem existentiam secludunt. Verum quatenus eandem cum relatione ad tempus praeteritum imaginamur, eatenus aliquid imaginari supponimur, quod ipsam ad memoriam redigit, sive quod rei imaginem excitat, (*vide Prop. 18. p. 2. cum ejusdem Schol.*) ac proinde eatenus efficit, ut ipsam, ac si praesens esset, contemplemur (*per Coroll. Prop. 17. p. 2.*). Atque adeo (*per Prop. 9. hujus*) affectus erga rem contingentem, quam scimus in praesenti non existere, caeteris paribus, remissior erit, quam affectus erga rem praeteritam. *Q. E. D.*

PRO-

PROPOS. XIV. *Vera boni et mali cognitio, quatenus vera, nullum affectum coercere potest; sed tantum in quatenus ut affectus consideratur.*

DEMONSTR. Affectus est idea, qua Mens majorem, vel minorem sui Corporis existendi vim, quam antea, affirmat; (*per gen. Aff. Defin.*) atque adeo (*per Prop. 1. hujus*) nihil positivum habet, quod praesentia veri tolli possit; et consequenter vera boni et mali cognitio, quatenus vera, nullum affectum coercere potest. At quatenus affectus est, (*vide Prop. 8. hujus*) si fortior affectu coercendo sit, eatenus tantum (*per Prop. 7. hujus*) affectum coercere poterit. *Q. E. D.*

PROPOS. XV. *Cupiditas, quae ex vera boni et mali cognitione oritur, multis aliis Cupiditatibus, quae ex affectibus, quibus conflictamur, oriuntur, restringi vel coerceri potest.*

DEMONSTR. Ex vera boni et mali cognitione, quatenus haec (*per Prop. 8. hujus*) affectus est, oritur necessario Cupiditas, (*per 1. Affect. Def.*) quae eo est major, quo affectus, ex quo oritur, major est (*per Prop. 37. p. 3.*) Sed quia haec Cupiditas (*per Hypothesin*) ex eo, quod aliquid vere intelligimus, oritur, sequitur ergo ipsa in nobis, quatenus agimus; (*per Prop. p. 3.*) atque adeo per solam nostram essentiam debet intelligi; (*per Defin. 2. p. 3.*) et consequenter (*per Prop. 7. p. 3.*) ejus vis et incrementum sola humana potentia definiri debet. Porro Cupiditates, quae ex affectibus, quibus conflictamur, oriuntur, eo etiam majores sunt, quo hi affectus vehementiores erunt; atque adeo earum vis et incrementum (*per Prop. 5. huius*) potentia causarum externarum definiri debet, quae, si cum nostra compareretur, nostram potentiam indefinite superat; (*per Prop. 3. huius*) atque adeo Cupiditates, quae ex similibus affectibus oriuntur, vehementiores esse possunt illa, quae ex vera boni et mali cognitione oriuntur,

tur, ac proinde (per Prop. 7. huius) eandem coërcere, vel restringere poterunt. Q. E. D.

PROROS. XVI. *Cupiditas, quae ex cognitione boni et mali, quatenus haec cognitio futurum respicit, oritur facilius rerum Cupiditate, quae in praesentia suaves sunt, coërceri, vel restringi potest.*

DEMONSTR. Affectus erga rem, quam futuram imaginamur, remissior est, quam erga praesentem (per Coroll. Prop. 9. huius). At Cupiditas, quae ex vera boni et mali cognitione oritur; tametsi haec cognitio circa res, quae in praesentia bonae sunt, versetur, restringi, vel coërceri potest aliqua temeraria Cupiditate; (per Prop. praeced. cuius demonstr. universalis est) ergo Cupiditas, quae ex eadem cognitione, quatenus haec futurum respicit, oritur, facilius coërceri, vel restringi poterit etc. Q. E. D.

PROPOS. XVII. *Cupiditas, quae oritur ex vera boni et mali cognitione, quatenus haec circa res contingentes versatur, multo adhuc facilius coërceri potest, Cupiditate rerum, quae praesentes sunt.*

DEMONSTR. Propositio haec eodem modo, ac Prop. praeced. demonstratur ex Coroll. Prop. 12. huius.

SCHOL. His me causam ostendisse credo, cur homines opinione magis, quam vera ratione commoveantur et cur vera boni et mali cognitio animi commotiones excitet et saepe omni libidinis generi cedat; unde illud Poëtae natum: *Video meliora, proboque, deteriora sequor.* Quod idem etiam Ecclesiastes in mente habuisse videtur, cum dixit: *Qui auget scientiam, auget dolorem.* Atque haec non eum in finem dico, ut inde concludam, praestabilius esse ignorare, quam scire, vel quod stulto intelligens in moderandis affectibus nihil intersit; sed ideo quia necesse est, nostrae naturae tam potentiam, quam impotentiam noscere, ut determinare pos-

possimus, quid ratio in moderandis affectibus possit et quid non possit; et in hac Parte de sola humana impotentia me acturum dixi. Nam de Rationis in affectus potentia separatim agere constitui.

PROPOS. XVIII. *Cupiditas, quae ex Laetitia oritur, cæteris paribus, fortior est Cupiditate, quae ex Tristitia oritur.*

DEMONSTR. Cupiditas est ipsa hominis essentia, (per 1. affect. Defin.) hoc est, (per Prop. 7. p. 3.) conatus, quo homo in suo Esse perseverare conatur. Quare Cupiditas, quae ex Laetitia oritur, ipso [178] Laetitiae affectu (per Defin. Laetitiae, quam vide in Schol Prop 11 p 3.) juvatur, vel augetur; quae autem contra ex Tristitia oritur, ipso Tristitiae affectu (per idem Schol) minuitur, vel cæretur; atque adeo vis Cupiditatis, quae ex Laetitia oritur, potentia humana, simul et potentia causae externae; quae autem ex Tristitia, sola humana potentia defini debet, ac proinde hac illa fortior est. Q. E. D.

SCHOL. His paucis humanae impotentiae et inconstantiae causas, et cur homines rationis praecepta non servant, explicui. Superest jam, ut ostendamus, quid id sit, quod ratio nobis praescribit et quinam affectus cum rationis humanae regulis conveniant; quinam contra iisdem contrarii sint. Sed antequam haec prolixo nostro Geometrico ordine demonstrare incipiam, lubet ipsa rationis dictamina hic prius breviter ostendere, ut ea, quae sentio, facilius ab unoquoque percipiantur. Cum ratio nihil contra naturam postulet, postulat ergo ipsa, ut unusquisque se ipsum amet, suum utile, quod revera utile est, quaerat et id omne, quod hominem ad majorem perfectionem revera ducit, appetat et absolute, ut unusquisque suum Esse, quantum in se est, conservare conatur. Quod quidem tam necessario verum est, quam, quod totum sit sua parte majus (vide Prop 4. p. 3.). Deinde quandoquidem virtus (per Defin 8. huius)

huius) nihil aliud est, quam ex legibus propriae naturae agere et nemo suum Esse *per Prop. 7. p. 3.*) conservare conetur, nisi ex propriae suae naturae legibus; hinc sequitur *primo*, virtutis fundamentum esse ipsum conatum, proprium Esse conservandi, et felicitatem in eo consistere, quod homo suum Esse conservare potest. *Secundo* sequitur, virtutem propter se esse appetendam, nec quicquam, quod ipsa praestabilius, aut quod utilius nobis sit, dari, cujus causa deberet appeti. *Tertio* denique sequitur, eos, qui se interficiunt, animo esse impotentes, eosque a causis externis, suae naturae repugnantibus, prorsus vinci. Porro ex Postulato 4. Partis 2. sequitur, nos efficere nunquam posse, ut nihil extra nos indigeamus ad nostrum Esse conservandum et ut ita vivamus, ut nullum commercium cum rebus, quae extra nos sunt, habeamus; et, si praeterea nostram Mentem spectemus, sane nostrer intellectus imperfectior esset si Mens sola esset, nec quicquam praeter se ipsam intelligeret. Multa igitur extra nos dantur, quae nobis utilia, quaeque propterea appetenda sunt. Ex his nulla praestantiora excogitari possunt, quam ea, quae cum nostra natura prorsus conveniunt. Si enim duo ex. gr. ejusdem prorsus naturae individua invicem junguntur, individuum componunt singulo duplo potentius. Homini igitur nihil homine utilius; nihil, inquam, homines praestantius ad suum Esse conservandum, optare possunt, quam quod omnes in omnibus ita conveniant, ut omnium Mentes et Corpora unam quasi Mentem, unumque Corpus componant et omnes simul, quantum possunt, suum Esse conservare conentur, omnesque simul omnium commune utile sibi quaerant; ex quibus sequitur, homines, qui ratione gubernantur, hoc est, homines, qui ex ductu rationis suum utile quaerunt, nihil sibi appetere, quod reliquis hominibus non cupiant, atque adeo eosdem iustos, fidos, atque honestos esse.

Haec

Haec illa rationis dictamina sunt, quae hic paucis ostendere proposueram, antequam eadem prolixiori ordine demonstrare inciperem, quod ea de causa feci, ut, si fieri posset, eorum attentionem mihi conciliarem, qui credunt, hoc principium, quod scilicet unusquisque suum utile quaerere tenetur, impietatis, non autem virtutis et pietatis esse fundamentum. Postquam igitur rem sese contra habere breviter ostenderim, pergo ad eandem eadem via, qua hucusque progressi sumus, demonstrandum.

PROPOS. XIX. *Id unusquisque ex legibus suae naturae necessario appetit vel averfatur, quod bonum vel malum esse judicat.*

DEMONSTR. Boni et mali cognitio est (*per Prop. 8. hujus*) ipse Laetitiae vel Tristitiae affectus, quatenus ejusdem sumus conscii; ac proinde (*per Prop. 28. p. 3.*) id unusquisque necessario appetit, quod bonum, et contra id averfatur, quod malum esse [183] judicat. Sed hic appetitus nihil aliud est, quam ipsa hominis essentia, seu natura (*per Defin. App. quam vide in Schol. Prop. 9. p. 3. et 1. Aff. Defin.*). Ergo unusquisque ex solis suae naturae legibus id necessario appetit vel averfatur etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XX. *Quo magis unusquisque suum utile quaerere, hoc est, suum Esse conservare conatur et potest, eo magis virtute praeditus est; contra quatenus unusquisque suum utile, hoc est, suum Esse conservare negligit, eatenus est impotens.*

DEMONSTR. Virtus est ipsa humana potentia, quae sola hominis essentia definitur (*per Defin. 8. hujus*), hoc est (*per Prop. 7. p. 3.*), quae solo conatu, quo homo in suo Esse perseverare conatur, definitur. Quo ergo unusquisque magis suum Esse conservare conatur et potest, eo magis virtute praeditus est et consequenter (*per Prop. 4. et 6. p. 3.*), quatenus aliquis

quis suum Esse conservare negligit, eatenus est impotens. *Q. E. D.*

SCHOL. Nemo igitur, nisi a causis externis et suae naturae contrariis victus, suum utile appetere, sive suum Esse conservare negligit. Nemo, inquam, ex necessitate suae naturae; sed a causis externis coactus alimenta averfatur vel se ipsum interficit, quod multis modis fieri potest; nempe interficit aliquis se ipsum coactus ab alio, qui ejus dexteram, qua enssem casu prehenderat, contorquet et cogit versus cor ipsum gladium dirigere; vel quod ex mandato Tyranni, ut Seneca, cogatur venas aperire suas, hoc est, majus malum minore vitare cupiat; vel denique ex eo, quod causae latentes externae ejus imaginationem ita disponunt et Corpus ita afficiunt, ut id aliam naturam priori contrariam induat et cujus idea in Mente dari nequit (*per Prop. 10. p. 3.*). At quod homo ex necessitate suae naturae conetur non existerre vel in aliam formam mutari, tam est impossibile, [¹³⁴] quam quod ex nihilo aliquid fiat, ut unusquisque mediocri meditatione videre potest.

PROPOS. XXI. *Nemo potest cupere beatum esse, bene agere et bene vivere, qui simul non cupiat, esse, agere et vivere, hoc est, actu existere.*

DEMONSTR. Hujus Propositionis Demonstratio, seu potius res ipsa per se patet, et etiam ex Cupiditatis definitione. Est enim Cupiditas (*per 1. Aff. Defini.*) beate, seu bene vivendi, agendi etc. ipsa hominis essentia, hoc est (*per Prop. 7. p. 3.*), conatus, quo unusquisque suum Esse conservare conatur. Ergo nemo potest cupere etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XXII. *Nulla virtus potest prior hac (nempe conatu sese conservandi) concipi.*

DEMONSTR. Conatus sese conservandi est ipsa rei essentia (*per Prop. 7. p. 3.*). Si igitur aliqua virtus posset hac, nempe hoc conatu, prior concipi; concipere-

ciperetur ergo (per *Defin. 8. huius*) ipsa rei essentia se ipsa prior, quod (ut per se notum) est absurdum. Ergo nulla virtus etc. *Q. E. D.*

COROLL. Conatus sese conservandi primum et unicum virtutis est fundamentum. Nam hoc principio nullum aliud potest prius concipi (per *Prop. praec.*) et absque ipso (per *Prop. 21. huius*) nulla virtus potest concipi.

PROPOS. XXXIII. *Homo, quatenus ad aliquid agendum determinatur ex eo, quod ideas habet inadaequatas, non potest absolute dici, ex virtute agere; sed tantum, quatenus determinatur ex eo, quod intelligit.*

DEMONSTR. Quatenus homo ad agendum determinatur ex eo, quod inadaequatas habet [¹⁸²] ideas, eatenus (per *Prop. 1. p. 3.*) patitur, hoc est, (per *Defin. 1 et 2. p. 3.*) aliquid agit, quod per solam ejus essentiam non potest percipi, hoc est (per *Defin. 8. huius*), quod ex ipsius virtute non sequitur. At quatenus ad aliquid agendum determinatur ex eo, quod intelligit, eatenus (per eandem *Prop. 1. p. 3.*) agit, hoc est (per *Defin. 2. p. 3.*), aliquid agit, quod per solam ipsius essentiam percipitur, sive (per *Defin. 8. huius*) quod ex ipsius virtute adaequate sequitur. *Q. E. D.*

PROPOS. XXIV. *Ex virtute absolute agere nihil aliud in nobis est, quam ex ductu rationis agere, vivere, suum Esse conservare (haec tria idem significant) ex fundamento proprium utile quaerendi.*

DEMONSTR. Ex virtute absolute agere, nihil aliud est (per *Defin. 8. huius*), quam ex legibus propriae naturae agere. At nos eatenus tantummodo agimus, quatenus intelligimus (per *Prop. 3. p. 3.*). Ergo ex virtute agere, nihil aliud in nobis est, quam ex ductu rationis agere, vivere, suum Esse conserva-
re,

re, idque (per Coroll. Prop. 22. huius) ex fundamento suum utile quaerendi. Q. E. D.

PROPOS. XXV. *Nemo suum Esse alterius rei causa conservare conatur.*

DEMONSTR. Conatus, quo unaquaeque res in suo Esse perseverare conatur; sola ipsius rei essentia definitur (per Prop. 7. p. 3.) eaque sola data, non autem ex alterius rei essentia necessario sequitur (per Prop. 6. p. 3.), ut unusquisque suum Esse conservare conetur. Patet praeterea haec Propositio ex Coroll. Prop. 22. huius Partis. Nam si homo alterius rei causa suum Esse conservare conaretur, tum res illa primum esset virtutis fundamentum (ut per se notum), [183] quod (per praedictum Coroll.) est absurdum. Ergo nemo suum Esse etc. Q. E. D.

PROPOS. XXVI. *Quicquid ex ratione conamur, nihil aliud est, quam intelligere; nec Mens, quatenus ratione utitur, aliud sibi utile esse iudicat, nisi id, quod ad intelligendum conducit.*

DEMONSTR. Conatus sese conservandi nihil est praeter ipsius rei essentiam, (per Prop. 7. p. 3.) quae quatenus talis existit, vim habere concipitur ad perseverandum in existendo (per Prop. 6. p. 3.), et ea agendum, quae ex data sua natura necessario sequuntur (vide Defin. Appetitus in Schol. Prop. 9. p. 3.). Atrationis essentia nihil aliud est, quam Mens nostra, quatenus clare et distincte intelligit: (vide eius Defin. in 2 Schol. Prop. 40. p. 2.). Ergo (per Prop. 40. p. 2.) quicquid ex ratione conamur, nihil aliud est, quam intelligere. Deinde quoniam hic Mentis conatus, quo Mens, quatenus ratiocinatur, suum Esse conatur conservare, nihil aliud est, quam intelligere; (per primam partem huius) est ergo hic intelligendi conatus (per Coroll. Prop. 22. huius) primum et unicum virtutis fundamentum, nec alicuius finis causa (per

(per Prop. 25. huius) res intelligere conabimur; sed contra Mens, quatenus ratiocinatur, nihil sibi bonum esse concipere poterit, nisi id, quod ad intelligendum conducit (per Defin. 1. huius). Q. E. D.

PROPOS. XXVII. *Nihil certo scimus bonum, aut malum esse, nisi id, quod ad intelligendum revera conducit, vel quod impedire potest, quo minus intelligamus.*

DEMONSTR. Mens, quatenus ratiocinatur, nihil aliud appetit, quam intelligere, nec aliud sibi utile esse iudicat, nisi id, quod ad intelligendum conducit (per Prop. praec.). At Mens per Prop. 41. et 43. p. 2. cuius etiam Schol. vide) rerum certitudinem non habet, nisi quatenus ideas habet adae- [134] quatas, sive (quod per Schol. Prop. 40. p. 2. idem est) quatenus ratiocinatur; ergo nihil certo scimus bonum esse, nisi id, quod ad intelligendum revera conducit; et contra id malum, quod impedire potest, quo minus intelligamus. Q. E. D.

PROPOS. XXVIII. *Summum Mentis bonum est Dei cognitio, et summa Mentis virtus Deum cognoscere.*

DEMONSTR. Summum, quod Mens intelligere potest, Deus est, hoc est, (per Defin. 6. p. 1.) Ens absolute infinitum et sine quo (per Prop. 15. p. 1.) nihil esse, neque concipi potest; adeoque (per Prop. 26. et 27. huius) summum Mentis utile, sive (per Defin. 1. huius) bonum est Dei cognitio. Deinde Mens, quatenus intelligit, eatenus tantum agit, (per Prop. 1. et 3. p. 3.) et eatenus tantum (per Prop. 23. huius) potest absolute dici, quod ex virtute agit. Est igitur Mentis absoluta virtus intelligere. At summum, quod Mens intelligere potest, Deus est (ut iam iam Demonstravimus): Ergo Mentis summa virtus est Deum intelligere, seu cognoscere. Q. E. D.

PRO-

PROPOS. XXIX. *Res quaecunque singularis, cuius natura a nostra prorsus est diversa, nostram agendi potentiam nec iuvare, nec coërcere potest et absolute res nulla potest nobis bona, aut mala esse, nisi commune aliquid nobiscum habeat.*

DEMONSTR. Cujuscunque rei singularis et consequenter (per Coroll. Prop. 10. p. 2.) hominis potentia, qua existit et operatur, non determinatur nisi ab alia re singulari, (per Prop. 28. p. 1.) cuius natura (per Prop. 6. p. 2.) per idem attributum debet intelligi, per quod natura humana concipitur. No-
[185] stra igitur agendi potentia, quomodocunque ea concipiatur, determinari et consequenter juvari, vel coërceri potest potentia alterius rei singularis, quae aliquid commune nobiscum habet et non potentia rei, cuius natura a nostra prorsus est diversa; et quia id bonum, aut malum vocamus, quod causa est Laetitiae, aut Tristitiae, (per Prop. 8. hujus) hoc est, (per Schol. Prop. 11. p. 3.) quod nostram agendi potentiam auget vel minuit, juvat vel coërcet; ergo res, cuius natura a nostra prorsus est diversa, nobis neque bona, neque mala esse potest.
Q. E. D.

PROPOS. XXX. *Res nulla per id, quod cum nostra natura commune habet, potest esse mala; sed quatenus nobis mala est, eatenus est nobis contraria.*

DEMONSTR. Id malum vocamus, quod causa est Tristitiae (per Prop. 8. huius; hoc est (per eius Defin. quam vide in Schol. Prop. 11. p. 3.) quod nostram agendi potentiam minuit, vel coërcet. Si igitur res aliqua per id, quod nobiscum habet commune, nobis esset mala; posset ergo res id ipsum, quod nobiscum commune habet, minuere, vel coërcere, quod (per Prop. 4. p. 3.) est absurdum. Nulla igitur res per id, quod nobiscum commune habet, potest nobis esse mala; sed contra quatenus mala est, hoc est (ut iam iam ostendimus), quatenus nostram
agendi

agendi potentiam minuere, vel coercere potest, eatenus (per Prop. 5. p. 3.) nobis est contraria. Q. E. D.

PROPOS. XXXI. *Quatenus res aliqua cum nostra natura convenit, eatenus necessario bona est.*

DEMONSTR. Quatenus enim res aliqua cum nostra natura convenit, non potest (per Prop. praec.) esse mala. Erit ergo necessario vel bona, vel indifferens. Si hoc ponatur, nempe, quod neque [1°] bona sit, neque mala; nihil ergo (per Axiom. 3. hujus) ex ipsius natura sequetur, quod nostrae naturae conservationi inservit, hoc est (per Hypothesin), quod ipsius rei naturae conservationi inservit; sed hoc est absurdum (per Prop. 6. p. 3.); erit ergo, quatenus cum nostra natura convenit, necessario bona. Q. E. D.

COROLL. Hinc sequitur, quod, quo res aliqua magis cum nostra natura convenit, eo nobis est utilior, seu magis bona et contra quo res aliqua nobis est utilior, eatenus cum nostra natura magis convenit. Nam quatenus cum nostra natura non convenit, erit necessario a nostra natura diversa vel eidem contraria. Si diversa, tum (per Prop. 29. huius, neque bona, neque mala esse poterit; si autem contraria, erit ergo etiam ei contraria, quae cum nostra natura convenit, hoc est (per Prop. praeced.), contraria bono, seu mala. Nihil igitur nisi quatenus cum nostra natura convenit, potest esse bonum, atque adeo, quo res aliqua magis cum nostra natura convenit, eo est utilior et contra. Q. E. D.

PROPOS. XXXII. *Quatenus homines passionibus sunt onnoxii, non possunt eatenus dici, quod natura conveniant.*

DEMONSTR. Quae natura convenire dicuntur, potentia convenire intelliguntur (per Prop. 7. p. 3.); non autem impotentia, seu negatione et consequenter (vide Schol. Prop. 3. p. 2.) neque etiam passione;
quare

quare homines; quatenus passionibus sunt obnoxii, non possunt dici, quod natura convenient. *Q. E. D.*

SCHOL. Res etiam per se patet; qui enim ait, album et nigrum in eo solummodo convenire, quod neutrum sit rubrum; is absolute affirmat album et nigrum nulla in re convenire. Sic etiam si quis ait, lapidem et hominem in hoc tantum convenire, quod uterque sit finitus, impotens, vel quod ex necessi-^[187] tate suae naturae non existit, vel denique quod a potentia causarum externarum indefinite superatur; is omnino affirmat, lapidem et hominem nulla in re convenire; quae enim in sola negatione, sive in eo, quod non habent, conveniunt, ea revera nulla in re conveniunt.

PROPOS. XXXIII. *Homines natura discrepare possunt, quatenus affectibus, qui passiones sunt, conflictantur et eatenus etiam unus idemque homo varius est et inconstans.*

DEMONSTR. Affectuum natura seu essentia non potest per solam nostram essentiam, seu naturam explicari; (per Defin. 1. et 2. p. 3.) sed potentia, hoc est, (per Prop. 7. p. 3.) natura causarum externarum, cum nostra comparata, definiri debet; unde fit; ut uniuscujusque affectus tot species dentur, quot sunt species objectorum, a quibus afficimur; (vide Prop. 56. p. 3.) et ut homines ab uno, eodemque objecto diversimode afficiantur; vide Prop. 51. p. 3.) atque eatenus natura discrepent et denique ut unus idemque homo (per eandem Prop. 51. p. 3.) erga idem objectum diversimode afficiatur, atque eatenus varius sit etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXIV. *Quatenus homines affectibus, qui passiones sunt, conflictantur, possunt invicem esse contrarii.*

DEMONSTR. Homo; ex. gr. Petrus, potest esse causa, ut Paulus contristetur, propterea quod aliquid

quid habet simile rei, quam Paulus odit; (*per Prop. 16. p. 3.*) vel propterea quod Petrus solus re aliqua potitur, quam ipse Paulus etiam amat, (*vide Prop. 32. p. 3. cum ejusdem Schol.*) vel ob alias causas; (*harum praecipuas vide in Schol. Prop. 55. p. 3.*) atque adeo inde fiet, (*per Defin. 7. affect.*) ut Paulus Petrum odio habeat et consequenter facile fieri, (*per Prop. 40. p. 3. cum ejus Schol.*) ut Petrus Paulum contra odio habeat, atque adeo (*per Prop. [186] 39. p. 3.*) ut invicem malum inferre conentur, hoc est, (*per Prop. 39. hujus*) ut invicem sint contrarii. At affectus Tristitiae semper passio est; (*per Prop. 59. p. 3.*) ergo homines, quatenus conflictantur affectibus, qui passiones sunt, possunt invicem esse contrarii. Q. E. D.

SCHOL. Dixi, quod Paulus odio Petrum habeat, quia imaginatur, id eundem possidere, quod ipse Paulus etiam amat; unde prima fronte videtur sequi, quod hi duo ex eo, quod idem amant et consequenter ex eo, quod natura conveniunt, sibi invicem damno sint; atque adeo, si hoc verum est, falsae essent Propositio 30. et 31. hujus Partis. Sed si rem aequa lance examinare velimus, haec omnia convenire omnino videbimus. Nam hi duo non sunt invicem molesti, quatenus natura conveniunt, hoc est; quatenus uterque idem amat; sed quatenus ab invicem discrepant. Nam quatenus uterque idem amat, eo ipso utriusque amor fovetur, (*per Prop. 31. p. 3.*) hoc est, (*per Defin. 6. affect.*) eo ipso utriusque Laetitia fovetur. Quare longe abest, ut, quatenus idem amant et natura conveniunt, invicem molesti sint. Sed hujus rei causa, ut dixi, nulla alia est, quam quia natura discrepare supponuntur. Supponimus namque Petrum ideam habere rei amatae jam possessae et Paulum contra ideam rei amatae amissae. Unde fit, ut hic Tristitia et ille contra Laetitia afficiatur; atque eatenus invicem contrarii sint.

Et ad hunc modum ostendere facile possumus reliquas odii causas ab hoc solo pendere, quod homines natura discrepant et non ab eo, in quo conveniunt.

PROPOS. XXXV. *Quatenus homines ex ductu rationis vivunt, eatenus tantum natura semper necessario conveniunt.*

DEMONSTR. Quatenus homines affectibus, qui passiones sunt, conflictantur, possunt esse natura diversi, (*per Prop. 33. huius*) et invicem contrarii [189] (*per Prop. praeced.*). Sed eatenus homines tantum agere dicuntur, quatenus ex ductu rationis vivunt, (*per Prop. 3. p. 3.*) atque adeo quicquid ex humana natura, quatenus ratione definitur, sequitur, id (*per Defin. 2. p. 3.*) per solam humanam naturam, tanquam per proximam suam causam, debet intelligi. Sed quia unusquisque ex suae naturae legibus id appetit, quod bonum, et id amovere conatur, quod malum esse judicat (*per Prop. 19. huius*); et cum praeterea id, quod ex dictamine rationis bonum, aut malum esse judicamus, necessario bonum, aut malum sit (*per Prop. 41. p. 2.*); ergo homines, quatenus ex ductu rationis vivunt, eatenus tantum ea necessario agunt, quae humanae naturae et consequenter unicuique homini necessario bona sunt, hoc est, (*per Coroll. Prop. 31. huius*) quae cum natura uniuscujusque hominis conveniunt; atque adeo homines etiam inter se, quatenus ex ductu rationis vivunt, necessario semper conveniunt. Q. E. D.

COROLL. I. Nihil singulare in rerum natura datur, quod homini sit utilius, quam homo, qui ex ductu rationis vivit. Nam id homini utilissimum est, quod cum sua natura maxime convenit, (*per Coroll. Prop. 31. huius*) hoc est, (*ut per se notum*) homo. At homo ex legibus suae naturae absolute agit, quando ex ductu rationis vivit, (*per Defin. 2. p. 3*) et eatenus tantum cum natura alterius hominis

nis necessario semper convenit (*per Prop. praeced.*); ergo homini nihil inter res singulares utilius datur, quam homo etc. Q. E. D.

COROLL. II. Cum maxime unusquisque homo suum sibi utile quaerit, tum maxime homines sunt sibi invicem utiles. Nam quo magis unusquisque suum utile quaerit et se conservare conatur, eo magis virtute praeditus est, (*per Prop. 20. huius*) sive quod idem est, (*per Defin. 8. huius*) eo maiore potentia praeditus est ad agendum ex suae naturae legibus, hoc est, (*per Prop. 3. p. 3*) ad vivendum ex ductu rationis. At homines tum maxime natura conveniunt, cum ex ductu rationis vivunt; (*per Prop. praeced.*) ergo (*per praec. Coroll.*) tum maxime homines erunt sibi invicem utiles, cum maxime unusquisque suum utile sibi quaerit. Q. E. D.

SCHOL. Quae modo ostendimus, ipsa etiam [190] experientia quotidie tot tamque luculentis testimoniis testatur, ut omnibus fere in ore sit: hominem homini Deum esse. Fit tamen raro, ut homines ex ductu rationis vivant; sed cum iis ita comparatum est, ut plerumque invidi atque invicem molesti sint. At nihilominus vitam solitariam vix transigere queunt, ita ut plerisque illa definitio, quod homo sit animal sociale, valde arriferit; et revera res ita se habet, ut ex hominum communi societate multo plura commoda oriantur, quam damna. Rideant igitur, quantum velint, res humanas Satyrici, easque detestentur Theologi, et laudent, quantum possunt, Melancholici vitam incultam et agrestem, hominesque contemnant et admirentur bruta; experientur tamen homines mutuo auxilio ea, quibus indigent, multo facilius sibi parare et non nisi junctis viribus pericula, quae ubique imminet, vitare posse; ut jam taceam, quod multo praestabilius sit et cognitione nostra magis dignum, homi-

num, quam brutorum facta contemplari. Sed de his alias prolixius.

PROPOS. XXXVI. *Summum bonum eorum, qui virtutem sectantur, omnibus commune est, eoque omnes aeque gaudere possunt.*

DEMONSTR. Ex virtute agere est ex ductu rationis agere, (per Prop. 24. huius) et quicquid ex ratione conamur agere, est intelligere; (per Prop. 26. huius) atque adeo (per Prop. 28. huius) summum bonum eorum, qui virtutem sectantur, est Deum cognoscere, hoc est, (per Prop. 47. p. 2. eiusdem Schol.) bonum, quod omnibus hominibus commune est et ab omnibus hominibus, quatenus eiusdem sunt naturae, possideri aeque potest. Q. E. D.

SCHOL. Si quis autem roget, quid si summum bonum eorum, qui virtutem sectantur, non esset omnibus commune? an non inde, ut supra (vide [191] Prop. 34. huius) sequeretur, quod homines, qui ex ductu rationis vivunt, hoc est, (per Prop. 35. huius) homines, quatenus natura conveniunt, essent invicem contrarii? Is hoc sibi responsum habeat, non ex accidenti sed ex ipsa natura rationis oriri, ut hominis summum bonum omnibus sit commune, nimirum, quia ex ipsa humana essentia, quatenus ratione definitur, deducitur; et quia homo nec esse, nec concipi posset, si potestatem non haberet gaudendi hoc summo bono. Pertinet namque (per Prop. 47. p. 2.) ad Mentis humanae essentiam, adaequatam habere cognitionem aeternae et infinitae essentiae Dei.

PROPOS. XXXVII. *Bonum, quod unusquisque, qui sectatur virtutem, sibi appetit, reliquis hominibus etiam cupiet et eo magis, quo maiorem Dei habuerit cognitionem.*

DEMONSTR. Homines, quatenus ex ductu rationis vivunt, sunt homini utilissimi, (per Coroll. 1. Prop.

Prop. 35. huius) atque adeo (*per Prop. 19. huius*) ex ductu rationis conabimur necessario efficere, ut homines ex ductu rationis vivant. At bonum, quod unusquisque, qui ex rationis dictamine vivit, hoc est, (*per Prop. 24. huius*) qui virtutem sectatur, sibi appetit, est intelligere; (*per Prop. 26. huius*) ergo bonum; quod unusquisque, qui virtutem sectatur, sibi appetit, reliquis hominibus etiam cupiet. Deinde Cupiditas, quatenus ad Mentem refertur, est ipsa Mentis essentia (*per 1. Affect. Defin.*); Mentis autem essentia in cognitione consistit, (*per Prop. 11. p. 2.*) quae Dei cognitionem involvit, (*per Prop. 47. p. 2.*) et sine qua (*per Prop. 15. p. 1.*) nec esse, nec concipi potest; adeoque quo Mentis essentia maiorem Dei cognitionem involvit, eo Cupiditas, quae is, qui virtutem sectatur, bonum; quod sibi appetit, alteri cupit, etiam major erit. *Q. E. D.*

Aliter. Bonum, quod homo sibi appetit et amat, constantius amabit, si viderit, alios idem amare (*per Prop. 31. p. 3.*); atque adeo (*per* ^[192] *Coroll. eiusdem Prop.*) conabitur, ut reliqui idem ament; et quia hoc bonum (*per Prop. praec.*) omnibus commune est, eoque omnes gaudere possunt; conabitur ergo, (*per eandem rationem*) ut omnes eodem gaudeant et (*per Prop. 37. p. 3.*) eo magis, quo hoc bono magis fruatur. *Q. E. D.*

SCHOL. I. Qui ex solo affectu conatur, ut reliqui ament, quod ipse amat et ut reliqui ex ipsius ingenio vivant, solo impetu agit et ideo odiosus est, praecipue iis, quibus alia placent, quique propterea etiam student et eodem impetu conantur, ut reliqui contra ex ipsorum ingenio vivant. Deinde quoniam summum, quod homines ex affectu appetunt, bonum saepe tale est, ut unus tantum ejus possit esse compos, hinc fit, ut, qui amant, mente sibi non consentiant et dum laudes rei, quam amant, narrare gau-

gaudent, timeant credi. At qui reliquos conatur ratione ducere, non impetu, sed humaniter et benigne agit et sibi mente maxime constat. Porro quicquid cupimus et agimus, cujus causa sumus, quatenus Dei habemus ideam, sive quatenus Deum cognoscimus, ad Religionem refero. Cupiditatem autem bene faciendi, quae ex eo ingeneratur, quod ex rationis ductu vivimus, Pietatem voco. Cupiditatem deinde, qua homo, qui ex ductu rationis vivit, tenetur, ut reliquos sibi amicitia jungat, Honestatem voco et id honestum, quod homines, qui ex ductu rationis vivunt, laudant et id contra turpe, quod conciliandae amicitiae repugnat. Paeter haec, civitatis etiam quatenam sint fundamenta ostendi. Differentia deinde inter veram virtutem et impotentiam facile ex supra dictis percipitur; nempe quod vera virtus nihil aliud sit, quam ex solo rationis ductu vivere; atque adeo impotentia in hoc solo consistit, quod homo a rebus, quae extra ipsum sunt, duci se patiatur et ab iis ad ea agendum determinetur, quae rerum externarum communis constitutio; non autem ea, quae ipsa ipsius natura, in se sola considerata, postulat. Atque haec illa sunt, quae in Scholio Propositionis 18. hujus Partis demonstrare promisi, ex quibus apparet legem illam de non mactandis brutis, magis vana superstitione et muliebri misericordia, quam sana ratione fundatam esse. [193] Docet quidem ratio nostrum utile quaerendi necessitudinem cum hominibus jungere; sed non cum brutis, aut rebus, quarum natura a natura humana est diversa; sed idem jus, quod illa in nos habent, nos in ea habere. Imo quia uniuscujusque jus virtute seu potentia uniuscujusque definitur, longe majus homines in bruta, quam haec in homines jus habent. Nec tamen nego bruta sentire; sed nego, quod propterea non liceat nostrae utilitati consulere et iisdem ad libitum uti, eademque tractare, prout nobis magis convenit; quandoquidem nobis.

nobiscum natura non conveniunt et eorum affectus ab affectibus humanis sunt natura diversi (*vide Schol. Prop. 57. p. 3*). Superest, ut explicem, quid justum, quid injustum, quid peccatum et quid denique meritum sit. Sed de his vide seq. Scholium.

SCHOL. II. In Appendice Partis primae explicare promisi, quid laus et vituperium, quid meritum et peccatum, quid justum et injustum sit. Laudem et vituperium quod attinet, in Scholio Propositionis 29. Partis 3. explicui; de reliquis autem hic jam erit dicendi locus. Sed prius pauca de statu hominis naturali et civili dicenda sunt.

Existit unusquisque summo naturae jure, et consequenter summo naturae jure unusquisque ea agit, quae ex suae naturae necessitate sequuntur; atque adeo summo naturae jure unusquisque judicat, quid bonum, quid malum sit, suaeque utilitati ex suo ingenio consulit, (*vide Prop. 19. et 20. hujus*) seseque vindicat, (*vide Coroll. 2. Prop. 40. p. 3.*) et id, quod amat, conservare et id, quod odio habet, destruere conatur (*vide Prop. 28. p. 3.*). Quod si homines ex ductu rationis viverent, potiretur unusquisque (*per Coroll. 1. Prop. 35 hujus*) hoc suo jure absque ullo alterius damno. Sed quia affectibus sunt obnoxii, (*per Coroll. Prop. 4. hujus*) qui potentiam, seu virtutem humanam longe superant, (*per Prop. 6. hujus*) ideo saepe diversi trahuntur, (*per Prop. 34. hujus*) atque sibi invicem sunt contrarii, (*per Prop. 34. hujus*) mutuo dum auxilio indigent (*per Schol. Prop. 35. hujus*). Ut igitur homines concorditer vivere et sibi auxilio esse possint, necesse est, ut jure suo naturali cedant et se invicem securos reddant, se nihil [¹⁹⁴] acturos, quod possit in alterius damnum cedere. Qua autem ratione hoc fieri possit, ut scilicet homines, qui affectibus necessario sunt obnoxii, (*per Coroll. Prop. 4. hujus*) atque inconstantes et varii, (*per Prop.*

Prop. 33. hujus) possint se invicem securos reddere et fidem invicem habere, patet ex Propositione 7. hujus Partis et Propositione 39. Partis 3. Nempe quod nullus affectus coërceri potest, nisi affectu fortiore et contrario affectui coërcendo, et quod unusquisque ab inferendo damno abstinet timore majoris damni. Hac igitur lege Societas firmari poterit, si modo ipsa sibi vindicet jus, quod unusquisque habet, sese vindicandi et de bono et malo judicandi; quaeque adeo potestatem habeat communem videndi rationem praescribendi, legesque ferendi; easque non ratione, quae affectus coërcere nequit (*per Schol. Prop. 17. huius*), sed minis firmandi. Haec autem Societas, legibus et potestate sese conservandi firmata, Civitas appellatur et, qui ipsius jure defenduntur, Cives; ex quibus facile intelligimus, nihil in statu naturali dari, quod ex omnium consensu bonum, aut malum sit; quandoquidem unusquisque, qui in statu est naturali, suae tantummodo utilitati consulit et ex suo ingenio et quatenus suae utilitatis tantum habet rationem, quid bonum, quidve malum sit, decernit et nemini, nisi sibi soli; obtemperare lege ulla tenetur; atque adeo in statu naturali peccatum concipi nequit. At quidem in statu Civili, ubi et communi consensu decernitur, quid bonum, quidve malum sit et unusquisque Civitati obtemperare tenetur. Est itaque peccatum nihil aliud, quam inobedientia, quae propterea solo Civitatis jure puniatur et contra obedientiam Civi meritum ducitur, quia eo ipso dignus judicatur, qui Civitatis commodis gaudeat. Deinde in statu naturali nemo ex communi consensu alicujus rei est Dominus, nec in Natura aliquid datur, quod possit dici hujus hominis esse et non illius; sed omnia omnium sunt, ac proinde in statu naturali nulla potest concipi voluntas unicuique suum tribuendi, aut alicui id, quod ejus sit, eripiendi, hoc est, in statu naturali nihil sit, quod justum, aut injustum possit dici; at quidem in statu civili,

civili, ubi ex communi consensu decernitur, quid hujus, quidve illius sit. Ex quibus apparet, ju-^[193]stum et injustum, peccatum et meritum notiones esse extrinsecas; non autem attributa, quae Mentis naturam explicant. Sed de his satis.

PROPOS. XXXVIII. *Id, quod Corpus humanum ita disponit, ut pluribus modis possit affici, vel quod idem aptum reddit ad Corpora externa pluribus modis afficiendum, homini est utile; et eo utilius, quo Corpus ab eo aptius redditur, ut pluribus modis afficiatur, aliaque corpora afficiat et contra id noxium est, quod Corpus ad haec minus aptum reddit.*

DEMONSTR. Quo Corpus ad haec aptius redditur, eo Mens aptior ad percipiendum redditur; (per Prop. 14. p. 2.) adeoque id, quod Corpus hac ratione disponit, aptumque ad haec reddit, est necessario bonum seu utile (per Prop. 26. et 27. huius) et eo utilius, quo Corpus ad haec aptius potest reddere et contra (per eandem Prop. 14. p. 2. inversam et Prop. 26. et 27. huius) noxium, si corpus ad haec minus aptum reddat. Q. E. D.

PROPOS. XXXIX. *Quae efficiunt, ut motus et quietis ratio, quam Corporis humani partes ad invicem habent, conservetur, bona sunt; et ea contra mala, quae efficiunt, ut Corporis humani partes aliam ad invicem motus et quietis habeant rationem.*

DEMONSTR. Corpus humanum indiget, ut conservetur, plurimis aliis corporibus (per Postul. 4. p. 2.). At id, quod formam humani Corporis constituit, in hoc consistit, quod ejus Partes motus suos certa quadam ratione sibi invicem communicent (per Defin. ante Lem. 4. quam vide post Prop. 13. p. 2.). Ergo quae efficiunt, ut motus et quietis ratio, quam Corporis humani Partes ad invicem habent, con-^[196]servetur, eadem humani Corporis formam conservant et consequenter efficiunt, (per Post. 3. et 6. p. 2.)
ut

ut Corpus humanum multis modis affici et ut idem corpora externa multis modis afficere possit; adeoque (*per Prop. praec.*) bona sunt. Deinde, quae efficiunt, ut Corporis humani partes aliam motus et quietis rationem obtineant, eadem (*per eandem Defin. p. 2.*) efficiunt, ut Corpus humanum aliam formam induat, hoc est, (*ut per se notum et in fine praefationis huius partis monuimus*) ut Corpus humanum destruat et consequenter ut omnino ineptum reddatur, ne possit pluribus modis affici, ac proinde (*per Prop. praec.*) mala sunt. Q. E. D.

SCHOL. Quantum haec Menti obesse, vel prodesse possunt in Quinta Parte explicabitur. Sed hic notandum, quod Corpus tum mortem obire intelligam, quando ejus partes ita disponuntur, ut aliam motus et quietis rationem ad invicem obtineant. Nam negare non audeo Corpus humanum, retenta sanguinis circulatione et aliis, propter quae Corpus vivere existimatur, posse nihilominus in aliam naturam a sua prorsus diversam mutari. Nam nulla ratio me cogit, ut statuam Corpus non mori, nisi mutetur in cadaver; quin ipsa experientia aliud suadere videtur. Fit namque aliquando, ut homo tales patiatur mutationes, ut non facile eundem illum esse dixerim, ut de quodam Hispano Poëta narrare audivi, qui morbo correptus fuerat et quamvis ex eo convaluerit, mansit tamen praeteritae suae vitae tam oblitus, ut Fabulas et Tragoedias, quas fecerat, suas non crediderit esse et sane pro infante adulto haberi potuisset, si vernaculae etiam linguae fuisset oblitus. Et si hoc incredibile videtur, quid de infantibus dicemus? Quorum naturam homo proVectae aetatis a sua tam diversam esse credit, ut persuaderi non posset, se unquam infantem fuisse, nisi ex aliis de se conjecturam faceret. Sed ne superstitiosis materiam suppeditem movendi novas quaestiones, malo haec in medio relinquere.

PRO-

PROPOS. XL. *Quae ad hominum communem [197] Societatem conducunt, sive quae efficiunt, ut homines concorditer vivant, utilia sunt et illa contra mala, quae discordiam in Civitatem inducunt.*

DEMONSTR. Nam quae efficiunt, ut homines concorditer vivant, simul efficiunt, ut ex ductu rationis vivant, (*per Prop. 35. huius*) atque adeo (*per Prop. 26. et 27. huius*) bona sunt, et (*per eandem rationem*) illa contra mala sunt, quae discordias concitant. Q. E. D.

PROPOS. XLI. *Laetitia directe mala non est, sed bona; Tristitia autem contra directe est mala.*

DEMONSTR. Laetitia (*per Prop. 11. p. 3. cum eiusdem Schol.*) est affectus, quo corporis agendi potentia augetur, vel juvatur; Tristitia autem contra est affectus, quo corporis agendi potentia minuitur, vel coërcetur; adeoque (*per Prop. 38. huius*) Laetitia directe bona est etc. Q. E. D.

PROPOS. XLII. *Hilaritas excessum habere nequit; sed semper bona est et contra melancholia semper mala.*

DEMONSTR. Hilaritas (*vide eius Defin. in Schol. Prop. 11. p. 3.*) est Laetitia, quae, quatenus ad Corpus refertur, in hoc consistit, quod Corporis omnes partes pariter sint affectae, hoc est, (*per Prop. 11. p. 3.*) quod Corporis agendi potentia augetur, vel juvatur, ita ut omnes ejus partes eandem ad invicem motus et quietis rationem obtineant; atque adeo (*per Prop. 39. huius*) Hilaritas semper est bona, nec excessum habere potest. At Melancholia (*cuius etiam Defin. vide in eodem Schol. Prop. 11. p. 3.*) est Tristitia, quae, quatenus ad Corpus refertur, [198] in hoc consistit, quod Corporis agendi potentia absolute minuitur, vel coërcetur; adeoque (*per Prop. 38. huius*) semper est mala. Q. E. D.

PROPOS. XLIII. *Titillatio excessum habere potest et mala esse; Dolor autem eatenus potest esse bonus, quatenus Titillatio, seu Laetitia est mala.*

DEMONSTR. Titillatio est Laetitia, quae, quatenus ad Corpus refertur, in hoc consistit, quod una, vel aliquot ejus partes prae reliquis afficiuntur, (vide ejus Defini. in Schol. Prop. 11. p. 3.) cuius affectus potentia tanta esse potest, ut reliquas Corporis actiones superet, (per Prop. 6. huius) eique pertinaciter adhaereat, atque adeo impediatur, quo minus Corpus aptum sit, ut plurimis aliis modis afficiatur, ad quod (per Prop. 38. huius) mala esse potest. Deinde Dolor, qui contra Tristitia est, in se solo consideratus, non potest esse bonus (per Prop. 41. huius). Verum quia ejus vis et incrementum definitur potentia causae externae cum nostra comparata, (per Prop. 5. huius) possumus ergo huius affectus infinitos virium concipere gradus et modos; (per Prop. 3. huius) atque adeo eundem talem concipere, qui Titillationem possit coercere, ut excessum non habeat et eatenus (per primam partem Prop. huius) efficere, ne corpus minus aptum reddatur ac proinde eatenus erit bonus. Q. E. D.

PROPOS. XLIV. *Amor et Cupiditas excessum habere possunt.*

DEMONSTR. Amor est Laetitia, (per Defini. 6. Affect.) concomitante idea causae externae: Titillatio igitur, (per Schol. Prop. 11. p. 3.) concomitante idea causae externae Amor est; atque adeo Amor (per Prop. praec.) excessum habere potest. Deinde Cupiditas eo est major, quo affectus, ex quo oritur, major [est] (per Prop. 37. p. 3.). Quare ut affectus (per Prop. 6. huius) reliquas hominis actiones superare potest; sic etiam Cupiditas, quae ex eodem affectu oritur, reliquas Cupiditates superare ac proinde eundem

dem excessum habere poterit, quem in praecedenti Propositione Titillationem habere ostendimus, Q. E. D.

SCHOL. Hilaritas, quam bonam esse dixi, concipitur facilius, quam observatur. Nam affectus, quibus quotidie conflictamur, referuntur plerumque ad aliquam Corporis partem, quae prae reliquis afficitur, ac proinde affectus ut plurimum excessum habent et Mentem in sola unius objecti contemplatione ita detinent, ut de aliis cogitare nequeat; et quamvis homines pluribus affectibus obnoxii sint, atque adeo rari reperiantur, qui semper uno, eodemque affectu conflictentur, non desunt tamen, quibus unus idemque affectus pertinaciter adhaereat. Videmus enim homines aliquando ab uno objecto ita affici, ut, quamvis praesens non sit, ipsum tamen coram habere credant, quod quando homini non dormienti accidit, eundem delirare dicimus, vel insanire; nec minus insanire creduntur, qui Amore ardent, quique noctes atque dies solam amantiam vel meretricem somniant, quia risum movere solent. At cum avarus de nulla alia re, quam de lucro, vel de nummis cogitet et ambitiosus de gloria etc. hi non creduntur delirare, quia molesti solent esse et Odio digni aestimantur. Sed revera Avaritia, Ambitio, Libido etc. delirii species sunt, quamvis inter morbos non numerentur.

PROPOS. XLV. *Odium nunquam potest esse bonum.*

DEMONSTR. Hominem, quem odimus, destruere conamur (per Prop. 39. p. 3.) hoc est, (per Prop. 37. hujus) aliquid conamur, quod malum est. Ergo etc. Q. E. D.

SCHOL. Nota, me hic et in seqq. per Odium illud tantum intelligere, quod est erga homines.]²⁰⁰

COROLL. I. Invidia, Irrisio, Contemptus, Ira, Vindicta et reliqui affectus, qui ad Odium referuntur, vel ex eodem oriuntur, mali sunt, quod etiam ex Prop. 39. p. 3. et Prop. 37. hujus patet.

COROLL. II. Quicquid ex eo, quod odio affecti sumus, appetimus, turpe et in Civitate injustum est. Quod etiam patet ex Prop. 39. p. 3. et ex Defin. turpis et injusti, quas vide in Schol. Prop. 37. hujus.

SCHOL. Inter Irisionem, (quam in 1 Coroll. malam esse dixi) et risum magnam agnosco differentiam. Nam risus, ut et jocus, mera est Laetitia; adeoque, modo excessum non habeat, per se bonus est (per Prop. 41. hujus). Nihil profecto nisi torva et tristis superstitio delectari prohibet. Nam qui magis decet famem et sitim extinguere, quam melancholiam expellere? Mea haec est ratio et sic animum induxi meum. Nullum numen, nec alius, nisi invidus, mea impotentia et incommodo delectatur, nec nobis lacrimas, singultus, metum et alia hujusmodi, quae animi impotentis sunt signa, virtuti ducit; sed contra, quo majori Laetitia afficimur, eo ad majorem perfectionem transimus, hoc est, eo nos magis de natura divina participare necesse est. Rebus itaque uti et iis, quantum fieri potest, delectari (non quidem ad nauseam usque; nam hoc delectari non est) viri est sapientis. Viri, inquam, sapientis est, moderato et suavi cibo et potu se reficere et recreare, ut et odoribus, plantarum virentium amoenitate, ornatu, musica, ludis exercitatoriis, theatri et aliis hujusmodi, quibus unusquisque absque ullo alterius damno uti potest. Corpus namque humanum ex plurimis diversae naturae partibus componitur, quae continuo novo alimento indigent et vario, ut totum Corpus ad omnia, quae ex ipsius natura sequi possunt, aequè aptum sit et consequenter ut Mens [201] etiam aequè apta sit ad plura simul intelligendum.

dum. Hoc itaque vivendi institutum et cum nostris principiis et cum communi praxi optime convenit; quare, si quae alia, haec vivendi ratio optima est et omnibus modis commendanda, nec opus est, de his clarius, neque prolixius agere.

PROPOS. XLVI. *Qui ex ductu rationis vivit, quantum potest, conatur alterius in ipsum Odium, Iram, Contemptum etc. Amore contra, sive Generositate compensare.*

DEMONSTR. Omnes Odii affectus mali sunt; (per Coroll. 1. praec. Prop.) adeoque, qui ex ductu rationis vivit, quantum potest, conabitur efficere, ne Odii affectibus conflictetur, (per Prop. 19 huius) et consequenter (per Prop. 37. huius) conabitur, ne etiam alius eisdem patiatur affectus. At Odium Odio reciproco augetur et Amore contra extingui potest, (per Prop. 33. p. 3.) ita ut Odium in Amorem trans-eat (per Prop. 44. p. 3.) Ergo qui ex ductu rationis vivit, alterius Odium etc. Amore contra compensare conabitur, hoc est, Generositate (cuius Defini. vide in Schol. Prop. 59. p. 3.) Q. E. D.

SCHOL. Qui injurias reciproco Odio vindicare vult, misere profecto vivit. At qui contra studet Odium Amore expugnare, ille sane laetus et secure pugnat; aequae facile uni homini ac pluribus resistit, et fortunae auxilio quam minime indiget. Quos vero vincit, ii laeti cedunt, non quidem ex defectu sed ex incremento virium; quae omnia adeo clare ex solis Amoris et Intellectus definitionibus sequuntur, ut opus non sit eadem sigillatim demonstrare.

PROPOS. XLVII. *Spei et Metus affectus non possunt esse per se boni.*

DEMONSTR. Spei et Metus affectus sine Tristitia non dantur. Nam Metus est (per 13. Affect. [202] Defini.) Tristitia; et Spes (vide Explicationem 12. et 13. Affect. Defini.) non datur sine Metu, ac proinde (per

(per Prop. 41. huius) hi affectus non possunt esse per se boni; sed tantum quatenus Laetitiae excessus coercere possunt (per Prop. 43. huius). Q. E. D.

SCHOL. Huc accedit, quod hi affectus cognitionis defectum et Mentis impotentiam indicant; et hac de causa etiam Securitas, Desperatio, Gaudium et Conscientiae morsus animi impotentis sunt signa. Nam, quamvis Securitas et Gaudium affectus sint Laetitiae, Tristitiam tamen eisdem praecessisse supponunt, nempe Spem et Metum. Quo itaque magis ex ductu rationis vivere conamur, eo magis a Spe minus pendere, et Metu nosmet liberare et fortunae, quantum possumus, imperare conamur, nostrasque actiones certo rationis consilio dirigere.

PROPOS. XLVIII. *Affectus Existimationis et Despectus semper mali sunt.*

DEMONSTR. Hi enim affectus (per 21. et 22. Affect. Defin.) rationi repugnant; adeoque (per Prop. 26. et 27. huius) mali sunt. Q. E. D.

PROPOS. XLIX. *Existimatio facile hominem, qui existimatur, superbum reddit.*

DEMONSTR. Si videmus, aliquem de nobis plus iusto prae amore sentire, facile gloriabimur, (per Schol. Prop. 41. p. 3.) sive Laetitia afficiemur; (per 29. Affect. Defin.) et id boni, quod de nobis praedicari audimus, facile credemus; (per Prop. 25. p. 3.) atque adeo de nobis prae amore nostri plus iusto sentimus, hoc est, (per Def. 27. Affect.) facile superbiemus. Q. E. D.

PROPOS. L. *Commiseratio in homine, qui ex [203] ductu rationis vivit, per se mala et inutilis est.*

DEMONSTR. Commiseratio enim (per 18. Affect. Defin.) Tristitia est; ac proinde (per Prop. 41. huius) per se mala; bonum autem, quod ex ea sequitur, quod scilicet hominem, cuius nos miseret, a miseria libe-

liberare conamur, (*per Coroll. 3. Prop. 27. p. 3.*) ex solo rationis dictamine facere cupimus, (*per Prop. 37. hujus*) nec nisi ex solo rationis dictamine aliquid, quod certo scimus bonum esse, agere possumus; (*per Prop. 27. hujus*) atque adeo commiseratio in homine, qui ex ductu rationis vivit, per se mala est et inutilis. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc sequitur, quod homo, qui ex dictamine rationis vivit, conatur, quantum potest, efficere, ne commiseratione tangatur.

SCHOL. Qui recte novit, omnia ex naturae divinae necessitate sequi et secundum aeternas naturae leges et regulas fieri, is sane nihil reperiet, quod Odio, Rifu, aut Contemptu dignum sit, nec cujusquam miserebitur; sed, quantum humana fert virtus, conabitur bene agere, ut ajunt, et laetari. Huc accedit, quod is, qui Commiserationis affectu facile tangitur et alterius miseria, vel lacrimis movetur, saepe aliquid agit, cujus postea ipsum poenitet; tam quia ex affectu nihil agimus, quod certo scimus bonum esse, quam quia facile falsis lacrimis decipimur. Atque hic expresse loquor de homine, qui ex ductu rationis vivit. Nam, qui nec ratione, nec commiseratione movetur, ut aliis auxilio sit, is recte inhumanus appellatur. Nam (*per Prop. 27. p. 3.*) homini dissimilis esse videtur.

PROPOS. LI. *Favor rationi non repugnat; [204] sed cum eadem convenire et ab eadem oriri potest.*

DEMONSTR. Est enim Favor Amor erga illum, qui alteri benefecit, (*per 19. Affect. Defin.*) atque adeo ad Mentem referri potest, quatenus haec agere dicitur, (*per Prop. 59. p. 3.*) hoc est, (*per Prop. 3. p. 3.*) quatenus intelligit, ac proinde cum ratione convenit etc. *Q. E. D.*

Aliter. Qui ex ductu rationis vivit, bonum, quod sibi appetit, alteri etiam cupit; (*per Prop. 37. hujus*)

quare ex eo, quod ipse aliquem videt alteri benefacere, ipsius benefaciendi conatus juvatur, hoc est, (per Prop. 11 p. 3.) laetabitur, idque (ex Hypothesi) concomitante idea illius, qui alteri benefecit, ac proinde (per 19. Affect. Defin.) ei favet. Q. E. D.

SCHOL. Indignatio, prout ipsa a nobis definitur, (vide 20. Affect. Defin.) est necessario mala; (per Prop. 45. hujus sed notandum, quod quando summa potestas deliderio, quo tenetur, tutandae pacis civem punit, qui alteri injuriam fecit, eandem civi indignari non dico, quia non Odio percita ad perdendum civem, sed pietate mota eundem punit.

PROPOS. LII. *Acquiescentia in se ipso ex ratione oriri potest et ea sola acquiescentia, quae ex ratione oritur, summa est, quae potest dari.*

DEMONSTR. Acquiescentia in se ipso est Laetitia orta ex eo, quod homo se ipsum, suamque agendi potentiam contemplatur (per 25. Affect. Defin.). At vera hominis agendi potentia, seu virtus, est ipsa ratio, (per Prop. 3. p. 3.) quam homo clare et distincte contemplatur (per Prop. 40 et 43. p. 2.); Ergo [203] acquiescentia in se ipso ex ratione oritur. Deinde nihil homo, dum se ipsum contemplatur, clare et distincte, sive adaequate percipit, nisi ea, quae ex ipsius agendi potentia sequuntur, (per Defin. 2. p. 3.) hoc est, (per Prop. 5. p. 3.) quae ex ipsius intelligendi potentia sequuntur; adeoque ex sola hac contemplatione summa, quae dari potest, Acquiescentia oritur. Q. E. D.

SCHOL. Est revera Acquiescentia in se ipso summum, quod sperare possumus. Nam (ut Prop. 25. hujus ostendimus) nemo suum Esse alicujus finis causa conservare conatur et quia haec Acquiescentia magis magisque fovetur et corroboratur laudibus, (per Coroll. Prop. 55. p. 3.) et contra (per Coroll. Prop.

Prop. 55. p. 3.) vituperio magis magisque turbatur; ideo gloria maxime ducimur et vitam cum probro vix ferre possumus.

PROPOS. LIII. *Humilitas virtus non est, sive ex ratione non oritur.*

DEMONSTR. Humilitas est Tristitia, quae ex eo oritur, quod homo suam impotentiam contemplatur (*per 26. Affect. Defin.*). Quatenus autem homo se ipsum vera ratione cognoscit, eatenus suam essentiam intelligere supponitur, hoc est, (*per Prop. 7. p. 3.*) suam potentiam. Quare si homo, dum se ipsum contemplatur, aliquam suam impotentiam percipit, id non ex eo est, quod se intelligit; sed (*ut Prop. 55. p. 3. ostendimus*) ex eo, quod ipsius agendi potentia coercetur. Quod si supponamus, hominem suam impotentiam concipere ex eo, quod aliquid se potentius intelligit, cujus cognitione suam agendi potentiam determinat, tum nihil aliud concipimus, quam quod homo se ipsum distincte intelligit, (*per Prop. 26. hujus*) quod ipsius agendi potentia juvatur. Quare Humilitas, seu Tristitia, quae ex eo oritur, quod homo suam impotentiam contemplatur, non ex vera contemplatione, seu ratione oritur, nec virtus, sed passio est. Q. E. D.

PROPOS. LIV. *Poenitentia virtus non est, [206] sive ex ratione non oritur; sed is, quem facti poenitet, bis miser, seu impotens est.*

DEMONSTR. Hujus prima pars demonstratur, ut praeced. Propositio. Secunda autem ex sola hujus affectus Definitione, (*vide 27. Affect. Defin.*) patet. Nam primo prava Cupiditate, dein Tristitia vinci se patitur.

SCHOL. Quia homines raro ex dictamine rationis vivunt, ideo hi duo affectus, nempe Humilitas et Poenitentia et praeter hos Spes et Metus plus utilitatis, quam damni afferunt; atque adeo, quan-

doquidem peccandum est, in istam partem potius peccandum. Nam, si homines animo impotentes aequae omnes superbirent, nullius rei ipsos puderet, nec ipsi quicquam metuerent, quo vinculis conjungi, constringique possent. Terret vulgus, nihil metuat. Quare non mirum, quod Prophetæ, qui non paucorum, sed communi utilitati consuluerunt, tantopere Humilitatem, Poenitentiam et Reverentiam commendaverint. Et revera, qui hisce affectibus sunt obnoxii, multo facilius, quam alii, duci possunt, ut tandem ex ductu rationis vivant, hoc est, ut liberi sint et beatorum vita fruantur.

PROPOS. LV. *Maxima Superbia, vel Abjectio est maxima sui ignorantia.*

DEMONSTR. Patet ex Defin. 28. et 29. Affect.

PROPOS. LVI. *Maxima Superbia, vel Abjectio maximam animi impotentiam indicat.*

DEMONSTR. Primum virtutis fundamentum [207] est suum Esse conservare, (per Coroll. Prop. 22. huius) idque ex ductu rationis (per Prop. 24. huius). Qui igitur se ipsum ignorat, omnium virtutum fundamentum et consequenter omnes virtutes ignorat. Deinde ex virtute agere nihil aliud est, quam ex ductu rationis agere, (per Prop. 24. huius) et qui ex ductu rationis agit, scire necessario debet se ex ductu rationis agere; (per Prop. 45. p. 2.) qui itaque se ipsum et consequenter, (ut iam iam ostendimus) omnes virtutes maxime ignorat, is minime ex virtute agit, hoc est, (ut ex Defin. 3. huius patet) maxime animo est impotens; atque adeo (per Prop. praec.) maxima superbia, vel abjectio maximam animi impotentiam indicat. Q. E. D.

COROLL. Hinc clarissime sequitur, superbos et abjectos maxime affectibus esse obnoxios.

SCHOL. Abjectio tamen facilius corrigi potest, quam superbia, quandoquidem haec Laetiae, illa
autem

autem Tristitiae est affectus; atque adeo (*per Prop. 18. hujus*) hac illa fortior est.

PROPOS. LVII. *Superbus parasitorum, seu adulatorum praesentiam amat, generosorum autem odit.*

DEMONSTR. Superbia est Laetitia orta ex eo, quod homo de se plus iusto sentit, (*per Defin. 28. et 6. Affect.*) quam opinionem homo superbus, quantum potest, fovere conabitur; (*vide Schol. Prop. 15. p. 3.*) adeoque parasitorum, vel adulatorum (*horum Definitiones omisi, quia nimis noti sunt*) praesentiam amabunt et generosorum, qui de ipsis, ut par est, sentiunt, fugient. Q. E. D.

SCHOL. Nimis longum foret, hic omnia ^[208] Superbiae mala enumerare, quandoquidem omnibus affectibus obnoxii sunt superbi, sed nullis minus; quam affectibus Amoris et Misericordiae. Sed hic minime tacendum est, quod ille etiam superbus vocetur, qui de reliquis minus iusto sentit, atque adeo hoc sensu Superbia definienda est, quod sit Laetitia orta ex falsa opinione, quod homo se supra reliquos esse putat. Et Abjectio huic Superbiae contraria definienda esset Tristitia orta ex falsa opinione, quod homo se infra reliquos esse credit. At hoc posito facile concipimus, superbum necessario esse invidum, (*vide Schol. Prop. 35. p. 3.*) et eos maxime odio habere, qui maxime ob virtutes laudantur, nec facile eorum Odium Amore, aut beneficio vinci, (*vide Schol. Prop. 41. p. 3.*) et eorum tantummodo praesentia delectari, qui animo ejus impotenti morem gerunt et ex stulto insanum faciunt. Abjectio, quamvis Superbiae sit contraria, est tamen abjectus superbo proximus. Nam, quandoquidem ejus Tristitia ex eo oritur, quod suam impotentiam ex aliorum potentia seu virtute judicat, levabitur ergo ejus Tristitia, hoc est, laetabitur, si ejus imaginatio in alienis vitiis contemplandis occupetur, unde illud proverbium natum: *solumen miseris socios habuisse*

buisse malorum et contra eo magis contristabitur, quo se magis infra reliquos esse crediderit; unde fit, ut nulli ad Invidiam sint proni, quam abjecti; et ut illi maxime hominum facta observare conentur ad carpendum magis, quam ad eadem corrigendum, et ut tandem solam Abjectionem laudent, eaque gloriantur; sed ita, ut tamen abjecti videantur. Atque haec ex hoc affectu tam necessario sequuntur, quam ex natura trianguli, quod ejus tres anguli aequales sint duobus rectis; et jam dixi me hos et similes affectus malos vocare, quatenus ad solam humanam utilitatem attendo. Sed naturae leges communem naturae ordinem, cujus homo pars est, respiciunt; quod hic in transitu monere volui, ne quis putaret me hic hominum vitia et absurda facta narrare; non autem rerum naturam et proprietates demonstrare voluisse. Nam, ut in Praefatione Partis Tertiae [209] dixi, humanos affectus, eorumque proprietates perinde considero, ac reliqua naturalia. Et sane humani affectus, si non humanam, naturae saltem potentiam et artificium non minus indicant, quam multa alia, quae admiramur, quorumque contemplatione delectamur. Sed pergo de affectibus ea notare, quae hominibus utilitatem adferunt, vel quae iidem damnum inferunt.

PROPOS. LVIII. *Gloria rationi non repugnat, sed ab ea oriri potest.*

DEMONSTR. Patet ex 30. Affect. Defin. et ex definit. one Honesti; quam vide in Schol. 1. Prop. 37. hujus.

SCHOL. Vana, quae dicitur, Gloria est Acquiescentia in se ipso, quae sola vulgi opinione fovetur, eaque cessante, cessat ipsa acquiescentia, hoc est, (per Schol. Prop. 52. hujus) summum bonum, quod unusquisque amat; unde fit, ut, qui vulgi opinione gloriatur, quotidianam cura anxius nitatur, faciat,
ex

experiatur, ut famam conservet. Est namque vulgus varius et inconstans, atque adeo, nisi conservetur fama, cito abolefcit; imo quia omnes vulgi captare applausus cupiunt, facile unusquisque alterius famam reprimit, ex quo, quandoquidem de summo, quod aestimatur, bono certatur, ingens libido oritur se invicem quocumque modo opprimendi et qui tandem victor evadit, gloriatur magis, quod alteri obfuit, quam quod sibi profuit. Est igitur haec gloria, seu acquiescentia revera vana, quia nulla est.

Quae de Pudore notanda sunt, colliguntur facile ex iis, quae de Misericordia et Poenitentia diximus. Hoc tantum addo, quod ut Commiseratio, sic etiam Pudor, quamvis non sit virtus, bonus tamen est, quatenus indicat, homini, qui Pudore suffunditur, cupiditatem inesse honeste vivendi, sicut dolor, qui eatenus bonus dicitur, quatenus indicat, partem laesam nondum esse putrefactam; quare, quamvis homo, quem facti alicujus pudet, revera sit tristis, est tamen perfectior impudente, qui [210] nullam habet honeste vivendi cupiditatem.

Atque haec sunt, quae de affectibus Laetitiae et Tristitiae notare susceperam. Ad cupiditates quod attinet, hae sane bonae, aut malae sunt, quatenus ex bonis, aut malis affectibus oriuntur. Sed omnes revera, quatenus ex affectibus, qui passionēs sunt, in nobis ingenerantur, coecae sunt, (ut facile colligitur ex iis, quae in Schol. Prop. 44. hujus diximus) nec ullius usus essent, si homines facile duci possent, ut ex solo rationis dictamine viverent, ut jam paucis ostendam.

PROPOS. LIX. *Ad omnes actiones, ad quas ex affectu, qui passio est, determinamur, possumus absque eo a ratione determinari.*

DEMONSTR. Ex ratione agere nihil aliud est, (per Prop. 3. et Defin. 2. p. 3.) quam ea agere, quae ex necessitate nostrae naturae, in se sola consideratae, sequuntur. At Tristitia eatenus mala est, quatenus hanc agendi potentiam minuit, vel coërcet; (per Prop. 41. hujus) ergo ex hoc affectu ad nullam actionem possumus determinari, quam non possemus agere si ratione duceremur. Praeterea Laetitia eatenus tantum mala est, quatenus impedit, quo minus homo ad agendum si aptus; (per Prop. 41. et 43. huius) atque adeo eatenus etiam ad nullam actionem determinari possumus, quam non possemus agere, si ratione duceremur. Denique quatenus Laetitia bona est, eatenus cum ratione convenit, (consistit enim in eo, quod hominis agendi potentia augetur, vel juvatur) nec passio est, nisi quatenus hominis agendi potentia non eo usque augetur, ut se, suasque actiones adaequate concipiat per Prop. 3. p. 3. cum ejus Schol.). Quare si homo Laetitia affectus ad tantam perfectionem duceretur, ut se, suasque actiones adaequate conciperet, ad easdem actiones, ad quas jam ex affectibus, qui passiones sunt, determinatur, aptus, in o aptior esset. At omnes affectus ad Laetitiam, Tristitiam vel Cupiditatem referuntur, (vide explicationem quartae Aff. Defin.) et Cupiditas (per 1. [211] Affect. Defin.) nihil aliud est, quam ipse agendi conatus; ergo ad omnes actiones, ad quas ex affectu, qui passio est, determinamur, possumus absque eo sola ratione duci. Q. E. D.

Aliter. Actio quaecunque eatenus dicitur mala, quatenus ex eo oritur, quod Odio, aut aliquo malo affectu affecti sumus (vide Coroll. 1. Prop. 45. hujus). At nulla actio, in se sola considerata, bona, aut mala est (ut in Praefatione hujus ostendimus); sed una, eademque actio jam bona, jam mala est; ergo ad eandem actionem, quae jam mala est, sive quae ex aliquo malo affectu oritur, ratione duci possumus (per Prop. 19. hujus). Q. E. D.

SCHOL.

SCHOL. Explicantur haec clarius exemplo. Nempe verberandi actio, quatenus physice consideratur et ad hoc tantum attendimus, quod homo brachium tollit, manum claudit, totumque brachium vi deorsum movet, virtus est, quae ex Corporis humani fabrica concipitur. Si itaque homo, ira vel Odio commotus, determinatur ad claudendam manum, vel brachium movendum, id, ut in Parte secunda ostendimus, fit, quia una eademque actio potest jungi quibuscunque rerum imaginibus; atque adeo tam ex iis imaginibus rerum, quas confuse, quam quas clare et distincte concipimus, ad unam eandemque actionem determinari possumus. Apparet itaque, quod omnis Cupiditas, quae ex affectu, qui passio est, oritur, nullius esset usus, si homines ratione duci possent. Videamus jam, cur Cupiditas, quae ex affectu, qui passio est, oritur, caeca a nobis appelletur.

PROPOS. LX. *Cupiditas, quae oritur ex Laetitia vel Tristitia, quae ad unam, vel ad aliquot, non autem ad omnes Corporis partes refertur, rationem utilitatis totius hominis non habet.*

DEMONSTR. Ponatur ex. gr. Corporis pars A, vi alicujus causae externae ita corroborari, ut re-^[vi²] liquis praevaleat, *per Prop. 6. hujus* haec pars vires suas amittere propterea non conabitur, ut reliquae Corporis partes suo fungantur officio. Deberet enim vim seu potentiam habere vires suas amittendi, quod *(per Prop. 6. p. 3.)* est absurdum. Conabitur itaque illa pars et consequenter *(per Prop. 7. et 12. p. 3)* Mens etiam illum statum conservare; adeoque Cupiditas, quae ex tali affectu Laetitiae oritur, rationem totius non habet. Quod si contra supponatur pars A. coerceri, ut reliquae praevaleant, eodem modo demonstratur, quod nec Cupiditas, quae ex Tristitia oritur, rationem totius habeat. *Q. E. D.*

SCHOL.

SCHOL. Cum itaque Laetitia plerumque (per Schol. Prop. 44. huius) ad unam Corporis partem referatur, cupimus ergo plerumque nostrum Esse conservare, nulla habita ratione integrae nostrae valetudinis: ad quod accedit, quod Cupiditates, quibus maxime tenemur, (per Coroll. Prop. 9. huius) temporis tantum praesentis, non autem futuri habent rationem.

PROPOS. LXI. *Cupiditas, quae ex ratione oritur, excessum habere nequit.*

DEMONSTR. Cupiditas, (per 1. Affect. Defin.) absolute considerata, est ipsa hominis essentia, quatenus quocunque modo determinata concipitur ad aliquid agendum; adeoque Cupiditas, quae ex ratione oritur, hoc est, (per Prop. 3. p. 3.) quae in nobis ingeneratur, quatenus agimus, est ipsa hominis essentia seu natura, quatenus determinata concipitur ad agendum ea, quae per solam hominis essentiam adaequate concipiuntur (per Defin. 2. p. 3.). Si itaque haec Cupiditas excessum habere posset, posset ergo humana natura, in se sola considerata, se ipsam excedere, sive plus posset, quam potest, quod manifesta est contradictio; ac proinde haec Cupiditas excessum habere nequit. Q. E. D.

PROPOS. LXII. *Quatenus Mens ex rationis dictamine res concipit, aequè afficitur, sive idea sit rei futurae vel praeteritae, sive praesentis.*

DEMONSTR. Quicquid Mens ducente ratione concipit, id omne sub eadem aeternitatis seu necessitatis specie concipit (per Coroll. 2. Prop. 44. p. 2.) eademque certitudine afficitur (per Prop. 43. et ejus Schol.) Quare, sive idea sit rei futurae, vel praeteritae, sive praesentis, Mens eadem necessitate rem concipit, eademque certitudine afficitur et, sive idea sit rei futurae, vel praeteritae, sive praesentis, erit
nihil-

nihilominus aequae vera, (*per Prop. 41. p. 2.*) hoc est, (*per Defn 4 p. 2.*) habebit nihilominus semper eandem ideae adaequatae proprietates; atque adeo quatenus Mens ex rationis dictamine res concipit, eodem modo afficitur, siue idea sit rei futurae, vel praeteritae, siue praesentis. *Q. E. D.*

SCHOL. Si nos de rerum duratione adaequatam cognitionem habere, earumque existendi tempora ratione determinare possemus; eodem affectu res futuras ac praesentes contemplaremur et bonum, quod Mens ut futurum conciperet, perinde, ac praesens, appeteret et consequenter bonum praesens minus pro majori bono futuro necessario negligeret et quod in praesenti bonum esset, sed causa futuri alicujus mali, minime appeteret, ut mox demonstrabimus. Sed nos de duratione rerum (*per Prop. 31. p. 2.*) non nisi admodum inadaequatam cognitionem habere possumus et rerum existendi tempora (*per Schol. Prop. 44. p. 2.*) sola imaginatione determinamus, quae non aequae afficitur imagine rei praesentis ac futurae; unde fit, ut vera boni et mali cognitio, quam habemus, non nisi abstracta siue universalis sit, et iudicium, quod de rerum ordine et causarum nexu facimus, ut determinare possimus, quid nobis in praesenti bonum, aut malum sit, sit potius imaginarium, quam reale; atque adeo mirum non est, si Cupiditas, quae ex boni et mali cognitione, quatenus haec futurum prospicit, oritur, facilius rerum Cupiditate, quae in praesentia suaves sunt, coerceri potest, de quo vide Propositionem 18. hujus Partis.

PROPOS. LXIII. *Qui Metu ducitur et bonum, ut malum vitet, agit, is ratione non ducitur.*

DEMONSTR. Omnes affectus, qui ad Mentem, quatenus agit, hoc est, (*per Prop. 3. p. 3.*) qui ad rationem referuntur, nulli alii sunt, quam affectus Laetitiae et Cupiditatis (*per Prop. 59. p. 3.*); atque adeo

adeo (*per* 13. *Affect. Defin.*) qui Metu ducitur et bonum timore mali agit, is ratione non ducitur. *Q. E. D.*

SCHOL. Superstitiosi, qui vitia exprobrare magis, quam virtutes docere norunt; et qui homines non ratione ducere, sed Metu ita continere student, ut malum potius fugiant, quam virtutes ament, nil aliud intendunt, quam ut reliqui aequae, ac ipsi, fiant miseri et ideo non mirum, si plerumque molesti et odiosi sint hominibus.

COROLL. Cupiditate, quae ex ratione oritur, bonum directe sequimur et malum indirecte fugimus.

DEMONSTR. Nam Cupiditas, quae ex ratione oritur, ex solo Laetitiae affectu, quae passio non est, oriri potest, (*per Prop. 59. p. 3.*) hoc est, ex Laetitia, quae excessum habere nequit (*per Prop. 61. huius*); non autem ex Tristitia, ac proinde haec Cupiditas (*per Prop. 8. huius*) ex cognitione boni, non autem mali oritur; atque adeo ex ductu rationis bonum directe appetimus et eatenus tantum malum fugimus. *Q. E. D.*

SCHOL. Explicatur hoc Corollarium exemplo aegri et sani. Comedit aeger id, quod averfatur, timore mortis; sanus autem cibo gaudet et vita sic ^[215]lius fruitur, quam si mortem timeret, eamque directe vitare cuperet. Sic iudex, qui non Odio aut Ira etc. sed solo Amore salutis publicae reum mortis damnat, sola ratione ducitur.

PROPOS. LXIV. *Cognitio mali cognitio est inadaequata.*

DEMONSTR. Cognitio mali (*per Prop. 8. huius*) est ipsa Tristitia, quatenus ejusdem sumus conscii. Tristitia autem est transitio ad minorem perfectionem, (*per 3. Affect. Defin.*) quae propterea per ipsam hominis essentiam intelligi nequit; (*per Prop. 6. et 7. p. 3.*) ac proinde (*per Defin. 2. p. 3.*) passio est, quae (*per Prop. 3. p. 3.*) ab ideis inadaequatis pendet
et

et consequenter (per Prop. 29. p. 2) ejus cognitio, nempe mali cognitio, est inadaequata. Q. E. D.

COROLL. Hinc sequitur, quod si Mens humana non, nisi adaequatas, haberet ideas nullam mali formaret notionem.

PROPOS LXV. *De duobus bonis maius et de duobus malis minus ex rationis ductu sequemur.*

DEMONSTR. Bonum, quod impedit, quo minus majore bono fruamur, est revera malum; malum enim et bonum (ut in Praefat. huius ostendimus) de rebus dicitur, quatenus easdem ad invicem comparamus et (per eandem rationem) malum minus revera bonum est, quare (per Coroll. Prop. praec.) ex rationis ductu bonum tantum majus et malum minus appetemus, seu sequemur. Q. E. D.

COROLL. Malum minus pro majore bono ex rationis ductu sequemur et bonum minus, quod causa est majoris mali, negligemus. Nam malum, quod hic dicitur minus, revera bonum est et bonum contra malum, quare (per Coroll. Prop. praec.) [216] illud appetemus et hoc negligemus. Q. E. D.

PROPOS. LXVI. *Bonum majus futurum prae minore praesenti et malum praesens minus, quod causa est futuri alicujus mali, ex rationis ductu appetemus.*

DEMONSTR. Si Mens rei futurae adaequatam posset habere cognitionem, eodem affectu erga rem futuram, ac erga praesentem, afficeretur; (per Prop. 62. hujus) quare quatenus ad ipsam rationem attendimus, ut in hac Propositione nos tacere supponimus, res eadem est, siue majus bonum, vel malum futurum, siue praesens supponatur; ac proinde (per Prop. 65. hujus) bonum futurum majus prae minore praesenti etc. appetemus. Q. E. D.

COROLL. Malum praesens minus, quod est causa majoris futuri boni, ex rationis ductu appetemus et bonum praesens minus, quod causa est majoris futuri mali, negligemus. Hoc Coroll. se habet ad praeced. Prop. ut Coroll. Prop. 65. ad ipsam Prop. 65.

SCHOL. Si igitur haec cum iis conferantur, quae in hac parte usque ad Propositionem 18. de affectuum viribus ostendimus, facile videbimus, quid homo, qui solo affectu, seu opinione, homini, qui ratione ducitur, intersit. Ille enim, velit nolit, ea, quae maxime ignorat, agit; hic autem nemini, nisi sibi, morem gerit et ea tantum agit, quae in vita prima esse novit, quaeque propterea maxime cupit et ideo illum servum, hunc autem liberum voco, de cujus ingenio et vivendi ratione pauca adhuc notare libet.

PROPOS. LXVII. *Homo liber de nulla re minus^[217] nus, quam de morte cogitat et ejus sapientia non mortis, sed vitae meditatio est.*

DEMONSTR. Homo liber, hoc est, qui ex solo rationis dictamine vivit. moris Metu non ducitur; (per Prop. 63. hujus) sed bonum directe cupit, (per Coroll. ejusdem Prop.) hoc est, (per Prop. 24. hujus) agere, vivere, suum Esse conservare ex fundamento proprium utile quaerendi; atque adeo nihil minus, quam de morte cogitat, sed ejus sapientia vitae est meditatio. Q. E. D.

PROPOS. LXVIII. *Si homines liberi nascerentur, nullum boni et mali formarent conceptum, quamdiu liberi essent.*

DEMONSTR. Illum liberum esse dixi, qui sola ducitur ratione; qui itaque liber nascitur et liber manet, non nisi adaequatas ideas habet, ac promde mali conceptum habet nullum, (per Coroll. Prop.

64. *huius*) et consequenter (nam bonum et malum correlata sunt) neque boni. *Q. E. D.*

SCHOL. Huius Propositionis hypothefin falsam esse, nec posse concipi, nisi quatenus ad solam naturam humanam, seu potius ad Deum attendimus, non quatenus infinitus, sed quatenus tantummodo causa est, cur homo existat, patet ex 4 Propositione huius Partis. Atque hoc et alia, quae jam demonstravimus, videntur a Mose significari in illa primi hominis historia. In ea enim nulla alia Dei potentia concipitur, quam illa, qua hominem creavit, hoc est, potentia, qua hominis solummodo utilitati consuluit, atque eatenus narratur, quod Deus homini libero prohibuerit, ne de arbore cognitionis boni et mali comederet et quod, simulac de ea comederet, statim mortem metueret potius, quam vivere cuperet. Deinde, quod inventa ab homine uxore, quae cum sua natura prorsus conveniebat, cognovit nihil posse in natura dari, quod ipsi posset illa esse utilis; sed quod, postquam bruta sibi similia esse credidit, statim eorum affectus imitari inceperit, (*vide Prop. 27. p. 3.*) et libertatem suam amittere, quam Patriarchae postea recuperaverunt, ducti Spiritu Christi, hoc est, Dei idea, a qua sola pendet, ut homo liber sit et ut bonum, quod sibi cupit, reliquis hominibus cupiat, ut supra (*per Prop. 37. huius*) demonstravimus.

PROPOS. LXIX. *Hominis liberi virtus aequè magna cernitur in declinandis, quam in superandis periculis.*

DEMONSTR. Affectus coërceri, nec tolli potest, nisi affectu contrario et fortiore affectu coërcendo (*per Prop. 9. huius*). At caeca Audacia et Metus affectus sunt, qui aequè magni possunt concipi (*per Prop. 5. et 3. huius*). Ergo aequè magna animi virtus, seu fortitudo (*huius Definitionem vide in Schol. Prop. 59. p. 3.*) requiritur ad Audaciam, quam ad Metum.

coër-

coërcendum, hoc est, (*per Defin. 40 et 41. Affect.*) homo liber eadem animi virtute pericula declinat, qua eadem superare tentat. *Q. E. D.*

COROLL. Homini igitur libero aequae magnae Animositati fuga in tempore, ac pugna ducitur: sive homo liber eadem Animositate, seu animi praesentia, qua certamen, fugam eligit.

SCHOL. Quid Animositas sit, vel quid per ipsam intelligam, in Scholio Prop. 59 p. 3. explicui. Per periculum autem id omne intelligo, quod potest esse causa alicujus mali, nempe Tristitiae, Odii, Discordiae etc.

PROPOS. LXX. *Homo liber, qui inter ignaros vivit, eorum, quantum potest, beneficia declinare studet.*

DEMONSTR. Unusquisque ex suo ingenio ju-
[219] dicat, quid bonum sit (*vide Schol. Prop. 39. p. 3.*) ignarus igitur, qui in aliquem beneficium contulit, id ex suo ingenio aestimabit et si minoris ab eo, cui datum est, aestimari videt, contristabitur (*per Prop. 42. p. 3.*). At homo liber reliquos homines amicitia sibi jungere, (*per Prop. 37. huius*) nec paria hominibus beneficia ex eorum affectu referre; sed se et reliquos libero rationis judicio ducere et ea tantum agere studet, quae ipse prima esse novit: ergo homo liber, ne ignaris odio sit et ne eorum appetui; sed soli rationi obsequatur, eorum beneficia, quantum potest, declinare conabitur. *Q. E. D.*

SCHOL. Dico *quantum potest*. Nam quamvis homines ignari sint, sunt tamen homines, qui in necessitatibus humanum auxilium, quo nullum praestabilius est, afferre queunt; atque adeo saepe fit, ut necesse sit ab iisdem beneficium accipere et consequenter iisdem contra ex eorum ingenio congratulari; ad quod accedit, quod etiam in declinandis beneficiis cautio esse debet, ne videamur eosdem con-

temne-

temnere, vel prae Avaritia remunerationem timere, atque ita, dum eorum Odium fugimus, eo ipso in eorum offensionem incurramus. Quare in declinandis beneficiis ratio utilis et honesti habenda est.

PROPOS. LXXI. *Soli homines liberi erga se invicem gratissimi sunt.*

DEMONSTR. Soli homines liberi sibi invicem utilissimi sunt et maxima amicitiae necessitudine invicem junguntur, (per Prop. 35. hujus et 1. eius Coroll.) parique amoris studio sibi invicem benefacere conantur; (per Prop. 37. huius) adeoque (per 34. Affect. Defin.) soli homines liberi erga se invicem gratissimi sunt. Q. E. D.

SCHOL. Gratia, quam homines, qui caeca Cupiditate ducuntur, invicem habent, mercatura, seu aucupium potius, quam gratia plerumque est. [220] Porro ingratitudo affectus non est. Est tamen ingratitudo turpis, quia plerumque hominem nimio Odio, Ira, vel Superbia vel Avaritia etc. affectum esse indicat. Nam qui prae stultitia dona compensare nescit, ingratus non est, et multo minus ille, qui donis non movetur meretricis, ut ipsius libidini inserviat, nec furis, ut ipsius furta celet, vel alterius similis. Nam hic contra animum habere constantem ostendit, qui scilicet se nullis donis ad suam, vel communem perniciem patitur corrumpi.

PROPOS. LXXII. *Homo liber nunquam dolo malo, sed semper cum fide agit.*

DEMONSTR. Si liber homo quicquam dolo malo, quatenus liber est, ageret, id ex dictamine rationis ageret: (nam eatenus tantum liber a nobis appellatur) atque adeo dolo malo agere virtus esset, (per Prop. 24. hujus) et consequenter (per eandem Prop.) unicuique ad suum Esse conservandum consultius esset, dolo malo agere, hoc est, (ut per se notum) hominibus consultius esset verbis solum.

modo convenire, re autem invicem esse contrarios, quod (*per Coroll. Prop. 51. hujus*) est absurdum. Ergo homo liber etc. *Q. E. D.*

SCHOL. Si jam quaeratur, quid si homo se perfidia a praesenti mortis periculo posset liberare, an non ratio suum Esse conservandi omnino suadet, ut perfidus sit? Respondebitur eodem modo, quod si ratio id suadeat, suadet ergo id omnibus hominibus, atque adeo ratio omnino suadet hominibus, ne, nisi dolo malo, paciscantur, vires conjungere et jura habere communia, hoc est, ne revera jura habeant communia, quod est absurdum.

PROPOS. LXXIII. *Homo, qui ratione ducitur, magis in civitate, ubi ex communi decreto vivit, quam in solitudine, ubi sibi soli obtemperat, liber est.*

DEMONSTR. Homo, qui ratione ducitur, non [227] ducitur Metu ad obtemperandum; (*per Prop. 65. hujus*) sed quatenus suum Esse ex rationis dictamine conservare conatur, hoc est, (*per Schol. Prop. 66. huius*) quatenus libere vivere conatur, communis vitae et utilitatis rationem tenere, (*per Prop. 37. hujus*) et consequenter (*ut in Schol. 2. Prop. 37. hujus ostendimus*) ex communi civitatis decreto vivere cupit. Cupit ergo homo, qui ratione ducitur, ut liberius vivat, communia civitatis jura tenere. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec et similia, quae de vera hominis libertate ostendimus, ad Fortitudinem, hoc est (*per Schol. Prop. 59. p. 3.*) ad Animositatem et Generositatem referantur. Nec operae pretium duco, omnes Fortitudinis proprietates hic separatim demonstrare et multo minus, quod vir fortis neminem odio habeat, nemini irascatur, invidet, indignetur, neminem despiciat, minimeque superbiat. Nam haec et omnia, quae ad veram vitam et Religionem spectant, facile

facile ex Propositione 37. et 46. hujus Partis convincuntur; nempe quod Odium Amore contra vincendum sit et quod unusquisque, qui ratione ducitur, bonum, quod sibi appetit, reliquis etiam ut sit, cupiat. Ad quod accedit id, quod in Scholio Propositionis 50. hujus Partis et aliis in locis notavimus, quod scilicet vir fortis hoc apprime consideret, nempe quod omnia ex necessitate divinae naturae sequantur, ac proinde quicquid molestum et malum esse cogitat et quicquid praeterea impium, horrendum, injustum et turpe videtur, ex eo oritur, quod res ipsas perturbate, mutilate et confuse concipit; et hac de causa apprime conatur res, ut in se sunt, concipere et verae cognitionis impedimenta amovere, ut sunt Odium, Ira, Invidia, Irrisio, Superbia et reliqua hujusmodi, quae in praecedentibus notavimus; atque adeo, quantum potest, conatur, uti diximus, bene agere et laetari. Quousque autem humana virtus ad haec consequenda se extendat et quid possit, in sequenti Parte demonstrabo.

APPENDIX. *Quae in hac parte de recta vi- [222] vendi ratione tradidi, non sunt ita disposita, ut uno aspectu videri possint, sed disperse a me demonstrata sunt, prout scilicet unum ex alio facilius deducere potuerim. Eadem igitur hic recolligere et ad summa capita redigere proposui.*

CAP. I. Omnes nostri conatus, seu Cupiditates ex necessitate nostrae naturae ita sequuntur, ut vel per ipsam solam, tanquam per proximam suam causam, possint intelligi, vel quatenus naturae sumus pars, quae per se absque aliis individuis non potest adaequate concipi.

CAP. II. Cupiditates, quae ex nostra natura ita sequuntur, ut per ipsam solam possint intelligi, sunt illae, quae ad Mentem referuntur, quatenus haec ideis adaequatis consistere concipitur; reliquae vero Cupiditates ad Mentem non referuntur, nisi

quatenus res inadaequate concipit et quarum vis et incrementum non humana, sed rerum, quae extra nos sunt, potentia definiri debet; et ideo illae recte actiones, hae autem passionες vocantur; illae namque nostram potentiam semper indicant et hae contra nostram impotentiam et mutilatam cognitionem.

CAP. III. Nostrae actiones, hoc est, Cupiditates illae, quae hominis potentia, seu ratione definiuntur, semper bonae sunt, reliquae autem tam bonae, quam malae possunt esse.

CAP. IV. In vita itaque apprime utile est, intellectum, seu rationem, quantum possumus, perficere et in hoc uno summa hominis felicitas, seu beatitudo consistit; quippe beatitudo nihil aliud est, quam ipsa animi acquiescentia, quae ex Dei intuitiva cognitione oritur: at intellectum perficere nihil etiam aliud est, quam Deum Deique attributa et actiones, quae ex ipsius naturae necessitate consequuntur, intelligere. Quare hominis, qui ratione ducitur, finis ultimus, hoc est, summa Cupiditas, qua reliquas omnes moderari studet, est illa, qua fertur ad se, resque omnes, quae sub ipsius intelligentiam cadere possunt, adaequate concipiendum.

CAP. V. Nulla igitur vita rationalis est sine intelligentia et res eatenus tantum bonae sunt, quatenus hominem juvant, ut Mentis vita fruatur, quae intelligentia definitur. Quae autem contra impediunt, quo minus homo rationem perficere et rationali vita frui possit, eas solummodo malas esse dicimus.

CAP. VI. Sed quia omnia illa, quorum homo efficiens est causa, necessario bona sunt; nihil ergo mali homini evenire potest, nisi a causis externis; nempe quatenus pars est totius naturae, cujus legibus humana natura obtemperare et cui infinitis modis pene sese accommodare cogitur.

CAP.

CAP. VII. Nec fieri potest, ut homo non ^[224] sit naturae pars et communem ejus ordinem non sequatur; sed si inter talia individua versetur, quae cum ipsius hominis natura conveniunt, eo ipso hominis agendi potentia juvabitur et fovebitur. At si contra inter talia sit, quae cum ipsius natura minime conveniunt, vix absque magna ipsius mutatione iisdem sese accommodare poterit.

CAP. VIII. Quicquid in rerum natura datur, quod judicamus malum esse, sive posse impedire, quo minus existeret et vita rationali frui queamus, id a nobis removeere ea via, quae securior videtur, licet; et quicquid contra datur, quod judicamus bonum, sive utile esse ad nostrum Esse conservandum et vita rationali fruendum, id ad nostrum usum capere et eo quocunque modo uti nobis licet; et absolute id unicuique summo naturae jure facere licet, quod ad ipsius utilitatem conferre judicat.

CAP. IX. Nihil magis cum natura alicujus rei convenire potest, quam reliqua ejusdem speciei individua; adeoque (*per Caput 7.*) nihil homini ad suum Esse conservandum et vita rationali fruendum utilius datur, quam homo, qui ratione ducitur. Deinde quia inter res singulares nihil novimus, quod homine, qui ratione ducitur, sit praestantius, nulla ergo re magis potest unusquisque ostendere, quantum arte et ingenio valeat, quam in hominibus ita educandis, ut tandem ex proprio rationis imperio vivant. ^[225]

CAP. X. Quatenus homines Invidia, aut aliquo Odii affectu in se invicem feruntur, eatenus invicem contrarii sunt et consequenter eo magis timendi, quo plus possunt, quam reliqua naturae individua.

CAP. XI. Animi tamen non armis, sed Amore et Generositate vincuntur.

CAP. XII. Hominibus apprime utile est, consuetudines jungere, seseque iis vinculis astringere, quibus

quibus aptius de se omnibus unum efficiant et absolute ea agere, quae firmandis amicitiiis inserviunt.

CAP. XIII. Sed ad haec ars et vigilantia requiritur. Sunt enim homines varii, (nam rari sunt, qui ex rationis praescripto vivunt) et tamen plerumque invidi et magis ad Vindictam, quam ad Misericordiam proclives. Unumquemque igitur ex ipsius ingenio ferre et sese continere, ne eorum affectus imitetur, singularis animi potentiae opus est. At qui contra homines carpere et vitia potius exprobrare quam virtutes docere et hominum animos non firmare, sed frangere norunt, ii et sibi et reliquis molesti sunt; unde multi, prae nimia scilicet animi impatientia falsoque religionis studio, inter bruta [226] potius, quam inter homines vivere maluerunt; ut pueri vel adolescentes, qui parentum jurgia aequo animo ferre nequeunt, militatum confugiunt et incommoda belli et imperium tyrannidis prae domesticis commodis et paternis admonitionibus eligunt et quidvis oneris sibi imponi patiuntur, dummodo parentes ulciscantur.

CAP. XIV. Quamvis igitur homines omnia plerumque ex sua libidine moderentur, ex eorum tamen communi societate multo plura commoda, quam damna sequuntur. Quare satius est eorum injurias aequo animo ferre et studium iis adhibere, quae concordiae et amicitiae conciliandae inserviunt.

CAP. XV. Quae concordiam gignunt, sunt illa, quae ad iustitiam, aequitatem et honestatem referuntur. Nam homines praeter id, quod iniustum et iniquum est, etiam aegre ferunt, quod turpe habetur, sive quod aliquis receptos civitatis mores aspernatur. Amori autem conciliando illa apprime necessaria sunt, quae ad Religionem et Pietatem spectant. De quibus vide Schol. 1. et 2. Prop. 37. et Schol. Prop. 46. et Schol. Prop. 73. p. 4.

CAP. XVI. Solet praeterea concordia ex Metu plerumque gigni; sed sine fide. Adde, quod Metus ex animi impotentia oritur et propterea ad rationis usum non pertinet; ut nec Commiseratio, quam- [227] vis Pietatis speciem prae se ferre videatur.

CAP. XVII. Vincuntur praeterea homines etiam largitate, praecipue ii, qui non habent, unde comparare possint illa, quae ad vitam sustentandam necessaria sunt. Attamen unicuique indigenti auxilium ferre, vires et utilitatem viri privati longe superat. Divitiae namque viri privati longe impares sunt ad id suppeditandum. Unius praeterea viri facultas ingenii limitatior est, quam ut omnes sibi possit amicitia jungere; quare pauperum cura integrae societati incumbit et ad communem tantum utilitatem spectat.

CAP. XVIII. In beneficiis accipiendis et gratia referenda alia prorsus debet esse cura, de qua vide Schol. Prop. 70. et Schol. Prop. 71. p. 4.

CAP. XIX. Amor praeterea meretricius, hoc est, generandi libido, quae ex forma oritur, et absolute omnis Amor, qui aliam causam praeter animi libertatem agnoscit, facile in Odium transit, nisi, quod pejus est, species delirii sit, atque tum magis discordia, quam concordia fovetur. Vid. Coroll. Prop. 31. p. 3.

CAP. XX. Ad matrimonium quod attinet, certum est, ipsum cum ratione convenire, si Cupiditas miscendi corpora non ex sola forma, sed etiam ex Amore liberos procreandi et sapienter educandi, [228] ingeneretur; et praeterea, si utriusque, viri scilicet et foeminae, Anq̃r, non solam formam, sed animi praecipue libertatem pro causa habeat,

CAP. XXI. Gignit praeterea adulatio concordiam; sed foedo servitutis crimine vel perfidia; nulli quippe

quippe magis adulatione capiuntur, quam superbi, qui primi esse volunt, nec sunt.

CAP. XXII. Abjectioni falsa pietatis et religionis species inest. Et quamvis Abjectio Superbiae sit contraria, est tamen abjectus superbo proximus. Vide Schol. Prop. 57. p. 4.

CAP. XXIII. Confert praeterea concordiae Pudor in iis tantum, quae celari non possunt. Deinde, quia ipse Pudor species est Tristitiae, ad rationis usum non spectat.

CAP. XXIV. Caeteri Tristitiae erga homines affectus directe iustitiae, aequitati, honestati, pietati et religioni opponuntur et, quamvis Indignatio aequitatis speciem prae se ferre videatur, ibi tamen sine lege vivitur, ubi unicuique de factis alterius iudicium ferre, et suum vel alterius jus vindicare licet.

CAP. XXV. Modestia, hoc est, Cupiditas hominibus placendi, quae ex ratione determinatur, ad [229] Pietatem (ut in Schol. Prop. 37. p. 4. diximus) refertur. Sed, si ex affectu oriatur, Ambitio est, sive Cupiditas, qua homines falsa Pietatis imagine plerumque discordias et seditiones concitant. Nam qui reliquos consilio, aut re juvare cupit, ut simul summo fruantur bono, is apprimè studebit, eorum sibi Amorem conciliare; non autem eos in admirationem traducere, ut disciplina ex ipso habeat vocabulum, nec ullas absolute Invidiae causas dare. In communibus deinde colloquiis cavebit hominum vitia referre et de humana impotentia non nisi parce loqui curabit, at largiter de humana virtute, seu potentia et qua via possit perfici, ut sic homines, non ex Metu, aut aversione, sed solo Laetitiae affectu moti, ex rationis praescripto, quantum in se est, contentur vivere.

CAP. XXVI. Praeter homines nihil singulare in natura novimus, cujus Mente gaudere et quod nobis

bis amicitia, aut aliquo consuetudinis genere jungere possumus; adeoque quicquid in rerum natura extra homines datur, id nostrae utilitatis ratio conservare non postulat, sed pro ejus vario usu conservare, destruere, vel quocunque modo ad nostrum usum adaptare nos docet.

CAP. XXVIII. Utilitas, quam ex rebus, quae extra nos sunt, capimus, est praeter experientiam et cognitionem, quam acquirimus ex eo, quod easdem observamus et ex his formis in alias mutamus, praecipua corporis conservatio; et hac ratione res ^[23] illae imprimis utiles sunt, quae Corpus ita alere et nutrire possunt, ut ejus omnes partes officio recte fungi queant. Nam quo Corpus aptius est, ut pluribus modis possit affici et corpora externa pluribus modis afficere, eo Mens ad cogitandum est aptior (vide Prop. 38. et 39. p. 4.). At hujus notae perpauca in natura esse videntur, quare ad Corpus, ut requiritur, nutriendum necesse est multis naturae diversae alimentis uti. Quippe humanum Corpus ex plurimis diversae naturae partibus componitur, quae continuo alimento indigent et vario, ut totum Corpus ad omnia, quae ex ipsius natura sequi possunt, aequè aptum sit et consequenter ut Mens etiam aequè apta sit ad plura concipiendum.

CAP. XXVIII. Ad haec autem comparandum vix uniuscujusque vires sufficerent, nisi homines operas mutuas traderent. Verum omnium rerum compendium pecunia attulit, unde factum, ut ejus imago Mentem vulgi maxime occupare soleat; quia vix ullam Laetitiae speciem imaginari possunt, nisi concomitante nummorum idea, tanquam causa.

CAP. XXIX. Sed hoc vitium eorum tantum est, qui non ex indigentia, nec propter necessitates nummos quaerunt, sed quia lucri artes didicerunt, quibus se magnifice efferunt. Caeterum corpus ex consuetudine pascunt; sed parce, quia tantum de suis bonis

[²³¹] bonis se perdere credunt, quantum sui Corporis conservationi impendunt. At qui verum nummorum usum norunt et divitiarum modum ex sola indigentia moderantur, paucis contenti vivunt.

CAP. XXX. Cum igitur res illae sint bonae, quae Corporis partes juvant, ut suo officio fungantur et Laetitia in eo consistat, quod hominis potentia, quatenus Mente et Corpore constat, juvatur vel augetur; sunt ergo illa omnia, quae Laetitiam afferunt, bona. Attamen, quoniam contra non eum in finem res agunt, ut nos Laetitia afficiant, nec earum agendi potentia ex nostra utilitate temperatur et denique, quoniam Laetitia plerumque ad unam Corporis partem potissimum refertur; habent ergo plerumque Laetitiae affectus (nisi ratio et vigilantia adsit) et consequenter Cupiditates etiam, quae ex iisdem generantur, excessum; ad quod accedit, quod ex affectu id primum habeamus, quod in praesenti suave est, nec futura aequali animi affectu aestimare possumus. Vide Schol. Prop. 44. et Schol. Prop. 60. P. 3.

CAP. XXXI. At superstitio id contra videtur statuere bonum esse, quod Tristitiam et id contra malum, quod Laetitiam affert. Sed, ut jam diximus, (vide Schol. Prop. 45. p. 4.) nemo, nisi invidus, mea impotentia et incommodo delectatur. Nam quo majori Laetitia afficimur, eo ad maiorem perfectionem transimus, et consequenter eo magis de natura divina participamus; nec Laetitia unquam mala [²³²] esse potest, quam nostrae utilitatis vera ratio moderatur. At qui contra Metu ducitur et bonum, ut malum vitet, agit, is ratione ducitur.

CAP. XXXII. Sed humana potentia admodum limitata est et a potentia causarum externarum infinite superatur; atque adeo potestatem absolutam non habemus, res, quae extra nos sunt, ad nostrum usum aptandi. Attamen ea, quae nobis eveniunt contra id,

id, quod nostrae utilitatis ratio postulat, aequè animo feremus, si conscii simus nos functos nostro officio fuisse et potentiam, quam habemus, non potuisse se eo usque extendere, ut eadem vitare possemus, nosque partem totius naturae esse, cujus ordinem sequimur. Quod si clare et distincte intelligamus, pars illa nostri, quae intelligentia definitur, hoc est, pars melior nostri in eo plane acquiescet et in ea acquiescentia perseverare conabitur. Nam, quatenus intelligimus, nihil appetere, nisi id, quod necessarium est, nec absolute, nisi in veris acquiescere possumus; adeoque quatenus haec recte intelligimus, eatenus conatus melioris partis nostri cum ordine totius naturae convenit.

ETHICES

PARS QVINTA, DE POTENTIA INTELLECTVS, SEV DE LIBERTATE HVMANA.

PRAEFATIO.

Transeo tandem ad alteram *Ethices* partem, quae [233] est de modo, sive via, quae ad Libertatem ducit. In hac ergo de potentia rationis agam, ostendens, quid ipsa ratio in affectus possit, et deinde, quid *Mentis Libertas* seu beatitudo sit, ex quibus videbimus, quantum sapiens potior sit ignaro. Quomodo autem et qua via debeat intellectus perfici et qua deinde arte Corpus sit curandum, ut possit suo officio recte fungi, huc non pertinet; hoc enim ad Medicinam, illud autem ad Logicam spectat. Hic igitur, ut dixi, de sola *Mentis* seu rationis potentia agam et ante omnia, quantum et quale imperium in affectus habeat, ad eosdem coërcendum et moderandum, ostendam. Nam nos in ipsos imperium absolutum non habere, jam supra demonstravimus. Stoici tamen putarunt, eosdem a nostra voluntate absolute pendere, nosque iis absolute imperare posse. Attamen ab experientia reclamante, non vero ex suis principiis coacti sunt fateri, usum et studium non parvum requiri ad eosdem coërcendum et moderandum; quod quidam exemplo duorum canum (si recte memini) unius scilicet

cet domestici, alterius venatici, conatus est osten- ^[234]
dere; nempe quia usu efficere tandem potuit, ut do-
mesticus venari, venaticus contra a leporibus sectan-
dis abstinere assuesceret. Huic opinioni non parum
favet Cartesius. Nam statuit Animam seu Men-
tem unitam praecipue esse cuidam parti cerebri, glan-
dulae scilicet pineali dictae. cuius ope Mens motus
omnes, qui in corpore excitantur et obiecta externa
sentit, quamque Mens eo solo, quod vult, varie mo-
vere potest. Hanc glandulam in medio cerebri ita
suspensam esse statuit, ut minimo spirituum anima-
lium motu possit moveri. Deinde statuit, quod haec
glans tot variis modis in medio cerebro suspendatur;
quot variis modis spiritus animales in eandem impin-
gunt et quod praeterea tot varia vestigia in eadem
imprimantur, quot varia obiecta externa ipsos spi-
ritus animales versus eandem propellunt, unde fit,
ut si glans postea ab Animae voluntate, illam diver-
simode movente, hoc aut illo modo suspendatur,
quo semel fuit suspensa a spiritibus, hoc aut illo
modo agitatis, tum ipsa glans ipsos spiritus anima-
les eodem modo propellet et determinabit, ac antea
a simili glandulae suspensione repulsi fuerant. Prae-
terea statuit, unamquamque Mentis voluntatem na-
tura esse unitam certo cuidam glandis motui. Ex-
gr. Si quis voluntatem habet obiectum remotum in-
tuendi, haec voluntas efficiet, ut pupilla dilatetur;
sed si de sola dilatanda pupilla cogitet, nihil prode-
rit eius rei habere voluntatem, quia natura non iun-
xit motum glandis, qui inservit impellendis spiriti-
bus versus nervum Opticum modo conveniente dila-
tandae, vel contrahendae pupillae cum voluntate ean-
dem dilatandi, vel contrahendi; sed demum cum vo-
luntate intuendi obiecta remota, vel proxima. Deni-
que statuit, quod, etsi unusquisque motus huius glan-
dulae videatur connexus esse per naturam singulis
ex nostris cogitationibus ab initio nostrae vitae, ^[235]
aliis

aliis tamen per habitum possunt iungi, quod probare conatur art. 50. p. 1. de Pass. Animae. Ex his concludit, nullam esse tam imbecillam Animam, quae non possit, cum bene dirigitur, acquirere potestatem absolutam in suas Passiones. Nam hae, ut ab eo definiuntur, sunt perceptiones, aut sensus, aut commotiones animae, quae ad eam speciatim referuntur, quaeque producuntur, conservantur et corroborantur, per aliquem motum spirituum (vide art. 27. p. 1. Pass. Anim.). At quandoquidem cuilibet voluntati possumus jungere motum quemcunque glandis et consequenter spirituum, et determinatio voluntatis a sola nostra potestate pendet; si igitur nostram voluntatem certis et firmis iudiciis, secundum quae nostrae vitae actiones dirigere volumus, determinemus et motus passionum, quas habere volumus, hisce iudiciis iungamus, imperium acquiramus absolutum in nostras Passiones. Haec est clarissimi huius Viri sententia, (quantum ex ipsius verbis coniicio) quam ego vix credidissimam a tanto Viro prolata esse, si minus acuta fuisset. Profecto mirari satis non possum, quod vir Philosophus, qui firmiter statuerat, nihil deducere, nisi ex principiis per se notis et nihil affirmare, nisi quod clare et distincte perciperet et qui toties Scholasticos reprehenderat, quod per occultas qualitates res obscuras voluerint explicare, Hypothesin sumat omni occulta qualitate occultiore. Quid, quaeso, per Mentis et Corporis unionem intelligit? quem, inquam, clarum et distinctum conceptum habet cogitationis arctissime unitae cuidam quantitatis portiuncula? vellem sane, ut hanc unionem per proximam suam causam explicuisset. Sed ille Mentem a Corpore adeo distinctam concepe-
 [236] rat, ut nec huius unionis, nec ipsius Mentis ullam singularem causam assignare potuerit; sed necesse ipsi fuerit, ad causam totius Universi, hoc est, ad Deum recurrere. Deinde pervelim scire, quot
 motus

motus gradus potest glandulae isti pineali Mens tribuere et quanta cum vi eandem suspensam tenere potest. Nam nescio an haec glans tardius, vel celerius a Mente circumagatur. quam a spiritibus animalibus et an motus Passionum, quos firmis iudiciis arcte iunximus, non possint ab iisdem iterum a causis corporeis disiungi, ex quo sequeretur, ut, quamvis Mens firmiter proposuerit contra pericula ire, atque huic decreto motus audaciae iunxerit, viso tamen periculo, glans ita suspendatur, ut Mens non, nisi de fuga, possit cogitare; et sane, cum nulla detur ratio voluntatis ad motum, nulla etiam datur comparatio inter Mentis et Corporis potentiam, seu vires; et consequenter huius vires nequaquam viribus illius determinari possunt. His adde, quod nec haec glans ita in medio cerebro sita reperiatur, ut tam facile, totque modis circumagi possit et quod non omnes nervi ad cavitates usque cerebri protendantur. Denique omnia, quae de voluntate, eiusque libertate asserit, omitto, quandoquidem haec falsa esse, satis superque ostenderim. Igitur quia Mentis potentia, ut supra ostendi, sola intelligentia definitur, affectuum remedia, quae omnes experiri quidem, sed non accurate observare, nec distincte videre credo, sola Mentis cognitione determinabimus et ex eadem illa omnia, quae ad ipsius beatitudinem spectant, deducemus.

AXIOM. I. Si in eodem subjecto duae con- ^[237]
trariae actiones excitentur, debet necessario vel in utraque, vel in una sola mutatio fieri, donec desinant contrariae esse.

II. Effectus potentia definitur potentia ipsius causae, quatenus ejus essentia per ipsius causae essentiam explicatur, vel definitur.

Patet hoc Axioma ex Prop. 7. Part. 3.

PRO-

PROPOS. I. *Prout cogitationes, rerumque ideae ordinantur et concatenantur in Mente, ita corporis affectiones, seu rerum imagines ad amissum ordinantur et concatenantur in Corpore.*

DEMONSTR. Ordo et connexio idearum idem est, (per Prop. 7. p. 2.) ac ordo et connexio rerum et vice versa, ordo et connexio rerum idem est, (per Coroll. Prop. 6. et 7. p. 2.) ac ordo et connexio idearum. Quare sicuti ordo et connexio idearum in Mente fit secundum ordinem et concatenationem affectionum Corporis, (per Prop. 18. p. 2.) sic vice versa (per Prop. 2. p. 3.) ordo et connexio affectionum Corporis fit, prout cogitationes rerumque ideae ordinantur et concatenantur in Mente. Q. E. D.

PROPOS. II. *Si animi commotionem, seu affectum a causae externae cogitatione amoveamus et aliis jungamus cogitationibus, tum Amor, seu Odium erga causam externam, ut et animi fluctuationes, quae ex his affectibus oriuntur, destruentur.*

DEMONSTR. Id enim, quod formam Amoris, [238] vel Odii constituit, est Laetitia, vel Tristitia, concomitante idea causae externae; (per Defin. 6. et 7. Affect.) hac igitur sublata, Amoris, vel Odii forma simul tollitur; adeoque hi affectus et qui ex his oriuntur, destruantur. Q. E. D.

PROPOS. III. *Affectus, qui passio est, desinit esse passio, simulatque ejus claram et distinctam formam ideam.*

DEMONSTR. Affectus, qui passio est, idea est confusa (per gener. Affect. Defin.). Si itaque ipsius affectus claram et distinctam formam ideam, haec idea ab ipso affectu, quatenus ad solam Mentem refertur, non nisi ratione distinguetur; (per Prop. 22. p. 2. cum ejusdem Schol.) adeoque (per Prop. 5. p. 3.) affectus desinet esse passio. Q. E. D.

COROLL.

COROLL. Affectus igitur eo magis in nostra potestate est et Mens ab eo minus patitur, quo nobis est notior.

PROPOS. IV. *Nulla est Corporis affectio, cujus aliquem clarum et distinctum non possumus formare conceptum.*

DEMONSTR. Quae omnibus communia sunt, non possunt concipi nisi adaequate; (per Prop. 38. p. 2.) adeoque (per Prop. 12. et Lemma 2. quod habetur post Schol. Prop. 13. p. 2.) nulla est Corporis affectio, cujus aliquem clarum et distinctum non possumus formare conceptum. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc sequitur, nullum esse affectum, cujus non possumus aliquem clarum et distinctum formare conceptum. Est namque affectus Corporis affectionis idea, (per gen. Affect. Defin.) quae [237] propterea (per Prop. praec.) aliquem clarum et distinctum involvere debet conceptum.

SCHOL. Quandoquidem nihil datur, ex quo aliquis effectus non sequatur, (per Prop. 36. p. 3.) et quicquid ex idea, quae in nobis est adaequata, sequitur, id omne clare et distincte intelligimus; (per Prop. 40. p. 2.) hinc sequitur, unumquemque potestatem habere, se suosque affectus, si non absolute, ex parte saltem clare et distincte intelligendi et consequenter efficiendi, ut ab iisdem minus patiatur. Huic igitur rei praecipue danda est opera, ut unumquemque affectum, quantum fieri potest, clare et distincte cognoscamus, ut sic Mens ex affectu ad illa cogitandum determinetur, quae clare et distincte percipit et in quibus plane acquiescit; atque adeo, ut ipse affectus a cogitatione causae externae separetur et veris jungatur cogitationibus; ex quo fiet, ut non tantum Amor, Odium etc. destruantur; (per Prop. 2. hujus) sed ut etiam appetitus, seu Cupiditates, quae ex tali affectu oriri solent, excessum habere nequeant

(per Prop. 62. p. 4.). Nam apprime notandum est, unum eundemque esse appetitum, per quem homo tam agere, quam pati dicitur. Ex gr. cum naturam humanam ita comparatam esse ostendimus, ut unusquisque appetat, ut reliqui ex ipsius ingenio vivant; (vide Schol. Prop. 51. p. 3) qui quidem appetitus in homine, qui ratione non ducitur, passio est, quae Ambitio vocatur, nec multum a Superbia discrepat; et contra in homine, qui ex rationis dictamine vivit, actio, seu virtus est, quae Pietas appellatur (vide Schol. 1. Prop. 37. p. 4. et 2. Demonstrat. ejusdem Prop.) Et hoc modo omnes appetitus, seu Cupiditates eatenus tantum passiones sunt, quatenus ex ideis inadaequatis oriuntur; atque eadem virtuti accensentur, quando ab ideis adaequatis excitantur, vel generantur. Nam omnes Cupiditates, quibus ad aliquid agendum determinamur, tam oriri possunt ab adaequatis, quam ab inadaequatis ideis (vide Prop. 59. p. 4.). Atque hoc (ut eo, unde digressus sum, revertar) affectuum remedio, quod scilicet in eorum vera cognitione consistit, nullum praestantius aliud, quod a nostra potestate pendeat, excogitari [240] potest, quandoquidem nulla alia Mentis potentia datur, quam cogitandi et adaequatas ideas formandi, ut supra (per Prop. 3. p. 3.) ostendimus.

PROPOS. V. *Affectus erga rem, quam simpliciter et non ut necessariam, neque ut possibilem, neque ut contingentem imaginamur, caeteris paribus, omnium est maximus.*

DEMONSTR. Affectus erga rem, quam liberam esse imaginamur, major est, quam erga necessariam, (per Prop. 40. p. 3.) et consequenter adhuc major, quam erga illam, quam ut possibilem, vel contingentem imaginamur (per Prop. 11. p. 4.). At rem aliquam ut liberam imaginari nihil aliud esse potest, quam quod rem simpliciter imaginamur, dum causas, a qui-

a quibus ipsa ad agendum determinata fuit, ignoramus; (*per illa, quae in Schol. Prop. 35. p. 2. ostendimus*) ergo affectus erga rem, quam simpliciter imaginamur, caeteris paribus, maior est, quam erga necessariam, possibilem, vel contingentem, et consequenter maximus. *Q. E. D.*

PROPOS. VI. *Quatenus Mens res omnes, ut necessarias intelligit, eatenus majorem in affectus potentiam habet, seu minus ab iisdem patitur.*

DEMONSTR. Mens res omnes necessarias esse intelligit, (*per Prop. 29. p. 1.*) et infinito causarum nexu determinari ad existendum et operandum; (*per Prop. 28. p. 1.*) adeoque (*per Prop. praec.*) eatenus efficit, ut ab affectibus, qui ex iis oriuntur minus patiatur et (*per Prop. 48. p. 3.*) minus erga ipsas afficiatur. *Q. E. D.*

SCHOL. Quo haec cognitio, quod scilicet res necessariae sint, magis circa res singulares, quas distinctius et magis vivide imaginamur, versatur, [241] eo haec Mentis in affectus potentia maior est, quod ipsa etiam experientia testatur. Videmus enim Tristitiam boni alicujus, quod periit, mitigari, simulac homo, qui id perdidit, considerat bonum illud servari nulla ratione potuisse. Sic etiam videmus, quod nemo miseretur infantis, propterea quod nescit loqui, ambulare, ratiocinari et quod denique tot annos quasi sui inscius vivat. At si plerique adulti et unus aut alter infans nascerentur, tum unumquemque miseretur infantum; quia tum ipsam infantiam, non ut rem naturalem et necessariam, sed ut naturae vitium, seu peccatum consideraret; et ad hunc modum plura alia notare possemus.

PROPOS. VII. *Affectus, qui ex ratione oriuntur, vel excitantur, si ratio temporis habeatur, potentiora sunt iis, qui ad res singulares referuntur, quas ut absentes contemplamur.*

DEMONSTR. Rem aliquam absentem non contemplamur ex affectu, quo eandem imaginamur; sed ex eo, quod Corpus alio afficitur affectu, qui ejusdem rei existentiam secludit (*per Prop. 17. p. 2.*). Quare affectus, qui ad rem, quam ut absentem contemplamur, refertur, ejus naturae non est, ut reliquas hominis actiones et potentiam superet; (*de quibus vide Prop. 6. p. 4.*) sed contra ejus naturae est, ut ab iis affectionibus, quae existentiam externae ejus causae secludunt, coerceri aliquo modo possit (*per Prop. 9. p. 4.*). At affectus, qui ex ratione oritur, refertur necessario ad communes rerum proprietates, (*vide rationis Defn. in 2 Schol. Prop. 40. p. 2.*) quas semper ut praesentes contemplamur, (nam nihil dari potest, quod earum praesentem existentiam secludat) et quas semper eodem modo imaginamur (*per Prop. 38. p. 2.*) Quare talis affectus idem semper manet, et consequenter (*per Ax. 1. hujus*) affectus, qui eidem sunt contrarii, quique a suis causis externis non foveantur, eidem magis magisque sese accommodare debebunt, donec non amplius sint contrarii et eate-
[²⁺²] nus affectus, qui ex ratione oritur, est potentior. *Q. E. D.*

PROPOSITIO VIII. *Quo affectus aliquis a pluribus causis simul concurrentibus excitatur, eo major est.*

DEMONSTR. Plures causae simul plus possunt, quam si pauciores essent (*per Prop. 7. p. 3.*): adeoque (*per Prop. 5. p. 4.*) quo affectus aliquis a pluribus causis simul excitatur, eo fortior est. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec Propositio patet etiam ex Axiomate 2. hujus Partis.

PROPOS. IX. *Affectus, qui ad plures et diversas causas refertur, quas Mens cum ipso affectu simul contemplatur, minus noxius est et minus per ipsum pati-*

patimur et erga unamquamque causam minus afficitur, quam alius aequè magnus affectus, qui ad unam solam, vel pauciores causas refertur.

DEMONSTR. Affectus eatenus tantum malus, seu noxius est, quatenus Mens ab eo impeditur, quo minus possit cogitare (*per Prop. 26. et 27. p. 4.*): adeoque ille affectus, a quo Mens ad plura simul objecta contemplandum determinatur, minus noxius est, quam alius aequè magnus affectus, qui Mentem vi sola unius, aut pauciorum objectorum contemplatione ita detinet, ut de aliis cogitare nequeat, quod erat primum. Deinde, quia Mentis essentia, hoc est, (*per Prop. 7. p. 3*) potentia in sola cogitatione consistit; (*per Prop. 11. p. 3*) ergo Mens per affectum, a quo ad plura simul contemplandum determinatur, minus patitur, quam per aequè magnum affectum, qui Mentem in sola unius, aut pauciorum objectorum contemplatione occupatam tenet, quod erat secundum. Denique hic affectus, (*per Prop. 48. p. 5.*) quatenus ad plures causas externas refer- ^[243] tur, est etiam erga unamquamque minor. Q. E. D.

PROPOS. X. *Quamdiu affectibus, qui nostrae naturae sunt, non conflictamur, tamdiu potestatem habemus ordinandi et concatenandi Corporis affectiones secundum ordinem ad intellectum.*

DEMONSTR. Affectus, qui nostrae naturae sunt contrarii, hoc est, (*per Prop. 30. p. 4*) qui mali sunt, eatenus mali sunt, quatenus impediunt, quo minus Mens intelligat (*per Prop. 37. p. 4.*). Quamdiu igitur affectibus, qui nostrae naturae contrarii sunt, non conflictamur, tamdiu Mentis potentia, qua res intelligere conatur, (*per Prop. 26. p. 4.*) non impeditur, atque adeo tamdiu potestatem habet claras et distinctas ideas formandi et alias ex aliis deducendi; (*cide 2. Schol. Prop. 40. et Schol. Prop. 47. p. 2.*) et consequenter, (*per Prop. 1. hujus*) tamdiu potestatem habemus

bemus ordinandi et concatenandi affectiones Corporis secundum ordinem ad intellectum. *Q. E. D.*

SCHOL. Hac potestate recte ordinandi et concatenandi Corporis affectiones efficere possumus, ut non facile malis affectibus afficiamur. Nam (*per Prop. 7. hujus*) major vis requiritur ad Affectus, secundum ordinem ad intellectum ordinatos et concatenatos coercendum, quam incertos et vagos. Optimum igitur, quod efficere possumus, quamdiu nostrorum affectuum perfectam cognitionem non habemus, est rectam vivendi rationem, seu certa vitae dogmata concipere, eaque memoriae mandare et rebus particularibus, in vita frequenter obviis, continuo applicare, ut sic nostra imaginatio late iisdem afficiatur et nobis in promptu sint semper. Ex. gr. inter vitae dogmata posuimus, (*vide Prop. 46. p. 4. cum ejusdem Schol.*) Odium Amore, seu Generositate vincendum, non autem reciproco Odio compensandum. Ut autem hoc rationis praescriptum semper in promptu [244] habeamus, ubi usus erit, cogitandae et saepe meditandae sunt communes hominum injuriae et quomodo et qua via Generositate optime propulsentur; sic enim imaginem injuriae imaginationi hujus dogmatis jungemus, et nobis (*per Prop. 18. p. 2.*) in promptu semper erit, ubi nobis injuria afferetur. Quod si etiam in promptu habuerimus rationem nostri veri utilis ac etiam boni, quod ex mutua amicitia et communi societate sequitur et praeterea quod ex recta vivendi ratione summa animi acquiescentia oriatur, (*per Prop. 52. p. 4.*) et quod homines, ut reliqua, ex naturae necessitate agant: tum injuria, sive Odium, quod ex eadem oriri solet, minimam imaginationis partem occupabit et facile superabitur; vel si Ira, quae ex maximis injuriis oriri solet, non adeo facile superetur, superabitur tamen, quamvis non sine animi fluctuatione, longe minore temporis spatio, quam si haec non ita praemeditata habuissemus,

mus, ut patet ex Propositione 6. 7. et 8. hujus Partis. De Animositate ad Metum deponendum eodem modo cogitandum est; enumeranda scilicet sunt et saepe imaginanda communia vitae pericula et quomodo animi praesentia et fortitudine optime vitari et superari possunt. Sed notandum, quod nobis in ordinandis nostris cogitationibus et imaginibus semper attendendum est, (per Coroll. Prop. 63. p. 4. et Prop. 59. p. 3.) ad illa, quae in unaquaque re bona sunt, ut sic semper ex Laetitiae affectu ad agendum determinemur. Ex. gr. si quis videt, se nimis gloriam sectari, de ejus recto usu cogitet et in quem finem sectanda sit et quibus mediis acquiri possit; sed non de ipsius abusu et vanitate et hominum inconstantia, vel aliis hujusmodi, de quibus nemo, nisi ex animi aegritudine, cogitat; talibus enim cogitationibus ambitiosi se maxime affligunt, quando de assequendo honore, quem ambiunt, desperant; et, dum Iram evomunt, sapientes videri volunt. Quare certum est, eos gloriae maxime esse cupidos, qui de ipsius abusu et mundi vanitate maxime clamant. Nec hoc ambitiosis proprium, sed omnibus commune est, quibus fortuna est adversa et animo impotentes sunt. Nam pauper etiam avarus de abusu pecuniae et divitum vitiis non cessat loqui; quo nihil aliud efficit, quam se affligere et aliis ostendere, se non tantum paupertatem suam, sed etiam aliorum divitias iniquo animo ferre. Sic etiam, qui male ^[243] ab amasia excepti sunt, nihil cogitant, quam de mulierum inconstantia et fallaci animo et reliquis earundem decantatis vitiis, quae omnia statim oblivioni tradunt, simulac ab amasia iterum recipiuntur. Qui itaque suos affectus et appetitus ex solo Libertatis amore moderari studet, is, quantum potest, nitetur, virtutes, earumque causas noscere et animum gaudio, quod ex earum vera cognitione oritur, implere; at minime hominum vitia contemplari, hominesque obtrectare et falsa libertatis specie gaudere.

Atque

Atque haec qui diligenter observavit, (neque enim difficilia sunt) et exercebit, nae ille brevi temporis spatio actiones suas ex rationis imperio plerumque dirigere poterit.

PROPOS. XI. *Quo imago aliqua ad plures res refertur, eo frequentior est, seu saepius viget et Mentem magis occupat.*

DEMONSTR. Quo enim imago, seu affectus ad plures res refertur, eo plures dantur causae, a quibus excitari et foveri potest, quas omnes Mens (*per Hypothesin*) ex ipso affectu simul contemplatur; atque adeo affectus eo frequentior est, seu saepius viget et (*per Prop. 8. huius*) Mentem magis occupat. Q. E. D.

PROPOS. XII. *Rerum imagines facilius imaginibus, quae ad res referuntur, quas clare et distincte intelligimus, junguntur, quam aliis.*

DEMONSTR. Res, quas clare et distincte intelligimus, vel rerum communes proprietates sunt, vel quae ex iis deducuntur, (*vide rationis Defin. in 2. Schol. Prop. 40. p. 2.*) et consequenter saepius, (*per Prop. praec.*) in nobis excitantur; adeoque facilius fieri potest, ut res alias simul cum his, quam cum aliis contemplemur et consequenter (*per Prop. [246] 18. p. 2.*) ut facilius cum his, quam cum aliis, jungantur. Q. E. D.

PROPOS. XIII. *Quo imago aliqua pluribus aliis juncta est, saepius viget.*

DEMONSTR. Nam, quo imago aliqua pluribus aliis juncta est, eo (*per Prop. 18. p. 2.*) plures causae dantur, a quibus excitari potest. Q. E. D.

PROPOS. XIV. *Mens efficere potest, ut omnes Corporis affectiones, seu rerum imagines ad Dei ideam referantur.*

DEMONSTR. Nulla est Corporis affectio, cuius aliquod clarum et distinctum non possit Mens formare conceptum; (per Prop 4. huius adeoque efficere potest, (per Prop 15. p. 1) ut omnes ad Dei ideam referantur. Q. E. D.

PROPOS. XV. Qui se, suosque affectus clare et distincte intelligit, Deum amat et eo magis, quo se, suosque affectus magis intelligit.

DEMONSTR. Qui se, suosque affectus clare et distincte intelligit, laetatur, (per Prop 53. p. 3.) idque concomitante idea Dei; (per Prop. praeced.) atque adeo (per 6. Affect. Defin.) Deum amat et *ver eandem rationem*) eo magis, quo se, suosque affectus magis intelligit. Q. E. D.

PROPOS XVI. Hic erga Deum Amor Mentem maxime occupare debet.

DEMONSTR. Est enim hic Amor junctus omnibus Corporis affectionibus, (per Prop. 14. huius) quibus omnibus fovetur; (per Prop. 15. huius) atque adeo (per Prop. 11. huius) Mentem maxime occupare debet. [247] Q. E. D.

PROPOS. XVII. Deus expers est passionum, nec ullo Laetitiae, aut Tristitiae affectu afficitur.

DEMONSTR. Ideae omnes, quatenus ad Deum referuntur, verae sunt, (per Prop 52. p. 2.) hoc est, (per Defin. 4. p. 2.) adaequatae; atque adeo (per Affect. gen. Defin.) Deus expers est passionum. Deinde Deus neque ad maiorem, neque ad minorem perfectionem transire potest; (per 2 Coroll. Prop. 20. p. 1.) adeoque (per 2 et 3. Affect. Defin.) nullo Laetitiae, neque Tristitiae affectu afficitur. Q. E. D.

COROLL. Deus proprie loquendo neminem amat, neque odio habet. Nam Deus (per Prop. praec.) nullo Laetitiae, neque Tristitiae affectu afficitur et consequenter (per 6. et 7. Affect. Defin.) neminem etiam amat, neque odio habet.

PRO-

PROPOS. XVIII. *Nemo potest Deum odio habere.*

DEMONSTR. Idea Dei, quae in nobis est, est adaequata et perfecta; (per Prop. 46 et 47. p. 2.) adeoque quatenus Deum contemplamur, eatenus agimus, (per Prop. 3. p. 5) et consequenter (per Prop. 59. p. 3.) nulla potest dari Tristitia concomitante idea Dei, hoc est, (per 7 Affect. Defin.) nemo Deum odio habere potest. Q. E. D.

COROLL. Amor erga Deum in odium verti nequit.

SCHOL. At objici potest, quod, dum Deum omnium rerum causam intelligimus, eo ipso Deum [248] Tristitiae causam consideramus. Sed ad hoc respondeo, quod quatenus Tristitiae causas intelligimus, eatenus (per Prop. 3. hujus) ipsa definit esse passio, hoc est, (per Prop. 59. p. 5.) eatenus definit esse Tristitia; atque adeo, quatenus Deum Tristitiae causam esse intelligimus, eatenus laetamur.

PROPOS. XIX. *Qui Deum amat, conari non potest, ut Deus ipsum contra amet.*

DEMONSTR. Si homo id conaretur, cuperet ergo, (per Coroll. Prop. 17. hujus) ut Deus, quem amat, non esset Deus et consequenter, (per Prop. 19. p. 3.) contristari cuperet, quod (per Prop. 28. p. 3.) est absurdum. Ergo, qui Deum amat etc. Q. E. D.

PROPOS. XX. *Hic erga Deum Amor, neque Invidiae, neque Zelotypiae affectu inquinari potest; sed eo magis fovetur, quo plures homines eodem Amoris vinculo cum Deo junctos imaginamur.*

DEMONSTR. Hic erga Deum Amor, summum bonum est, quod ex dictamine rationis appetere possumus, (per Prop. 28. p. 4.) et omnibus hominibus commune est, (per Prop. 36. p. 4.) et omnes, ut eodem gaudeant, cupimus; (per Prop. 37. p. 4.) atque

que adeo (*per 23. Aff. Defin.*) Invidiae affectu maculari nequit, neque etiam (*per Prop. 18. hujus et Defin. Zelotypiae, quam vide in Schol. Prop. 35. p. 3.*) Zelotypiae affectu; sed contra (*per Prop. 31. p. 5.*) eo magis foveri debet, quo plures homines eodem gaudere imaginamur. Q. E. D.

SCHOL. Possumus hoc eodem modo ostendere, nullum dari affectum, qui huic Amori directe sit contrarius, a quo hic ipse Amor possit destrui; atque adeo concludere possumus, hunc erga Deum Amorem omnium affectuum esse constantissimum, [249] nec, quatenus ad Corpus refertur, posse destrui, nisi cum ipso Corpore. Cujus autem naturae sit, quatenus ad solam Mentem refertur, postea videbimus. Atque his omnia affectuum remedia, sive id omne, quod Mens, in se sola considerata, adversus affectus potest, comprehendere; ex quibus apparet, Mentis in affectus potentiam consistere I°. In ipsa affectuum cognitione (*vide Schol. Prop. 4. hujus*). II° In eo, quod affectus a cogitatione causae externae, quam confuse imaginamur, separat (*vide Prop. 2. cum eodem Schol. et Prop. 4. hujus*). III°. In tempore, quo affectiones, quae ad res, quas intelligimus, referuntur, illas superant, quae ad res referuntur, quas confuse, seu mutilate concipimus (*vide Prop. 7. huius*). IV°. In multitudine causarum, a quibus affectiones, quae ad rerum communes proprietates, vel ad Deum referuntur, foveantur (*vide Prop. 9. et 11. hujus*). V°. Denique in ordine, quo Mens suos affectus ordinare et invicem concatenare potest (*vide Schol. Prop. 10. et insuper Prop. 12 13. et 14. hujus*). Sed ut haec Mentis in affectus potentia melius intelligatur, venit apprime notandum, quod affectus a nobis magni appellantur, quando unius hominis affectum cum affectu alterius comparamus et unum magis, quam alium eodem affectu conflictari videmus; vel quando unius, ejusdemque homi-

hominis affectus ad invicem comparamus, eundemque uno affectu magis, quam alio affici, sive moveri comperimus. Nam (*per Prop. 5. p. 4.*) vis cujuscunque affectus definitur potentia causae externae cum nostra comparata. At Mentis potentia sola cognitione definitur; impotentia autem, seu passio a sola cognitionis privatione, hoc est, ab eo, per quod ideae dicuntur inadaequatae, aestimatur; ex quo sequitur, Mentem illam maxime pati, cuius maximam partem ideae inadaequatae constituunt, ita ut magis per id, quod patitur, quam per id, quod agit, dignoscatur; et illam contra maxime agere, cujus maximam partem ideae adaequatae constituunt, ita ut, quamvis huic tot inadaequatae ideae, quam illi insint, magis tamen per illas, quae humanae virtuti tribuuntur, quam per has, quae humanam impotentiam arguunt, dignoscatur. Deinde notandum, animi aegritudines et infortunia potissimum [250] originem trahere ex nimio Amore erga rem, quae multis variationibus est obnoxia et cujus nunquam compotes esse possumus. Nam nemo de re ulla, nisi quam amat, sollicitus anxiusve est, neque injuriae, suspiciones, inimicitiae etc. oriuntur, nisi ex Amore erga res, quarum nemo potest revera esse compos. Ex his itaque facile concipimus, quid clara et distincta cognitio et praecipue tertium illud cognitionis genus, (*de quo vide Schol. Prop. 47. p. 2.*) cujus fundamentum est ipsa Dei cognitio, in affectus potest, quos nempe, quatenus passionibus sunt, si non absolute tollit, (*vide Prop. 3. cum Schol. Prop. 4. huius*) saltem efficit, ut minimam Mentis partem constituant (*vide Prop. 14. huius*). Deinde Amorem gignit erga rem immutabilem et aeternam, (*vide Prop. 15. huius*) et cujus revera sumus compotes, (*vide P. 1. 45. p. 2.*) et propterea nullis vitiis, quae in communi Amore insunt, inquinari; sed qui semper major, ac major esse potest, (*per Prop. 15. huius*) et Mentis maximam partem occupare, (*per P. 1. 16.*)

16. *huius*) lateque afficere. Atque his omnia, quae praesentem hanc vitam spectant, absolvi. Nam quod in huius Scholii principio dixi, me his paucis omnia affectuum remedia amplexum esse, facile poterit unusquisque videre, qui ad haec, quae in hoc Scholio diximus et simul ad Mentis, ejusque affectuum definitiones et denique ad Propositiones 1. et 3. Partis 3. attenderit. Tempus igitur jam est, ut ad illa transeam, quae ad Mentis durationem sine relatione ad Corpus pertinent.

PROPOS. XXI. *Mens nihil imaginari potest, neque rerum praeteritarum recordari, nisi durante Corpore.*

DEMONSTR. Mens actualement sui Corporis existentiam non exprimit, neque etiam Corporis affectiones, ut actuales, concipit, nisi durante Corpore, (per Coroll. Prop. 8. p. 2.) et consequenter (per Prop. 26. p. 2.) nullum corpus, ut actu existens, concipit, nisi durante suo Corpore, ac proinde nihil imaginari, (vide Imaginat. Defin. in Schol. Prop. 17. p. 2.) neque rerum praeteritarum recordari potest, [251] est, nisi durante Corpore (Vide Defin. Memoriae in Schol. Prop. 18. p. 2.). Q. E. D.

PROPOS. XXII. *In Deo tamen datur necessario idea, quae hujus et illius Corporis humani essentiam sub aeternitatis specie exprimit.*

DEMONSTR. Deus non tantum est causa hujus et illius Corporis humani existentiae, sed etiam essentiae, (per Prop. 25. p. 1.) quae propterea per ipsam Dei essentiam necessario debet concipi, (per Axiom. 4. p. 1.) idque aeterna quadam necessitate, (per Prop. 16. p. 1.) qui quidem conceptus necessario in Deo dari debet (per Prop. 3. p. 2.). Q. E. D.

PROPOS. XXIII. *Mens humana non potest cum Corpore absolute destrui; sed ejus aliquid remanet, quod aeternum est.*

DEMONSTR. In Deo datur necessario conceptus, seu idea, quae Corporis humani essentiam exprimit, (*per Prop. praec.*) quae propterea aliquid necessario est, quod ad essentiam Mentis humanae pertinet (*per Prop. 13. p. 2.*). Sed Mentis humanae nullam durationem, quae tempore definiri potest, tribuimus, nisi quatenus Corporis actualem existentiam, quae per durationem explicatur et tempore definiri potest, exprimit, hoc est, (*per Coroll. Prop. 8. p. 2*) ipsi durationem non tribuimus, nisi durante Corpore. Cum tamen aliquid nihilominus sit id, quod aeterna quadam necessitate per ipsam Dei essentiam concipitur, (*per Prop. praec.*) erit necessario hoc aliquid, quod ad Mentis essentiam pertinet, aeternum. *Q. E. D.*

SCHOL. Est, uti diximus, haec idea, quae Corporis essentiam sub specie aeternitatis exprimit, certus cogitandi modus, qui ad Mentis essentiam pertinet, quique necessario aeternus est. Nec tamen fieri potest, ut recordemur nos ante Corpus exstitisse, ^[252] quandoquidem nec in corpore ulla ejus vestigia dari, nec aeternitas tempore definiri, nec ullam ad tempus relationem habere potest. At nihilominus sentimus, experimurque, nos aeternos esse. Nam Mens non minus res illas sentit, quas intelligendo concipit, quam quas in memoria habet. Mentis enim oculi, quibus res videt, observatque, sunt ipsae demonstrationes. Quamvis itaque non recordemur nos ante Corpus exstitisse, sentimus tamen Mentem nostram, quatenus Corporis essentiam sub aeternitatis specie involvit, aeternam esse et hanc ejus existentiam tempore definiri, sive per durationem explicari non posse. Mens igitur nostra eatenus tantum potest dici durare, ejusque existentia certo tempore definiri potest, quatenus actualem Corporis existentiam involvit et eatenus tantum potentiam habet

habet rerum existentiam tempore determinandi, easque sub duratione concipiendi.

PROPOS. XXIV. *Quo magis res singulares intelligimus, eo magis Deum intelligimus.*

DEMONSTR. Patet ex Coroll. Prop. 25 p. 1.

PROPOS. XXV. *Summus Mentis conatus, summaque virtus est res intelligere tertio cognitionis genere.*

DEMONSTR. Tertium cognitionis genus procedit ab adaequata idea quorundam Dei attributorum ad adaequatam cognitionem essentiae rerum; (*vide huius Defin. in 2. Schol. Prop. 40. p. 2.*) et quo magis hoc modo res intelligimus, eo magis (*per Prop. praec.* Deum intelligimus, ac proinde (*per Prop. 28. p. 4.*) summa Mentis virtus, hoc est, (*per Defin. 8. p. 4.*) Mentis potentia, seu natura, sive (*per Prop. 7. p. 3.*) summus conatus est res intelligere tertio cognitionis genere. Q. E. D.

PROPOS. XXVI. *Quo Mens aptior est ad res tertio cognitionis genere intelligendum, eo magis^[253] cupit, res eodem hoc cognitionis genere intelligere.*

DEMONSTR. Patet. Nam quatenus concipimus Mentem aptam esse ad res hoc cognitionis genere intelligendum, eatenus eandem determinatam concipimus ad res eodem cognitionis genere intelligendum et consequenter, (*per 1. Affect. Defin.*) quo Mens ad hoc aptior est, eo magis hoc cupit. Q. E. D.

PROPOS. XXVII. *Ex hoc tertio cognitionis genere summa, quae dari potest, Mentis acquiescentia oritur.*

DEMONSTR. Summa Mentis virtus est Deum cognoscere, (*per Prop. 28. p. 4.*) sive res tertio cognitionis genere intelligere; (*per Prop. 25. huius*) quae quidem virtus eo major est, quo Mens hoc cognitionis genere magis res cognoscit; (*per Prop. 24. huius*)

hujus) adeoque qui res hoc cognitionis genere cognoscit, is ad summam humanam perfectionem transit, et consequenter, (*per* 2. *Affect. Defin.*) summa Laetitia afficitur, idque (*per* *Prop.* 43. p. 2.) concomitante idea sui, suaeque virtutis, ac proinde (*per* 25. *Affect. Defin.*) ex hoc cognitionis genere summa, quae dari potest, oritur acquiescentia. Q. E. D.

PROPOS. XXVIII. *Conatus, seu Cupiditas cognoscendi res, tertio cognitionis genere, oriri non potest ex primo; at quidem ex secundo cognitionis genere.*

DEMONSTR. Haec Propositio per se patet. Nam quicquid clare et distincte intelligimus, id vel per ^[254] se, vel per aliud, quod per se concipitur, intelligimus, hoc est, ideae, quae in nobis clarae et distinctae sunt, sive quae ad tertium cognitionis genus referuntur, (*vide* 2. *Schol. Prop.* 40. p. 2.) non possunt sequi ex ideis mutilatis et confusis, quae (*per idem Schol.*) ad primum cognitionis genus referuntur; sed ex ideis adaequatis, sive (*per idem Schol.*) ex secundo et tertio cognitionis genere; ac proinde (*per* 1. *Affect. Defin.*) Cupiditas cognoscendi res tertio cognitionis genere non potest oriri ex primo; at quidem ex secundo. Q. E. D.

PROPOS. XXIX. *Quicquid Mens sub specie aeternitatis intelligit, id ex eo non intelligit, quod Corporis praesentem actualem existentiam concipit; sed ex eo, quod Corporis essentiam concipit sub specie aeternitatis.*

DEMONSTR. Quatenus Mens praesentem sui Corporis existentiam concipit, eatenus durationem concipit, quae tempore determinari potest et eatenus tantum potentiam habet concipiendi res cum relatione ad tempus (*per* *Prop.* 21. *hujus* et *Prop.* 26. p. 2.). At aeternitas per durationem explicari nequit (*per* *Defin.* 8. p. 1. et *ipsius* *explication.*). Ergo Mens eatenus

nus potestatem non habet concipiendi res sub specie aeternitatis; sed quia de natura rationis est, res sub specie aeternitatis concipere, (*per 2. Coroll. Prop. 44. p. 2.*) et ad Mentis naturam etiam pertinet, Corporis essentiam sub specie aeternitatis concipere, (*per Prop. 23. huius*) et praeter haec duo nihil aliud ad Mentis essentiam pertinet (*per Prop. 13. p. 2.*) Ergo haec potentia concipiendi res sub specie aeternitatis ad Mentem non pertinet, nisi quatenus Corporis essentiam sub specie aeternitatis concipit. *Q. E. D.*

SCHOL. Res duobus modis a nobis ut actuales concipiuntur, vel quatenus easdem cum relatione ad certum tempus et locum existere, vel quatenus ipsas in Deo contineri et ex naturae divinae necessitate consequi concipimus. Quae autem hoc secundo [255] modo ut verae seu reales concipiuntur, eas sub aeternitatis specie concipimus et earum ideae aeternam et infinitam Dei essentiam involvunt, ut Propositione 46. Partis 2. ostendimus, cujus etiam Scholium vide.

PROPOS. XXX. *Mens nostra, quatenus se et Corpus sub aeternitatis specie cognoscit, eatenus Dei cognitionem necessario habet, scitque se in Deo esse et per Deum concipi.*

DEMONSTR. Aeternitas est ipsa Dei essentia, quatenus haec necessariam involvit existentiam (*per Defin. 8. p. 1.*). Res igitur sub specie aeternitatis concipere, est res concipere, quatenus per Dei essentiam, ut entia realia, concipiuntur, sive quatenus per Dei essentiam involvunt existentiam; adeoque Mens nostra, quatenus se et Corpus sub specie aeternitatis concipit, eatenus Dei cognitionem necessario habet, scitque etc. *Q. E. D.*

PROPOS. XXXI. *Tertium cognitionis genus pendet a Mente, tanquam a formali causa, quatenus Mens ipsa aeterna est.*

DEMONSTR. Mens nihil sub aeternitatis specie concipit, nisi quatenus sui Corporis essentiam sub aeternitatis specie concipit, (*per Prop. 29. huius*) hoc est, (*per Prop. 21. et 23. huius*) nisi quatenus aeterna est; adeoque (*per Prop. praec.*) quatenus aeterna est, Dei habet cognitionem, quae quidem cognitio est necessario adaequata, (*per Prop. 46. p. 2.*) ac proinde Mens, quatenus aeterna est, ad illa omnia cognoscendum est apta, quae ex data hac Dei cognitione consequi possunt, (*per Prop. 40. p. 2*) hoc est, ad res tertio cognitionis genere cognoscendum, (*vide hujus Defin. in 2. Schol. Prop. 40. p. 2*) cujus propterea Mens, (*per Defin. 1. p. 3*) quatenus aeterna est, causa est adaequata, seu formalis. *Q. E. D.*

SCHOL. Quo igitur unusquisque hoc cognitio-
 [250] nis genere plus pollet, eo melius sui et Dei concius est, hoc est, eo est perfectior et beator, quod adhuc clarius ex seqq. patebit. Sed hic notandum, quod, tametsi jam certi sumus, Mentem aeternam Esse, quatenus res sub aeternitatis specie concipit, nos tamen, ut ea, quae ostendere volumus, facilius explicentur et melius intelligantur, ipsam, tanquam jam inciperet Esse et res sub aeternitatis specie intelligere jam inciperet, considerabimus, ut huc usque fecimus; quod nobis absque ullō erroris periculo facere licet, modo nobis cautio sit nihil concludere, nisi ex perspicuis praemissis.

PROPOS. XXXII. *Quicquid intelligimus tertio cognitionis genere, eo delectamur et quidem concomitante idea Dei, tanquam causa.*

DEMONSTR. Ex hoc cognitionis genere summa, quae dari potest, Mentis acquiescentia, hoc est, (*per 25 Affect. Defin.*) Laetitia oritur, eaque concomitante idea sui, (*per Prop. 27. huius*) et consequen-

sequenter (*per Prop. 30. huius*) concomitante etiam idea Dei, tanquam causa. *Q. E. D.*

COROLL. Ex tertio cognitionis genere oritur necessario Amor Dei intellectualis. Nam ex hoc cognitionis genere oritur (*per Prop. praec.*) Laetitia concomitante idea Dei, tanquam causa, hoc est, (*per 6. Affect. Defin.*) Amor Dei, non quatenus ipsum ut praesentem imaginamur; (*per Prop. 29. huius*) sed quatenus Deum aeternum Esse intelligimus et hoc est, quod amorem Dei intellectualem voco.

PROPOS. XXXIII. *Amor Dei intellectualis, qui ex tertio cognitionis genere oritur, est aeternus.*

DEMONSTR. Tertium enim cognitionis genus, (*per Prop. 31. huius et Axiom. 3. p. 1.*) est aeter- ^[237] num; adeoque (*per idem Axiom. p. 1.*) Amor, qui ex eodem oritur, est etiam necessario aeternus. *Q. E. D.*

SCHOL. Quamvis hic erga Deum Amor principium non habuerit, (*per Prop. praec.*) habet tamen omnes Amoris perfectiones, perinde ac si ortus fuisset, sicut in Coroll. Prop. praec. finximus. Nec ulla hic est differentia, nisi quod Metus easdem has perfectiones, quas eidem jam accedere finximus, aeternas habuerit; idque concomitante idea Dei tanquam causa aeterna. Quod si Laetitia in transitione ad maiorem perfectionem consistit, beatitudo sane in eo consistere debet, quod Mens ipsa perfectione sit praedita.

PROPOS. XXXIV. *Mens non nisi durante corpore obnoxia est affectibus, qui ad passiones referuntur.*

DEMONSTR. Imaginatio est idea, qua Mens rem aliquam ut praesentem contemplatur, (*vide eius*

Defin. in Schol. Prop. 17. p. 2.) quae tamen magis Corporis humani praesentem constitutionem, quam rei externae naturam indicat (*per 2 Coroll. Prop. 16. p. 2.)*. Est igitur affectus (*per gen. Affect. Defin.*) imaginatio, quatenus Corporis praesentem constitutionem indicat; atque adeo (*per Prop. 21. huius*) Mens non nisi durante corpore obnoxia est affectibus, qui ad passiones referuntur. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc sequitur nullum Amorem praeter Amorem intellectualem esse aeternum.

SCHOL. Si ad hominum communem opinionem attendamus, videbimus, eos suae Mentis aeternitatis esse quidem conscios, sed ipsos eandem cum duratio-
[253] ne confundere; eamque imaginationi, seu memoriae tribuere, quam post mortem remanere credunt.

PROPOS. XXXV. *Deus se ipsum Amore intellectuali infinito amat.*

DEMONSTR. Deus est absolute infinitus, (*per Defin. 6. p. 1.*) hoc est, (*per Defin. 6. p. 2.*) Dei natura gaudet infinita perfectione, idque (*per Prop. 3. p. 2.*) concomitante idea sui; hoc est, (*per Prop. 11. et Axiom. 1. p. 1.*) idea suae causae et hoc est, quod in Coroll. Prop. 32. hujus Amorem intellectualem esse diximus.

PROPOS. XXXVI. *Mentis Amor intellectualis erga Deum est ipse Dei Amor, quo Deus se ipsum amat, non quatenus infinitus est; sed quatenus per essentiam humanae Mentis, sub specie aeternitatis consideratam, explicari potest, hoc est, Mentis erga Deum Amor intellectualis pars est infiniti amoris, quo Deus se ipsum amat.*

DEMONSTR. Hic Mentis Amor ad Mentis actiones referri debet, (*per Coroll. Prop. 32. huius et per Prop. 3. p. 5.*) qui proinde actio est, qua Mens se ipsam contemplatur, concomitante idea Dei tanquam causa, (*per Prop. 32. huius et eius Coroll.*) hoc est, (*per Coroll. Prop. 25. p. 1. et Coroll. Prop. 11. p. 2.*) actio, qua Deus, quatenus per Mentem humanam explicari potest, seipsum contemplatur, concomitante idea sui; atque adeo (*per Prop. praec.*) hic Mentis Amor pars est infiniti amoris, quo Deus seipsum amat. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc sequitur, quod Deus, quatenus seipsum amat, homines amat et consequenter quod amor Dei erga homines et Mentis erga Deum Amor intellectualis unum et idem sit.

SCHOL. Ex his clare intelligimus, quā in [²⁵⁷] re salus nostra seu beatitudo, seu Libertas consistit, nempe in constanti et aeterno erga Deum Amore, sive in Amore Dei erga homines. Atque hic Amor, seu beatitudo in Sacris codicibus Gloria appellatur, nec immerito. Nam sive hic Amor ad Deum referatur, sive ad Mentem, recte animi acquiescentia, quae revera a Gloria, (*per 25. et 30. Aff. Defin.*) non distinguitur, appellari potest. Nam quatenus ad Deum refertur, est (*per Prop. 35. huius*) Laetitia (liceat hoc adhuc vocabulo uti) concomitante idea sui, ut et quatenus ad Mentem refertur (*per Prop. 27. huius*). Deinde quia nostrae Mentis essentia in sola cognitione consistit, cuius principium et fundamentum Deus est (*per Prop. 15. p. 1. et Schol. Prop. 47. p. 2.*); hinc perspicuum nobis fit, quomodo et qua ratione Mens nostra secundum essentiam et existentiam ex natura divina sequatur et continuo a Deo pendeat; quod hic notare operae pretium duxi, ut hoc exemplo ostenderem, quantum rerum singularium cognitio,

tio, quam intuitivam, sive tertii generis appellavi, (vide 2. Schol Prop 40. p. 2.) polleat, potiorque sit cognitione universalis, quam secundi generis esse dixi. Nam quamvis in prima Parte generaliter ostenderit, omnia (et consequenter Mentem etiam humanam) a Deo secundum essentiam et existentiam pendere; illa tamen demonstratio, tametsi legitima sit et extra dubitationis aleam posita, non ita tamen Mentem nostram afficit, quam quando id ipsum ex ipsa essentia rei cujuscunque singularis, quam a Deo pendere dicimus, concluditur,

PROPOS. XXXVII. *Nihil in natura datur, quod huic Amori intellectuali sit contrarium, sive quod ipsum possit tollere.*

DEMONSTR. Hic intellectualis Amor ex Mentis natura necessario sequitur, quatenus ipsa, ut aeterna veritas, per Dei naturam consideratur (per Prop. 53. et 29. hujus). Si quid ergo daretur, quod huic Amori esset contrarium, id contrarium esset vero et consequenter id, quod hunc Amorem posset [200] tollere, efficeret, ut id, quod verum est, falsum esset, quod (ut per se notum) est absurdum. Ergo nihil in natura datur etc. Q. E. D.

SCHOL. Partis Quartae Axioma res singulares respicit, quatenus cum relatione ad certum tempus et locum considerantur, de quo neminem dubitare credo.

PROPOS. XXXVIII. *Quo plures res secundo et tertio cognitionis genere Mens intelligit, eo minus ipsa ab affectibus, qui mali sunt, patitur et mortem minus timet.*

DEMONSTR. Mentis essentia in cognitione consistit; (per Prop. 11. p. 2.) quo igitur Mens plures
res

res cognoscit secundo et tertio cognitionis genere, eo major ejus pars remanet, (*per Prop. 29. et 23. huius*) et consequenter (*per Prop. praec.*) eo major ejus pars non tangitur ab affectibus, qui nostrae naturae sunt contrarii, hoc est, (*per Prop. 30. p. 4.*) qui mali sunt. Quo itaque Mens plures res secundo et tertio cognitionis genere intelligit, eo major ejus pars illaesa manet et consequenter minus ab affectibus patitur etc. *Q. E. D.*

SCHOL. Hinc intelligimus id, quod in Schol. Prop. 39 p. 4. attigi et quod in hac Partè explicare promili; nempe, quod mors eo minus est noxia, quo Mentis clara et distincta cognitio major est et consequenter, quo Mens magis Deum amat. Deinde, quia (*per Prop. 27. huius*) ex tertio cognitionis genere summa, quae dari potest, oritur acquiescentia, hinc sequitur Mentem humanam posse ejus naturae esse, ut id, quod ejus cum corpore perire ostendimus, (*vide Prop. 21. huius*) in respectu ad id, quod ipsius remanet, nullius sit momenti. Sed de his mox prolixius.

PROPOS. XXXIX. *Qui Corpus ad plurima aptum habet, is Mentem habet, cuius maxima pars est aeterna.*

DEMONSTR. Qui Corpus ad plurima agen- [261]
dum aptum habet, is minime affectibus, qui mali sunt, conflictatur, (*per Prop. 38. p. 4.*) hoc est, (*per Prop. 30. p. 4.*) affectibus, qui naturae nostrae sunt contrarii, atque adeo (*per Prop. 10. huius*) potestatem habet ordinandi et concatenandi Corporis affectiones secundum ordinem ad intellectum, et consequenter efficiendi, (*per Prop. 14. huius*) ut omnes Corporis affectiones ad Dei ideam referantur, ex quo fiet (*per Prop. 15. huius*) ut erga Deum afficiatur Amore, qui
(*per*

(*per Prop. 16. huius*) Mentis maximam partem occupare; sive constituere debet, ac proinde (*per Prop. 33. huius*) Mentem habet, cujus maxima pars est aeterna, Q. E. D.

SCHOL. Quia Corpora humana ad plurima apta sunt, non dubium est, quin ejus naturae possint esse, ut ad Mentem referantur, quae magnam sui et Dei habeant cognitionem et quarum maxima, seu praecipua pars est aeterna, atque adeo ut mortem vix timeant. Sed ut haec clarius intelligantur, animadvertendum hic est, quod nos in continua vivimus variatione et prout in melius, sive in pejus mutamur, eo felices, aut infelices dicimur. Qui enim ex infante, vel puero in cadaver transiit, infelix dicitur et contra id felicitati tribuitur, quod totum vitae spatium Mente sana in Corpore sano percurrere potuerimus. Et revera qui Corpus habet, ut infans, vel puer, ad paucissima aptum et maxime pendens a causis externis, Mentem habet, quae in se sola considerata nihil fere sui, nec Dei, nec rerum sit conscia; et contra, qui Corpus habet ad plurima aptum, Mentem habet, quae in se sola considerata multum sui et Dei et rerum sit conscia. In hac vita igitur apprime conamur, ut Corpus infantiae in aliud, quantum ejus natura patitur, eique conducit, mutetur, quod ad plurima aptum sit, quodque ad Mentem referatur, quae sui et Dei et rerum plurimum sit conscia; atque ita ut id omne, quod ad ipsius memoriam, vel imaginationem refertur, in respectu ad intellectum vix alicujus sit momenti, ut in Schol. Prop. Praeced. jam dixi.

PROPOS. XL. Quo unaquaeque res plus perfectionis habet, eo magis agit et minus patitur et contra, quo magis agit, eo perfectior est.

DE-

DEMONSTR. Quo unaquaeque res perfectior est, eo plus habet realitatis, (*per Axiom. 6. p. 2.*) et consequenter (*per Prop. 5. p. 3. cum eius Schol.*) eo magis agit et minus patitur; quae quidem Demonstratio inuerso ordine eodem modo procedit, ex quo sequitur, ut res contra eo sit perfectior, quo magis agit. *Q. E. D.*

COROLL. Hinc sequitur, partem Mentis, quae remanet, quantacunque ea sit, perfectiorem esse reliqua. Nam pars Mentis aeterna, (*per Prop. 23. et 29. huius*) est intellectus, per quem solum nos agere dicimur; (*per Prop. 3. p. 3.*) illa autem, quam perire ostendimus, est ipsa imaginatio, (*per Prop. 21. huius*) per quam solam dicimur pati; (*per Prop. 3. p. 3. et gen. Affect. Defin.*) atque adeo (*per Prop. praec.*) illa, quantacunque ea sit, hac est perfectior. *Q. E. D.*

SCHOL. Haec sunt, quae de Mente, quatenus sine relatione ad Corporis existentiam consideratur, ostendere constitueram: ex quibus et simul ex Prop. 21. p. 1. et aliis apparet, quod Mens nostra, quatenus intelligit, aeternus cogitandi modus sit, qui alio aeterno cogitandi modo determinatur et hic iterum ab alio et sic in infinitum; ipsa ut omnes simul Dei aeternum et infinitum intellectum constituent.

PROPOS. XLI. *Quamvis nesciremus, Mentem nostram aeternam esse, Pietatem tamen et Religionem et absolute omnia, quae ad Animositatem et Generositatem referri ostendimus in quarta parte, prima haberemus.*

DEMONSTR. Primum et unicum virtutis, seu recte vivendi rationis fundamentum, (*per Coroll. Prop. 22. et per Prop. 24. p. 4.*) est suum utile quae-
rere.

rere. Ad illa autem determinandum, quae ratio utilia esse dicat, nullam rationem habuimus Mentis aeternitatis, quam demum in hac Quinta Parte [263] novimus. Quamvis igitur tum temporis ignoraverimus, Mentem esse aeternam, illa tamen, quae ad Animositatem et Generositatem referri ostendimus, prima habuimus; atque adeo, quamvis etiam nunc hoc ipsum ignoraremus, eadem tamen rationis praescripta prima haberemus. *Q. E. D.*

SCHOL. Communis vulgi persuasio alia videtur esse. Nam plerique videntur credere, se eatenus liberos esse, quatenus libidini parere licet et eatenus de suo jure cedere, quatenus ex legis divinae praescripto vivere tenentur. Pietas igitur et Religio et absolute omnia, quae ad animi Fortitudinem referuntur, onera esse credunt, quae post mortem deponere et pretium servitutis, nempe Pietatis et Religionis accipere sperant, nec hac spe sola; sed etiam et praecipue metu, ne diris scilicet suppliciis post mortem puniantur, inducuntur, ut ex legis divinae praescripto, quantum eorum fert tenuitas et impotens animus, vivant; et nisi haec Spes et Metus hominibus inessent, et contra si crederent, mentes cum corpore interire, nec restare miseris, Pietatis onere confectis, vivere longius, ad ingenium redirent et ex libidine omnia moderari et fortunae potius, quam sibi parere, vellent. Quae mihi non minus absurda videntur, quam si quis propterea, quod non credit, se posse bonis alimentis corpus in aeternum nutrire, venenis potius et lethiferis se exsaturare vellet; vel quia videt Mentem non esse aeternam, seu immortalem, ideo amens mavult esse et sine ratione vivere: quae adeo absurda sunt, ut vix recenseri mereantur.

PROPOS.

PROPOS. XLII. *Beatitudo non est virtutis praemium, sed ipsa virtus; nec eadem gaudemus, quia libidines coërcemus, sed contra quia eadem gaudeamus, ideo libidines coërcere possumus.*

DEMONSTR. Beatitudo in Amore erga Deum consistit, (*per Prop. 36. huius et eius Schol*) qui quidem Amor ex tertio cognitionis genere oritur; (*per Coroll. Prop. 32. huius*) atque adeo hic Amor (*per* [264] *Prop. 59. et 3. p. 3*) ad Mentem, quatenus agit, referri debet; ac proinde (*per Defin. 8. p. 4.*) ipsa virtus est, quod erat primum. Deinde quo Mens hoc Amore divino, seu beatitudine magis gaudet, eo plus intelligit, (*per Prop. 32. huius*) hoc est, (*per Coroll. p. 3. huius*) eo maiorem in affectus habet potentiam et (*per Prop. 38. huius*) eo minus ab affectibus, qui mali sunt, patitur; atque adeo ex eo, quod Mens hoc Amore divino, seu beatitudine gaudet, potestatem habet libidines coërcendi; et quia humana potentia ad coërcendos affectus in solo intellectu consistit; ergo nemo beatitudine gaudet, quia affectus coërcuit, sed contra potestas libidines coërcendi ex ipsa beatitudine oritur. Q. E. D.

SCHOL. His omnia, quae de Mentis in affectus potentia, quaeque de Mentis Libertate ostendere volueram, absolvi. Ex quibus apparet, quantum Sapiens polleat, potiorque sit ignaro, qui sola libidine agitur. Ignarus enim, praeterquam a causis externis, multis modis agitur, nec unquam vera animi acquiescentia potitur, vivit praeterea sui et Dei et rerum quasi inscius et simulac pati definit, simul etiam esse definit. Cum contra sapiens, quatenus ut talis consideratur, vix animo movetur; sed sui et Dei et rerum aeterna quadam necessitate conscius, nunquam esse definit; sed semper vera animi acquiescentia potitur. Si iam via, quam ad haec ducere

ducere ostendi, perardua videatur, inveniri tamen potest. Et sane arduum debet esse, quod adeo raro reperitur. Qui enim posset fieri, si salus in promptu esset et sine magno labore reperiri posset, ut ab omnibus fere negligeretur? Sed omnia praeclara tam difficilia, quam rara sunt.

Finis Ethices.

TRACTATUS
POLITICVS

IN QVO DEMONSTRATVR, QVOMODO SOCIE-
TAS, VBI IMPERIVM MONARCHICVM LOCVM
HABET, SICVT ET EA, VBI OPTIMI IMPE-
RANT, DEBET INSTITVI, NE IN TYRANNIDEM
LABATVR ET VT PAX, LIBERTASQVE CI-
VIVM INVIOLOTA MANEAT.

AVCTORIS EPISTOLA AD AMICVM, QVAE PRAEFATIONIS
LOCO HVIC TRACTATVI POLITICO APTE PRAEFIGI ET
INSERVIRE POTERIT.

Amice dilecte, Grata tua mihi heri tradita est. Gratias pro cura tam diligenti, quam pro me geris, ex animo ago. Hanc occasionem etc. non praetermitterem, nisi in quadam re essem occupatus, quam utiliorem judico, quaeque tibi, ut credo, magis arridebit, nempe in Tractatu Politico concinnando, quem ante aliquod tempus, te auctore, inchoavi. Hujus Tractatus Capita sex jam sunt absoluta. Primum ad ipsum opus Introductionem quasi continet. Secundum tractat de Jure naturali. Tertium de Jure Summarum Potestatum. Quartum quaenam Negotia Politica a Summarum Potestatum gubernatione pendeant. Quintum quidnam sit illud extremum et summum, quod Societas potest considerare; et sextum qua ratione Imperium Monarchicum debeat institui, ne in Tyrannidem labatur. Impraesentiarum caput septimum tracto, in quo omnia praecedentis sexti capitis membra, ordinem bene ordinatae Monarchiae concernentia, methodice demonstrabo. Postea ad Aristocraticum et Populare Imperium, denique ad Leges, aliasque particulares Quaestiones, Politicam spectantes, transibo. Hisce vale etc.

Patet hinc Auctoris Scopus; sed morbo impeditus et morte abreptus hoc opus non ulterius, quam ad finem Aristocratiae, perducere valuit, quemadmodum Lector ipse experietur.

C A P V T I.

§. I. Affectus, quibus conflictamur, concipiunt Philosophi veluti vitia, in quae homines sua ^[267] culpa labuntur; quos propterea ridere, flere, carpere, vel (qui sanctiores videri volunt) detestari solent. Sic ergo se rem divinam facere et sapientiae culmen attingere credunt, quando humanam naturam, quae nullibi est, multis modis laudare et eam, quae revera est, dictis laceßere norunt. Homines namque, non ut sunt, sed ut eosdem esse vellent, concipiunt: unde factum est, ut plerumque pro Ethica Satyram scripserint, et ut nunquam Politicam conceperint, quae possit ad usum revocari; sed quae pro Chimaera haberetur, vel quae in Utopia, vel in illo Poëtarum aureo seculo, ubi scilicet minime necesse erat, institui potuisset. Cum igitur omnium scientiarum, quae usum habent, tum maxime Politices Theoria ab ipsius Praxi discrepare creditur, et regendae Reipublicae nulli minus idonei aestimantur, quam Theoretici, seu Philosophi.

§. II. At Politici contra hominibus magis insidiari, quam consulere creduntur et potius callidi, quam sapientes aestimantur. Docuit nimirum eosdem experientia, vitia fore, donec homines. Humanam igitur malitiam praevenire dum student, idque ^[268] iis artibus, quas experientia longo usu docuit et quas homines, magis metu, quam ratione ducti, exercere solent, Religioni adversari videntur, Theologia

gis praecipue, qui credunt summas potestates debere negotia publica tractare secundum easdem Pietatis regulas, quibus vir privatus tenetur. Ipsos tamen Politicos multo felicius de rebus Politicis scripisse, quam Philosophos, dubitari non potest. Nam quoniam experientiam magistram habuerunt, nihil docuerunt, quod ab usu remotum esset.

§. III. Et sane mihi plane persuadeo, experientiam omnia Civitatum genera, quae concipi possunt, ut homines concorditer vivant, et simul melia, quibus multitudo dirigi, seu quibus intra certos limites contineri debeat, ostendisse: ita ut non credam, nos posse aliquid, quod ab experientia sive praxi non abhorreat, cogitatione de hac re assequi, quod nondum expertum compertumque sit. Nam homines ita comparati sunt, ut extra commune aliquid jus vivere nequeant; jura autem communia et negotia publica a viris acutissimis, sive astutis, sive callidis, instituta et tractata sunt; adeoque vix credibile est, nos aliquid, quod communi Societati ex usu esse queat, posse concipere, quod occasio, seu casus non obtulerit, quodque homines, communibus negotiis intenti suaeque securitati consulentes, non viderint.

§. IV. Cum igitur animum ad Politicam applicuerim, nihil quod novum, vel inauditum est, sed tantum ea, quae cum praxi optime conveniunt, certa et indubitata ratione demonstrare, aut ex ipsa humanae naturae conditione deducere, intendi; et ut ea, quae ad hanc scientiam spectant, eadem animi libertate, qua res Mathematicas solemus, inquirerem, sedulo curavi, humanas actiones non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere: atque adeo humanos affectus, ut sunt amor, odium, ira, invidia, gloria, misericordia, et reliquae animi commotiones, non ut humanae naturae vitia; sed ut pro-

proprietates contemplatus sum, quae ad ipsam ita pertinent, ut ad naturam aëris aestus, frigus, tempestas, tonitru et alia huiusmodi, quae, tametsi incommoda sunt, necessaria tamen sunt, certasque habent causas, per quas eorum naturam intelligere conamur et Mens eorum vera contemplatione aequè gaudet, ac earum rerum cognitione, quae sensibus gratæ sunt.

§. V. Est enim hoc certum et in nostra Ethica verum esse demonstravimus, homines necessario affectibus esse obnoxios et ita constitutos esse, ut eorum, quibus male est, misereantur et quibus bene est, inuideant et ut ad vindictam magis, quam ad misericordiam sint pròni et præterea unumquemque appetere, ut reliqui ex ipsius ingenio vivant, et ut probent, quod ipse probat et quod ipse repudiat, repudient; unde fit, ut cum omnes pariter appetant primi esse, in contentiones veniant et, quantum possunt, nitantur se invicem opprimere et, qui victor evadit, magis gloriatur, quod alteri obfuit, quam quod sibi profuit. Et quamvis omnes persuasi sint, Religionem contra docere, ut unusquisque proximum, tanquam se ipsum amet, hoc est, ut jus alterius perinde, ac suum, defendat, hanc tamen persuasionem in affectus parum posse ostendimus. Valet quidem in articulo mortis, quando scilicet morbus ipsos affectus vicit et homo segnis jacet, vel in templis, ubi homines nullum exercent commercium; at minime in foro, vel in aula, ubi maxime necesse esset. Ostendimus præterea, rationem multum quidem posse affectus coercere et moderari; sed simul vidimus viam, quam ipsa ratio docet, perarduam esse, ita ut, qui sibi persuadent posse multitudinem, vel qui publicis negotiis distrahantur, induci, ut ex solo rationis præscripto vivant, seculum Poëtarum aureum, seu fabulam somnient,

§. VI. Imperium igitur, cujus salus ab alicujus fide pendet et cujus negotia non possunt recte curari, nisi ii, qui eadem tractant, fide velint agere, minime stabile erit, sed, ut permanere possit, res ejus publicae ita ordinandae sunt, ut qui easdem administrant, sive ratione ducantur, sive affectu, induci nequeant, ut male fidi sint, seu prave agant. Nec ad imperii securitatem refert, quo animo homines inducantur, ad res recte administrandum, modo res recte administrantur; animi enim libertas seu fortitudo privata virtus est; at imperii virtus securitas.

§. VII. Denique quia omnes homines sive Barbari, sive culti sint, consuetudines ubique jungunt [270] et statum aliquem civilem formant, ideo imperii causas et fundamenta naturalia non ex rationis documentis petenda, sed ex hominum communi natura, seu conditione deducenda sunt, quod in sequenti capite facere constitui.

C A P V T II.

§. I. In nostro Tractatu Theologico-politico de Jure Naturali et Civili egimus et in nostra Ethica explicuimus, quid peccatum, quid meritum, quid iustitia, quid iniustitia et quid denique humana libertas sit. Sed ne ii, qui hunc tractatum legunt, opus habeant ea, quae ad hunc ipsum tractatum maxime spectant, in aliis quaerere, ea hic iterum explicare et apodictice demonstrare constitui.

§. II. Res quaecunque naturalis potest adaequate concipi, sive existat, sive non existat; ut igitur rerum naturalium existendi principium, sic earum in existendo perseverantia ex earum definitione non potest concludi. Nam earum essentia idealis eadem est, postquam existeri inceperunt, quam antequam existerent. Ut ergo earum existendi principium ex earum essentia sequi nequit, sic nec earum
in

in existendo perseverantia: sed eadem potentia, qua indigent, ut existere incipiant, indigent, ut existere pergant. Ex quo sequitur, rerum naturalium potentiam, qua existunt et consequenter qua operantur, nullam aliam esse posse, quam ipsam Dei aeternam potentiam. Nam si quae alia creata esset, non posset seipsam et consequenter neque res naturales conservare; sed ipsa etiam eadem potentia, qua indigeret, ut crearetur, indigeret, ut in existendo perseveraret.

§. III. Hinc igitur, quod scilicet rerum naturalium potentia, qua existunt et operantur, ipsissima Dei sit potentia, facile intelligimus, quid Jus naturae sit. Nam quoniam Deus jus ad omnia habet et jus Dei nihil aliud est, quam ipsa Dei potentia, quatenus haec absolute libera consideratur, hinc sequitur, unamquamque rem naturalem tantum juris ex natura habere, quantum potentiae habet ad existendum et operandum: quandoquidem uniuscujusque rei naturalis potentia, qua existit et operatur, [271] nulla alia est, quam ipsa Dei potentia, quae absolute libera est.

§. IV. Per Jus itaque naturae intelligo ipsas naturae leges, seu regulas, secundum quas omnia fiunt, hoc est, ipsam naturae potentiam; atque adeo totius naturae et consequenter uniuscujusque individui naturale Jus eo usque se extendit, quo ejus potentia; et consequenter quicquid unusquisque homo ex legibus suae naturae agit, id summo naturae jure agit, tantumque in naturam habet juris, quantum potentia valet.

§. V. Si igitur cum humana natura ita comparatum esset, ut homines ex solo rationis praescripto viverent, nec aliud conarentur; tum naturae Jus, quatenus humani generis proprium esse consideratur, sola rationis potentia determinaretur. Sed homines

magis caeca cupiditate, quam ratione ducuntur, ac proinde hominum naturalis potentia, sive Jus non ratione, sed quocunque appetitu, quo ad agendum determinantur, quoque se conservare conantur, definiri debet. Equidem fateor, cupiditates illas, quae ex ratione non oriuntur, non tam actiones, quam passiones esse humanas. Verum quia hic de naturae universali potentia seu Jure agimus, nullam hic agnoscere possumus differentiam inter cupiditates, quae ex ratione et inter illas, quae ex aliis causis in nobis ingenerantur: quandoquidem tam hae, quam illae effectus naturae sunt, vimque naturalem explicant, qua homo in suo Esse perseverare conatur. Est enim homo, sive sapiens, sive ignarus sit, naturae pars et id omne, ex quo unusquisque ad agendum determinatur, ad naturae potentiam referri debet, nempe quatenus haec per naturam hujus aut illius hominis definiri potest. Nihil namque homo, seu ratione, seu sola cupiditate ductus, agit, nisi secundum leges et regulas naturae, hoc est, (*per Art. 4. hujus Cap.*) ex naturae jure.

§. VI. At plerique, ignaros naturae ordinem magis perturbare, quam sequi, credunt et homines in natura veluti imperium in imperio concipiunt. Nam Mentem humanam a nullis causis naturalibus statuunt produci, sed a Deo immediate creari, a reliquis rebus adeo independentem, ut absolutam habeat potestatem sese determinandi et ratione recte [27²] utendi. Sed experientia satis superque docet, quod in nostra potestate non magis sit, Mentem sanam, quam Corpus sanum habere. Deinde quandoquidem unaquaeque res, quantum in se est, suum Esse conservare conatur, dubitare nequaquam possumus, quin, si aequae in nostra potestate esset, tam ex rationis praescripto vivere, quam caeca cupiditate duci, omnes ratione ducerentur et vitam sapienter instituerent, quod minime fit. Nam trahit sua quem-
que

que voluptas. Nec Theologi hanc difficultatem tolerant, qui scilicet statuunt hujus impotentiae causam humanae naturae vitium seu peccatum esse, quod originem a primi parentis lapsu traxerit. Nam si etiam in primi hominis potestate fuit tam stare, quam labi et mentis compos erat et natura integra, qui fieri potuit, ut sciens prudensque lapsus fuerit? At dicunt, eum a Diabolo deceptum fuisse. Verum quis ille fuit, qui ipsum Diabolum decepit? quis, inquam, ipsum, omnium creaturarum intelligentium praestantissimum, adeo amentem reddidit, ut Deo major esse voluerit? Nonne enim seipsum, qui Mentem sanam habebat, suumque Esse, quantum in se erat, conservare conabatur? Deinde qui fieri potuit, ut ipse primus homo, qui mentis compos erat et suae voluntatis dominus, seduceretur et mente pateretur capi? Nam, si potestatem habuit, ratione recte utendi, decipi non potuit: nam, quantum in se fuit, conatus est necessario suum Esse, Mentemque suam sanam conservare. Atqui supponitur, eum hoc in potestate habuisse: ergo Mentem suam sanam necessario conservavit, nec decipi potuit. Quod ex ipsius historia falsum esse constat; ac proinde fatendum est, quod in primi hominis potestate non fuerit, ratione recte uti; sed quod, sicuti nos, affectibus fuerit obnoxius.

§. VII. Quod autem homo, ut reliqua individua, suum Esse, quantum in se est, conservare conetur, negare nemo potest. Nam si hic aliqua concipi posset differentia, inde oriri deberet, quod homo voluntatem haberet liberam. Sed quo homo a nobis magis liber conciperetur, eo magis cogeremur statuere, ipsum sese necessario debere conservare et mentis compotem esse, quod facile unusquisque, qui libertatem cum contingentia non confundit, mihi concedet. Est namque libertas virtus, seu per-^[273]fectio: quicquid igitur hominem impotentiae arguit, id

id ad ipsius libertatem referri nequit. Quare homo minime potest dici liber, propterea quod potest non existere, vel quod potest non uti ratione; sed tantum quatenus potestatem habet existendi et operandi secundum humanae naturae leges. Quo igitur hominem magis liberum esse consideramus, eo minus dicere possumus, quod possit ratione non uti et mala prae bonis eligere; et ideo Deus, qui absolute liber existit, intelligit et operatur necessario etiam, nempe ex suae naturae necessitate existit, intelligit et operatur. Nam non dubium est, quin Deus eadem, qua existit, libertate operetur: ut igitur ex ipsius naturae necessitate existit, ex ipsius etiam naturae necessitate agit, hoc est, libere absolute agit.

§. VIII. Concludimus itaque, in potestate uniuscujusque hominis non esse ratione semper uti et in summo humanae libertatis fastigio esse; et tamen unumquemque semper, quantum in se est, conari suum Esse conservare et (quia unusquisque tantum juris habet, quantum potentia valet) quicquid unusquisque, sive sapiens, sive ignarus conatur et agit, id summo naturae jure conari et agere. Ex quibus sequitur Jus et institutum naturae, sub quo omnes nascuntur homines et maxima ex parte vivunt, nihil, nisi quod nemo cupit et quod nemo potest, prohibere, non contentiones, non odia, non iram, non dolo, nec absolute aliquid, quod appetitus suadet, averfari. Nec mirum. Nam natura non legibus humanae rationis, quae non nisi hominum verum utile et conservationem intendunt, continetur; sed infinitis aliis, quae totius naturae, cujus homo particula est, aeternum ordinem respiciunt, ex cujus sola necessitate omnia individua certo modo determinantur ad existendum et operandum. Quicquid ergo nobis in natura ridiculum, absurdum, aut malum videtur, id inde est, quod res tantum ex parte novimus, totiusque naturae ordinem et cohaerentiam
maxima

maxima ex parte ignoramus et quod, omnia ex praescripto nostrae rationis ut dirigerentur, volumus; cum tamen id, quod ratio malum esse dicat, non malum sit respectu ordinis et legum universae naturae, sed tantum solius nostrae naturae legum respectu.

§. IX. Praeterea sequitur, unumquemque [274] tamdiu alterius esse juris, quamdiu sub alterius potestate est et eatenus sui juris, quatenus vim omnem repellere, damnumque sibi illatum ex sui animi sententia vindicare et absolute, quatenus ex suo ingenio vivere potest.

§. X. Is alterum sub potestate habet, quem ligatum tenet, vel cui arma et media sese defendendi aut evadendi ademit, vel cui metum iniecit, vel quem sibi beneficio ita devinxit, ut ei potius, quam sibi morem gerere et potius ex ipsius, quam ex sui animi sententia vivere velit. Qui primo, vel secundo modo alterum in potestate habet, ejus tantum Corpus, non Mentem tenet; tertio autem, vel quarto, tam ipsius Mentem, quam Corpus sui juris fecit; sed non nisi durante metu, vel spe; hac vero, aut illo adempto manet alter sui juris.

§. XI. Judicandi facultas eatenus etiam alterius juris esse potest, quatenus Mens potest ab altero decipi. Ex quo sequitur, Mentem eatenus sui juris omnino esse, quatenus recte uti potest ratione. Imo quia humana potentia non tam ex Corporis robore, quam ex Mentis fortitudine aestimanda est; hinc sequitur, illos maxime sui juris esse, qui maxime ratione pollent, quique maxime eadem ducuntur; atque adeo hominem eatenus liberum omnino voco, quatenus ratione ducitur; quia eatenus ex causis, quae per solam ejus naturam possunt adaequate intelligi, ad agendum determinatur, tametsi ex iis necessario ad agendum determinetur. Nam libertas

(ut

(ut *Art. 7. hujus Cap. ostendimus*) agendi necessitatem non tollit, sed ponit.

§. XII. Fides alicui data, qua aliquis solis verbis pollicitus est, se hoc, aut illud facturum, quod pro suo jure omittere poterat, vel contra, tamdiu rata manet, quamdiu ejus, qui fidem dedit, non mutatur voluntas. Nam qui potestatem habet solvendi fidem, is revera suo jure non cessit; sed verba tantum dedit. Si igitur ipse, qui naturae Jure sui judex est, judicaverit, seu recte, seu prave (nam errare humanum est) ex fide data plus damni, quam utilitatis sequi, ex suae mentis sententia fidem solvendam esse censet et naturae Jure (*per Art. 9. hujus Cap.*) eandem solvet.

§. XIII. Si duo simul convenient et vires jun-
[²⁷⁵] gant, plus simul possunt et consequenter plus juris in naturam simul habent, quam uterque solus et quo plures necessitudines sic junxerint suas, eo omnes simul plus juris habebunt.

§. XIV. Quatenus homines ira, invidia, aut aliquo odii affectu conflictantur, eatenus diverse trahuntur et invicem contrarii sunt et propterea eo plus timendi, quo plus possunt, magisque callidi et astuti sunt, quam reliqua animalia; et quia homines ut plurimum, (*ut in Art. 5. praec. Cap. diximus*) his affectibus natura sunt obnoxii; sunt ergo homines ex natura hostes. Nam is mihi maximus hostis, qui mihi maxime timendus et a quo mihi maxime cavendum est.

§. XV. Cum autem (*per Art. 9. hujus Cap.*) in statu naturali tamdiu unusquisque sui juris sit, quamdiu sibi cavere potest, ne ab alio opprimatur et unus solus frustra ab omnibus sibi cavere conetur; hinc sequitur, quamdiu jus humanum naturale uniuscujusque potentia determinatur et uniuscujusque est,
tamdiu

tamdiu nullum esse; sed magis opinione, quam re constare, quandoquidem nulla ejus obtinendi est securitas. Et certum est, unumquemque tanto minus posse et consequenter tanto minus juris habere, quanto majorem timendi causam habet. His accedit, quod homines vix absque mutuo auxilio vitam sustentare et mentem colere possint; atque adeo concludimus Jus naturae, quod humani generis proprium est, vix posse concipi, nisi ubi homines jura habent communia, qui simul terras, quas habitare et colere possunt, sibi vindicare, seseque munire, vimque omnem repellere et ex communi omnium sententia vivere possunt. Nam *(per Art. 13. hujus Cap.)*, quo plures in unum sic conveniunt, eo omnes simul plus juris habent; et si Scholastici hac de causa, quod scilicet homines in statu naturali vix sui juris esse possunt, velint hominem animal sociale dicere, nihil habeo, quod ipsis contradicam.

§. XVI. Ubi homines jura communia habent, omnesque una veluti mente ducuntur, certum est *(per Art. 13. hujus Cap.)* eorum unumquemque tanto minus habere juris, quanto reliqui simul ipso potentiores sunt, hoc est, illum revera jus nullum in naturam habere praeter id, quod ipsi commune concedit jus. Caeterum quicquid ex communi ^[276] consensu ipsi imperatur, teneri exequi, vel *(per Art. 4. hujus Cap.)* jure ad id cogi.

§. XVII. Hoc jus, quod multitudinis potentia definitur, Imperium appellari solet. Atque hoc is absolute tenet, qui curam Reipublicae ex communi consensu habet, nempe jura statuendi, interpretandi et abolendi, urbes muniendi, de bello et pace decernendi etc. Quod si haec cura ad Concilium pertineat, quod ex communi multitudine componitur, tum Imperium Democratia appellatur; si autem ex quibusdam tantum selectis, Aristocratia et si denique

que Reipublicae cura et consequenter imperium penes unum sit, tum Monarchia appellatur.

§. XVIII. Ex his, quae in hoc Capite ostendimus, perspicuum nobis fit, in statu naturali non dari peccatum, vel si quis peccat, is sibi, non alteri peccat: quandoquidem nemo Jure naturae alteri, nisi velit, morem gerere tenetur, nec aliquid bonum, aut malum habere, nisi quod ipse ex suo ingenio bonum, aut malum esse, decernit; et nihil absolute naturae Jure prohibetur, nisi quod nemo potest (*vid. Art. 5. et 8. hujus Cap.*). At peccatum actio est, quae jure fieri nequit. Quod si homines ex naturae instituto tenerentur ratione duci, tum omnes necessario ratione ducerentur. Nam naturae instituta Dei instituta sunt, (*per Art. 2. et 3. hujus Cap.*) quae Deus eadem, qua existit, libertate instituit, quaeque adeo ex naturae divinae necessitate consequuntur, (*vide Art. 7. hujus Cap.*) et consequenter aeterna sunt, nec violari possunt. Sed homines maxime appetitu sine ratione ducuntur, nec tamen naturae ordinem perturbant, sed necessario sequuntur; ac proinde ignarus et animo impotens non magis ex naturae Jure tenetur, vitam sapienter instituere, quam aeger tenetur sano Corpore esse.

§. XIX. Peccatum itaque non nisi in Imperio concipi potest, ubi scilicet quid bonum et quid malum sit ex communi totius imperii jure decernitur et ubi nemo (*per Art. 6. hujus Cap.*) jure quicquam agit, nisi quod ex communi decreto, vel consensu agit. Id enim (*ut in praec. Art. diximus*) peccatum est, quod jure fieri nequit, sive quod jure prohibetur; obsequium autem est constans voluntas, id exequendi^[277] di, quod jure bonum est et ex communi decreto fieri debet.

§. XX. Solemus tamen id etiam peccatum appellare, quod contra sanae rationis dictamen fit et ob-

obsequium constantem voluntatem moderandi appetitus ex rationis praescripto; quod omnino probarem, si humana libertas in appetitus licentia et servitus in rationis imperio consisteret. Sed quia humana libertas eo major est, quo homo magis ratione duci et appetitus moderari potest, non possumus, nisi admodum improprie, vitam rationalem vocare obsequium et peccatum id, quod revera Mentis impotentia; non autem contra se ipsam licentia est et per quod homo servus potius, quam liber potest dici. *Vide Art. 7. et 11. hujus Cap.*

§. XXI. Verum enim vero, quia ratio pietatem exercere et animo tranquillo et bono esse docet, quod non nisi in imperio fieri potest et praeterea quia fieri nequit, ut multitudo una veluti mente ducatur, sicut in imperio requiritur, nisi jura habeat, quae ex rationis praescripto instituta sint; non ergo adeo improprie homines, qui in imperio vivere consueverunt, id peccatum vocant, quod contra rationis dictamen fit, quandoquidem optimi imperii jura, (*vide Art. 18. hujus Cap.*) ex rationis dictamine institui debent. Cur autem dixerim, (*Art. 18. hujus Cap.*) hominem in statu naturali sibi peccare, si quid peccat, de hoc vide Cap. 4. Art. 4. et 5. ubi ostenditur, quo sensu dicere possumus, eum, qui imperium tenet et jure naturae potitur, legibus adstrictum esse et peccare posse.

§. XXII. Ad Religionem quod attinet, certum etiam est, hominem eo magis esse liberum et sibi maxime obsequentem, quo Deum magis amat et animo magis integro colit. Verum quatenus non ad naturae ordinem, quem ignoramus, sed ad sola rationis dictamina, quae Religionem concernunt, attendimus et simul consideramus, eadem nobis a Deo, quasi in nobis ipsis loquente, revelari, vel etiam haec eadem Prophetis veluti jura fuisse revelate,

eate-

eatenus, more humano loquendo, dicimus hominem Deo obsequi, qui ipsum integro animo amat et contra peccare, qui caeca cupiditate ducitur; sed interim memores esse debemus, quod in Dei potestate sumus, [28] sicut lutum in potestate figuli, qui ex eadem massa alia vasa ad decus, alia ad dedecus facit, atque adeo quod homo contra haec Dei decreta quidem, quatenus in nostra, vel in Prophetarum Mente tanquam jura inscripta fuerunt; at non contra aeternum Dei decretum, quod in universa natura inscriptum est, quodque totius naturae ordinem respicit, quidquam agere potest.

§. XXIII. Ut itaque peccatum et obsequium stricte sumptum, sic etiam justitia et injustitia non nisi in imperio possunt concipi. Nam nihil in natura datur, quod jure posset dici hujus esse et non alterius; sed omnia omnium sunt, qui scilicet potestatem habent sibi eadem vendicandi. At in imperio ubi communi Jure decernitur, quid hujus, quidque illius sit, ille justus vocatur, cui constans est voluntas tribuendi unicuique suum; injustus autem, qui contra, conatur id, quod alterius est suum facere.

§. XXIV. Caeterum laudem et vituperium affectus esse laetitiae et tristitiae, quos comitatur idea virtutis, aut impotentiae humanae tanquam causa, explicuimus in nostra Ethica.

C A P V T III.

§. I. Imperii cujuscunque status dicitur Civilis; imperii autem integrum corpus Civitas appellatur, et communia imperii negotia, quae ab ejus, qui imperium tenet, directione pendent, Respublica. Deinde homines, quatenus ex jure civili omnibus Civitatis commodis gaudent, cives appellamus et subditos, quatenus civitatis institutis, seu legibus parere tenentur. Denique status Civilis tria dari genera, nempe

nempe Democraticum, Aristocraticum et Monarchicum, in Art. 17. Cap. praeced. diximus. Jam antequam de unoquoque seorsim agere incipiam, illa prius demonstrabo, quae ad statum civilem in genere pertinent; quorum ante omnia considerandum venit summum Civitatis, seu summarum potestatum jus.

§. II. Ex Art. 15. praeced. Cap. patet imperii, seu summarum potestatum Jus nihil esse praeter ipsum naturae Jus, quod potentia, non quidem uniuscujusque; sed multitudinis, quae una veluti mente ducitur, determinatur, hoc est, quod unus-^[279] quisque in statu naturali, sic etiam totius imperii corpus et mens tantum juris habet, quantum potentia valet; atque adeo unusquisque civis, seu subditus tanto minus juris habet, quanto ipsa Civitas ipso potentior est, (vid. Art. 16. praeced. Cap.) et consequenter unusquisque civis nihil jure agit, nec habet praeter id, quod communi Civitatis decreto defendere potest.

§. III. Si Civitas alicui concedat Jus et consequenter potestatem (nam alias per Art. 12. praeced. Cap. verba tantum dedit) vivendi ex suo ingenio, eo ipso suo jure cedit et in eum transfert, cui talem potestatem dedit. Si autem duobus, aut pluribus hanc potestatem dedit, ut scilicet unusquisque ex suo ingenio vivat, eo ipso imperium divisit et si denique unicuique civium hanc eandem potestatem dedit, eo ipso sese destruxit, nec manet amplius Civitas; sed redeunt omnia ad statum naturalem, quae omnia ex praecedentibus manifestissima sunt; atque adeo sequitur, nulla ratione posse concipi, quod unicuique civi ex Civitatis instituto liceat ex suo ingenio vivere et consequenter hoc Jus naturale, quod scilicet unusquisque sui iudex est, in statu civili necessario cessat. Dico expresse ex Civitatis instituto; nam
Jus

Jus naturae uniuscujusque (si recte rem perpendamus) in statu civili non cessat. Homo namque tam in statu naturali, quam civili ex legibus suae naturae agit, suaeque utilitati consulit. Homo, inquam, in utroque statu spe, aut metu ducitur ad hoc, aut illud agendum, vel omittendum; sed praecipua inter utrumque statum differentia est, quod in statu civili omnes eadem metuant et omnibus una, eademque securitatis sit causa et vivendi ratio, quod sane judicandi facultatem uniuscujusque non tollit. Qui enim omnibus Civitatis mandatis obtemperare constituit, sive ejus potentiam metuit, vel quia tranquillitatem amat, is profecto suae securitati, suaeque utilitati ex suo ingenio consulit.

§. IV. Praeterea concipere etiam non possumus, quod unicuique civi liceat Civitatis decreta, seu jura interpretari. Nam si hoc unicuique liceret, eo ipso sui judex esset; quandoquidem unusquisque facta sua specie juris nullo negotio excusare, seu adornare [280] posset et consequenter ex suo ingenio vitam institueret, quod (*per Art. praeced.*) est absurdum.

§. V. Videmus itaque, unumquemque civem non sui; sed Civitatis juris esse, cujus omnia mandata tenetur exequi, nec ullum habere jus decernendi, quid aequum, quid iniquum, quid pium, quidve impium sit; sed contra, quia imperii corpus una veluti mente duci debet et consequenter Civitatis voluntas pro omnium voluntate habenda est, id quod Civitas justum et bonum esse decernit, tanquam ab unoquoque decretum esse, censendum est; atque adeo, quamvis subditus Civitatis decreta iniqua esse censeat, tenetur nihilominus eadem exequi.

§. VI. At obijci potest, an non contra rationis dictamen est, se alterius judicio omnino subicere et consequenter, an status civilis rationi non repugnat; ex quo sequeretur statum civilem irrationalem

nalem esse, nec posse creari, nisi ab hominibus ratione destitutis; at minime ab iis, qui ratione ducuntur. Sed quoniam ratio nihil contra naturam docet, non potest ergo sana ratio dictare, ut unusquisque sui juris maneat, quamdiu homines affectibus sunt obnoxii, (*per Art. 15. praeced. Cap.*) hoc est, (*per Art. 5. Cap. 1.*) ratio hoc posse fieri negat. Adde, quod ratio omnino docet pacem quaerere, quae quidem obtineri nequit, nisi communia Civitatis jura inviolata serventur, atque adeo quo homo ratione magis ducitur, hoc est, (*per Art. 11. praeced. Cap.*) quo magis liber est, eo constantius Civitatis jura servabit et summae potestatis, cujus subditus est, mandata exequetur. Ad quod accedit, quod status civilis naturaliter instituitur ad metum communem adimendum et communes misérias propellendum, ac proinde id maxime intendit, quod unusquisque, qui ratione ducitur, in statu naturali conaretur; sed frustra: (*per Art. 15. praeced. Cap.*) quapropter si homini, qui ratione ducitur, id aliquando ex civitatis mandato faciendum est, quod rationi repugnare novit, id damnum longe compensatur bono, quod ex ipso statu civili haurit: nam rationis etiam lex est, ut ex duobus malis minus eligatur, ac proinde concludere possumus, neminem quicquam contra suae rationis praescriptum agere, quatenus id agit, quod jure Civitatis faciendum est: quod nobis facilius unusquisque concedet, postquam expli- [281] cuerimus, quo usque Civitatis potentia et consequenter Jus se extendit.

§. VII. Nam considerandum primum venit, quod sicuti in statu naturali (*per Art. 11. praeced. Cap.*) ille homo maxime potens, maximeque sui juris est, qui ratione ducitur; sic etiam illa Civitas maxime erit potens et maxime sui juris, quae ratione fundatur et dirigitur. Nam Civitatis Jus potentia multitudinis, quae una veluti mente ducitur, deter-
mina-

minatur. Adhaec animorum unio concipi nulla ratione posset, nisi Civitas id ipsum maxime intendat, quod sana ratio omnibus hominibus utile esse docet.

§. VIII. Secundo venit etiam considerandum, quod subditi eatenus non sui; sed Civitas juris sint, quatenus ejus potentiam, seu minas metuunt, vel quatenus statum civilem amant (*per Art. 10. praeced. Cap.*). Ex quo sequitur, quod ea omnia, ad quae agenda nemo praemiis, aut minis induci potest, ad jura Civitatis non pertineant. Ex. gr. judicandi facultate nemo cedere potest: quibus enim praemiis, aut minis induci potest homo, ut credat, totum non esse sua parte majus, aut quod Deus non existat, aut quod corpus, quod videt finitum, Ens infinitum esse credat et absolute ut aliquid contra id, quod sentit, vel cogitat, credat? Sic etiam quibus praemiis, aut minis induci potest homo, ut amet, quem odit, vel ut odio habeat, quem amat? Atque huc etiam illa referenda sunt, a quibus humana natura ita abhorret, ut ipsa omni malo pejora habeat, ut quod homo testem contra se agat, ut se cruciet, ut parentes interficiat suos, ut mortem vitare non conetur et similia, ad quae nemo praemiis, nec minis induci potest. Quod si tamen dicere velimus, Civitatem jus, sive potestatem habere talia imperandi, id nullo alio sensu poterimus concipere, nisi quo quis diceret, hominem jure posse insanire et delirare; quid enim aliud nisi delirium jus illud esset, cui nemo adstrictus esse potest? Atque hic de iis expresse loquor, quae Juris Civitatis esse nequeunt et a quibus natura humana plerumque abhorret. Nam quod stultus, aut vesanus nullis praemiis, neque minis induci possit ad exequenda mandata et quod unus, aut alter ex eo, quod huic, aut illi Religioni addictus sit, im-
 [282] perii jura omni malo pejora judicat; jura tamen Civitatis irrita non sunt, quandoquidem iisdem plerique cives continentur; ac proinde, quia si, qui
 nihil

nihil timent, neque sperant, eatenus sui juris sunt; (*per Art. 10. praeced. Cap.*) sunt ergo (*per Art. 14. praeced. Cap.*) imperii hostes, quos jure cohibere licet.

§. IX. Tertio denique considerandum venit, ad Civitatis Jus ea minus pertinere, quae plurimi indignantur. Nam certum est, homines naturae ductu in unum conspirare, vel propter communem metum, vel desiderio damnum aliquod commune ulciscendi; et, quia Jus Civitatis communi multitudinis potentia definitur, certum est, potentiam Civitatis et Jus eatenus minui, quatenus ipsa causas praebet, ut plures in unum conspirent. Habet certe Civitas quaedam sibi metuenda et sicut unusquisque civis, sive homo in statu naturali, sic Civitas eo minus sui juris est, quo majorem tinendi causam habet. Atque haec de Jure summarum potestatum in subditos; jam antequam de earundem in alios jure agam, solvenda videtur quaestio, quae de Religione moveri solet.

§. X. Nam objici nobis potest, an Status civilis et subditorum obedientia, qualis in statu civili requiri ostendimus, non tollat Religionem, qua Deum colere tenemur. Sed si rem ipsam perpendamus, nihil reperiemus, quod possit scrupulum injicere. Mens enim, quatenus ratione utitur, non summarum potestatum, sed sui juris est (*per Art. 11. Cap. praeced.*). Atque adeo vera Dei cognitio et amor nullius imperio subjici potest, ut nec erga proximum charitas; (*per Art. 8. hujus Cap.*) et si praeterea consideremus summum charitatis exercitium esse illud, quod ad pacem tuendam et concordiam conciliandam fit, non dubitabimus, illum revera suo officio functum esse, qui unicuique tantum auxilii fert, quantum jura Civitatis, hoc est, concordia et tranquillitas concedunt. Ad externos cultus quod

X

attinet,

attinet, certum est, illos ad veram Dei cognitionem et amorem, qui ex ea necessario sequitur, nihil prorsus uvare, nec nocere posse; atque adeo non tanti faciendi sunt, ut propter ipsos pax et tranquillitas publica perturbari merentur. Caeterum certum est, ^[283] *mae Jure naturae*, hoc est, (*per Art. 3. praec. Cap.*) ex divino decreto, non esse religionis vindicem; nam nulla mihi est, ut olim Christi Discipulis potestas fuit, ejiciendi spiritus immundos et faciendi miracula, quae sane potestas adeo necessaria est ad propagandam Religionem in locis, ubi interdicta est, ut sine ipsa non tantum oleum et opera, ut ajunt, perdatur, sed plurimae insuper creentur molestiae; cujus rei funestissima exempla omnia viderunt saccula. Unusquisque igitur, ubicunque sit, Deum potest vera Religione colere, sibi que prospicere, quod viri privati officium est. Caeterum cura Religionis propagandae Deo, vel summis potestatibus, quibus solis incumbit Reipublicae habere curam, committenda est. Sed ad propositum revertor.

§. XI. Jure summarum potestatum in cives et subditorum officio explicato, superest, ut earum Jus in reliqua consideremus, quod jam ex dictis facile cognoscitur. Nam, quandoquidem (*per Art. 2. hujus Cap.*) Jus summae potestatis nihil est praeter ipsum naturae Jus, sequitur duo imperia ad invicem sese habere, ut duo homines in statu naturali, excepto hoc, quod Civitas sibi cavere potest, ne ab alia opprimatur, quod homo in statu naturali non potest, nimirum qui quotidie somno, saepe morbo, aut animi aegritudine et tandem senectute gravatur et praeter haec aliis incommodis est obnoxius, a quibus Civitas securam se reddere potest.

§. XII. Civitas igitur eatenus sui juris est, quatenus sibi consulere et cavere potest, ne ab alia opprimatur, (*per Art. 9. et 15. praec. Cap.*) et (*per Art.*

Art. 10. et 15. praec. Cap.) eatenus alterius juris, quatenus alterius Civitatis potentiam timet, vel quatenus ab ea impeditur, quo minus id, quod vult, exequatur, vel denique quatenus ipsius auxilio ad sui conservationem, vel incrementum indiget; nam dubitare nequaquam possumus, quin, si duae Civitates invicem mutuam auxilium praestare volunt, ambae simul plus possint et consequenter plus juris simul habeant, quam alterutra sola. Vid. *Art. 13. Cap. praec.*

§. XIII. Haec autem clarius intelligi possunt, si consideremus, quod duae Civitates natura hostes sunt. Homines enim (*per Art. 14. praec. Cap.*) in statu naturali hostes sunt. Qui igitur Jus naturae extra Civitatem retinent, hostes manent. Si itaque altera Civitas alteri bellum inferre et extrema adhibere media velit, quo eam sui juris faciat, id ei jure tentare licet; quandoquidem, ut bellum geratur, ei sufficit ejus rei habere voluntatem. At de pace nihil statuere potest, nisi connivente alterius Civitatis voluntate. Ex quo sequitur Jura belli uniuscujusque Civitatis esse; pacis autem non unius, sed duarum ad minimum Civitatum esse Jura, quae propterea confoederatae dicuntur.

§. XIV. Hoc foedus tamdiu fixum manet, quamdiu causa foederis pangendi, nempe metus damni seu lucri spes in medio est; hac autem, aut illo Civitatum alterutri adempto, manet ipsa sui juris, (*per Art. 10. praec. Cap.*) et vinculum, quo Civitates invicem adstrictae erant, sponte solvitur, ac proinde unicuique Civitati jus integrum est solvendi foedus, quandocunque vult, nec dici potest, quod dolo, vel perfidia agat, propterea quod fidem solvit, simulatque metus vel spei causa sublata est, quia haec conditio unicuique contrahentium aequalis fuit, ut scilicet quae prima extra metum esse pos-

set, sui juris esset, eoque ex sui animi sententia uteretur et praeterea quia nemo in futurum contrahit, nisi positis praecedentibus circumstantiis: his autem mutatis totius status etiam mutatur ratio et hac de causa unaquaeque confederatarum Civitatum jus retinet sibi consulendi et unaquaeque propterea, quantum potest, conatur extra metum et consequenter sui juris esse et impedire, quo minus altera potentior evadat. Si quae ergo Civitas, se deceptam esse, quaeritur, ea sane non confederatae Civitatis fidem, sed suam tantummodo stultitiam damnare potest, quod scilicet salutem suam alteri, qui sui juris et cui sui imperii salus summa lex est, crediderit.

§. XV. Civitatibus, quae una pacem contraxerunt, jus competit dirimendi quaestiones, quae moveri possunt de pacis conditionibus seu legibus, quibus sibi invicem fidem adstrinxerunt, quandoquidem pacis iura non unius Civitatis, sed contrahentium simul sunt; (*per Art. 13. hujus Cap.*) quod si de iis convenire inter ipsas non potest, eo ipso ad belli statum redeunt.

§. XVI. Quo plures Civitates simul pacem con-
[285] trahunt, eo unaquaeque reliquis minus timenda, sive unicuique minor est potestas bellum inferendi; sed eo magis pacis tenetur condiciones servare, hoc est, (*per Art. 13. hujus Cap.*) eo minus sui juris est, sed eo magis communi foederatorum voluntati sese accommodare tenetur.

§. XVII. Caeterum fides, quam sana ratio et Religio servandam docet, hic minime tollitur: nam nec ratio, nec Scriptura omnem datam fidem servare docet. Cui enim pollicitus sum, argentum ex. gr. quod mihi secreto servandum dedit, custodire, fidem praestare non teneor, simulac noverim, aut scire crediderim, furtum esse, quod mihi servandum dedit; sed rectius agam, si dem operam, ut suis resti-
tuatur.

tuatur. Sic etiam si summa potestas aliquid alteri se facturam promisit, quod postea tempus seu ratio docuit, aut docere videbatur, communi subditorum saluti obesse, fidem sane solvere tenetur. Cum itaque Scriptura non nisi in genere doceat fidem servare et casus singulares, qui excipiendi sunt, uniuscujusque judicio relinquat, nihil ergo docet, quod iis, quae modo ostendimus, repugnat.

§. XVIII. Sed ne toties opus sit sermonis filum interrumpere et similes posthac objectiones solvere, monere volo, me haec omnia ex naturae humanae quomodocunque consideratae necessitate demonstrasse, nempe ex universali omnium hominum conatu sese conservandi, qui conatus omnibus hominibus inest, sive ignari, sive sapientes sint, ac proinde quomodocunque homines, sive affectu, sive ratione duci considerentur, res eadem erit, quia demonstratio, ut diximus, universalis est.

C A P V T IV.

§. I. Jus summarum potestatum, quod earum potentia determinatur, in praec. Cap. ostendimus, idque in hoc potissimum consistere vidimus, nempe quod imperii veluti mens sit, qua omnes duci debent; adeoque solas jus habere decernendi, quid bonum, quid malum, quid aequum, quid iniquum, hoc est, quid singulis, vel omnibus simul agendum, vel omittendum sit, ac proinde vidimus iis solis [286] jus competere leges condendi, easque, quando de iis quaestio est, in quocunque singulari casu interpretandi et decernendi, an datus casus contra, vel secundum jus factus sit; (*vide Art. 3, 4, 5. praec. Cap.*) deinde bellum inferendi, vel pacis condiciones statuendi et offerendi, vel oblatas acceptandi. *Vide Art. 12. et 13. praec. Cap.*

§. II. Cum haec omnia, ac etiam media, quae ad eadem exequenda requiruntur, omnia negotia
sint,

sint, quae ad integrum imperii corpus, hoc est, quae ad Republicanam spectant, hinc sequitur, Republicanam ab ejus solummodo directione pendere, qui summum habet imperium; ac proinde sequitur solius summae potestatis Jus esse de factis uniuscujusque judicandi, de factis cujuscunque rationem exigendi, delinquentes poena mulctandi et quaestiones inter cives de jure dirimendi, vel legum latarum peritos statuendi, qui haec ejus loco administrent; deinde omnia ad bellum et pacem media adhibendi et ordinandi, nempe urbes condendi et muniendi, milites ducendi, officia militaria distribuendi et quid factum velit imperandi et pacis causa legatos mittendi et audiendi et denique sumptus ad haec omnia exigendi.

III. Quoniam itaque solius summae potestatis Jus sit negotia publica tractandi, vel ministros ad eadem eligendi, sequitur, subditum imperium affectare, qui suo solo arbitrio, supremo Concilio inscio, negotium aliquod publicum aggressus est, tametsi id, quod intenderat agere, Civitati optimum fore crediderit.

§. IV. Sed quaeri solet, an summa potestas legibus adstricta sit et consequenter an peccare possit? Verum quoniam legis et peccati nomina non tantum Civitatis Jura, sed etiam omnium rerum naturalium et apprimae rationis communes regulas respicere solent, non possumus absolute dicere, Civitatem nullis adstrictam esse legibus, seu peccare non posse. Nam si Civitas nullis legibus, seu regulis, sine quibus Civitas non esset Civitas, adstricta esset, tum Civitas non ut res naturalis, sed ut chimaera esset contemplanda. Peccat ergo Civitas, quando ea agit, vel fieri patitur, quae causa esse possunt ipsius ruinae, atque tum eandem eo sensu peccare dicimus, quo [287] Philosophi, vel Medici naturam peccare dicunt et hoc sensu dicere possumus, Civitatem peccare, quando contra rationis dictamen aliquid agit. Est enim

enim Civitas tum maxime sui juris, quando ex dictamine rationis agit; (*per Art. 7 præced. Cap.*) quatenus igitur contra rationem agit, eatenus sibi deficit, seu peccat. Atque hæc clarius intelligi poterunt, si consideremus, quod, cum dicimus unumquemque posse de re, quæ sui juris est, statuere, quicquid velit, hæc potestas non sola agentis potentia, sed etiam ipsius patientis aptitudine definiri debet. Si enim ex. gr. dico, me jure posse de hac mensa, quicquid velim, facere, non hercle intelligo, quod jus habeam efficiendi, ut hæc mensa herbam comedat; sic etiam, tametsi dicimus homines non sui, sed Civitatis juris esse, non intelligimus, quod homines naturam humanam amittant et aliam induant; atque adeo quod Civitas jus habeat efficiendi, ut homines volent, vel quod æque impossibile est, ut homines cum honore adspiciant ea, quæ risum movent, vel nauseam; sed quod quaedam circumstantiæ occurrant, quibus positus ponitur subditorum erga Civitatem reverentia et metus; et quibus sublatis metas et reverentia et cum his Civitas una tollitur. Civitas itaque, ut sui juris sit, metus et reverentiae causas servare tenetur; aliàs Civitas esse definit. Nam iis, vel ei, qui imperium tenet, æque impossibile est, ebrium, aut nudum cum scortis per plateas currere, histrionem agere, leges ab ipso latas aperte violare, seu contemnere et cum his majestatem servare, ac impossibile est, simul esse et non esse; subditos deinde trucidare, spoliare, virgines rapere et similia, metum in indignationem et consequenter statum civilem in statum hostilitatis vertunt.

§. V. Videmus itaque, quo sensu dicere possumus, Civitatem legibus teneri et peccare posse. Verum si per legem intelligamus Jus civile, quod ipso Jure civili vindicari potest et peccatum id, quod Jure civili fieri prohibetur, hoc est, si hæc nomina genuino

nuino sensu sumantur, nulla ratione dicere possumus, Civitatem legibus adstrictam esse, aut posse peccare. Nam regulæ et causæ metus et reverentiae, quas Civitas sui causa servare tenetur; non ad Jura civilia, sed ad Jus naturale spectant; quando-^[288] quidem (*per Art. præced.*) non Jure civili, sed Jure belli vindicari possunt et Civitas nulla alia ratione iisdem tenetur, quam homo in statu naturali, ut sui juris esse possit, sive ne sibi hostis sit, cavere tenetur, ne se ipsum interficiat, quæ sane cautio non obsequium, sed humanæ naturæ libertas est: at Jura civilia pendent a solo Civitatis decreto, atque hæc nemini, nisi sibi, ut scilicet libera maneat, morem gerere tenetur, nec aliud bonum, aut malum habere, nisi quod ipsa sibi bonum, aut malum esse decernit; ac proinde non tantum jus habet sese vindicandi, leges condendi et interpretandi; sed etiam easdem abrogandi et reum quemcunque ex plenitudine potentiae condonandi.

§. VI. Contractus, seu leges, quibus multitudo jus suum in unum Concilium, vel hominem transferunt, non dubium est, quin violari debeant, quando communis salutis interest easdem violare. At judicium de hac re, an scilicet communis salutis interlit, easdem violare, an secus, nemo privatus, sed is tantum, qui imperium tenet, jure ferre potest; (*per Art. 3. huius Cap.*) ergo Jure civili is solus, qui imperium tenet, earum legum interpretes manet. Ad quod accedit, quod nullus privatus easdem jure vindicare possit, atque adeo eum, qui imperium tenet, revera non obligant. Quod si tamen ejus naturæ sint, ut violari nequeant, nisi simul Civitatis robur debilitetur, hoc est, nisi simul plerorumque civium communis metus in indignationem vertatur, eo ipso Civitas dissolvitur et contractus cessat, qui propterea non Jure civili, sed Jure belli vindicatur. Atque adeo is, qui imperium tenet, nulla etiam alia

de causa hujus contractus conditiones servare tenetur, quam homo in statu naturali, ne sibi hostis sit, tenetur cavere, ne se ipsum interficiat, ut in praeced. Art. diximus.

CAPUT V.

§. I. In Art. 11. Cap. 2. ostendimus hominem tum maxime sui juris esse, quando maxime ratione ducitur et consequenter (*vid. Art. 7. Cap. 5.*) Civitatem illam, maxime potentem, maximeque sui ^[289] juris esse, quae ratione fundatur et dirigitur. Cum autem optima vivendi ratio ad sese, quantum fieri potest, conservandum ea sit, quae ex praescripto rationis instituitur; sequitur ergo id omne optimum esse, quod homo vel Civitas agit, quatenus maxime sui juris est. Nam non id omne, quod jure fieri dicimus, optime fieri affirmamus: aliud namque est agrum jure colere, aliud agrum optime colere; aliud, inquam, est sese jure defendere, conservare, judicium ferre etc. aliud sese optime defendere, conservare, atque optimum judicium ferre; et consequenter aliud est jure imperare et Reipublicae curam habere, aliud optime imperare et Rempublicam optime gubernare. Postquam itaque de jure cujuscunque Civitatis in genere egimus, tempus est, ut de optimo cujuscunque imperii statu agamus.

§. II. Qualis autem cujuscunque imperii sit status, facile ex fine status civilis cognoscitur: qui scilicet nullus alius est, quam pax, vitaeque securitas. Ac proinde illud imperium optimum est, ubi homines concorditer vitam transigunt et cujus jura inviolata servantur. Nam certum est, quod seditiones, bella, legumque contemptio sive violatio non tam subditorum malitiae, quam pravo imperii statui imputanda sunt. Homines enim civiles non nascuntur, sed fiunt. Hominum praeterea naturales affe-

etus

ctus ubique iidem sunt; si itaque in una Civitate malitia magis regnat, pluraque peccata committuntur, quam in alia, certum est, id ex eo oriri, quod talis Civitas non satis concordiae providerit, nec jura satis prudenter instituerit et consequenter neque Jus Civitatis absolutum obtinuerit. Status enim civilis, qui seditionum causas non abstulit et ubi bellum continuo timendum et ubi denique leges frequenter violantur, non multum ab ipso naturali statu differt, ubi unusquisque ex suo ingenio magno vitae periculo vivit.

§. III. At sicut subditorum vitia, nimiaque licentia et contumacia Civitati imputanda sunt, ita contra eorum virtus et constans legum observantia maxime Civitatis virtuti et juri absoluto tribuenda est; ut patet ex Art. 15. Cap. 2. Unde Hannibali me-
[270] rito eximiae virtuti ducitur, quod in ipsius exercitu nulla unquam seditio orta fuerit.

§. IV. Civitas, cujus subditi metu territi, arma non capiunt, potius dicenda est, quod sine bello sit, quam quod pacem habeat. Pax enim non belli privatio, sed virtus est, quae ex animi fortitudine oritur: est namque obsequium (*per Art. 19. Cap. 2*) constans voluntas id exequendi, quod ex communi Civitatis decreto fieri debet. Illa praeterea Civitas, cujus pax a subditorum inertia pendet, qui scilicet veluti pecora ducuntur, ut tantum servire discant, rectius Solitudo, quam Civitas dici potest.

§. V. Cum ergo dicimus, illud imperium optimum esse, ubi homines concorditer vitam transigunt, vitam humanam intelligo, quae non sola sanguinis circulatione et aliis, quae omnibus animalibus sunt communia, sed quae maxime ratione, vera Mentis virtute et vita definitur.

§. VI. Sed notandum, imperium, quod in hunc finem institui dixi, a me intelligi id, quod multitudo libera instituit, non autem id, quod in multitudinem jure belli acquiritur. Libera enim multitudo majori spe, quam metu; subacta autem majori metu, quam spe ducitur: quippe illa vitam colere; haec autem mortem tantummodo vitare studet; illa, inquam, sibi vivere studet, haec victoris esse cogitur, unde hanc servire, illam liberam esse dicimus. Finis itaque imperii, quod aliquis Jure belli adipiscitur, est dominari et servos potius, quam subditos habere. Et quamvis inter imperium, quod a libera multitudine creatur et illud, quod jure belli acquiritur, si ad utriusque jus in genere attendamus, nulla essentialis detur differentia, finem tamen, ut jam ostendimus, et praeterea media, quibus unumquodque conservari debeat, admodum diversa habent.

§. VII. Quibus autem mediis Princeps, qui sola dominandi libidine fertur, uti debet, ut imperium stabilire et conservare possit, acutissimus Machiavellus prolixè ostendit; quem autem in finem, non satis constare videtur. Si quem tamen bonum habuit, ut de viro sapiente credendum est, fuisse videtur, ut ostenderet, quam imprudenter multi Tyrannum e medio tollere conantur, cum tamen causae, cur princeps sit Tyrannus, tolli nequeant, [291] sed contra eo magis ponantur, quo principi major timendi causa praebetur: quod fit, quando multitudo exempla in principem edidit et parricidio, quasi re bene gesta, gloriatur. Praeterea ostendere forsitan voluit, quantum libera multitudo cavere debet, ne salutem suam uni absolute credat, qui nisi vanus sit et omnibus se posse placere existimet, quotidie insidias timere debet, atque adeo sibi potius cavere et multitudini contra insidiari magis, quam consulere cogitur; et ad hoc de prudentissimo isto viro credendum

dum magis adducor, quia pro libertate fuisse constat, ad quam etiam tuendam saluberrima consilia dedit.

CAPUT VI.

§. I. Quia homines, uti diximus, magis affectu, quam ratione ducuntur, sequitur multitudinem non ex rationis ductu, sed ex communi aliquo affectu naturaliter convenire et una veluti mente duci velle, nempe (ut *Art. 9. Cap. 3. diximus*) vel ex communi spe, vel metu, vel desiderio commune aliquod damnum ulciscendi. Cum autem solitudinis metus omnibus hominibus insit, quia nemo in solitudine vires habet, ut sese defendere et quae ad vitam necessaria sunt, comparare possit, sequitur statum civilem homines natura appetere, nec fieri posse, ut homines eundem unquam penitus dissolvant.

§. II. Ex discordiis igitur et seditionibus, quae in Civitate saepe concitantur, nunquam fit, ut cives Civitatem dissolvant, (ut in reliquis societatibus saepe evenit) sed ut ejusdem formam in aliam mutant; si nimirum contentiones sedari nequeunt servata Civitatis facie. Quare media, quae ad imperium conservandum requiri dixi, ea intelligo, quae ad imperii formam absque ulla ejus notabili mutatione conservandam necessaria sunt.

§. III. Quod si cum humana natura ita comparatum esset, ut homines id, quod maxime utile est, maxime cuperent, nulla esset opus arte ad concordiam et fidem; sed quia longe aliter cum natura humana constitutum esse constat, imperium necessario ita instituendum est, ut omnes, tam qui regunt, [292] quam qui reguntur, velint nolint, id tamen agant, quod communis salutis interest, hoc est, ut omnes sponte, vel vi, vel necessitate coacti sint ex rationis praescripto vivere; quod fit, si imperii res
ita

ita ordinentur, ut nihil, quod ad communem salutem spectat, ullius fidei absolute committatur. Nemo enim tam vigilans est, qui aliquando non dormitet et nemo tam potenti tamque integro animo fuit, qui aliquando, et praesertim quando maxime animi fortitudine opus est, non frangeretur, ac pateretur vinci. Et sane stultitia est ab alio id exigere, quod nemo a se ipso impetrare potest, nempe, ut alteri potius, quam sibi vigilet, ut avarus non sit, neque invidus, neque ambitiosus etc. praesertim is, qui omnium affectuum incitamenta maxima quotidie habet.

IV. At experientia contra docere videtur, pacis et concordiae interesse, ut omnis potestas ad unum conferatur. Nam nullum imperium tamdiu absque ulla notabili mutatione fletit, quam Turcarum et contra nulla minus diuturna, quam popularia, seu Democratica fuerunt, nec ulla, ubi tot seditiones moverentur. Sed si servitium, barbaries et solitudo pax appellanda sit, nihil hominibus pace miserius. Plures sane et acerbiores contentiones inter parentes et liberos, quam inter dominos et servos moveri solent, nec tamen Oeconomiae interest, Jus paternum in dominium mutare et liberos perinde, ac servos habere. Servitutis igitur, non pacis, interest, omnem potestatem ad unum transferre: nam pax, ut jam diximus, non in belli privatione, sed in animorum, unione sive concordia consistit.

§. V. Et sane, qui credunt posse fieri, ut unus solus summum Civitatis Jus obtineat, longe errant. Jus enim sola potentia determinatur, ut Capite 2. ostendimus: at unius hominis potentia longe impar est tantae moli sustinendae. Unde sit, ut, quem multitudo Regem elegit, is sibi Imperatores quaerat, seu Consiliarios, seu amicos, quibus suam et omnium
salu-

tem committit, ita ut imperium, quod absolute Monarchicum esse creditur, sit revera in praxi Aristocraticum; non quidem manifestum, sed latens, et propterea pessimum. Ad quod accedit, quod Rex, puer, aeger, aut senectute gravatus, precario rex sit; [293] sed ii revera summam potestatem habeant, qui summâ imperii negotia administrant, vel qui Regi sunt proximi; ut jam taceam, quod Rex, libidini obnoxius, omnia saepe moderetur ex libidine unius aut alterius pellicis, aut cinaedi. Audieram, inquit Orsines, in Asia olim regnasse faeminas: hoc vero novum est, regnare castratum. Curtius lib. X. Cap. 1.

§. VI. Est praeterea hoc certum, quod Civitas semper magis propter cives, quam propter hostes periclitetur: rari quippe boni. Ex quo sequitur, quod is, in quem totum imperii Jus delatum est, magis cives, quam hostes semper timebit et consequenter sibi cavere et subditis non consulere, sed insidiari conabitur, iis praecipue, qui sapientia clari, vel divitiis potentiores sunt.

§. VII. Accedit praeterea, quod Reges filios etiam plus timent, quam amant, et eo magis, quo pacis bellique artes magis callent et subditis ob virtutes dilectiones sunt. Unde fit, ut eos ita educare studeant, ut causa timendi absit. Qua in re officarii promptissime Regi obsequuntur et studium adhibebunt summum, ut Regem successorem rudem habeant, quem arte tractare possint.

§. VIII. Ex quibus omnibus sequitur, Regem eo minus sui Juris, et subditorum conditionem eo mi-
 ferio- rem esse, quo magis absolute Civitatis Jus in eundem transfertur: atque adeo necesse est, ad imperium Monarchicum rite stabiliendum, fundamenta jacere firma, quibus superstruatur; ex quibus Monarchae securitas et multitudini pax sequatur, ac proinde, ut Monarcha tum maxime sui juris sit, cum
 maxi-

maxime multitudinis salutis consulit. Quatenam autem haec Imperii Monarchici fundamenta sint, primum breviter proponam et deinde ordine ea ostendam.

§. IX. Urbs una, aut plures condendae et muniendae sunt, quarum omnes cives, sive ii intra moenia, sive extra propter agriculturam habitent, eodem Civitatis jure gaudeant; ea tamen conditione, ut unaquaeque certum civium numerum ad sui et communem defensionem habeat; quae autem id praestare nequit, aliis conditionibus in ditione habenda.

§. X. Militia ex solis civibus, nullo excepto, formanda est et ex nullis aliis; atque adeo omnes arma habere teneantur et nullus in civium numerum recipiatur, nisi postquam exercitium militare [294] didicerit, illudque signatis anni temporibus exercere pollicitus fuerit. Deinde, uniuscujusque familiae militia in cohortes et legiones divisa, nullius cohortis dux eligendus, nisi qui Architecturam militarem noverit. Porro cohortium et legionum duces ad vitam quidem, sed qui familiae unius integrae militiae imperet, in bello tantummodo eligendus, qui annum ad summum imperium habeat, nec continuari in imperio, nec postea eligi possit. Atque hi eligendi sunt ex Regis Consiliariis, (*de quibus Art. 15. et seqq. dicendum*) vel qui officio Consilarii functi sunt.

§. XI. Omnium urbium incolae et agricolae, hoc est, omnes Cives in familias dividendi sunt, quae nomine et insigni aliquo distinguantur et omnes ex aliqua harum familiarum genti in civium numerum recipiantur, eorumque nomina in catalogum eorum familiae redigantur, simulac eo aetatis pervenerint, ut arma ferre et officium suum noscere possint; iis tamen exceptis, qui ob scelus aliquod infames, vel
qui

qui muti, vesani et famuli sunt, qui servili aliquo officio vitam sustentant.

§. XII. Agri et omne solum et, si fieri potest, domus etiam publici juris sint, nempe ejus, qui Jus Civitatis habet, a quo annuo pretio civibus, sive urbanis et agricolis locentur; et praeterea omnes ab omni exactione tempore pacis liberi sive immunes sint. Atque hujus pretii alia pars ad Civitatis munimenta, alia ad usum domesticum Regis referenda est. Nam tempore pacis urbes tanquam ad bellum munire et praeterea, naves et reliqua instrumenta bellica parata necesse est habere.

§. XIII. Electo Rege ex aliqua familia, nulli Nobiles censendi, nisi a Rege oriundi, qui propterea insignibus Regiis a sua et a reliquis familiis distinguantur.

§. XIV. Regis consanguinei nobiles masculi, qui ei, qui regnat, gradu consanguinitatis tertio, aut quarto propinqui sunt, uxorem ducere prohibeantur et si quos liberos procreaverint, illegitimi habeantur et omni dignitate indigni, nec parentum haeredes agnoscantur; sed eorum bona ad Regem redeant.

§. XV. Regis praeterea Consilarii, qui ei proximi, vel dignitate secundi sunt, plures esse debent [273] et non, nisi ex civibus, eligendi; nempe, ex unaquaque familia tres, aut quatuor, aut quinque, (si familiae non plures, quam sexcentae, fuerint) qui simul unum hujus Concilii membrum constituent, non ad vitam; sed in tres, aut quatuor, aut quinque annos, ita ut singulis annis eorum tertia, quarta, aut quinta pars nova eligatur; in qua electione tamen apprime observandum, ut ex unaquaque familia unus ad minimum juris peritus Consiliarius eligatur.

§ XVI.

§. XVI. Haec electio ab ipso Rege fieri debet, cui constituto anni tempore, quo scilicet novi Consiliarii eligendi sunt, unaquaeque familia omnium suorum civium nomina, qui ad annum quinquagesimum aetatis pervenerunt et qui hujus officii candidati rite promoti fuerunt, Regi tradere debet, ex quibus, quem velit, Rex eliget; at eo anno, quo alicujus familiae juris peritus alteri succedere debet, juris peritorum tantum nomina sunt Regi tradenda. Qui statuto tempore officio hoc Consiliarii functi sunt, in eodem continuari nequeant, nec ad catalogum eligendorum quinquennio, aut amplius referri. Causa autem, cur necesse sit singulis annis ex unaquaque familia unum eligere, est, ne Concilium jam ex inexpertis Novitiis, jam ex Veteranis et rerum expertis componeretur, quod necessario fiet, si omnes simul recederent et novi succederent. Sed si singulis annis ex unaquaque familia unus eligatur, tum non nisi quinta, quarta, aut ad summum tertia Concilii pars ex Novitiis erit. Praeterea si Rex aliis negotiis impeditus, aut alia de causa huic electioni vacare aliquamdiu non possit, tum ipsi Consiliarii alios pro tempore eligant, donec ipse Rex vel alios eligat, vel, quos Concilium elegit, probet.

§. XVII. Hujus Concilii primarium officium sit, imperii fundamentalia jura defendere, consilia de rebus agendis dare, ut Rex, quid in bonum publicum decernendum sit, sciat, atque adeo, ut Regi nihil de aliqua re statuere liceat, nisi intellecta prius hujus Concilii sententia. Sed si Concilio, ut plerumque fiet, non una mens fuerit, sed diversas habuerit sententias, etiam postquam bis aut ter quaestionem de eadem re habuerint, res in longius trahenda non est, sed discrepantes sententiae ad Regem [200] deferendae, ut Art. 25. hujus Capituli docebitur.

§. XVIII. Hujus praeterea Concilii officium etiam sit, Regis instituta seu decreta promulgare et,
 X
 quid

quid in Rempublicam decretum est, curare, totiusque administrationis imperii curam habere, tanquam Regis vicarii.

§. XIX. Civibus nulli ad Regem aditus pateant, nisi per hoc Concilium, cui omnes postulationes, seu libelli supplices tradendi sunt, ut Regi offerantur. Legatis etiam aliarum Civitatum non, nisi intercedente hoc Concilio, veniam Regem alloquendi impetrare liceat; Epistolae praeterea, quae ex aliis locis Regi mittuntur, ei ab hoc Concilio tradi debent et absolute Rex censendus est veluti Civitatis mens; hoc autem Concilium mentis sensus externi, eu Civitatis corpus, per quod mens Civitatis statum concipit et per quod mens id agit, quod sibi optimum esse decernit.

§. XX. Cura filios Regis educandi huic etiam Concilio incumbat et etiam tutela, si Rex, successore infante seu puero relicto, obiit. Sed ne tamen Concilium interea temporis sine Rege sit, ex Nobilibus Civitatis Senior eligendus, qui Regis locum suppleat, donec legitimus successor eo aetatis pervenerit, quo imperii onus sustinere possit.

§. XXI. Hujus Concilii Candidati ii sint, qui regimen, fundamenta et statum, seu conditionem Civitatis, cujus subditi sunt, norint; at qui jurisperiti locum occupare vult, is praeter regimen et conditionem Civitatis, cujus subditus est, aliarum etiam, cum quibus commercium aliquod intercedit, scire debet; sed nulli, nisi qui ad quinquagesimum aetatis annum, nullo convicti crimine, pervenerint, in catalogum eligendorum referendi sunt.

§. XXII. In hoc Concilio nihil de rebus imperii concludendum, nisi praesentibus omnibus membris: quod si aliquis morbi, aut alia de causa adesse nequeat, aliquem ex eadem familia, qui eodem officio functus,

functus, vel qui in catalogum eligendorum relatus est, in ipsius locum mittere debet. Quod si nec hoc fecerit, sed quod Concilium propter ejus absentiam rem aliquam consulendam in diem differre coactus fuerit, summa aliqua pecuniae sensibili mulctetur. Sed hoc intelligendum, quando quaestio est de ^[29.] re, quae integrum imperium spectat, videlicet de bello et pace, de jure aliquo abrogando, vel instituendo, de commercio etc. Sed si quaestio sit de re, quae unam, aut alteram urbem spectet, de libellis supplicibus etc. satis erit, si major Concilii pars adsit.

§. XXIII. Ut inter familias aequalitas in omnibus et ordo sedendi, proponendi et dicendi habeatur, vices servandae sunt, ut singulae singulis sessionibus praesideant, et quae hae sessione prima, sequenti ultima sit. Sed eorum, qui ejusdem familiae sunt, is primus sit, qui prior electus fuerit.

§. XXIV. Hoc Concilium quater ad minimum in anno convocetur, ut rationem administrationis imperii a ministris exigant, ut rerum statum noscant et si quid praeterea statuendum sit, videant. Nam adeo magnum civium numerum negotiis publicis continuo vacare impossibile videtur; sed, quia negotia publica interim exerceri nihilominus debent, ideo ex hoc Concilio quinquaginta, aut plures eligendi sunt, qui soluto Concilio, ejus vicem suppleant, quique quotidie congregari debeant in cubiculo, quod Regio sit proximum, atque adeo quotidie curam habeant aerarii, urbium, munimentorum, educationis filii Regis et absolute eorum omnium magni Concilii officiorum, quae modo enumeravimus, praeterquam illud, quod de rebus novis, de quibus nihil decretum est, consulere non possint.

§. XXV. Congregato Concilio, antequam aliquid in eo proponatur, quinque, aut sex, aut plu-

res Jurisperiti ex familiis, quae illa sessione ordine loci priores sunt, Regem adeant, ut libellos supplices vel epistolas, si quas habent, tradant, ut rerum statum indicent et denique ut ex ipso intelligant, quid in suo Concilio proponere jubeat; quo accepto Concilium repetant et, qui ordine loci prior est, rem consulendam aperiatur. Nec de re suffragia statim colligenda, quae aliquibus videtur alicujus esse momenti, sed in id tempus differenda, quod rei necessitas concedit. Concilio igitur ad id statutum tempus soluto, poterunt interea uniuscujusque familiae Consiliarii de ipsa seorsum quaestionem habere et, si res iis magni momenti videbitur, alios, qui eodem officio functi, vel qui ejusdem Concilii Can-^[293] didati sunt, consulere et, si intra constitutum tempus inter ipsos convenire non poterit, illa familia extra suffragium erit; (nam unaquaeque familia unum tantum ferre suffragium poterit) alias ejus familiae Jurisperitus instructus sententiam, quam optimam judicaverint esse, in ipso Concilio ferat et sic reliqui; et si majori parti visum fuerit post auditas cujusque sententiae rationes, rem iterum perpendere, Concilium iterum in tempus solvatur, ad quod unaquaeque familia, quaenam ultima ejus sit sententia, pronunciabit et tum demum praesente integro Concilio suffragiis collectis ea irrita habeatur, quae centum ad minimum suffragia non habuerit, reliquae autem ad Regem deferantur a Jurisperitis omnibus, qui Concilio interfuerunt, ut ex iis, postquam uniuscujusque partis rationes intellexerit, quam velit, eligat, atque inde digressi ad Concilium revertantur, ubi omnes Regem ad constitutum ab ipso tempus expectent, ut, quam sententiam ex latis eligendam censeat, omnes audiant et quid faciendum, ipse decernat.

§. XXVI. Ad justitiam administrandam Concilium aliud ex solis Jurisperitis est formandum, quorum officium sit lites dirimere et poenas ex delinquentibus

tibus sumere; sed ita ut omnes sententiae, quas tulerint; ab iis, qui Concilii magni vicem suppleant, probari debeant, num scilicet, servato rite in iudicando ordine, prolatae fuerint et absque partium studio. Quod si quae pars, quae causa cecidit, ostendere poterit, aliquem ex iudicibus munere aliquo corruptum fuisse ab adversario, vel aliam communem causam amicitiae erga eundem, vel odii erga ipsum habere, vel denique quod communis iudicandi ordo non fuerit servatus, ea in integrum restituitur. Sed haec forsitan observari non possent ab iis, qui, quando quaestio de crimine est, non tam argumentis, quam tormentis reum convincere solent. Verum nec ego hic alium in iudicando ordinem concipio praeter eum, qui cum optimo Civitatis regimine convenit.

§. XXVII. Hi iudices magno etiam et impari numero esse debent; nempe sexaginta et unus, aut quinquaginta et unus ad minimum et ex una familia non nisi unus eligendus, nec tamen ad vitam; sed ut quotannis etiam aliqua ejus pars cedat et [209] alii totidem eligantur, qui ex aliis sint familiis, quique ad quadragesimum aetatis annum pervenerint.

§. XXVIII. In hoc Concilio nulla sententia pronuncianda, nisi praesentibus omnibus iudicibus. Quod si aliquis morbi, aut alterius rei causa diu Concilio interesse non poterit, alius ad id tempus eligendus, qui ipsius locum suppleat. In suffragiis autem ferendis debebit unusquisque sententiam suam non palam dicere, sed calculis indicare.

§. XXIX. Hujus et praecedentis Concilii vicariorum emolumenta sint primo eorum, qui mortis damnati sunt ab ipsis et etiam eorum, qui summa quadam argenti plectuntur. Deinde ex unaquaque sententia, quam de rebus civilibus tulerint, ab eo, qui causa cecidit, pro ratione totius summae partem aliquo-

aliquotam accipiant, qua utrumque Concilium gaudeat.

§. XXX. His Conciliis alia subordinentur in unaquaque urbe, quorum etiam membra ad vitam eligi non debent; sed etiam quotannis pars aliqua eligenda ex solis familiis, quae in eadem habitant: sed opus non est haec latius persequi.

§. XXXI. Militiae stipendia nulla solvenda tempore pacis, tempore autem belli iis tantummodo quotidiana stipendia danda, qui quotidiano opere vitam sustentant. At duces et reliqui officarii cohortium nulla alia emolumenta ex bello expectanda habeant praeter hostium praedam.

§. XXXII. Si quis peregrinus alicujus civis filiam in uxorem duxerit, ejus liberi sunt cives censendi et in catalogo familiae matris inscribendi. Qui autem ex peregrinis parentibus in ipso imperio nati et educati sunt, iis constituto aliquo pretio Jus civis ex Chiliarchis alicujus familiae emere liceat et in catalogum ejusdem familiae referantur: nec imperio, tametsi Chiliarchae lucri causa aliquem peregrinum infra constitutum pretium in numerum suorum civium receperint, aliquod inde detrimentum oriri potest; sed contra media excogitanda, quibus facilius civium augeri possit numerus et magna hominum detur confluentia. At, qui in catalogum civium non referuntur, aequum est, ut tempore sal-^[300]tem belli otium suum labore aut exactione aliqua compensent.

§. XXXIII. Legati, qui tempore pacis ad alias Civitates pacis contrahendae, vel conservandae causa mitti debent, ex solis Nobilibus eligendi sunt et ex Civitatis aerario sumptus iisdem suppeditandi, non autem ex Regis domestico aerario.

§ XXXIV.

§. XXXIV. Qui aulam frequentant et Regis domestici sunt, quibusque ex suo aerario domestico stipendia solvit, ab omni Civitatis ministerio seu officio secludendi sunt. Dico expresse, *quibus Rex ex aerario suo domestico stipendia solvit*, ut corporis custodes ab iisdem secludam. Nam corporis custodes nulli praeter cives ejusdem urbis in aula, servatis vicibus, vigilare pro Rege ante fores debent.

§. XXXV. Bellum non nisi pacis causa inferendum, ut eo finito arma cessent. Urbibus igitur Jure belli captis et hoste subacto pacis conditiones instituendae sunt, ut captae urbes nullo praesidio servari debeant; sed vel ut hosti, pacis foedere accepto, potestas concedatur easdem pretio redimendi, vel (si ea ratione timor semper a tergo maneat formidine loci) prorsus delendae sunt et incolae alio locorum ducendi.

§. XXXVI. Regi nullam extraneam matrimonio sibi jungere, sed tantum ex consanguineis, vel civibus aliquam in uxorem ducere liceat, ea tamen conditione, si scilicet civem aliquam duxerit, ut qui uxori sanguine sint proximi, nullum Civitatis officium administrare possint.

§. XXXVII. Imperium indivisibile esse debet. Si igitur Rex plures liberos procreaverit, illorum major natu jure succedat, minime autem concedendum, ut imperium inter ipsos dividatur, nec ut indivisum omnibus, vel aliquibus tradatur et multo minus, ut partem imperii dotem filiae dare liceat. Nam, filias in haereditatem imperii venire, nulla ratione concedendum.

§. XXXVIII. Si Rex liberis masculis orbus obierit, ille, qui ipsi sanguine proximus, haeres imperii habendus, nisi forte uxorem extraneam duxerit, quam repudiare nolit.

§. XXXIX.

§. XXXIX. Ad Cives quod attinet, patet ex Art. 5. Cap. 3. eorum unumquemque ad omnia Reg^[301]is mandata, sive edicta a Concilio magno promulgata, (*vide de hac conditione Art. 18. et 19 hujus Capitis*) obtemperare debere, tametsi eadem absurdissima credat, vel jure ad id cogi. Atque haec Imperii Monarchici fundamenta sunt, quibus superstrui debet, ut stabile sit, quemadmodum in seq. Cap. demonstrabimus.

§. XL. Ad Religionem quod attinet, nulla plane templa urbium sumptibus aedificanda, nec jura de opinionibus statuenda, nisi seditiosae sint et Civitatis fundamenta evertant. Si igitur, quibus Religionem publice exercere conceditur, templum si velint, suis sumptibus aedificent. At Rex ad Religionem, cui addictus est, exercendam templum in aula sibi proprium habeat.

C A P V T VII.

§. I. Imperii Monarchici fundamentis explicatis, eadem hic ordine demonstrare suscepi; ad quod apprime notandum est, praxi nullo modo repugnare, quod jura adeo firma constituentur, quae nec ab ipso Rege aboleri queant. Persae enim Reges suos inter Deos colere solebant et tamen ipsi Reges potestatem non habebant jura semel instituta revocandi, ut ex Dan. Cap. 5. patet; et nullibi, quod sciam, Monarcha absolute eligitur, nullis expressis conditionibus. Imo nec rationi, nec obedientiae absolutae, quae Regi debetur, repugnat; nam fundamenta imperii veluti Regis aeterna decreta habenda sunt, adeo ut ejus ministri ei omnino obediant, si, quando aliquid imperat, quod imperii fundamentis repugnat, mandata exequi velle negent. Quod exemplo Ulixis clare explicare possumus. Socii enim Ulixis ipsius mandatum exequiebantur, quando navis
malo

malo alligatum et cantu Syrenum mente captum, religare noluerunt; tametsi id modis multis minitendo imperabat et prudentiae ejusdem imputatur, quod postea sociis gratias egerit, quod ex prima ipsius mente ipsi obtemperaverint. Et ad hoc Ulixis exemplum solent etiam Reges judices instruire, ut scilicet justitiam exercent, nec quenquam respiciant, nec ipsum Regem, si quid singulari aliquo casu imperaverit, quod contra institutum, jus esse noverint. Reges enim non Dii, sed homi-^[302] nes sunt, qui Syrenum capiuntur saepe cantu. Si igitur omnia ab inconstanti unius voluntate penderent, nihil fixum esset. Atque adeo imperium Monarchicum, ut stabile sit, instituendum est, ut omnia quidem ex solo Regis decreto fiant, hoc est, ut omne jus sit Regis explicata voluntas; at non ut omnis Regis voluntas jus sit, de quo vide Art. 3. 5. et 6. praec. Cap.

§. II. Deinde notandum, quod in jaciendis fundamentis maxime humanos affectus observare necesse est, nec ostendisse sufficit, quid oporteat fieri; sed apprime, qui fieri possit, ut homines, sive affectu, sive ratione ducantur, jura tamen rata, fixaque habeant. Nam si imperii jura, sive libertas publica solo invalido legum auxilio nitatur, non tantum nulla ejus obtinendae erit civibus securitas, ut Art. 3. Cap. praec. ostendimus, sed etiam exitio erit. Nam hoc certum est, nullam Civitatis conditionem inferiorem esse, quam optimae, quae labascere incipit, nisi uno actu et ictu cadat et in servitutem ruat, (quod sane impossibile videtur esse) ac proinde subditis multo satius esset suum jus absolute in unum transferre, quam incertas et vanas, sive irritas libertatis condiciones stipulari, atque ita posteris iter ad servitutem crudelissimam parare. At si imperii Monarchici fundamenta, quae in praec. Cap. retuli, fir-
ma

ma esse ostendero, nec divelli posse, nisi cum indignatione maximae partis armatae multitudinis et ex iis Regi et multitudini pacem et securitatem sequi, atque haec ex communi natura deduxero, dubitare nemo poterit eadem optima esse et vera, ut patet ex Art. 9. Cap. 3 et Art. 3. et 8. praec. Cap. Quod autem hujus illa naturae sint, quam paucis potero, ostendam.

§ III. Quod officium ejus, qui imperium tenet, sit Imperii statum et conditionem semper noscere et communi omnium saluti vigilare et id omne, quod majori subditorum parti utile est, efficere, apud omnes in confesso est. Cum autem unus solus omnia perlostrare nequeat, nec semper animum praesentem habere et ad cogitandum instituere et saepe morbo, aut senectute, aut aliis de causis rebus vacare publicis prohibeatur; necesse ergo est, ut Monarcha Consiliarios habeat, qui rerum statum noscant et Regem consilio juvent et ipsius locum saepe suppleant; [303] atque adeo fiat, ut imperium, seu Civitas unâ semper eademque mente consistet.

§ IV. Sed quia cum humana natura ita comparatum est, ut unusquisque suum privatam utile summo cum affectu quaerat et illa jura aequissima esse judicet, quae rei suae conservandae et augendae, necessaria esse et alterius causam eatenus defendat, quatenus rem suam eo ipso stabilire credit, hinc sequitur Consiliarios necessario debere eligi, quorum privatae res et utilitas a communi omnium salute et pace pendeant; atque adeo patet, quod, si ex unoquoque civium genere, sive classe aliquot eligantur, id majori subditorum parti utile erit, quod in hoc Concilio plurima habuerit suffragia. Et quamvis hoc Concilium, quod ex adeo magno civium numero componitur, frequentari necessario debeat a multis rudi admodum ingenio; hoc tamen certum est, unumquem-

quemque in negotiis, quae diu magno cum affectu exercuit, satis callidum atque astutum esse. Quapropter si nulli alii eligantur, nisi ii, qui ad quinquagesimum aetatis annum usque negotia sua sine ignominia exercuerunt; satis apti erunt, ut consilia res suas concernentia dare possint, praesertim si in rebus majoris ponderis tempus ad meditandum concedatur. Adde quod longe abest, ut Concilium, quod paucis constat, a similibus non frequentetur. Nam contra maxima ejus pars ex hominibus ejusmodi constat, quandoquidem unusquisque ibi maxime conatur socios habere bardos, qui ab ipsius ore pendeant, quod in magnis Conciliis locum non habet.

§. V. Praeterea certum est, unumquemque malle regere, quam regi. Nemo enim volens imperium alteri concedit, ut habet Salustius in prima ad Caesarem oratione. Ac proinde patet, quod multitudo integra nunquam jus suum in paucos, aut unum transferet, si inter ipsam convenire possit, nec ex controversiis, quae plerumque in magnis Conciliis excitantur, in seditiones ire; atque adeo multitudo id libere tantummodo in Regem transfert, quod absolute in potestate ipsa habere nequit, hoc est, controversiarum diremptionem et in decernendo expeditionem. Nam quod saepe etiam fit, ut Rex belli causa eligatur, quia scilicet bellum a Regibus ^[304] multo felicius geritur, incititia sane est, nimirum quod, ut bellum felicius gerant, in pace servire velint; si quidem pax eo in imperio potest concipi, cujus summa potestas sola belli causa in unum translata est, qui propterea virtutem suam et quid omnes in ipso uno habeant, maxime in bello, ostendere potest; cum contra imperium Democraticum hoc praecipuum habeat, quod ejus virtus multo magis in pace, quam in bello valet. Sed quacunque de causa Rex eligatur, ipse solus, ut jam diximus, quid imperio utile sit, scire nequit; sed ad hoc, ut in
praec.

praec. Art. ostendimus necesse est, ut plures cives Consiliarios habeat et quia concipere nequaquam possumus quod aliquid de re consulenda potest concipi, quod tam magnum hominum numerum effugerit, sequitur quod praeter omnes hujus Concilii sententias, quae ad Regem deferuntur, nulla poterit concipi ad populi salutem idonea. Atque adeo, quia populi salus suprema lex seu Regis summum jus est, sequitur, jus Regis esse, unam ex latis Concilii sententiis eligere, non autem contra totius Concilii mentem quicquam decernere, vel sententiam ferre (*vide Art. 25. praeced. Cap.*). Sed si omnes sententiae in Concilio latae ad Regem deferendae essent, fieri posset, ut Rex parvis urbibus, quae pauciora habent suffragia, semper faveret. Nam quamvis ex lege Concilii statutum sit, ut sententiae non indicatis earum authoribus deferantur, nunquam tamen tam bene cavere poterunt, ut non aliqua effluat, ac proinde necessario statuendum est, ut illa sententia, quae centum ad minimum suffragia non habuerit, irrita habeatur, quod quidem jus majores urbes summa vi defendere debebunt.

§. VI. Atque hic, nisi brevitati studerem, magnas hujus Concilii utilitates alias ostenderem; unam tamen, quae maximi videtur esse momenti, adducam. Nempe, quod nullum majus ad virtutem incitamentum dari potest, hac communi spe summum hunc honorem adipiscendi: nam gloria maxime ducimur omnes, ut in nostra Ethica fuisse ostendimus.

§. VII. Quin majori hujus Concilii parti nunquam animus gerendi bellum, sed magnum pacis studium et amor semper futurus sit, dubitari non [305] potest. Nam, praeterquam quod ex bello ipsis timor semper erit bona sua cum libertate amittendi, accedit, quod ad bellum novi sumptus requirantur, quos suppeditare debent, ac etiam quod ipsorum li-
beri

beri et affines curis domesticis intenti, studium ad arma in bello applicare et militatum ire cogentur; unde domum nihil praeter gratuitas cicatrices referre poterunt. Nam, uti Art. 30. praeced. Cap. diximus, militiae stipendia nulla solvenda et Art. 11. ejusdem Cap. ipsa ex solis civibus et ex nullis aliis formanda.

§. VIII. Ad pacem et concordiam aliud praeterea, quod etiam magni est momenti, accedit; nempe quod nullus civis bona fixa habeat (*vide Art. 12. praeced. Cap.*). Unde omnibus ex bello par prope modum periculum est: nam omnes lucri causa mercaturam exercere, vel argentum suum invicem credere, si, ut olim ab Atheniensibus, lex lata sit, qua prohibeatur unicuique, argentum suum foenore aliis, quam incolis dare; atque adeo negotia tractare debebunt, quae vel invicem intricata sunt, vel quae eadem media, ut promoveantur, requirunt; atque adeo hujus Concilii maximae parti circa res communes et pacis artes una plerumque eademque erit mens; nam, ut Art. 4. hujus Cap. diximus, unusquisque alterius causam eatenus defendit, quatenus eo ipso rem suam stabilire credit.

§. IX. Quod nemo unquam in animum inducet hoc Concilium muneribus corrumpere, dubitari non potest. Si enim aliquis ex tam magno hominum numero unum, aut alterum ad se trahat, sane nihil promovebit: nam, uti diximus, sententia, quae ad summum centum ad minimum suffragia non habuerit, irrita est.

§. X. Quod praeterea hujus Concilii semel stabiliti membra ad minorem numerum redigi non poterunt, facile videbimus, si hominum communes affectus consideremus. Omnes enim gloria maxime ducuntur et nullus est, qui sano corpore vivit, qui non speret in longam senectutem vitam trahere. Si itaque calculum ineamus eorum, qui revera annum quin-

quingagesimum, aut sexagesimum aetatis attigerunt et rationem praeterea habeamus magni istius Concilii numeri, qui quotannis eligitur, videbimus vix [3cs] aliquem eorum, qui arma ferunt, dari posse, qui non magna spe teneatur, huc dignitatis ascendere; atque adeo omnes hoc Concilii ius, quantum poterunt, defendunt. Nam notandum, quod corruptio, nisi paulatim irrepat, facile praevenitur; at quia facilius concipi potest et minori invidia fieri, ut ex unaquaque familia, quam ut ex paucis minor numerus eligatur, aut ut una, aut alia secludatur; ergo (*per Art. 14. praeced. Cap.*) Consiliariorum numerus non potest ad alium minorem redigi, nisi simul ab eo una tertia, quarta, aut quinta pars auferatur, quae sane mutatio admodum magna est et consequenter a communi praxi omnino abhorrens. Nec mora praeterea, siue in eligendo negligentia timenda est, quia haec ab ipso Concilio suppletur. *Vid. Art. 16. praeced. Cap.*

§. XI. Rex igitur, siue multitudinis metu ductus, vel ut sibi armatae multitudinis maiorem partem devinciat, siue animi generositate ductus, ut scilicet utilitati publicae consulat, illam semper sententiam, quae plurima suffragia habuerit; hoc est, (*per Art. 5. hujus Cap.*) quae imperii majori parti est utilior, firmabit et discrepantes sententias, quae ad ipsum delatae sunt, si fieri potest, conciliare studebit, ut omnes ad se trahat, qua in re nervos intendet suos, et ut tam in pace, quam in bello experiantur, quid in ipso uno habeant; atque adeo tum maxime sui juris erit et imperium maxime habebit, quando maxime communi multitudinis saluti consulit.

§. XII. Nam Rex solus omnes metu continere nequit; sed ipsius potentia, ut diximus, nititur militum numero et praecipue eorundem virtute et fide, quae semper inter homines tamdiu constans erit, quam-

quamdiu indigentia, sive haec honesta sive turpis sit, copulantur; unde fit, ut Reges incitare saepius milites, quam coërcere et magis eorum vitia, quam virtutes dissimulare soleant et plerumque, ut optimos premant, inertes et luxu perditos inquirere, agnoscere, pecunia aut gratia juvare, prehensare manus, jacere oscula et omnia servilia pro dominatione agere. Ut itaque cives a Rege prae omnibus agnoscantur, et quantum status civilis sive aequitas concedit, sui juris maneant, necesse est, ut militia ex solis civibus componatur et ut ipsi a Consi³⁰⁷liis sint; et contra eos omnino subactos esse et aeterni belli fundamenta jacere, simulatque milites auxiliares duci patiuntur, quorum mercatura bellum est et quibus in discordiis et seditionibus plurima vis.

§. XIII. Quod Regis Consiliarii ad vitam eligi non debeant, sed in tres, quatuor, vel quinque ad summum annos, patet tam ex Art. 10. hujus Capituli, quam ex iis, quae in Art. 9. hujus etiam Capituli diximus. Nam, si ad vitam eligerentur, praeterquam quod maxima civium pars vix ullam spem posset concipere eum honorem adipiscendi; atque adeo magna inde inter cives inaequalitas, unde invidia et continui rumores et tandem seditiones orirentur, quae sane Regibus dominandi avidis non ingratae essent; magnam praeterea ad omnia licentiam (sublato scilicet succedentium metu) sument, Rege minime adversante. Nam, quo civibus magis invisi, eo magis Regi adhaerebunt, eique ad adulandum magis proni erunt. Imo quinque annorum intervallum nimium adhuc videtur, quia eo temporis spatio non adeo impossibile factu videtur, ut magna admodum Concilii (quam etiam magnum sit) pars muneribus, aut gratia corrumpatur; atque adeo longe securius res sese habebit, si quotannis ex unaquaque familia duo cedant et totidem iisdem succedant, (si nimirum ex unaquaque familia quinque con-

consiliarii habendi sunt) praeterquam eo anno, quo juris prudens alicujus familiae cedit et novus ejus loco eligitur.

§. XIV. Rex praeterea nullus majorem sibi securitatem polliceri potest, quam qui in hujusmodi Civitate regnat. Nam, praeterquam quod cito perit, quem sui milites saluum esse nolunt, certum est Regibus summum semper periculum esse ab iis, qui eis proximi sunt. Quo igitur Consiliarii numero pauciores et consequenter potentiores sunt, eo Regi majus ab ipsis periculum est, ne imperium in alium transferant. Nihil sane Davidem magis terruit, quam quod ipsius Consiliarius Achitophel partes Absolomi elegerat. Huc accedit, si omnis potestas in unum absolute translata fuerit, quae tum longe facilius ex uno in alium transferri potest. Suscepere enim duo Manipulares imperium Romanum transferre et transtulerunt (Tacit. Hist. lib. 1.). Omitto [308] artes et astus callidos Consiliarium, quibus sibi cavere debent, ne invidiae immolentur, quia finis noti sunt; et nemo, qui Historias legit, ignorare potest, Consiliariis fidem plerumque exitio fuisse; atque adeo, ut sibi caveant, eosdem callidos, non fidos esse oportet. Sed si Consiliarii plures numero, quam ut in eodem scelere convenire possint et omnes inter se aequales sint, nec ultra quadriennium eo officio fungantur, Regi nequaquam formidolosi esse queunt, nisi libertatem iis adimere tentet, quo omnes cives pariter offendet. Nam, (ut Ant. Perezius optime notat) imperio absoluto uti Principi admodum periculosum, subditis admodum odiosum et institutis tam divinis, quam humanis adversum, ut innumera ostendunt exempla.

§. XV. Praeter haec, alia fundamenta in praecap. jecimus, ex quibus Regi magna imperii et civibus libertatis ac pacis obtinendae securitas oritur, quae-

quae suis locis ostendemus. Nam quae ad supremum Concilium spectant, quaeque maximi ponderis sunt, ante omnia demonstrare volui; jam reliqua eo, quo ipsa proposui, ordine persequar.

§. XVI. Quod cives eo potentiores, et consequenter magis sui juris sint, quo majores urbes et magis munitas habent, dubio caret: quo enim locus, in quo sunt, tutior est, eo libertatem suam melius tueri, sive hostem externum, vel internum minus timere possunt, et certum est, homines naturaliter securitati suae eo magis consulere, quo divitiis potentiores sunt. Quae autem urbes alterius potentia, ut conserventur, indigent, aequale jus cum eo non habent; sed eatenus alterius sunt juris, quatenus alterius potentia indigent. Jus enim sola potentia definiri in 2. Cap. ostendimus.

§. XVII. Hac eadem etiam de causa, ut cives scilicet sui juris maneant, et libertatem tueantur; militia ex solis civibus nullo excepto constare debet. Etenim homo armatus magis, quam inermis sui juris, (*vide Art. 12. hujus Cap.*) et ii cives suum jus in alterum absolute transferunt, ejusdemque fidei omnino committunt, cui arma dederunt, et urbium munimenta crediderunt. Huc accedit humana avaritia, qua plerique maxime ducuntur: fieri enim non potest, ut auxiliarius miles sine magnis^[309] sumptibus conducatur, et cives vix pati possunt exactiones, quae sustentandae otiosae militiae requiruntur. Quod autem nullus, qui integrae militiae, vel magnae ejus parti imperet, nisi, cogente necessitate, in annum ad summum eligendus sit, norunt omnes, qui historias, tam sacras, quam profanas legerunt. Ratio autem nihil hoc clarius docet. Nam sane imperii robur ei omnino creditur, cui satis temporis conceditur, ut militarent gloriam occupet, ipsiusque nomen supra Regis

attollatur, vel fidum sibi exercitum faciat obsequio, liberalitate, et reliquis artibus, ducibus assuetis, quibus alienum servitium, et sibi dominationem quaerunt. Denique ad maiorem totius imperii securitatem addidi, quod hi militiae imperatores eligendi sint ex Regis Consiliariis, vel qui eodem officio functi sunt, hoc est, viris, qui eo aetatis pervenerunt, qua homines plerumque vetera et tuta, quam nova et periculosa malint.

§. XVIII. Cives inter se familiis distinguendos esse dixi, et ex unaquaque aequalem Consiliariorum numerum eligendum, ut maiores urbes plures haberent pro numero civium Consiliarios, et plura, ut aequum est, adferre possent suffragia. Nam imperii potentia et consequenter jus ex civium numero aestimanda est; nec credo, quod ad hanc inter cives aequalitatem servandam aliud medium aptius excogitari potest, qui omnes natura ita comparati sunt, ut unusquisque generi suo adscribi velit, et stirpe a reliquis internosci.

§. XIX. Praeterea in statu naturali unusquisque nihil minus sibi vindicare, et sui juris facere potest, quam solum, et quicquid solo ita adhaeret, ut id nusquam abscondere, nec portare, quo velit, potest. Solum igitur, et quicquid ei ea, qua diximus, conditione adhaeret, apprime communis Civitatis juris est, nempe eorum omnium, qui junctis viribus, vel ejus, cui omnes potestatem dederunt, qua id sibi vindicare possit, et consequenter solum, et quicquid ei adhaeret, tanti valere apud cives debet, quantum necesse est, ut pedem eo in loco figere, et commune jus, seu libertatem tueri possint. Caeterum utilitates, quas Civitas hinc necesse est, ut capiat, ostendimus Art. 8. hujus Capituli.

§. XX.

§. XX. Ut cives, quantum fieri potest, aequa-^[310] les sint, quod in Civitate apprime necessarium est, nulli, nisi a Rege oriundi, Nobiles censendi sunt. At si omnibus ex Rege oriundis uxorem ducere, seu liberos procreare liceret, successu temporis in magnum admodum numerum crescerent, et Regi. et omnibus non tantum oneri, sed formidolosissimi insuper essent. Homines enim, qui otio abundant, scelera plerumque meditantur; unde fit, ut Reges maxime Nobilium causa inducantur, bellum gerere, quia Regibus, Nobilibus stipatis, major ex bello, quam ex pace securitas et quies. Sed haec, utpote satis nota, relinquo, ut et quae ex Art. 15. usque ad 27. in praec. Capite dixi. Nam praecipua in hoc Cap. demonstrata, et reliqua per se manifesta sunt.

§. XXI. Quod Judices plures numero esse debeant, quam ut a viro privato magna ejus pars possit muneribus corrumpi, ut et quod suffragia non palam, sed clam ferre debeant, et quod vacationis praemium mereantur, omnibus etiam notum. Sed solent ubique annum habere stipendium; unde fit, ut non admodum festinent lites dirimere, et saepe, ut quaestionibus nullus sit finis. Deinde ubi bonorum publicatio Regum emolumenta sunt, ibi saepe, non *jus*, aut *verum in cognitionibus*, sed *magnitudo opum spectatur*; *passim delationes*, et *locupletissimus quisque in praedam correpti*, *quae gravia et intoleranda*, sed *necessitate armorum excusata*, etiam in pace manent. At Judicum avaritia, qui scilicet in duos, aut tres annos ad summum constituuntur, metu succedentium temperatur; ut jam taceam, quod Judices bona fixa nulla habere possunt, sed quod argentum suum lucri causa concivibus credere debeant: atque adeo iis magis consulere, quam insidiari coguntur, praesertim si ipsi judices magno, uti diximus, numero sunt.

§. XXII. At militiae nullum decernendum esse stipendium diximus: nam summum militiae praemium libertas est. In statu enim naturali nititur unusquisque, sola libertatis causa sese, quantum potest, defendere, nec aliud bellicae virtutis praemium expectat, quam ut suus sit; in statu autem civili omnes simul cives considerandi perinde, ac homo in statu naturali, qui propterea, dum omnes pro eo statu militant, sibi cavent, sibi que vacant. At [312] Consiliarii, Judices, Praetores, etc. plus aliis, quam sibi vacant, quare iis vacationis praemium decerni aequum est. Accedit, quod in bello nullum honestius, nec majus victoriae incitamentum esse potest, quam libertatis imago; sed si contra civium aliqua pars militiae designetur, qua de causa necesse etiam erit iisdem certum stipendium decernere, Rex necessario eosdem prae reliquis agnoscet, (ut Art. 12. hujus Cap. ostendimus) homines scilicet, qui belli artes tantummodo norunt, et in pace propter nimium otium luxu corrumpuntur, et tandem propter inopiam rei familiaris nihil praeter rapinas, discordias civiles, et bella meditantur; atque adeo affirmare possumus, imperium Monarchicum hujusmodi revera statum belli esse, et solam militum libertate gaudere, reliquos autem servire.

§. XXIII. Quae de peregrinis in civium numerum recipiendis Art. 32. praeced. Cap. diximus, per se nota esse credo. Praeterea neminem dubitare existimo, quod ii, qui Regi sanguine propinqui sunt, procul ab eo esse debeant, et non belli, sed pacis negotiis distrahi, ex quibus ipsis decus, et imperio quies sequatur. Quamvis nec hoc quidem Turcarum Tyrannis satis tutum visum fuerit, quibus propterea religio est, fratres omnes necare. Nec mirum; nam quo magis absolute imperii jus in unum translatum est, eo facilius ipsum (ut Art.

14. hujus Cap. exemplo ostendimus) ex uno in alium transferri potest. At imperium Monarchicum, quale hic concipimus, in quo scilicet mercenarius miles nullus est, fatis hoc, quo diximus, modo Regis saluti cautum fore, extra dubium est.

§. XXIV. De iis etiam, quae Art. 34. et 35. praeced. Cap. diximus, ambigere nemo potest. Quod autem Rex extraneam in uxorem ducere non debet, facile demonstratur. Nam praeterquam quod duae Civitates, quanquam foedere inter se sociatae, in statu tamen hostilitatis sunt (*per Art. 14. Cap. 3.*); apprime cavendum est, ne bellum propter Regis res domesticas concitetur, et quia controversiae et dissensiones ex societate praecipue, quae ex matrimonio fit, oriuntur, et quae inter duas Civitates quaestiones sunt, jure belli plerumque dirimuntur; hinc sequitur, imperio exitiale esse^[312] arctam societatem cum alio inire. Hujus rei fatale exemplum in Scriptura legimus: mortuo enim Salomone, qui filiam Regis Aegypti sibi matrimonio junxerat, filius ejus Rehabeam bellum cum Sufano Aegyptiorum Rege infelicissime gessit, a quo omnino subactus est. Matrimonium praeterea Ludovici 14. Regis Galliarum cum filia Philippī quarti novi belli semen fuit, et praeter haec plurima exempla in historiis leguntur.

§. XXV. Imperii facies una eademque servari, et consequenter Rex unus et ejusdem sexus, et imperium indivisibile esse debet. Quod autem dixerim, ut filius Regis natu major patri jure succedat, vel (si nulli sint liberi) qui Regi sanguine proximus est, patet tam ex Artic. 13. praeced. Cap. quam quia Regis electio, quae a multitudine fit, aeterna, si fieri potest, esse debet; alias necessario fiet, ut summa imperii potestas saepe ad multitudinem transeat, quae mutatio summa est, et

con-

consequenter periculossima. Qui autem statuunt, Regem ex eo, quod imperii Dominus est, idque jure absoluto tenet, posse, cui vellet, idem tradere, et successorem, quem velit, eligere, atque adeo Regis filium imperii haeredem jure esse, falluntur sane. Nam Regis voluntas tam diu vim juris habet, quamdiu Civitatis gladium tenet; imperii namque jus sola potentia definitur. Rex igitur regno cedere quidem potest, sed non imperium alteri tradere, nisi connivente multitudine, vel parte ejus validiore. Quod ut clarius intelligatur, venit notandum, quod liberi non jure naturali, sed civili parentum haeredes sunt: nam sola Civitatis potentia fit, ut unusquisque quorundam bonorum sit dominus; quare eadem potentia, sive jure, quo fit, ut voluntas alicujus, qua de suis bonis statuit, rata sit, eodem fit, ut eadem voluntas etiam post ipsius mortem rata maneat, quamdiu Civitas permanet; et hac ratione unusquisque in statu civili idem jus, quod dum in vivis est, etiam post mortem obtinet, quia, uti diximus, non tam sua, quam Civitatis potentia, quae aeterna est, de suis bonis quicquam statuere potest. At Regis alia prorsus est ratio: nam Regis voluntas ipsum jus Civile est, et rex ipsa Civitas: mortuo igitur Rege obiit quodammodo Civitas, et status Civilis ad naturalem, et consequenter summa potestas ad multitudinem naturaliter redit, quae propterea jure potest leges novas condere, et veteres abrogare. Atque adeo apparet, neminem Regi jure succedere; nisi quem multitudo successorem vult, vel in Theocratia, qualis Hebraeorum Civitas olim fuit, quem Deus per Prophetam elegerit. Possemus praeterea haec inde deducere, quod Regis gladius sive jus, sit revera ipsius multitudinis, sive validioris ejus partis voluntas, vel etiam ex eo, quod homines ratione praediti nunquam suo jure ita cedunt, ut homines esse desinant; et perinde ac pecu-

pecudes habeantur. Sed haec ulterius persequi non est opus.

§. XXVI. Caeterum Religionis sive Deum colendi jus nemo in alium transferre potest. Sed de hoc in duobus ultimis capitibus Tractatus Theologico-Politici prolixè egimus, quae hic repetere superfluum est. Atque his me optimi imperii Monarchici fundamenta satis clare, quamvis breviter, demonstrasse autumo. Eorum autem cohaerentiam, sive imperii analogiam, facile unusquisque observabit, qui eadem simul aliqua cum attentione contemplari velit. Superest tantum monere, me hic imperium Monarchicum concipere, quod a libera multitudine instituitur, cui solummodo haec ex usu esse possunt; nam multitudo, quae alii imperii formae assuevit, non poterit sine magno eversionis periculo totius imperii recepta fundamenta evellere, et totius imperii fabricam mutare.

§. XXVII. Atque haec, quae scripsimus, risu forsan excipientur ab iis, qui vitia, quae omnibus mortalibus insunt, ad solam plebem restringunt; nempe quod in vulgo nihil modicum; terrere, nō paveant; et quod plebs aut humiliter servit, aut superbe dominatur; nec ei veritas, aut iudicium, etc. At natura una, et communis omnium est. Sed potentia et cultu decipimur, unde est, ut duo cum idem faciunt, saepe dicamus, hoc licet impune facere huic, illi non licet; non quod dissimilis res sit, sed qui facit. Dominantibus propria est superbia. Superbiunt homines annua designatione: quid nobiles, qui honores in aeternum agitant. Sed eorum arrogantia, fastu, luxu, prodigalitate, certoque vitiorum concentu, et docta quadam insipientia et turpitudinis elegantia adornatur, ita ut^[314] vitia, quorum singula seorsim spectata, quia tum
ma-

maxime eminent, foeda et turpia sunt, honesta, et decora imperitis et ignaris videantur. Nihil praeterea in vulgo modicum; terrere, nisi paveant; nam libertas, et servitium haud facile miscentur. Denique quod plebi nulla veritas, neque iudicium sit, mirum non est, quando praecipua imperii negotia clam ipsa agitantur, et non nisi ex paucis, quae celari nequeunt, conjecturam facit. Iudicium enim suspendere rara est virtus. Velle igitur clam civibus omnia agere et ne de iisdem prava iudicia ferant, neque ut res omnes sinistre interpretentur, summa est inscitia. Nam si plebs sese temperare, et de rebus parum cognitis iudicium suspendere, vel ex paucis praecognitis recte de rebus iudicare posset, dignior sane esset, ut regeret, quam ut regeretur. Sed, uti diximus, natura omnibus eadem est; superbiunt omnes dominatione: terrent, nisi paveant, et ubique veritas plerumque infringitur ab insens, vel obnoxiiis; praesertim ubi unus, vel pauci dominantur, qui non jus, aut verum in cognitionibus, sed magnitudinem opum spectant.

§. XXVIII. Milites deinde stipendiarii, militari scilicet disciplinae assueti, algoris et inediae patientes, civium turbam contemnere solent, utpote ad expugnationes, vel aperto Marte dimicandum longe inferiorem. Sed quod imperium ea de causa infelicius sit, aut minus constans, nullus cui mens sana est, affirmabit. Sed contra unusquisque aequus rerum aestimator illud imperium omnium constantius esse non negabit, quod parta tantum tueri, nec aliena appetere potest, quodque propterea bellum omnibus modis declinare, et pacem tueri summo studio conatur.

§. XXIX. Caeterum fateor huius imperii consilia celari vix posse. Sed unusquisque mecum etiani

etiam fatebitur multo satius esse, ut recta imperii consilia hostibus pateant, quam ut prava tyrannorum arcana clam civibus habeantur. Qui imperii negotia secreto agitare possunt, idem absolute in potestate habent, et ut hosti in bello, ita civibus in pace insidiantur. Quod silentium imperio saepe ex usu sit, negare nemo potest; sed quod absque eodem idem imperium subsistere nequeat, nemo unquam probabit. At contra Rempublicam alicui^[315] absolute credere, et simul libertatem obtinere, fieri nequaquam potest; atque adeo inscitia est, parvum damnum summo malo vitare velle. Verum eorum, qui sibi imperium absolutum concupiscunt, haec unica fuit cantilena, civitatis omnino interesse, ut ipsius negotia secreto agitentur, et alia hujusmodi, quae quanto magis utilitatis imagine teguntur, tanto ad infensius servitium erumpunt.

§. XXX. Denique quamvis nullum, quod sciam, imperium his omnibus, quas diximus, conditionibus institutum fuerit, poterimus tamen ipsa etiam experientia ostendere, hanc Monarchici imperii formam optimam esse, si causas conservationis cujuscunque imperii non barbari, et ejusdem everisionis considerare velimus. Sed hoc non sine magno lectoris taedio hic facere possem; attamen unum exemplum, quod memoria dignum videtur, silentio praeterire nolo; nempe Arragonensium imperium, qui singulari erga suos reges fide affecti, et pari constantia regni instituta inviolata servaverunt. Nam hi simulatque servile Maurorum jugum a cervicibus dejecerant, Regem sibi eligere statuerunt; quibus autem conditionibus non satis inter eosdem conveniebat, et hac de causa summum Pontificem Romanum de ea re consulere constituerunt. Hic, Christi profecto vicarium hac in re se gerens, eos caligavit, quod non satis Hebraeorum exem-

exemplo moniti Regem adeo obfirmato animo petere voluerint; sed si sententiam mutare nollent, suavit, ne Regem eligerent, nisi institutis prius ritibus satis aequis et ingenio gentis consentaneis, et apprime ut supremum aliquod Concilium crearent, quod regibus, ut Lacedaemoniorum Ephori, opponeretur, et jus absolutum haberet lites dirimendi, quae inter Regem et cives orirentur. Hoc igitur consilium sequuti, jura, quae ipsis omnium aequissima visa sunt, instituerunt, quorum summus interpres, et consequenter supremus iudex non Rex, sed Concilium esset, quod septendecim vocant, et cujus praefes Justitia appellatur. Hic igitur Justitia et hi septendecim nullis suffragiis, sed sorte ad vitam electi, jus absolutum habent omnes sententias in civem quemcunque ab aliis Conciliis tam Politicis, quam Ecclesiasticis, vel ab ipso Rege latus revocandi et damnandi, ita ut quilibet [³²⁰] civis jus haberet ipsum etiam Regem coram hoc iudicio vocandi. Praeterea olim jus etiam habuerunt Regem eligendi, et potestate privandi; sed multis post elapsis annis Rex Don Pedro, qui dicitur Pugio, ambiendo, largiendo, pollicitando, omniumque officiorum genere tandem effecit, ut hoc jus rescinderetur, (quod simulac obtinuit, manum pugione coram omnibus amputavit, vel, quod facilius crediderim, laesit, addens, non sine sanguinis Regii impendio licere subditis Regem eligere) ea tamen conditione: *ut potuerint et possint arma capere contra vim quamcunque, qua aliquis imperium ingredi in ipsorum damnum velit, imo contra ipsum Regem et principem futurum haereditem, si hoc modo (imperium) ingrediatur.* Quae sane conditione praecedens illud jus non tam abolerunt, quam correxerunt. Nam ut Art. 5. et 6. Cap. 4. ostendimus, Rex non jure civili sed jure belli dominandi potentia privari potest, vel ipsius vim vi solummodo repellere subditis licet. Praeter hanc

hanc alias stipulati sunt conditiones, quae ad nostrum scopum non faciunt. His ritibus ex omnium sententia instructi incredibili temporis spatio inviolati manserunt, pari semper fide Regum erga subditos, ac subditorum erga Regem. Sed postquam regnum Castellae Ferdinando, qui omnium primus Catholicus nuncupatus fuit, haereditate cessit, incepit haec Arragonesium libertas Castellanis esse invisā, qui propterea ipsum Ferdinandum suadere non cessabant, ut jura illa rescinderet. At ille, nondum imperio absoluto assuetus, nihil tentare ausus, Consiliariis haec respondit: *praeterquam quod Arragonesium Regnum iis, quas noverant, conditionibus acceperit, quodque easdem servare sanctissime juraverit, et praeterquam quod inhumanum sit fidem datam solvere, se in animum induxisse, suum Regnum stabile fore, quamdiu securitatis ratio non major Regi, quam subditis esset, ita ut nec Rex subditis, nec contra subditi Regi praeponderarent; nam si alterutra pars potentior evadat, pars debilior non tantum pristinam aequalitatem recuperare, sed dolore accepti damni in alteram contra referre conabitur, unde vel alterutrius, vel utriusque ruina sequeretur.* Quae sane sapientia verba non satis mirari possem, si prolata fuissent a Rege, qui servis, non liberis hominibus imperare consuevisset. Retinuerunt igitur Arragoneses post^[317] Ferdinandum libertatem, non jam jure, sed Regum potentiorum gratia usque ad Philippum secundum, qui eosdem feliciore quidem fato, sed non minori saevitia, quam Confoederatorum Provincias oppressit. Et quamvis Philippus tertius omnia in integrum restituisse videatur; Arragoneses tamen, quorum plerique cupidine potentioribus assentandi, (nam inscitia est contra stimulos calces mittere) et reliqui metu territi, nihil praeter libertatis speciosa vocabula et inanes ritus reinuerunt.

§. XXXI. Concludimus itaque multitudinem satis amplam libertatem sub Rege servare posse, modo efficiat, ut Regis potentia sola ipsius multitudinis potentia determinetur, et ipsius multitudinis praesidio servetur. Atque haec unica fuit Regula, quam in jaciendis imperii Monarchici fundamentis sequutus sum.

C A P V T VIII.

Quod imperium Aristocraticum magno Patriciorum numero constare debet; de ejus praeslantia; et quod ad absolutum magis, quam Monarchicum accedat, et hac de causa Libertati conservandae aptius sit.

§. I. Huc usque de Imperio Monarchico. Qua autem ratione Aristocraticum instituendum sit, ut permanere possit, hic jam dicemus. Aristocraticum imperium illud esse diximus, quod non unus, sed quidam ex multitudine selecti tenent, quos in posterum Patricios appellabimus. Dico expresse, quod quidam selecti tenent. Nam haec praecipua est differentia inter hoc et Democraticum imperium, quod scilicet in Imperio Aristocratico gubernandi jus a sola electione pendeat, in Democratico autem maxime a jure quodam innato, vel fortuna adeptio; (ut suo loco dicemus) atque adeo, tametsi imperii alicujus integra multitudo in numerum Patriciorum recipiatur, modo illud jus haereditarium non sit, nec lege aliqua communi ad alios descendat, imperium tamen Aristocraticum omnino erit, quandoquidem nulli, nisi expresse electi, in numerum Patriciorum recipiuntur. [328] At si hi duo tantummodo fuerint, alter altero potioresse conabitur, et imperium facile, ob nimiam uniuscujusque potentiam, in duas partes dividetur et

et in tres, aut quatuor, aut quinque, si tres, aut quatuor, aut quinque id tenuerint. Sed partes eo debiliores erunt, quo in plures ipsum imperium delatum fuerit: ex quo sequitur, in imperio Aristocratico, ut stabile sit, ad minimum Patriciorum numerum determinandum, necessario habendam esse rationem magnitudinis ipsius imperii.

§. II. Ponatur itaque pro mediocris imperii magnitudine satis esse, ut centum optimi viri dentur, in quos summa imperii potestas delata sit, et quibus consequenter jus competat, Collegas Patricios eligendi, quando eorum aliquis vita excessit. Hi sane omni modo conabuntur, ut eorum liberi, vel qui iis sanguine proximi sunt, sibi succedant: unde summa imperii potestas semper penes eos erit, quos fortuna Patriciis liberos aut consanguineos dedit. Et quia ex centum hominibus, qui fortunae causa ad honores ascendunt, vix tres reperiuntur, qui arte et Consilio pollent vigentque, fiet ergo, ut imperii potestas non penes centum, sed penes duos tantummodo, aut tres sit, qui animi virtute pollent, quique facile omnia ad se trahent, et unusquisque more humanae cupidinis viam ad Monarchiam sternere poterit: atque adeo, si recte calculum ineamus, necesse est, ut summa potestas imperii, cujus magnitudinis ratio centum optimatum ad minimum exigit, in quinquies mille ad minimum Patricios deferatur. Hac enim ratione nunquam deerit, quin centum reperiuntur animi virtute excellentes, posito scilicet quod ex quinquaginta, qui honores ambiunt, eosque adipiscuntur, unus semper reperiatur optimis non inferior, praeter alios, qui optimorum virtutes aemulantur, quique propterea digni etiam sunt, qui regant.

§. III. Solent frequentius Patricii cives esse unius urbis, quae caput totius imperii est, ita ut Civitas sive Respublica ex eadem habeat vocabulum, ut olim Romana, hodie Veneta, Genuensis, etc. At Hollandorum Respublica nomen ex integra Provincia habet, ex quo oritur, ut hujus imperii subditi majori libertate gaudeant. Jam [329] antequam fundamenta, quibus hoc imperium Aristocraticum niti debet, determinare possimus, notanda est differentia inter imperium, quod in unum, et in id, quod in satis magnum Concilium transfertur, quae sane permagna est. Nam primo unius hominis potentia integro imperio sustinendo (ut Art. 5. Cap. 6. diximus) longe impar est, quod sine manifesto aliquo absurdo de Concilio satis magno enunciare nemo potest: qui enim Concilium satis magnum esse affirmat, simul negat idem imperio sustinendo esse impar. Rex igitur Consiliariis omnino indiget, Concilium autem hujusmodi minime. Deinde Reges mortales sunt, Concilia contra aeterna: atque adeo imperii potentia, quae semel in Concilium satis magnum translata est, nunquam ad multitudinem redit, quod in imperio Monarchico locum non habet, ut Art. 25. Cap. praeced. ostendimus. Tertio Regis imperium vel ob ejus pueritiam, aegritudinem, senectutem, vel aliis de causis saepe precarium est; hujusmodi autem Concilii potentia econtra una, eademque semper manet. Quarto unius hominis voluntas varia admodum, et inconstans est: et hac de causa imperii Monarchici omne quidem jus est Regis explicata voluntas: (ut in Art. 1. Cap. praeced. diximus) at non omnis Regis voluntas jus esse debet, quod de voluntate Concilii satis magni dici nequit. Nam quandoquidem ipsum Concilium (ut modo ostendimus) nullis Consiliariis indiget, debet necessario omnis ejus explicata voluntas jus esse. Ac proinde concludimus, imperium, quod in Concilium satis ma-

magnum transfertur, absolutum esse, vel ad absolutum maxime accedere. Nam si quod imperium absolutum datur, illud revera est, quod integra multitudo tenet.

§. IV. Attamen quatenus hoc imperium Aristocraticum nunquam (*ut modo ostensum*) ad multitudinem redit, nec ulla in eo multitudini consultatio; sed absolute omnis ejusdem Concilii voluntas jus est. Debet omnino ut absolutum considerari, et consequenter ejus fundamenta sola ejusdem Concilii voluntate et judicio niti debent; non autem multitudinis vigilantia, quandoquidem ipsa tam a consiliis, quam suffragiis ferendis arcetur. Causa igitur, cur in praxi imperium absolutum non sit, nulla alia esse potest, quam [³²⁰] quia multitudo imperantibus formidolosa est, quae propterea aliquam sibi libertatem obtinet, quam, si non expressa lege, tacite tamen sibi vindicat, obtinetque.

§. V. Apparet itaque hujus imperii conditionem optimam fore, si ita institutum fuerit, ut ad absolutum maxime accedat, hoc est, ut multitudo, quantum fieri potest, minus timenda sit, nullamque libertatem obtineat, nisi quae ex ipsius imperii constitutione ipsi necessario tribui debet, quaeque adeo non tam multitudinis, quam totius imperii jus sit, quod soli Optimates ut suum vindicant, conservantque; hoc enim modo praxis cum theoria maxime conveniet, ut ex Art. praeced. patet, et per se etiam manifestum est: nam dubitare non possumus, imperium eo minus penes Patricios esse, quo plura sibi plebs jura vindicat, qualia solent in inferiori Germania opificum Collegia, *Gilden* vulgo dicta, habere.

§. VI. Neque hinc, quod scilicet imperium in Concilium absolute delatum est, ullum ab eodem infen-

infernſi ſervitii periculum plebi metuendum. Nam Concilii adeo magni voluntas, non tam a libidine, quam a ratione determinari poteſt; quippe homines ex malo affectu diverſi trahuntur, nec una veluti mente duci poſſunt, niſi quatenus honeſta appetunt, vel ſaltem quae ſpeciem honeſti habent.

§. VII. In determinandis igitur imperii Ariſtocratici fundamentis apprime obſervandum eſt, ut eadem ſola voluntate et potentia ſupremi ejusdem Concilii nitantur, ita ut ipſum Concilium, quantum fieri poteſt, ſui juris ſit, nullumque a multitudine periculum habeat. Ad haec fundamenta, quae ſcilicet ſola ſupremi Concilii voluntate et potentia nitantur, determinandum, fundamenta pacis, quae imperii Monarchici propria, et ab hoc imperio aliena ſunt, videamus. Nam ſi his alia aequipollentia fundamenta imperio Ariſtocratico idonea ſubſtituerimus, et reliqua, ut jam jacta ſunt, reliquerimus, omnes abſque dubio ſeditionum cauſae ſublatae erunt, vel ſaltem hoc imperium non minus ſecurum, quam Monarchicum; ſed contra eo magis ſecurum, et ipſius conditio eo melior erit, quo magis quam Monarchicum abſque pacis et libertatis detrimento (*vid. Art. 3. et 6. hujus Cap.*) ad abſolutum accedit; nam quo jus ſummae poteſtatis majus eſt, eo imperii forma cum rationis dictamine magis convenit, (*per. Art. 5. Cap. 3.*) et conſequenter paci, et libertati conſervandae aptior eſt. Percurramus igitur, quae Cap. 6. Art. 9. diximus, ut illa, quae ab hoc aliena ſunt, rejiciamus, et quae ei congrua ſunt, videamus.

§. VIII. Quod primo necesse ſit, urbem unam, aut plures condere et munire, nemo dubitare poteſt. Sed illa praecipue munienda eſt, quae totius

totius imperii est caput, et praeterea illae, quae in limitibus imperii sunt. Illa enim, quae totius imperii caput est, jusque summum habet, omnibus potentior esse debet. Caeterum in hoc imperio superfluum omnino est, ut incolae omnes in familias dividantur.

§. IX. Ad militiam quod attinet; quoniam in hoc imperio non inter omnes, sed tantum inter Patricios aequalitas quaerenda est, et praecipue Patriciorum potentia major est, quam plebis; certum est, ad leges, seu jura fundamentalia hujus imperii non pertinere, ut militia ex ullis aliis, quam ex subditis, formetur. Sed hoc apprime necesse est, ut nullus in Patriciorum numerum recipiatur, nisi qui artem militarem recte noverit. Subditos autem extra militiam esse, ut quidam volunt, inscitia sane est. Nam praeterquam quod militiae stipendium, quod subditis solvitur, in ipso regno manet, cum contra id, quod militi extraneo solvitur, omne pereat; accedit, quod maximum imperii robur debilitaretur. Nam certum est, illos singulari animi virtute certare, qui pro aris et focis certant. Unde etiam apparet, illos etiam non minus errare, qui belli duces, tribunos, centuriones etc. ex solis Patriciis eligendos statuunt. Nam qua virtute ii milites certabunt, quibus omnis gloriae, et honores adipiscendi spes adimitur. Verum contra legem stabilire, ne Patriciis militem extraneum liceat conducere, quando res postulat, vel ad sui defensionem et seditiones coercendas, vel ob alias quascunque causas, praeterquam quod incon- sultum est, repugnaret etiam summo Patriciorum juri, de quo vide Art. 3. 4. et 5. huj. Cap. Caeterum unius exercitus vel totius militiae dux in bello tantummodo, et ex solis Patriciis eligendus, qui annum ad summum imperium habeat, nec continuari in imperio, nec postea eligi possit; [³²²]

quod jus cum in Monarchico, tum maxime in hoc imperio necessarium est. Nam, quamvis multo facilius, ut supra jam diximus, imperium ex uno in alium, quam ex libero Concilio in unum hominem transferri possit; fit tamen saepe, ut Patricii a suis Ducibus opprimantur, idque multo majori Reipublicae damno; quippe quando Monarcha e medio tollitur, non imperii, sed tantummodo Tyranni mutatio fit. At in imperio Aristocratico fieri id nequit absque everfione imperii et maximorum virorum clade. Cujus rei funestissima exempla Roma dedit. Caeterum ratio, cur in imperio Monarchico diximus, quod Militia sine stipendio servire debeat, locum in hujusmodi imperio non habet. Nam, quandoquidem subditi tam a Consiliis, quam suffragiis ferendis arcentur, perinde ac peregrini censendi sunt, qui propterea non iniquiore conditione, ac peregrini, ad militandum conducendi sunt. Neque hic periculum est, ut a Concilio praeliquis agnoscantur. Quinimo ne unusquisque suorum factorum iniquus, ut fit, aestimator sit, consultius est, ut Patricii certum praemium militibus pro servitio decernant.

§. X. Praeterea hac etiam de causa, quod omnes praeter Patricios peregrini sunt, fieri non potest absque totius imperii periculo, ut agri, et domus, et omne solum publici juris maneant, et ut incolis annuo pretio locentur. Nam subditi, qui nullam in imperio partem habent, facile omnes in adversis urbes desererent, si bona, quae possident, portare quo vellent, liceret. Quare agri, et fundi hujus imperii subditis non locandi, sed vendendi sunt, ea tamen conditione, ut etiam ex annuo proventu partem aliquotam singulis annis numerent, etc. ut in Hollandia fit.

§. XI.

§. XI. His consideratis, ad fundamenta, quibus supremum Concilium niti et firmari debet, pergo. Hujus Concilii membra in mediocri imperio quinque circiter millia esse debere ostendimus Art. 2. hujus Cap. atque adeo ratio quaerenda est, qua fiat, ne paulatim ad pauciores deveniat imperium; sed contra, ut pro ratione incrementi ipsius imperii eorum augeatur numerus; deinde ut inter ^[323] Patricios aequalitas, quantum fieri potest, servetur; ut praeterea in Conciliis celeris detur expeditio; ut communi bono consulatur; et denique ut Patriciorum seu Concilii major sit, quam multitudinis, potentia; sed ita, ut nihil inde multitudine detrimenti patiatur.

§. XII. Ad primum autem obtinendum maxima oritur difficultas ex invidia. Sunt enim homines, ut diximus, natura hostes, ita ut, quamvis legibus copulentur adstringanturque, retineant tamen naturam. Atque hinc fieri existimo, ut imperia Democratica in Aristocratica, et haec tandem in Monarchica mutantur. Nam plane mihi persuadeo, pleraque Aristocratica imperia, Democratica prius fuisse, quod scilicet quaedam multitudo novas sedes quaerens, iis inventis et cultis, imperandi aequale jus integra retinuit, quia nemo imperium alteri dat volens. Sed, quamvis eorum unusquisque aequum esse censeat, ut idem jus, quod alteri in ipsum est, ipsi etiam in alterum sit, iniquum tamen esse putat, ut peregrinis, qui ad ipsos confluunt, aequale cum ipsis jus sit in imperio, quod sibi labore quaesierant, et sui sanguinis impendio occupaverant. Quod nec ipsi peregrini renuunt, qui nimirum non ad imperandum, sed ad res suas privatas curandum eo migrant, et satis sibi concedi putant, si modo ipsis libertas concedatur res suas cum securitate agendi. Sed interim multitudo ex peregrinorum confluentia au-

A a 2

getur,

getur, qui paulatim illius gentis mores induunt, donec demum nulla alia diverſitate dignoſcuntur, quam hoc ſolo, quod adipiſcendorum honorum jure careant; et dum horum numerus quotidie creſcit, civium contra multis de cauſis minuitur. Quippe ſaepe familiae extinguntur; alii ob ſcelera excluſi, et plerique ob rei domeſticae anguſtiam Rempublicam negligunt, dum interea potentiores nihil ſtudeant, quam ſoli regnare; et ſic paulatim imperium ad paucos, et tandem ob factionem ad unum redigitur. Atque his alias cauſas, quae hujusmodi imperia deſtruunt, adjungere poſſemus; ſed, quia ſatis nota ſunt, iſdem ſuperſedeo, et leges, quibus hoc imperium, de quo agimus, conſervari debet, ordine jam oſtendam.

§. XIII. Primaria hujus imperii Lex eſſe debet, qua determinatur ratio numeri Patriciorum [³²⁴] ad multitudinem. Ratio enim (*per Art. 1. hujus Cap.*) inter hanc, et illos habenda eſt, ita ut pro incremento multitudinis Patriciorum numerus augeatur. Atque haec (*per illa quae Art. 2. hujus Cap. diximus*) debet eſſe circiter ut 1. ad 50, hoc eſt, ut inaequalitas numeri Patriciorum ad multitudinem nunquam major ſit. Nam (*per Art. 1. hujus Cap.*) ſervata imperii forma, numerus Patriciorum multo major eſſe poteſt numero multitudinis. Sed in ſola eorum paucitate periculum eſt. Quam autem ratione cavendum ſit, ut haec lex inviolata ſervetur, ſuo loco mox oſtendam.

§. XIV. Patricii ex quibuſdam tantummodo familiis aliquibus in locis eliguntur. Sed hoc expreſſo jure ſtatueri pernicioſum eſt. Nam, praeterquam quod familiae ſaepe extinguntur, et quod nunquam reliquae abſque ignominia excluduntur, accedit, quod hujus imperii formae repugnat, ut patricia dignitas haereditaria ſit (*per Art. 1. hujus Cap.*)

Cap.). Sed imperium hac ratione Democraticum potius videtur, quale in Art. 12. hujus Cap. descripsimus, quod scilicet paucissimi tenent cives. Attamen contra cavere, ne Patricii filios suos et consanguineos eligant, et consequenterne imperandi jus in quibusdam familiis maneat, impossibile est, imo absurdum, ut Art. 39. hujus Cap. ostendam. Verum, modo id nullo expresso jure obtineant, nec reliqui (qui scilicet in imperio nati sunt, et patrio sermone utuntur, nec uxorem peregrinam habent, nec infames sunt, nec serviunt, nec denique servili aliquo officio vitam sustentant; inter quos etiam Oenopolae et Cerevisiarii numerandi sunt) excludantur, retinebitur nihilominus imperii forma, et ratio inter Patricios et multitudinem servari semper poterit.

§. XV. Quod si praeterea lege statuatur, ut nulli juniores eligantur, nunquam fiet, ut paucae familiae jus imperandi retineant; atque adeo lege statuendum, ut nullus, nisi qui ad annum aetatis trigesimum pervenit, in catalogum eligendorum referri possit.

§. XVI. Tertio deinde statuendum est, ut Patricii omnes in quodam urbis loco statutis certis temporibus congregari debeant, et qui, nisi morbo, aut publico aliquo negotio impeditus, Concilio non interfuerit, sensibili aliqua pecuniae^[325] poena mulctetur. Nam si hoc fieret, plurimi ob rei domesticae curam publicam negligerent.

§. XVII. Hujus Concilii officium sit leges condere et abrogare, Collegas Patricios, et omnes imperii ministros eligere. Non enim fieri potest, ut is, qui supremum jus habet, ut hoc Concilium habere statuimus, alicui potestatem det leges condendi et abrogandi, quin simul jure suo cedat,

cedat, et in illum id transferat, cui illam potestatem dedit; quippe, qui vel uno solo die potestatem habet leges condendi et abrogandi, ille totam imperii formam mutare potest. At quotidiana imperii negotia aliis ad tempus secundum constituta jura administranda tradere, retento supremo suo jure, potest. Praeterea, si imperii ministri ab alio, quam ab hoc Concilio eligerentur, tum hujus Concilii membra pupilli potius, quam Patricii, appellandi essent.

§. XVIII. Hinc concilio solent quidam Rectorem seu Principem creare, vel ad vitam, ut Veneti, vel ad tempus, ut Genuenses; sed tantum cum cautione, ut satis appareat, id non sine magno imperii periculo fieri. Et sane dubitare non possumus, quin imperium hac ratione ad Monarchicum accedat, et quantum ex eorum historiis conjicere possumus, nulla alia de causa id factum est, quam quia ante constituta haec Concilia sub Rectore vel Duce, veluti sub Rege, fuerant; atque adeo Rectoris creatio Gentis quidem, sed non imperii Aristocratici absolute considerati, requisitum necessarium est.

§. XIX. Attamen, quia summa hujus imperii potestas penes universon hoc Concilium, non autem penes unumquodque ejusdem membrum est; (nam alias coetus esset inordinatae multitudinis) necesse ergo est, ut Patricii omnes Legibus ita adstringantur, ut unum veluti corpus, quod una regitur mente, componant. At leges per se solae invalidae sunt et facile franguntur, ubi earum vindices ii ipsi sunt, qui peccare possunt, quique soli exemplum ex supplicio capere debent et collegas ea de causa punire, ut suum appetitum ejusdem supplicii metu frangent, quod magnum est absurdum; atque adeo medium quaerendum est, quo

quo supremi hujus Concilii ordo, et imperii jura inviolata servantur, ita tamen, ut inter Patricios aequalitas, quanta dari potest, sit.

§. XX. Cum autem ex uno Rectore [326] vel Principe, qui etiam in Conciliis suffragium ferre potest, magna necessario oriri debeat inaequalitas, praesertim ob potentiam, quae ipsi necessario concedi debet, ut suo officio securius fungi possit; nihil ergo; si omnia recte perpendamus, cominuni saluti utilius institui potest, quam quod huic supremo Concilio aliud subordinetur ex quibusdam Patriciis, quorum officium solummodo sit observare, ut imperii jura, quae Concilia et imperii Ministros concernunt, inviolata servantur, qui propterea potestatem habeant delinquentem quemcunque imperii Ministrum, qui scilicet contra jura, quae ipsius ministerium concernunt, peccavit, coram suo judicio vocandi et secundum constituta jura damnandi; atque hos impofterum Syndicos appellabimus.

§. XXI. Atque hi ad vitam eligendi sunt. Nam si ad tempus eligerentur, ita ut postea ad alia imperii officia vocari possint, in absurdum, quod Art. 19. hujus Cap. modo ostendimus, incideremus. Sed, ne longa admodum dominatione nimirum superbiant, nulli ad hoc ministerium eligendi sunt, nisi qui ad annum aetatis sexagesimum, aut ultra pervenerunt, et Senatorio officio (de quo infra) functi sunt.

§. XXII. Horum praeterea numerum facile determinabimus, si consideremus hos Syndicos ad Patricios sese habere, ut omnes simul Patricii ad multitudinem, quam regere nequeunt, si iusto numero pauciores sunt; ac proinde Syndicorum numerus ad Patriciorum numerum debet

bet esse, ut horum numerus ad numerum multitudinis, hoc est, (*per Art. 13. hujus Cap.*) ut 1. ad 50.

§. XXIII. Praeterea ut hoc Concilium secure suo officio fungi possit, militiae pars aliqua eidem decernenda est, cui imperare, quid velit, possit.

XXIV. Syndicis, vel cuicunque status ministro stipendium nullum, sed emolumenta decernenda sunt talia, ut non possint, sine magno suo damno, Rempublicam prave administrare. Nam, quod hujus imperii ministris aequum sit, vocationis praemium decerni, dubitare non possumus, quia major hujus imperii pars plebs est, cujus securitati Patricii invigilant, dum ipsa, nullam rei publicae, sed tantum privatae curam habet. Verum quia contra nemo (*ut Art. 4. Cap. 7. diximus*) alterius cau-^[327] sam defendit, nisi quatenus rem suam eo ipso stabilire credit, res necessario ita ordinandae sunt, ut ministri, qui Reipublicae curam habent, tum maxime sibi consulant, cum maxime communi bono invigilant.

§. XXV. Syndicis igitur, quorum officium, uti diximus, est observare, ut imperii jura inviolata serventur, haec emolumenta decernenda sunt, videlicet ut unusquisque Paterfamilias, qui in aliquo imperii loco habitat, quotannis nummum parvi valoris, nempe argenti unciae quartam partem solvere teneatur Syndicis, ut inde numerum inhabitantium cognoscere possint, atque adeo observare, quotam ejus partem Patricii efficiant. Deinde ut unusquisque Patricius tyro, ut electus est, Syndicis numerare debeat summam aliquam magnam, ex. gr. viginti, aut viginti quinque argenti libras. Praeterea pecunia illa, qua absentes Patricii (qui scilicet convocato Concilio non interfuerunt) condemn-

demnantur, Syndicis etiam decernenda est, et insuper ut pars bonorum delinquentium Ministrorum, qui eorum iudicio stare tenentur, et qui certa pecuniae summa mulctantur, vel quorum bona proscribuntur, iisdem dedicetur, non quidem omnibus, sed iis tantummodo, qui quotidie sedent, et quorum officium est Syndicorum Concilium convocare, de quibus vide Art. 28. hujus Cap. Ut autem Syndicorum Concilium suo semper numero constet, ante omnia in supremo Concilio, solito tempore convocato, de eo quaestio habenda est. Quod si a Syndicis neglectum fuerit, ut tunc ei, qui Senatui (de quo mox erit nobis dicendi locus) praeest, supremum Concilium ea de re monere incumbat, et a Syndicorum praefide silentii habitum causam exigere, et, quid de ea supremi Concilii sententia sit, inquirere. Quod si is etiam tacerit, ut causa ab eo, qui supremo iudicio praeest, vel eo etiam tacente ab alio quocunque Patricio suscipiatur, qui tam a Syndicorum, quam Senatus, et Judicum praefide silentii rationem exigat. Denique ut lex illa, qua juniores secluduntur, stricte etiam observetur, statuendum est, ut omnes, qui ad annum aetatis trigessimum pervenerunt, quique expresso jure a Rege non secluduntur, suum nomen in catalogo coram Syndicis inscribi curent, et accepti honoris signum quoddam, statuto [328] aliquo pretio, ab iisdem accipere, ut ipsius liceat certum ornatum, iis tantummodo concessum, induere, quo dignoscantur et in honore a reliquis habeantur; et interim jure constitutum sit, ut in electionibus nulli Patricio quenkum nominare liceat, nisi cujus nomen in communi catalogo inscriptum est, idque sub gravi poena. Et praeterea ne cuiquam liceat officium sive munus, ad quod subeundum eligitur, recusare. Denique, ut omnia absolute fundamentalia imperii jura aeterna sint, statuendum est, si quis in Supremo Concilio

cilio quaestionem de jure aliquo fundamentali moverit, utpote de prolonganda alicujus Ducis exercitus dominatione, vel de numero Patriciorum minuendo, et similibus, ut reus Majestatis sit, et non tantum mortis damnetur, ejusque bona proscribantur, sed ut supplicii aliquod signum in aeternam rei memoriam in publico emineat. Ad reliqua vero communia imperii jura stabiliendum sufficit, si modo statuatur, ut Lex nulla abrogari, nec nova condi possit, nisi prius Syndicorum Concilium, et deinde supremi Concilii tres quartae, aut quatuor quintae partes in eo convenerint.

§. XXVI. Jus praeterea, supremum Concilium convocandi resque decernendas in eodem proponendi penes Syndicos sit, quibus etiam primus locus in Concilio concedatur; sed sine jure suffragii. Verum, antequam sedeant, jurare debent per salutem supremi illius Concilii perque libertatem publicam, se summo studio conaturos, ut jura patria inviolata serventur et communi bono consulatur; quo facto res proponendas ordine aperiant per ministrum, qui ipsis a Secretis est.

§. XXVII. Ut autem in decernendo, et in eligendis imperii ministris omnibus Patriciis aequalis sit potestas, et celeris expeditio in omnibus detur, omnino probandus est ordo, quem Veneti observant, qui scilicet ad nominandos imperii ministros aliquot e Concilio sorte eligunt, et ab his ordine ministris eligendis nominatis, unusquisque Patricius sententiam suam, qua propositum minister eligendum probat, vel reprobat, indicat calculis, ita ut postea ignoretur, quisnam hujus, aut illius sententiae fuerit auctor: quo fit non tantum, ut omni-
[329] nium Patriciorum in decernendo auctoritas aequalis sit, et ut negotia cito expediantur; sed etiam ut unusquisque absolutam libertatem, quod in

in conciliis apprime necessarium est, habeat, suam sententiam absque ullo invidiae periculo proferendi.

§. XXVIII. In Syndicorum etiam, et reliquis Conciliis idem ordo observandus est, ut scilicet suffragia calculis ferantur. Jus autem Syndicorum Concilium convocandi resque in eodem decernendas proponendi penes eorundem praesidem esse oportet, qui cum aliis decem aut pluribus Syndicis quotidie sedeat, ad plebis de ministris querelas et secretas accusationes audiendum, et accusatores si res postulat, asservandos, et Concilium convocandum, etiam ante constitutum tempus, quo congregari solet, si in mora periculum esse eorum aliquis judicaverit. At hic praeses, et qui cum ipso quotidie congregantur, a supremo Concilio eligi, et quidem ex Syndicorum numero debent, non quidem ad vitam, sed in sex menses, nec continuari, nisi post tres, aut quatuor annos. Atque his, ut supra diximus, proscripta bona, et pecuniarum mulctae, vel eorum pars aliqua decernenda est. Reliqua quae Syndicos spectant suis in locis dicemus.

§. XXIX. Secundum Concilium, quod supremo subordinandum est, Senatum appellabimus, cujus officium sit publica negotia agere, ex. gr. imperii jura promulgare, urbium munimenta secundum jura ordinare, diplomata militiae dare, tributa subditis imponere, eaque collocare, externis legatis respondere, et, quo legati mittendi sunt, decernere; sed ipsos legatos eligere supremi Concilii officium sit. Nam id apprime observandum est, ne Patricius ad aliquod imperii ministerium vocari possit, nisi ab ipso supremo Concilio, ne ipsi Patricii Senatus gratiam aucupari studeant. Deinde illa omnia ad supremum Concilium deferenda sunt,

sunt, quae praesentem rerum statum aliqua ratione mutant, uti sunt belli et pacis decreta; quare Senatus decreta de bello et pace ut rata sint, supremi Concilii auctoritate firmanda sunt: et hac de causa judicarem, ad solum supremum Concilium, non ad Senatum pertinere, nova tributa imponere.

§. XXX. Ad Senatorum numerum determinandum haec consideranda veniunt: primo ut omnibus Patriciis spes aequae magnae sit, ordinem Senatorium recipiendi; deinde ut nihilominus iidem Senatores, quorum tempus, in quod electi fuerant, elapsum est, non magno post intervallo continuari possint, ut sic imperium a viris peritis et expertis semper regatur, et denique ut inter Senatores plures reperiantur sapientia et virtute clari. Ad has autem omnes conditiones obtinendas, nihil aliud excogitari potest, quam quod lege institutum sit, ut nullus, nisi qui ad annum aetatis quinquagesimum pervenit, in ordinem Senatorium recipiatur, et ut quadringenti, hoc est, ut Patriciorum una circiter duodecima pars in annum eligatur, quo elapso post biennium iidem continuari iterum possint; hoc namque modo semper Patriciorum una circiter duodecima pars, brevibus tantummodo interpositis intervallis, munus Senatorium subibit, qui sane numerus una cum illo, quem Syndici faciunt, non multum superabitur a numero Patriciorum, qui annum aetatis quinquagesimum attigerunt, atque adeo omnibus Patriciis magna semper erit spes, Senatorum aut Syndicorum ordinem adipiscendi; et nihilominus iidem Patricii, interpositis tantummodo, uti diximus, brevibus intervallis, Senatorium ordinem semper tenebunt, et (*per illa quae Art. 2. hujus Cap. diximus*) nunquam in Senatu deerunt viri praestantissimi, qui consilio et arte pollent. Et, quia haec lex fran-

gi

non potest absque magna multorum Patriciorum invidia, nulla alia cautione, ut valida semper sit, opus est, quam ut unusquisque Patricius, qui eo, quo diximus, aetatis pervenit, Syndicis ejus rei testimonium ostendat, qui ipsius nomen in catalogum eorum, qui Senatoriis muneribus adipiscendis destinantur, reponent et in supremo Concilio legent, ut locum in hoc supremo Concilio similibus dicatum, et qui Senatorum loco proximus sit cum reliquis ejusdem ordinis occupet.

§. XXXI. Senatorum emolumenta talia esse debent, ut iis major utilitas ex pace, quam ex bello sit; atque adeo ex mercibus, quae ex imperio in alias regiones, vel quae ex aliis regionibus in imperium portantur, una centesima, aut quinquagesima pars ipsis decernatur. Nam dubitare non possumus, quin hac ratione pacem, quantum po- ^[331]terunt, tuebuntur, et bellum nunquam protrahere studebunt. Nec ab hoc vectigali solvendo ipsi Senatores, si eorum aliqui mercatores fuerint, immunes esse debent: nam talis immunitas non sine magna commercii jactura concedi potest, quod neminem ignorare credo. Porro contra statuendum lege est, ut Senator, vel qui Senatoris officio functus est, nullo militiae munere fungi possit, et praeterea ut nullum ducem, vel praetorem, quos tempore belli tantummodo exercitui praebendos diximus Art. 9. hujus Capituli, renunciare liceat ex iis, quorum Pater vel avus Senator est, vel Senatoriam dignitatem intra biennium habuit. Nec dubitare possumus, quin Patricii, qui extra Senatum sunt, haec jura summa vi defendant; atque adeo fiet, ut Senatoribus majus semper emolumentum ex pace, quam ex bello sit, qui propterea bellum nunquam, nisi summa imperii necessitate cogente, suadebunt. At objici nobis potest, quod hac ratione, si scilicet Syndicis, et Senatoribus adeo magna emolumenta de-

decernenda sunt, imperium Aristocraticum non minus onerosum subditis erit, quam quodcunque Monarchicum. Sed, praeterquam quod Regiae aulae majores sumptus requirunt, quae tamen ad pacem tutandam non praebentur, et quod pax nunquam nimis caro pretio emi possit; accedit primo, quod id omne, quod in Monarchico imperio in unum, aut paucos, in hoc in plurimos confertur. Deinde Reges eorumque ministri onera imperii cum subditis non ferunt, quod in hoc contra accidit; nam Patricii, qui semper ex ditioribus eliguntur, maximam partem Reip. conferunt. Denique imperii Monarchici onera non tam ex Regiis sumptibus, quam ex ejusdem arcanis oriuntur. Onera enim imperii, quae pacis et libertatis tutandae causa civibus imponuntur, quamvis magna sint, sustinentur tamen, et pacis utilitate feruntur. Quae gens unquam tot, tamque gravia vectigalia pendere debuit, ut Hollandica? atque haec non tantum non exhausta, quin contra opibus adeo potens fuit, ut ejus fortunam omnes inviderent. Si itaque imperii Monarchici onera pacis causa imponerentur, cives non premerent; sed, uti dixi, ex hujusmodi imperii arcanis fit, ut subditi oneri succumbant. Nempe quia Regum virtus magis in bello, quam in pace [332] valet, et quod ii, qui soli regnare volunt, summopere conari debent, ut subditos inopes habeant; ut jam alia taceam, quae prudentissimus Belga V. H. olim notavit, quia ad meum institutum, quod solummodo est imperii cujuscunque optimum statum describere, non spectant.

§. XXXII. In Senatu aliqui ex Syndicis, a supremo Concilio electis, sedere debent; sed sine suffragii jure: nempe ut observent, num jura, quae illud Concilium spectant, recte servantur, et ut supremum Concilium convocari curent, quando ex Senatu ad ipsum supremum Concilium aliquid deferen-

ferendum est. Nam jus supremum hoc concilium convocandi resque in eo decernendas proponendi penes Syndicos, ut jam diximus, est. Sed, antequam de similibus suffragia colligantur, qui Senatui tum praesidet, rerum statum, et quaenam de re proposita ipsius Senatus sit sententia, et quibus de causis, docebit, quo facto, suffragia solito ordine colligenda erunt.

§. XXXIII. Integer Senatus non quotidie, sed, ut omnia magna Concilia, statuto quodam tempore congregari debet. Sed quia interim imperii negotia exercenda sunt, opus est ergo, ut Senatorum aliqua pars eligatur, quae dimisso Senatu ejus vicem suppleat, cujus officium sit, ipsum Senatum, quando eo opus est, convocare, ejusque decreta de Republica exsequi, Epistolas Senatui supremoque Concilio scriptas legere, et denique de rebus in Senatu proponendis consulere. Sed, ut haec omnia, et universi hujus Concilii ordo facilius concipiatur, rem totam accuratius describam.

§. XXXIV. Senatores in annum, ut jam diximus, eligendi, in quatuor, aut sex ordines dividendi sunt, quorum primus primis tribus, vel duobus mensibus in Senatu sedeat, quibus elapsis secundus ordo locum primi occupet, et sic porro, servatis vicibus, unusquisque ordo eodem temporis intervallo primum locum in Senatu teneat, ita ut, qui primis mensibus primus, is secundis ultimus sit. Praeterea quot ordines, totidem Praesides, totidemque eorundem Vicarii, qui ipsorum vicem, quando opus est, suppleant, eligendi sunt, hoc est, ex quocunque ordine duo eligendi sunt, quorum alter Praeses, alter Vicarius ejusdem ordinis sit, et qui primi ordinis Praeses est, primis etiam mensibus Senatui praesideat, vel si absit, ejus Vicarius^[333] ipse vicem gerat, et sic porro reliqui, servato ut
supra

supra ordine. Deinde ex primo ordine aliqui sorte, vel suffragio eligendi sunt, qui cum Praefide et Vicario, ejusdem ordinis Senatus vicem, postquam dimissus est, suppleant; idque eodem temporis intervallo, quo idem eorum ordo primum locum in Senatu tenet: quippe eo elapso ex secundo ordine totidem iterum sorte, vel suffragio eligendi sunt, qui cum suo Praefide et Vicario primi ordinis locum occupent, vicemque Senatus suppleant; et sic porro reliqui, nec opus est, ut horum electio, quos scilicet sorte, vel suffragio singulis tribus, vel duobus mensibus eligendos dixi, et quos imposterum Consules appellabimus, a supremo Concilio fiat. Nam ratio, quam in Art. 29. hujus Cap. dedimus, locum hic non habet, et multo minus illa Art. 17. Sufficiet igitur, si a Senatu et Syndicis, qui praesentes adsunt, eligantur.

§. XXXV. Horum autem numerum determinare non ita accurate possum. At tamen hoc certum est, plures esse debere, quam ut facile corrumpi possint: nam, tametsi de Rep. nihil soli decernant, possunt tamen Senatum protrahere, vel quod pessimum esset, ipsum deludere proponendo illa, quae nullius, et illa reticendo, quae majoris momenti essent: ut jam taceam, quod si nimis pauci essent, sola unius aut alterius absentia moram publicis negotiis adferre posset. Sed, quoniam contra hi Consules ideo creantur, quia magna Concilia publicis negotiis quotidie vacare nequeunt, medium necessario hic quaerendum est; et defectus numeri temporis brevitate supplendus. Atque adeo, si modo triginta, aut circiter, in duos, aut tres menses eligantur, plures erunt, quam ut hoc brevi tempore corrumpi possint, et hac de causa etiam monui, ut ii, qui in eorum locum succedunt, nullo modo eligendi sint, nisi eo tempore, quo ipsi succedunt, et alii discedunt.

§. XXXVI.

§. XXXVI. Horum praeterea officium esse diximus, Senatum, quando eorum aliqui, licet pauci sint, opus esse judicaverint, convocare, resque in eodem decernendas proponere, Senatum dimittere, ejusque de negotiis publicis decreta exequi. Quo autem id fieri ordine debeat, ne res inutilibus quaestionibus diu protrahantur, paucis jam dicam. Nempe Consules de re in Senatu proponenda, et, quid factu opus sit, consulant, et, si de eo omnibus una fuerit mens, tum convocato Senatu, et quaestione ordine exposita, quaenam eorum sit sententia, doceant, nec alterius sententia expectata suffragia ordine colligant. Sed si Consules plures, quam unam sententiam foverint, tum in Senatu illa de quaestione proposita sententia prior dicenda erit, quae a majori Consulium numero defendebatur, et sic eadem a majori Senatus et Consulium parte non fuerit probata, sed quod numerus dubitantium, et negantium simul major fuerit, quod ex calculis, ut jam monuimus, constare debet, tum alteram sententiam, quae pauciora, quam prior, habuerit inter Consules suffragia, doceant, et sic porro reliquas; quod si nulla a majori totius Senatus parte probata fuerit, Senatus in sequentem diem, aut in tempus breve dimittendus, ut Consules interim videant, num alia media, quae magis possint placere, queant invenire; quod si nulla alia invenerint, vel si, quae invenerint, Senatus major pars non probaverit, tum Senatoris cujusque sententia audienda est, in quam si etiam major Senatus pars non iverit, tum de unaquaque sententia iterum suffragia ferenda, et non tantum affirmantium, ut huc usque factum, sed dubitantium etiam, et negantium calculi numerandi sunt, et si plures reperientur affirmantes, quam dubitantes, aut negantes, ut tum sententia rata maneat, et contra irrita, si plures invenientur negantes, quam dubitantes, aut affirmantes; sed si de omnibus sententiis major dubitantium quam negantium, aut

affirmantium fuerit numerus, ut tum Syndicorum Concilium Senatui adjungatur, qui simul cum Senatoribus suffragia ferant, calculis solummodo affirmantibus, aut negantibus, omissis iis, qui animum ambiguum indicant. Circa res, quae ad supremum Concilium a Senatu deferuntur, idem ordo tenendus est. Haec de Senatu.

§. XXXVII. Ad forum quod attinet, sive tribunal, non potest iisdem fundamentis niti, quibus illud, quod sub Monarcha est, ut illud in Cap. 6. Art. 26. et seq. descripsimus. Nam (*per Art. 14. hujus Cap.*) cum fundamentis hujus imperii non convenit, ut ulla ratio stirpium sive familiarum habeatur. Deinde quia Judices ex solis Patri-^[337]ciis electi, metu quidem succedentium Patri-
ciorum contineri possent, ne in eorum aliquem iniquam aliquam sententiam pronuncient, et forte ut neque eos secundum merita punire sustineant; sed contra in plebeios omnia auderent, et locupletes quotidie in praedam raperent. Scio hac de causa Genuensium consilium a multis probari, quod scilicet non ex Patriciis, sed ex Peregrinis Judices eligant; sed hoc mihi rem abstracte consideranti absurde institutum videtur, ut Peregrini, et non Patricii, ad Leges interpretandas vocentur. Nam quid aliud Judices sunt, nisi Legum interpretes; quare mihi persuadeo, Genuenses in hoc etiam negotio magis suae gentis ingenium, quam ipsam hujus imperii naturam respexisse. Nobis igitur rem abstracte considerantibus media excogitanda sunt, quae cum hujus regiminis forma optime conveniunt.

§. XXXVIII. Sed ad Judicium numerum quod attinet, nullum singulare hujus status ratio exigit; sed, ut in imperio Monarchico, ita etiam in hoc apprime observari debet, ut plures sint, quam ut a viro privato corrumpi possint. Nam eorum
offi-

officium solummodo est providere, ne quisquam privatus alteri injuriam faciat; atque adeo quaestiones inter privatos, tam Patricios, quam plebeios dirimere, et poenas delinquentibus, etiam ex Patriciis, Syndicis, et Senatoribus, quatenus contra jura, quibus omnes tenentur, deliquerunt, sumere. Caeterum quaestiones, quae inter urbes, quae sub imperio sunt, moveri possunt, in supremo Concilio dirimendae sunt.

§. XXXIX. Temporis praeterea, in quod eligendi sunt, ratio est eadem in quocunque imperio, et etiam ut quotannis aliqua eorum pars cedat, et denique, quamvis non opus sit, ut unusquisque ex diversa sit familia, necesse tamen est, ne duo sanguine propinqui simul in subselliis locum occupent; quod in reliquis Conciliis observandum est, praetereaquam in supremo, in quo sufficit, si modo in electionibus lege cautum sit, ne cuiquam propinquum nominare, nec de eo, si ab alio nominatus sit, suffragium ferre liceat, et praeterea ne ad imperii ministrum quemcunque nominandum duo propinqui sortem ex urna tollant. Hoc, inquam sufficit ^[336] in Concilio, quod ex tam magno hominum numero componitur, et cui nulla singularia emolumenta decernuntur. Atque adeo imperio inde nihil erit detrimenti, ut absurdum sit, legem ferre, qua omnium Patriciorum propinqui a supremo Concilio secludantur, ut Art. 14. hujus Cap. diximus. Quod autem id absurdum sit, patet. Nam jus illud ab ipsis Patriciis institui non posset, quin eo ipso omnes absolute suo jure eatenus cederent, ac proinde ejusdem juris vindices non ipsi Patricii, sed plebs esset; quod iis directe repugnat, quae in Art. 5. et 6. hujus Cap. ostendimus. Lex autem illa imperii, qua statuitur, ut una eademque ratio inter numerum Patriciorum et multitudinis servetur, id maxime respicit, ut Patriciorum jus et potentia con-

servetur, ne scilicet pauciores sint, quam ut multitudinem possint regere.

§. XL. Caeterum Judices a supremo Concilio ex ipsis Patriciis, hoc est, (*per Art. 17. hujus Cap.*) ex ipsis legum conditoribus eligendi sunt, et sententiae, quas tulerunt tam de rebus civilibus, quam criminalibus, ratae erunt, si servato ordine, et absque partium studio prolatae fuerint, de qua re Syndicis lege permissum erit cognoscere, judicare et statuere.

§. XLI. Judicum emolumenta eadem esse debent, quae Art. 29. Cap. 6. diximus; nempe ut ex unaquaque sententia, quam de rebus civilibus tulerint, ab eo, qui causa cecidit, pro ratione totius summae partem aliquotam accipiant. At circa sententias de rebus criminalibus haec sola hic differentia sit, ut bona ab ipsis proscripita, et quaecunque summa, qua minora crimina mulctantur, ipsis solis designetur, ea tamen conditione, ut nunquam iis liceat quenquam tormentis cogere quidpiam confiteri, et hoc modo satis cautum erit, ne iniqui in plebeios sint, et ne metus causa nimium Patriciis faveant. Nam, praeterquam quod hic metus sola avaritia, eaque specioso iustitiae nomine adumbrata, temperetur, accedit, quod plures sint numero, et quod suffragia non palam, sed calculis ferantur, ita ut si quis ob damnatam suam causam stomachetur, nihil tamen habeat, quod uni imputare possit. Porro ne iniquam, aut saltem ne absurdam aliquam sententiam pronuncient, et ne eorum quispiam dolo quicquam faciat, Syndicorum ^[337]rentia prohibebit, praeterquam quod in tam magno Judicum numero unus semper aut alter reperietur, quem iniqui formident. Ad plebeios denique quod attinet, satis iis etiam cavebitur, si ad Syndicos iisdem appellare liceat, quibus, uti dixi,

dixi, jure permissum sit de Judicum rebus cognoscere, judicare, et statuere. Nam certum est, quod Syndici multorum Patriciorum odium vitare non poterunt, et plebi contra gratissimi semper erunt, cujus applausum, quantum ipsi, etiam poterunt, captare studebunt. Quem in finem data occasione non omittent sententias contra leges fori prolatas revocare, et quemcunque judicem examinare, et poenas ex iniquis sumere; nihil enim hoc magis multitudinis animos movet. Nec obstat, quod similia exempla raro contingere possint; sed contra maxime prodest. Nam, praeterquam quod illa Civitas prave constituta sit, ubi quotidie exempla in delinquentes eduntur, (ut Cap. 5. Art. 2. ostendimus) illa profecto rarissima esse debent, fama quae maxime celebrantur.

§. XLII. Qui in urbes vel provincias Proconsules mittuntur, ex ordine Senatorio eligendi essent, quia Senatorum officium est de urbium munitis, aerario, militia, etc. curam habere. Sed qui in regiones aliquantulum remotas mitterentur, Senatum frequentare non possent, et hac de causa ii tantummodo ex ipso Senatu vocandi sunt, qui urbibus in patrio solo conditis destinantur; at quos ad magis remota loca mittere volunt, ex iis eligendi sunt, quorum aetas a Senatorio gradu non abest. Sed neque hac ratione paci totius imperii satis cautum fore existimo, si nimirum urbes circumvicinae jure suffragii omnino prohibeantur, nisi adeo impotentes omnes sint, ut palam contemni possint, quod sane concipi nequit. Atque adeo necesse est, ut urbes circumvicinae jure Civitatis donentur, et ex unaquaque viginti, triginta, aut quadraginta (nam numerus pro magnitudine urbis major, aut minor esse debet) cives electi in numerum Patriciorum adscribantur, ex quibus tres, quatuor, aut quinque quotannis eligi debent, qui ex Senatu sint, et unus
ad

ad vitam Syndicus. Atque hi, qui ex Senatu sunt, Proconsules in urbem, ex qua electi sunt, mittantur una cum Syndico.

§. XLIII. Caeterum Judices, in unaquaque [338] urbe constituendi, ex Patriciis ejusdem urbis eligendi sunt. Sed de his non necesse judico prolixius agere, quia ad singularis hujus imperii fundamenta non pertinent,

§. XLIV. Qui in quocunque Concilio a Secretis sunt, et alii ejusmodi ministri, quia suffragii jus non habent, eligendi sunt ex plebe. Sed, quia hi diuturna negotiorum tractatione maximam rerum agendarum notitiam habent, fit saepe, ut eorum consilio plus, quam par est, deferatur, et ut status totius imperii ab eorum directione maxime pendeat; quae res Hollandis exitio fuit. Nam id sine magna multorum optimorum invidia fieri nequit. Et sane dubitare non possumus, quin Senatus, cujus prudentia non a Senatorum, sed ab administratorum consilio derivatur, maxime ab inertibus frequentetur, et hujus imperii conditio non multo melior erit, quam imperii Monarchici, quod pauci Regis Consilarii regunt, de quo vide Cap. 6. Art. 5. 6. et 7. Verumenimvero imperium, prout recte, vel prave institutum fuerit, eo minus, aut magis erit huic malo obnoxium. Nam imperii libertas, quae non satis firma habet fundamenta, nunquam sine periculo defenditur; quod Patricii ne subeant, ministros gloriae cupidos ex plebe eligunt, qui postea vertentibus rebus, veluti hostiae, caeduntur ad placandam eorum iram, qui libertati insidiantur. At ubi libertatis fundamenta satis firma sunt, ibi Patricii ipsi ejusdem tutandae gloriam sibi expetunt, sitidentque, ut rerum agendarum prudentia ab eorum tantummodo consilio derivetur: quae duo in faciendis hujus imperii fundamentis apprimè obser-

observavimus, nempe ut plebs tam a consiliis, quam a suffragiis ferendis arceretur: (*vid. Art. 3. et 4. hujus Cap.*) Atque adeo ut suprema imperii potestas penes omnes Patricios; auctoritas autem penes Syndicos et Senatum, et jus denique Senatum convocandi, resque, ad communem salutem pertinentes, penes Consules, ex ipso Senatu electos, esset. Quod si praeterea statuatur, ut qui a Secretis in Senatu, vel in aliis Conciliis est, in quatuor, aut quinque ad summum annos eligatur, atque ei secundus, qui a Secretis in idem tempus designatus sit, adjungatur, qui interim laboris partem ferat; vel si in Senatu non unus, sed plures a Secretis sint, quorum alius his, alius aliis [³³⁹] negotiis detinetur, nunquam fiet, ut administrorum potentia alicujus sit momenti.

§. XLV. Aerarii Tribuni ex plebe etiam eligendi sunt, qui ejus rationem non tantum Senatui, sed etiam Syndicis reddere teneantur.

§. XLVI. Ad Religionem quae spectant, fatis prolixè ostendimus in Tract. Theologico-Politico. Quaedam tamen tum omisimus, de quibus ibi non erat agendi locus. Nempe quod omnes Patricii ejusdem Religionis, simplicissimae scilicet, et maxime Catholicae, qualem in eodem Tractatu descripsimus, esse debeant. Nam apprime cavendum est, ne ipsi Patricii in sectas dividantur, et ne alii his, alii aliis plus faveant, et deinde, ne superstitione capti libertatem subditis dicendi ea, quae sentiunt, adimere studeant. Deinde quamvis unicuique libertas dicendi ea, quae sentit, danda est, magni tamen conventus prohibendi sunt. Atque adeo iis, qui alii Religioni addicti sunt, concedendum quidem est, tot, quot velint, templa aedificare; sed parva, et certae cujusdam mensurae, et in locis aliquantulum ab invicem distitis. At templa, quae patriae Religioni

ligioni dicantur, multum refert, ut magna et sumptuosa sint, et ut praecipuo ipsius cultui solis Patriciis vel Senatoribus manus admoveere liceat, atque adeo ut solis Patriciis liceat baptizare, matrimonium consecrare, manus imponere, et absolute ut templorum veluti Sacerdotes, patriaeque Religionis vindices et interpretes agnoscantur. Ad concionandum autem, et ecclesiae aerario, ejusque quotidianis negotiis administrandis aliqui ex plebe ab ipso Senatu eligendi sunt, qui Senatus quasi vicarii sint, cui propterea rationem omnium reddere teneantur.

§. XLVII. Atque haec illa sunt, quae hujus imperii fundamenta spectant; quibus pauca alia minus quidem principalia, sed magni tamen momenti addam; nempe ut Patricii veste quadam seu habitu singulari, quo dignoscantur, incedant, et ut singulari quodam titulo salutentur, et unusquisque ex plebe iis loco cedat, et si aliquis Patricius bona sua aliquo infortunio, quod vitari nequit, amiserit, idque liquido docere poterit, ut in integrum ex publicis bonis restituatur. Sed si contra [³⁴⁰] conflet, eundem largitate, fastu, ludo, scortis, etc. eadem consumpsisse, vel quod absolute plus debet, quam est solvendo, ut dignitate cedat, et omni honore officioque indignus habeatur. Qui enim seipsum resque suas privatas regere nequit, multo minus publicis consulere poterit.

§. XLVIII. Quos lex jurare cogit, a perjurio multo magis cavebunt, si per salutem patriae et libertatem, perque supremum Concilium, quam si per Deum jurare jubeantur. Nam, qui per Deum jurat, privatum bonum interponit, cujus ille aestimator est: at qui jurejurando libertatem patriaeque salutem interponit, is per commune omnium bonum, cuius

cujus ille aestimator non est, jurat, et, si pejerat, eo ipse se patriae hostem declarat.

§. XLIX. Academiae, quae sumptibus Reip. fundantur, non tam ad ingenia colenda, quam ad eadem coercenda instituuntur. Sed in libera Rep. tum scientiae et artes optime excoluntur, si unicuique veniam petenti concedatur publice docere, idque suis sumptibus, suaeque famae periculo. Sed haec, et similia ad alium locum reservo. Nam hic de iis solummodo agere constitueram, quae ad solum imperium Aristocraticum pertinent.

CAPUT IX.

§. I. Huc usque hoc imperium consideravimus, quatenus ab una sola urbe, quae totius imperii caput est, nomen habet. Tempus jam est, ut de eo agamus, quod plures urbes tenent, quodque ego praecedenti praefarendum existimo. Sed ut utriusque differentiam et praestantiam noscamus, singula praecedentis imperii fundamenta perlustrabimus, et, quae ab hoc aliena sunt, rejiciemus, et alia, quibus niti debeat, eorum loco jaciemus.

§. II. Urbes itaque, quae Civitatis jure gaudent, ita conditae et munitae esse debent, ut unaquaeque sola sine reliquis subsistere quidem non possit; sed contra etiam, ut a reliquis deficere nequeat absque magno totius imperii detrimento; hoc enim modo semper unitae manebunt. At quae ita constitutae sunt, ut nec se conservare, nec reliquis³¹¹ formidini esse queant, eae sane non sui, sed reliquarum juris absolute sunt.

§. III. Quae autem Art. 9. et 10. praec. Cap. ostendimus, ex communi imperii Aristocratici natura

tura deducuntur, ut et ratio numeri Patriciorum ad numerum multitudinis, et qualis eorum aetas, et conditio esse debeat, qui Patricii sunt creandi, ita ut nulla circa haec oriri possit differentia, sive imperium una, sive plures urbes teneant. At supremi Concilii alia hic debet esse ratio. Nam, si quae imperii Urbs supremo huic Concilio congregando destinaretur, illa revera ipsius imperii caput esset; atque adeo vel vices servandae essent, vel talis locus huic Concilio esset designandus, qui Civitatis jus non habeat, quique ad omnes aequae pertineat. Sed tam hoc, quam illud, ut dictu facile, ita factu difficile est, ut scilicet tot hominum millia extra Urbes saepe ire, vel ut jam hoc, jam alio in loco convenire debeant.

§. IV. Verum ut recte, quid in hac re fieri oporteat, et qua ratione hujus imperii Concilia instituenda sint, ex ipsius natura et conditione concludere possimus, haec consideranda sunt, nempe quod unaquaeque Urbs tanto plus juris, quam vir privatus habeat, quanto viro privato potentior est (*per Art. 4. Cap. 2.*); et consequenter unaquaeque hujus imperii Urbs, (*vide Art. 2. hujus Cap.*) tantum juris intra moenia, seu suae jurisdictionis limites habeat; quantum potest. Deinde quod omnes urbes non ut confederatae, sed ut unum imperium constituentes invicem sociatae et unitae sint; sed ita, ut unaquaeque urbs tanto plus juris in imperium, quam reliquae obtineat, quanto reliquis est potentior; nam qui inter inaequales aequalitatem quaerit, absurdum quid quaerit. Cives quidem aequales merito aestimantur, quia uniuscujusque potentia cum potentia totius imperii comparata nullius est considerationis. At urbis cujuscunque potentia magnam partem potentiae ipsius imperii constituit, et eo majorem, quo ipsa urbs major est; ac proinde omnes urbes aequales haberi nequeunt.

Sed

Sed ut uniuscujusque potentia, ita etiam ejusdem jus ex ipsius magnitudine aestimari debet. Vincula vero, quibus adstringi debent, ut unum imperium componant, apprime sunt (*per Art. 1. Cap. 4.*)^[3.2] Senatus, et forum. Quomodo autem eae omnes his vinculis ita copulandae sint, ut earum tamen unaquaeque sui juris, quantum fieri potest, maneat, breviter hic ostendam.

§. V. Nempe uniuscujusque urbis Patricios, qui pro magnitudine urbis (*per Art. 3. hujus Cap.*) plures, aut pauciores esse debent, summum in suam urbem jus habere concipio, eosque in Concilio, quod illius urbis supremum est, summam habere potestatem urbem muniendi, ejusque moenia dilatandi, vectigalia imponendi, leges condendi et abrogandi, et omnia absolute agendi, quae ad suae urbis conservationem et incrementum necessaria esse judicant. Ad communia autem imperii negotia tractanda Senatus creandus est, iis omnino conditionibus, quas in praeced. Cap. diximus; ita ut inter hunc Senatum, et illum nulla alia sit differentia, quam quod hic auctoritatem etiam habeat dirimendi quaestiones, quae inter urbes oriri possunt. Nam hoc in hoc imperio, cujus nulla urbs caput est, non potest, ut in illo, a supremo Concilio fieri (*vide Art. 38. praec. Cap.*),

§. VI. Caeterum in hoc imperio supremum Concilium convocandum non est, nisi opus sit ipsum imperium reformare, vel in arduo aliquo negotio, ad quod peragendum Senatores se impares esse credent, atque adeo raro admodum fiet, ut omnes Patricii in Concilium vocentur. Nam praecipuum supremi Concilii officium esse diximus (*Art. 17. praec. Cap.*) leges condere et abrogare, et deinde imperii ministros eligere. At leges, sive communia totius imperii jura, simulatque instituta sunt, immutari
non

non debent. Quod si tamen tempus et occasio ferat, ut novum aliquod jus institutendum sit, aut jam statutum mutandum, potest prius de eodem quaestio in Senatu haberi, et postquam Senatus in eo convenerit, tum deinde legati ad urbes ab ipso Senatu mittantur, qui ainiusque urbis Patricios Senatus sententiam doceant, et si denique major urbium pars in sententiam Senatus ierit, ut tum ipsa rata maneat, alias irrita. Atque hic idem ordo in eligendis ducibus exercitus et legatis in alia regna mittendis, ut circa decreta de bello inferendo, et pacis conditionibus acceptandis, tenetur. ^[346] ^[347] Sed in reliquis imperii ministris eligendis, quia (ut in Art. 4. hujus Cap. ostendimus) unaquaeque urbs, quantum fieri potest, usui juris manere debet, et in imperio tanto plus juris obtinere, quanto reliquis est potentior, hic ordo necessario servandus est. Nempe, Senatores a Patriciis uniuscuiusque urbis eligendi sunt; videlicet unius urbis Patricii in suo Concilio certum Senatorum numerum ex suis Civibus collegis eligent, qui ad numerum Patriciorum ejusdem urbis se habeat, (vide Art. 30. praeced. Cap.) ut 1 ad 12. Et quos primi, secundi, tertii, etc. ordinis esse volunt, designabunt, et sic reliquarum urbium Patricii pro magnitudine sui numeri plures paucioresve Senatores eligent, et in ordines distribuent, in quot Senatium dividendum esse diximus (vid. Art. 34. praeced. Cap.): quo fiet, ut in unoquoque Senatorum ordine pro magnitudine cuiusque urbis plures paucioresve ejusdem Senatores reperiantur. Atque ordinum praesides, eorumque Vicarii, quorum numerus minor est urbium numero, a Senatu ex Consulibus electis sorte eligendi sunt. In Judiciis praeterea supremis imperii eligendis idem ordo retinendus est, scilicet ut uniuscuiusque urbis Patricii ex suis collegis pro magnitudine sui numeri plures aut pauciores Judices eligant. Atque adeo fiet,

ut

ut unaquaeque urbs intelligendis ministris sui juris, quantum fieri potest, sit, et ut unaquaeque quo potentior est, eo etiam plus juris tam in Senatu, quam in foro obtineat; posito scilicet, quod Senatus et fori ordo in decernendis imperii rebus, et quaestionibus dirimendis talis omnino sit, qualem Art. 33. et 34. praec. Cap. descripsimus.

§. VII. Cohortium deinde Duces, et militiae Tribuni e Patriciis etiam eligendi sunt. Nam quia aequum est, ut unaquaeque urbs pro ratione suae magnitudinis certum militum numerum ad communem totius imperii securitatem conducere teneatur, aequum etiam est, ut e Patriciis uniuscuiusque urbis pro numero legionum, quas alere tenentur, tot tribunos, duces, signiferos etc. eligere liceat, quot ad illam militiae partem, quam imperio suppeditant, ordinandam requiruntur.

§. VIII. Vectigalia nulla etiam a Senatu subditis imponenda; sed ad sumptus, qui ad negotia publica peragenda ex Senatus decreto requiruntur, non subditi, sed urbes ipsae ab ipso Senatu ad censum vocandae sunt, ita ut unaquaeque urbs pro ratione suae magnitudinis sumptuum partem majorem, vel minorem ferre debeat; quam quidem partem ejusdem urbis Patricii a suis Urbanis ea, qua velint, via exigent, eos scilicet vel ad censum trahendo, vel, quod multo aequius est, iisdem vectigalia imponendo.

§. IX. Porro quamvis omnes hujus imperii urbes maritimae non sint, nec Senatores ex solis urbibus maritimis vocentur, possunt tamen iisdem eadem emolumenta decerni, quae Art. 31. praec. Cap. diximus; quem in finem pro imperii constitutione media excogitari poterunt, quibus urbes invicem arctius copulentur. Caeterum reliqua ad Sena-

TRACTAT. POLIT. CAP. IX.

Senatum, et forum, et absolute ad universum imperium spectantia, quae in praec. Cap. tradidi, huic etiam imperio applicanda sunt. Atque adeo videmus, quod in imperio, quod plures urbes tenent, non necesse sit, supremo Concilio convocando certum tempus aut locum designare. At Senatui et foro locus dicendus est in pago, vel in urbe, quae suffragii jus non habet. Sed ad illa, quae ad singulas urbes spectant, revertor.

§. X. Ordo supremi Concilii unius urbis in eligendis urbis et imperii ministris, et in rebus decernendis idem ille, quem Art. 27. et 36. praec. Cap. tradidi, esse debet. Nam eadem hic, quam illic, est ratio. Deinde Syndicorum Concilium huic subordinandum est, quod ad urbis Concilium se habeat, ut illud Syndicorum praeced. Cap. ad Concilium totius imperii, et cujus officium intra limites jurisdictionis urbis idem etiam sit, iisdemque emolumentis gaudet. Quod si urbs, et consequenter Patriciorum numerus adeo exiguus fuerit, ut non nisi unum, aut duos Syndicos creare possit, qui duo Concilium facere nequeunt, tum Syndicis in cognitionibus pro re nata Iudices a supremo urbis Concilio designandi sunt, vel quaestio ad supremum Syndicorum Concilium deferenda. Nam ex unaquaque urbe aliqui etiam ex Syndicis in locum, ubi Senatus residet, mittendi sunt, qui prospiciant, ut jura universi imperii inviolata servantur, quique in Senatu absque jure suffragii sedeant.

§. XI. Urbium Consules a Patriciis etiam ejusdem urbis eligendi sunt, qui veluti Senatum [345] illius urbis constituent. Horum autem numerum determinare non possum, nec etiam necesse esse existimo, quandoquidem ejusdem urbis negotia, quae magni ponderis sunt, a supremo ejusdem Concilio, et, quae ad universum imperium spectant, a magno

magno Senatu peraguntur. Caeterum si pauci fuerint, necesse erit, ut in suo Concilio palam suffragia ferant, non autem calculis, ut in magnis Conciliis. In parvis enim Conciliis, ubi suffragia clam indicantur, qui aliquanto callidior est, facile cujusque suffragii auctorem noscere, et minus attentiores multis modis eludere potest.

§. XII. In unaquaque praeterea urbe Judices a supremo ejusdem Concilio constituendi sunt, a quorum tamen sententia supremum imperii iudicium appellare liceat, praeterquam reo palam convicto, et confitenti debitori. Sed haec ulterius persequi non est opus.

§. XIII. Superest igitur, ut de urbibus, quae sui juris non sunt, loquamur. Hae si in ipsa imperii provincia vel regione conditae, et earum incolae ejusdem nationis et linguae sint, debent necessario, sicuti pagi, veluti urbium vicinarum partes censeri, ita ut earum unaquaeque sub regimine hujus aut illius urbis, quae sui juris est, esse debeat. Cujus rei ratio est, quod Patricii non a supremo hujus imperii, sed a supremo uniuscujusque urbis Concilio eligantur, qui in unaquaque urbe pro numero incolarum intra limites jurisdictionis ejusdem urbis plures paucioresve sunt (*per Art. 5. hujus Cap.*). Atque adeo necesse est, ut multitudo urbis, quae sui juris non est, ad censum multitudinis alterius, quae sui juris sit, referatur, et ab ejus directione pendeat. At urbes jure belli captae, et quae imperio accesserunt, veluti imperii Sociae habendae, et beneficio victae obligandae, vel Coloniae, quae jure Civitatis gaudeant, eo mittendae, et gens alio ducenda, vel omnino delenda est.

§. XIV. Atque haec sunt, quae ad hujus imperii fundamenta spectant. Quod autem ejus conditio

ditio melior sit, quam illius, quod nomen ab una urbe sola habet, hinc concludo, quod scilicet uniuscujusque urbis Patricii, more humanae cupidinis suum jus tam in urbe, quam in Senatu retinere, et, si fieri potest, augere studebunt; atque adeo, quantum poterunt, conabuntur multitudinem ad se trahere, et consequenter imperium beneficiis magis, quam metu agitare, suumque numerum augere. [340] Quippe quo plures numero fuerint, eo plures (*per Art. 16. hujus Cap.*) ex suo Concilio Senatores eligent, et consequenter (*per Art. eundem*) plus juris in imperio obtinebunt. Nec obstat, quod, dum unaquaeque urbs sibi consulit, reliquisque invidet, saepius inter se discordent, et tempus disputando consumant. Nam, si, dum Romani deliberant, perit Saguinthus; contra dum patrici ex solo suo affectu omnia decernunt, perit libertas communeque bonum; sunt namque humana ingenia hebetiora, quam ut omnia statim penetrare possint; sed consulendo, audiendo, et disputando acuuntur, et, dum omnia tentant media, ea, quae volunt, tandem inveniunt, quae omnes probant, et de quibus nemo antea cogitasset. Quod si quis regerat, Hollandorum imperium non diu absque Comite, vel Vicario, qui vicem Comitum suppleret, stetisse; hoc sibi responsum habeat, quod Hollandi ad obtinendam libertatem satis sibi putaverunt Comitem deferere, et imperii corpus capite obtruncare, nec de eodem reformando cogitarunt; sed omnia ejus membra, uti antea constituta fuerant, reliquerunt, ita ut Hollandiae comitatus sine Comite, veluti corpus sine capite, ipsumque imperium sine nomine manserit. Atque adeo minime mirum, quod subditi plerique ignoraverint, penes quos summa esset imperii potestas. Et quamvis hoc non esset, ii tamen, qui imperium revera tenebant, longe pauciores erant, quam ut multitudinem regere, et potentes adversarios opprimere possent. Unde factum, ut hi saepe im-

impune iis insidiari, et tandem evertere potuerint. Subita itaque ejusdem Reipublicae everfio non ex eo orta est, quod tempus in deliberationibus inutiliter consumeretur, sed ex deformi ejusdem imperii statu, et paucitate regentium.

§. XV. Est praeterea hoc Aristocraticum imperium, quod plures urbes tenent, alteri praeferendum, quia non opus est, ut in praecedenti, cavere, ne universum supremum ejus Concilium subito impetu opprimatur, quandoquidem (*per Art. 9. hujus Cap.*) eidem convocando nullum tempus, nec locus designatur. Sunt praeterea potentes cives in hoc imperio minus timendi. Nam, ubi plures urbes libertate gaudent, non sufficit ei, qui viam ad imperium affectat; urbem unam occupare, ut imperium in reliquas obtineat. Et denique in hoc imperio ^[3. 7.] libertas pluribus communis. Nam ubi una sola urbs regnat, eatenus reliquarum bono consulitur, quatenus regnanti huic urbi expedit.

CAPUT X.

§. I. Imperii utriusque Aristocratici fundamentis explicatis et ostensis, superest ut inquiremus, an aliqua causa culpabili possint dissolvi, aut in aliam formam mutari. Primaria causa, unde hujusmodi imperia dissolvuntur, illa est, quam acutissimus Florentinus Disc. 1. lib. 3. in Tit Livium observat, videlicet quod imperio, sicuti humano corpori, *quotidie aggregatur aliquid, quod quandoque indiget curatione*; atque adeo necesse esse, ait, ut aliquando aliquid accadat, quo imperium ad suum principium, quo stabiliri incepit, redigatur. Quod si intra debitum tempus non acciderit, vitia eo usque crescent, ut tolli nequeant, nisi cum ipso imperio. Atque hoc, inquit, vel casu contingere potest,

Co

potest,

potest, vel consilio, et prudentia legum, aut viri
eximiae virtutis. Nec dubitare possumus, quin
haec res maximi sit ponderis, et quod, ubi huic in-
commodo provisum non sit, non poterit imperium
sua virtute, sed sola fortuna permanere, et contra,
ubi huic malo remedium idoneum adhibitum fue-
rit, non poterit ipsum suo vitio, sed solummodo
inevitabili aliquo fato cadere, ut mox clarius doce-
bimus. Primum quod huic malo remedium occur-
rebat, hoc fuit, ut scilicet singulis lustris supremus
aliquis Dictator in mensem unum, aut duos creetur,
cui jus esset de Senatorum et cujuscunque ministri
factis cognoscendi, judicandi, et statuendi, et con-
sequenter imperium ad suum principium restituen-
di. Sed qui imperii incommoda vitare studet, re-
media adhibere debet, quae cum imperii natura
conveniant, et quae ex ipsius fundamentis deduci
queant, alias in Scyllam incidet, cupiens vitare
Charybdin. Est quidem hoc verum, quod omnes,
tam qui regunt, quam qui reguntur, metu suppli-
cii aut damni contineri debeant, ne impune, vel
cum lucro peccare liceat; sed contra certum etiam
est, quod si hic metus bonis et malis hominibus
communis fuerit, versetur necessario imperium in
summo periculo. Cum igitur Dictatoria potestas
absoluta sit, non potest non esse omnibus formida-
[3^a8] bilis, praesertim si statuto tempore, ut requi-
ritur, Dictator crearetur, quia tum unusquisque
gloriae cupidus eum honorem summo studio ambi-
ret; et certum est, quod in pace non tam virtus
quam opulentia spectatur, ita ut quo quisque super-
bior, eo facilius honores adipiscatur. Et forte hac
de causa Romani nullo constituto tempore, sed
fortuita quadam necessitate coacti Dictatorem facere
consueverant. At nihilominus tumor Dictatoris,
ut Ciceronis verba referam, bonis injucundus fuit.
Et sane, quandoquidem haec Dictatoria potestas
Regia absolute est, potest non absque magno Reip.
periculo

periculo imperium aliquando in Monarchicum mutari, tametsi in tempus, quantumvis breve, id fiat. Adde quod, si ad creandum Dictatorem nullum certum tempus designatum sit, ratio tum nulla temporis intercedentis ab uno ad alium, quam maxime servandam esse diximus, haberetur, et quod res etiam vaga admodum esset, ut facile negligeretur. Nisi itaque haec Dictatoria potestas aeterna sit et stabilis, quae servata imperii forma in unum deferri nequit, erit ea ipsa, et consequenter Reip. salus et conservatio admodum incerta.

§. II. At contra dubitare nequaquam possumus, (*per Art. 3. Cap. 6.*) quod si possit servata imperii forma Dictatoris gladius perpetuus, et malis tantummodo formidini esse, nunquam eousque vitia invalescere poterunt, ut tolli aut emendari nequeant. Ut igitur has omnes conditiones obtineamus, Syndicorum Concilium Concilio supremo subordinandum diximus, ut scilicet dictatorius ille gladius perpetuus esset, non penes personam aliquam naturalem, sed civilem, cujus membra plura sint, quam ut imperium inter se possint dividere, (*per Art. 1. et 2. praec. Cap.*) vel in scelere aliquo convenire: ad quod accedit, quod a reliquis imperii muneribus subeundis prohibeantur, quod militiae stipendia non solvant, et quod denique ejus aetatis sint, ut praesentia ac tuta, quam nova et periculosa malint. Quare imperio nullum ab iis periculum, et consequenter non bonis, sed malis tantummodo formidini esse queunt, et revera erunt. Nam, ut ad scelera peragenda debiliores, ita ad malitiam coercendam potentiores sunt. Nam praeterquam quod principiis ob stare possunt; (quia Concilium aeternum est) sunt praeterea numero satis [³⁴⁹] magno, ut sine invidiae timore potentem unum aut alterum accusare et damnare audeant; praeser-

tim quia suffragia calculis feruntur, et sententia nomine totius Concilii pronuntiatur.

§. III. At Romae plebis Tribuni perpetui etiam erant, verum impares, ut Scipionis alicujus potentiam premerent; et praeterea id, quod salutare esse judicabant, ad ipsum Senatum deferre debebant, a quo etiam saepe eludebantur, efficiendo scilicet, ut plebs ei magis faveret, quem ipsi Senatores minus timebant. Ad quod accedit, quod Tribunorum contra Patricios auctoritas plebis favore defenderetur, et quotiescunque ipsi plebem vocabant, seditionem potius movere, quam Concilium convocare viderentur. Quae sane incommoda in imperio, quod in praeced. duob. Capp. descripsimus, locum non habet.

§. IV. Verum enim vero haec Syndicorum auctoritas hoc solummodo praestare poterit, ut imperii forma servetur, atque adeo prohibere, ne leges infringantur, et ne cuiquam cum lucro peccare liceat; sed nequaquam efficere poterit, ne vitia, quae lege prohiberi nequeunt, gliscant, ut sunt illa, in quae homines otio abundantes incidunt, et ex quibus imperii ruina non raro sequitur. Homines enim in pace deposito metu paulatim ex ferocibus barbaris civiles seu humani, et ex humanis molles et inertes fiunt, nec alius alium virtute, sed fastu et luxu excellere studet; unde patrios mores fastidire, alienos induere, hoc est, servire incipiunt.

§. V. Ad haec mala vitandum multi conati sunt leges sumptuarias condere; sed frustra. Nam omnia jura, quae absque ulla alterius injuria violari possunt, ludibrio habentur, et tantum abest, ut hominum cupiditates et libidinem fraenent, quin contra easdem intendant: nam nitimur in vetitum
semper,

semper, cupimusque negata. Nec unquam hominibus otiosis ingenium deest ad eludenda jura, quae instituantur de rebus, quae absolute prohiberi nequeant, ut sunt convivia, ludi, ornatus, et alia hujusmodi, quorum tantummodo excessus malus, et ex uniuscujusque fortuna aestimandus est, ita ut lege nulla universali determinari queat.

§. VI. Concludo itaque, communia illa pacis vitia, de quibus hic loquimur, nunquam directe, sed indirecte prohibenda esse, talia scilicet imperii [350] fundamenta jaciendo, quibus fiat, ut plerique, non quidem sapienter vivere studeant, (nam hoc impossibile est,) sed ut iis ducantur affectibus, ex quibus Reip. major sit utilitas. Atque adeo huic rei maxime studendum, ut divites, si non parci, avari tamen sint. Nam non dubium est, quin, si hic avaritiae affectus, qui universalis est et constans, gloriae cupidine foveatur, plerique rei suae sine ignominia augendae summum ponant studium, quo honores adipiscantur, et summum dedecus vitent. Si itaque ad fundamenta utriusque imperii Aristocratici, quae praeced. duobus Capp. explicui, attendamus, hoc ipsum ex iisdem sequi videbimus. Numerus enim regentium in utroque adeo magnus est, ut divitum maximae parti aditus ad regimen pateat, et ad imperii honores adipiscendos. Quod si praeterea (uti diximus Art. 47. Cap. 8.) statuatur, ut Patricii, qui plus debent, quam sunt solvendo, ordine Patricio deturbentur, et qui bona sua infortunio perdiderunt, ut in integrum restituantur, non dubium est, quin omnes, quantum poterunt, conabuntur bona sua conservare. Peregrinos praeterea habitus nunquam concupiscent, nec patrios fastidient, si lege constitutur, ut Patricii, et qui honores ambiunt, singulari veste dignoscantur: de quo vide Art. 23. et 47. Cap. 8. Et praeter haec alia in quocunque imperio cum natura loci, et gentis ingenio consentanea

exco-

excogitari possunt, et in eo apprime vigilari, ut subditi magis sponte, quam lege coacti, suum officium faciant.

§. VIII. Nam imperium, quod nihil aliud prospicit, quam ut homines metu ducantur, magis sine vitis erit, quam cum virtute. Sed homines ita ducendi sunt, ut non duci, sed ex suo ingenio et libero suo decreto vivere sibi videantur; atque adeo ut solo libertatis amore, rei augendae studio, speque imperii honores adipiscendi retineantur. Caeterum imagines, triumphi, et alia virtutis incitamenta magis servitutis, quam libertatis sunt signa. Servis enim, non liberis virtutis praemia decernuntur. Fateor quidem homines his stimulis maxime incitari; sed ut haec in initio viris magnis, ita postea crescente invidia ignavis et opum magnitudine tumidis decernuntur, magna omnium bonorum indignatione. Deinde qui parentum triumphos et imagines ostentant, injuriam sibi fieri credunt, ni reliquis praeferantur. Denique, ut alia [352] taceam, hoc certum est, quod aequalitas, qua semel exuta communis libertas necessario perit, conservari nullo modo possit, simulatque alicui Viro virtute claro singulares honores jure publico decernuntur.

§. IX. His positis, videamus jam, an hujusmodi imperia culpabili aliqua causa possint destrui. Verum, si quod imperium aeternum esse potest, illud necessario erit, cujus semel recte instituta jura inviolata manent. Anima enim imperii jura sunt. His igitur servatis servatur necessario imperium. At jura invicta esse nequeunt, nisi et ratione, et communi hominum affectu defendantur, alias si scilicet solo rationis auxilio nituntur, invalidae sane sunt, facileque vincuntur. Cum itaque utriusque imperii Aristocratici jura fundamentalia cum ratione, et communi hominum affectu convenire ostenderimus; possumus ergo affirmare, si quae

quae ulla imperia, haec necessario aeterna fore, vel nulla culpabili causa, sed fato tantummodo aliquae inevitabili posse destrui.

§. X. At objici nobis adhuc potest, quod, quamvis imperii jura in praeced. ostensa ratione, et communi hominum affectu defendantur, possint nihilominus aliquando vinci. Nam nullus affectus est, qui aliquando a fortiori et contrario affectu non vincatur; timorem namque mortis a cupidine rei alienae saepe vinci videmus. Qui hostem metu terrii fugiunt, nullo alterius rei metu detineri possunt; sed sese in flumina praecipitant, vel in ignem ruunt, ut hostium ferrum fugiant. Quantumvis igitur civitas recte ordinata, et jura optime instituta sint, in maximis tamen imperii angustiis, quando omnes, ut sit, terrore quodam panico capiuntur, tum omnes id solum, quod praefens metus suadet, nulla futuri, neque legum habita ratione, probant, omnium ora in Virum victoriis clarum vertuntur, eundemque legibus solvunt, atque ipsi imperium (pessimo exemplo) continuant, totamque Rempublicam ipsius fidei committunt; quae res sane Romani imperii exitii fuit causa. Sed ut huic Objectioni respondeam, dico primo, quod in recte constituta Republica similis terror non oritur, nisi ex justa causa; atque adeo is terror et confusio ex eo orta nulli causae, quae prudentia humana vitari poterat, adscribi potest. Deinde notandum, quod in Repub. qualem in praeced. descripsimus, fieri non [352] potest, (*per Art. 9. et 25. Cap. 8.*) ut unus, aut alter virtutis fama ita excellat, ut omnium ora in se vertat. Sed necesse est, ut plures habeat aemulos, quibus plures alii faveant. Quamvis itaque ex terrore confusio aliqua in Republica oriatur, leges tamen fraudare atque aliquem contra jus ad imperium militare renunciare nemo poterit, quin statim contentio aliorum petentium oriatur, quae ut dirimatur, necesse tandem erit ad semel statuta, et ab omni;

omnibus probata jura recurrere, atque res imperii secundum leges latas ordinare. Possum igitur absolute affirmare, cum imperium, quod una sola Urbs, tum praecipue illud, quod plures Urbes teneant, aeternum esse, sive nulla interna causa posse dissolvi, aut in aliam formam mutari.

C A P U T XI.

§. I. Transeo tandem ad tertium, et omnino absolutum imperium, quod Democraticum appellamus. Hujus ab Aristocratico differentiam in hoc potissimum consistere diximus, quod in eo a sola supremi Concilii voluntate, et libera Electione pendeat, ut hic, aut ille Patricius creetur, ita ut nemo jus suffragii, et munera imperii subeundi haereditarium habeat, nemoque id jus sibi poscere jure possit, ut in hoc, de quo jam agimus, imperio fit. Nam omnes, qui ex parentibus civibus, vel qui in patrio illo solo nati, vel qui de Republica bene meriti sunt, vel ob alias causas, ob quas Lex alicui jus civis dare jubet, ii, inquam, omnes jus suffragii in supremo Concilio, muneraque imperii subeunda jure sibi poscunt; nec denegare iis licet, nisi ob crimen, aut infamiam.

§. II. Si igitur jure institutum sit, ut Seniores tantummodo, qui ad certum aetatis annum pervenerunt, vel ut soli primogeniti, simulatque per aetatem licet, vel qui certam pecuniae summam Reipublicae contribuant, jus suffragii in supremo Concilio, et imperii negotia tractandi habeant, quamvis hac ratione fieri posset, ut supremum Concilium ex paucioribus civibus componeretur, quam illud imperii Aristocratici, de quo supra egimus, erunt nihilominus hujusmodi imperia Democratica appellanda, quoniam eorum cives, qui ad regendam Rempublicam destinantur, non a supremo Concilio, ut optimi, eliguntur, sed lege ad id destinantur. Et, quamvis hac ratione hujusmodi imperia,

peria, ubi scilicet non qui optimi, sed qui forte fortuna divites, vel qui primi nati sunt, ad regimen destinantur, imperio Aristocratico cedere videntur, tamen si praxin, seu communem hominum conditionem spectemus, res eodem redibit. Nam Patriciis ii semper optimi videbuntur, qui divites, vel ipsis sanguine proximi, vel amicitia conjuncti sunt. Et sane, si cum Patriciis ita comparatum esset, ut liberi ab omni affectu, et solo studio publicae salutis ducti, collegas Patricios eligerent, nullum esset imperium cum Aristocratico comparandum. Sed rem contra omnino sese habere, satis superque ipsa experientia docuit, praesertim in Oligarchiis, ubi Patriciorum voluntas ob defectum aemulantium maxime lege soluta est. Ibi enim studio optimos a Concilio arcent Patricii, et eos sibi socios in Concilio quaerunt, qui ab eorum ore pendent, ita ut in simili imperio multo infelicius res ejus sese habeant, propterea quod Patriciorum Electio ab absoluta quorundam, libera sive omni lege soluta voluntate pendeat. Sed ad inceptum redeo.

§. III. Ex dictis in praeced. Art. patet, nos posse imperii Democratici diversa genera concipere. Sed meum institutum non est de unoquoque, sed de eo solummodo agere, in quo omnes absolute, qui solis legibus patriis tenentur, et praeterea sui juris sunt, honesteque vivunt, jus suffragii in supremo Concilio habent, muneraque imperii subeundi. Dico expresse, qui *solis legibus patriis tenentur*, ut peregrinos secludam, qui sub alterius imperio esse censentur. Addidi praeterea, quod, *praeterquam quod legibus imperii teneantur*, in reliquis sui juris sint, ut mulieres, et servos secluderem, qui in potestate virorum, et dominorum, ac etiam liberos et pupillos quamdiu sub potestate parentum et tutorum sunt. Dixi denique, *honesteque vivunt*, ut ii apprimere secluderentur, qui ob crimen, aut aliquod turpe vitae genus infames sunt.

§. IV.

§. IV. Sed forsitan rogabit aliquis, num foeminae ex natura, an ex instituto sub potestate virorum sint? Nam, si ex solo instituto id factum est, nulla ergo ratio nos coëgit foeminas a regimine secludere. Sed si ipsam experientiam consulamus, id ex earum imbecillitate oriri videbimus. Nam null[us] libi factum est, ut viri et foeminae simul regnarent, sed ubicunque terrarum viri, et foeminae reperiuntur, ibi viros regnare, et foeminas regi videmus, et hac ratione utrumque sexum concorditer vivere. Sed contra Amazonae, quas olim regnasse fama proditum est, viros in patrio solo morari non patiebantur, sed foeminas tantummodo aiebant, mares autem, quos pepererant, necabant. Quod si ex natura foeminae viris aequales essent, et animi fortitudine, et ingenio, in quo maxime humana potentia, et consequenter jus consistit, aequae pollerent, sane inter tot tamque diversas nationes quaedam reperirentur, ubi uterque sexus pariter regeret, et aliae, ubi a foeminis viri regerentur atque ita educarentur, ut ingenio minus possent: quod cum nullibi factum sit, affirmare omnino licet, foeminas ex natura non aequale cum viris habere jus; sed eas viris necessario cedere, atque adeo fieri non posse, ut uterque sexus pariter regat, et multo minus, ut viri a foeminis regantur, Quod si praeterea humanos affectus consideremus, quod scilicet viri plerumque ex solo libidinis affectu foeminas ament, et earum ingenium et sapientiam tanti aestiment, quantum ipsae pulchritudine pol-
lent, et praeterea quod viri aegerrime ferant, ut foeminae, quas amant, aliis aliquo modo faveant, et id genus alia, levi negotio videbimus, non posse absque magno pacis detrimento fieri, ut viri et foeminae pariter regant. Sed de his satis.

Reliqua desiderantur.

T R A C T A T U S

DE

I N T E L L E C T U S

E M E N D A T I O N E,

et de via, qua optime in veram rerum
Cognitionem dirigitur.

ADMONITIO

AD

LECTOREM.

Tractatus, quem de Intellectus Emendatione, etc. imperfectum hic tibi damus, Benevole Lector, jam multos ante annos ab Auctore fuit conscriptus. In animo semper habuit eum perficere. At, aliis negotiis praepeditus, et tandem morte abreptus, ad optatum finem perducere non potuit. Cum vero multa praeclara atque utilia contineat, quae Veritatis sincero indagatori non parum e re futura esse, haudquaquam dubitamus, te iis privare noluimus; et, ut etiam multa obscura, rudia adhuc et im-polita, quae in eo hinc inde occurrunt, condonare non graveris, horum ne inscius esses, admonitum te quoque esse volumus. Vale.

Postquam me Experientia docuit, omnia, quae^[327] in communi vita frequenter occurrunt, vana et futilia esse; cum viderem omnia, a quibus, et quae timebam, nihil neque boni, neque mali in se habere, nisi quatenus ab iis animus movebatur; constitui tandem inquirere, an aliquid daretur, quod verum bonum, et sui communicabile esset, et a quo solo, rejectis caeteris omnibus, animus afficeretur; imo an aliquid daretur, quo invento et acquisito, continua ac summa in aeternum fruerer laetitia. Dico, *me tandem constituiisse*: primo enim intuitu inconsultum videbatur, propter rem tunc incertam certa amittere velle. Videbam nimirum commoda, quae ex honore, ac divitiis acquiruntur, et quod ab iis quaerendis cogebar abstinere, si seriam rei alii et novae operam dare vellem: et si forte summa felicitas in iis esset sita, perspiciebam, me ea debere carere; si vero in iis non esset sita, eisque tantum darem operam, tum etiam summa carerem felicitate. Volvebam igitur animo, an forte esset possibile ad novum institutum, aut saltem ad ipsius certitudinem pervenire, licet ordo et commune vitae meae institutum non mutaretur, quod saepe frustra tentavi.

Nam

Nam quae plerumque in vita occurrunt, et apud homines, ut ex eorum operibus colligere licet, tanquam summum bonum aestimantur, ad haec tria rediguntur; divitias scilicet, honorem, atque libi-^[358] dinem. His tribus adeo distrahitur mens, ut minime possit de alio aliquo bono cogitare. Nam quod ad libidinem attinet, ea adeo suspenditur animus, ac si in aliquo bono quiesceret; quo maxime impeditur, ne de alio cogitet; sed post illius fruitionem summa sequitur tristitia, quae, si non suspendit mentem, tamen perturbat et hebetat. Honores, ac divitias prosequendo non parum etiam distrahitur mens, praesertim, ubi *) hae non nisi propter se quaeruntur, quia tum supponuntur summum esse bonum. Honore vero multo adhuc magis mens distrahitur: supponitur enim semper bonum esse per se, et tanquam finis ultimus, ad quem omnia diriguntur. Deinde in his non datur, sicut in libidine, poenitentia; sed quo plus utriusque possidetur, eo magis augetur laetitia; et consequenter magis ac magis incitatur ad utrumque augendum: si autem spe in aliquo causa frustremur, tum summa oritur tristitia. Est denique honor magno impedimento, eo quod, ut ipsum assequamur, vita necessario ad captum hominum est dirigenda, fugiendo scilicet, quod vulgo fugiunt, et quaerendo, quod vulgo quaerunt homines.

Cum itaque viderem, haec omnia adeo obflare, quo minus operam novo alicui instituto darem; imo adeo esse opposita, ut ab uno, aut altero neces-

*) Potuissent haec latius, et distinctius explicari, distinguendo scilicet divitias, quae quaeruntur vel propter se, vel propter honorem, vel propter libidinem, vel propter valetudinem, et augmentum scientiarum et artium; sed hoc ad suum locum reservatur, quia huius loci non est, haec adeo accurate inquirere.

cessario esset abstinendum, cogebar inquirere, quid mihi esset utilius; nempe, ut dixi, videbar bonum certum pro incerto amittere velle. Sed postquam aliquantulum huic rei incubueram, inveni primo, si, hisce omiſſis, ad novum institutum accingerer, me bonum sua natura incertum, ut clare ex dictis possumus colligere, omiſſurum pro incerto; non quidem sua natura, (fixum enim bonum quaerebam) sed, tantum quoad ipsius consecutionem. Assidua autem meditatione eo perveni, ut viderem, quod tum, modo posſim penitus deliberare, mala certa pro bono certo omitterem. Videbam enim me in summo versari periculo; et me cogi, remedium, [359] quamvis incertum, summis viribus quaerere; veluti aeger lethali morbo laborans, qui ubi mortem certam praevidet, ni adhibeatur remedium, illud ipsum, quamvis incertum, summis viribus cogitur quaerere, nempe in eo tota ejus spes est sita; illa autem omnia, quae vulgus sequitur, non tantum nullum conferunt remedium ad nostrum Esse conservandum; sed etiam id impediunt, et frequenter sunt causa interitus eorum, [qui ea possident, *)] et semper causa interitus eorum, qui ab iis possidentur.

Permulta enim exempla eorum, qui persecutionem ad necem usque passi sunt; propter ipsorum divitias, et etiam eorum, qui, ut opes compararent, tot periculis sese exposuerunt, ut tandem vita poenam luerent suae stultitiae. Neque eorum pauciora sunt exempla, qui, ut honorem assequerentur, aut defenderent, miserrime passi sunt. Innumeranda denique extant exempla eorum, qui prae nimia libidine mortem sibi acceleraverunt. Videbantur porro ex eo haec orta esse mala, quod tota felicitas, aut infelicitas, in hoc solo sita est; videli-

*) Haec accuratius sunt demonstranda.

videlicet, in qualitate objecti, cui adhaeremus amore. Nam propter illud, quod non amatur, nunquam orientur lites, nulla erit tristitia, si pereat, nulla invidia, si ab alio possideatur, nullus timor, nullum odium, et, ut verbo dicam, nullae commotiones animi; quae quidem omnia contingunt in amore eorum, quae perire possunt, uti haec omnia, de quibus modo locuti sumus. Sed amor erga rem aeternam et infinitam sola laetitia pascit animum, ipsaque omnis tristitiae est expers; quod valde est desiderandum, totisque viribus quaerendum. Verum non absque ratione usus sum his verbis: *modo possim serio deliberare*. Nam quamvis haec mente adeo clare perciperem, non poteram tamen ideo omnem avaritiam, libidinem, atque gloriam deponere.

Hoc unum videbam, quod, quamdiu mens circa has cogitationes versabatur, tamdiu illa averfabatur, et serio de novo cogitabat instituto; quod magno mihi fuit solatio. Nam videbam illa mala non esse talis conditionis, ut remediis nollent cedere. Et quamvis in initio haec intervalla essent [260] rara, et per admodum exiguum temporis spatium durarent, postquam tamen verum bonum magis ac magis mihi innotuit, intervalla ista frequentiora et longiora fuerunt; praesertim postquam vidi nummorum acquisitionem, aut libidinem, et gloriam tamdiu obesse, quamdiu propter se, et non tanquam media ad alia, quaeruntur; si vero tanquam media quaeruntur, modum tunc habebunt, et minime oberunt; sed contra ad finem, propter quem quaeruntur, multum conducent, ut suo loco ostendemus.

Hic tantum breviter dicam, quid per verum bonum intelligam, et simul quid sit summum bonum. Quod ut recte intelligatur, notandum est, quod

quod bonum et malum non, nisi respective, dicantur; adeo ut una eademque res possit dici bona et mala secundum diversos respectus, eodem modo ac perfectum et imperfectum. Nihil enim, in sua natura spectatum, perfectum dicetur, vel imperfectum; praesertim postquam noverimus, omnia, quae sunt, secundum aeternum ordinem et secundum certas Naturae leges fieri. Cum autem humana imbecillitas illum ordinem cogitatione sua non assequatur, et interim homo concipiat naturam aliquam humanam sua multo firmiorem, et simul nihil ob stare videat, quo minus talem naturam acquirat; incitatur ad media quaerendum, quae ipsum ad talem ducant perfectionem: et omne illud, quod potest esse medium, ut eo perveniat, vocatur verum bonum; summum autem bonum est eo pervenire, ut ille cum aliis individuis, si fieri potest, tali natura fruatur. Quenam autem illa sit natura ostendamus, suo loco, nimirum esse *) cognitionem unionis, quam mens cum tota Natura habet. Hic est itaque finis, ad quem tendo, talem scilicet Naturam acquirere, et, ut multi necum eam acquirant, conari, hoc est, de mea felicitate etiam est, operam dare, ut alii multi idem, atque ego intelligant, ut eorum intellectus et cupiditas prorsus cum meo intellectu et cupiditate convenient; utque hoc fiat, **) necesse est tantum de Natura intelligere, quantum sufficit, ad talem naturam acquirendam; [361] deinde formare talem societatem, qualis est desideranda, ut quamplurimi quam facillime, et secure eo perveniant. Porro danda est opera Morali Philosophiae, ut et Doctrinae de puerorum Educatione; et, quia Valetudo non parvum est medium ad hunc

*) Haec fusius suo loco explicantur.

**) Nota, quod hic tantum curò enumerare scientias ad nostrum scopum necessarias; licet ad earum seriem non attendam.

hunc finem assequendum, concinnanda est integra Medicina; et quia arte, multa, quae difficilia sunt, facilia redduntur, multumque temporis et commoditatis in vita ea lucrari possumus, ideo Mechanica nullo modo est contemnenda. Sed ante omnia excogitandus est modus medendi intellectus, ipsumque, quantum initio licet, expurgandi, ut feliciter res absque errore, et quam optime intelligat. Unde quisque jam poterit videre, me omnes scientias ad unum finem*) et scopum velle dirigere, scilicet, ut ad summam humanam, quam diximus, perfectionem perveniatur; et sic omne illud, quod in scientiis nihil ad finem nostrum nos promovet, tanquam inutile erit rejiciendum, hoc est, ut uno verbo dicam, omnes nostrae operationes, simul et cogitationes ad hunc sunt dirigendae finem. Sed quia, dum curamus eum consequi, et operam damus, ut intellectum in rectam viam redigamus, necesse est vivere; propterea ante omnia cogimur quasdam vivendi regulas, tanquam bonas, supponere, has scilicet:

I. Ad captum vulgi loqui, et illa omnia operari, quae nihil impediendi adferunt, quo minus nostrum scopum attingamus. Nam non parum emolumenti ab eo possumus acquirere, modo ipsius captui, quantum fieri potest, concedamus; adde, quod tali modo amicas praebebunt aures ad veritatem audiendam.

II. Deliciis in tantum frui, in quantum ad tuendam valetudinem sufficit.

III. Denique tantum nummorum, aut cujuscunque alterius rei quaerere, quantum sufficit ad vitam,

*) *Finis in scientiis est unicus, ad quem omnes sunt dirigendae.*

vitam et valetudinem sustentandam, et ad mores civitatis, qui nostrum scopum non oppugnant, imitandos.

Hicce sic positis, ad primum, quod ante omnia faciendum est, me accingam; ad emendandum scilicet intellectum, eumque aptum reddendum [302] ad res tali modo intelligendas, quo opus est, ut nostrum finem assequamur. Quod ut fiat, exigit ordo, quem naturaliter habemus, ut hic resumam omnes modos percipiendi, quos huc usque habui ad aliquid indubie affirmandum, vel negandum, quo omnium optimum eligam; et simul meas vires, et naturam, quam perficere cupio, noscere incipiam.

Si accurate attendo, possunt omnes ad quatuor potissimum reduci.

I. Est Perceptio, quam ex auditu, aut ex aliquo signo, quod vocant ad placitum, habemus.

II. Est Perceptio, quam habemus ab experientia vaga, hoc est, ab experientia, quae non determinatur ab intellectu, sed tantum ita dicitur, quia casu sic occurrit, et nullum aliud habemus experimentum, quod hoc oppugnat, et ideo tanquam inconcussum apud nos manet.

III. Est perceptio, ubi essentia rei ex alia re concluditur, sed non adaequate; quod fit, *) cum

Dd 2

vel

*) Hoc cum fit, nihil de causa intelligimus propter id, quod in effectu consideramus: quod satis apparet ex eo, quod tum causa non nisi generalissimis terminis explicetur, nempe his, Ergo datur aliquid, Ergo datur aliqua potentia etc. Vel etiam ex eo, quod ipsum negative expriment, Ergo non est hoc, vel illud etc. In secundo casu aliquid causae tribuitur, propter effectum; quod clare concipitur, ut in exemplo ostendimus; verum nihil praeter propria; non vero rei essentia particularis.

vel ab aliquo effectu causam colligimus, vel cum concluditur ab aliquo universali, quod semper aliqua proprietas concomitatur.

IV. Denique Perceptio est, ubi res percipitur per solam suam essentiam, vel per cognitionem suae proximae causae.

Quae omnia exemplis illustrabo. Ex auditu tantum scio meum natalem diem, et quod tales parentes habui, et similia; de quibus nunquam dubitavi. Per experientiam vagam scio, me moriturum: hoc enim ideo assero, quia vidi alios mei similes obiisse mortem, quamvis neque omnes per idem temporis spatium vixerint, neque ex eodem morbo obierint. Deinde per experientiam vagam etiam scio, quod oleum sit aptum alimentum ad nutriendam flammam, quodque aqua ad eam extinguenda apta sit; scio etiam, quod canis sit animal latrans, et homo animal rationale, et sic fere omnia novi, quae ad usum vitae faciunt. Ex alia vero re hoc modo concludimus: postquam clare percipimus, nos tale corpus sentire, et nullum aliud; inde, inquam, clare concludimus animam unitam *) esse corpori, quae unio est causa talis sensationis; sed **) quatenam sit illa sensatio, et unio, non

*) Ex hoc exemplo clare videre id est, quod modo notavi. Nam per illam unionem nihil intelligimus praeter sensationem ipsam, effectus scilicet, ex quo causam, de qua nihil intelligimus, concludebamus.

**) Talis conclusio, quamvis certa sit, non tamen satis tuta est, nisi maxime caventibus. Nam nisi optime caveant sibi, in errores statim incident: ubi enim res ita abstracte concipiunt, non autem per veram essentiam, statim ab imaginatione confunduntur. Nam id, quod in se unum est, multiplex esse imaginantur homines. Nam iis, quae abstracte, seorsim, et confuse concipiunt, nomina imponunt, quae ab ipsis ad alia magis familiaria significandum usurpantur; quo fit, ut haec imaginentur eodem modo, ac eas res imaginari solent, quibus primum haec nomina imposuerunt.

non absolute inde possumus intelligere. Vel postquam novi naturam visus, et simul, eum habere talem proprietatem, ut unam eandemque rem ad magnam distantiam minorem videamus, quam si eam cominus intueamur; inde concludimus Solem majorem esse, quam apparet; et alia his similia. Per solam denique rei essentiam res percipitur; quando ex eo, quod aliquid novi, scio, quid hoc sit aliquid nosse, vel ex eo, quod novi essentiam animae, scio eam corpori esse unitam. Eadem *cognitione* novimus duo et tria esse quinque, et, si dentur duae lineae uni tertiae parallelae, eas etiam inter sese parallelas, etc. Ea tamen, quae hucusque tali cognitione potui intelligere, perpauca fuerunt.

Ut autem haec omnia melius intelligantur, unico tantum utar exemplo, hoc scilicet. Dantur tres numeri: quaerit quis quartum, qui sit ad tertium, ut secundus ad primum. Dicunt hic passim mercatores, se scire, quid sit agendum, ut quartus inveniatur, quia nempe eam operationem nondum oblivioni tradiderunt, quam nudam sine demonstratione a suis magistris audiverunt; alii vero ab [364] experientia simplicium faciunt axioma universale, scilicet ubi quartus numerus per se patet, ut in his 2, 4, 3, 6. ubi experiuntur, quod ducto secundo in tertium, et producto deinde per primum divisio fiat quotiens 6; et cum vident eundem numerum produci, quem sine hac operatione novérant esse proportionalem, inde concludunt operationem esse bonam ad quartum numerum proportionalem semper inveniendum. Sed Mathematici vi demonstrationis Prop. 19. lib. 7. Euclidis sciunt, quales numeri inter se sint proportionales, scilicet ex natura proportionis, ejusque proprietate, quod nempe numerus, qui sit ex primo et quarto, aequalis sit numero, qui sit ex secundo et tertio; attamen adaequatam proportionalitatem datorum numerorum non

non vident, et si videant, non vident eam vi illius Propositionis; sed intuitive, nullam operationem facientes. Ut autem ex his optimus eligatur modus percipiendi, requiritur, ut breviter enumeremus, quae sint necessaria media, ut nostrum finem assequamur, haec scilicet:

I. Nostram naturam, quam cupimus perficere, exacte nosse, et simul tantum de rerum natura, quantum sit necesse.

II. Ut inde rerum differentias, convenientias, et oppugnantias recte colligamus.

III. Ut recte concipiatur, quid possint pati, quid non.

IV. Ut hoc conferatur cum natura et potentia hominis. Et ex istis facile apparebit summa, ad quam homo potest pervenire, perfectio.

His sic consideratis videamus, quis modus percipiendi nobis sit eligendus.

Quod ad primum attinet. Per se patet, quod ex auditu, praterquam quod sit res admodum incerta, nullam percipiamus essentiam rei, sicuti ex nostro exemplo apparet; et cum singularis existentia alicujus rei non noscatur, nisi cognita essentia; uti postea videbitur; hincclare concludimus omnem certitudinem, quam ex auditu habemus, a scientiis esse secludendam. Nam a simplici auditu, ubi non praecessit proprius intellectus, nunquam quis poterit affici.

Quod

*) Quoad secundum. Nullus etiam dicendus [365] est, quod habeat ideam illius proportionis, quam quaerit. Praeterquam quod sit res admodum incerta, et sine fine; nihil tamen unquam tali modo quis in rebus naturalibus percipiet praeter accidentia, quae nunquam clare intelliguntur, nisi praecognitis essentiis. Unde etiam et ille secludendus est.

De tertio autem aliquo modo dicendum; quod habeamus ideam rei; deinde quod etiam absque periculo erroris concludamus; sed tamen per se non erit medium, ut nostram perfectionem acquiramus.

Solus quartus modus comprehendit essentiam rei adaequatam, et absque erroris periculo; ideoque maxime erit usurpandus. Quomodo ergo sit adhibendus, ut res incognitae tali cognitione a nobis intelligantur, simulque, ut hoc quam compendiose fiat, curabimus explicare. Postquam novimus, quatenam Cognitio nobis sit necessaria, tradenda est Via et Methodus, qua res, quae sunt cognoscendae, tali cognitione cognoscamus. Quod ut fiat, venit prius considerandum, quod hic non dabitur inquisitio in infinitum; scilicet, ut inveniatur optima Methodus verum investigandi, non opus est alia Methodo, ut Methodus veri investigandi investigetur; et, ut secunda Methodus investigetur, non opus est alia tertia, et sic in infinitum: tali enim modo nunquam ad veri cognitionem, imo ad nullam cognitionem perveniretur. Hoc vero eodem modo se habet, ac se habent instrumenta corporea, ubi eodem modo liceret argumentari. Nam, ut ferrum cudatur, malleo opus est, et ut malleus habeatur,

*) Hic aliquanto prolixius agam de experientia; et Empiricorum et recentium Philosophorum procedendi Methodum examinabo.

beat, eum fieri necessum est; ad quod alio malleo, aliisque instrumentis opus est, quae etiam ut habeantur, aliis opus erit instrumentis, et sic in infinitum; et hoc modo frustra aliquis probare conaretur, homines nullam habere potestatem ferrum cudendi. Sed quemadmodum homines initio innatis instrumentis quaedam facillima, quamvis laboriose et imperfecte, facere quiverunt, iisque confectis alia difficiliora minori labore et perfectius confecerunt, [306] et sic gradatim ab operibus simplicissimis ad instrumenta, et ab instrumentis ad alia opera, et instrumenta pergendo, eo pervenerunt, ut tot, et tam difficilia parvo labore perficiant; sic etiam intellectus *) vi sua nativa facit sibi instrumenta intellectualia, quibus alias vires acquirit ad alia opera **) intellectualia, et ex iis operibus alia instrumenta, seu potestatem ulterius investigandi; et sic gradatim pergit, donec sapientiae culmen attingat. Quod autem intellectus ita sese habeat, facile erit videre, modo intelligatur, quid sit Methodus verum investigandi, et quaenam sint illa innata instrumenta, quibus tantum eget ad alia ex iis instrumenta conficienda, ut ulterius procedat. Ad quod ostendendum sic procedo.

Idea ***) vera (habemus enim ideam veram) est diversum quid a suo ideato. Nam aliud est circulus, aliud idea circuli. Idea enim circuli non est aliquid, habens peripheriam et centrum, uti circulus,

*) Per vim nativam intelligo illud, quod in nobis a causis externis [non] causatur, quodque postea in mea Philosophia explicabimus.

**) Hic vocantur opera: in mea Philosophia, quid sint, explicabitur.

***) Nota, Quod hic non tantum curabimus ostendere id, quod modo dixi, sed etiam nos huc usque recte processisse: et simul alia scitu valde necessaria,

lus, nec idea corporis est ipsum corpus: et cum sit quid diversum a suo ideato, erit etiam per se aliquid intelligibile; hoc est, idea, quoad suam essentiam formalem, potest esse objectum alterius essentiae objectivae, et rursus haec altera essentia objectiva erit etiam in se spectata quid reale et intelligibile, et sic indefinite. Petrus ex. gr. est quid reale; vera autem idea Petri est essentia Petri objectiva, et in se quid reale, et omnino diversum ab ipso Petro. Cum itaque idea Petri sit quid reale, habens suam essentiam peculiarem, erit etiam quid intelligibile, id est, objectum alterius ideae, quae idea habebit in se objective omne id, quod idea Petri habet formaliter, et rursus idea, quae est ideae Petri, habet iterum suam essentiam, quae etiam potest esse objectum alterius ideae, et sic indefinite. Quod quisque potest experiri, dum videt se scire, quid sit Petrus, et etiam scire se scire, et rursus scit se scire, quod scit, etc. Unde constat, quod, ut intelligatur essentia Petri, non sit necesse, ipsam ideam [367] Petri intelligere, et multo minus ideam ideae Petri; quod idem est, ac si dicerem, non esse opus, ut sciam, quod sciam me scire, et multo minus esse opus scire, quod sciam me scire; non magis, quam ad intelligendam essentiam trianguli, opus sit essentiam circuli *) intelligere. Sed contrarium datur in his ideis. Nam ut sciam me scire, necessario debeo prius, scire. Hinc patet, quod certitudo nihil sit praeter ipsam essentiam objectivam; id est, modus, quo sentimus essentiam formalem, est ipsa certitudo. Unde iterum patet, quod ad certitudinem veritatis nullo alio signo sit opus, quam veram habere ideam: nam,

*) Nota, quod hic non inquirimus, quomodo prima essentia abjectiva nobis innata sit. Nam id pertinet ad investigationem naturae, ubi haec fusius explicantur, et simul ostenditur, quod praeter ideam nulla datur affirmatio, neque negatio, neque ulla voluntas.

nam, uti ostendimus, non opus est, ut sciam, quod sciam me scire. Ex quibus rursus patet, neminem posse scire, quid sit summa certitudo, nisi qui habet adaequatam ideam, aut essentiam objectivam alicujus rei; nimirum, quia idem est certitudo, et essentia objectiva. Cum itaque veritas nullo egeat signo; sed sufficiat habere essentias rerum objectivas, aut, quod idem est, ideas, ut omne tollatur dubium; hinc sequitur, quod vera non est Methodus signum veritatis quaerere post acquisitionem idearum; sed quod vera Methodus est via, ut ipsa veritas, aut essentiae objectivae rerum, aut ideae (omnia illa idem significant) debito ordine*) quaerantur. Rursus Methodus necessario debet loqui de Ratiocinatione, aut de intellectione; id est, Methodus non est ipsum ratiocinari ad intelligendum causas rerum, et multo minus est ratiocinatio ad intelligendum causas rerum; sed est intelligere, quid sit vera idea, eam a cacteris perceptionibus distinguendo, ejusque naturam investigando, ut inde nostram intelligendi potentiam noscamus, et mentem ita cohibeamus, ut ad illam normam omnia intelligat, quae sunt intelligenda; tradendo, tanquam auxilia, certas regulas, et etiam faciendo, ne mens inutilibus defatigetur. Unde colligitur, Methodum nihil aliud esse, nisi cognitionem reflexivam, aut ideam ideae; [368] et quia non datur idea ideae, nisi prius detur idea; ergo Methodus non dabitur, nisi prius detur idea. Unde illa bona erit Methodus, quae ostendit, quomodo mens dirigenda sit ad datae verae ideae normam. Porro cum ratio, quae est inter duas ideas, sit eadem cum ratione, quae est inter essentias formales idearum illarum; inde sequitur, quod cognitio reflexiva, quae est ideae Entis perfectissimi, praestantior erit cognitione reflexiva caeterarum idearum; hoc est, perfectissima ea erit Methodus,

*) Quid quaerere in anima sit, explicatur in mea Philosophia.

dus, quae ad datae ideae Entis perfectissimi normam
 ostendit, quomodo mens sit dirigenda. Ex his
 facile intelligitur, quomodo mens, plura intelligen-
 do, alia simul acquirat instrumenta, quibus facilius
 pergat intelligere. Nam, ut ex dictis licet collige-
 re, debet ante omnia in nobis existere vera idea,
 tanquam innatum instrumentum, qua intellecta
 intelligatur simul differentia, quae est inter talem
 perceptionem, et caeteras omnes. Qua in re confi-
 sit una Methodi pars. Et cum per se clarum sit,
 mentem eo melius se intelligere, quo plura de na-
 tura intelligit; inde constat, hanc Methodi partem
 eo perfectiorem fore, quo mens plura intelligit,
 et tum fore perfectissimam, cum mens ad cognitio-
 nem Entis perfectissimi attendit, sive reflectit. Dein-
 de, quo plura mens novit, eo melius et suas vires,
 et ordinem Naturae intelligit: quo autem melius
 suas vires intelligit, eo facilius potest seipsam diri-
 gere, et regulas sibi proponere, et quo melius or-
 dinem Naturae intelligit, eo facilius potest se ab
 inutilibus cohibere; in quibus tota consistit Metho-
 dus, uti diximus. Adde quod idea eodem modo
 se habet objective, ac ipsius ideatum se habet reali-
 ter. Si ergo daretur aliquid in Natura, nihil com-
 mercii habens cum aliis rebus, ejus etiam si datur
 essentia objectiva, quae convenire omnino deberet
 cum formali, nihil etiam *) commercii haberet cum
 aliis ideis, id est, nihil de ipsa poterimus concludere;
 et contra, quae habent commercium cum aliis
 rebus, uti sunt omnia, quae in natura existunt, in-
 telligentur, et ipsorum etiam essentiae objectivae
 idem habebunt commercium, id est, aliae ideae ex eis
 deducuntur, quae iterum habebunt commercium [268]
 con aliis, et sic instrumenta, ad procedendum ul-
 terius, crescent. Quod conabamur demonstrare.

Porro

*) *Commercium habere cum aliis rebus est produci ab aliis, aut alia producere.*

Porro ex hoc ultimo, quod diximus, scilicet quod idea omnino cum sua essentia formali debeat convenire, patet iterum, ex eo quod, ut mens nostra omnino referat naturae exemplar, debeat omnes suas ideas producere ab ea, quae refert originem, et fontem totius naturae, ut ipsa etiam sit fons cacterarum idearum.

Hic forte aliquis mirabitur, quod nos, ubi diximus, bonam Methodum eam esse, quae ostendit, quomodo mens sit dirigenda ad datae verae ideae normam, hoc ratiocinando probemus: id quod ostendere videtur, hoc per se non esse notum. Atque adeo quaeri potest, utrum nos bene ratiocinemur? Si bene ratiocinamur, debemus incipere a data idea, et cum incipere a data idea egeat demonstratione, deberemus iterum nostrum ratiocinium probare, et tum iterum illud alterum, et sic in infinitum. Sed ad hoc respondeo: quod si quis fato quodam sic processisset, naturam investigando, scilicet ad datae verae ideae normam alias acquirendo ideas debito ordine, nunquam de sua veritate *) dubitasset, eo quod veritas, uti ostendimus, se ipsam patefacit, et etiam sponte omnia ipsi affluxissent. Sed quia hoc nunquam, aut raro contingit, ideo coactus fui illa sic ponere, ut illud, quod non possumus fato, praemeditato tamen consilio acquiramus, et simul, ut appareret, ad probandam veritatem, et bonum ratiocinium, nullis nos egere instrumentis, nisi ipsa veritate, et bono ratiocinio. Nam bonum ratiocinium bene ratiocinando comprobavi, et adhuc probare conor. Adde, quod etiam hoc modo homines assuefiant meditationibus suis internis. Ratio autem, cur in Naturae inquisitione raro contingat, ut debito ordine ea investigetur, est propter praejudicia, quorum causas postea in nostra

*) Sicut etiam hic non dubitamus de nostra veritate.

nostra Philosophia explicabimus. Deinde quia opus est magna et accurata distinctione, sicut postea ostendemus; id quod valde est laboriosum. Denique propter statum rerum humanarum, qui, ut jam ostensum est, prorsus est mutabilis. Sane adhuc aliae rationes, quas non inquirimus.

Si quis forte quaerat, cur [non] ipse statim ante ^[310] omnia veritates naturae isto ordine ostenderim: (nam veritas se ipsam patefacit)? Ei respondeo, simulque moneo, ne propter Paradoxa, quae forte passim occurrent, ea velit tanquam falsa rejicere; sed prius dignetur ordinem considerare, quo ea probemus, et tum certus evadet, nos verum assequutos fuisse, et haec fuit causa, cur haec praemiserim.

Si postea forte quis Scepticus et de ipsa prima veritate, et de omnibus, quas ad normam primae deducemus, dubius adhuc maneret, ille profecto aut contra conscientiam loquetur, aut nos fatebitur, dari homines penitus etiam animo occaecatos a nativitate, aut a praejudiciorum causa, id est, aliquo externo casu. Nam neque seipsum sentiunt; si aliquid affirmant, vel dubitant, nesciunt se dubitare, aut affirmare: dicunt se nihil scire; et hoc ipsum, quod nihil sciunt, dicunt se ignorare; neque hoc absolute dicunt: nam metuunt fateri, se existere, quamdiu nihil sciunt; adeo ut tandem debeant obmutescere, ne forte aliquid supponant, quod veritatem redoleat. Denique cum ipsis non est loquendum de scientiis: nam quod ad vitae, et societatis usum attinet, necessitas eos coegit, ut supponerent, se esse, et ut suum utile quaererent, et jurejurando multa affirmarent, et negarent. Nam, si aliquid ipsis probetur, nesciunt, an probet, aut deficiat argumentatio. Si negant, concedunt, aut opponunt; nesciunt se negare, concedere, aut op-
pone.

ponere; adeoque habendi sunt tanquam automata, quae mente omnino carent.

Resumamus jam nostrum propositum. Habuimus hucusque primo finem, ad quem omnes nostras cogitationes dirigere studemus. Cognovimus secundo, quaenam sit optima perceptio, cujus ope ad nostram perfectionem pervenire possimus. Cognovimus tertio, quaenam sit prima via, cui mens insistere debeat, ut bene incipiat; quae est, ut ad normam datae cujuscunque verae ideae pergat, certis legibus inquirere. Quod ut recte fiat, haec debet Methodus praestare: Primo veram ideam a caeteris omnibus perceptionibus distinguere, et mentem a caeteris perceptionibus cohibere. Secundo tradere regulas, ut res incognitae ad talem normam percipiantur. Tertio ordinem constituere, ne inutilibus defatigemur. Postquam hanc Methodum novimus, vidimus quarto hanc Methodum perfectissimam futuram, ubi habuerimus ideam Entis perfectissimi. Unde initio illud erit maxime observandum, ut quanto ocius ad cognitionem talis Entis perveniamus.

Incipiamus itaque a prima parte Methodi, quae est, uti diximus, distinguere, et separare ideam veram a caeteris perceptionibus, et cohibere mentem, ne fallas, fictas, et dubias cum veris confundat: quod utcumque fuscè hic explicare animus est, ut Lectores detineam in cogitatione rei adeo necessariae, et etiam, quia multi sunt, qui vel de veris dubitant ex eo, quod non attenderunt ad distinctionem, quae est inter veram perceptionem, et alias omnes. Adeo ut sint veluti homines, qui, cum vigilarent, non dubitabant se vigilare; sed postquam semel in somniis, ut saepe fit, putarunt se certo vigilare, quod postea falsum esse reperiiebant, etiam de suis vigiliis dubitarunt: [id quod] contingit, quia nunquam

distingui-

distinxerunt inter somnum, et vigiliam. Interim moneo, me hic essentiam uniuscujusque perceptionis, eamque per proximam suam causam, non expliturum; quia hoc ad Philosophiam pertinet; sed tantum traditurum id, quod Methodus postulat, id est circa quæ perceptio ficta, falsa, et dubie versetur, et quomodo ab unaquaque liberabimur. Sit itaque prima inquisitio circa ideam fictam.

Cum omnis perceptio sit vel rei, tamquam existentis consideratae, vel solius essentiae, et frequentiores fictiones contingant circa res, tamquam existentes, consideratas; ideo prius de hac loquar; scilicet ubi sola existentia fingitur, et res, quæ in tali actu fingitur, intelligitur, sive supponitur intelligi. Ex. gr. Fingo Petrum, quem novi, ire domum, eum me invisere, et *) similia. Hic quaero, circa quæ talis idea versetur? Video eam tantum versari circa possibilia; non vero circa necessaria, neque circa impossibilia. Rem impossibilem voco, cujus natura implicat contradictionem, ut ea existat: necessariam, cujus natura implicat contradictionem, ut ea non existat: possibilem, [372] cujus quidem existentia, ipsa sua natura, non implicat contradictionem, ut existat, aut non existat; sed cujus existentiae necessitas, aut impossibilitas pendet a causis nobis ignotis, quamdiu ipsius existentiam fingimus; ideoque si ipsius necessitas, aut impossibilitas, quæ a causis externis pendet, nobis esset nota, nihil etiam de ea potuissimus fingere. Unde sequitur, si detur aliquis Deus, aut omniscium quid, nihil prorsus nos posse fingere. Nam, quod ad nos attinet, postquam **) novi me existere, non possum

*) Vide ulterius id, quod de hypothesisibus notabimus, quæ a nobis clare intelliguntur; sed in eo est fictio, quod dicamus, eas tales in corporibus caelestibus existere.

**) Quia res, modo ea intelligatur, se ipsam manifestat, ideo tantum egemus exemplo sine alia demonstratione. Idemque erit.

possum fingere me existere, aut non existere; nec etiam possum fingere elephantem, qui transeat per acus foramen; nec possum, postquam *) naturam Dei novi, fingere eum existentem, aut non existentem: idem intelligendum est de Chimaera, cujus natura existere implicat. Ex quibus patet id, quod dixi, scilicet quod fictio, de qua hic loquimur, non contingit circa aeternas **) veritates. Sed antequam ulterius pergam, hic obiter notandum est, quod illa differentia, quae est inter essentiam unius rei, et essentiam alterius, ea ipsa sit inter actualitatem aut existentiam ejusdem rei, et inter actualitatem, aut existentiam alterius rei. Adeo ut si existentiam ex. gr. Adami tantum per generalem existentiam concipere velimus, idem futurum sit, ac si, ad concipiendam ipsius essentiam, ad naturam entis attendamus, ut tandem definiamus, Adamum esse ens. Itaque quo existentia generalius concipitur, eo etiam confusius concipitur, faciliusque unicuique rei potest assignari: e contra, ubi particularius concipitur, [373] clarius tum intelligitur, et difficilius alicui, nisi rei ipsi, ubi non attendimus ad naturae ordinem, assignatur. Quod notatu dignum est.

Veniunt jam hic ea considerata, quae vulgo dicuntur fingi, quamvis clare intelligamus, rem
ita

erit hujus contradictoria, quae ut appareat esse falsa, tantum opus est recenseri, uti statim apparebit, quum de fictione circa essentiam loquemur.

*) Nota, Quamvis multi dicant se dubitare, an Deus existat, illos tamen nihil praeter nomen habere, vel aliquid fingere, quod Deum vocant: id quod cum Dei natura non convenit, ut postea suo loco ostendam.

**) Statim etiam ostendam, quod nulla fictio versetur circa aeternas veritates. Per aeternam veritatem talem intelligo, quae, si est affirmativa, nunquam poterit esse negativa. Sic prima et aeterna veritas est, Deum esse, non autem est aeterna veritas, Adamum cogitare. Chimaeram non esse, est aeterna veritas, non autem, Adamum non cogitare.

ita sese non habere, uti eam fingimus. Ex. gr. quamvis sciam terram est rotundam, nihil tamen vetat, quominus alicui dicam terram medium globum esse, et tanquam medium pomum auriacum in scutella. aut solem circum terram moveri, et similia. Ad haec si attendamus, nihil videbimus, quod non cohaereat cum jam dictis, modo prius advertamus, nos aliquando potuisse errare, et jam errorum nostrorum esse conscios; deinde quod possumus fingere, aut ad minimum putare, alios homines in eodem esse errore, aut in eum, ut nos antehac, posse incidere. Hoc, inquam, fingere possumus, quamdiu nullam videmus impossibilitatem. Quando itaque alicui dico, terram non esse rotundam, etc. nihil aliud ago, quam in memoriam revoco errorem, quem forte habui, aut in quem labi potui, et postea fingo, aut puto eum, cui hoc dico, adhuc esse, aut posse labi in eundem errorem. Quod, ut dixi, fingo, quamdiu nullam video impossibilitatem, nullamque necessitatem: hanc vero si intellexissem, nihil prorsus fingere potuissem, et tantum dicendum fuisset, me aliquid operatum esse.

Supereft jam, ut ea etiam notemus, quae in Quaestionibus supponuntur; id quod passim etiam contingit circa impossibilia. Ex. gr. Quum dicimus: supponamus hanc candelam ardentem jam non ardere, aut supponamus eam ardere in aliquo spatio imaginario, sive ubi nulla dantur corpora. Quorum similia passim supponuntur, quamvis hoc ultimum clare intelligatur impossibile esse. Sed quando hoc fit, nil prorsus fingitur. Nam primo nihil aliud egi, quam quod *) in memoriam revocavi, aliam ^[3:4] candelam

*) Postea cum de fictione, quae versatur circa essentias, loquimur, clare apparebit: quod fictio nunquam aliquid novi facit. aut menti praebet; sed quod tantum ea, quae sunt in cerebro, aut in imaginatione, revocantur ad memoriam; et quod

candelam non ardentem, (aut hanc eandem concepi sine flamma) et, quod cogito de ea candela, id ipsum de hac intelligo, quamdiu ad flammam non attendo. In secundo nihil aliud sit, quam abstrahere cogitationes a corporibus circumjacentibus, ut mens se convertat ad solam candelae, in se sola spectatae, contemplationem; ut postea concludat, candelam nullam habere causam ad sui ipsius destructionem, adeo ut si nulla essent corpora circumjacentia, candela haec, ac etiam flamma manerent immutabiles, aut similia. Nulla igitur datur hic fictio; sed*) verae, ac merae assertiones.

Transeamus jam ad fictiones, quae versantur circa essentias solas, vel cum aliqua actualitate, sive existentia simul. Circa quas, hoc maxime venit considerandum: quod, quo mens minus intelligit, et tamen plura percipit, eo majorem habeat potentiam fingendi, et quo plura intelligit, eo magis illa potentia diminuitur. Eodem ex. gr. modo, quo supra vidimus, nos non posse fingere, quamdiu cogitamus, nos cogitare et non cogitare; sic etiam, postquam novimus naturam corporis, non possumus fingere muscam infinitam; sive postquam novimus naturam **) animae, non possumus fingere eam esse quadra-

confuse ad omnia simul mens attendit. Revocantur ex. gr. in memoriam loquela, et arbor: et cum mens confuse attendit sine distinctione, putat arborem loqui. Idem de existentia intelligitur, praesertim, uti diximus, cum adeo generaliter, ac ens, concipitur: quia tum facile applicatur omnibus, quae simul in memoria occurrunt. Quod notatu valde dignum est.

*) Idem etiam de hypothesebus intelligendum, quae fiunt ad certos motus explicandum, qui conveniunt cum caelorum phaenomenis, nisi quod ex iis, si motibus caelestibus applicentur, naturam caelorum concludant, quae tamen alia potest esse, praesertim cum ad explicandum tales motus multae aliae causae possint concipi.

*) Saepe contingit, hominem hanc vocem anima ad suam memoriam revocare, et simul aliquam corpoream imaginem formare. Cum vero haec duo simul repraesentantur, facile putat se imaginari.

quadratam; quamvis omnia verbis possimus effari. Sed, uti diximus, quo minus homines norunt naturam, eo facilius multa possunt fingere; veluti, arbores loqui, homines in momento mutari in lapides, in fontes, apparere in speculis spectra, nihil fieri aliquid, etiam Deos in bestias et homines mutari, ac infinita ejus generis alia.

Aliquis forte putabit, quod fictio fictionem [375] terminat; sed non intellectio; hoc est, postquam finxi aliquid, et quadam libertate volui assentiri, id sic in rerum natura existere, hoc efficit, ut postea non possimus id alio modo cogitare. Ex. gr. postquam finxi (ut cum iis loquar) naturam corporis talem, mihi que ex mea libertate persuadere volui, eam sic realiter existere, non amplius licet muscam v. g. infinitam fingere, et postquam finxi essentiam animae, eam quadrare non possum, etc. Sed hoc examinandum. Primo: vel negant, vel concedunt nos aliquid posse intelligere. Si concedunt, necessario id ipsum, quod de fictione dicunt, etiam de intellectione dicendum erit. Si vero hoc negant, videamus nos, qui scimus, nos aliquid scire, quid dicant. Hoc scilicet dicunt, animam posse sentire, et multis modis percipere non se ipsam, neque res, quae existunt; sed tantum ea, quae nec in se, nec ullibi sunt, hoc est, animam posse sola sua vi creare sensationes, aut ideas, quae non sunt rerum; adeo ut ex parte eam, tanquam Deum, considerent. Porro dicunt, nos, aut animam nostram talem habere libertatem, ut nosmet, aut se, imo suam ipsam libertatem cogat. Nam postquam ea aliquid finxit,

E e 2

et

ginari, et fingere animam corpoream: quia nomen a re ipsa non distinguit. Hic postulo, ut lectores non sint praecipites ad hoc refutandum, quod, ut spero, non facient; modo ad exempla quam accurate attendant, et simul ad ea, quae sequuntur.

et assensum ei praebeat, non potest id alio modo cogitare, aut fingere, et etiam ea fictione cogitur, ut etiam tali modo cogitentur, ut prima fictio non oppugnetur; sicut hic etiam coguntur absurda, quae hic recenseo, admittere propter suam fictionem; ad quae explodenda non defatigabimur ullis *) demonstrationibus. Sed eos in suis deliriis linquendo, curabimus, ut ex verbis, quae cum ipsis fecimus, aliquid veri ad nostram rem hauriamus, nempe hoc: Mens, cum ad rem fictam, et sua natura falsam attendit, ut eam pensitet, et intelligat, bonoque ordine ex ea deducat, quae sunt deducenda, facile falsitatem patefaciet; et si res ficta sua natura sit vera, cum mens ad eam attendit, [376] ut eam intelligat, et ex ea bono ordine incipit deducere, quae inde sequuntur, feliciter perget sine ulla interruptione, sicut vidimus, quod ex falsa fictione, modo allata, statim ad ostendendam ejus absurditatem, et alias inde deductas, praebeat se intellectus.

Nullo ergo modo timendum erit, nos aliquid fingere, si modo clare et distincte rem percipiamus: nam si forte dicamus homines in momento mutari in bestias, id valde generaliter dicitur; adeo ut nullus detur conceptus, id est, idea, sive cohaerentia subjecti et praedicati in mente: si enim daretur, simul videret medium, et causas, quo, et cur tale quid factum sit. Deinde nec ad naturam subjecti et praedicati attenditur. Porro, modo prima idea non

*) Quamvis hoc experientia videar concludere, et quis dicat id nil esse, quia deficit demonstratio; eam, si quis desiderat, sic habeat. Cum in natura nihil possit dari, quod ejus leges oppugnet; sed cum omnia secundum certas ejus leges fiant, ut certos, certis legibus, suos producant effectus irrefragabili concatenatione, hinc sequitur, quod anima, ubi rem vere concipit, perget objective eosdem effectus formare. Vide infra, ubi de idea falsa loquor.

non sit ficta, et ex ea caeterae omnes ideae deducantur paulatim praecipitantia fingendi evanescet; deinde cum idea ficta non possit esse clara, et distincta; sed solummodo confusa, et omnis confusio inde procedat, quod mens rem integram, aut ex multis compositam, tantum ex parte noscat, et notum ab ignoto non distinguat: praeterea quod ad multa, quae continentur in unaquaque re, simul attendat sine ulla distinctione, inde sequitur primo, quod, si idea sit alicujus rei simplicissimae, ea non nisi clara et distincta poterit esse. Nam res illa non ex parte; sed tota, aut nihil ejus innotescere debet. Sequitur secundo, quod si res, quae componitur ex multis, in partes omnes simplicissimas cogitatione dividatur, et ad unamquamque seorsim attendatur, omnis tum confusio evanescet. Sequitur tertio, quod fictio non possit esse simplex; sed quod fiat ex compositione diversarum idearum confusarum, quae sunt diversarum rerum atque actionum, in natura existentium; vel melius ex attentione *) simul sine assensu ad tales diversas ideas. Nam si esset simplex, esset clara et distincta, et per consequens vera. Si ex compositione idearum distinctarum, esset etiam earum com- [377] positio clara, et distincta, ac proinde vera. Ex. gr. postquam novimus naturam circuli, ac etiam naturam quadrati, jam non possum ea duo componere, et circulum facere quadratum, aut animam quadratam, et similia. Concludamus iterum breviter, et videamus, quomodo fictio nullo modo sit timenda, ut ea cum veris ideis confundatur. Nam quoad primam, de qua prius locuti sumus, ubi scilicet res
clare

*) NB. Quod fictio in se spectata non multum differat a somnio, nisi quod in somniis non offerantur causae, quae vigilantibus operisum offeruntur: ex quibus colligunt illa repraesentamina illo tempore non representari a rebus extra se constitutis. Error autem, ut statim apparebit, est vigilando somniare. et si sit admodum manifestus, delirium vocatur.

clare concipitur, vidimus, quod si ea res, quae clare concipitur, et etiam ipsius existentia sit per se aeterna veritas, nihil circa talem rem poterimus fingere; sed si existentia rei conceptae non sit aeterna veritas, tantum est curandum, ut existentia rei cum ejus essentia conferatur, et simul ad ordinem naturae attendatur. Quoad secundam fictionem, quam diximus esse simul attentionem sine assensu ad diversas ideas confusas, quae sunt diversarum rerum atque actionum, in natura existentium; vidimus etiam rem simplicissimam non posse fingi, sed intelligi, et sic etiam rem compositam, modo ad partes simplicissimas, ex quibus componitur, attendamus; imo nec ex ipsis ullas actiones, quae verae non sunt, nos posse fingere. Nam simul cogemur contemplari, quomodo, et cur tale quid fiat.

His sic intellectis, transeamus jam ad inquisitionem ideae falsae, ut videamus, circa quae versetur, et quomodo nobis possimus cavere, ne in falsas perceptiones incidamus. Quod utrumque non erit nobis jam difficile post inquisitionem ideae fictae. Nam inter ipsas nulla alia datur differentia, nisi quod haec supponat assensum, hoc est, (uti jam notavimus) quod nullae offeruntur causae, dum repraesentamina ipsi offeruntur, quibus, sicut fingens, possit colligere, ea non oriri a rebus extra se, et quod fere nihil aliud sit, quam oculis apertis, sive dum vigilamus, somniare. Versatur itaque idea falsa, vel (ut melius loquar) refertur ad existentiam rei, cujus essentia cognoscitur, sive circa essentiam, eodem modo ac idea ficta. Quae ad existentiam refertur, emendatur eodem modo, ac idea ficta. Quae ad essentiam refertur, emendatur eodem modo, ac fictio: nam si natura rei notae supponat existentiam necessariam, impossibile est, ut circa existentiam illius rei fallamur; sed si existentia rei non sit aeterna veritas, uti est ejus essentia, sed quod

quod necessitas, aut impossibilitas existendi pendeat a causis externis, tum cape omnia eodem modo, [378] quo diximus, cum de fictione sermo esset: nam eodem modo emendatur. Quod attinet ad alteram, quae ad essentias refertur, vel etiam ad actiones, tales perceptiones necessario semper sunt confusae, compositae ex diversis confusis perceptionibus rerum in natura existentium, ut cum hominibus persuadetur, in silvis, in imaginibus, in brutis, et caeteris adesse numina; dari corpora, ex quorum sola compositione fiat intellectus; cadavera ratiocinari, ambulare, loqui; Deum decipi, et similia. Sed ideae, quae sunt clarae et distinctae, nunquam possunt esse falsae: Nam ideae rerum, quae clare et distincte concipiuntur, sunt vel simplicissimae, vel compositae ex ideis simplicissimis, id est, a simplicissimis ideis deductae. Quod vero idea simplicissima non queat esse falsa, poterit unusquisque videre, modo sciat, quid sit verum, sive intellectus, et simul quid falsum.

Nam, quod id spectat, quod formam veri constituit, certum est, cogitationem veram a falsa non tantum per denominationem extrinsecam, sed maxime per intrinsecam distingui. Nam si quis faber ordine concepit fabricam aliquam, quamvis talis fabrica nunquam exstiterit, nec etiam unquam exsistura sit, ejus nihilominus cogitatio vera est, et cogitatio eadem est, sive fabrica exsistat, sive minus; et contra si aliquis dicit, Petrum ex. gr. existere, nec tamen scit, Petrum existere, illa cogitatio respectu illius falsa est, vel, si mavis, non est vera; quamvis Petrus revera exsistat. Nec haec enunciatio, Petrus exsistit, vera est, nisi respectu illius, qui certo scit, Petrum existere. Unde sequitur in ideis dari aliquid reale, per quod verae a falsis distinguuntur; quod quidem jam investigandum erit, ut optimam veritatis normam habeamus, (ex data enim

enim verae ideae norma nos nostras cogitationes debere determinare diximus, methodumque cognitionem esse reflexivam.) et proprietates intellectus noscamus; nec dicendum hanc differentiam ex eo oriri, quod cogitatio vera est res cognoscere per primas suas causas, in quo quidem a falsa valde differret, prout eandem supra explicui. Cogitatio enim vera etiam dicitur, quae essentiam alicujus principii objective involvit, quod causam non habet, et per se, et in se cognoscitur. Quare forma verae cogitationis in eadem ipsa cogitatione sine [376] relatione ad alias debet esse sita; nec objectum tanquam causam agnoscit, sed ab ipsa intellectus potentia, et natura pendere debet. Nam si supponamus, intellectum ens aliquod novum percepisse, quod nunquam existit, sicut aliqui Dei intellectum concipiunt, antequam res crearet, (quae sane perceptio a nullo objecto oriri potuit) et ex tali perceptione alias legitime deduceret, omnes illae cogitationes verae essent, et a nullo objecto externo determinatae; sed a sola intellectus potentia, et natura dependerent. Quare id, quod formam verae cogitationis constituit, in ipsa eadem cogitatione est quaerendum, et ab intellectus natura deducendum. Hoc igitur ut investigetur, ideam aliquam veram ob oculos ponamus, cujus objectum maxime certo scimus a vi nostra cogitandi pendere, nec objectum aliquod in natura habere: in tali enim idea, ut ex jam dictis patet, facilius id, quod volumus, investigare poterimus. Ex. gr. ad formandum conceptum globi fingo ad libitum causam, nempe semicirculum circa centrum rotari, et ex rotatione globum quasi oriri. Haec sane idea vera est, et quamvis sciamus nullum in natura globum sic unquam ortum fuisse, est haec tamen vera perceptio, et facillimus modus formandi globi conceptum. Jam notandum, hanc perceptionem affirmare semicirculum rotari, quae assertio falsa esset, si non esset
juncta

juncta conceptui globi, vel causae talem motum determinantis, sive absolute, si haec affirmatio nuda esset. Nam tum mens tantum tenderet ad affirmandum solum semicirculi motum, qui nec in semicirculi conceptu continetur, nec ex conceptu causae motum determinantis oritur. Quare falsitas in hoc solo consistit, quod aliquid de aliqua re affirmetur, quod in ipsius, quem formavimus conceptu, non continetur, ut motus, vel quies de semicirculo. Unde sequitur simplices cogitationes non posse non esse veras, ut simplex semicirculi, motus, quantitatis, etc. idea. Quicquid hae affirmationis continent, earum adaequat conceptum, nec ultra se extendit; quare nobis licet ad libitum sine ullo erroris scrupulo ideas simplices fornare. Superest igitur tantum quaerere, quae potentia mens nostra eas formare possit, et quousque ea potentia se extendat: hoc enim invento facile videbimus summam, ad quam possumus pervenire, cognitionem. Certum enim est, hanc ejus ^[380] potentiam se non extendere in infinitum. Nam cum aliquid de aliqua re affirmamus, quod in conceptu, quem de ea formamus, non continetur, id defectum nostrae perceptionis indicat, sive quod mutilatas quasi et truncatas habemus cogitationes, sive ideas. Motum enim semicirculi falsum esse vidimus, ubi nudus in mente est, eum ipsum autem verum, si conceptui globi jungatur, vel conceptui alicujus causae talem motum determinantis. Quod si de natura entis cogitantis sit, uti prima fronte videtur, cogitationes veras sive adaequatas formare, certum est, ideas inadaequatas ex eo tantum in nobis oriri, quod pars sumus alicujus entis cogitantis, cujus quaedam cogitationes ex toto, quaedam ex parte tantum nostram mentem constituunt.

Sed quod adhuc venit considerandum, et quod circa fictionem non fuit operae, pretium notare, et
nbi

ubi maxima datur deceptio, est, quando contingit, ut quaedam, quae in imaginatione offeruntur, sint etiam in intellectu, hoc est, quod clare et distincte concipiantur, quod tum, quamdiu distinctum a confuso non distinguitur, certitudo, hoc est, idea vera cum non distinctis commiscetur. Ex. gr. quidam Stoicorum forte audiverunt nomen animae, et etiam quod sit immortalis, quae tantum confuse imaginabantur; imaginabantur etiam, et simul intelligebant corpora subtilissima caetera omnia penetrare, et a nullis penetrari. Cum haec omnia simul imaginabantur, concomitante certitudine hujus axiomatis, statim certi reddebantur, mentem esse subtilissima illa corpora, et subtilissima illa corpora non dividi, etc. Sed ab hoc etiam liberamur, dum conamur ad normam datae verae ideae omnes nostras perceptiones examinare. Cavendum, uti initio diximus, ab iis, quas ex auditu, aut ab experientia vaga habemus. Adde quod talis deceptio ex eo oritur, quod res nimis abstracte concipiunt: nam per se satis clarum est, me illud, quod in suo vero objecto concipio, alteri non posse applicare. Oritur denique etiam ex eo, quod prima elementa totius naturae non intelligunt; unde sine ordine procedendo, et naturam cum abstractis, quamvis sint vera axiomata, confundendo, se ipsos confundunt, ordinemque naturae pervertunt. Nobis autem, si quam [38x] minime abstracte procedamus, et a primis elementis, hoc est, a fonte, et origine naturae, quam primum fieri potest, incipiamus, nullo modo talis deceptio erit metuenda. Quod autem attinet ad cognitionem originis naturae, minime est timendum, ne eam cum abstractis confundamus: nam cum aliquid abstracte concipitur, uti sunt omnia universalia, semper latius comprehenduntur in intellectu, quam revera in natura existere possunt eorum particularia. Deinde cum in natura dentur multa, quorum differentia adeo est exigua, ut fere in-

intellectum effugiat, tum facile (si abstracte concipiantur) potest contingere, ut confundantur; at cum origo naturae, ut postea videbimus, nec abstracte, sive universaliter concipi possit, nec latius possit extendi in intellectu, quam revera est, nec ullam habeat similitudinem cum mutabilibus, nulla circa ejus ideam metuenda est confusio, modo normam veritatis (quam jam ostendimus) habeamus. Est nimirum hoc ens, unicum, *) infinitum; hoc est, est omne **) esse, et praeter quod nullum datur esse.

Hucusque de idea falsa, superest, ut de idea dubia inquiramus, hoc est, ut inquiramus, quaeenam sint ea, quae nos possunt in dubium pertrahere, et simul quomodo dubitatio tollatur. Loquor de vera dubitatione in mente, et non de ea, quam passim videmus contingere, ubi scilicet verbis, quamvis animus non dubitet, dicit quis se dubitare: non est enim Methodi hoc emendare, sed potius pertinet ad inquisitionem pertinaciae, et ejus emendationem. Dubitatio itaque in anima nulla datur per rem ipsam, de qua dubitatur, hoc est, si tantum unica sit idea in anima, sive ea sit vera, sive falsa, nulla dabitur dubitatio, neque etiam certitudo: sed tantum talis sensatio. Est enim in se nihil aliud nisi talis sensatio; sed dabitur per aliam ideam, quae non adeo clara ac distincta est, ut possimus ex ea aliquid certi circa rem, de qua dubitatur, concludere; hoc est, idea, quae nos in ^[382] dubium conjicit, non est clara et distincta. Ex. gr. si quis nunquam cogitaverit de sensuum fallacia, sive

expe-

*) Haec non sunt attributa Dei, quae ostendunt ipsius essentiam, ut in Philosophia ostendam.

**) Hoc supra jam demonstratum est. Si enim tale ens non existeret, nunquam posset produci; adeoque mens plus posset intelligere, quam natura praestare, quod supra falsum esse constitit.

experientia, five quomodocunque sit, nunquam dubitabit, an sol major, aut minor sit, quam apparet. Inde Rustici passim mirantur, cum audiunt solem multo majorem esse, quam globum terrae, sed *) cogitando de fallacia sensuum oritur dubitatio, et si quis post dubitationem acquisiverit veram cognitionem sensuum, et quomodo per eorum instrumenta res ad distantiam repraesententur, tum dubitatio iterum tollitur. Unde sequitur, nos non posse veras ideas in dubium vocare ex eo, quod forte aliquis Deus deceptor exiliat, qui vel in maxime certis nos fallit, nisi quamdiu nullam habemus elaram et distinctam ideam, hoc est, si attendamus ad cognitionem, quam de origine omnium rerum habemus, et nihil inveniamus, quod nos doceat, eum non esse deceptorem eadem illa cognitione, qua, cum attendimus ad naturam trianguli, invenimus ejus tres angulos aequales esse duobus rectis; sed si talem cognitionem Dei habemus, qualem habemus trianguli, tum omnis dubitatio tollitur. Et eodem modo, quo possumus pervenire ad talem cognitionem trianguli, quamvis non certo sciamus, an aliquis summus deceptor nos fallat, eodem etiam modo possumus pervenire ad talem Dei cognitionem, quamvis non certo sciamus, an detur quis summus deceptor, et, modo eam habeamus, sufficiet ad tollendam, uti dixi, omnem dubitationem, quam de ideis clavis et distinctis habere possumus. Porro si quis recte procedat investigando, quae prius sunt investiganda, nulla interrupta concatenatione rerum, et sciat, quomodo quaestiones sint determinandae, antequam ad earum cognitionem accingamur, nunquam nisi certissimas ideas, id est, claras et distinctas habebit. Nam dubitatio nihil aliud est, quam suspensio animi circa aliquam affirmationem,

*) Id est, scit sensus aliquando se decepisse; sed hoc tantum confuse scit: nam nescit quomodo sensus fallant.

nem, aut negationem, quam affirmaret, aut negaret, nisi occurreret aliquid, quo ignoto cognitio ejus rei debet esse imperfecta. Unde colligitur, quod dubitatio semper oritur ex eo, quod res absque ordine investigentur.

Haec sunt, quae promisi tradere in hac prima parte Methodi. Sed ut nihil omittam [383] eorum, quae ad cognitionem intellectus, et ejus vires possunt conducere, tradam etiam pauca de memoria, et oblivione; ubi hoc maxime venit considerandum, quod memoria corroboretur ope intellectus, et etiam absque ope intellectus. Nam quoad primum, quo res magis est intelligibilis, eo facilius retinetur, et contra, quo minus, eo facilius eam obliviscimur. Ex. gr. si tradam alicui copiam verborum solutorum, ea multo difficilius retinebit, quam si eadem verba in forma narrationis tradam. Corroboratur etiam absque ope intellectus, scilicet a vi, qua imaginatio, aut sensus, quem vocant communem, afficitur ab aliqua re singulari corporea. Dico *singularem*: imaginatio enim tantum a singularibus afficitur. Nam si quis legerit ex. gr. unam tantum Fabulam amatoriam, eam optime retinebit, quamdiu non legerit plures alias ejus generis, quia tum sola viget in imaginatione; sed si plures sint ejusdem generis, simul omnes imaginamur, et facile confunduntur. Dico etiam *corpoream*: nam a solis corporibus afficitur imaginatio. Cum itaque memoria ab intellectu corroboretur, et etiam sine intellectu, inde concluditur, eam quid diversum esse ab intellectu, et circa intellectum in se spectatum nullam dari memoriam, neque oblivionem. Quid ergo erit memoria? Nihil aliud, quam sensatio impressionum cerebri, simul cum cogitatione ad determinatam durationem.

nem *) sensationis; quod etiam ostendit reminiscencia. Nam ibi anima cogitat de illa sensatione; sed non sub continua duratione; et sic idea istius sensationis non est ipsa duratio sensationis, id est, ipsa memoria. An vero ideae ipsae aliquam patiantur corruptionem, videbimus in Philosophia. Et si hoc alicui valde absurdum videatur, sufficiet ad nostrum propositum, ut cogitet, quod, quo res est singularior, eo facilius retineatur, sicut ex exemplo Comœdiae modo allato patet. Porro quo res intelligibilior, eo etiam facilius retinetur. Unde maxime singularem, et tantummodo intelligibilem non poterimus non retinere.

Sic itaque distinximus inter ideam veram, et caeteras perceptiones, ostendimusque, quod ideae fictae, falsae, et caeterae habeant suam originem ab imaginatione, hoc est, a quibusdam sensationibus fortuitis, (ut sic loquar) atque solutis, quae non oriuntur ab ipsa mentis potentia; sed a causis externis, prout corpus, sive somniando, sive vigilando varios accipit motus. Vel si placet, hic per imaginationem; quicquid velis, cape, modo sit quid diversum ab intellectu, et unde anima habeat rationem patientis; perinde enim est quicquid capias, postquam novimus eandem quid vagum esse, et a quo anima patitur, et simul etiam novimus, quomodo ope intellectus ab eadem liberamur. Quare etiam nemo miretur, me hic nondum probare, dari corpus et alia necessaria, et tamen loqui de imaginatione, de corpore, et ejus constitutione. Nempe, ut

*) Si verò duratio sit indeterminata, memoria ejus rei est imperfecta, quod quisque etiam videtur a natura didicisse. Saepo enim, ut alicui melius credamus in eo, quod dicit, rogamus, quando, et ubi id contigerit. Quamvis etiam ideae ipsae suam habeant durationem in mente, tamen cum assueti sumus durationem determinare ope alicujus mensurae motus, quod etiam ope imaginationis fit, ideo nullam adhuc memoriam observamus, quae sit purae mentis.

ut dixi, est perinde quid capiam, postquam novi, esse quid vagum, etc.

At ideam veram simplicem esse ostendimus, aut ex simplicibus compositam, et quae ostendit, quomodo, et cur aliquid sit, aut factum sit, et quod ipsius effectus objectivi in anima procedunt ad rationem formalitatis ipsius objecti; id, quod idem est, ac veteres dixerunt, nempe veram scientiam procedere a causa ad effectus; nisi quod nunquam, quod sciam, conceperunt, uti nos hic, animam secundum certas leges agentem, et quasi aliquod automatum spirituale. Unde, quantum in initio licuit, acquisivimus notitiam nostri intellectus, et talem normam verae ideae, ut jam non vereamur, ne verum cum falsis, aut fictis confundamus; nec etiam mirabimur, cur quaedam intelligamus, quae nullo modo sub imaginationem cadunt, et alia sint in imaginatione, quae prorsus oppugnant intellectum; alia denique cum intellectu convenient. Quandoquidem novimus operationes illas, a quibus imaginationes producuntur, fieri secundum alias leges, prorsus diversas a legibus intellectus, et animam circa imaginationem tantum habere rationem patientis. Ex quo etiam constat, quam facile ii in magnos errores possunt delabi, qui non accurate [385] distinxerunt inter imaginationem, et intellectionem. In his ex. gr. quod extensio debeat esse in loco, debeat esse finita, cujus partes ab invicem distinguuntur realiter, quod sit primum et unicum fundamentum omnium rerum, et uno tempore majus spatium occupet, quam alio, multaque ejusmodi alia, quae omnia prorsus oppugnant veritatem, ut suo loco offendemus.

Deinde cum verba sint pars imaginationis, hoc est, quod, prout vage ex aliqua dispositione corporis componuntur in memoria, multos conceptus finga-

lingamus, ideo non dubitandum, quin etiam verba aequae, ac imaginatio, possint esse causa multorum magnorumque errorum, nisi magnopere ab ipsis caveamus. Adde quod sint constituta ad libitum, et ad captum vulgi; adeo ut non sint nisi signa rerum, prout sunt in imaginatione, non autem prout sunt in intellectu; quod clare patet ex eo, quod omnibus iis, quae tantum sunt in intellectu, et non in imaginatione, nomina imposuerunt saepe negativa, uti sunt, incorporeum, infinitum, etc. et etiam multa, quae sunt revera affirmativa, negative exprimunt, et contra, uti sunt increatum, independens, infinitum, immortale, etc. quia nimirum horum contraria multo facilius imaginamur; ideoque prius primis hominibus occurrerunt, et nomina positiva usurparunt. Multa affirmamus et negamus, quia natura verborum id affirmare, et negare patitur, non vero rerum natura; adeoque hac ignorata facile aliquid falsum pro vero sumeremus.

Vitemus praeterea aliam magnam causam confusionis, et quae facit, quo minus intellectus ad se reflectat: nempe; cum non distinguimus inter imaginationem, et intellectionem, putamus ea, quae facilius imaginamur, nobis esse clariora, et id, quod imaginamur, putamus intelligere. Unde, quae sunt postponenda, anteponimus, et sic verus ordo progrediendi pervertitur, nec aliquid legitime concluditur.

*) Porro, ut tandem ad secundam partem huius Methodi perveniamus, proponam primo nostrum
sco-

*) Praecipua huius partis Regula est, ut ex prima parte sequitur, recensere omnes ideas, quas ex puro intellectu in nobis invenimus, ut eae ab iis, quas imaginamur, distinguantur; quod ex proprietatibus uniuscujusque, nempe imaginationis et intellectionis, erit eliciendum.

scopum in hac Methodo, ac deinde media, ut [380] eum attingamus. Scopus itaque est olaras et distinctas habere ideas, tales videlicet, quae ex pura mente, et non ex fortuitis motibus corporis factae sint. Deinde, omnes ideae ad unam ut redigantur, conabimur eas tali modo concatenare, et ordinare, ut mens nostra, quoad ejus fieri potest, referat obiective formalitatem naturae, quoad totam, et quoad ejus partes.

Quoad primum, ut jam tradidimus, requiritur ad nostrum ultimum finem, ut res concipiatur vel per solam suam essentiam, vel per proximam suam causam. Scilicet si res sit in se, sive ut vulgo dicitur, causa sui, tum per solam suam essentiam debet intelligi; si vero res non sit in se, sed requirat causam, ut existat, tum per proximam suam causam debet intelligi: nam revera *) cognitio effectus nihil aliud est, quam perfectiorem causae cognitionem acquirere. Unde nunquam nobis licebit, quamdiu de Inquisitione rerum agimus, ex abstractis aliquid concludere, et magnopere cavebimus, ne misceamus ea, quae tantum sunt in intellectu, cum iis, quae sunt in re. Sed optima conclusio erit de promenda ab essentia aliqua particulari affirmativa, sive a vera et legitima definitione. Nam ab axiomatis solis universalibus non potest intellectus ad singularia descendere, quandoquidem axiomata ad infinita se extendunt, nec intellectum magis ad unum, quam ad aliud singulare contemplandum, determinant. Quare recta inveniendi via est ex data aliqua definitione cogitationes formare: quod eo felicius et facilius procedet, quo rem aliquam melius

*) Nota, quod hinc appareat, nihil nos de Natura posse intelligere, quin simul cognitionem primae causae, sive Dei amplius reddamus.

melius definiverimus. Quare cardo totius hujus secundae Methodi partis in hoc solo versatur, nempe in conditionibus bonae definitionis cognoscendis, et deinde in modo eas inveniendi. Primo itaque de conditionibus definitionis agam.

Definitio ut dicatur perfecta, debet intimam essentiam rei explicare, et cavere, ne ejus loco propria quaedam usurpemus; ad quod explicandum, ut alia exempla omittam, ne videar aliorum errores velle detegere, adferam tantum exemplum aliqujus rei abstractae, quae perinde est, quomodo-cunque definiatur, circuli scilicet: quod si definiatur, esse figuram aliquam, cujus lineae, a centro ad circumferentiam ductae, sunt aequales, nemo non videt talem definitionem minime explicare essentiam circuli; sed tantum ejus aliquam proprietatem. Et quamvis, ut dixi, circa figuras, et caetera entia rationis hoc parum referat; multum tamen refert circa entia Physica, et realia: nimirum, quia proprietates rerum non intelliguntur, quamdiu earum essentiae ignorantur; si autem has praetermittimus, necessario concatenationem intellectus, quae naturae concatenationem referre debet, pervertemus, et a nostro scopo prorsus aberrabimus. Ut itaque hoc vitio liberemur, erunt haec observanda in Definitione.

I. Si res sit creata, definitio debet, uti diximus, comprehendere causam proximam. Ex. gr. Circulus secundum hanc legem sic esset definiendus: eum esse figuram, quae describitur a linea quacunque, cujus alia extremitas est fixa, alia mobilis, quae definitio clare comprehendit causam proximam.

II. Talis requiritur conceptus rei, sive definitio, ut omnes proprietates rei, dum sola, non
autem

autem cum aliis conjuncta, spectatur, ex ea concludi possint, uti in hac definitione circuli videre est. Nam ex ea clare concluditur omnes lineas a centro ad circumferentiam ductas aequales esse; quodque hoc sit necessarium requisitum definitionis, adeo per se est attendenti manifestum, ut non videatur operae pretium in ipsius demonstratione morari, nec etiam ostendere ex hoc secundo requisito omnem definitionem debere esse affirmativam. Loquor de affirmatione intellectiva, parum curando verbalem, quae propter verborum penuriam poterit fortasse aliquando negative exprimi, quamvis affirmative intelligatur.

Definitionis vero rei increatae haec sunt requisita.

I. Ut omnem causam secludat, hoc est, objectum nullo alio praeter suum Esse egeat ad sui explicationem.

II. Ut data ejus rei definitione nullus maneat locus Quaestioni, An sit?

III. Ut nulla, quoad mentem, habeat substantiva, quae possint adjectivari, hoc est, ne per aliqua abstracta explicetur.

IV. Et ultimo (quamvis hoc notare non sit valde necessarium) requiritur, ut ab ejus definitione omnes ejus proprietates concludantur. Quae etiam omnia attendenti accurate fiunt manifesta.

Dixi etiam, quod optima conclusio erit depro-menda ab essentia aliqua particulari affirmativa. Quo enim specialior est idea, eo distinctior, ac proinde clarior est. Unde cognitio particularium quam maxime nobis quaerenda est.

Quoad ordinem vero, et ut omnes nostrae perceptiones ordinentur, et uniantur, requiritur, uti, quamprimum fieri potest, et ratio postulat, inquiramus, an detur quoddam ens, et simul quale, quod sit omnium rerum causa, ut ejus essentia objectiva sit etiam causa omniumstrarum idearum; et tum mens nostra, uti diximus, quam maxime referet Naturam. Nam et ipsius essentiam, et ordinem, et unionem habebit objective. Unde possumus videre, apprime nobis esse necessarium, ut semper a rebus physicis, sive ab entibus realibus omnes nostras ideas deducamus, progrediendo, quoad ejus fieri potest, secundum seriem causarum ab uno ente reali ad aliud ens reale, et ita quidem, ut ad abstracta, et universalia non transeamus, sive ut ab iis aliquid reale non concludamus, sive ut ea ab aliquo reali non concludantur. Utrumque enim verum progressum intellectus interruptit. Sed notandum, me hic per seriem causarum, et realium entium non intelligere seriem rerum singularium mutabilium; sed tantummodo seriem rerum fixarum aeternarumque. Seriem enim rerum singularium mutabilium impossibile foret humanae imbecillitati assequi, cum propter earum omnem numerum superantem multitudinem, tum propter infinitas circumstantias in una et eadem re, quarum unaquaeque potest esse causa, ut res existat, aut non existat. Quandoquidem earum existentia nullam habet connexionem cum earundem essentia, sive (ut jam diximus) non est aeterna veritas. Verum enimvero neque etiam opus est, ut earum seriem intelligamus: siquidem rerum singularium mutabilium essentiae non sunt depromendae ab earum serie, sive ordine existendi; cum hic nihil aliud nobis praebeat praeter denominationes extrinsecas, relationes, aut ad summum circumstantias; quae omnia longe absunt ab intima essentia rerum. Haec vero tantum est petenda a fixis, atque aeternis

nis rebus, et simul a legibus in iis rebus, tanquam [389] in suis veris codicibus, inscriptis, secundum quas omnia singularia et fiunt, et ordinantur; imo haec mutabilia singularia adeo intime, atque essentialiter (ut sic dicam) ab iis fixis pendent, ut sine iis nec esse, nec concipi possint. Unde haec fixa, et aeternæ, quamvis sint singularia, tamen ob eorum ubique praesentiam ac latissimam potentiam erunt nobis, tanquam universalia, sive genera definitionum rerum singularium mutabilium, et causae proximae omnium rerum.

Sed, cum hoc ita sit, non parum difficultatis videtur subesse, ut ad horum singularium cognitionem pervenire possimus: nam omnia simul concipere res est longe supra humani intellectus vires. Ordo autem, ut unum ante aliud intelligatur, uti diximus, non est petendus ab eorum existendi serie, neque etiam a rebus aeternis. Ibi enim omnia haec sunt simul natura. Unde alia auxilia necessario sunt quaerenda praeter illa, quibus utimur ad res aeternas, earumque leges intelligendum; attamen non est hujus loci ea tradere, neque etiam opus est, nisi postquam rerum aeternarum, earumque infallibilium legum sufficientem acquisiverimus cognitionem, sensuumque nostrorum natura nobis innotuerit.

Antequam ad rerum singularium cognitionem accingamur, tempus erit, ut ea auxilia tradamus, quae omnia eo tendent, ut nostris sensibus sciamus uti, et experimenta certis legibus, et ordine facere, quae sufficient ad rem, quae inquiritur, determinandam, ut tandem ex iis concludamus, secundum quasnam rerum aeternarum leges facta sit, et intima ejus natura nobis innotescat, ut suo loco ostendam. Hic, ut ad propositum revertar, tantum enitar, tradere, quae videntur necessaria

faria, ut ad cognitionem rerum aeternarum pervenire possimus, earumque definitiones formemus conditionibus supra traditis.

Quod ut fiat, revocandum in memoriam id, quod supra diximus, nempe quod, ubi mens ad aliquam cogitationem attendit, ut ipsam perpendat, bonoque ordine ex ea deducat, quae legitime sunt deducenda, si ea falsa fuerit, falsitatem detegit; si autem vera, tum feliciter perget sine ulla interruptione res veras inde deducere; hoc, inquam, ad [390] nostram rem requiritur. Nam ex nullo fundamento cogitationes nostrae terminari queunt. Si igitur rem omnium primam investigare velimus, necesse est dari aliquod fundamentum, quod nostras cogitationes eo dirigat. Deinde quia methodus est ipsa cognitio reflexiva, hoc fundamentum, quod nostras cogitationes dirigere debet, nullum aliud potest esse, quam cognitio ejus, quod formam veritatis constituit, et cognitio intellectus, ejusque proprietatum, et virium: hac enim acquisita fundamentum habebimus, a quo nostras cogitationes deducemus, et viam, qua intellectus, prout ejus fert capacitas, pervenire poterit ad rerum aeternarum cognitionem, habita nimirum ratione virium intellectus.

Quod si vero ad naturam cogitationis pertineat veras formare ideas, ut in prima parte ostensum, hic jam inquirendum, quid per vires et potentiam intellectus intelligamus. Quoniam vero praecipua nostrae Methodi pars est, vires intellectus ejusque naturam optime intelligere, cogimur necessario (per ea, quae in hac secunda parte Methodi tradidi) haec deducere ex ipsa cogitationis et intellectus definitione. Sed huc usque nullas regulas inveniendi definitiones habuimus, et quia eas tradere non possumus, nisi cognita natura, sive definitione intellectus, ejusque potentia, hinc sequitur, quod vel definitio intellectus per se debet esse clara, vel nihil in-

intelligere possumus. Illa tamen per se absolute clara non est; attamen quia ejus proprietates, ut omnia, quae ex intellectu habemus, clare et distincte percipi nequeunt, nisi cognita earum natura: ergo definitio intellectus per se innotescet, si ad ejus proprietates, quas clare et distincte intelligimus, attendamus. Intellectus igitur proprietates hic enumeremus, easque perpendamus, deque nostris innatis *) instrumentis agere incipiamus.

Intellectus proprietates, quas praecipue notavi, et clare intelligo, hae sunt.

I. Quod certitudinem involvat, hoc est, quod sciri res ita esse formaliter, ut in ipso objective continentur.

II. Quod quaedam percipiat, sive quasdam format ideas absolute, quasdam ex aliis. Nempe quantitatis ideam format absolute, nec ad alias attendit cogitationes; motus vero ideas non, nisi attendendo ad ideam quantitatis.

III. Quas absolute format, infinitatem expriment; at determinatas ex aliis format. Ideam enim quantitatis, si eam per causam percipit, tum quantitatem determinat, ut cum ex motu alicujus plani corpus, ex motu lineae vero planum, ex motu denique puncti lineam oriri percipit; quae quidem perceptiones non inserviunt ad intelligendam, sed tantum ad determinandam quantitatem. Quod inde apparet, quia eas quasi ex motu oriri concipimus, cum tamen motus non percipiatur, nisi percepta quantitate, et motum etiam ad formandam lineam in infinitum continuare possumus, quod minime possemus facere, si non haberemus ideam infinitae quantitatis.

IV. Ideas positivas prius format, quam negativas.

V. Res non tam sub duratione, quam sub quadam specie aeternitatis percipit, et numero infinito; vel potius ad res percipiendas, nec ad numerum, nec ad durationem attendit: cum autem res imagi-

na-

*) Vide supra pag. 365. 366. et seqq.

natur, eas sub certo numero, determinata duratione, et quantitate percipit.

VI. Ideae, quas claras et distinctas formamus, ita ex sola necessitate nostrae naturae sequi videntur, ut absolute a sola nostra potentia pendere videantur; confusae autem contra. Nobis enim invitis saepe formantur.

VII. Ideas rerum, quas intellectus ex aliis format, multis modis mens determinare potest: ut ad determinandum ex. gr. planum ellipseos, fingit stylum chordae adhaerentem circa duo centra moveri, vel concipit infinita puncta eandem semper, et certam rationem ad datam aliquam rectam lineam habentia, vel conum plano aliquo obliquo sectum, ita ut angulus inclinationis major sit angulo verticis coni, vel aliis infinitis modis.

VIII. Ideae, quo plus perfectionis alicujus objecti exprimunt, eo perfectiores sunt. Nam fabrum, qui fanum aliquod excogitavit, non ita admiramur, ac illum, qui templum aliquod insigne excogitavit.

[³⁹²] Reliqua, quae ad cogitationem referuntur, ut amor, laetitia, etc. nihil moror: nam nec ad nostrum institutum praesens faciunt, nec etiam possunt concipi, nisi percepto intellectu. Nam perceptione omnino sublata ea omnia tolluntur.

Ideae falsae, et fictae nihil positivum habent, (ut abunde ostendimus) per quod falsae, aut fictae dicuntur; sed ex solo defectu cognitionis, ut tales, considerantur. Ideae ergo falsae, et fictae, quatenus tales, nihil nos de essentia cogitationis docere possunt; sed haec petenda ex modo recensitis proprietatibus positivis, hoc est, jam aliquid commune statuendum est, ex quo hae proprietates necessario sequantur, sive quo dato hae necessario datur, et quo sublato haec omnia tollantur.

Reliqua desiderantur.

COMPENDIUM
GRAMMATICES
LINGUAE HEBRAEAE.

ADMONITIO

AD

LECTOREM.

Grammatices Linguae Hebraeae Compendium, quod hic tibi, Benevole Lector, offertur, Auctor rogatu Amicorum quorundam suorum, Linguae Sanctae perstudiorum, conscribendum suscepit, utpote quem, ab ineunte aetate ea imbutum, postea per multos annos ei sedulo operam dedisse, ejusque genium penitus perspectum habere, in eaque versatissimum esse, probe noverant; et noscent omnes, qui, ejus gnari, hoc quaecumque scriptum, quod intempestiva Auctoris morte, ut plura ejus alia, imperfectum remansit, pervolvere non dedignabuntur. Quale quale sit, ejus te, Benevole Lector, participem facimus, tibiue et Auctoris laborem, et nostrum de te bene merendi studium pergratum fore, nulli dubitamus.

Etiam Grammaticae hebraicae fragmentum hoc editioni nostrae subungere consultum duximus, cum hoc ipso specimine Philosophus primum Grammaticae hebr. ab opinata linguae sanctae subtilitate repurgandae exemplum exhibuerit, idque tale, in quo etiam nunc liberalis doctrinae scintillae insunt nondum omnino a nostratibus propagatae. Paucarum paginarum exoticarum additamentum lectores mere Philosophi non dedignabuntur, quod scriptor Philosophus scribere non recusavit.

P.

CAPVT I.

De Literis, et Vocalibus in genere.

Quoniam linguae cujusque fundamenta literae, et vocales sunt, dicendum ante omnia nobis est, quid apud Hebraeos litera, quidque vocalis sit. Litera est signum motus oris eo loco facti, unde sonus ore editus audiri incipit. Ex. gr. א significat, principium soni in gutture audiri ex ipsius apertura; ב autem principium soni in labiis ex eorum apertura audiri; ג vero in fine linguae, et palati, etc. Vocalis est signum indicans certum, et determinatum sonum. Unde intelligimus, vocales apud Hebraeos non esse literas; et ideo apud Hebraeos vocales *literarum animae* appellantur, et literae sine vocalibus *corpora sine anima*. Verum, ut differentia literarum, et vocalium clarius intelligatur, explicari ea commodius potest exemplo fistulae digitis ad canendum pulsatae. Sonus namque fistulae vocales illius musicae sunt, foramina vero digitis pulsata ejus literae. Sed de his fatis,

CAPVT II.

De literarum figura, potestate, nominibus, classibus, et proprietatibus.

Hebraei literas viginti duas habent, quarum
figura,

figura, et ordo apud antiquissimos scriptores receptus hic est, אבגדהו זחטי etc.

- א Nulla alterius linguae Europaeae litera potest explicari. Significat, uti diximus, apertionem gutturis. Ejus nomen est Alef.
- ב *b* nomine Bet.
- ג *g* Gimel, si sine puncto sit, lenis est.
- ד *d* Dalet, sine puncto lenis.
- ה Appellatur He. Significat principium soni esse in profundiore parte gutturis.
- ו *v* Vau et etiam U. Et credo ab antiquis nunquam aliter pronuntiatum fuisse; nec tamen vocalis est, sed litera indicans soni principium in labiis audiri,
- ז *z* Zain,
- ח *gh* Ghet,
- ט *t* Tet.
- י Jot. Significat principium soni audiri in medio linguae et palati, et sicut *u*, ita *i* absque sono valet.
- כ *k* Kaf, si punctum in medio habet, alias vim habet *ch*, sive Graecorum *χ*.
- ל *l* Lamed,
- מ *m* Mem.
- נ *n* Nun.
- ס *s* Samech.
- ע *hg* Hgain.
- פ *p* Pe, si punctum in medio habeat, alias vim habet, ut *ph*.
- צ *ts* Tfade.
- ק *kh* Khof.
- ר *r* Resch, lene in medio, asperum in initio dictionis.
- ש *sch* Schin, si punctum sit supra crus dextrum; si supra sinistrum sit, idem est, ac Samech.
- ת *th* Lene, cum puncto autem vim habet, ut *t*.

[3] Ex his quinque notandae sunt literae,
quae

quae aliter in principio, vel medio, aliter in fine dictionis exarantur, nempe כמכפ Kaf enim, si in fine dictionis occurrat, ejus crus inferius sic producitur כ. Mem autem inferius clauditur, ut מ; reliquae tres, ut נ sic producantur נ. Denique solent etiam Hebraei brevitatis causa א et ל in unam componere: atque hic ille character est Syriacus, quem Hgezras prae antiquis Hebraeis literis elegit, et quem Pharisei superstitiose in suis sacris imitantur. Verum auctores alio caractere frequentius utuntur, vide Buxtorf. Thesaur.

Porro literae a Grammaticis non sine magno usu in quinque classes dividuntur, nempe in Gutturales, Labiales, Dentales, et in literas Linguae, et Palati. אהחג ahachagh Gutturales vocantur, בומפ bumaph Labiales, גיכק gicagh palati sunt literae, דלתנאθ datlenath linguae, זשפזש fastferasch dentium.

Unaquaeque litera in medio dictionis vocalem vel longam, vel brevem, vel brevissimam habere debet, exceptis his quatuor אהוי ehevi, quae propterea mutae, vel quiescentes appellantur.

Hinc fit, ut, quando consonans inter duas vocales debet duplicari, non expresse duplicetur; sed duplicanda puncto tantum, quod דגש dageſch appellatur, notetur, ut פקק loco פקקד pikked.

Gutturales inter duas vocales duplicari nequeunt, quia certam aperturam gutturis, et modum spirandi indicant; adeoque, ut apud Latinos litera H, ita apud Hebraeos gutturales duplicari inter duas vocales non possunt. Litera autem ר r, quia in medio dictionis semper lenis est, non solet etiam inter duas vocales duplicari, et propterea hae quinque literae אהחגד punctum dageſch in medio nunquam habent. Deinde notandum, quod tamet-

tametsi omnis litera inter duas vocales duplicanda puncto dagesch notari debeat, non tamen vice versa omne dagesch indicat literam duplicandam esse. Puncta enim etiam inserviunt ad literas בִּגְדֻכֶּפֶת *begadkephat* ex lenibus in asperas mutandum, ut suis locis notavimus. Inscribitur denique punctum aliquando literae ה in fine dictionis [*] occurrenti ob rationem suo loco dicendam, at tum non dagesch, sed מַפִּיק *mappikh* appellatur.

Litterae בִּגְדֻכֶּפֶת initio dictionis asperae sunt, hoc est, dageschantur; nisi ultima praecedentis dictionis sit una ex quiescentibus. Nam tum plerumque lenes sunt, nisi quiescens sit ה cum mappik, vel praecedens dictio, in quiescentem definens, magnum habeat accentum. Denique litera ejusdem organi saepe in scriptura una pro alia usurpatur, et א pro ע, ס pro ו, ב pro פ, ו pro מ etc. Quod puto inde evenisse, quod scriptura ab hominibus diversae dialecti fuit scripta, et quod jam dialecti non dignoscantur, cujus scilicet tribus haec, vel illa dialectus fuerit. Quod autem haec lingua hoc commune cum reliquis habuerit, constat ex ipsa scriptura. Nam Ephraïtae ו *Samech* pro ו ubique usurpabant, quae sane litterae ejusdem organi sunt. Quare quamvis in Sacris Literis litteram alicujus pro alia ejusdem organi saepe sumi constet, non tamen id imitari jam licet. Nam quid hoc aliud esset, quam dialectos confundere.

CAPUT III.

De Vocalibus, de earum scilicet figura, nomine, potestatibus, et proprietatibus.

Vocales, uti diximus, apud Hebraeos litterae non

non sunt; sed veluti literarum animae. Eae igitur vel subintelliguntur, vel punctis literis adjectis exprimuntur hoc modo.

א Si linea sub litera ducatur, id significat post literam sonum *a* audiri, qui vocatur פתח *pathagh*. Si autem linea cum puncto, significat sonum compositum ex *a* et *o*, et vocatur קמץ *kamets*. Si tria sint puncta, sonus *e*, vel qui magis accedit ad Graecorum η significatur, qui vocatur סגול *segol*. Si tantum duo juxta invicem posita, significatur sonus ex *a* et *i* compositus, qui vocatur צירי *tsere*. Si autem supra invicem, sonus significatur brevior *e*, et vocatur שווא *scheva*. Deinde, si unicum tantum punctum literae subscribatur, significatur sonum exaudiri [י] ut *i* post literam, qui vocatur חירק *ghirekh*. At, si supra superiorem literae apicem superscribatur, sonus significatur ut *o*. Si tria fuerint sub litera puncta, tanquam in linea ad angulos obliquos cum litera ducta, et versus dextram inclinante, sonum significant ut upsilon *v*, et vocatur קבוץ *kibbuts*. Denique, si literae addatur vau punctum habens in medio, significatur sonus ex *o* et *u* compositus, sive α Graecorum, et vocatur שורק *schurekh*.

Diphthongus *ai* notatur per patagh, et post ipsum י *jot*, ut דְּבַרַּי *debarai*, nisi accentus magnus fuerit, de quo in sequenti Capite. Diphthongus *au* notatur per kamets, quem jot et vau sequitur, ut דְּבַרַּו *debarau*, et etiam cum patagh, ut קו *khau* linea. Judaei tamen Lusitani pronuntiare solent *debarav*; *eu* denique exprimitur cum vau post *tsere*, ut שְׁלֵו *schaleu*. Num praeter has alias habuerint, non possum certo dicere, quia modum pronuntiandi antiquorum magna ex parte ignoramus.

Omnia

...of history: it is not a matter of fact, but of interpretation.

Syllabae commodè dividuntur in longas, et breves; nempe a patagh est a breve, kamets autem syllaba est longa, et brevis. Potestatem enim habet, vel ut a longum, vel ut o micron, ut פקדה *pakedah*.

pakedah, ubi utrumque *a* longum est, ut גִּרְי *gorni*, ubi-kamets sub gimel, ut *o* micron, pronunciatur. Est segol brevis, *tsere* autem longa, et *scheva* brevissima syllaba; at *ghirek*, si jot quiescens post se habet, longum est, alias breve; *gholem* *o* longum est, et plerumque post se habet *vau* quiescens, et aliquando ה, vel א. Est kibbutz brevis, et *schurek* denique longa. Scio hanc divisionem cuidam R. Abrahamo de Balmes displicere; verum absque ulla ratione; eandem autem usum magnum habere ex sequentibus constabit; et primum, quod hic notandum venit, est, quod litera, quae puncto גִּי compensari solet, suppleri etiam possit, mutando syllabam praecedentem ex brevi in longam; tametsi litera duplicanda alia sit, quam gutturalis, ut הֶתֶל *hethel* pro הִתֶּל *hitthel* vel הִתְתֶּל *hitththel*.

Syllaba *schevata*, quia brevissima est, aliquando corripitur, praecedentique syllabae adhaeret, aliquando pronunciatur; et ideo a Grammaticis Hebraeis illud נָח nagh *quiescens*, et hoc נָח nahg *mobile* appellatur.

Pronunciatur *scheva*, quando in initio dictionis, vel in medio post syllabam longam [] occurrit ut בִּרְאֵשִׁית *beref.hith*, ubi sub ב pronuntiatur, quia in initio dictionis occurrit, ut etiam haec sequentia, quia post syllabas longas in medio dictionis occurrunt, nempe פָּקַדְהוּ *paked:h* בְּרֵשִׁי *berechu*, יִרְאֵהוּ *jireu*, פָּקַדְתִּים *pokedim*, הִבֵּהוּ *hubeu*. Si deinde duo *scheva* in medio dictionis se invicem sequantur, secundum pronunciatur, ut תִּפְקְדוּ *tipkedu*, ubi primum *scheva* corripitur, et secundum pronunciatur. Atque hinc fit, ut *scheva* sub litera puncto dagesch notata etiam pronunciatur, ut פָּקְדוּ *pkhedu*. Nam punctum in פ denotat פ duplicandum, et primum corripendum esse. Et hac

etiam de causa pronunciatur scheva, quando una litera in medio dictionis, sed non inter duas vocales duplicatur, ut *הִנֵּנִי hineni*, ubi scheva sub primo ם pronunciandum est. Nam si corripendum esset, deberet etiam et ם corripī, et antecedenti syllabae ghirek adhaerere, et loco *הִנֵּנִי hineni* scribendum esset *הִנִּי hinni*.

Caeterum reliqua schevata semper corripuntur, et apprime notandum, nos expresse monuisse omne scheva pronunciandum, vel initio, vel in medio dictionis occurrere. Nam in fine nunquam pronunciatur. Quod ut melius intelligatur, notandum hic est, quod scheva omne est absoluta syllaba, quae sola audiri possit, sed semper vel antecedenti, vel sequenti adhaerere debet; atque hinc fit, ut nullum monosyllabum schevate punctetur. Unde apparet scheva correptum nihil esse, quam *e* brevissimum praecedenti syllabae adhaerens; pronunciandum autem nihil aliud est, quam *e* brevissimum sequenti syllabae adhaerens; quod quia ante syllabam sentitur, ideo ipsius pronuntiatio expressior est. Unde sequitur, in initio dictionis impossibile esse, ut praecedenti syllabae adhaereat; in fine autem contra impossibile esse, ut sequenti adhaereat, adeoque in fine dictionis, sive post syllabam longam, sive post brevem, sive sub litera dageschata, sive leni, sive denique unum, sive duo occurrant, semper tamen corripitur. Cum autem in medio dictionis post longam occurrat, [?] modus pronuntiandi postulat, ut sequenti adhaereat, et, si duo occurrant, ut primum antecedenti, secundum sequenti adhaereat. Porro hinc etiam patet, cur in initio dictionis nunquam duo schevata, ut nec etiam in medio dictionis post syllabam longam occurrant. Nam duo schevata sequenti syllabae adhaerere nequeunt.

Gutturales, scheva pronunciandum habere nequeunt, et raro scheva corripendum habent; sed ejus loco tres syllabas habent medias inter brevem, et brevissimam, quae sic notantur *et* vocantur *ghatephim*. Prima denotat syllabam breviorē, quam *patagh*; secunda syllabam breviorē, quam *kamets* breve, sive *o* micron; tertia denique mediam inter *scheva* *e* breve, et *scheva* *e* brevissimum; atque hoc a *schevate* distinctum habent, quod ante *scheva* simplex nunquam occurrant, et quod non tantum in initio, sed etiam nec in medio, nec in fine dictionis duo unquam invicem sequantur; in reliquis autem cum *schevate* omnino conveniunt, ut etiam in hoc, quod solae non occurrant, nec accentum sub se habeant.

Atque hae sunt regulae circa vocales apprimè observandae, et praesertim, quae modo de *schevate* diximus, quod scilicet nunquam duo *schevata* in initio dictionis occurrant, et quod gutturales nunquam *scheva* pronunciandum, et raro corripendum sub se habeant. Nam harum usus insignis est.

CAPUT IV.

De Accentibus.

Quae de accentibus solent tradi Regulae, linguae Hebraeae studiosos plus lassant, quam docent; atque ipsae tolerabiles essent, si ad linguae cognitionem, vel eloquentiam viam facerent; sed si ejus peritissimos consulas, omnes uno ore fatebuntur, se tam magni accentuum numeri causam ignorare. Equidem credo hoc non sine aliqua causa factum fuisse, imo aliquando animo volebam, num eorum inventor eosdem introduxerit,

non tantum ad tollendam, vel deprimendam syllabam, et ad orationes distinguendas; sed etiam ad animi affectus exprimendum, quos inter loquendum vel voce, vel vultu indicare solemus. Nam alium sonum edimus cum ironice, alium cum simpliciter loquimur; alium deinde sonum, quando aliquem laudamus, alium quando admiramur, alium quando vituperamus, alium denique quando contemnimus, et sic pro ratione cujusque affectus vocem et vultum mutamus; quod quia literarum inventores signis indicare neglexerunt, inde factum est, ut mentem nostram multo melius viva voce, quam scripto exprimere possimus. Suspensus igitur sum, num Hebraeorum accentuum inventor huic communi defectui subvenire voluerit. Sed postea eosdem examinando nihil minus invenire potui; sed contra eosdem non tantum hos animi affectus, sed ipsas orationes confundere. Iisdem enim tonis utitur, quando Scriptura ironice, quam quando simpliciter loquitur; deinde idem accentus proprietatem puncti, et etiam epicoli, et duorum punctorum habet, ita ut accentuum penuria inter tantam abundantiam laborare videatur. Quare credo introductos eos fuisse, postquam Biblia in publica concione singulis Sabbathis legere consueverunt Pharisei, ne nimium festinanter (ut fieri solet in saepe repetitis devotionibus) legerentur. Et hac de causa eorum minutias Phariseis et otiosis Masorethis relinquo, et id tantum, quod usum aliquem habere videtur, notabo.

Accentus ad distinguendam, vel jungendam orationem, et simul ad syllabam attollendam, vel deprimendam inservit. Versum, sive periodum clausam esse nullo accentu significatur; solent tamen hoc duobus punctis indicare, ut: וְעַתָּה, ubi quidem signum (י) סוף *Siuikh* appellatur, et plerumque

que, non semper, ut jam monuimus, orationem absolutam esse ostendit. At unius versus, seu periodi partes accentibus distinguuntur; atque hic per partes versus, non tantum verba intelligo; sed etiam nominum casus; nempe accentus, [י] qui passim proprietatem habet commatis, usurpatur etiam ad distinguendum nominativum, et verbum a suo accusativo, et a reliquis casibus: intellige quando accusativus nominativum sequitur; quod si verbo et nominativo interponatur, tum verbum, accusativus, et nominativus unam versus tantum partem constituunt, ut et duo verba, quae conjunctione et copulantur, et nullum habent nomen alio praeter nominativum casu interpositum. Si itaque versus non nisi unam habeat partem distinguendam, eadem distinguitur accentu, qui vocatur טַרְגָּהּ *targha*, quique infra dictionem sic notatur ב. Quod si duas partes distinguendas habeat, tum prima notatur per טַרְגָּהּ *targha*, secunda vero accentu, qui vocatur אֲתִנָּח *athnagh*, quique infra dictionem sic notatur ה, ut אֱלֹהִים, *elohim* atque hic accentus omnium, qui ad partes versus distinguendum inserviunt, praecipuus est, ut ex modo dicendis patebit. Unus versus non nisi unum habet athnagh, exceptis tantum paucissimis, qui duos habent. Quod si tamen versus tres partes distinguendas habeat, tum prima notatur טַרְגָּהּ *targha*, secunda אֲתִנָּח *athnagh*, et tertia iterum טַרְגָּהּ *targha*. Si autem quatuor habeat, prima plerumque notatur supra dictionem duobus punctis, ut דֶּשֶׁה, *desche* qui accentus זַכְּהֶפֶת חָטוֹן *zakheph khaton* appellari solet, secunda טַרְגָּהּ, *targha* et quarta iterum טַרְגָּהּ. Si porro in medio versu quinque partes distinguendae sunt, tum prima plerumque puncto supra dictionem, quod רַבִּיחַ *rabiahg* appellatur, notari solet, ut אֱלֹהִים, secunda autem וְקַף קִמּוֹן, tertia deinde טַרְגָּהּ, quarta אֲתִנָּח, et quinta denique טַרְגָּהּ; vel etiam prima וְקַף קִמּוֹן, secunda טַרְגָּהּ, tertia אֲתִנָּח,

אתנה, quarta iterum וקף קטן, et quinta denique טרהא. Si denique sex fuerint, tum prima רביע קטן, secunda וקף קטן, tertia טרהא, quarta אהנה, quinta iterum וקף קטן, sexta denique טרהא; et ad hunc modum, quando plures adhuc partes distinguendae occurrunt, plures alii adferri solent figura quidem distincti; sed proprietate וקף קטן et רביע plane similes, et qui propterea saepe etiam pro his usurpantur. Sed eisdem supersedeo, ut et iis, qui tantum inserviunt ad indicandum accentum, qui partem periodi, in qua sunt, a sequenti distinguunt, quique hac de causa a Grammaticis *serviles* nuncupantur; sed notandum, quod טרהא non tam ad distinguendas partes orationis, quam ad indicandum סילוק, et אתנה inservit. Nam post טרהא nullus accentus distinguens sequi potest, quam אתנה, vel סילוק, et contra nullus אתנה, nec סילוק, cui non praecedat טרהא, cujus rei causam mox dicemus. Dictio, quae neque infra, neque supra ullum habet accentum, jungi solet cum sequenti ducendo lineolam, quam Grammatici appellant מקף *makhaf*, ut בִּי-טֹב *Ki-thob*.

Inserviunt deinde accentus, ut diximus, ad attollendam, vel deprimendam syllabam. Nam ipsi, ut ipsis exemplis jam ostendimus, vel supra, vel infra dictionis literam, cujus syllaba vel attollenda, vel deprimenda est, poni debent. Nam in וקף קטן צקף קטן supra ד est, quia pronunciari debet *désché*, non vero *desché*. Contra רביע אלהים supra ה habet, quia pronunciatur *elohim*, non autem *elohim*; atque omnis dictio, cujus accentus infra, vel supra ultimam ejus syllabam est, vocatur מלרע *milleragh*, quod significat *de infra*, si autem supra, vel infra penultimam sit, vocatur מלעיל *milléghel*, quod significat *de super*. At quoniam filukh nec infra, nec supra; sed post dictionem notatur, ut etiam makhaf, ideo dictiones ante filukh et makhaph lineola infra notantur, non infra syllabam,

in

in qua debet fieri accentus, ut הארץ *haaretz*, ubi ante *šilukh* infra א lineola est, indicans accentum debere esse sub ejus vocali kamets. Sic etiam הגוֹפֶה *hgofeh* peri lineolam ante מֶקֶף sub ע habet, indicantem gholem debere attolli, atque haec lineola vocari solet, גֶּחְיָה *gahgja*; negligitur ta- [י] men, si dictio ante makhaf unam tantum vocalem habeat, ut בֶּרֶטֶב.

Solent dein polysyllaba duos habere accentus, unum scilicet in ultima, vel penultima, quo, ut modo ostendimus, indicatur, num dictio sit *millehgel*, an *millerahg*; alterum in antepenultima, vel ejus antecedenti, qui indicat, syllabam attollendam esse, ut הַתְּעִידִים בְּמִצְרַיִם. Atque hic accentus plerumque est *gahgja*, imo fere semper ante scheva compositum. Observabis praeterea, non raro polysyllaba tres habere accentus, ut גִּבְרִיָּהּ.

Ut autem noscatur, quacnam syllabae attolli, vel produci debeant, sive quacnam dictionis duplici, vel triplici accentu notandae sint, hae Regulae sunt apprimè observandae, nempe: Omnis vocalis ante scheva pronunciandum, de quo cap. praec. egimus, notatur גֶּחְיָה *gahgja*, hoc est, aliquantulum producitur, ut melius noscatur sequens scheva sequenti syllabae adhaerere. Unde sequitur, omnem vocalem ante scheva compositum, sive ea brevis sit, sive longa, hoc accentu debere notari, ut עֶשֶׂה. Nam scheva compositum nunquam corripitur, hoc est, nunquam praecedenti, sed sequenti syllabae adhaeret. Sequitur deinde vocalem longam ante scheva simplex debere attolli, sive eodem hoc accentu notari, ut clarius percipiatur scheva ab eadem non corripì, sed sequenti syllabae etiam adhaerere; hinc הַבֹּא שְׁמֵרִים בְּרִכּוֹ פְּתִיָּה accentu גֶּחְיָה notantur, ut et הִנֵּי, tam-

etfi

etſi brevis eſt, tamen propter ſequens ſcheva pronunciandum etiam producitur. At quamvis ſcheva ſub litera dageſchata pronunciari etiam debeat, ejus tamen vocalis antecedens non notatur gahgja, niſi litera duplicanda fuerit una ex iis, quae punctum dageſch non admittunt, ſive quae duplicari non patiuntur, de quibus vide cap. 2. et hoc puto ideo fieri, quia dageſch indicat literam ſubintelligendam praecedenti vocali adhaerere, ejusque ſcheva ab eadem corripi; atque adeo [13] vocalis ante ſcheva propter dageſch pronunciandum conſiderari debet, ut vocalis, quam duo ſchevata ſequuntur, quorum primum, ut ſupra diximus, corripitur, et ſecundum pronunciatur, ſive quorum primum praecedenti, et ſecundum ſequenti ſyllabae adhaeret.

Deinde ſi vocalis poſt quodcunque ſcheva produci debeat, tum vocalis ante idem ſcheva producenda etiam erit; atque haec Regula univerſalis eſt, ſive ſcheva expreſſum, ſive ſubintelligendum ſit; ex. gr. קָמֶץ קָמֶץ quoniam patagh poſt ſcheva ſimplex produci, propter ſequens compositum, debet, ideo patagh etiam ante idem ſcheva ſimplex producendum eſt, ſic etiam וְשִׁחָיו וְשִׁחָיו etc. propter hanc eandem cauſam duplex habent gahgja. Atque idem dico fore, quando ſcheva ſubintelligendum eſt, ut מִמְּחָרָה ubi ſub utroque מ eſt gahgja, quia legi debet מִמְּחָרָה, kamets igitur ſcheva revera ante ſe habet, quod per punctum דָּש compensatur, et quia propter ſequens compositum produci debet, producitur etiam vocalis ante hoc ſcheva per punctum דָּש compensatum. Sic וְנִרְדָּה וְנִרְדָּה וְנִרְדָּה et alia perplurima hujusmodi duplici gahgja notantur.

Duae vocales longae ſine accentu, vel gahgja in eadem dictione non dantur. Si igitur ſyllaba penul-

penultima et antepenultima longa fuerit, vel accentus debebit esse in antepenultima, vel si in ultima fuerit, antepenultima habebit gahgja, ut הַיָּמִינִי, cujus kamets producitur, quando accentus est in ultima; alias quando scilicet in penultima est, omittitur, ut הַיָּמִינִי : הַיָּמִינִי sic הַיָּמִינִי etc. gahgja in antepenultima habent; quod si dictio plures longas habuerit, id semper erit observandum, quod nunquam duae longae sine accentu, vel gahgja occurrant, ut הַיָּמִינִי.

Atque hic notandum, khibuts aliquando [¹⁴] loco schurekh usurpari, tumque ut longam considerari, ut מִשְׁבַּחָה ubi, quia schurekh nominis שְׁבִיחָה in khibuts mutatur, producitur khibuts, ut longa, alias semper brevis est.

Deinde notandum, brevem, cui scheva adhaeret, pro longa haberi, ut מִלְחָמָה etc. ubi longa ante brevem, cui scheva adhaeret, producitur, ut longa ante longam, quae non habet accentum; sic etiam duae priores in הַיָּמִינִי longae sunt, quia utrique scheva adhaeret, priori scilicet expressum, posteriori autem per dagefch in י compensatum. Excipiuntur breves, quae loco scheva simplicis saepe usurpantur, ne duo schevata initio dictionis occurrant, ut jam cap. 3. monuimus, ex. gr. prima in תְּקַדְרִי brevis est, quia loco scheva usurpatur. Contingit dein, ut brevis ante brevem producat, quod secunda brevis, loco scheva compositi, cui semper, ut jam diximus, antecedit gahgja, usurpatur, ut וַיִּתְּרִי, quod scribitur loco וַיִּתְּרִי.

Denique vau ante jod cum pathagh promiscue, et cum, et sine gahgja notatur, ut וַיִּתְּרִי et וַיִּתְּרִי.

Atque

Atque hae praecipuae Regulae hujus accentus sunt, quantum ex solis vocalibus cognosci potest; superest adhuc alia ex Praepositionibus dignoscenda, quam suo loco explicabimus.

Caeterum quod Judaei propter accentum musicum ~, quem *zarkha* vocant, nunc gahgja in antecedentem ejus syllabam traducunt, nihil moror, quia non est imitandum iis, qui Hebraice loqui, non vero cantillare desiderant.

Hoc tamen notandum, pro gahgja alium saepe usurpari accentum; imo dictiones aliquot duos habere accentus, unamque earum syllabam produci, quae alias ex praecedentibus regulis non esset producenda.

Atque hoc, inquam, propterea fit, quia duo accentus distinguentes, quibus accentus serviles solent praecedere, invicem non nisi raro immediate sequuntur, ex. gr. post athnagh non sequitur [15] immediate silukh, neque וְאֵתְּ וְאֵתְּ et vice versa post silukh non nisi rarissime sequitur immediate sakheph khaton, neque athnagh; quod si tamen dictio, quae unum ex hisce accentibus sequitur, unum etiam ex hisce habere debeat, tum illa duplici accentu notari, unaque ejus syllaba produci solet, tametsi alias non fuisset producenda, ut Ef. c. 7. v. 18. וְלִדְנוֹתָהּ וְלִדְנוֹתָהּ ubi וְלִדְנוֹתָהּ propter sakheph khaton alium supra לִדְנוֹתָהּ habet accentum, ejus etiam syllaba contra communem regulam producit, propter praecedentem athnagh. Sic etiam Num. 23. v. 20. et 28. וּמִנְחָתָם, quia sequitur immediate post silukh, duos habet accentus, et syllaba infra מִנְחָתָם contra communem Regulam producit, ut etiam Deut. cap. 12. v. 1. לְרִשְׁתָּהּ בְּיַדְהֶם et hac de causa etiam Deut. 13. v. 11. וְלִי־שְׂרָאֵל contra communem Regulam lineolae makhaf supra

pra לֵּי reperitur accentus, et ad hunc modum plura reperiuntur exempla, et multo plura eorum, quorum gahgja in accentum ob hanc, eandemque causam mutatur.

Denique notandum inter accentus distinguentes unum esse, qui vocatur קְרָמָה *Khadma*, quique semper post dictionem desuper hoc modo notatur קְרָמָה, et per hoc tantum distinguitur ab alio servili, qui vocatur אֲזֵלָה *az'la*, quique semper supra syllabam, in qua accentus debet fieri, notatur. Si igitur dictio accentu hoc קְרָמָה notanda fuerit *millehgel*, eadem alio indiget accentu, quo indicatur accentum debere fieri in penultima, ut יָרִים si hoc accentu notari debeat, etiam debebit supra dalet accentus אֲזֵלָה notari, ut noscatur dictionem esse מֵלֵצֵר.

Praeter has aliam adhuc causam reperio, cur dictio duplici notetur accentu; nempe quando dictio millerahg ob causas mox dicendas redditur [16] *millehgel*, manentibus ut ante syllabis, accentus ultimae manet, et penultima, ubi tunc accentus fieri debet, alio notatur. Sed haec regula plane inutilis, quandoquidem secundus accentus nullius tum usus est.

Atque jam tempus esset, ut ostenderem, quaeenam dictiones accentum in ultima, et quaeenam in antepenultima habere, hoc est, quaeenam מֵלֵצֵר, et quaeenam מֵלֵרֵי esse deberent; sed quoniam hoc ex solis vocalibus, et literis dignosci non potest, rem differo, donec de verbis egero. Hoc hic tantum addam, nempe quod athnagh, et silukh saepe dictiones, quae sunt millerahg, reddant *millehgel*. Videlicet quando ejus syllabae, ultima et antepenultima, longae sunt, ut si אֲנִי, accentu athnagh, vel silukh sit notandum, reddi debet מֵלֵצֵר ut

דִּינִי

וְשֵׁשׁ יֵי: quod si penultima fuerit scheva; quae, ut jam diximus, accentum nunquam habet, tum verba mutant scheva in khamets, et nomina in וְשֵׁשׁ יֵי ut si וְשֵׁשׁ יֵי notandum sit accentu athnagh, scheva sub וְשֵׁשׁ יֵי mutatur in kamets et fit וְשֵׁשׁ יֵי sic loco וְשֵׁשׁ יֵי si accentum habeat athnagh, fit וְשֵׁשׁ יֵי. In participiis autem foeminini generis tam in וְשֵׁשׁ יֵי segol, quam in וְשֵׁשׁ יֵי khamets mutatur: atque haec locum etiam habent, quando accentus debet esse וְשֵׁשׁ יֵי וְשֵׁשׁ יֵי. Deinde notandum, accentus athnagh, et silukh praecedentis accentus distinguunt proprietates tollere, et eundem quasi rapere. Unde fit, ut accentus distinguens, qui horum utrumvis praecedit, semper sit targha, qui propterea semper indicat athnagh, vel silukh secuturum, et qui etiam propterea distinguunt proprietates non habet: nam dictiones non reddit וְשֵׁשׁ יֵי, et potest saepe immediate sequi zakheph khaton, vel alium accentum distinguentem, et post ipsum potest immediate sequi athnagh, vel silukh. Quare, cum supra diximus duos accentus distinguentes se immediate non sequi, de omnibus praeter וְשֵׁשׁ יֵי est intelligendum, qui, uti diximus, propterea athnagh et silukh distinguunt proprietates amittit.

CAPUT V.

De Nomine.

Dividitur apud Latinos oratio in octo partes, [17] sed an apud Hebraeos in tot partes sit dividenda, ambigi potest. Nam omnes Hebraeae voces, exceptis tantum Interjectionibus, et Conjunctionibus, et una aut altera particula, vim et proprietates Nominis habent; quod quia Grammatici non animadverterunt, multa crediderunt esse irregularia, quae ex usu linguae maxime regularia sunt,

sunt, et plura ad linguae cognitionem, ejusque eloquentiam necessaria ignoraverunt. Sive igitur Hebraei tot, quot Latini, sive pauciores orationis partes esse statuerint, nos tamen omnes, exceptis tantum Interjectionibus, uti diximus, et Conjunctionibus et una, aut altera particula, ad Nomen referemus, cujus rei causa, et quanta hinc in hac lingua facilitas oriatur, ex sequentibus constabit. Quid autem per Nomen intelligam, jam explicabo. Per nomen intelligo vocem, qua aliquid, quod sub intellectum cadit, significamus, vel indicamus. Cum autem quae sub intellectum cadunt, sint vel res, rerumque attributa, modi, et relationes, vel actiones, actionumque modi, et relationes, hinc Nominum genera facile colligimus. Nam *דָּוִד* ex. gr. Nomen *vir* est, *דָּוִד* *doctus*, *גָּדוֹל* *magnus*, etc. attributa sunt viri, *אֲמֻלָּה* *ambulans*, *יָדָע* *sciens* modi sunt, *בֵּין* *inter*, *תַּחַת* *sub*, *עַל* *super*, etc. nomina sunt, quae ostendunt, quam relationem vir ad alias res habeat. Sic *אֲמֻלָּה* *ambulare* Nomen est actionis, quae nullam ad tempus relationem habet. Nam hoc apprime notandum, quod Modus, quem Infinitivum Latini vocant, apud Hebraeos purum putum Nomen sit, qui propterea Infinitivus nec praesens, nec praeteritum, nec absolute ullum tempus agnoscit. Deinde *לָלֶכֶת* *alo* modus ambulandi est; *הַיּוֹם* *hodie*, *מָחָר* *cras*, etc. relationes sunt temporis, quae etiam [18] aliis modis exprimuntur, de quibus alio capite.

Nominis igitur genera sunt sex. I. Nomen substantivum, quod in proprium, et appellativum dividitur, ut notum. II. Adjectivum. III. Relativum sive Praepositivum. IV. Participium. V. Infinitivum. VI. Adverbium: quibus accedit Pronomen, quod vicem Nominis substantivi gerit, ut *אֲנִי* *ego*, *אַתָּה* *tu*, *הוּא* *ille*, etc. sed de hoc alio Cap. agam; de reliquis autem hic notandum venit,

nit, quod Nomine proprio substantivo nunquam nisi unum singulare individuum significare possumus. Nam unumquodque individuum suum sibi tantum habet Nomen proprium, ut et unaquaeque actio; atque hinc fit, ut Nomen substantivum proprium, ut et Infinitivus, et Adverbium, quia quasi adjectiva actionum sunt, quibuscum debeant Numero convenire, non nisi singulari Numero exprimantur; reliqua autem et singulari et plurali. Dico reliqua: nam Praepositiones etiam pluralem numerum habent, de quibus vid. Cap. 10. Solent deinde homines, et praecipue Hebraei rebus omnibus humana attributa dare, ut *terra audivit, auscultata est*, etc. Et forte hac, aut alia de causa omnia nomina rerum in masculina, et foeminina diviserunt; unde autem noscantur, et qua ratione Nomina ex numero singulari in pluralem flectantur, in seqq. dicemus.

CAPUT VI.

De Flexione Nominis ex singulari in pluralem.

Nomina ex singulari in pluralem numerum flectuntur addendo masculinis ghirek longum, et ב; et foemininis o longum, et ם. Ex. gr. ה *hortus* habet in plurali, quia masculini generis est, גנים. Sic ex עץ *arbor*, אח *frater* fit אחים; at אם *signum*, quia foeminini generis est, habet in plurali אמה, ut et נמר *camelus*, נמרים, et עור *cutis*, עורות, [19] etc. Excipiuntur quaedam, quae, quamvis masculina, tamen in plurali ut foeminina, et contra foeminina, quae ut masculina, et quaedam, quae utroque modo flectuntur, ut אבות *pateres* ex singulari אב *pater*, quod masculini est generis. Contra נשים *foeminae*, Nomen est foemininum, quod singulari caret, et terminatur ut masculinum;

culinum; at *היכל* *templum* utroque modo terminatur, nempe *היכלים*, et *היכליות*. Notandum praeterea de Nominibus neutris, quae ut foeminina declinantur, ut *גרולות*.

Secundo; ratio, cur vocales mutantur, est scilicet, quia tres longae, si dictio non sit *מלייל*, duplici accentu indigent, et quia ante *ghirek*, et *gholem* penultima non potest *patagh* habere, nisi etiam dictio sit *millehgel*, etc. Horum autem omnium catalogus in fine libri habetur, nec operae pretium judicavi ea hic ponere, quia facilius usu, quam praeceptis ediscuntur.

Nomina deinde, quae in *ה* desinunt, sive masculina, sive foeminina sint, *ה* vel *ת* cum ultima syllaba omittunt, ut *עלה* *folium* habet in plurali *עלים*, et *נקהר* *foemina* et *נקהרות* *mulier* *אשה*. Atque hic notandum, quod foeminina, in *ה* desinentia, saepe *ה* in *ת* mutant, et syllabas antecedentes duas in geminum *segol*, vel, si fuerit accentus *athnagh*, vel *filukh*, in *kamets*, et *segol*. Nam ex *עטרת* *corona* fit *עטרות*, et cum *athnagh*, vel *filukh* *עטרת*: Sic ex *פוקרת* *visitans* fit *פוקרות*, et *פוקרת*. Sed si penultima litera sit *ח*, vel *ץ*, tum syllabae in *patagh* mutantur, ut *שמעתי*, *audiens*, et *ברחת* *fugiens* loco *שמעתי*, et *ברחת*, quod in substantivis locum etiam habet, ut *שמעתי*. Unde fit, ut omnia harum formularum Nomina foeminina in *ה* desinentia in plurali eodem modo flectantur, ut ea quae in *ה* desinunt.

Praeter haec mutant plerumque Nomina in plurali etiam syllabas, nempe, si penultima fuerit *kamets*, mutatur plerumque in *scheva*, ut [10] *שמעתי* *verbum* *שמעתי* *verba*, *זקן* *senex* *זקנים* *senes*, *שמחתי* *laetus* *שמחתי* *laeti*, *נקי* *purus* *נקיים* *puri*, *רחוק* *longinquus* *רחוקים* *longinqui*, *ברוך* *benedictus* *ברוכים* *benedicti*.
Sic

Sic penultimum kamets ex. gr. זכרון *memoria*, et גליון *volumen* in scheva mutatur, et fit זכרונִי, et גליוֹנִי. At si ultima fuerit kamets, vel Nomen monosyllabum, tum plerumque immutatum manet, vel in aliquando in patagh mutatur; ut כוכב *stella* כוכבִים *stellae*, שר *princeps* שרִים *principes* ים *mare* ימים *maria*, שושן *rosa* שושנים *rosae*. Atque huc referendae etiam sunt, quae in ה desinunt, quia in plurali, ut jam diximus, ultimam syllabam simul cum ה amittunt, adeoque ut monosyllaba, vel ut ea, quorum ultima syllaba est kamets, flecti debent. Ex. gr. שדה *ager*, קנה *calamus* etc. quia in plurali segol cum ה amittunt, regulam monosyllaborum sequuntur, et in plurali retinent, nempe שדות *agri*, et קנים *calami*; sic ממלכה *regnum*, quia in plurali ultimum cum ה amittit, penultimum in plurali retinet, ut ea, quorum ultima est ה, flectiturque ממלכות *regna*. Hac de causa etiam, quae in ה desinunt, penultimum in plurali retinent, ut חלמית *vermis* חלמִים *verme*; imo, quamvis ultimam syllabam non amittant, kamets tamen retinent, ut זית *angulus* זיתִים *anguli*, שותף *socius* שותפִים *socii*, גלות *captivitas*, גלותִים *captivitates*.

Penultimum tsere etiam in scheva mutatur; sed ante gholem, et schurek retinetur, ut צֶבֶד *uua* צֶבֶדִים *uuae*, mutat tsere in scheva; at צֶבֶדִין tsere retinet; flectiturque צֶבֶדִים. Porro Nomina, quorum ultima syllaba tsere est, mutant id in scheva, quando vocalis antecedens exilis est, quae semper in plurali retinentur, vel quae in ה non mutantur, ut מקל *baculus* מקלִים *baculi*, בִּשְׁתֵּי *visitans* בִּשְׁתֵּי *visitantes*, עֵר *caecus* עֵרִים *caeci*; at post scheva, vel syllabam, quae in ה mutatur, retinetur, ut זקן *senex* זקנִים *senes*; זאב *lupus* זאבִים *lupi* etc.

Monosyllaba, ut et dissyllaba, quae in ה desinunt.

nunt, tſere retinent, ut נר *candela* *can-* [21]
delae; צר *testis* צרים *testes*; רעה *socius* רעים *socii*, שאלה
interrogatio שאלות *interrogationes*.

Dantur praeterea quaedam monosyllaba, quorum tſere in ghirek mutatur; sed haec cum reliquis particularibus exceptionibus ad catalogum, in fine libri promissum, reservamus.

Penultimum segol in scheva, ultimum autem in kamets mutatur, quod fit, quia omnia Nomina in plurali sunt *milleragh*; et illa omnia *mil-lehgel*, quorum penultima est: si itaque secundum segol in plurali retineretur, habere deberet pluralis accentum in penultima, contra communem usum pluralium: fit igitur hac de causa ex מלך *rex* מלכים *reges*, אבן *lapis* אבנים *lapides*, צדק *iustitia* צדקות *iustitiae*, זבח *sacrificium* זבחים *sacrificia*, נחמה *consolatio* נחמות *consolationes*, חטא *peccatum* חטאים *peccata*, בקר *mane* בקרים *pluralis*. Atque haec mutatio ultimi segol in kamets, et penultimi in scheva analogae plane est. Ostendimus enim polysyllaba, quae in ה definunt, mutare saepe ה in ת, et syllabas in geminum segol, ut צמרת in צמרת, et פקדה in פקדה. Deinde hic etiam ut in praecedentibus notandum est, quod Nominum, quae in ה, vel ת definunt, quoniam in plurali ultimam syllabam cum ה, vel ת amittunt, penultimum segol rationem ultimi obtinet, et in mutatur, exceptis illis, quorum penultimum segol loco scheva usurpatur, ut sunt omnia Participia, et quae ex iis formantur. Ex. gr. פקדה propter accentum athnagh, vel silukh, loco פקדה, et תולדה loco תולדה usurpantur; sed in plurali scheva iterum recipiunt, ut פקדות, תולדות. Denique segol penultimum, cui scheva adhaeret, non potest in scheva mutari, ne duo in initio dictionis occurrant; ideoque in plurali vel retinetur, yel in patagh mutatur, ut שגב

fenestra אֶשְׁכָּבִים *fenestrae*, מִרְכָּבָה *quadriga* מִרְכָּבוֹת *quadrigae*. Quae gholem ante segol habent, [] id in scheva mutant, ut בָּקָר *mane*, בָּקָרִים in plurali, אֶהָיִים *tentorium*, אֶהָיִים, etc. Excipiuntur quaedam, de quibus in catalogo, et praeterea quaedam monosyllaba, quae ipsum in kamets aliquando mutant, ut יָמִים *dies* plur. ראש *caput* ראשִׁים *capita*; sed saepius retinetur. Nam גֵּנִי *gens* habet in plurali גֵּיִם, et אִיר *lux*, אִירִים, etc. alias semper retinetur, ut et in יִים, quae in תּ definunt, et geminum habent segol, ut מִקְרָת pathagh nunquam in plurali mutatur, nisi ante י, ut יַיִן *vinum* יַיִנִים *oliva*, יַיִן *oliva*; deinde בָּקָרִת habet in plurali בָּקָרוֹת.

Ghirek etiam, exceptis iis, quae in praecedenti regula retulimus, quae ipsum in plurali omittunt, et paucissimis praeterea Nominibus, quae in catalogo referuntur, semper immutatum manet; atque hic tantum loquor de ghirek proprio? non autem de eo, quod initio dictionis ante scheva ea de causa usurpatur, ne duo schevata initio occurrant, quod inde cognoscitur, quod הּ paragogicum in fine habent; nempe אֶמְרָה *dictum* loco אֶמֶר sumitur; ideoque in plurali habent אֶמְרוֹת. Sic דִּמְעָה *lacrima*, quia loco דָּמַע usurpatur, habet in plurali דִּמְעוֹת. Nam, ut jam ostendimus, ultimum segol in kamets mutari, et ultimum kamets in plurali retineri debet; penultimum autem gholem et in scheva mutari.

Khibuts, et schurek nunquam in plurali mutantur, hoc tamen schurek notandum habet, quod in הּ definentia schurek non semper in plurali omittant, ut reliqua Nomina in הּ, et תּ definentia, quae semper, uti diximus, ultimam Syllabam in plurali omittunt. Nam מַלְכוּת *regnum* habet in plurali מַלְכוּתִים et חֲנוּת *officina*.

Scheva

Scheva denique nulla alia de causa mutari potest, quam ne duo schevata in initio occurrant. Nam videmus plerasque mutationes fieri ex longis in breves. Quod autem פרי *fructus* habeat in plurali פירות, et פליט *navis* פליטים, id ostendit, literam, in singulari esse paragogicam, eamque efficere, [23] ut tsere, quod absque ipsa habere deberent, in scheva mutetur, et quia paragogicum in plurali amittunt, ideo tsere in plurali retinent, vel si malis, iterum recipiunt.

His Regulis facile unusquisque omnia fere singularia in pluralia flectere, et pluralium singularia investigare discet. Superest jam, tantum pauca de numero duali addere.

Praeter pluralem flectuntur etiam quaedam Nomina in numerum dualem addendo iis literas, sive masculina, sive foemina sint, ו, et מ, et vocales pathagh, et ghirek, ut יום *dies* ימים *duo dies*, cuius plurale est, ימים שנה *annus* שנים *duo anni*. Et ad hunc modum possemus, servatis praecedentibus Regulis, omnia Nomina flectere, nisi posteri hoc neglexissent, qui hanc terminationem usurparunt ad exprimendum pluralem numerum earum rerum, quae binae sunt, vel quae duabus partibus constant, ut יד *manus* pluralis ידים, *jadosim* pro ידות *jadoth* pluralis, אוז *auris* אוזניים *aures*, et sic de reliquis, quae bina habemus. Porro quia *forcipes* duabus constant partibus, vocantur מלקחים *et forcipes* מלקחים.

Hac igitur de causa hanc terminationem ad dualem numerum significandum usurpare jam non licet; nisi tantum in iis nominibus, quae in Bibliis duali significatione sic flexa reperiuntur.

CAPVT VII.

De Genere Masculino, et Foeminino.

Nomina, quibus mares significantur, vel res, quae ad mares pertinent, masculina sunt. Haec autem, quibus foeminae, vel res, quae ad foeminas pertinent, foeminina; quae autem aliis rebus exprimendis inserviunt, communia sunt, et quamvis horum plurima in Bibliis semper reperiuntur [24] vel masculina, vel foeminina, id casu contingit. Reperiuntur enim quaedam uno tantum in loco foeminina, quae alias semper masculina reperiuntur, et contra quaedam uno tantum in loco foeminina, ex. gr. *אלה* *ala* ubique foeminini generis est, praeterquam bis, lib. 2. Paralip. cap. 3. ideoque ab auctoribus communis generis habetur; sed si hoc libro Paralip. caruissemus, non dubitarent idem inter foeminina statuere, et, si plures haberemus, forsitan omnes regulas mutare, et quae jam inter exceptiones numerant, pro communi regula, et contra plures regulas pro exceptionibus haberent. Nam, ut uno verbo dicam, plures sunt, qui Scripturae, at nullus, qui linguae Hebraeae Grammaticam scripsit. Sed ad propositum. Deinde videmus Scripturam in eadem oratione unum nomen ad utrumque genus promiscue referre, ut Gen. cap. 32. vers. 8. *וַיֹּאמֶר אֵל הַמַּחֲבֵה אֶם יָבוֹא הַצֹּחַת וְהָקְדוֹ* *Si veniet Hgfsau ad actem unam, et ceciderit eum*; adeoque hac in re cum R. Schelomo Jarghi plane convenio, qui statuit *וְהָקְדוֹ* *omnem rem, cui non est spiritus vitae, exprime tam masculino, quam foeminino genere.* Vide ejus Commentaria in locum allatum.

Adjectiva ex masculino in foemininum genus mutantur addendo iis *ת*, vel *ה* cum *kamets*, et syllabas, secundum praecedentes Regulas, mutando,

do, ex. gr. חָכֵם *sapiens* חֲכָמָה foemininum, גָּדוֹל *magnus* גְּדוּלָּה *magna*, בְּרוּךְ *benedictus* בְּרִיכָה *benedicta*, פֹּקֵד *visitans vir* פִּיקְדָּה et פִּקְדָּת *visitans foemina*, אִישׁ *vir* אִישָׁה *virago*, גָּבֵר *dominus* גְּבִירָה *domina*.

Excipiuntur ea, quae geminum habent segol, quae utrumque in , mutare deberent; sed ne duo initio dictionis occurrerent, primum in patagh mutatur, ut מֶלֶךְ *rex* מַלְכָּה *regina*, quod ex praecedentibus regulis deberet esse מְלָכָה.

Quae vero in masculino in ה definunt, mutant ultimam syllabam in , ut יָפָה *pulcer* יָפָה *pulcra*, רָאָה *videns*, in foeminino רָאָה, etc.

Porro, quae in י definunt, mutantur in foe-^[י]minum vel ut praecedentia, vel simpliciter addendo ת, ut שֵׁנִי *secundus* שְׁנִיָּה vel שְׁנִית *secunda*, שְׁנִים *secundi* שְׁנִיָּה *secundae*: atque hoc locum praecipue habet in iis adjectivis, quibus indicatur cuius gentis, vel regionis aliquis sit, ut עֲבָרִי *Hebraeus* עֲבִירָה et עֲבִרִית *Hebraea*. Nam notandum, haec omnia adjectiva formari in masculino genere a Nominibus propriis natalium solorum, vel parentum, addendo י cum praecedenti ghirek, et syllabas secundum Regulas, in seq. Capite de regimine Nominis dicendas, mutando: ut ex יִשְׂרָאֵל fit יִשְׂרָאֵלִי, ex עֲבָרִי fit עֲבָרִי, ex חֲבָרִי fit חֲבָרִי, et ex כּוּשׁ *Aethiopia* fit כּוּשִׁי, et ex יְרוּשָׁלַם fit יְרוּשָׁלַםִי *Hierosolymitanus*. At his masculinis additur in plurali tantummodo מ, ut עֲבָרִים *Hebraei*, כּוּשִׁים *Aethiopes*. Quod si Nomina, unde haec formantur, pluralem terminationem habuerint, illam amittere debent. Nam ex מִצְרַיִם *Aegyptus* fit מִצְרִי *Aegyptiacus*. Atque haec, ut dixi, addendo tantum ת, vel ה cum praecedenti kamets in foeminina mutantur. Sed in plurali flectuntur semper, ut foeminina, quae in ה definunt, ut עֲבִרִית מְצִירִית, etc.

Cum

Cum itaque ה singularium terminatio cum praecedenti vel ה. et pluralium ה foeminarum adjectivorum sit propria, hinc factum fuisse videtur, ut Hebraei substantiva etiam, quae in singulari ה. vel ה, et pluralia, quae in plurali in ה terminantur, ad foemininum genus referre plerumque consueverint, nisi forte praeterea factum sit, quod ab huius generis adjectivis suam duxerint originem. Sed de his satis.

CAPUT VIII.

De Regiminē Nominis.

Res vel absolute significantur, vel ad alias relatae, ut clarius, et expressius indicentur; ex. gr. *mundus est magnus*, Mundus in statu absoluto [26] significatur; at *mundus Dei est magnus*, tum mundus est in statu relativo, quo efficacius exprimitur, vel clarius indicatur, atque hic Status Regiminis vocatur. Quomodo autem soleat exprimi, ordine jam dicam, et primo quomodo in singulari numero.

Nomina, quae in ה praecedente vel gholem desinunt, mutant ה in ה, et in patagh. Nam תפלה habet in statu regiminis תפלה, et significat preceationem alicujus. Sic עשה דא facere habet in statu regiminis, עשה דא alicujus facere, ut יום עשות יום יהוה דא facere Domini Dei.

Quae geminum, vel unum tantum habent, mutant in statu Regiminis penultimum in scheva, et ultimum in patagh, ut דבר דבר ex דבר verbum, דבר דבר talentum auri ex דבר talentum, חכם חכם ex חכם sapiens, ut Jobi 9. חכם לבן sapiens cordis Deus appellatur, sic ברוך ברוך benedictus, שלום שלום pax, בקור בקור visitare, זקן זקן senex, etc.

etc. mutant penultimum in scheva; sic etiam *יָדְיָהּ* *jūstia*, *בְּרָכָה* *benedictio*, ultimum kamets in patagh, et penultimum in scheva, et ה, ut jam diximus, in ת, fiuntque *צָרָת*, *בְּרָכָה*; quod autem primum scheva in ghirek mutetur, sit tantum, quia duo in initio dictionis occurrere nequeunt, quod semper, ne hoc saepius repetere cogamur, de omni ghirek et patagh ante scheva affirmandum est.

Tfere penultimum aliquando in scheva, et ultimum aliquando in patagh mutatur, ut *שָׁעָר* ex *שָׁעָר* *capillitium*, et *פָּאָר* ex *פָּאָר* *angulus*, *זָקֵן* ex *זָקֵן* *senex*, *מַקֵּל* ex *מַקֵּל* *bacillum*. Sed plerumque tam ultimum, quam penultimum immutatum manet. Verum haec, et plura hujusmodi admodum incerta sunt. Nam unum idemque Nomen jam tfere mutare, jam retinere, reperies, quod ostendit in S. Scriptura dialectos confundi. Quare unusquisque tam tfere, quam ultimum kamets ubique ad libitum vel mutare, vel retinere potest, excepto tamen tfere ante י, quod ex communi analogia linguae retinere debet, ut *הֵיכָל* *templum* e. g. ^[27] et *אֲשֶׁמֶת* habet ubique in Scriptura pro statu Regiminis *אֲשֶׁמֶת*, et *תְּלִיאָה* et *תְּלִימָה* habent *תְּלִיאָה* et *תְּלִימָה*: ideoque dico unicuique licere pro *אֲשֶׁמֶת* scribere *אֲשֶׁמֶת*, et pro *תְּלִיאָה* scribere *תְּלִיאָה*; tametsi neutrum in Scriptura reperitur. Et, quod hic de tfere et kamets dico, de omnibus etiam dicendum, quae certam Regulam non servant. Sed de his alio loco uberius agam; aliquid tamen hic adhuc addam, quod ad hoc, quod modo dixi, et ad intentum hujus capituli, et ad universalem hujus linguae cognitionem non parum facere existimo.

In superiori capite diximus, quod terminationes foemininae ה, et ת, pluralis ון proprie sunt Adje-

Adjectivorum, et Participiorum, nimirum quia unum idemque Nomen adjectivum attributum est, quod jam ad marem, jam ad foeminam refertur, ideoque unumquodque duabus terminationibus indiget, quod in substantivis locum non habet, et propterea non nisi usu factum est, ut substantiva, quae neque mares, neque foeminas exprimunt, ad genus foemininum semper referantur, quando in ך, vel ך desinunt, vel forte (uti diximus) quia ab adjectivis foemininis suam duxerunt originem. Sed aliud est, quod hic volo, nempe quod eodem modo, ac hae substantivorum terminationes originem duxerunt ab Adjectivis, et Participiis, ita variationes, quas in statu Regiminis Nomina patiuntur, originem ducunt a mutationibus Infinitivorum, et Participiorum. Nam omnia Nomina Hebraica (ut omnibus hujus linguae peritis notum) ex Verborum formulis formantur. Adde quod primus, et praecipuus Nominis substantivi usus sit res absolute, non autem relative indicare: hoc enim Nominibus propriis repugnat, quaeque adeo nunquam in statu Regiminis reperiuntur; at actiones vix absque relatione agentis, vel patientis explicantur et ideo rarius in statu absoluto reperiuntur. Quicquid sit, ex modis, quibus Nomina Infinitiva et Participia variant, variationes substantivi facile discuntur, ita [28] ut dubitandum non sit, quin hae ex illis originem duxerint. Eorum igitur formulas, et modos variandi in Regimine tanquam normam variationum omnium Nominum hic ponam, quia facile memoriae mandari possunt.

Infinitivorum Formulae.

Status Absolutus

Status Regiminis

kam ghat

*) *Visitare*

פָּקַד in reg. פָּקַד et פָּקַד
etiam פָּקַדְתָּ ex k. g.
פָּקַדְהָ

Visitari

{ פָּקַדְתָּ semper absolute.
et

*Frequenter visitare**Frequenter visitari*

הַפָּקַד הַפָּקַד
פָּקַד et פָּקַד פָּקַד
פָּקַד פָּקַד

Facere, vel constituere
aliquem visitantem,

{ הַפָּקַד הַפָּקַד

Constitui visitans

Se constituere
visitantem

{ הַפָּקַד הַפָּקַד

Appropinquare

{ הַתַּפְּקַד הַתַּפְּקַד

Detegere

{ נִגַּשׁ נִגַּשׁ
גָּלָה גָּלָה
גָּלוּת גָּלוּת }

Circuire

סָבַב et סָבַב ghatuf cum
makhaf

Invenire

מָצָא et מָצָאתָ loco

Aperire

פָּקַח et פָּקַח v. sup. פָּקַחְתָּ

Hao

*) Conveniunt saepe Infinitiva in Statu Absoluto cum praeteritis: nam דָּבַר *loqui* etiam significat, *locutus est*, גָּרַל *crescere*, בָּשָׁל *coqui* formam habent praeteriti, ut suo loco ostendam. Quare non dubito, quin Infinitivi formulae etiam fuerint פָּקַד cum gemino kamets, et פָּקַד cum , et ; ex quibus formatum est פָּקַד in Regimine, nempe ex פָּקַד et פָּקַד atque haec, quia circa Conjugationes prolixius tractanda, hic ad ea, quae impraesentiarum volo, obiter notasse sufficiet.

[2] Hae praecipuae Infinitorum formulae et mutationes sunt. Pergo itaque ad Participia.

Participiorum Formulae.

Regimen.		Absoluta.	
מְפַקֵּד	פֶּקֶד	פֶּקֶד	<i>visitans</i> masc. sing.
et מְפַקְדִים	פֶּקְדִי	פֶּקְדִים	plur. masc.
מְפַקְדָּה	פֶּקְדוֹת	פֶּקְדוֹת	sing. foem.
et מְפַקְדֹת		et פֶּקְדוֹת	
מְפַקְדוֹת		פֶּקְדוֹת	
מְפַקְדוֹת	פֶּקְדוֹת	פֶּקְדוֹת	plur. foem.
מְפַקֵּד	פֶּקֶד	פֶּקֶד	<i>visitans</i> f. m. verbi adjectivum.
מְפַקְדִים	פֶּקְדִי	פֶּקְדִים	p. m.
מְפַקְדָּה	פֶּקְדוֹת	פֶּקְדָּה	p. f.
et מְפַקְדֹת	פֶּקְדוֹת	פֶּקְדוֹת	p. f.
מְפַקְדוֹת	נֶפֶקֶד	נֶפֶקֶד	<i>visitatus</i> , Part. f. m.
מְפַקְדִים	נֶפֶקְדֹת	נֶפֶקְדָּה	f. f.
et מְפַקְדָּה		et נֶפֶקְדָּה	
מְפַקְדֹת		נֶפֶקְדָּה	
מְפַקְדוֹת	נֶפֶקְדוֹת	נֶפֶקְדוֹת	pl. f.
מִתְפַּקֵּד	מִתְפַּקֵּד	מִתְפַּקֵּד	<i>frequenter visitatus</i> masc.
מִתְפַּקְדִים	מִתְפַּקְדִי	מִתְפַּקְדִים	f. f.
מִתְפַּקְדָּה	מִתְפַּקְדֹת	מִתְפַּקְדָּה	
et		et	
מִתְפַּקְדוֹת		מִתְפַּקְדוֹת	pl. f.
מִתְפַּקְדוֹת	מִתְפַּקְדוֹת	מִתְפַּקְדוֹת	<i>frequenter visitatus</i> adjectivum f. m.
פֶּקֶד	פֶּקֶד	פֶּקֶד	f. f.
פֶּקְדִי	פֶּקְדִי	פֶּקְדִים	
פֶּקְדָּה	פֶּקְדָּה	et פֶּקְדָּה	
		פֶּקְדָּה	
פֶּקְדוֹת	פֶּקְדוֹת	פֶּקְדוֹת	

Passivum.

Passivum.

[10]

Reg. 2.	Pass.	
נִפְקֵד	נִפְקֵד	<i>visitatus</i> m. f.
נִפְקְדִי	נִפְקְדִים	p. m.
	נִפְקְדָה	f. f.
נִפְקְדֶת	נִפְקְדֶת	
נִפְקְדוֹת	נִפְקְדוֹת	pl. f.
	etc. מִפְקֵד	f. m. <i>frequenter visitatus.</i>
	et	
מִפְקֵד	מִפְקֵד	p. m.
מִפְקְדִי	מִפְקְדִים	
	מִפְקְדָה	f. f.
	et	
מִפְקְדֶת	מִפְקְדֶת	pl. f.
מִפְקְדוֹת	מִפְקְדוֹת	
	מִפְקֵד	<i>constitutus ut visitaret</i> f. m.
	מִפְקְדִים	pl. m.
	מִפְקְדָה	f. f.
	et	
	מִפְקְדֶת	pl. f.
	מִפְקְדוֹת	
פְּקֻדָּה	פְּקֻדָּה	<i>visitatus</i> adjectivum Verbi f. m.
	et	
	פְּקֻדָּה	p. m.
	et	
פְּקֻדִים	פְּקֻדִים	p. f.
	et	
פְּקֻדוֹת	פְּקֻדוֹת	
	et	
	פְּקֻדָּה	
פְּקֻדָּה	et פְּקֻדָּה	
	et פְּקֻדָּה	

Passivum

[3]

Passivum.

פִּקֵּר	<i>frequenter visitatus</i>
et	adjectivum.
פִּקֵּר	f. m.
פִּקְרִים	} p. m.
et	
פִּקְרִים	} f. f.
פִּקְרָה	
et	
פִּקְרָת	
et	} p. f.
פִּקְרָת	
פִּקְרוֹת	
et	
פִּקְרוֹת	

Activum.

Reg.	Act.	
פִּקֵּר et פִּקֵּר et פִּקֵּר	פִּקֵּר	<i>visitans</i> m. gen.
פִּקְרִי	פִּקְרִים	pl. m.
	פִּקְרָה	f. f.
	et	
פִּקְרָת	פִּקְרָת	f. f.
vel פִּקְרָת vel פִּקְרָת	ut יִפְקֹר	
מִפְקְרִי		
פִּקְרוֹת	פִּקְרוֹת	p. f.
מִפְקֵר	* מִפְקֵר	<i>frequenter visitans</i> f. m.
מִפְקְרִים	מִפְקְרִים	pl. m.
	מִפְקְרָה	} f. f.
	et	
מִפְקְרָת	מִפְקְרָת	} p. f.
מִפְקְרוֹת	מִפְקְרוֹת	

Activum.

* In Scriptura non reperitur hujus Participii Regimen, nec videtur sensu, quo hic, et fere semper accipitur, posse relative exprimi; sed quia haec formula aliquando etiam usurpatur eadem significatione, ac prima, nihil impedit, quo minus Regimen habere potuerit.

Activum.

[32]

Reg.	Act.	
מפקיד	מפקיד	Constituens aliquem visitantem m. f.
מפקידי	מפקידים	
מפקידות	מפקידה	} f. f.
	et	
מפקדות	מפקדות	} f. f.
	et	
Ex quo et formatur		

	מפקדת	
מתפקד	מתפקד	<i>Se visitans, vel ferens se ut visitans</i> f. m.
מתפקדי	מתפקדים	p. m.
	מתפקדה	} f. f.
	et	
מתפקדות	מתפקדות	} p. f.
מתפקדות	מתפקדות	

Crescens

גדל et גדל	גדל	f. m.
גדלי	גדלים	p. m.
גדלת	גדלה	f. f.
גדלות	גדלות	p. f.

Veniens.

בא	בא	f. m.
באי	באים	p. m.
באת	באה	f. f.
באות	באות	p. f.
גלה	גלה	<i>Detegens</i> f. m.
גלי	גלים	p. m.
גלת	גלה	f. f.
גלות	גלות	p. f.

Sic et

[33]

מגלה	מגלה	<i>Qui facit detegere,</i> f. m.
מגלי	מגלים	
מגלת	מגלה	f. f.
etc.		

Reg.

Reg.	Act.	
שומע	שומע	} <i>audiens,</i>
שומע	et	
	שומע	f. m.
שומעים	שומעים	p. m.
	שומעה	} f. f.
שומעת	et	
	שומעת	} p. f.
שומעות	שומעות	
	Sic	
שבע	שבע	<i>Saturatus.</i>
שבעי	שבעים	p. m.
שבעת	שבעה	f. f.
שבעות	שבעות	p. f.

Praeter has aliae Participiorum formulae dantur; sed has impraesentiarum sufficere arbitror, ut unusquisque facillimo negotio discat Nomina ex statu absoluto in regimen mutare, modo hoc observet, quod illae vocales in statu Regiminis retinentur, quae hic immutatae reperiuntur. Videlicet monosyllaba, ad quae etiam referenda sunt dissyllaba, quorum prima est scheva, ut *כָּתַב* *scriptum*, *וּלְפָּנָיו* *lupus*, etc. geminum segol, pathagh, ghirekh, et scheva, gholem plerumque etiam retineri; ante *מִקֵּץ* tamen in o breve mutari videmus. Deinde rarissime schurekh, vel potius nunquam mutatur; et quod aliquando khibuts ejus loco usurpatur, id non fit propter regimen, sed quia unum pro alio sumere licet: nam schurekh [14] syllaba composita est ex gholem et khibuts, et ideo loco schurekh, vel gholem, vel khibuts saepe sumi videmus. Quod autem *מִתְּחִלָּה*, et reliqua hujusmodi habeant in regimine *מִתְּחִלָּה*, etc. ex communi linguae usu fit. Supra enim diximus kamets ante segol pro segol usurpari in fine; vel in media periodo, ut una ejus pars ab alia distinguatur, ut *עֲמַרְתָּ* loco *עֲמַרְתָּ*, et *פִּתְּמַרְתָּ* loco

loco פְּתוּרָה. Quare צוֹל, etc. in statu absoluto pro צוֹל regiminis usurpatur.

Sed notandum in hac lingua magis usitatum esse וָו quiescentem reddere, syllabas in gholem mutando, qui usus frequentissimus est, et circa haec Nomina praevaluisse videtur, quia in scriptura non nisi semel reperitur in regimine צוֹל, alias ubique ex צוֹל (*fraus*) fit צוֹל, et ex צוֹל *pravitas* צוֹל, et sic de caeteris hujus formae.

Denique ut de pluralium terminatione etiam aliquid addam, videmus pluralium terminationem וָו semper in regimine retineri; וָו autem וָו omittere et ghirekh mutare in תְּסֵרֶה; quam formam regiminis numerus dualis וָו etiam obtinuit, qui propterea וָו cum ghirek omittit, et pathagh in תְּסֵרֶה mutat, ut ex וָו *oculi* וָו in statu regiminis; atque hinc credo factum, ut omne pathagh ante וָו cum ghirek hanc regiminis acceperit formulam, fiatque ex וָו *dōnus* וָו, et ex וָו *vinum* וָו etc.

Jam antequam ulterius pergam, venit hic apprime notandum, me hic per Nomen omnia Nominis genera intelligere. Omne etiam Nomen, excepto (ut jam diximus) proprio genitivum regit, vel a genitivo regitur, et praecipue relativum, sive praepositivum, quod semper relative significatur, et propterea fere semper genitivum regit, et saepe regitur; quae omnia hic ad majorem perspicuitatem exemplis illustrabo.

בֵּית אֱלֹהִים *Domus Dei*. Ambo substantiva [37]

לֵב חָכֵם *Cor sapientis*. Substant. primum, adject. secundum.

חָכֵם לֵב *Sapiens cordis* } contra.

גִּדּוֹל הַעֲצָה *magnus consilii* }

אוֹהֲבֵי טוֹב *Amantes boni* } Part. 1.

רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ *videntes solis*

אֱלֹהִים

בְּרָא אֱלֹהִים *τὸ creare Dei* 1. Infinit.

יּוֹם בְּרָא אֱלֹהִים *dies & creare Dei* inf. quod simul regit et regitur.

מְשֻׁבְּמֵי קוֹם *maturantes & surgere, hoc est, qui solent cito surgere.*

מְשֻׁבְּמֵי בֹבֶקֶר *maturantes & surgere in mane.* Praep. in genit. et Particip. in Regim.

לִפְנֵי יְהוָה *Ante Dei.* Praep. in Regim. ex לִפְנֵי *antea*, sic ex תּוֹךְ *intus* fit תּוֹךְ *inter.*

עַד עַד *usque & usque* h. e. tempus indefinit. hic ergo Praep. regit et regitur.

פְּלַגַּת בְּלִתִּי חֶנֶה *plaga & non desinentis, h. e. plaga, quae non desinit* Adverb. non regitur.

אֵין חֶכְמָה *Non sapientiae;* hic contra non regit.

Est enim in statu absoluto אֵין, quod in statu regiminis, ut בֵּית, mutat, ut jam diximus, patagh, et ghirekh in tsere. Caeterum hic iterum atque iterum vos monere volo, ut ea, quae cap. 5. dicta sunt de Nomine, animo perpendatis. Nam nemo magno cum fructu hanc linguam colere poterit, nisi id, quod ibi diximus, recte percipiat, quod [°] scilicet tam Verba, quam Participia, quam Praepositiones, quamque denique Adverbia pura puta apud Hebraeos sint Nomina.

CAPVT IX.

De duplici Nominis usu, deque ejus Declinatione.

Nomine appellativo vel individuum unum, vel plura vaga, vel unum, aut plura certa et nota significare volumus; quod apud Latinos absque ulla

ulla differentia, sed apud Hebraeos, et alios magna fit; nempe איש vel איש *virum* quemcunque, vel *viros* quoscunque significat; sed si quis non nisi *virum*, vel *viros*, de quibus jam locutus est, vel quos supponit notos esse, significare vult, debet Nomini praeponere ה cum pathagh, et primam Nominis literam duplicare, hoc est, dageschare; et si prima litera una ex iis fuerit, quae duplicari non patiuntur, tum ה loco pathagh kamets debet habere, ut $\text{וְהָאִישׁ בְּנֵי־אֵל}$ *et vir ille Gabriel*. Sed notandum, tam וְהָאִישׁ , quam וְהָאִישׁ posse compensari per gaghja, ut וְהָאִישׁ , etc. Atque hoc ה vocari solet הַיְיִצִי , hoc est, *notitia*, quia rem notam indicat, adeoque idem Indicativum appellabo.

Verum enim vero hic usus istius ה tantum locum habere potest in Appellativis, Adjectivis, et Participiis; at non in Propriis, neque in Infinitivis, neque denique in Adverbiis, quia his nunquam nisi rem singularem, non autem plura ejusdem generis significamus; et quod ad relativa attinet, ea nunquam absolute, sed solo regimine indicantur. Nam et hoc apprime de hoc ה notandum est, quod nunquam Nomini, quando Genitivum regit, praefigatur, cujus rei causa infra in hoc cap. ostendam.

Porro quia Nomina omnia apud Hebraeos indeclinabilia sunt, exprimuntur casus plerumque sola Praepositionum quarundam significatione. [37] Dico significatione. Nam praepositiones, ut jam diximus, Genitivum (Nomina enim sunt) revera regunt; sed sicut apud Graecos Praepositiones Ablativi Genitivum regunt, et sola earum significatione Genitivus locum obtinet Ablativi, sic apud Hebraeos omnes Genitivum regunt, et sola earum

significatione Genitivus locum reliquorum casuum obtinet.

Praepositiones plerumque casibus inservientes sunt hae ל, א, ב, מ, et ו etc. Ex his autem ל et ב Nominibus praepositae punctantur cum scheva; מ autem, quia loco ו usurpatur, punctatur cum ghirek, et ו per punctum ו in sequenti litera compensatur, ut omnia in sequentibus exemplis videri possunt.

Porro ל cum scheva, et א Dativum significant, ב, מ, ו et ו Ablativum; Accusativus autem Praepositionem non habet; sed ejus loco particula ו usurpari solet, quae adeo. nunquam Genitivum, sed semper Accusativum regit. Reliqui deinde casus Praepositiones non habent. Quare cum supra diximus, Genitivum locum reliquorum casuum obtinere, intelligendum tantum est, locum Dativi, et Ablativi, quia hi soli Praepositionibus exprimiuntur. Sed haec omnia clarius ex sequentibus exemplis intelligentur.

Exemplum Nominis Appellativi vagi.

Sing.

Nom. דָּבָר *verbum.*

Gen. דָּבָר Cognoscitur ex regimine praecedentis Nominis cujuscunque generis.

Dat. לְדָבָר Intellige, Praepositionem vim Dativi exprimere, esseque in statu regiminis, et Nomen in Genitivo. Porro notandum, quando ל indicat terminum ad quem, posse idem per ה in fine dictionis suppleri, ut אֶרֶץ pro אֶרֶץ *ad terram.*

Acc. דָּבָר Cognoscitur ex Verbo Activo.

Voc. דָּבָר

Abl. מִדָּבָר Intellige hic, ut supra in Dativo.

Plu-

Plural.

Nom.	דְּבָרִים	
Gen.	דְּבָרִים	
Dat.	לְדְבָרִים	
Acc.	דְּבָרִים	}
Voc.	דְּבָרִים	
Abl.	בְּדְבָרִים	vel מ

*Exemplum Nominis cum ה indicativo.**Sing.*

Nom.	}	הַדָּבָר
Gen.		
Dat.		לְהַדָּבָר pro הַדָּבָר
Acc.		אֶת־הַדָּבָר
Voc.		הַדָּבָר
Abl.		בְּהַדָּבָר pro הַדָּבָר

Plur.

Nom.	}	הַדְּבָרִים
Gen.		
Dat.		לְהַדְּבָרִים pro הַדְּבָרִים
Acc.		אֶת הַדְּבָרִים
Voc.		הַדְּבָרִים
Abl.		בְּהַדְּבָרִים pro הַדְּבָרִים

Exemplum substantivi, et adjectivi Masculini.

Nom.	}	אֵל גָּדוֹל <i>Deus magnus.</i>
Gen.		
Dat.		לְאֵל גָּדוֹל
		etc.

Cum ה indicativo.

Nom.	}	הָאֵל הַגָּדוֹל
Gen.		
Dat.		לְאֵל הַגָּדוֹל
Acc.		אֶת הָאֵל הַגָּדוֹל

Exemplum foeminini Generis.

Nom.	} מנורה יפה	<i>Candelabrum pulcrum.</i>
Gen.		
Dat.		
	למנורה יפה	
	etc.	

Cum ה indicativo.

Nom.	} המנורה היפה
Gen.	
Dat.	
	למנורה היפה
Acc.	את המנורה היפה

[ט]

Exemplum Nominis Relativi.

Nom.	} תור	<i>inter.</i>
Gen.		
Dat.		
	אל תור	<i>ad tō inter.</i>
Acc.	תור	
Abl.	בתור, מתור etc.	<i>in et de tō inter.</i>

Nota תור esse in statu Regiminis, et formari a תור, ut ab צול *fraus* צול. Sumpsi tamen exemplum Regiminis, quia, uti dixi, Praepositiones vix in statu absoluto concipi possunt, et ideo cum ה indicativo nunquam declinantur. Nam ה plerumque rem jam explicatam et notam supponit: regimen autem rem per Genitivum explicandam, et determinandam, hoc est, rem nondum notam. Atque haec, inquam, ה et regimen plerumque, sed non dixi semper supponere: nam saepe etiam summa cum elegantia ה indicativum pro regimine, et regimen contra pro ה indicativo usurpare licet, ex. gr. כל־נביאי *omnes prophetae*, loco כל־הנביאי eleganter dicitur. Nam הנביאים significat prophetas jam notos et נביאי in regimine, et subintellecto Genitivo, significat prophetas rei jam cognitae, nempe Dei, veritatis, etc. Sic במדברין *qui bibunt in pateris vinum* loco במדורים elegantius dicitur.

dicatur. Sed de his fufius in Syntaxi. Hic tantum in genere hoc notare fufficit; regimen idem, ac ה indicativum valere, quando Genitivus, ut res nota, fubintelligi poteft, quod in Praepofitionibus locum habere nequit.

Aliud exemplum Nominis Relativi.

Sing.

Nom.	} קָרָם ante.
Gen.	
Dat.	לְקָרָם
Acc.	קָרָם
Abl.	מִקָּרָם

Plur.

Nom.	} קָרָמִי multo ante.
Gen.	
Dat.	לְקָרָמִי
Acc.	קָרָמִי
Abl.	מִקָּרָמִי ab omni ante.

Prov. 8. מִקָּרָמֵי אֶרֶץ significat ab omnibus anteatibus terrae.

Aliud Nominis Relativi.

חוּץ foras.

מִחוּץ pars, quae foras respicit.

Declinatur ut nomen, hoc modo:

Nom.	} מִחוּץ de τὸ foras.
Gen.	
Dat.	אֶל מִחוּץ ad τὸ de τῷ foras etc.
Acc.	מִחוּץ
Abl.	בְּמִחוּץ et sic de reliquis.

Aliud Adverbiorum exemplum.

Nom.	} מָתִי Quando.
Gen.	

Dat.

Dat. למתי *ad τὸ quando*, hoc est, *in id tempus.*

Acc. מתי

Abl. במתי etc.

Nom. }

Gen. חנם *frustra.*

Dat. אל חנם *ad τὸ frustra* etc.

Nom. }

Gen. עזר *adhuc.*

Dat. לעזר *ad τὸ adhuc.*

Acc. עזר

Abl. בעזר מעזר *de et in τῷ adhuc*, hoc est, *in tempore, a tempore.*

Exemplum Infinitivi.

Nom. }

Gen. פקוד *τὸ visitare.*

Dat. לפקוד

Acc. פקוד

Abl. בפקוד

בפקוד

מפקוד

Participia declinantur sicut Adjectiva.

Exempla Adverbii.

Nom. }

Gen. לא *non.*

Dat. ללא *ad τὸ non.*

Acc. לא

Abl. מלא *de τῷ non.*

[41]

Exempla Adverbii.

Nom. }

Gen. שרש *adhuc non, vix.*

Dat.

Dat.	לְטָרָם <i>ad tō vix, nondum.</i>
Acc.	טָרָם
Abl.	בְּטָרָם, מִטָּרָם, <i>de, in tō nondum, id est, in, vel a tempore, quo nondum, etc.</i>

His exemplis potest unusquisque facile videre, qua ratione omnia Nomina, cujuscunque generis sint, declinantur. Sed notandum, casuum Praepositiones eleganter omitti, quando de sensu non possumus ambigere, ut Proverbiorum 22. vers. 21. לְהַשִּׁיב אֲמִים לְשִׁלְחָהּ, *ad referenda dicta cum veritate eis. qui te miserunt.* Nam quando אֲמִים in statu absoluto est, non potest Genitivus אֲמִים ab eo regi; sed necessario a praefigenda Praepositione בְּ, quae hic omittitur: Sic 1 Reg. 2. vers. 7. וְהָיוּ בְּאֶזְרֵי שִׁלְחָהּ, *et erunt ex comedentibus (tō ad) mentem tuam:* ubi etiam Praepositio אֶל vel בְּ in Genitivo, recto a Regimine Participii, subintelligitur, et ad hunc modum plura, de quibus in Syntaxi ex professo.

CAPUT X.

De Praepositione et Adverbiis.

Diximus supra capite 5. Praepositiones esse Nomina, quibus significatur, quam relationem unum individuum ad aliud habeat. Diximus deinde, quod una, eademque relatio tam Singulari, quam Plurali numero exprimitur. Primum quod attinet, quod scilicet Praepositiones Nomina sint, satis ex praecedentibus duobus capp. constare jam credo. At quod Pluralem etiam habeant numerum, multis forsan absurdum videbitur; sed [⁴²] quidni, cum revera sint Nomina? At dices, relationes non esse species, quae plura individua sub
se

se habent, adeoque hoc cum Nomine proprio commune habere, quod careant Plurali. Sed esto: non dentur unius speciei plures relationes, Praepositiones tamen ex Singulari in Pluralem numerum flectuntur. Quomodo autem id fieri possit, paucis hic explicare constitui.

Quamvis Praepositiones plures relationes simul indicare non possint, quaedam tamen ex Singulari in Pluralem flectuntur, idque tam in statu absoluto, quam in statu Regiminis: at Praepositiones in statu absoluto nihil sunt, quam ipsae relationes abstracte conceptae sive expressae; sed tum non tam relationem, quam locum, vel tempus cum relatione, ad aliquam rem exprimunt. Ex. gr. ex בֵּין *inter* fit in Plurali בֵּינֵם, quod quidem non relationem unius individui ad aliud, sed loca aliis intermedia significat; (qua de re vide Ezech. cap. 10. 2.) vel, ut dixi, est ipsa Praepositio, seu relatio abstracte concepta, ut, ex אַחֲרֵי *posteriora*, vel invito Latino vocabulo, *posterioritates*: ad cuius modum plures tam Praepositiones, quam Adverbia formari possunt, quamvis in Scriptura nunquam sic formata reperiantur.

Porro ipsae etiam Praepositiones in statu Regiminis, hoc est, quatenus relationes indicant, tam in Singulari, quam in Plurali declinantur, quod fit, quia vel relatio multoties concipi, vel quia intensius exprimi debet. Ex. gr. אַחֲרֵי *post* habet in Plurali אַחֲרֵי, quod significat *multum post*, quemadmodum Rabbini optime notarunt. Sic אֵל *ad* habet in Plurali אֵלֵי *multum ad*, hoc est, quantum fieri potest, ad illam partem ivit: sic ex עַל *supra* fit עַלֵּי, et ex עַד *usque* עַדֵּי. Hinc עַד עַד *in aeternum* significat, hoc est, omnia, quae concipi possunt, usque עַד usque; sic מִפְּנֵי אֶרֶץ *ab omni ante terrae*, et ad hunc modum omnes fere

ferre Praepositiones tam in Singulari, quam in Plurali numero declinari possunt.

At *אֲנִי* ante, quae Praepositio Singularem non habet, ex his excipienda est. Nam haec nulla alia de causa in plurali declinatur, quam quia formatur a Substantivo *אֲנִי* facies, sive anteriora, quod Singulari caret.

Denique Adverbia Nomina etiam esse diximus, quibus actio quaecunque determinatur, ratione modi, temporis, loci, agentis, ordinis, etc. Ex. gr. *bene, male, festinanter, cras, heri, intus, foras, simul, primo, secundo*, etc. atque haec plurali numero carere ratio indicat. Nec possunt, sicut Praepositiones abstracte concipi, ut per se notum est; et quamvis Latini etiam Adverbia saepe intendunt, ut *perbenigne, multo mane*, etc. adeoque hac de causa etiam deberent apud Hebraeos in Plurali numero, ut Praepositiones solent, exprimi, hoc tamen Hebraeis absurdum videretur. Nam Praepositiones, quia relationes indicant, possunt, ut Nomina Substantiva, attributa habere, sive intensius exprimi; at Adverbia, quia actionis modi sunt, Adjectiva quasi Verborum sunt; eadem igitur intendere nihil aliud esset, quam attributorum attributa excogitare, sive Adjectivis Adjectiva addere. Deinde Adverbia, quia, ut dixi, Verborum quasi Adjectiva sunt, debent numero cum suo Substantivo, hoc est, cum suo Verbo, quod non nisi Singularem habet, convenire. Ad haec ergo significanda, *multo mane, perbenigne*, etc. Hebraei multo convenientius Verba ipsa intendunt, vel loco unius Adverbii Verbum, aut Nomen usurpant. Ex. gr. *multo mane surrexit*, exprimitur Hebraice, *matutinavit admodum ad surgendum, et perbenigne egit, benignus admodum egit*; ut in Syntaxi suo loco explicabimus.

Sed

Sed notandum, quod Adverbia, sicut Substantivorum Adjectiva, aliquando substantivantur. Verum neque haec in Pluralem flecti, sed tantum [44] repeti solent, ut מַעֲלֶה מַעֲלֶה *sursum sursum*; hoc est, *ad summum usque gradum* contra מֵטָה מֵטָה *infra infra*; significat *ad infimum usque gradum*. Sic מְאֹדִּי significat *admodum*, et מְאֹד מְאֹד *summo gradu*; *admodum*, et *nimis*; sic מְעַט מְעַט *parum*, מְעַט מְעַט *paulatim*, et ad hunc modum alia.

CAPUT XI.

De Pronomine.

Antequam ad Conjugationes transeam, necesse est, ut de Pronomine agam. Nam absque his illae vix tradi possunt. Quid Pronomen sit, et in quot genera distinguatur, notum omnibus est; quomodo autem ex Singulari in Pluralem numerum flectantur, et masculina a foemininis distinguantur, et declinentur, ordine hic tradam.

Pronomina Primitiva.

Sing.		Plural.	
<i>ego</i>	אֲנִי אֲנֹכִי	אֲנֵכֶם נִכְנֵם אֲנִי	<i>nos</i> { Communis est generis, ut ubique prima perso- na, quia loquens ipse se facis indicat, num mas vel foemina sit.
<i>tu</i>	אַתָּה masc. gen.	אַתֶּם vos. masc.	
<i>tu</i>	אַתְּ foem. gen.	אַתְּנָּן vos f. et cum הַּ parag.	אַתְּנָּן
<i>ille</i>	הוּא	הֵם illi m. et cum הַּ parag.	הֵמָּה
<i>illa</i>	הִיא	הֵנּוּ illae f. et cum הַּ parag.	הֵנָּה

Harum itaque Pluralis terminatio a communi multum differt. Nam masculina non desinunt in הַּ, nec foeminina in הַּ. Foeminorum deinde terminatio in his alia etiam est, quam Adjectivo-
rum.

rum. Denique foemininum **את** videtur etiam fuisse **אתי** et **היא** fuisse **היא** a masculino aliis vocalibus distinctum. Nam in Bibliis saepius sic scripta reperiuntur, quae Masorethae ubique corrigunt, sine dubio, quia obsoleta erant.

Indicativa, vel Demonstrativa.

[45]

<i>hic</i>	{ זה זו לו }	} carent plurali.
<i>haec</i>	{ זה זאת זו }	
<i>hi, hae</i>	{ אלה אל }	} carent singulari.

Pro Relativo tam Singulari, quam Plurali inservit ה Indicativum, vel ejus loco ש servato in sequenti dagesch; sed frequentius in Bibliis reperitur אשר.

Possessiva separata non dantur; sed Regimini Nominis affiguntur, hoc modo.

*Exemplum Nominis Substantivi רב Verbum, ex
cujus Regimine רב fit*

tam Nominis quam affixi Sing.

רבי *Verbum mei et meum.*

רביה *tui. m. g.*

Et si accentus fuerit אתה vel סלוק

רבה	et	רבה	f. g.
רבך		רבך	ejus m. g.
רבך		רבך	f. g.
רבך		רבך	

Plu-

Pluralis affixi.

וְבָרֵנוּ	<i>Verbum nostri.</i>	
וְבָרֵכֶם	<i>vestri</i>	m. g.
וְבָרֵהֶן		f. g.
וְבָרֵהֶם	<i>eorum</i>	m. g.
וְבָרֵהֶן		f. g.

Ex Regim. Plur. וְבָרֵי fit

וְבָרֵי *)	<i>Verba mei et mea.</i>	
וְבָרֵיךְ	<i>tui.</i>	m. g.
וְבָרֵיךְ		f. g.
וְבָרֵי	<i>ejus.</i>	m. g.
וְבָרֵי		f. g.

*) NB. sub ו non dari, nisi quando accentus est אֶתְנָח vel סִלְקָה, alias loco, punctatur cum pathagh.

Pluralis Nominis et affixi pl.

וְבָרֵינוּ	<i>Verba nostri et nostra.</i>	
וְבָרֵיכֶם	<i>vestri.</i>	m. g.
וְבָרֵיהֶן		f. g.
וְבָרֵיהֶם	<i>eorum.</i>	m. g.
וְבָרֵיהֶן		f. g.

NB. Secunda et tertia persona, quando nomen est Plurale, semper Regimini Pluralis adduntur.

Sic ex Regimine תַּפְּלִית *oratio alicujus* fit תַּפְּלִיתִי, etc. et in Plurali תַּפְּלִיתֵינוּ, etc. Sic ex בית *domus* fit בֵּיתִי *domus mea*, et ex Regimine Plurali בֵּיתֵינוּ fit בֵּיתֵינוּ *domus tuae*, etc.

Exempla

Exempla Participii singularis tam Nominis, quam Affixi.

Exemplum Masculini פִּקְרִי

Visitans mei et meus. et פִּקְרִי פִּקְרִי

פִּקְרִי	<i>tui</i>	m. g.
בֶּרֶךְ		f. g.
פִּקְרוֹ	<i>ejus.</i>	m. g.
פִּקְרָה		f. g.

Exemplum Foeminini

פִּקְרָה

[47]

Visitans mea. פִּקְרָה

פִּקְרָה	<i>tua.</i>	m. g.
בֶּרֶךְ		f. g.
פִּקְרָה	<i>ejus.</i>	m. g.
בֶּרֶךְ		f. g.

Exempl. pl. m. פִּקְרִי

Visitantes mei. פִּקְרִי

פִּקְרִי	<i>tui.</i>	m. g.
בֶּרֶךְ		f. g.
פִּקְרִי	<i>ejus.</i>	

etc. ut in substant.

Exempl. pl. f. פִּקְרוֹת

Visitantes mei. פִּקְרוֹתִי

פִּקְרוֹתִי	<i>tui.</i>	m. g.
בֶּרֶךְ		f. g.

etc. ut in substant.

Exempl. Regiminis Infinit. פִּקְרִי

Visitare mei - meum. פִּקְרִי

פִּקְרִי	<i>tui.</i>	m. g.
בֶּרֶךְ		f. g.
פִּקְרוֹ	<i>ejus.</i>	m. g.
בֶּרֶךְ		f. g.
פִּקְרִי	<i>nostri.</i>	

k. gh.		
בְּיָדְכֶם	<i>Visitare vestri.</i>	m. g.
בָּן		f. g.
בְּיָדְכֶם	<i>eorum.</i>	m. g.
בָּן		f. g.

Exemplum Relativi בֵּין *ad inter.* Sing.

בֵּינֵינוּ	<i>et בֵּינִי Inter mei et me.</i>	
בֵּינֶךָ	<i>tui.</i>	m. g.
בֵּינָה		f. g.
בֵּינוֹ	<i>ejus.</i>	m. g.
בֵּיהָ		f. g.
בֵּינֵנוּ	<i>Inter nostri.</i>	
בֵּינֶכֶם	<i>vestri.</i>	m. g.
	<i>etc.</i>	

Exempl. Relativi. Plur.

בֵּינֵינוּ	<i>ad inter.</i>	
בֵּינֵינוּ	<i>Inter mei.</i>	
בֵּינֶךָ	<i>tui.</i>	m. g.
בֵּינָה		f. g.
בֵּינוֹ	<i>ejus.</i>	m. g.
בֵּינָה		f. g.
בֵּינֵנוּ	<i>nostri.</i>	
בֵּינֶכֶם	<i>etc.</i>	
בָּן		
בָּהֶם		
בָּן		

Sic ex sing. et pl.

[י']

תַּחְתִּי	תַּחְתִּי	
תַּחְתֵּינוּ	תַּחְתֵּינוּ	
תַּחְתֶּךָ	תַּחְתֶּךָ	
תַּחְתָּה	etc.	etc.

At אל *ad*, על *super*, אחר *post*, עד *usque* affixa non habent in Sing., in Pl. autem fit ex

עלי	אלי	אחרי	עדי
עלי	אלי	אחרי	עדי
עליה	אליה	אחריה	etc.
עליה	אליה	אחריה	etc.
etc.	אליו	etc.	
	אליה		
	אליה		

Praepositiones deinde inseparabiles non habent Pluralem.

ב	et	ל
בי	<i>in mei,</i>	לי
	<i>et me</i>	<i>ad mei, me</i>
בה	<i>tui</i>	לה
בה	<i>f. g.</i>	לה
בו	<i>eo</i>	לו
בה	<i>f. g.</i>	לה
בנו		לנו
בכם		etc.
בך		
בהם		
בהן		

Ex מן de fit.

ממי	et	מני
ממה		
ממה		
ממנו	et	מנהו
ממנה		et מנהו
ממנו		
ממכם	et	מכם
מן		מן
ממהם	et	מהם
הן		et מנהם
		הן

Exem-

Exemplum Adverbii.

כמו *sicut.*
 כמני
 כמיה
 כמוני
 etc.

איה *ubi?*
 et איה *ubi tu?*
 איה *f. g.*
 אי *ille.*
 איכם *vos.*
 בן *f.*
 אים *illi.*
 בן *f.*

Ex הנה *ecce fit*
 הנני
 הנה
 הנה
 etc.

Ex Regimine deinde Adverbii אין non, quod diximus esse אין fit

אינני *non mei i. e. ego.*
 אינה *tui m.*
 אינה *f.*
 אינו et איננו *ejus. m.*
 אינה et איננה *f.*

איננו *non nostri i. e. nos.*
 אינכם *m.*
 בן *f.*
 אינכם et אים *m.*
 בן *f.*

Ex

Ex עוד *adhuc* fit

עודי	<i>adhuc</i>	<i>ego.</i>
עודה	m.	<i>tu.</i>
עודה	f.	
עודו et עודני	m.	<i>ille.</i>
עודה } et }	f.	
עודה		
עודנו		<i>nos.</i>
עודכם		<i>vos.</i>
כן	f.	
עודם	m.	<i>illi.</i>
לו	f.	

Et ad hunc modum reliqua. Quod autem vocales Regiminis non retineantur, sed variis modis mutantur, id fit, quia Nomina syllaba ad [י] minimum una, eaque longa augentur, quae accentum ad se trahit; quae unica est causa, cur vocales, ob additam Pluralis Numeri cum accentu aliam longam, in brevissimas mutantur: nam alias, si nimirum רַבִּי haberet in Plurali רַבִּים, et sic reliqua, deberent necessario duplici accentu (ut constat ex iis, quae Cap. 4. ostendimus) notari, et prior syllaba produci, quod tam frequenter non posset sine magna molestia fieri.

Hac igitur de causa mutationum, quae suffixa vocalibus adferunt, regulas, tam mutationes Pluralium, quam Regiminis sequuntur. Fateor quidem, ob additum suffixum cum accentu potuissent ubique vocales secundum regulas Pluralis Regiminis mutari; nec facile causam dixero, cur id non fuerit factum. Nam sicut ex מַלְכִי (Regimen Pluralis Nominis מַלְכֵּי fit *rex mei*. sic etiam ex רַבִּי Regimen Pluralis Nominis רַבִּים fieri potuisset *verbum mei*, et non ex absoluto רַבִּים facere

רָבִיר; quandoquidem Nomen cum affixo habet revera Regiminis significationem. Scio quidem hac ratione non raro vitari amphiboliam, quae saepe oriretur, si ubique regulas (Regiminis sequerentur. Nam si ex רָבִיר *verbum mei*, et רָבִיר (Regimen Pluralis *mas*) fieret רָבִיר confunderentur haec Nomina cum רָבִיר *pestis*, et רָבִיר *memoria*, ita ut רָבִיר videretur *pestis mei*, et רָבִיר *memoria mei*, et ad hunc modum plura alia Nomina confunderentur, si Nomina, ob additum suffixum, Regiminis Pluralis regulas sequerentur. Et quamvis haec ratio pondus habere videatur, non tamen certo affirmare audeo, Hebraeos hanc confusionem effugere voluisse. Nam Hebraei de nulla re minus solliciti videntur fuisse, quam de vitanda amphibolia, quod plurimis exemplis hic ostenderem, nisi hoc superfluum existimarem. Quare facilius crederem, suffixa Regimini Nominis tam Singulari, quam Plurali addi, et רָבִיר *verbum meum*, וְרָבִיר *barba mea*, etc. formari ex רָבִיר, et וְרָבִיר Regimine scilicet Singulari ex רָבִיר, et וְרָבִיר, et tamen kamets status absoluti retineri, quia penultima ante ghirekh et gholem debet esse kamets, nisi Nomen sit מְלִיצִיל ut בֵּית *oliva*, בֵּית *domus*, vel quod litera, ghirekh vel gholem punctanda, punctum רֶגֶשׁ habeat, ut סַפְּפִיר *sapphirus*, רֶתֶק *catena*. Sic etiam ex Regimine רֶצֶר *atrium* fit רֶצֶר *atrium ejus*, retento scilicet tsere status absoluti רֶצֶר; quia, ut diximus, penultima ante gholem et ghirekh non potest esse pathagh: et ad hunc modum omnia, quorum ultima Regiminis est pathagh, et penultima scheva, status absoluti ultimam in suffixis retinent. Quod si penultima Regiminis non fuerit scheva, sed una ex iis, quae in Plurali retinentur, nempe pathagh, gholem absque accentu, ghirekh, etc. tum suffixa secundum regulas Regiminis Pluralis Nominibus adduntur, ut ex רָבִיר Regimen Pluralis Participii פָּקֵר fit פָּקֵר *visitans*.

visitans meus et ex מקלות Regimen Pluralis Substantivi מקל fit *bacillum meum*, etc.

Porro monosyllaba etiam ob additum suffixum Regiminis Pluralis regulas sequuntur. Nam ex שרי, חצי, צרי, etc. quae sunt Regimina Pluralis Nominum שר *princeps*, חץ *sagitta*, צר *testis*, etc. fit שרי, חצי, צרי etc.

Nomina deinde, quae sunt מלכיל, quia accensus, uti diximus, ad additum suffixum transit, Regimen etiam Pluralis Numeri sequi debent. Hujus notae sunt omnia, quorum penultima est segol, vel gholem ante segol. Hinc ex מלכי *צדק* (Regimen Pluralis Substantivi מלך *fit* (נבח צדק *rex meus*, צדקי *justitia mea*, et נבחי *sacrificium meum*, et ex אָזני Regimen Pluralis Substantivi אזן *fit* אָזני *auris mea*, et ad hunc modum ex Regimine Pluralis Substantivi רחב גוף etc. fit, אָרְזי *magnitudo mea*, רחבי *latitudo mea*, אָרְזי *longitudo mea*, etc.

Nominibus praeterea, quae in ה definunt, ^[52] et quae ipsum in ה, et praecedentes duas syllabas in segol mutare solent, nulla, nisi in hanc secundam formam mutatis, affixa adjunguntur, mutando utrumque segol eodem modo, ac praecedentia. Ex. gr. pro תפארה *gloria*, צמרה *corona*, גְּבִירָה *domina*, etc. usurpatur saepe eleganter תפארת, צמרת, גְּבִירָה, quae propterea suffixa non nisi in hac secunda forma habent, mutato scilicet utroque segol eodem modo, ac Nomina, quae geminum habent segol, in Regimine Pluralis solent, quod scilicet primum in pathagh, vel ghirekh, secundum in schevamutant; fit ergo ex תפארת תפארתִי *gloria mea*, et ex צמרת צמרתִי *corona mea*, ex גְּבִירָה גְּבִירָתִי *domina mea*. Sic quoniam pro קטורה sumitur קטורת suffixa in hac forma habet, ut Nomina, quorum penultima est gholem, quod ipsum in ghateph khamets mutant,

tant, fitque כְּתָרִי *suffragium meum*: atque hinc fit, ut Participia in forma פִּזְקָה, suffixa non habeant, sed tantummodo in פִּזְקוֹת, ut jam in exemplo Participii ostendimus.

At reliqua, quae in ה definunt, nec ut praecedentia mutari solent, mutant affixum ה tantummodo in ת, ut in Regimine solent, praeterquam quod ultimum khamets, ob jam dictam causam, retinetur, nec in פֶּתַח, ut in Regimine, mutatur. Sic ex תְּפִלָּה, *oratio mea*, et ex בְּקֶשֶׁה, *petitio mea*, et ad hunc modum reliqua Regimini Singularis adduntur.

Quae deinde in ה definunt, quod in Regimine retinetur, omittunt plerumque ipsum in suffixis, ut שָׂרָה *ager*, שָׂרָה *ager tuus*, מַעֲשֵׂה *opus meum*, et sic reliqua, quorum Regimen non mutat ה in ת. Dixi quidem ה plerumque, non autem absolute omitti, quia in tertia persona retineri solet, ut שָׂרָה *ager ejus*, מַעֲשֵׂה *opus ejus*, etc. [33] Haec de modo, quo suffixa Nominibus Singulari significatione acceptis adduntur, quomodo iisdem Plurali significatione acceptis addantur, paucis jam dicam,

Nominibus Pluralibus, quae in וֹת definunt, absque ulla Regiminis mutatione suffixa tam Singularia, quam Pluralia, tamque primae, quam secundae, et tertiae personae adduntur, ex. gr. בְּרָכָה *benedictio* habet in Plurali בְּרָכוֹת, *benedictiones meae, tuae, illius*, etc. Sic אֶרֶץ *via* habet in Plurali אֶרְצוֹת, *viae meae, tuae, etc.* atque ad hunc modum reliqua, quae in וֹת definunt.

At

At quae in ים desinunt, quaeque Regimen Singularis sequuntur, idem etiam in Plurali retinent, quando suffixum Singulare est, vel primae personae Plurale; sed suffixa secundae, ac tertiae personae Pluralia Regimini Plurali absque ulla ejusdem mutatione adduntur, ut in primo exemplo Nominis Substantivi דָּבָר ostendimus.

Denique quae in Singulari Regimen Pluralis sequuntur, ut מֶלֶךְ, וָבֵר, שָׁמַן, etc. iis in Plurali suffixa adduntur, ut quae geminum habent kamets. Nam מֶלֶךְ habet in Plurali מְלָכִים, ut דָּבָר, דְּבָרִים. Atque hinc fit מְלָכִי, מְלָכֶיךָ, מְלָכֵיהֶם, etc. ut in דָּבָר. Sic etiam שָׁרֵשׁ radix habet in Plurali שְׁרָשִׁים, ex quib. fit שְׁרָשֶׁיךָ, שְׁרָשֶׁיהֶם, retento scilicet ubique duplici kamets, et duplicato propterea accentu. Haec de Possessivis Pronominibus.

Supereft ut de Declinatione Pronominum pauca etiam addam, ex quibus, praeter Indicativa, et Relativum אֲשֶׁר, *qui, quae, quod*, et *qui, quae, quae*, ut et שׁ, nulla declinantur: compensantur tamen hoc modo.

Nöm.

[34]

הוּא
*ille*אַתָּה
*tu*אֲנִי
ego

Dat

לוֹ
*illi*לָּךְ
*tibi*לִּי
mihi.

Accusativus suppletur particula אֵת hoc modo.

אֵת
*illum*אֵתְּךָ
*te*אֵתִי
me

Abl.

Abl.

בו בה בי
in eo in te in me.

et ad hunc modum in
 Plurali.

Indicativa declinantur, ut
 Nomina.

Nom.	{ הָהוּ }	Sing.
Gen.	{ et הֵהוּ }	<i>hic.</i>
Dat.	לָהוּ	
Aco.	הֵהוּ	
Abl.	בָּהוּ מֵהוּ etc.	
Nom.	{ וְהֵם }	Plur.
Gen.	{ et הֵהֶם }	<i>haec.</i>
Dat.	לְהֵם וְהֵם	
Nom.	{ הִי, הֵא, הֵא	
Gen.	{ הָאֵלָה וְהָאֵלָה }	
Dat.	לְאֵלָה לְאֵלָה	

Relativum.

	אֲשֶׁר et שֶׁ	
Nom.	{ אֲשֶׁר }	Nom. { שֶׁהָיָה <i>quod fuit.</i>
Gen.	{ אֲשֶׁר }	Gen. { שֶׁהָיָה <i>quod fuit.</i>
Dat.	לְאֲשֶׁר etc.	Dat. לְשֶׁהָיָה etc.

CAPUT XII.

*De Nomine Infinitivo, nempe de variis ejus Formis,
 et Speciebus.*

Nomina Infinitiva, five actionum, exprimunt
 actionem, vel ad agentem relatam, vel ad patien-
 tem.

tem. Nam *טו* *visitare alicujus* ad agentem et *טו* *visitari alicujus* ad patientem refertur. Deinde ^[5] haec Nomina actionem, sive ad agentem, sive ad patientem relatum simpliciter, vel intensive exprimunt, ut, *visere* et *visitare*, *frangere* et *confringere*, quorum primum simplicem actionem *visendi* et *frangendi*, secundum autem affectum praeterea, vel frequentem actionem *visendi* et *frangendi* exprimit.

Formulae Hebraeorum, quibus actionem ad agentem relatum simpliciter exprimunt, sunt *פָּקַד*, *פָּקַד*, *פָּקַד* et *פָּקַד*, quarum Regimina (uti diximus cap. 8.) sunt *פָּקַד* et *פָּקַד*. Quae autem actionem ad patientem relatum simpliciter exprimunt, sunt *נִפְקַד*, *הִפְקַד* et *הִפְקַד*. Actionem deinde cum relatione ad agentem intensive vel frequentative exprimunt hae *פָּקַד*, *פָּקַד* et *פָּקַד*: quae formulae in hoc praecipue a primis distinguuntur, quod secunda littera duplicatur, quae propterea punctum *דָּוָשׁ* ubique habent. Denique actio intensive expressa, et ad patientem relata per *וְ* et *gholem*, retento in secunda littera *dagesch*, exprimitur in S. Scriptura, ut *נָבַד*.

Solent praeterea Hebraei actionem ad causam principalem referre, quae scilicet efficit, ut actio aliqua ab aliquo fiat, vel ut res aliqua suo officio fungatur, ex. gr. *הִפְקַד* significat *visitare*, *הִפְקַד*, *הִפְקַד* significat *constituere aliquem visitantem*. Sic *מָרוֹךְ* significat *regnare*, *הִמְלִיךְ*, etc. *constituere aliquem regnantem* sive *regem*. Sic ex *אָכַל* *comedere*, fit *הִאָּכַל* *facere*, ut *aliquis comedat*, et ex *בָּא* *venire* fit *הִבִּיא* *facere venire*, sive *adducere*. *יָדָע* *scire* *הִיָּדָע* *scire ut sciat*, sive *revelare*, atque haec in forma passiva habent *הִפְקַד* *Constitui, ut visitaret*, *הִמְלִיךְ* *Constitui, ut regnaret*, etc.

Nec tantum Nomina actionem, sed etiam

rum eodem hoc modo ad causam referuntur, quae efficit, ut dixi, ut res suo officio fungatur. Sic ex *מָטָר* *pluvium* fit *הַמָּטָר* *facere*, ut *pluvia* sit, sive [56] *pluat*, et ex *אָזְנוֹ* *auris* fit *הַמָּזוֹן* *facere*, ut *auris* suo officio fungatur, hoc est *auscultare*, et ex *שָׁלוֹם* *pax* fit *יָשׁוּבִים* *statuere pacem* sive *stabilire*, et ad hunc modum plura.

Species igitur Infinitivorum quatenus ad agentem solum, vel ad patientem referuntur sunt sex. Videlicet Prima *בָּקֹר*, etc. *visitare*. Secunda *הַבָּקֹר*, etc. *visitari*. Tertia *בָּקָר*, etc. *frequenter visitare*. Quarta *בָּקָר* *frequenter visitari*. Quinta *הַבָּקָר*, etc. *effluere*, ut *aliquis visitet*, sive *constituere aliquem visitantem*. Sexta denique *הַבָּקָר* *constitui visitans*. Atque hae, ut diximus, species actionem, vel ad solum agentem, vel ad solum patientem relata[m] exprimunt.

Sed quia saepe evenit, ut agens et patientis una eademque persona sit, necesse fuit Hebraeis novam et septimam Infinitivorum speciem formare, qua actionem exprimerent ad agentem et patientem simul relata[m], hoc est, quae formam activi et passivi simul haberet. Ex. gr. *visitare me ipsum* non potest Hebraice ullo Pronominum genere exprimi: nam *בָּקָר אֶנִּי* significat *to visitare alterius me*. hoc est, *quod aliquis me visitat*, et *בָּקָרִי* vel *בָּקָרִי* *to visitare mei* alterum, hoc est, *quod ego alterum visito*. Ideoque necesse fuit aliam Infinitivorum speciem excogitare, quae actionem exprimeret ad agentem, sive causam immanentem relata[m], atque hanc exprimere solent praeponendo Tertiae illi dageſchatae syllabam *הָ* ut *הַבָּקָר* quod, ut diximus, significat *se ipsum visitare*, vel *constituere se visitantem*, vel denique *praebere se visitantem*, ut fusius in Syntaxi explicabimus.

CAPUT XIII.

De Conjugatione.

Huc usque Nominis Infinitivi, quatenus sine ulla ad tempus relatione exprimitur, mutationes ostendimus: quas habet vel propter Regimen, [27] vel ob additam Praepositionem, vel propter suffixa, vel denique propter variam significationem, qua usurpari solet. Supereff, ut reliquas ejus mutationum causas, et quae huic Nominum Generi singulares sunt, explicemus. Quod Nomina Infinitiva ratione temporis, ad quod referuntur, et modi, quo exprimitur, diversis modis variant, omnibus linguis commune est, et quia his tantum, qui in aliis linguis versati sunt, scribo, mitto his explicare, quid tempus, et quid modus sit; sed id tantum, quod Hebraei hac in re singulare habent, docebo.

Actiones ad nulla alia tempora referre solent Hebraei, quam ad Praeteritum, et Futurum. Cujus rei ratio videtur esse, quod temporis non nisi duas has partes agnoverint, et quod tempus praesens, veluti punctum, hoc est, veluti praeteriti finem et futuri initium consideraverint; tempus, inquam, cum linea comparasse videntur, cujus initium puncta tanquam extremum unius, et principium alterius partis considerantur. Atque haec tempora signis praecipue personarum distinguuntur, eadem scilicet personatum signa posiponendo, vel praeponendo certis Infinitivi formulis. Dico praecipue. Nam tertia persona praeteriti ex hoc sola dignoscitur, quod signum personae nullum habet. Ex. gr. פָּקַד פָּקַד פָּקַד פָּקַד formulae Infinitivorum primi generis sunt, et vim Nominis Substantivi habent; sed in oratione solent saepe, ut Adjectiva, usurpari, quae cum suo Nominativo in

in genere, numero, et casu. conveniunt, et tum actionem significant ad tempus praeteritum relatum. Nam *הוא ביקר*, *הוא יכול*, *הוא רפץ* significant, *ille visitavit*, *ille potuit*, *ille voluit*; *היא ביקרה*, *היא יכולה*, *היא רפצה* significant, *illa visitavit*, *illa potuit*, *illa voluit*. Unde patet, Infinitivorum formulas esse veluti Adjectiva substantivata; sed quando tempore, et persona determinantur, veluti Adjectiva esse, quae cum suo Nominativo, tanquam cum Substantivo, convenire debent, ut diximus, [8] genere, numero, et casu. Haec igitur tertia persona Praeteriti Masculini generis per hoc tantum cognoscitur, quod characteristica personae sola careat; reliquae autem, scilicet prima et secunda singulares habent characteristicas, quae his formulis postponuntur, ut *בקרתי tu vir visitavisti*, *בקרתי tu foemina visitavisti*, et *בקרתי ego visitavi*, etc. ut in sequentibus videbitur.

Porro formulae Regiminis Infinitivi sunt *בקר*, et *בקר*, atque his characteristicis personarum praepositis, et ut Adjectivis, ut in praeterito usurpatis, futurum indicant, ut *אבקר* vel *אבקר ego visitabo*, *תבקר tu visitabis* etc. ut etiam in sequentibus videbitur. Haec de Infinitivis, quatenus ad certum tempus referuntur,

Videamus jam, quasnam mutationes haec Nomina patiantur, quatenus hoc aut illo modo exprimuntur. Sed neque de his multopere solliciti fuerunt Hebraei. Nam sicut Casus solis Praepositionibus, vel orationis constructione, sic etiam Modi plerumque ex solis Adverbiis quibusdam dignoscuntur. Et sane Nomina ob casuum differentiam mutare, omnes fere nationes, ut rem omnino superfluum, neglexerunt: distinctiones etiam Modorum omnino superfluae videntur. Nam nulla natio, quod sciam, Modum interrogativum ab indi-

indicativo Modo distinxit, nec tamen videmus ullam inde oriri confusionem, ut nec apud Hebraeos, dum ipsorum lingua floruit, ulla inde confusio oriri potuit, quod omnes, praeter imperativum, Modi cum indicativo convenerint.

Hebraei igitur solum imperativum Modum a reliquis distinguunt, sumendo scilicet regimen Infinitivi, illudque absque ullo signo personae, et sine ulla ad tempus relatione hoc modo flectendo, *בְּקֹר* vel *בְּקֹרָה* *visita tu vir*, *בְּקֹרָה* *visita tu foemina*, *בְּקֹרְהוּ* *visitate, vos viri*, *בְּקֹרְהוּן* *visitate, vos foeminae*. Sed hic Modus nimis imperiosus, nec ideo coram aequali, et multo minus coram superiore utendus; sed ejus loco futurum usurpare solemus, unde [⁵⁹] affirmare licet, praeteritum, et futurum, de quibus modo egimus, non magis indicativi, quam reliquorum Modorum, quibus actio cum relatione ad tempus exprimi potest, esse.

His igitur causas omnes ostendimus, propter quas Nomina Infinitiva diversis modis mutantur, atque has mutationes cum reliquis *Conjugationes* vocabimus, et Nomina Infinitiva quatenus sic conjugantur *Verba* appellabimus; de quarum Conjugationum numero pauca dicemus. Nam non omnia Infinitiva (quod vitium omnibus linguis commune est) eodem modo conjugantur.

Solent communiter Grammatici Conjugationes in septem dividere, quia unius ejusdemque actionis tot Infinitivorum genera reperiuntur, ut cap. praeced. ostendimus. Verum si haec divisio bona esset, tum Latini non nisi duas, activi scilicet unam et passivi alteram, at Graeci tres haberent Conjugationes, nempe activi, passivi, et medii, et hac ratione Verba Anomala cum Regularibus con-

confunderentur, ut revera, vulgares Grammatici hunc ordinem sequendo, faciunt.

Quod si dicant, septem illa Infinitivorum genera saepe eandem vim habere, adeoque non natura, sed modo tantum conjugandi differre: Latini ergo propter Verba Deponentia, quae solo etiam modo conjugandi ab Activis differunt, duas tantum haberent conjugationes.

Ut igitur eas faciliore ordine tradamus, ipsas in octo dividemus, quarum prima apud nos erit Verborum, quorum Infinitivus nulla litera gutturali, neque quiescenti constat; secunda Verborum, quorum Infinitivus in א desinit; tertia, quorum Infinitivus desinit in ה; quarta, quorum Infinitivus desinit in ו vel י vel ך; quinta, quorum Infinitivus primam habet ם; sexta, quorum Infinitivus mediam habet quiescentem ן, ף vel ם; septima, quorum Infinitivus primam habet א, ה, ו, ך, vel י; octavo, quorum Infinitivus mediam habet [ע] gutturalem ה, vel י, vel non quiescens א, vel ה. Atque haec de Tempore, Modo, et Conjugatione in genere dicta sufficere arbitror.

Sed multis forsan, qui aliis linguis assuefacti sunt, absurdum videbitur, quod ego Verba ad praeteritum, et futurum relata, vel in imperativo Modo Adjectiva esse dixerim, et quod Infinitiva nihil mihi aliud sint, quam Adjectiva substantivata. Atque hoc, inquam, absurdum videbitur, quod scilicet Nomina Accusativum regunt. Verum hae naturae Nominis non repugnare Hebraea lingua testatur, ubi etiam Nomina, quae actionem in abstracto exprimunt, Accusativum vel casum Verbi regunt. Ex. gr. *Amor Dei erga filios Israelis* sic isti Scriptura exprimitur אהבת ירוה את בני ישראל *amor Dei filios Israelis*. Regit ergo Nomen *amor* accusativum

tivum, ut ejus Verbum אהב *amare*, et ad hunc modum plura alia reperiuntur, de quibus in Syntaxi.

Sed hic nequaquam praetereundum est, quod hac de causa, haec ipsa Nomina pro Infinitivis sumere liceat, יהוה אלהים *amori Deum*, pro *ad amandum Deum*, יהוה אלהים *timori Deum*, pro *ad timendum Deum*, להשקמה בה *debito in ea*, et ad hunc modum plura.

C A P V T XIV.

De prima Verborum Conjugatione.

Paradigma

Verbi Activi simplicis.

Ejus Infinitivi formulae in statu absoluto, ut jam saepe diximus, sunt פקד, פקד, פקד, פקד et פקד; in Regimine autem פקד et פקד. Ex absoluto formatur praeteritum hoc modo.

[61]			
foem.	masc.	foem.	masc.
פקדה	פקד <i>ille visitavit.</i>	פקדה	פקד
פקדת	פקדת <i>tu visitavisti.</i>	פקדת	פקדת
	פקדתי <i>ego visitavi, com. gen.</i>		פקדתי
	פקדו <i>illi visitaverunt, com. gen.</i>		פקדו
פקדתם	פקדתם <i>vos visitastis.</i>	פקדתם	פקדתם
פקדנו	פקדנו <i>nos visitavimus.</i>	פקדנו	פקדנו
פקד et פקד	<i>sequuntur in reliquis pr. formul. פקד.</i>		

Imperativus ex formulis Regiminis formatur hoc modo.

foem.	masc.
פקדי et פקדי	פקד, פקד, פקד <i>vel פקד visita tu.</i>
פקדני	פקדו, פקדו, פקדו <i>vel פקדו visitate vos.</i>

Ex

Ex Imperativo formatur Futurum hoc modo.

foem.	masc.		foem.	masc.
	אֶפְקֹד	ego visitabo, vel		אֶפְקֹד
תִּפְקְדִי	תִּפְקֹד	tu visitabis.	תִּפְקְדִי	תִּפְקֹד
תִּפְקֹד	יִפְקֹד	ille visitabit.	תִּפְקֹד	יִפְקֹד
	נִפְקֹד	nos visitabimus.		נִפְקֹד
תִּפְקֹדְנָה	תִּפְקְדוּ	vos visitabitis.	תִּפְקֹדְנָה	תִּפְקְדוּ
	יִפְקְדוּ	illi visitabunt.		יִפְקְדוּ
et				
ut יִפְקֹדְנָה Dan. 8. 22. et 1 Sam. 6. 12.				
et יִפְקֹדְנָה etc.				

Annotationes ad Infinitivum.

Quod Infinitiva, ut reliqua Nomina declinentur, suo loco ostendimus; hic tantum addo eorum casus non tantum Inseparabilibus Praepositionibus ל, ב, כ, מ indicari; sed etiam quibuscum-
[62] que aliis, ut יִהְיֶה לְפָנַי שְׂחַת etc. *ante* ṭā perdere *Dei Sodomam*, hoc est, *antequam perderet*, צַר אֲבוֹר etc. *usque* ṭā perire, pro *donec perierint*, etc.

Quod praeterea uniuscujusque Verbi tot Infinitivi formulae fuerint, inde patet, quod unum, idemque Verbum jam hac, jam illa formula usurpatur, ut צָוָה Num. 6. 5, et צָוָה 2 Sam. 5. 10, *crescere*, et דִּבֶּר et דִּבֶּר *loqui*, et ad hunc modum alia, adeoque, quamvis (reperitur Jes. 47. 14, יִחַמֵּם) in Scriptura nullibi reperiatur Infinitivus cum gemino khamets, non tamen dubito, quin Hebraei hanc, et omnes, quas dixi, Infinitivi formulas habuerint. Nam, uti dixi, Verba apud Hebraeos Adjectiva sunt, quae cum suo Nominativo in Genere, Numero, et Casu conveniunt; atque haec Adjectiva absolute absque Nominativo, veluti Substantiva, sed quae nullius sunt generis, usurpata Infinitivum indicant. Quamcunque itaque
tam

tam praeteriti, quam imperativi formam absolute absque Nominativo sumas, Infinitivum exprimes. Imo ipso etiam Participia, ut suo loco ostendam, Substantiva reddere, et pro Infinitivo sumere licet. NB. בְּהִתְיַמֵּךְ שׂוֹרֵד Elai. 55. 1.

Solent praeterea Infinitivum litera paragogica ה augeri, quae in Regimine mutatur in ת Nam ex קָרִיב fit קָרִיבָה *appropinquare*, cujus Regimen est קָרִיבָה, cui Regimini suffixa hoc modo adduntur קָרִיבָהּ, קָרִיבָהּ, קָרִיבָהּ *appropinquare mei, tui, illius*, etc. Sic ex יָכֹל fit יָכֹלָה, et in Regimine יָכֹלָה, ut יָכֹלָהּ יָכֹלָהּ *propter non posse Dei*, et additis suffixis fit יָכֹלָהּ *posse mei*, יָכֹלָהּ *posse tui*, יָכֹלָהּ *posse illius*, etc.

Possumus praeterea, loco ה Infinitivis נ addere, cujus exemplum habetur in libro Esth. cap. 9. vers. 5. ubi loco אָבֵר habetur אָבֵרָן *perire*.

Porro regimen פָּקֵד ablato accentu mutat gholem in khamets ghatuph, ut לִפְנֵי מֶלֶךְ-מֶלֶךְ *ante regem regis*.

Denique illud Hgezrae cap. 10, ubi habetur [63] לִרְוֹשׁ pro לִרְוֹשׁ *ad inquirendum*, et quod Grammatici, ut singulare notant, mihi monstrato simile videtur, nec quicquam de eo statuere audeo.

Annotationes ad Praeteritum.

פָּקֵד, פָּקֵד, פָּקֵד et פָּקֵד ab Infinitivis, uti diximus, differunt, quod haec in Praeterito Masculini Generis sint, et Numeri Singularis, et in Infinitivo nullam ad sexum, nec ad numerum relationem habeant, quae quidem differentia facile ex ipso orationes tenore cognoscitur.

Foemininum פְּקָרָה, quando accentus est אֶתְרָה, vel סִלְוָה mutat scheva in khamets, gholem, vel tšere, hoc est, Masculino absque ulla vocalium mutatione additur ה, fitque Foemininum ex פְּקָר, פְּקָרָה, et ex פְּקָרָה, פְּקָרָה et denique ex פְּקָרָה, פְּקָרָה.

פְּקָרָה habet ה pro characteristica secundae personae, sumptam ex Pronomine אַתָּה *tu*, cuius Pronominis ה etiam usurpatur, ut בְּגִדְתָּהּ; sed plerumque omitti solet.

Verba in ה desinentia idem hic, et in prima persona amittunt, et per dagesch in sequenti ה compensatur, ut כָּרַח *scindere*, כָּרַח, כָּרַח, כָּרַח *tu scidisti, ego scidi*. פְּקָרָה secunda persona foeminini generis terminationem habet sumptam ex Pronomine foeminini generis אַתָּה *tu*, et ex obsoleto אַתָּה, quod supra notavimus, ortum est obsoletum פְּקָרָה pro פְּקָרָה ut Ruth. cap. 3. 3. וְשָׁכַבְתִּי *dormies* pro וְשָׁכַבְתָּ et ad hunc modum plura, quae a Masorethis notantur, sine dubio ut obsoleta.

אֲנִי terminationem habet ex Pronomine אֲנִי *ego*. Communis est generis, ut ubique prima persona.

פְּקָרִי terminatio Pluralis Numeri eadem hic est, ac Pronominum; quorum etiam Pluralis, ut supra notavimus, in י, non in ים, ut reliqua Adjectiva, terminatur. Reperitur etiam euphoniae causa [64] cum ך paragogico, ut יָדְעוּן *cognoverunt*. Hujus masculinum a foeminino, credo, quod antiqui solebant distinguere quiescentibus א, et ה, nempe אֵלֶּיךָ *illi visitaverunt*, פְּקָרָה *illae visitaverunt*. Cujus rei exempla in Scriptura reperiuntur, ut Dent. 21, 7. גִּידְנוּ לֹא שָׁפְכוּ *Manus nostrae non effuderunt*, et Josuae 10. 24. אֲנָשֵׁי חַמְלָתָהּ הָרָלוּ *milites qui iverunt*. Verum posteri, quia in pronunciatione nulla sensibilis

bilis differentia esse potuit, ut et quia cum literis paragogicis confundi poterant, has quiescentes neglexisse videntur.

Caeterum quando accentus est אתנה, vel סלוק penultimum scheva, ut in Singulari Numero tertiae Foeminini Generis in , , vel gholem mutatur, fitque pro פקרו, פקרו, פקרו vel פקרו.

Denique פקרתם, פקרתו et פקרתו terminationem sumunt ex Pronominibus אתם, אתן *Vos*, et אנחנו *Nos*.

Annotationes ad Imperativum.

Imperativum futuro praeposui, quia hoc ab eo formatur, et quia pro Imperativo saepissime Futurum usurpatur, ita ut affirmare liceat, Hebraeorum futurum tam indicativo, quam imperativo Modo competere.

Ejus autem formulas diximus esse פקד, et פקד, et si placet etiam פקד: quibus non raro ה paragogicum additur, et ex פקד fit פקדה *pokdah* et פקד fit פקדה *visita tu vir*, hinc Infinitivi formula יראה, et cum accentu athnagh, vel silukh fit פקרה; sublatum autem accentu mutatur, ut in Infinitivo, gholem in khamets ghatuph, ut פסל-לה *dola tibi*.

Annotationes ad Futurum.

פקד et פקד accedente ה paragogico mutant et in פקדה fitque פקדה *ego visitabo*. In accentibus autem אתנה, vel סלוק gholem manet, et in פקדה, fitque פקדה, et פקדה.

פקרת cum ה paragogico fit פקרת *tu foemina visi*.

visitabis, et ex forma תפלה fit תפלה mutando scilicet propter sequens ghirek in

accedente ה paragogico mutat etiam
glolem in fitque גללה; sed cum accentu אמה,
et אמה, ut in prima singulari glolem retinetur, et
in. transit.

et תפקדו et cum ; paragogico תפקדו et תפקדו. Si vero accentum habeat distinguentem singularis numeri formulae retinentur, fitque תפקדו et תפקדו *vos viri visitabitis*. Porro ante monosyllabum, quia accentus debet esse in penultima, schurekh loco gholem usurpare licet, ut יפסודם *judicabunt ipsi*. Denique illud Levit. 21. 5. יקרה קרה לא *vitium describens esse credo*, qui festinanter bis קרה scripserit.

תִּלְבוֹשְׁחָנָה et תִּפְקוּדָה, omitti potest, ut תִּפְקוּדָה
 תִּלְבוֹשְׁחָנָה, vestient, ut et ex singulari foeminino תִּפְקוּדָה
 fieri potest tertia pluralis תִּפְקוּדָה; ita ut tam in lin-
 gulari, quam plurali tertia persona foeminini generis
 cum secunda masculini conveniat, ut Jerem. 49. 11.
 וְאַלְמִנְתֵּיהֶן עָלַי תִּבְטְחוּ et viduae tuae mihi confident, pro
 תִּבְטְחוּנָה; ubi ט habet loco, fit propter טוֹלֹק
 quod ubique fieri diximus.

C A P V T XV.

De Verbo Passivo.

Passivi characteristica est ך Verbo praefixa, quod saepe per dagesch compensari debet, quia [66] nunquam Verbo duae characteristicae praefiguntur. Hujus ergo Infinitivi formulae sunt נִפְקֹר, נִפְקֹר, נִפְקֹר et נִפְקֹר. In his ultimis ך propter alteram characteristicam ה per dagesch compensatur.

pensatur. Ex binis itaque prioribus formulis formatur hoc modo:

Praeteritum.

f.	m.	
נִפְקְדָה	נִפְקְדָה	<i>Visitatus est.</i>
	vel נִפְקְדָה	
נִפְקְדָתָה	נִפְקְדָתָה	
	נִפְקְדָתִי	
	נִפְקְדָו	
נִפְקְדָתֶיךָ	נִפְקְדָתֶיךָ	
	נִפְקְדָנוּ	

Imperativus.

f.	m.
הִפְקְדִי	הִפְקְדִי
הִפְקְדִינָה	הִפְקְדִי

Imperativi alia formula.

f.	m.
נִפְקְדִי	נִפְקְדִי
נִפְקְדִינָה	נִפְקְדִי

Futurum.

f.	m.
	אֶפְקְדֶה et אֶפְקְדֶה
תִּפְקְדִי	תִּפְקְדֶה
תִּפְקְדֶה	תִּפְקְדֶה
תִּפְקְדֶיךָ	תִּפְקְדֶה
et תִּפְקְדֶיךָ	{ תִּפְקְדֶיךָ
תִּפְקְדֶנָה	

Annotationes.

Quamvis in Scriptura nullibi reperiatur Infinitivus *וְיִפְקֹד*, constat tamen ex supradictis, omnium Modorum formulas Infinitivum exprimere, quando absolute veluti Substantiva, quae nullius sunt generis, usurpantur; et profecto nihil causae est, cur haec praeteriti formula minus possit Infinitivum exprimere, quam altera *וְיִפְקֹד*, praesertim cum in praeterito tam hanc, quam illam usurpare liceat, ut *וְיִפְקֹד* et *וְיִפְקֹד* *obsignatum est*.

Caeterum Verba, quae in *ת* desinunt, id in primis et secundis personis omittunt, idem per punctum dageesch compensando, quod in sequentibus observandum erit, tam ubicunque *ת* quam alia litera duplicanda occurrat, quarum prima scheva quiescens habere debeat, ut *וְיִפְקֹד* pro *וְיִפְקֹד*. Nam si hoc non fieret, (per ea quae cap. 3. dicta sunt) deberet pronunciari, quod alias semper corripitur. Deinde etiam observandum est, quod, quando Verbum accentum habet *אֲתָהּ*, vel *סִינָהּ*, ultima syllaba, si sit longa, manet, nec in scheva, ut alias solet, mutatur. Dico *si sit longa*: nam si pathagh fuerit, mutabitur in khamets, ex. gr. ex futuro *וְיִפְקֹד* ob additum *ת* paragogicum fit *וְיִפְקֹד* *visitabor*. Sed si accentum distinguentem habuerit, *ת* sere retinebitur, fietque *וְיִפְקֹד*. At *וְיִפְקֹד* *visitata est* in tali accentu pathagh masculini *וְיִפְקֹד* non retinet, sed mutatur in *וְיִפְקֹד*, fitque *וְיִפְקֹד*: gholem contra masculini *וְיִפְקֹד*, quae longa est, retinetur, fitque *וְיִפְקֹד*, quae regula, ubicunque Verba in penultima habuerint scheva mobile, observanda erit. Nec opus habeo haec deinceps monere.

Imperativus *וְיִפְקֹד*, quia frequens in Scriptura occurrit, regularis habetur: at *וְיִפְקֹד*, *וְיִפְקֹד* etc. quia

quia non nisi semel in Bibliis occurrit (scilicet Joel cap. 3. vers. 11.) vel pro irregulari habetur, vel prorsus negligitur. Nescio, an crediderint, finem Scripturae esse linguam, non res docere.

Denique hujus Conjugationis futurum ה para-
gogico, ut in Verbo activo, eleganter augetur, ut
אֶבָּרַךְ pro אֶכְבֹּד *honorabor*, nec ineleganter ejus-
dem pluralibus post ה nun additur, ut יִבָּרְכְּךָ pro
יִבָּרְכְּךָ *ex/indentur*; quod in sequentibus etiam Con-
jugationibus usum habet.

CAPUT XVI.

*De Verbo Dageschato, sive Intensivo, et quidem de
ejus Activo.*

Supra hujus Verbi significationem breviter at-
tigimus, quia tantum ejus originem ostendere vo-
lebamus; sed, quoniam varios habet usus, necesse
est, ut ipsum, quia jam de ipsius usu agendum
est, accuratius explicemus. Praecipuus et com-
munis hujus Verbi usus est Verbum simplex inten-
dere: quod variis modis fit, nempe vel ipsum ex
Neutro Activum reddendo, vel ipsum in latiori
significatione sumendo, vel cum affectu exprimen-
do, etc. ex. gr. שָׂמַח significat, *laetum esse*, שָׂמַח
reddit Verbum ex Neutro Activum, significatque
aliquem laetitia afficere; atque huc referenda sunt
etiam Nominalia Verba, ut דִּבֶּר *verba facere* sive lo-
qui, quod fit ex דִּבֶּר *verbum*. שָׁלַח autem significat
aliquem aliquo mittere, שָׁלַח vero *aliquem dimittere*,
nempe *concionem*, *servum*, etc. Porro שָׁבַר signifi-
cat simpliciter *frangere*. (Belgis *chullen*) שָׁבַר autem
vi frangere, sive *confringere*.

Habet praeterea hoc Verbum contrariam signi-
ficationem

ficationem Verbi simplicis, ut *הָיָא פִּרְעָנִית*, *exiit*; sed quoniam hoc solo usu factum videtur, qui jam cum lingua periit, nova praeter illa, quae in Scriptura reperiuntur, hujusmodi fingere non licet. Hujus autem Infinitivi formulae sunt *פִּקֹּר* *פִּקֹּר* et *פִּקֹּר*.

Præteritum.

f.	m.
פִּקְרָה	פִּקֹּר 3. sing.
פִּקְרָה	פִּקְרָה 2.
	פִּקְרָתִי 1.
	פִּקְרוּ 3. pl.
פִּקְרָתוֹ	פִּקְרָתָם 2.
	פִּקְדָנוּ 1.

Imperativus.

f.	m.
פִּקְרִי	פִּקֹּר
פִּקְרָנָה	פִּקְרוּ

Futurum.

f.	m.
	אֶפְקֹר 1. sing.
תִּפְקְרִי	תִּפְקֹר 2.
תִּפְקְרִי	יִפְקֹר 3.
	נִפְקֹר 1. pl.
תִּפְקְדָנָה	תִּפְקְרוּ 2.
	יִפְקְרוּ 3.

Annotationes ad Infinitivum.

Formulae *פִּקֹּר* eleganter ה paragogicum additur, fitque *פִּקְרָה*, et cum accentu athnach vel *lukk*

lukk בָּרַךְ *frequentur visitare*, mutando scilicet schewa in tsere.

Huic praeterea Infinitivorum generi emphaticae ה indicativum praepositur, ut וְאֵלֶּם אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּן *et illud suffumigare, quod suffumigabant. En dat geduurig wierookten.* Sic וְאֵלֶּם לֵדַבֵּר *illud loqui, dat heeq spreken, dat sacheleu zal gedaen zyn.* Inservit igitur istud ה non tam ad actionem indicandam, quam ad eandem cum indignatione, exprobratione, aversione, vel alio affectu, exprimendam, et hac de causa credo, hoc ה indicativum non, nisi huic Verbo dageschato, praeponi.

Deinde si media radicalis fuerit ר, quae dageschari nequit, tum syllaba prior brevis in longam mutatur, nempe in , et ghirekh in tsere, ut בָּרַךְ loco בִּרַךְ, et בִּרְךָ loco בְּרַךְ *benedicere.* (vid. Num. 23. 24.)

At plerique Grammatici putant punctum dagesch per gholem suppleri, sive media radicalis sit ר, sive alia quaecunque, quae dageschari alias solet. Sed falluntur: quae enim huius Conjugationis gholem et tsere habent, intensiva non sunt; sed simplicia, quorum Infinitivus, ut jam diximus, Participii formam habere solet, sumendo scilicet Participium absque ulla ad genus relatione. Nam וַיִּבְרַךְ *detestari* simplex est Verbum, cuius Infinitivus est ipsum Participium absque Substantivo sumptus, atque huic addito ה paragogico fit וַיְבָרַךְ, quod etiam pro Infinitivo usurpatur, sicut Infinitiva וַיִּשְׁמְרוּ *observare*, et וַיִּבְרַךְ *custodire*, de quibus in Syntaxi. Atque hic expresse loquor de Verbis huius Conjugationis. Nam Verborum Conjugationis, quae scilicet mediam radicalem vau, vel jod habent, ut וַיִּנְלִיג *intelligere*, וַיִּסְרַג *surgere*, intensiva non dageschantur, quia tertiam radicalem loco secundae

[70] dae duplicant, fitque בִּין ex בִּין, et אֵם ex אֵם. Sed de his suo loco. Quod autem Grammaticos decepit, nihil aliud puto fuisse, quam quod non crediderint, dari Verbum simplex Neutrum. שָׁרַשׁ *radicem agere*; adeoque ejus Participium שָׁרֵשׁ, quod habetur Esai. 40. 24. praeteritum Verbi intensivi Conjugationis esse putaverunt, et cum Passivo שָׁרַשׁ Verbi intensivi שָׁרֵשׁ confuderunt. Ad quod non parum juvit duplex hujus Verbi significatio, una alteri (si quidem Punctifis Biblicorum fides habenda est) plane contraria. Jobi enim cap. 31. 8. significat *eradicari* et Jerem. 12. 2. *radicari*. Verum de hoc Jeremiae loco dubito, annon Punctifis loco שָׁרֵשׁ punctaverint שָׁרֵשׁ. Sed de his satis.

Porro פָּקַד ablato accentu „transfit in „, ut פָּקַדְתָּ *loqui tibi*.

Dénique Verborum, quorum secunda et tertia radicalis eadem est litera, intensiva solent primam duplicare, eandem secundae et tertiae interponendo, ut קָלַל ex קָלַל *tersum esse*, סָכַךְ ex סָכַךְ *obtegere* et סָכַךְ ex גָּלַל *revolvere* et גָּלַל ex גָּלַל *volvere* et sic alia.

Annotationes ad Praeteritum.

Praeteritum mutat saepe tsere in pathagh, ut שָׁבַר et שָׁבַר *confregit*, vel in segol, ut רָבַר *locutus est*.

Annotationes ad Imperativum.

Imperativus mutat etiam tsere in pathagh, et ante makhaf in segol, fitque ex פָּקַד vel פָּקַד vel פָּקַד et פָּקַד *loco פָּקַד*. Caeterum cum Infinitivo in omnibus convenit.

Annotationes ad Futurum.

Ex אֶפְקֹר addito ה paragogico fit אֶפְקֹרָה, et cum

cum accentu athnach, vel filukh אֶפְקַרְךָ; Ex יִפְקְרוּ, תִּפְקְרוּ autem addito ך paragogico fit יִפְקְרוּךְ. Igi- [י] tur ה paragogicum penultimam ex longa brevem, ך autem contra ex brevi longam amissam reddit. Denique loco תִּפְקְרוּךְ fit saepe, ut in Imperativo, תִּפְקְרוּ.

CAPVT XVII.

De Verbo Intensivo passivo.

Infinitivus. Praeteritum. Imp. caret.

פִּקְרַ

f.	m.
פִּקְרָה	פִּקְרָה 3. sing.
פִּקְרַת	פִּקְרַת 2.
	פִּקְרַתִּי 1.
	פִּקְרוּ 3. pl.
תִּ	פִּקְרַתֶּם 2.
	פִּקְרוּ 1.

Futurum.

f.	m.
	אֶפְקַרְךָ 1. sing.
תִּפְקְרוּ	תִּפְקְרוּ 2.
תִּפְקְרִי	יִפְקְרִי 3.
	נִפְקְרִי 1. pl.
	תִּפְקְרוּ 2.
תִּפְקְרוּךְ	יִפְקְרוּ 3.

Hujus Verbi usus rarior est, nec in Scriptura alia ejusdem Infinitivi formula reperitur; imo non nisi semel in Scriptura vidisse memini; nec tamē dubito, quin futurum אֶפְקַרְךָ ab alia ejusdem formula פִּקְרִי formetur, et consequenter, quod Hebraei praeter פִּקְרַ Infinitivum פִּקְרַ etiam habuerint. Nam praeterquam, quod Futurum ab Infinitivo ubique formari

formari ostendimus, in reliquis, ut videbimus, Conjugationibus hujus Infinitivi ultimam habent pathagh, quae tamen in reliquis cum hac Conjugatione convenit. Deinde non dubito etiam, quin tertiam habuerint נָקַר cum khamets ghatuph, quia et in aliis Conjugationibus observatur, et et ghatuph ejusdem potestatis esse videbitis infra cap. 19.

Porro cum media est ה, quae dageschari nequit, mutatur in gholem, ut נָקַר dilaniari.

Denique quia hoc Passivum vocalibus satis ab [72] Activo distinguitur, ideo litera נ characteristica scilicet Passivi in hac Conjugatione saepissime negligitur. Solet tamen etiam adjici, et loco נָקַר regulariter scribi נָקַר, ut נָקַר יָדֵים נָקְלוּ בָדָם, *manus nostrae perpollutae sunt sanguine*, cujus נ punctatur cum הֵם propter sequens א, quod dageschari nequit: quod, quia in Scriptura non nisi raro occurrit, pro irregulari et tanquam composito ex Verbis Passivis simplici et intensivo notant Grammatici. Nimirum Grammaticam, uti diximus, Scripturae, non linguae scripserunt. Credo tamen in futuro semper negligi, quia propter characteristicam personarum per dagesch deberet suppleri; atque adeo litera נ, et כ essent duplicandae, quod vix pronunciari posset.

CAPUT XVIII.

De Verbo Derivato significatione activa,

Ostendimus supra cap. 12. hoc Verbum derivari, seu formari ex rerum, vel actionum nominibus, hoc est, tam ex Nomine substantivo, quam ex Verbo simplici; quando autem ex Verbo simplici

plici formatur, accusativum habere agentis, personae scilicet visitantis, et nominativum causae remotae, personae scilicet personam visitantem constituentis; at quando ex Nomine formatur, vim habere Verbi simplicis, cujus rei causa ex ibi dictis facile percipitur. Diximus enim hoc Verbo exprimi, quod aliquis efficit, ut res aliqua suo officio fungatur, hoc est, ut usum suum actu habeat. Quando igitur hoc Verbum ex Verbo simplici formatur, tum significat, quod aliquis efficit, ut causa efficiens, sive id, quod per Verbi tam Activi, quam Neutrius Nominativum intelligimus, usum suum actu habeat; sed quando ex Nomine formatur, tum nihil aliud significat, quam quod aliquis re simpliciter utitur. Atque hinc fit, ut non semper hoc Verbum Accusativum habeat agentem, sed ut Verba primae formae tam Activa sint, quam Neutra, ut supra multis exemplis ^[71] ostendimus. Hujus autem Infinitivi formulae sunt הפקיר, הפקירי, הפקיר, et הפקיר etc.

Ex quibus formantur tempora hoc modo.

Praeteritum.

f.	m.	
הפקירה	הפקיר	3. sing.
הפקרת	הפקרת	2.
	הפקרתי	1.
	הפקירו	3. pl.
הפקרתם	הפקרתם	2.
	הפקרנו	1.

Imperativus.

f.	m.	
הפקירי	הפקיר	4. f.
הפקרה	הפקירו	2. p.

Futurum.

f.	m.
	אֶפְקִיד 1. sing.
תִּפְקִיד	תִּפְקִיד 2.
תִּפְקִיד	יִפְקִיד 3.
	נִפְקִיד 1. pl.
תִּפְקִידוּ	תִּפְקִידוּ 2.
	יִפְקִידוּ 3.

Vel

1. אֶפְקִיד. 2. תִּפְקִיד. 3. יִפְקִיד.

Annotationes.

Characteristica hujus est ה, nec unquam in ה mutatur, ut plerique Grammatici putant textu illo Hosghae cap. 11. v. 3. decepti. Nam תִּרְגְּלִיתִי, ut Moses Khimghius *) recte sentit, Nomen est, et Nominativus sequentis Verbi תִּרְגַּם: Jod autem fit [7+] nale paragogicum est, quodque saepe Nominibus eleganter additur. Nam sicut ex אֶרֶב fit אֶרְבִּיתִי, et ex אֵיבֵר fit אֵיבִיתִי, sic ex תִּרְגֵּל etiam fit תִּרְגְּלִיתִי, et significat *foeminam, quae pueros docet, ut assuescant ambulare, loqui, etc.* Qui aliud sentiunt, textum plane ignorant. Credunt praeterea Grammatici hujus Verbi characteristicam mutari etiam in א, nempe Eliae cap. 63. 3. Sed puto hujus rei nullum in Scriptura dari exemplum; nec tamen id licere nego. Nam Verbum cujus characteristicam est ה solet ה in א, et ghirekh in א mutare, quā de re vide cap. 20.

CAP.

*) Hoc קחם ובר תרגלתי נקבה על דרך תפליצתך השיא אותך; est, Vox קחם masculini et תרגלתי foeminini generis est, eodem modo, uti habetur Jer. cap. 49: 16. תפליצתך השיא אותך.

CAPUT XIX.

De Verbo Derivato Passivo.

Hujus Infinitivi formulae הִפְקַר et הִפְקִיר: et credo, quod etiam fuerit הִפְקִיר. Per khibuts enim, et khamets ghatuph hujus Passivum ab Activo distinguitur: unde

Praeteritum.

f.	m.	
הִפְקַרְהָ	הִפְקִיר	} 3. sing.
	et	
.....הָ	הִפְקִירָהּ	} 1.
הִפְקִירְתָּ	הִפְקִירְתָּ	
	et	} 2.
.....הָ	הִפְקִירְתָּהּ	
etc.	הִפְקִירְתִּי	1.
	הִפְקִירְתֶּי	3. pl.
הִנְּנוּ.....	הִפְקִירְתֶּם	2.
	הִפְקִירְתֵּי	1.

Imperativus.

f.	m.	
הִפְקִירִי	הִפְקִיר	sing.
הִפְקִירְהָ	הִפְקִירוּ	pl.

Futurum.

f.	m.	
	אֶפְקַר et אֶפְקִיר	1. f.
תִּפְקְדִי	תִּפְקֹד	2.
תִּפְקֹד	תִּפְקֹד	3.
	תִּפְקֹד	1. pl.
תִּפְקְדֶנָּה }	תִּפְקְדֶנָּה	2.
	תִּפְקְדֶנָּה	3.

Hujus

Hujus Verbi Imperativus rarissimus est, reperitur tamen Ezech. cap. 52. v. 19. cum ה para-
gogico, et Jobi cap. 21. v. 2. Et videtur signifi-
care, *fiat, ut visiteris*, ut illud Ezech. וְהָיָה וְהָשַׁכָּה
אֶת עַרְלִים *descende; et fuit, ut debeas jacere cum in-*
circumcisis. Caeterum ejus significatio in praeterito,
et futuro facile cognoscitur ex significatione acti-
va, quam satis prolixè explicui. Quod autem ple-
rique ajunt, haec Verba Imperativo carere, quia
scilicet nemo alicui imperare potest, quod ab alte-
rius actione pendet, propterea facile: nam Im-
perativus modus tam significat *jubere*, quam *velle*;
cum Deus Moyfi ait, *Morere in hoc monte*, non ei
sane imperat, ut moriatur; sed tantum suum de-
cretum et sententiam de vita Moysis exprimit.

CAPUT XX.

De Verbo Reciproto Activo.

Vocavimus hoc Verbum Reciprocum, quia,
ut jam diximus, eodem exprimimus, quod agens a
se ipso patitur, vel potius, quia casus post Verbum
non est rei diversae ab ejus Nominativo, ut quod
homo se visitat, recreat, quod sibi precatur, quod sibi
cavet, etc. Vel quod *homo se constituit visitantem al-*
terum, quod se applicat ad ambulandum, ad intelligen-
dum, etc.

Est itaque hujus Verbi duplex significatio,
quarum una Verbum וְהָיָה et altera Verbum הָיָה
respicit. Nam quoniam וְהָיָה significat, quod *aliquis*
alterum visitat, alio opus fuit Verbo, quo significari
posset, quod *aliquis se ipsum visitat*; et quoniam
הָיָה significat, quod *aliquis alterum visitantem con-*
stituit, opus similiter fuit Verbo, quo significari
posset, quod *aliquis se ipsum constituit visitantem*.

Cogno-

Cognoscitur hoc Verbum ex syllaba הִת formulis פָּקַר, et פָּקַר praeposita, ut הִתְפָּקַר *se visitare*, vel *se visitantem constituere*, הִתְפָּקַר *se sistere* (Hispanice *pararse*) הִתְפָּקַר *se ambulationi dare* (Hispanice *pasar-se, andar-se*.) Potest tamen haec syllaba pro- [16] pter characteristicas temporum tolli et per dagesch compensari, ut mox ostendam.

Deinde si prima sit una dentium, videl. ס vel ש, tum ה transponitur; si autem י vel ז, non tantum transponitur, sed insuper propter י in ה, et propter ז in ט mutatur. Nam ex שָׁמַר *custodire* fit הִשְׁמַר *se custodire*, vel *se custodientem constituere*, et ex צַוָּה *justum esse* הִצַּוָּה *se justum defendere*, Belgice *sich onschuldigen*, et denique ex זָמַן *rem aliquam tempestive parare* fit הִזְמַן *se ipsum tempestive parare*.

Denique ה in א, et consequenter ghirekh in segol mutare licet, ut הִתְחַבֵּר *tingit se* pro הִתְחַבֵּר.

Sunt itaque hujus Infinitivi formulae הִתְפָּקַר, הִתְפָּקַר, הִצַּוָּה, הִצַּוָּה, et הִזְמַן, quibus non dubito, quin etiam formula הִתְפָּקַר addenda sit. Nam hujus Verbi praeteritum in ghirekh etiam desinere constat, vide Lev. cap. . . . et Ezech. 38. v. ult. Adde, quod, quandoquidem ejus prima significatio Verbum פָּקַר vel פָּקַר respicit; secunda autem Verbum הִפְקִיד non minus in gbirekh, quam pathagh, vel tsere terminari debuit.

Praeteritum.

f.	m.	
הִתְפָּקַרְהוּ	הִתְפָּקַרְתָּ	} ling. 3.
	et	
	הִתְפָּקַדְתָּ	} 2.
הִתְפָּקַדְתָּ	הִתְפָּקַדְתָּ	
	הִתְפָּקַדְתָּ	1.
	הִתְפָּקַדְתָּ	3. pl.
הִתְפָּקַדְתָּ	הִתְפָּקַדְתָּ	2.
	הִתְפָּקַדְתָּ	1.

Im.

Imperativus.

f.	m.
הִתְפַּקְרוּ	הִתְפַּקֵּר sing.
הִתְפַּקְרוּנָה	הִתְפַּקְרוּ pl.

Futurum.

f.	m.
	אֶתְפַּקֵּר 1. sing.
תִּתְפַּקְרוּ	תִּתְפַּקֵּר 2.
תִּתְפַּקְרוּ	יִתְפַּקֵּר 3.
	נִתְפַּקֵּר 1. pl.
תִּתְפַּקְרוּנָה	תִּתְפַּקְרוּ 2.
	יִתְפַּקְרוּ 3.

Annotationes.

Quod ultimum tſere in pathagh tranſeat, id habet hoc Verbum cum ſimplici, et intenſivo commune; at ghirekh retinetur, nec ut הִתְפַּקֵּר in pathagh, ſecundis ſcilicet et primis perſonis, mutatur. Ezech. enim 38. v. ult. habetur הִתְפַּקְדְתִּי *magnum me conſtitui*, הִתְפַּקְדְתִּי *me conſtitui ſanctum et* Levit. cap. 11. v. 44. et cap. 20. v. 7. וְהִתְפַּקְדְתֶּם *et conſtituite vos ſanctos.*

Pathagh etiam ubique tam in Praeterito, quam in Imperativo et Futuro retinetur, praeterquam quando accentum habet athnagh, vel ſilukh. Nam tum in , mutatur.

Verba deinde, quorum prima eſt ה, vel ט, vel ך characteriſticam ה amittunt, quae per dageſch compenſatur, ut הִטְהַר *purificavit ſe* pro הִתְהַר.

In futuro autem propter perſonarum characteriſticas, negligitur omnino ה; at ה per dageſch com-

compenfare licet, ut תַּחַנַּח loco תַּחַנַּח *constitues te Prophetam*, quod in praeterito etiam fit, ut תַּחַנַּחתי pro תַּחַנַּחתי *me Prophetam constitui*, vel *ad prophetizandum applicui*.

Caeterum quod scheva mobile propter athnagh, vel silukh in mutatur, quodque numeris pluralibus in terminatis, et Infinitivis, ut et omnibus, quae ut Infinitiva terminantur, eleganter additur, et denique quod futuri tertia persona pluralis foeminini generis coincidit cum secunda pluralis masculini generis, ut in singulari fit, in his Verbis notare neglexi, quia haec cum Verbo simplici, ubi haec omnia notantur, communia habent.

C A P I T U L U M XXI.

De Verbo Reciproco Passivo.

Omnibus, quos novi, Grammaticis hoc Verbum ignotum videtur, et ideo de eo tacere malui, donec de eodem expresse esset agendum. [78] Quamvis significatio Verbi Reciproci Activi, jam Verbum פָּקַד, jam הפָּקִיד respiciat, Passivi tamen nunquam נִפְקַד; sed semper הפָּקִיד respicit. Nunquam enim significat *visitari a se*; sed *praebere se visitandum*, vel *facere, ut ipse visitetur*. Hujus rei ratio est, (ut in Syntaxi ostendam) quod Verba Passiva apud Hebraeos nunquam ablativum agentis post se habent. Nam Hebraei non utuntur Passivis, nisi compendii causa, cum scilicet non opus habent agentem; sed tantum patientem indicare, ut נִשְׁמַע קוֹלִי *vox mea audita est*; sed quando necesse habent utrumque indicare, ut נִשְׁמַע קוֹלִי *a Deo*, tum Verbum significatione activa usurpant, nempe יְהוָה שָׁמַע קוֹלִי *Deus audivit vocem meam*. Nam נִשְׁמַע קוֹלִי a communi loquendi usu abhorre-

ret. Verbum igitur *התפקד*, quatenus significat *se ipsum visitare*, Passivum habere nequit; at quatenus significat, quod *aliquis se visitantem constituit*, Passivum habet *התפקד*, quod, uti diximus, significat *præbere se visitandum*, vel *efficere, ut visitetur*, ut Num. 2. v. penult. *והלויים לא התפקדו* et *Levitæ non præbuerunt se numerandos inter filios Israël.* Et Deut. 24. v. 4. *אשר הפגיא אחרי אשר הפגיא* *postquam se præbuit inquinandum, vel postquam fecit, ut inquinaretur*, ubi *ח* propter *ט*, ut in Activo, per dagesch compensatur.

Porro hoc Verbum a suo Activo eodem modo differt, ac Passivum Verbi derivativi ab *הפגיא*. Nam ut ex *הפקיר* fit Passivum *הפקר* et *הפקר*, sic ex *התפקד* fit *התפקר* et *התפקר*, ut modo exemplis ostendimus.

Deinde hujus etiam *ח*, ut in Activo, per dagesch supplere licet, ut *אחרי הפגיא את הפגיא* *postquam fecit ut plaga ipsius levaretur*. Nota, quod plaga est in accusativo casu, qua de re in Syntaxi.

Denique loco *ח* usurpare licet *נ* (characteristica [79] cam scilicet Passivi tam Verbi simplicis, quam intensivi) et *ח* per dagesch compensare, ut Deut. 21. v. 8. *ונוכח להם דמים* et *sanguis dabit se iis expiandum* loco *ויתקד*. Quare mihi persuadeo literam *נ* esse Passivi universalis characteristicam, sed in omnibus, præterquam in Passivo Verbi simplicis, plerumque negligi, ob rationem cap. 17. allatam. Sunt itaque hujus Infinitivi formulæ *נפקר* vel *התפקר*, *התפקר* vel *התפקר*.

Caeterum ejus præteritum, imperativus, et futurum in reliquis cum Activo conveniunt.

CAPUT XXII.

De Verbis secundae Conjugationis.

Ea secundae Conjugationis diximus esse Verba, quae in κ desinunt, in literam scilicet gutturalem, et quiescentem. In quibus autem a Verbis primae differant, ex paradigmate constabit.

Paradigma Verbi simplicis Activi.

Ejus Infinitivi formulae sunt מָצָא , מָצֵא , מִצֵּא , מִצְאָה , מִצְאֵה , מִצְאֶה , vel cum הַ paragogico מִצְאֶה הַ et מִצְאֶה הַ loco מִצְאֶה הַ .

1. *Praeteritum.*

f.	m.
מָצָא vel מִצְאֶה הַ	מָצָא 3. sing.
מָצָאת	מָצָאת 2.
	מִצְאֶתִּי 1.
	מָצְאוּ 3. pl.
הֵן	מִצְאֶתֶם 2.
	מָצְאוּ 1.

2. *Aliter.*

f.	m.
מָצָא	מָצָא 3.
מָצָאת	מָצָאת 2.
	מִצְאֶתִּי 1.
	מָצְאוּ 3.
הֵן	מִצְאֶתֶם 2.
	מָצְאוּ 1.

M m 2

3. *Aliter.*

3. *Aliter.*

f.	m.
מִצָּאָה	מִצָּא 3. sing.
מִצָּאת	מִצָּאת 2.
	מִצָּאתִי 1.
	מִצּוֹ 3. pl.
תִּצְאוּ	מִצָּאתֶם 2.
	מִצָּאוּ 1.

Forma מִצָּא in his non datur, et ideo secundum et tere in reliquis personis retinetur, nec in pathagh transit, ut in Verbis primae Coniugationis. Forma praeterea מִצָּא in praeterito non extat, [8.] nec in usu fuisse credo. Denique in secunda, et tertia formula negligitur saepe א, ut מִלְתִּי loco מִלָּאתִי *plenus sum*.

Imperativus.

f.	m.
מִצָּאִי	מִצָּא sing.
	vel
	מִצּוֹ
מִצָּאֶיךָ vel מִצָּאָה	מִצָּאוּ pl.

Futurum.

f.	m.
	אֶמְצָא 1. sing.
תִּמְצָאִי	תִּמְצָא 2.
תִּמְצָא	יִמְצָא 3.
	etc.

Imperativus cum ה paragogico non mutat, sicut in Verbis primae Coniugationis, scheva in ghirekh; sed manet una cum khamets, fitque pro מִצָּא מִצָּאָה *inveni tu*. Atque hoc, et quae circa praeteritum

teritum notavimus, hujus Verbi peculiaria sunt; in reliquis autem cum Verbis primae Conjugationis convenit. Transeo itaque ad Paradigma verbi Passivi hujus Conjugationis.

Paradigma Passivi Verbi simplicis.

Infinitivus.

1.	2.	3.
נִמְצָא	נִמְצָא	נִמְצָא

Praeteritum.

1.		
f.	m.	
נִמְצָאָה	נִמְצָא	} sing.
נִמְצָאָה	et נִמְצָא	
נִמְצָאָה vel נִמְצָאָתָה	נִמְצָא	} 3.
נִמְצָאָתָה	נִמְצָאָתָה	
	נִמְצָאָתִי	2.
	נִמְצָאָתִי	1.
	נִמְצָאָתִי	3. pl.
נִי	נִמְצָאָתֶם	2.
	נִמְצָאָתֶם	1.

2.

f.	m.	
נִמְצָאָתָה	נִמְצָא	3. sing.
נִמְצָאָתָה	נִמְצָאָתָה	2.
	נִמְצָאָתִי	1.
	נִמְצָאָתִי	3. pl.
נִי	נִמְצָאָתֶם	2.
	נִמְצָאָתֶם	1.

Vel

Vel ineglēcto א

f.	m.
נִמְצְתָה	נִמְצָא 3. sing.
נִמְצַת	נִמְצֵת 2.
	נִמְצִית 1.
	נִמְצִי 3. pl.
הִן	נִמְצְתֻם 2.
	נִמְצֻנוּ 1.
	vel
נִמְצַת	נִמְצָא
etc.	נִמְצִית

[81] Imperativus, et futurum in omnibus cum Imperativo, et futuro primae Coniugationis conveniunt. Reliqua praeterea Verba hujus Coniugationis a Verbis primae in iisdem discrepant, ac haec duo נִמְצָא et נִמְצֵת a Verbis נִפְקֵד et נִפְקֵדֵי discrepare vidimus, nempe quod loco pathagh ubique scribendum sit, vel ejus loco in secundis et primis personis ghirekh usurpandum, praeterquam in נִמְצִי; cujus ghirekh in prima et secunda persona mutatur in tsere, ut נִמְצִי, נִמְצִית, etc. Deinde quod tsere semper retinetur, nec in pathagh transit, ut נִפְקֵד et נִפְקֵדֵי, et denique quod tertiam א omittere liceat.

CAPVT XXIII.

De Verbis tertiae Coniugationis.

Haec Coniugatio, nempe Verborum in ה desinentium, a praecedenti non multum differt; imo cum praecedenti saepe convenit, idque propterea, quod א pro ה usurpari, vel vicem ה supplere, et contra ה pro א usurpari, ejus vicem supplere potest. In hoc tamen potissimum differunt, quod Verba in א desinentia idem plerumque retineant,
et

et raro, in ghirekh mutare in secundis et primis personis soleant, et contra, quae in ה desinunt, raro idem retinere, et plerumque, in ghirekh longum, et raro in breve mutare soleant. Deinde in hoc etiam differunt, quod ה punctum מְסִיק inscribi possit, et Verbum non gemino, sed, et ׀, ut Verba primae Conjugationis punctetur, cujus generis quatuor observantur, nempe גָּמַח, גָּמַח, גָּמַח, גָּמַח, quae etiam ut Verba primae Conjugationis conjugantur, quaeque propterea ad eandem refero. Quaedam praeterea haec Verba, in ה desinentia, peculiariora habent, quae suis in locis post eorum paradigma notabimus, hic tantum in genere addo, omnia inde oriri, primo quia ה post ghirekh, et tsere, et schurekh in ׀, et post הִלֵּם in ׀ mutari solent; secundo quod ה finale vel ob additam [2^a] syllabam, vel propter regimen, etc. in ת mutetur, et denique quod litterarum quiescentium, et gutturalium unam pro alia sumere, vel eas etiam negligere liceat; imo post scheva ה plerumque omitti jam supra ostendimus, atque haec in Verbis eodem modo, ac in Nominibus observari ex sequenti paradigmatate constabit.

Paradigma Verbi simplicis tertiae Conjugationis.

Infinitivus formulas habet sequentes.

א } גָּל, גָּלָה, גָּלוּ, גָּלִי, גָּלוּת, גָּלוּת, et גָּלוּת, vel
ה }
sum ׀ paragogico גָּלוּתִי.

Praeteritum.

	f.	m.
גָּלָה f.	גָּלָה f.	גָּלָה 3. f.
גָּלָה et גָּלָה	גָּלָה et גָּלָה	גָּלָה 2.
	גָּלָה 1.	גָּלָה 1.
גָּלָה vel	גָּלָה 3. pl.	
תָּן	גָּלָה 2.	
	גָּלָה 1.	

Im-

Hujus Verbi Imperativus rarissimus est, reperitur tamen Ezech. cap. 52. v. 19. cum ה paragogico, et Jobi cap. 21. v. 2. Et videtur significare, *fiat, ut visiteris*, ut illud Ezech. וְהָיָה אִתְּךָ וְהָיָה אִתְּךָ *descende; et fiat, ut debeas jacere cum incircumcisis*. Cacterum ejus significatio in praeterito, et futuro facile cognoscitur ex significatione activa, quam satis prolixè explicui. Quod autem plerique ajunt, haec Verba Imperativo carere, quia scilicet nemo alicui imperare potest, quod ab alterius actione pendet, propulsatur facile: nam Imperativus modus tam significat *jubere*, quam *vellere*; cum Deus Moyse ait, *Morere in hoc monte*, non ei sane imperat, ut moriatur; sed tantum suum decretum et sententiam de vita Moysis exprimit.

CAPUT XX.

De Verbo Reciproco Activo.

Vocavimus hoc Verbum Reciprocum, quia, ut jam diximus, eodem exprimimus, quod agens a se ipso patitur, vel potius, quia casus post Verbum non est rei diversae ab ejus Nominativo, ut quod *homo se visitat, recreat*, quod *sibi precatur*, quod *sibi cavet*, etc. Vel quod *homo se constituit visitantem alterum*, quod *se applicat ad ambulandum*, ad intelligendum, etc.

Est itaque hujus Verbi duplex significatio, quarum una Verbum וְהָיָה et altera Verbum הָיָה respicit. Nam quoniam וְהָיָה significat, quod *aliquis alterum visitat*, alio opus fuit Verbo, quo significari posset, quod *aliquis se ipsum visitat*; et quoniam הָיָה significat, quod *aliquis alterum visitantem constituit*, opus similiter fuit Verbo, quo significari posset, quod *aliquis se ipsum constituit visitantem*.

Cogno-

Cognoscitur hoc Verbum ex syllaba הַת formula-
lis פָּקַר, et פָּקַר praeposita, ut הַתִּפְקַר *se visitare*, vel
se visitantem constituere, הַתִּפְסֵר *se sistere* (Hispanice
pararse) הַתִּרְלֵר *se ambulationi dare* (Hispanice *pase-
arse, andar-se*.) Potest tamen haec syllaba pro- [16]
pter characteristicas temporum tolli et per da-
gesch compensari, ut mōx ostendam.

Deinde si prima sit una dentium, videl. ס vel
ש, tum ה transponitur; si autem י vel ז, non tan-
tum transponitur, sed insuper propter י in ה, et
propter ז in ט mutatur. Nam ex שָׁמַר *custodire* fit
הַשְׁמַר *se custodire*, vel *se custodientem constituere*, et
ex צָרַק *justum esse* הַצָּרִיק *se justum defendere*, Belgice
zich onschuldigen, et denique ex זָמַן *rem aliquam*
tempestive parare fit הַזְמַן *se ipsum tempestive parare*.

Denique ה in א, et consequenter ghirekh in
segol mutare licet, ut הַתְחַבֵּר *jungit se* pro הַתְחַבֵּר.

Sunt itaque hujus Initiativi formulae הַתְּפַקֵּר
הַתְּפַסֵּר, הַתְּפַרֵּר, הַתְּפַרֵּר, et הַתְּפַרֵּר, quibus non
dubitō, quin etiam formula הַתְּפַקֵּר addenda sit.
Nam hujus Verbi praeteritum in ghirekh etiam de-
finere constat; vide Lev. cap. . . . et Ezech. 38. v.
ult. Adde, quod, quandoquidem ejus prima signi-
ficatio Verbum פָּקַר vel פָּקַר respicit; secunda au-
tem Verbum הַפְּקִיר non minus in ghirekh, quam
pathagh, vel tsere terminari debuit.

Praeteritum.

f.

m.

הַתְּפַקֵּר

הַתְּפַקֵּר

} ling.

et

} 'g.

הַתְּפַקֵּר

הַתְּפַקֵּר

הַתְּפַקֵּר

2.

הַתְּפַקֵּר

1.

הַתְּפַקֵּר

3. ph.

הַתְּפַקֵּר

הַתְּפַקֵּר

2.

הַתְּפַקֵּר

1.

Im.

compensare licet, ut תחבא loco תחבא *constituēs te Prophetam*, quod in praeterito etiam fit, ut תחבאתי *pro me Prophetam constitui*, vel *ad prophetizandum applicui*.

Caeterum quod scheva mobile propter athnagh, vel slukh in mutatur, quodque numeris pluralibus in terminatis, et Infinitivis, ut et omnibus, quae ut Infinitiva terminantur, eleganter additur, et denique quod futuri tertia persona pluralis foeminini generis coïncidit cum secunda pluralis masculini generis, ut in singulari fit, in his Verbis notare neglexi, quia haec cum Verbo simplici, ubi haec omnia notantur, communia habent.

C A P I T U L U M XXI.

De Verbo Reciproco Passivo.

Omnibus, quos novi, Grammaticis hoc Verbum ignotum videtur, et ideo de eo tacere malui, donec de eodem expresse esset agendum. [78] Quamvis significatio Verbi Reciproci Activi, jam Verbum פקד, jam הפקיד respiciat, Passivi tamen nunquam נפקד; sed semper הפקיד respicit. Nunquam enim significat *visitari a se*; sed *præbere se visitandum*, vel *facere, ut ipse visitetur*. Hujus rei ratio est, (ut in Syntaxi ostendam) quod Verba Passiva apud Hebraeos nunquam ablativum agentis post se habent. Nam Hebraei non utuntur Passivis, nisi compendii causa, cum scilicet non opus habent agentem; sed tantum patientem indicare, ut נשמע קולי *vox mea audita est*; sed quando necesse habent utrumque indicare, ut *vox mea audita est a Deo*, tum Verbum significatione activa usurpant, nempe יהוה שמע קולי *Deus audivit vocem meam*. Nam נשמע קולי a communi loquendi usu abhorre-

ret. Verbum igitur **התפקד**, quatenus significat *se ipsum visitare*, Passivum habere nequit; at quatenus significat, quod *aliquis se visitantem constituit*, Passivum habet **התפקד**, quod, uti diximus, significat *praebere se visitandum*, vel *efficere, ut visitetur*, ut Num. 2. v. penult. **והלויים לא התפקדו** et *Levitae non praebuerunt se numerandos inter filios Israël*. Et Deut. 24. v. 4. **אשר הטמא אחרי** *postquam se praebuit inquinandum*, vel *postquam fecit, ut inquinaretur*, ubi **ח** propter **ט**, ut in Activo, per dagesch compensatur.

Porro hoc Verbum a suo Activo eodem modo differt, ac Passivum Verbi derivativi ab **הפקיד**. Nam ut ex **הפקיד** fit Passivum **הפקד** et **הפקר**, sic ex **התפקד** fit **התפקר** et **התפקר**, ut modo exemplis ostendimus.

Deinde hujus etiam **ח**, ut in Activo, per dagesch supplere licet, ut **אחרי הטמא את** *postquam fecit ut plaga ipsius levaretur*. Nota, quod plaga est in accusativo casu, qua de re in Syntaxi.

Denique loco **ח** usurpare licet **נ** (characteristica [79] cam scilicet Passivi tam Verbi simplicis, quam intensivi) et **ח** per dagesch compensare, ut Deut. 21. v. 8. **ונפיק לרם ונפיק לרם** et *sanguis dabit se in se expiandum* loco **נחפיק**. Quare mihi persuadeo litteram **נ** esse Passivi universalis characteristicam; sed in omnibus, praeterquam in Passivo Verbi simplicis, plerumque negligi, ob rationem cap. 17. allatam. Sunt itaque hujus Infinitivi formulae **נפיק** vel **נחפיק**, **הפקד** vel **התפקד**.

Caeterum ejus praeteritum, imperativus, et futurum in reliquis cum Activo conveniunt.

CAPUT XXII.

De Verbis secundae Conjugationis.

Ea secundae Conjugationis diximus esse Verba, quae in κ desinunt, in litteram scilicet gutturalem, et quiescentem. In quibus autem a Verbis primae differant, ex paradigmate constabit.

Paradigma Verbi simplicis Activi.

Ejus Infinitivi formulae sunt מִצָּא , מִצָּא , מִצָּא , מִצָּא , מִצָּא , מִצָּא , vel cum ה paragogico מִצָּאָה et מִצָּאָה loco מִצָּא .

1. *Praeteritum.*

f.	m.
מִצָּאָה vel מִצָּאָה	מִצָּא 3. sing.
מִצָּאָה	מִצָּאָה 2.
	מִצָּאָה 1.
	מִצָּאָה 3. pl.
הִנֵּן	מִצָּאָה 2.
	מִצָּאָה 1.

2. *Aliter.*

f.	m.
מִצָּאָה	מִצָּא 3.
מִצָּאָה	מִצָּאָה 2.
	מִצָּאָה 1.
	מִצָּאָה 3.
הִנֵּן	מִצָּאָה 2.
	מִצָּאָה 1.

Mm 2

3. *Aliter.*

3. *Aliter.*

f.	m.	
מִצָּחָה	מִצָּחַ	3. sing.
מִצָּחַת	מִצָּחָת	2.
	מִצָּחָתִי	1.
	מִצָּחַ	3. pl.
תִּן	מִצָּחָתְךָ	2.
	מִצָּחָתִי	1.

Forma מִצָּחָה in his non datur, et ideo secundum, et tñere in reliquis personis retinetur, nec in pathagh transit, ut in Verbis primae Coniugationis. Forma praeterea מִצָּחָה in praeterito non extat, [8.] nec in usu fuisse credo. Denique in secunda, et tertia formula negligitur saepe א, ut מִלְתִּי loco מִלְתִּי *plenus sum*.

Imperativus.

f.	m.
מִצָּחִי	מִצָּחַ sing.
	vel
	מִצָּחַ
מִצָּחֶיךָ vel מִצָּחָתְךָ	מִצָּחַ pl.

Futurum.

f.	m.
	אֶמְצָח 1. sing.
תִּמְצָחִי	תִּמְצָחַ 2.
תִּמְצָחַ	תִּמְצָחַ 3.
	etc.

Imperativus cum ה paragogico non mutat, sic ut in Verbis primae Coniugationis, scheva in ghi-rekh; sed manet una cum khamets, fitque pro מִצָּחַ מִצָּחָה *inveni tu*. Atque hoc, et quae circa praeteritum

teritum notavimus, hujus Verbi peculiariora sunt; in reliquis autem cum Verbis primae Conjugationis convenit. Transeo itaque ad Paradigma verbi Passivi hujus Conjugationis.

Paradigma Passivi Verbi simplicis.

Infinitivus.

1.	2.	3.
נִמְצָא	נִמְצֹא	נִמְצָא

Præteritum.

1.		
f.	m.	
נִמְצְאָה	נִמְצָא	} sing.
נִמְצְאָה	et נִמְצָא	
נִמְצְאָה vel נִמְצְאָתָה	נִמְצָא	} 3.
נִמְצְאָתָה	נִמְצָא	
	נִמְצְאָתָה	2.
	נִמְצְאָתִי	1.
	נִמְצָאוּ	3. pl.
הָיוּ	נִמְצְאָתֶם	2.
	נִמְצְאוּ	1.

2.

f.	m.	
נִמְצְאָתָה	נִמְצָא	} 3. sing.
נִמְצְאָתָה	נִמְצָא	
	נִמְצְאָתִי	2.
	נִמְצָאוּ	1.
	נִמְצָאוּ	3. pl.
הָיוּ	נִמְצְאָתֶם	2.
	נִמְצָאוּ	1.

Vel

Vel neglecto κ

f.	m.
נִמְצָתָה	נִמְצָא 3. sing.
נִמְצָח	נִמְצָח 2.
	נִמְצָחִי 1.
	נִמְצָחִי 3. pl.
תִּן	נִמְצָחֶם 2.
	נִמְצָחוּ 1.
vel	
נִמְצָח	נִמְצָחִי
etc.	נִמְצָחִי

[⁸¹] Imperativus, et futurum in omnibus cum Imperativo, et futuro primae Coniugationis conveniunt. Reliqua praeterea Verba hujus Coniugationis a Verbis primae in iisdem discrepant, ac haec duo נִמְצָח et נִמְצָחִי a Verbis נִמְצָח et נִמְצָחִי discrepare vidimus, nempe quod loco pathagh ubique scribendum sit, vel ejus loco in secundis et primis personis ghirekh usurpandum, praeterquam in נִמְצָחִי; cujus ghirekh in prima et secunda persona mutatur in tsere, ut נִמְצָחִי, נִמְצָחִי, נִמְצָחִי, etc. Deinde quod tsere semper retinetur, nec in pathagh transit, ut נִמְצָח et נִמְצָח, et denique quod tertiam κ omittere liceat.

CAPUT XXIII.

De Verbis tertiae Coniugationis.

Haec Coniugatio, nempe Verborum in ה desinentium, a praecedenti non multum differt; imo cum praecedenti saepe convenit, idque propterea, quod κ pro ה usurpari, vel vicem ה supplere, et contra ה pro κ usurpari, ejus vicem supplere potest. In hoc tamen potissimum differunt, quod Verba in κ desinentia idem plerumque retineant,
et

et raro, in ghirekh mutare in secundis et primis personis soleant, et contra, quae in ה desinunt, raro idem retinere, et plerumque in ghirekh longum, et raro in breve mutare soleant. Deinde in hoc etiam differunt, quod ה punctum מִשִּׁי inscribi possit, et Verbum non gemino, sed, et, ut Verba primae Conjugationis punctetur, cujus generis quatuor observantur, nempe גָּזַח, גָּזַח, גָּזַח, גָּזַח, quae etiam ut Verba primae Conjugationis conjugantur, quaeque propterea ad eandem refero. Quaedam praeterea haec Verba, in ה desinentia, peculiaria habent, quae suis in locis post eorum paradigma notabimus, hic tantum in genere addo, omnia inde oriri, primo quia ה post ghirekh, et tsere, et schurekh in י, et post הִלֵּם in י mutari solent; secundo quod ה finale vel ob additam ^[32] syllabam, vel propter regimen, etc. in ת mutetur, et denique quod literarum quiescentium, et gutturalium unam pro alia sumere, vel eas etiam negligere liceat; imo post scheva ה plerumque omitti jam supra ostendimus, atque haec in Verbis eodem modo, ac in Nominibus observari ex sequenti paradigmatate constabit.

Paradigma Verbi simplicis tertiae Conjugationis.

Infinitivus formulas habet sequentes.

א } גָּלַח, גָּלַח, גָּלַח, גָּלַח, גָּלַח, גָּלַח, et גָּלַח, vel
ה }
sum י paragogico גָּלַחְתִּי.

Praeteritum.

f.		m.	
גָּלַח	f. גָּלַח	גָּלַח	f. גָּלַח
גָּלַח	f. גָּלַח	גָּלַח	2. גָּלַח
גָּלַח	et גָּלַח	גָּלַח	1. גָּלַח
גָּלַח	vel גָּלַח	גָּלַח	3. pl. גָּלַח
ה		גָּלַח	2. גָּלַח
		גָּלַח	1. גָּלַח

Im-

Imperativus.

f.	m.
גלי	גלה f.
גלינה	גלו pl.
	et
	גליו

Futurum.

f.	m.
	אגלה 1. f.
תגלי	תגלה 2.
תגלה	יגלה 3.
	נגלה 1. pl.
תגלינה {	תגלו 2.
	יגלו 3.
	et
יגליו et	יגליו

Annotationes.

Notavimus jam loco ה fumi posse א, vel prorsus in primis et secundis personis praeteriti, et in futuro omnino negligi, nec jod ejus loco substitui, sed prorsus, ut מִצָּא, conjugari. Verum hic apprime notandum, quod futuri ה ablato, ejus accentus ad primam ejusdem syllabam transit, et scheva mutatur in segol, fitque 1. אָגַל, 2. הִגֵּל, 3. יִגַּל etc. Sed, si media thematis una fuerit ex litteris mutis, vel quiescentibus, manet etiam scheva, ut יִשְׁבֶּה loco יִשְׁבֵּה, *captivum capere*, et יִשְׁבֶּה *bibere*; at si ה in jod mutatur, tum syllabae trans- [81] ponuntur, fitque 1. אָגַל, 2. תִּגְלִי, 3. יִגְלִי etc. pro אֲגֵלָה, תִּגְלָה, יִגְלָה.

Solet deinde in Verbis ה propter aliud ה addendum non in ה, sed in jod mutari. Sic תִּהְיֶה pro foeminino תִּהְיֶה habet תִּהְיֶה. Sic אֲגִידָה ob addi-

additum ה paragogicum non habet אגלה sed אגליה.

Denique secundae, et tertiae personae futuri תגלו et יגלו non solet addi נ paragogicum; at omnino secundae earum formulae תגלי et יגלי ut יבנה ישרעל etc.

Paradigma Verbi Passivi tertiae Conjugationis.

Infinitivi formulae.

1. נגלה 2. נגלה 3. נגלות 4. הנלה 5. הנלות

Praeteritum.

f.

m.

1.

נגלה et נגלתה
נגלית נגלית
etc.

2.

נגלה vel נגלתה
נגלית נגלית
etc.

Imperativus.

הגלי

הנלה

הגלינך

הגלי

vel

נגלי

נגלה

נגלינך

נגלו

Futurum.

f.

m.

אגלה sing.

תגלי

תגלה

תגלה

נגלה

נגלה pl.

תגלינך

תגלי

יגלו

Hoc Verbum nihil singulare, quod in praecedenti non notavimus, habet, nisi quod, sublato [8+] ה futuri, nec accentus propterea, nec syllabae mutantur. Nam sublato ה conjugatur 1. תגל 2. תגלי 3. תגלי etc. Caeterum num secunda, et tertia persona Pluralis numeri ה semper omittant, vel an etiam, ut in activo, idem in ה mutant, dubito. Credo tamen ad hoc Verbum reliqua omnia pertinere, quae ad praecedens notavimus.

Paradigma Verbi intensivi tertiae Coniugationis.

Infinitivi formulae sunt.

1. גלה 2. גלה vel גלי 3. גלה 4. גלות et cum paragogico גלותי.

Praeteritum.

f.	m.
גלתה	גלה 3. sing.
גלית	גלית 2.
	etc.
vel	גלה
גלית	גלית
	etc.

Imperativus.

גלי	{	גלה 2. f.
		vel גל
גלינה	{	גלו 2. p.
		et גלי

Futurum.

f.	m.
תגלי	תגלה 1. sing.
תגלה	תגלה 2.
תגלה	תגלה 3.

תגלה

	גלה	1. pl.
תגלה	תגלו	2.
	et	
	תגלי	
	גלי et גלו	3.

Hujus etiam futuri ה sublatō manet Verbum מליץ, nec syllabae mutantur. Nam sublatō ה fit 1. מלץ 2. תלץ 3. ילץ etc.

Paradigma Passivi Verbi intensivi tertiae Conjugationis.

Infinitivus 1. גלה 2. גלה vel גלות.

f.	m.	
גלחה	גלה	3. vel גלה
גלית	גלית	2. גלית
	גליתי	1. etc.
	גלו	3. pl.
תן	גליתם	2.
	גלינו	1.

Futurum.

f.	m.	
	אגלה	1. sing.
תגלי	תגלה	2.
תגלה	יגלה	3.
		etc.

Cap. 17. notavimus pro usurpari posse kametz ghatuph, cujus rei exempla praeter alia hujus Conjugationis Verba suppeditant, ut Proverb. cap. 24. v. 31. פתיו פתוי פתוי, *apertae sunt facies ejus*, et Psalmo 72. v. ult. כלו תפלות דוד *finitae omnino sunt orationes Davidis*.

Caeterum quod in gholem mutetur, quando media thematis non patitur dagelchari, id cum Verbis primae Conjugationis commune habet, nec in

in his Conjugationibus aliud notare suscepi; nisi id, in quo a Verbis primae differunt.

Paradigma Verbi Derivati Activi tertiae Conjugationis.

Hujus Infinitivi formulae sunt

1. הַגִּלָּה 2. הַגִּלָּה 3. הַגִּלָּה 4. הַגִּלָּה 5. הַגִּלָּה

Praeteritum.

f.	m.
הַגִּלָּה	הַגִּלָּה 3. sing.
et	et
הַגִּלָּה	הַגִּלָּה
הַגִּלָּה	הַגִּלָּה 2.
etc.	
vel	
הַגִּלָּה	הַגִּלָּה 3.
הַגִּלָּה	הַגִּלָּה 2.
etc.	

Imperativus.

f.	m.
הַגִּלָּה	הַגִּלָּה sing.
הַגִּלָּה	הַגִּלָּה pl.

Futurum.

f.	m.
הַגִּלָּה	הַגִּלָּה 1. sing.
הַגִּלָּה	הַגִּלָּה 2.
etc.	

Futurum, et Imperativus, הַגִּלָּה ablato, punctantur gemino segol, fitque אַגִּלָּה, אַגִּלָּה pro אַגִּלָּה, [etc.] etc. Quod si media thematis sit muta, vel quiescens, tum manet, et in, transit, ut

הַגִּלָּה

יָשַׁק pro יִשְׁקֶה *bibere fecit*, hoc est, *bibendum dedit*,
יָרָא pro יִרְאֶה *videre fecit*, sive *ostendit*, etc.

Caeterum hujus Passivum הִגֵּל, הִגְלָה vel הִגְלִיתָ,
ut et reciprocum Passivum הִתְגַּל, הִתְגַּלָּה vel הִתְגַּלִּיתָ
eodem modo, ac praecedentia, in Praeterito, Im-
perativo, et Futuro terminantur, nec quicquam
singulare habent, quod in Verbo simplici hujus
Conjugationis non notaverim.

CAPVT XXIV.

De Verbis quartae Conjugationis.

Quicquid haec Verba singulare habent, inde
oritur, quod ה et ך nunquam syllabae longae ad-
haereant, ut etiam quod post longam, vel ante
aliud scheva corripendum nunquam, et raro post
brevem habeant. Unde fit, quando in fine dictio-
nis post tsere, ghirekh, gholem, vel schurekh oc-
currunt, ut pathagh habeat furtivum, de quo cap.
2. diximus: deinde quod secunda persona foemi-
nini generis, quae duplex scheva in fine habere
solet, loco primi habeat pathagh.

Hujus itaque Conjugationis Verba simplicia
Activa Infinitivi formulas habent 1. שָׁמַעַי 2. שָׁמַעַי
vel שָׁמַעַי 3. שָׁמַעַי vel שָׁמַעַי et cum ה paragogico
שָׁמַעַי et שָׁמַעַי. Cum gemino, et שָׁמַעַי ut שָׁמַעַי non
datur, quia, uti diximus, ה, vel ך syllabae lon-
gae non adhaeret.

Praeteritum autem pathagh furtivum non ha-
bet, sed tantum contractum שָׁמַעַי *ille audiuit*, שָׁמַעַי
tu audivisti, etc. In foeminino vero שָׁמַעַי *illa au-*
divit, שָׁמַעַי *tu foemina audivisti* pro שָׁמַעַי. Nam,
uti dixi, ך, et ה ante scheva corripendum non
ad-

admittunt aliud *scheva*, qua de re vide cap. 3. circa finem.

[87] Caeterum Praeteritum *פָּקַד* deberet hic esse *שָׁמַע*, et pro *פָּקַד*, *שָׁמַע*; sed solent haec, uti diximus, contrahi in *שָׁמַע*, ut et Imperativus *שָׁמַע* in *שָׁמַע*, et Futurum *שָׁמַע* in *שָׁמַע*.

Atque hae Regulae in sequentibus etiam Verbis observandae sunt, nec opus est prolixius haec explicare. Hoc tantum addo, quod Esaiæ cap. 19. v. 6. habetur *הָאֲנָדִיּוֹת* pro *הָאֲנָדִיּוֹת* vel *הָאֲנָדִיּוֹת* *fiet*, ut *retro abjiciantur*, quae forma Passivi Verbi derivatum hujus Conjugationis sit propria, an omnibus communis, et pro *הָאֲנָדִיּוֹת* sumere liceat *הָאֲנָדִיּוֹת*, ut pro *הָאֲנָדִיּוֹת* et *הָאֲנָדִיּוֹת*, et *הָאֲנָדִיּוֹת* et *הָאֲנָדִיּוֹת* (dubito).

CAPUT XXV.

De Verbis quintae Conjugationis.

Verba, quae primam litteram quiescentem habent, eandem saepe negligunt, vel in mutant. Nempe Verba simplicia activa pro infinitivis *שָׁב*, *יָשַׁב*, et *יָשַׁב*, vel *יָשַׁב* saepe habent *שָׁב*, *יָשַׁב*, et *יָשַׁב*, imo, addito *הָ* vel *הָ* paragogico, semper negligitur, fitque pro *יָשַׁב* et *יָשַׁב*, et pro *יָשַׁב* et *יָשַׁב*. In Praeterito autem semper retinetur, in Imperativo negligitur plerumque, et denique in Futuro vel quiescit, vel negligitur. Ex. gr. ex formulis *יָשַׁב*, et *יָשַׁב* formatur Imperativus *שָׁב*, et *יָשַׁב*. Quare in hoc etiam a Verbis primae Conjugationis differunt, quod horum Imperativus non formetur ex Infinitivo *יָשַׁב*, quod forte propterea factum est, ne confunderentur cum Verbis, quorum media radicalis est *י*, de quibus suo loco dicemus. Haec Verba igitur in Imperativo conjungantur hoc modo.

Impe-

Imperativus.

[88]

f. I. m.

שְׁבִי	{	שֶׁב
		vel

שְׁבִי	{	שֶׁב
		vel

pl.	{	שְׁבֶה
		שְׁבוּ

Futurum.

f. I. m.

1. אִשָּׁב אִשָּׁב

vel

2. תִּשָּׁב תִּשָּׁב

etc.

vel cum quiescente.

אִשָּׁב vel אִשָּׁב

תִּשָּׁב תִּשָּׁב

etc.

Accentus athnagh, et filukh mutant hujus Imperativi in , fitque tum loco שְׁבִי שְׁבֶה, et שְׁבוּ, שְׁבִי, et שְׁבֶה.

Porro, quamvis in Bibliis non reperiatur Imperativus יִשָּׁב יִשָּׁב, in usu tamen fuisse credo, et ex eo formatam esse Futuri formam אִשָּׁב et אִשָּׁב. Nam Verbum יָרָא, compositum scilicet ex hac, et secunda Conjugatione, Imperativum habet יָרָא *time*. Sic ex יִכַּל, *fac possis*, mutato in , formatur Futurum אִיכַל תִּיכַל etc. quod in aliis non credo licere, ne confundantur cum futuro Passivi Verbi reciproci, quo Verbum יִכַּל caret.

Verba deinde Passiva in , mutant, habentque in Infinitivo תִּשָּׁב pro תִּשָּׁב, et, nifallor, pro גִּישָׁב,

נִשְׁבַּת. 2. נִשְׁבַּע, ex quo Praeteritum 3. נִשְׁבַּע, נִשְׁבַּע, נִשְׁבַּע
etc. ut ex Infinitivo הִשְׁבַּע Imperat. formatur.

foem.	mafc.
הִשְׁבַּע	הִשְׁבַּע 2. fing.
הִשְׁבַּע	הִשְׁבַּע 2. plur.
et Futurum 1. אֶשְׁבַּע, 2. תִּשְׁבַּע, etc.	

Intensiva deinde tam Activa, quam Passiva cum Verbis primae Coniugationis omnino conveniunt. Nam et *retinent*, nec unquam quiescit, nisi Passivum characteristicam habeat, (quae, ut cap. 17. diximus, Verbo intensivo Passivo praefigi etiam solet) nam tum etiam mutatur in *ו* ut נִלְדוּ pro יָלְדוּ et נִלְדָּה pro יָלְדָּה. Deinde Activi Futurum [39] potest etiam contrahi, et pro יִשְׁבַּע scribi: יִשְׁבַּע, et יִשְׁבַּע pro יִשְׁבַּע. In Derivatis autem vel quiescit, vel in *ו*, quod plerumque fit, mutatur. Nam in Infinitivo habent הִשְׁבַּע pro הִשְׁבַּע, הִשְׁבַּע vel הִשְׁבַּע pro הִשְׁבַּע.

Ex prima autem הִשְׁבַּע formatur Praeteritum.

f. f.	m.
הִשְׁבַּע	3. הִשְׁבַּע
הִשְׁבַּע	2. הִשְׁבַּע
etc.	

Ubi *retinet*, vel quiescit, vel in *ו* mutatur.

Ex secunda הִשְׁבַּע et הִשְׁבַּע formatur Imperativus.

f.	m.
הִשְׁבַּע	הִשְׁבַּע
הִשְׁבַּע	הִשְׁבַּע
הִשְׁבַּע	

Futuri denique terminatio in his, ut in Verbis primae Coniugationis tam ghirek, quam tsere est;

est; ı autem, ut in Imperativo, vel quiescit, vel in Tzere mutatur, unde formulas habet sequentes
הוֹשֵׁב et הוֹשִׁיב foem. הוֹשִׁיבִי etc.

Futurum.

1		2.	
f.	m.	f.	m.
	1. אֶשֶׁב		1. אֶשֶׁיב
תוֹשֵׁבִי	2. תוֹשֵׁב	תוֹשֵׁבִי	2. תוֹשֵׁיב
תוֹשֵׁב	3. יוֹשֵׁב	etc.	
etc.			
3.		4.	
f.	m.	f.	m.
	1. אֶשֶׁב		אֶשֶׁיב
תוֹשֵׁבִי	2. תוֹשֵׁב	תוֹשֵׁבִי	תוֹשֵׁיב
etc.		etc.	

Atque hic apprime notandum, quod in his non necesse sit, Verbi characteristicam propter characteristicam temporis excludere; sed ad libitum eandem in prima et secunda formula vel retinere, vel omittere, et in tertia, et quarta pro ea ı sumere licet. Nempe loco אֶשֶׁב, תוֹשֵׁב, יוֹשֵׁב scribere licet אֶהְיֶה, תְּהִי, etc. et loco אֶשֶׁב, אֶשֶׁיב scribere אֶהְיֶה, תְּהִי etc. mutando scilicet characteristicam ה in י. Sic etiam pro אֶשֶׁב et אֶשֶׁיב regulariter scribitur אֶהְיֶה et אֶשֶׁיב.

Deinde notandum Verbum derivativum ex *rectum esse* retinere plerumque ı in Infinitivo, Imperativo et Futuro; atque in his cum Verbis primae convenire. Habet enim Infinitivum הוֹשֵׁב, Imperativum f. הוֹשִׁיבִי m. הוֹשִׁיב, et Futurum 1. אֶשֶׁב 2. תוֹשֵׁב 3. יוֹשֵׁב etc.

Deinde derivatum ex *exire* similiter etiam
N ת videtur,

videtur, quod ᵐ retinuerit, quandoquidem Scribae Gen. cap. 8. v. 17. Imperativum utrumque וְרָצָא et וְרָצָא admiserint. Quod an his duobus tantum singulare fuerit, dubito. Haec de Verbo derivato activo.

Passivum ᵐ in ᵐ vel mutat, vel ipsum negligit. Ejus enim Infinitivi formulae sunt וְרָצָא et וְרָצָא vel וְרָצָא. Praeteritum 1. m. וְרָצָא f. וְרָצָא, etc. vel 1. וְרָצָא 2. וְרָצָא Imperativus m. וְרָצָא f. וְרָצָא etc. Futurum 1. וְרָצָא 2. m. וְרָצָא f. וְרָצָא etc.

Reciproca praeterea hujus Conjugationis Verba activa vel ᵐ retinent, et cum Verbis primae plane conveniunt, vel ipsum in ᵐ mutant. Nam Infinitivum habent וְרָצָא et וְרָצָא nec praeter hoc aliud habent, in quo a Verbis primae differant.

Passiva denique, quae characteristicam habent ᵐ, et ת per dagesch compensare solent, (quam formam reciproca Passiva praeter alias habere ostendimus cap. 21.) ᵐ in ᵐ mutant, ut וְרָצָא *et dabitur se ad disciplinandum* Ezech. 23. 48. Reliquarum vero formularum, nempe וְרָצָא, וְרָצָא etc. nullae, quod sciam, exsistunt, nec tamen ideo reprobandae.

Caeterum hic notandum venit, quaedam esse Verba, quorum prima tam est ᵐ, quam ᵐ, ut וְרָצָא *implicare laqueo*, cujus prima loco ᵐ saepe est ᵐ, habetque pro וְרָצָא, וְרָצָא. Cum autem Verba, quorum prima est ᵐ, plerumque (ut infra ostendam) defectiva sint, hinc fit, ut Verba hujus Conjugationis defectiva Verba aliquando imitari videantur. Alia deinde hujus rei causa, et quae hic apprime notanda est, quod scilicet literae [פ] unius thematis non raro transponantur, ut וְרָצָא et וְרָצָא *fodere*, וְרָצָא et וְרָצָא *agnus*. Atque haec trans-

transpositio in Verbis hujus Conjugationis saepius observatur, ut יָצַח et יָצַח *lassum fieri*, יָצַח et יָצַח *formam dare*; unde fit, ut Verba hujus Verba sextae Conjugationis, quibus quiescens media plerumque deficit, imitentur. Nam transposito י, ex יָצַח fit, ut diximus, יָצַח, cujus Infinitivus יָצַח contrahitur in יָצַח, in formam scilicet Infinitivi sextae Conjugationis, sic יָצַח *timere*, transposito י, et eo in י, ut supra, mutato Infinitivum habet יָצַח, et יָצַח *erubescere*. Infinitivum etiam habet יָצַח. Hinc etiam propter eandem causam יָצַח, יָצַח, et alia, quorum prima est י, modo hanc, modo sextam Conjugationem (de qua infra) ex analogia linguae sequuntur.

CAPUT XXVI.

De Verbis compositis ex hac quinta et tribus praecedentibus Conjugationibus.

Verba composita, de quibus hic pauca monere volui, illa sunt, quorum prima est י, et tertia א vel ה aut ע. Sed quoniam eorum conjugandi modus ex praecedentibus facile cognoscitur, de iis ex professo agere, et Conjugationum numerum augere superfluum omnino judicavi, pauca tamen de eisdem monere operae pretium duxi.

Quae in א desinunt, duo tantum novimus, nempe אָצַח *exire*, et אָצַח *timere*, quae propter quiescentem א ultimam longam, ut Verba secundae Conjugationis, semper habent, in reliquis autem אָצַח cum Verbis quintae convenit, nisi quod Infinitivum loco אָצַח habeat אָצַח. Verbum praeterea אָצַח in Activo simplici retinet semper י, nec nisi in futuro quiescit; nam Infinitivus, et Imperati-

us habet יָרָא et יִרְאָה et cum הַ paragogico יִרְאָה.
At Futurum 1. אֵרָא 2. תִּירָא 3. יִרָא.

[יָ] Quae vero in הַ definunt, mutant, ut Verba secundae, הַ vel in י vel in ו. et eodem modo terminantur. Ad literam Jod quod attinet, ea in activo simplici quiescit quidem in futuro, vel in ו mutatur: sed nunquam negligitur. Ex. gr. יָפָה, יִפָּה, יִפֶּה, etc. *pulcrum esse*, habet in Imperativo יִפָּה et Futuro 1. masc. אֵיפָה 2. תִּיפָה, foem. יִיפִי etc. Sublato הַ autem habet 1. אֵיף 2. תִּיף 3. יִיף etc. At יִרְאָה *proficere* habet Imperativum יִרְאָה, *cujus י in Futuro mutatur in ו, fitque אֵוִירָה 2. תִּוִּירָה 3. יוֹוִירָה, et sublato הַ fit אֵוִיר, תוֹוִיר, etc. Reliqua autem Verba, nempe passivum, derivatum, et reciprocum, paradigma quintae sequuntur.

Quae denique in הַ vel ו definunt, paradigma quartae et quintae Conjugationis sequuntur. Ex. gr. יָנַץ, יִנָּץ, *sive* contrahuntur in יִנָּץ et sublato י fit יָנַץ, יִנָּץ, יָנַץ. Hinc Imperativus יִנָּץ *scito*, et Futur. יִנָּץ, יִנָּץ et cum הַ paragogico יִנָּץ. Porro Passivum simplex Infinitivum habet יָנִיץ et יִנָּץ. Relativum Activum יִנָּץ et יִנָּץ, et Passivum יִנָּץ. Reciprocum denique Activum יִנָּץ et Passivum יִנָּץ etc. Haec sunt quae de his notare susceperam.

CAPUT XXVII.

De Verbis sextae Conjugationis.

Quae mediam quiescentem habent יָ, י vel ו, eandem plerumque abjiciunt. Intellige quando revera quiescunt, ut יָאָם *furgere*, שָׁב *reverti*, יָלַל *laetari*, alias retinentur semper, ut יָאָל *petere*, יָוֹר *depravari*, יָאָב *inimicari*, etc. Deinde, quoniam

niam ea, quae mediam quiescentem α habent, illam ut plurimum in ι mutant, et praeter tria aut quatuor nulla reperiantur, de quibus consiet mediam α habuisse, ideo Grammatici mediam quiescentem habentium duo genera agnoscunt, unum scilicet eorum, quae mediam ι , et alterum [ι] eorum quae mediam ι habent.

Caeterum קָם surrexit, et קָם altum esse, quia non nisi semel in Scriptura occurrunt, ut et שָׁרָר *tristare*, cuius α (quod saepe fieri ostendimus) transpositum est, ut anomala notant. Verum enimvero, tam quae α , quam quae ι mediam habent, solent eandem in ι mutare. Nam sicut loco קָם usurpatur קָם *surgere*, sic loco שָׂשׂ *gaudere*, שָׂשׂ et loco לָן *noctare*, לָן etc. saepe usurpatur; et hinc factum, ut haec tria quiescentium genera ad unum referre non dubitaverim; praesertim quia eorum conjugandi ratio eadem est. Nempe Verbum Activum simplex Infinitivi formulas ut plurimum habet קָם , et קָם , vel neglecto ι , קָם , et קָם . Cum α enim rarissime reperitur, et quae ι habent ut שָׂשׂ , לָן etc. idem in ι saepe mutari ostendimus. In praeterito autem abjicitur ut plurimum quiescens; ejus enim communis forma est:

f.	m.
קָמָה	קָם 3. sing.
קָמַת	קָמַת 2.
	קָמַתִּי 1.
vel קָמִי	vel קָמוּ 3. pl.

Potest etiam praeteritum cum קָמַת et gholem loco punctari, ut קָמַת *spravit*, קָמַת *luxit*, קָמַת *obit*. Nam quoniam media thematis deficit, punctatur prima iisdem syllabis, quibus tertia thematis adhaerere solet. Atque adeo haec Verba tot praeteriti formulas habent, ac Verba primae Con-

juga-

jugationis, quarum secunda syllaba, cui tertia littera thematis adhaeret (ut cap. 14. ostendimus) est vel ך, vel ך, vel ך, vel ך.

Deinde sicut primae, sic etiam hujus Conjugationis Verba mutant in secundis, et primis personis et in ך, et gholem retinent. Hoc tantum haec singulare habent, quod in tertia singulari [׳] foemini generis, et in tertia plurali non mutant, ut Verba primae, gholem, nec ך, nec ך in scheva; tametsi accentus non sit אָתָּה, neque אָתָּה. Nam, si in scheva mutaretur, prima thematis in praeterito esset brevissima contra communem praeteriti simplicis usum.

Solent praeterea, quae mediam habent ך, eandem in praeterito etiam retinere, exempli gratia רִיב *litigare* praeteritum habet רִיב. 2. רִיב. etc. vel רִיב. 2. רִיב. f. רִיב. 1. רִיב. etc. Sed alii credunt, nec absque ratione, hanc formam Verbi intensivi esse loco רִיב; (de quo statim) alii autem reciproci esse, et ך, nescio, qua de causa, omitti.

Imperativus Infinitivi omnes habet formulas, nempe:

f. m.	f. m.	f. m.	f. m.	f. m.
קוּמְּךָ	קוּמְּךָ pl.	קוּמְּךָ f. vel קוּמְּךָ	קוּמְּךָ vel קוּמְּךָ	קוּמְּךָ vel קוּמְּךָ
		etc.	etc.	etc.

Atque hinc futuri formulae אָקוּם et אָקוּם vel אָקוּם et אָקוּם.

Et his omnibus Imperativi et Futuri formulis ה paragogicum eleganter additur, ut קוּמְּךָ *surgere*, שָׁבָה *revertere*, אָקוּמָה *surgam*, etc.

Passivum Activi formam קוּם servat, et pro קוּמְּךָ habet קוּמְּךָ, et pro קוּמְּךָ habuisse credo קוּמְּךָ; unde

Prae-

Praeteritum.

f.	f.	m.
נָקְמָה	נָקְמָה	נָקְמָה 3.
נָקְמָתָה	נָקְמָתָה	נָקְמָתָה 2.
	נָקְמָתִי	נָקְמָתִי 1.
pl.		נָקְמָה 3.
תָּן	נָקְמָתָם	נָקְמָתָם 2.
	נָקְמָנוּ	נָקְמָנוּ 1.

Imperativus.

f.	m.
הִקְמֵה	הִקְמֵה f.
הִקְמֵנָה	הִקְמֵנָה pl.

Futurum.

f.	m.
	נָקְמָה 1. f.
תִּקְמֵה	תִּקְמֵה 2.
תִּקְמֵה	תִּקְמֵה 3.
etc.	נָקְמָה 1. pl.
	תִּקְמֵה 2.

Verbum intensivum mediam α , utpote gutturalem, duplicare nequit; posset vocali longa compensari; verum quoniam ut plurimum negligitur, ut etiam ו et י; ideo hujus Conjugationis Verba raro secundam, sed plerumque tertiam duplicant. Fit igitur ex קִים *furgere*, קִימָה *erigere*; unde praeteriti 3. m. קִימָה f. קִימָה 2. m. קִימָתָה f. קִימָתָה etc. et Imperativi m. קִימָה f. קִימָה etc. et denique futuri 1. אִקְמָה 2. תִּקְמָה f. תִּקְמָה etc.

Hujus autem Passivum solo pathagh ab Activo distinguitur. Fit scilicet ex Activo קִימָה Passivum קִימָה *erigi*. Unde Praeteriti 3. m. קִימָה f. קִימָה 2. קִימָתָה et Futuri 1. אִקְמָה 2. תִּקְמָה f. תִּקְמָה. Atque hic

hic communis fuit apud priscos modus hujus Conjugationis Verba intensiva conjugandi. At posteri ex חוּב *debere* vel *debitum* intensivum fecerunt חוּב (forte ne confunderetur cum חוּבב *diligere*) et ex קוּם fecerunt קוּם *firmavit, stabilivit, praestitit*; et ad hunc modum alia.

Solet dein non raro prima thematis duplicari, ut כוּל ex כָּלִל. Sed de his vide cap. 51.

Praeter has aliam hujus Conjugationis formulam intensivis quidam tribuunt, nempe 2. קוּם 3. קוּמָה. f. קוּמָה. 1. קוּמָה. etc. nec a vero aberrare videntur.

Verba praeterea derivata quiescentem mediam negligunt, habentque Infinitivum הָקִים, הָקִים et הָקִים; in praeterito autem terminationem Activi simplicis, vel (quod frequentius in Bibliis observatur) Passivi imitantur. Est enim

Praeteritum.

f.	m.		f.	m.
הָקִימָה f. sing.	3. הָקִים	vel	הָקִימָה	3. הָקִים
הָקִימָה	2. הָקִימָה		הָקִימָה	2. הָקִימָה
	1. הָקִימָה		etc.	1. הָקִימָה
pl. הָקִימָה	3. הָקִימָה			
הָקִימָה	2. הָקִימָה			
	1. הָקִימָה			

Imperativus.

f.	m.
הָקִימָה	הָקִים vel הָקִים f. sing.
הָקִימָה	הָקִימָה plur.

Et

Et hinc Futurum. 1.

f.	m.
	אָקס 1. sing.
תִּקְמִי	תִּקֵּם 2.
תִּקְמִים	יִקֵּם 3.
etc.	

Et secundum.

f.	m.
	אָקס 1. sing.
תִּקְמִי	תִּקֵּם 2.
תִּקֵּם	יִקֵּם 3.
etc.	יִקֵּם pl.
	תִּקְמִי
	etc.

At translato accentu ad primam mutatur in „, nempe אָקס, תִּקֵּם etc.

Passivum neglecta etiam quiescente Infinitivum habet הִקֵּם et הִקֵּם vel הִקֵּם et הִקֵּם et Praeteritum 3. הִקֵּם 2. m. הִקֵּמָה f. הִקֵּמָה vel 3. הִקֵּם 2. m. הִקֵּמָה et sic porro; cum quo etiam Futurum convenit. Est enim vel 1. אִקֵּם 2. m. תִּיִּקֵּם f. תִּקְמִי etc. vel 1. הִקֵּם 2. תִּקֵּם etc.

Reciprocum denique formatur, ut in reliquis Conjugationibus, a suo intensivo קִיֵּם, eidem scilicet syllabam הִתְ preponendo, et tamen hujus Conjugationis intensivum nunquam in „ sed semper in „ definit, reciprocum tamen tam in „ quam terminatur. Nempe Infinitivus הִתְקִיֵּם et הִתְקִיֵּם, Praeteritum 3. m. הִתְקִיֵּם f. הִתְקִיֵּמָה etc. Imperat. הִתְקִיֵּם Futurum אִתְקִיֵּם etc. Nec aliud in his notandum, quod cum Verbis primae commune non habeant.

Caeterum Verba composita ex hac, et tertiâ Coniugatione nulla dantur. Nam quae mediam ו vel י, et tertiâ ה habent, eorum media quiescit, ut מְנוּה *nere*, לָנוּה *mutuo accipere*, הָנוּה *esse*, etc.

Quae ultimam habent א, sunt tantum נוּא *venire*, et נוּא *displacentiam habere*, quorum Activum simplex in Praeterito semper propter quiescens א [י] retinet, sicutי מְצָא. et Imperativus gholem, nempe m. f. נוּא f. בְּנִי et נוּא m. p. נוּא et נוּא f. בְּנִי, Futurum praeter 1. אָנוּא 2. תְּנוּא f. תְּנוּא etc. habet foem. 1. אָנוּא 2. תְּנוּא 3. תְּנוּא. Passivo simplici et intensivo Activo et Passivo caret utrumque.

Reciprocum terminatur plerumque ut מְצָא; nempe praeteritum Activi 3. m. הָנוּא f. הָנוּא 2. הָנוּא f. הָנוּא 1. הָנוּא etc. Sed non raro etiam habet 3. הָנוּא 2. הָנוּא f. הָנוּא ut הָנוּא, הָנוּא etc. Passivum autem 1. הָנוּא 2. הָנוּא etc. Reciproco denique utrumque, nempe tam נוּא, quam נוּא caret. Caeterum circa illa, quorum tertia est ה vel ע, observanda tantum sunt, quae cap. 24. dicta sunt.

CAPVT XXVIII.

De Verbis septimae Coniugationis.

Diximus supra cap. 2. et 3. gutturales nunquam duplicari; sed ejus loco praecedentem syllabam ex brevi in longam mutari. Deinde easdem raro scheva corripendum, et nunquam pronunciandum habere; sed ejus loco unum ex tribus compositis usurpari. Atque haec circa hujus et sequentis Coniugationis Verba potissimum observanda sunt, et praeterea, quod post scheva compositum

tum nunquam scheva simplex sequatur: nam tum ambo essent pronuncianda, quod per ea, quae cap. 3. dicta sunt, fieri nequit.

Esto horum paradigma אָזר *cingere*. Cujus Infinitivi formulae sunt: 1. אָזר 2. אָזר 3. אָזר et 4. אָזר.

Præteritum.

f.	m.
אָזרה	אָזר 3. f.
אָזרת	אָזרת 2.
etc.	

Imperativus.

f.	m.
אָזרי	אָזר f.
אָזרת	אָזרי pl.

Futurum.

f.	m.
cum. ה. אָזרה	et אָזר 1. sing. [98]
paragog. תָּאָזרי	תָּאָזר 2.
vel	vel
תָּאָזרי	תָּאָזר
etc.	etc. תָּאָזר
תָּאָזרה pl.	תָּאָזרי pl.
etc.	etc.

Solet tamen non raro in futuro & quiescere, et in prima persona negligi; sed tum in _ terminatur, ut אָמַר *dicam*, תָּאָמַר *dices*, f. תָּאָמַרי etc.

Deinde ה in futuro corripendum habere potest, ut תָּחַפֵּץ *voles*. Atque hic ad evitandum, ne duo schevata in initio dictionis occurrant, non mutatur

mutatur primum, ut alias solet, in ghirek; sed in eandem vocalem, ex qua componitur.

Passivum simplex Infinitivi formulas habet
הָאֵזַר, הָאֵזְרָה, הָאֵזְרָה, et הָאֵזְרָה. Unde.

Præteritum.

f.	m.
הָאֵזְרָה	הָאֵזַר 1. sing.
הָאֵזְרָה	הָאֵזְרָה 2.
	etc.

Imperativus.

f.	m.
הָאֵזְרָה	הָאֵזַר sing.
	etc.

Futurum.

f.	m.
הָאֵזְרָה	הָאֵזַר 1. sing.
	הָאֵזְרָה 2.
	etc.

Ex הָאֵזְרָה, quando accentus est athnagh, vel flukh, fit הָאֵזְרָה vel הָאֵזְרָה cum א quiescente, et ad hunc modum pro הָאֵזְרָה fit הָאֵזְרָה.

Intensivum tam Activum, quam Passivum nihil singulare habet notandum. Derivatium vero activum Infinitivi formulas habet הָאֵזְרָה et הָאֵזְרָה et הָאֵזְרָה.

Præteritum.

f.	m.
הָאֵזְרָה sing.	הָאֵזַר 3.
הָאֵזְרָה	הָאֵזְרָה 2.
	etc.

Im-

Imperativus.

f.	m.
הָאָמִיר	הָאָמִיר
הָאָמִיר	et
הָאָמִיר	הָאָמִיר
הָאָמִיר	הָאָמִיר

Futurum.

f.	m.
הָאָמִיר	אָמִיר 1.
הָאָמִיר	תָּאָמִיר 2.
etc.	אָמִיר 1.
	תָּאָמִיר 2.

Quiescit hic etiam in futuro saepe א, fitque
1. אָמִיר vel אָמִיר vel אָמִיר 2. תָּאָמִיר vel תָּאָמִיר etc.

Passivum Infinitivum habet הָאָמִיר: Unde

Praeteritum.

f.	m.
הָאָמִיר	הָאָמִיר 3.
הָאָמִיר	הָאָמִיר
etc.	

Imperativus.

f.	m.
הָאָמִיר	הָאָמִיר
הָאָמִיר	et
הָאָמִיר	הָאָמִיר
הָאָמִיר	הָאָמִיר

Futurum.

f.

m.

אָזער 1.

תִּזְכֹּר

תִּזְכֹּר 2.

etc.

Reciprocum, tam Activum, quam Passivum nihil singulare notandum habet. Denique modus Verba composita (ex hac scilicet et praecedentibus) conjugandi, facile unusquisque ex iam traditis noscere potest.

CAPUT XXIX.

De Verbis octavae Conjugationis.

Circa haec ea praecipue notanda sunt, quae cap. praecedenti notavimus, nec opus est eadem exemplis illustrare; in hoc tamen potissimum distinguuntur, quod eorum Intensiva puncto dagesch omnino careant, hoc est, loco puncti dagesch, quod admittere nequeunt, non solent vocalem praecedentem brevem in longam mutare. Solent [100] alias Verba intensiva mediam, ut diximus, thematis duplicare, vel quando id fieri nequit, antecedentem brevem in longam mutare, ut בָּרַךְ pro בִּרַךְ, et אָבַרַךְ pro אֲבַרַךְ. Sed hujus (inquam) Conjugationis Verba nec mediam duplicare possunt, nec praecedentem syllabam mutare propterea solent. Nam שָׂדַק *ludere* intensivum habet שִׂדַק *il-ludere*, et בָּעַר *ardere* habet בִּיעַר *incendere*, et שָׂדַר, שִׂדַר *mundare*, כָּהֵן *administrare*, vel officium sacerdotis exercere, נָאץ *irritare*. Pleraque tamen, quae א habent, syllabam mutant in longam, ut בָּאֵר *explicare*, נִאֵץ *nolle*, תִּאֵב *aversari*, et sic alia. Quae denique circa Verba, ex hoc et praecedentibus Conjugationibus

nibus composita, notanda sunt, ex praecedentibus facile colliguntur.

CAPVT XXX.

De Verbis Defectivis.

Per Verba Defectiva illa intelligo, quibus una thematis deficere solet, ut sunt Verba secundae, et tertiae Conjugationis, vel illa quorum prima est ך, vel ם, vel quorum media est ך. vel ם, vel ך, vel denique quorum secunda, et tertia eadem est litera. De Verbis primae, et secundae Conjugationis, deque iis, quorum prima ך, vel quorum media ך, vel ם est, egimus cap. 22. 23. 25. 26. et 27. Superest ut de reliquis duobus Defectivorum generibus agam, et primo de iis, quorum prima est ם. Horum, inquam, plurima, non omnia ם quibusdam in locis vel omittunt, vel retinent; sed, quando fieri potest, puncto dagesch compensatur, hoc est, ratione Scripturae tantum, non autem vocis Defectiva sunt. Non, inquam, propterea, tametsi una syllaba, aliquando deficiat. Nam Verba monosyllaba, modo nulla thematis litera deficiat, non solent defectiva, ut nec etiam polysyllaba, ut ןׁׁ, redundantia appellari.

Horum Paradigma sit Verbum primae Conjugationis ןׁׁ *appropinquare*, cujus Infinitivi simplicis forma etiam est ןׁ, et cum ן paragogico ןׁׁ, cujus regimen est ןׁׁ.

Praeteritum analogum semper est.

Imperativus.

f.	m.
ןׁ et ןׁׁ	ן et ןׁ sing.
ןׁׁ	ןׁ pl.

Fu.

Futurum.

f.

m.

אָשׁ 1.

תִּגְשִׁי

תִּגֹּשׁ 2.

Et cum הּ paragogico אָשׁ, et cum accentu athnagh, vel filukh אָשׁ.

Verbum נתת *dare, concedere*, pro נתת habet נתת, et Imperativum נתן *da*; unde futurum נתת, נתת, etc.

Secundae Conjugationis תָּשׂא *ferre, tollere*, Verbum תָּשׂא imitatur.

Quae tertiae sunt Conjugationis, Activum simplex praeter futurum analogum habent, ut תָּשׂה, vel תָּשׂה etc. *tendere, inclinare*, cuius Imperativus est תָּשׂה: at futurum תָּשׂה etc. et sublato הּ fit תָּשׂה, תָּשׂה, etc.

Verba deinde quartae imitantur paradigma primae, ut תָּפַח *sufflare* תָּפַח et cum הּ paragogico תָּפַח et cum תָּפַח.

At sextae analogae semper sunt, ut et Verba octavae Conjugationis, excepto Chaldaico תָּרַח *descendere*, de quo tamen dubito.

Passivum simplex analogum est, nisi quod in praeterito propter ך characteristicum ך thematis omittatur, ipsum per dagesch compensando, ut תָּשׂה pro תָּשׂה. Sed hoc analogum esse ex iis, quae cap. 15. diximus, patet.

Verbum deinde Intensivum tam Activum, quam Passivum analogum semper est; at derivatum pro תָּשׂה et תָּשׂה habet תָּשׂה et תָּשׂה. Unde

Prae-

Praeteritum.

f.	m.
הָיְשָׁה	3. הָיָשׁ
שָׁתָּה	2. הָיִשְׁתָּה
etc.	1. הָיִשְׁתִּי

Imperativus.

f.	m.
הָיִשִּׁי	הָיִשׁ et הָיִשׁ
הָיִשְׁתִּי	pl. הָיִשִּׁי

Futurum.

f.	m.
אָיִשׁ et	1. אָיִשׁ
תָּיִשׁ	2. תָּיִשׁ
תָּיִשׁ	3. יָיִשׁ
etc.	

Sic Verbum tertiae Conjugationis הָיָה derivatum habet הָיָה, הָיָה et הָיָה, unde praeteritum הָיָה f. הָיָה, 2. הָיִשְׁתָּה, et Imperativus הָיִשׁ, et futurum אָיִשׁ f. תָּיִשׁ etc. vel sublatò הָיָה fit אָיִשׁ, etc. Sic etiam quartae Conjugationis הָיָה movere reciprocum habet הָיָה, unde futurum אָיִשׁ, etc.

Caeterum notandum, Verbum derivatum multo frequentius carere נ, quam simplex, exceptis Verbis sextae et octavae Conjugationis, quae, ut diximus, analogae semper sunt. Derivatum Passivum suum Activum habet, vel Infinitivum הָיָה, vel הָיָה. Unde

Praeteritum.

f.	m.
הָיְשָׁה	3. הָיָשׁ
etc.	2. הָיִשְׁתָּה

Imperativus.

f.	m.
הִנָּשִׁי	הִנָּשׁ
etc.	

Futurum.

	1.
הִנָּשִׁי	הִנָּשׁ
etc.	

Reciprocum tam Activum, quam Passivum analogum est.

Denique Verbum לָקַח *accipere* huc referendum est, quod solum hoc paradigma imitatur. Reliqua enim omnia, quorum prima thematis est ל, analogica sunt.

CAPVT XXXI.

De altero Defectivorum genere.

[103] Quae secundam et tertiam eandem habent litteram, solent non raro unam amittere. Ex. gr. סָבַב *circuire* Infinitivum frequentius habet סָבַב, vel ablato accentu סָבַב cum הִנָּשִׁי; habet praeterea non raro סָבַב et סָבַב, ut סָבַב סָבַב *cum cantant simul*. Hinc Praeteritum loco סָבַב frequenter habet

Praeteritum.

f.	m.
סָבַב sing.	סָבַב 3.
סָבַב	סָבַב 2.
	סָבַב 1.
pl.	סָבַב 3.
סָבַב	סָבַב 2.
	סָבַב 1.

Im-

Imperativus סבב pro

f.	m.
סבבי	סבב sing.
סבבין	סבבין plur.
סבי	סב
סבבה	סבב
סבבין	סבב
סבבין	סבב

Futurum.

f.	m.
	sing.
תסבבי	אסבב 1.
תסבבין	תסבב 2.
תסבב	יסבב 3.
	plur.
תסבבין	תסבב 1.
	2.
	3.

Tertia persona praeteriti tam singularis, quam pluralis potest loco habere gholem, ut סבב pl. סבב; deinde non raro ubique negligitur, fitque סבב, סב, סבב pro סבב, et אסבב. Futurum praeterea convenit saepe cum futuro Verborum, quorum prima est נ, nempe pro אסבב, תסבב, יסבב etc. habet saepe אסבב, תסבב, יסבב etc. compensando scilicet syllabam longam per dagefch. Ex Imperativi forma denique סבב formatur etiam futurum אסבב, תסבב, יסבב etc.

Passivum Infinitivi formulas habet נסבב, et הסבב, et הסבב, vel הסבב.

Praeteritum.

f.	m.
נסבבה f.	נסבב sing.
נסבבין	נסבבין plur.
נסבב	נסבב 1.
נסבבה	נסבבה 2.
נסבבין	נסבבין 3.

	plur.	3. נִסְבִּי
תָּן		2. נִסְבוֹתָם
		1. נִסְבוֹנוּ

Imperativus.

f.	m.	
הִסְבִּי	הִסֵּב	sing.
הִסְבֵּנָה	הִסְבּוּ	pl.
	vel	
הִסְבִּי	הִסּוּב	
הִסְבִּינָה	הִסּוּבוּ	

Infinitivus.

f.	m.	
	אֲסֵב	1.
תִּסְבִּי	תִּסֵּב	2.
etc.	תִּסְבּוּ	3.
	vel	
	אִסּוּב	1.
תִּסְבִּי	תִּסּוּב	2.

Praeteritum convenit etiam cum iis, quorum prima est נ, fitque pro נִסְבִּי, נִסְבוֹתָ, נִסֵּב, נִסְבָּה: tertia deinde persona tam singularis, quam pluralis habet etiam vel gholem loco, nempe נִסְבִּי vel נִסְבוֹתָ pro נִסְבִּי et נִסְבִּי, vel נִסְבוֹתָ pro נִסְבִּי et נִסְבוֹתָ.

Verbum Intensivum analogum saepe est, ut נִתַּח *contundere*, הִלֵּל *profanare*, et נִתַּח *obtundere*, *crusta tegi*; sed saepius primam duplicat, eam litterae geminatae interponendo, (ut תִּתַּח *obtegere* loco נִתַּח, et תִּגֹּל *revolvere* loco גִּלֵּל) et praecipue si Verba geminantia sint secundae, tertiae, vel quartae Conjugationis, ut תִּטַּח Intensivum Verbi secundae נִטַּח *verrere*, et תִּלֵּח *fatigari*, et תִּשְׂעֵח *delectari*, *ludere*, et denique תִּתַּח ex תִּתַּח *illudere* et תִּרַּח ex תִּרַּח *solum esse*. At plerumque tam

tam Activum, quam Passivum cum Intensivis sextae Conjugationis convenire videntur. Nam, ut ex קִיַם fit Activum קִיַם, et Passivum קִיַם, sic ex סוּב fit Intensivum סוּב, et ejus Passivum סוּב.

Derivatum vix analogum observatur; Infinitivum habet ut plurimum הִסֵב, vel הִסֵב, et הִסֵב. Hinc

Præteritum הִסֵב vel

f.	m.	
הִסֵב	הִסֵב	3. f.
הִסֵב	הִסֵב	2.
	הִסֵב	1.
	הִסֵב	3. pl.
הִסֵב	הִסֵב	2.
	הִסֵב	1.

Imperativus.

f.	m.	
הִסֵב	הִסֵב	f.
הִסֵב	הִסֵב	pl.

Futurum.

f.	m.	
	הִסֵב	1. sing.
הִסֵב	הִסֵב	2.
הִסֵב	הִסֵב	3.
	הִסֵב	1. pl.
	הִסֵב	2.
הִסֵב	הִסֵב	3.

Futuri hic etiam, ut in simplici, compensari solet, sumiturque pro הִסֵב, הִסֵב: deinde accentu ad primam translato mutatur in , ut הִסֵב *obte-*
gat te. Hujus Passivum Infinitivum habet הִסֵב,
הִסֵב,

חוסב, et חסב, et cum ה paragogico, mutando in ghatuf,

Praeteritum.

f.	m.
היסקה	3. היסב
ות	2. היסבות
	1. היסבותי
	et.
הסכה	חסב
etc.	

Imperativus.

f.	m.
היסקי	3. היסב sing.
	et
הסכי	חסב
היסקיה	pl. היסבו

Futurum.

f.	m.
	1. אִסֵּב
תִּסְבֵּי	2. תִּסְבֵּי
	etc.
	vel
	1. אִסֵּב
תִּסְבֵּי	2. תִּסְבֵּי
	etc.

Reciprocum paradigma sextae Conjugationis imitatur plerumque, quae autem secundae, tertiae et quartae Conjugationis sunt, plerumque de suo Intensivo formantur, ut השתעשע *delectare se*, התלחח *futigare se*, התמרח *se diu detinere*. At שרה *opprimi* et נדה *claudi*, obtundi paradigma sextae sequuntur.

Atque

Atque ex his apparet, Verba haec Defectiva facile posse confundi, ita ut saepe hujusmodi Defectiva occurrant, de quibus dubites, num eorum thema sit secundae, vel tertiae, vel quintae, vel sextae Conjugationis: cujus rei causam hic paucis ostendam. Nam ea cognita haec vobis longe clariora fore credo.

Omne defectivorum genus literam deficientem compensare solet, literam secundam, vel tertiam thematis geminando. Ex. gr. בּוּא secundae Conjugationis est, et significat *praedari*; sed saepius א omittitur, ejusque loco duplicatur media, fitque בּוּא vel בּוּה. Sic etiam Verbum Secundae Conjugationis נָדָה significat *purum esse*; sed saepius loco ה duplicatur media, fitque נָדָה; unde fit, ut hoc Verbum jam tertiam Conjugationem, jam geminantia imitetur, ut סָלַח et סָלַל, הָרַח et הָרַחַר et ut Verba geminantia Infinitivum tertiae etiam imitentur, ut שָׁמַח *desolare*, pro שָׁמַח vel שִׁים, חָמַח *cal-fieri* pro חָמַח vel חוּם et sic alia. Sic etiam Verbum quintae יָוַח significat *cogitare, deliberare*; sed sublato compensatur per וָמַח, ut et חָמַח vel חוּם, pro יָוַח *cal-fieri*, et יָוַח pro יָוַח *spuere*, etc. Unde fit, ut Verba haec geminantia quintam etiam Conjugationem imitentur. Sic Verba sextae tertiam thematis geminando pro שָׁוַח fit שָׁוַח *tegere*, et pro מָס *liquefieri* fit מָס vel מָס, et אָרַר *ligavit* fit אָרַר. Et hinc fit, ut sextam etiam Conjugationem imitentur, (qua de re vide etiam, quae cap. 25. in fine notavimus) et vice versa illa haec geminantia, eorum praesertim Intensiva, quae etiam non raro primam thematis, ut haec geminantia solent, duplicant. Nam פִּיר Intensivum habent פִּיר et פִּירִי. Atque huc referenda etiam sunt Defectiva primae ב. Nam pro נָאֵר *exsecrari* fit אָרַר *maledicere*, ut ex נִבֵּחַ *pronunciare* fit נִבֵּחַ, et ex נָצַל fit נָצַל; unde futuri tertia pluralis foeminina habet תִּנְצִיחַ et תִּנְצִיחַ *tinnient*,

tinnient, et si pro עֲשֵׂה fit עֲשֵׂה *desolare*, et ad hunc modum alia; unde fit, ut haec geminantia, et [10] omnia Defectiva jam hanc, jam aliam Conjugationem inutentur: quod hic hujus linguae studiosos monere, operae pretium duxi. Nam his notatis poterunt certa methodo, et absque haesitatione omnia defectivorum Verborum themata investigare.

CAPVT XXXII.

De Verbis Deponentibus, et de Verbis Quadratis, et obiter de compositione Verborum, Modorum et Temporum.

Deponentia duo, vel tria tantum dantur simplicia, nempe נִשְׁבַּע *jurare*, נִלָּחֵם *pugnare*, et forte etiam נִשְׁבַּח *sultum esse*. Dico expresse simplicia; nam intensiva, vel derivata, vel reciproca nulla dantur, quae formam Passivi et Activi significationem habeant. Et ideo נִשְׁבַּע *jurare*, derivatum habet הִשְׁבִּיעַ *jurare facere*, cujus tam significatio, quam forma est Activa.

Verba praeterea, quae pluribus, quam tribus, constant literis, plura numerantur, quam ego probare auderem, ut sunt פָּרַח pro פָּרַח *expandens* (vide Jobi 33. v. 9.) et יָרַחֲמָה pro יָרַחֲמָה *conculcabit eam*, (vide Psalm. 30. v. 14.) et מָחַרָה pro מָחַרָה *einctus, indutus* (vide Paral. cap. 15. v. antepenult.) Nam hoc ultimum formatum videtur ex nomine Chaldaeo בְּרִיחָא, quod significat *pallium*, vel *pileum colore rubeum*, vel *gal'i gallinacei cristam*. Priora autem vitia exemplarium esse, mihi facile persuaderem. Nam non nisi semel occurrunt, nec ultimum primum novimus, ex quo deriventur, et

Ver-

Verbum, quod communiter ea significatione usurpatur, videntur referre.

Sed his conjecturis omissis hoc in genere notemus, nonnulla observari Verba, quae praeter characteristicas Verbi, Temporis, vel Personae plures, quam tres literas habeant, nisi intensiva, quae ex Nomine aliquo substantivo, vel ad-^[108] jectivo formantur. (Diximus enim supra cap. 16. haec Verba tam ex Verbo simplici, quam ex Nomine formari) ex. gr. ex תִּבְעָרָה *tuba* fit תִּבְעָרָה *tuba clangere*, ut ex הִמְרִימִי diminutivum ex הִמְרִימִי *lutulentus factus est*. Sic ex יִפְיָהּ diminutivum ex יָפָה *pulchra*, fit יִפְיָהּ *pulchrior factus es*. Quae ex monosyllabis formantur, intensiva geminantium, vel sextae Conjugationis imitantur, בָּרַרְךָ *parietem demoliri*, quod formatur ex בָּרַר *paries*, sicut שָׁרַשׁ *eradicare* ex שָׁרֵשׁ *radix*. Qua de re vide cap. 16. Sed de his satis.

Supereff, ut, quae ad Verborum Conjugationem spectant, absolvam, pauca de Compositis addam. Verba composita a Grammaticis vocantur illa, quae ex duobus Verbis diversae Conjugationis, vel ex duobus ejusdem thematis, vel quae ex Nomine, Participio, et Verbo componuntur; quibus praeterea addere solent alia, quae simul duos modos, vel duo tempora exprimunt. ex. gr. quintae et sextae Conjugationis duo composita reperiuntur, nempe הוֹשִׁיבוּנִי, quod componitur ex יָשַׁב, *sedere*, et שׁוּב *redire*, alias deberet esse vel הוֹשִׁיבְתִּי ex יָשַׁב, vel הוֹשִׁיבִי ex שׁוּב; alterum est הוֹשִׁיבוּנִי quod componitur ex יָשַׁב, et טוֹב *bene esse*, quod alias deberet esse vel הוֹשִׁיבְתִּי ex יָשַׁב, vel הוֹשִׁיבִי ex טוֹב. Primum duos sensus simul exprimit, et ambos indicare Propheta voluisse videtur; at secundum quoquo modo sumatur idem exprimit; ideoque non dubi-

to, quin nobis alia quintae et sextae Conjugationis Verba ad hunc modum componere liceat.

Sed praeter haec alia Grammatici notant partim ex ignorantia, partim exemplarium mendis decepti, ut (Jer. 22. v. 24.) אֶתְקַנֵּה quod putant compositum esse ex קָנָה *evellere* et תִּקֵּן *adaptare*, cum tamen נ ante affixum in futuro non raro abundet. At (Jer. 15. v. 10.) מְהִלֵּי pro מְהִלֵּי fane vitium [199] festinantis calami videtur. Et ad hunc modum, sed maxime ex ignorantia plura notant composita ex duobus ejusdem thematis Verbis, ex. gr. נָתַן *dabit se expiandum*, נָתַן *dabunt se disciplinandum*, et נִשְׁתַּוְּהָ אֵיזֶר *aequalis facta est*, composita esse credunt ex Passivo simplici, et reciproco, quia reciproci Passivum plane ignoraverunt, ut jam cap. 21. ostendimus; sic יִלְוֶה, נִשְׁתַּוְּהָ, וְיִשְׁבֹּת et מִקֵּנָה composita ex Participio, et Praeterito absque ullo fundamento putant. Nam quisnam ipsos docuit Participium non posse, ut Praeteritum, terminari, et pro וְיִשְׁבֹּת non posse dici וְיִשְׁבֹּת, at מִשְׁתַּוְּהָ pro מִשְׁתַּוְּהָ (Ezech. cap. 8. v. 16.) vitium fane festinantis calami videtur. Compositum denique ex Praeterito, et Futuro notant תִּבְנֶה pro תִּבְנֶה, nec vident, quod hujus Futurum ה paragodicum ob additam syllabam in ת mutet, ut jam cap. 27. monuimus. Sed nolo studiosos similibus delassare; sed contra monere, ne de his multum sint solliciti.

CAPUT XXXIII.

De Nomine Participio.

Participia Adjectiva sunt, quae actionem, vel omne quod Verbo significari solet, tanquam rei affectionem, vel modum cum relatione ad tempus

pus exprimunt. Unde fit, ut tot Participiorum, quot Verborum dentur genera, nempe simplicia, intensiva, derivata, et reciproca, eaque tam Activa, quam Passiva.

Formantur autem ex suis Verbis hoc modo. Nempe simplex פָּקַד formulam etiam פָּקֵד habere, et Participium eam sibi vindicare diximus. Est itaque Participii simplicis masculinum פֹּקֵד et cum י paragogico פֹּקְדִי foemininum, פֹּקְדָה, פֹּקְדָתִי vel פֹּקְדָתִי, et cum י paragogico פֹּקְדָתִי. Ex Passivo deinde נִפְקַד fit masculinum נִפְקָד et cum י pa-^[11]ragogico נִפְקְדִי; foemininum נִפְקְדָה vel נִפְקְדָתִי.

Ex Intensivo מְפַקֵּד fit masculinum מְפַקֵּד, foemininum מְפַקְדָה vel מְפַקְדָתִי; et ex ejusdem Passivo פִּקְדָה fit masculinum מְפַקֵּד etc. vel פִּקְדָה, foemininum מְפַקְדָה vel מְפַקְדָתִי vel מְפַקְדָתִי etc.

Sic ex derivato הִפְקִיד fit masculinum מְפַקֵּד, foemininum מְפַקְדָה, et ex ejusdem Passivo הִפְקִידָה vel הִפְקִידָתִי fit masculinum מְפַקֵּד vel מְפַקֵּד etc.

Et denique ex reciproco הִתְפַּקֵּד fit masculinum מְתַפַּקֵּד etc. Reciproci passivi nullum exstat Participium praeter מְתַפַּקֵּד, vel (compensato ת per dagesch) מְתַפַּקֵּד, cujus characteristica מְת formam Activi, et Verbum תִּפְקֹד formam Passivi habet contra communem hujus Verbi usum; (de quo vide cap. 21.) et ideo de eo nihil statuere audeo.

Participia praeterea simplicia, quae ex Verbis neutris formantur, Infinitivi formulam פָּקֵד usurpare solent, ut יָשָׁן *dormiens*, דָּבַק *adhaerens*, etc.

Participia deinde Passiva simplicia saepius ex suo Activo formantur, sitque ex יָקַד (mutando gholem

lem in וִיזִיטָוִי *visitatus*. Sed haec saepius in Adjectiva degenerant.

Atque haec voco Participia, quatenus modum significant, quo res aliqua in praesenti affecta consideratur. Verum haec ipsa non raro in pura Adjectiva rerum attributa significantia degenerant, ex. gr. סִפֵּר Participium est, quod significat *hominem numerantem* hoc est, *qui jam in numerando est occupatus*; sed plerumque ut attributum absque ulla ad tempus relatione usurpatur, significatque *hominem, qui officium habet numerandi*, nempe *scribam*. Sic שֹׁפֵט significat *hominem, qui in judicando est occupatus*, at plerumque attributum est hominis, qui officium habet judicandi, hoc est, idem valet, quod apud Latinos *iudex*. Sic Participium Passivum נִבְחַר (*electus*, hoc est, *homo vel* [111] *res, quae jam actu eligitur*) saepius attributum est rei praestantis, videlicet rei omnibus eligendae, et ad hunc modum Participia intensiva, et reliqua saepe in attributa, hoc est, in Adjectiva, quae nullam ad tempus habent relationem, degenerant.

Ex numero deinde Participiorum secludenda etiam credo simplicia, quibus praepositum est מ, ut sunt מִשְׁפֵּט *judicator*, מְלִישָׁן *laesor lingua*, nisi potius statuere velimus, quod simplicia, ut intensiva, et reliqua characteristicam מ habuerint, et quod posteri idem in simplici neglexerint; vel forte Participia intensiva sunt ex simplici formata, idque quia eorum themata intensivo carent Verbo. Haec de Participiis in genere, deque iis, quae ex Verbis primae formantur.

Ex Verbis secundae formantur masculina, ut praecedentia; at foeminina geminum segol non habent;

habent; sed א ut plurimum quiescit, et loco מַצָּאת, מַצָּאת etc. fit מַצָּאת, מַצָּאת etc. At simplex est etiam מַצָּאת.

Solent praeterea hujus Conjugationis Participia א negligere, et absolute ea omnia patiuntur, quae eorum Verba pati diximus.

Participia tertiae saepius pro א habent segol, ut גִּלָּה; foemininum vel ה negligit, ut גִּלָּה pro גִּלְהָה, vel idem in י, et , in ghirek mutat, ut פִּרְיָה *fructificans*.

Adjectiva hujus, et secundae Conjugationis, quae formam פָּקִיד imitantur, mutant א vel ה in י, ut מַצָּאִי *existens* vel מַצָּאִי *inveniens* ex מַצָּא, at גִּלְיָי *manifestus* ex גִּלָּה. Nec opus habeo omnia uniuscujusque Conjugationis Adjectiva hic sigillatim notare, quandoquidem Verborum, ex quibus formantur, regulas sequuntur.

Quae ex Verbis, quorum prima est כ, formantur, formam Verbi imitantur, hoc est, si praeteritum כ thematis careat, eodem etiam Participium carebit, et contra si Praeteritum analogum fuerit, erit etiam Participium analogum. Ex. gr. Activum simplex כָּנַס Praeteritum habet כָּנַס, et Participium כָּנֵס, utrumque scilicet analogum; at reciprocum כָּנַס Praeteritum habet כָּנַס, et Participium כָּנַס, utrumque scilicet defectivum. Quae vero ex defectivis geminantium formantur, Activum simplex regulare habent כָּנַס: at reliqua Praeteritum imitantur Verbi: Nempe ex Passivo simplici כָּנַס fit masculinum כָּנַס, foemininum כָּנַס, et ex Intensivi כָּנַס fit כָּנַס, et ex כָּנַס fit כָּנַס, et sic

590 NOMEN PARTICIPIUM. CAP. XXXIII.

sic ex derivati Praeterito הָסֵב fit מִסֵּב, et ex מִסֵּב
fit מִסֵּב, et denique ex reciproco הִסְתִּיב fit מִסְתִּיב.
Caeterum flexio Participii ex singulari in pluralem
communes Nominis sequitur regulas, de quibus
vide cap. 6.

Reliqua desiderantur.

COLLECTANEA
DE VITA B. DE SPINOZA.

Complectuntur

- I. Textum biographiae a *Colero* gallice scriptae.
- II. Additamenta textui huic inserta in libello:
Refutation des erreurs de B. de Spinoza par ...
Mr. le Comte Boullainvilliers, cum omnibus,
quae inter hunc et *Colerianum* textum intercedunt, discrepantiis.
- III. Additamenta nonnulla alia ex *Ms. quodam Lucae, Medici*.
- IV. Observationes quasdam *Editoris* textui subjectas.
- V. Narrata *Sebast. Kortholti et Godofr. Leibnitii*.
De quibus omnibus plura in Praefatione.

Spinos ce Philosophe, dont le nom fait tant de bruit dans le monde, étoit Juif d'origine. Ses parens, peu de tems après sa naissance, le nommèrent *Baruch*. Mais ayant dans la suite abandonné le Judaïsme, il changea lui-même son nom, et se donna celui de *Benoît* dans ses Ecrits et dans les lettres qu'il signa. Il naquit à Amsterdam *) le 24 Novembre en **) l'année 1632. Ce qu'on dit ordinairement, et qu'on a même écrit, †) qu'il étoit pauvre et de basse extraction, n'est pas véritable: ses parens Juifs Portugais, honnêtes gens, et à leur aise, étoient Marchands à Amsterdam, où ils demeuroient sur le Burgwal dans une assez belle maison, près de la vieille Synagogue Portugaise. Ses manières d'ailleurs civiles et honnêtes, ses proches et ***) alliés, gens accommodés, et les biens laissés par ses Père et Mère, font foi que sa race ****) aussi bien que son éducation étoient au-dessus du commun. *Samuel Carceris* Juif Portugais épousa la plus jeune de ses deux soeurs. L'aînée s'appelloit

*) Boullainv. p. 1. addit: „la ville la plus belle et la plus singulière de l'Europe.“

**) Boullainv. p. 1. „de l'année.“

†) Ms. Lucas ponit: B. de Sp. étoit.. d'une naissance fort médiocre. Son père qui étoit Juif de Religion et Portugais de nation n'ayant pas les moyens de le pousser dans le commerce, résolut de lui faire apprendre les lettres hebraïques... Ad Rabbinatum itaque ab initio educabatur Sp. P.

***) Boullainv. p. 2. „et ses alliés.“

****) Boullainv. p. 2. „font voir que sa naissance aussi bien que“ —

loit Rebecca, et la cadette Miriam de Spinoza, dont le fils *Daniel Carceris*, neveu de Benoît de Spinoza, se porta pour l'un de ses héritiers après sa mort. Ce qui paroît par un Acte passé devant le Notaire *Libertus Loeff*, le 30 Mars 1677. en forme de Procuration adressée à *Henri van der Spyck*, chez qui Spinoza logeoit lors de son décès *).

Ses premières Etudes.

Spinoza **) fit voir dès son enfance, et encore mieux ensuite dans sa jeunesse, que la Nature ne lui avoit pas été ingrate. On reconnut aisément qu'il avoit l'imagination vive, et l'esprit extrêmement prompt et pénétrant.

Comme

*) Boullainv. p. 2. „chez qui Spinoza étoit logé lorsqu'il mourut.“

**) Boullainv. p. 3. „*Spinoza* fit voir dès son enfance, et encore mieux dans sa jeunesse, combien il avoit été favorisé de la nature. On reconnut aisément qu'il avoit l'imagination vive, et l'esprit extrêmement pénétrant. On resolut de lui faire apprendre les lettres Hebraïques. Cette sorte d'étude qui est toute la science des Juifs n'étoit pas capable de retupir un esprit aussi brillant que le sien. Il n'avoit pas quinze ans qu'il formoit des difficultés que les plus habiles d'entre les Juifs avoient de la peine à résoudre; et quoiqu'une jeunesse si grande ne soit guères l'âge de discernement, il en avoit assez pour s'apercevoir que ses doutes embarrassoient le maître; mais de peur de l'irriter, il feignait d'être fort satisfait de ses réponses, se contentant de les écrire pour s'en servir en tems et lieu.

Comme il ne lisoit que la Bible, il se rendit bientôt capable de n'avoir plus besoin d'interprète; il faisoit des réflexions si savantes, que les Rabins n'y répondoient qu'à la manière des ignorans, qui se voyant à bout, imposent à ceux qui les pressent, d'avoir des sentimens peu conformes à la Religion. Un procédé si bizarre lui fit comprendre qu'il étoit inutile de s'informer de la vérité, le peuple parmi lequel il vivoit ne la connoissant pas. D'ailleurs en croire aveuglément les Livres de sa Nation, c'est, disoit-il, trop aimer les vieilles erreurs. Il se resolut donc de ne plus consulter que lui-même, mais de n'épargner aucun soin pour en faire la découverte. Il falloit avoir l'esprit vaste et d'une force extraordinaire pour former au-dessous de vingt-ans, un projet de cette importance. En effet il fit bientôt voir jusqu' où son esprit et ses réflexions pouvoient aller: car commençant tout de nouveau à lire l'Ecriture, il se fit jour au travers des nuages, derrière lesquels on lui avoit dit que la vérité étoit cachée.

Après

Comme il avoit beaucoup d'envie de bien apprendre la Langue Latine, on lui donna d'abord

Pp 2

pour

Après l'examen de la Bible; il lut et relut le Talmud avec la même exactitude; et comme il étoit versé dans l'intelligence de l'Hebreu, il n'y trouvoit rien de difficile, ni rien aussi, qui le satisfît: mais il étoit si judicieux, qu'il laissa reposer ses premières pensées, avant que de les approuver. Cependant Morteira, †) homme célèbre entre les Juifs, et le moins ignorant de tous les Rabins de son temps, admiroit la conduite et le génie de son Disciple; il ne pouvoit comprendre qu'un jeune homme fût si modeste avec tant de pénétration. Pour le connoître à fond, il l'éprouva en toute manière, et avoua depuis qu'il ne trouvoit rien à redire tant en ses moeurs, qu'en la beauté de son esprit.

L'approbation de Morteira augmentant la bonne opinion que l'on avoit de son Disciple, ne lui donnoit point de vanité; tout jeune qu'il étoit, par une prudence avancée, il faisoit peu de fond sur l'amitié et sur les louanges des hommes.

D'ailleurs il paroissoit que l'amour de la vérité étoit si fort sa passion dominante, qu'il ne voyoit presque personne; mais quelque précaution qu'il prit, il se trouva une de ces rencontres où l'on ne peut honnêtement se refuser aux hommes. Entre les plus ardents à lier commerce avec lui, deux jeunes hommes qui se disoient ses amis particuliers, le conjurèrent de leur dire ses véritables sentimens. Ils lui représentèrent que, quels qu'ils fussent, il n'avoit rien à craindre de leur part, leur curiosité n'ayant pour but que de s'éclaircir de leurs doutes. Le jeune Disciple étonné d'un discours si peu attendu, fut quelque temps sans leur répondre; mais se voyant pressé, il leur dit en riant qu'ils avoient Moïse et les Prophètes, qui étoient vrais Israélites, et qu'ils avoient décidé de tout, qu'ils les suivissent sans scrupule, s'ils étoient véritablement Israélites. A les en croire, répartit un de ces jeunes hommes, je ne vois point qu'il y ait d'Etres immatériels, Dieu n'a pas de corps, ni l'ame n'est point immortelle, ni les Anges ne sont pas des substances réelles. Que vous en semble, continua-t-il, en s'adressant à Spinoza. Dieu a-t-il un corps? Ya-t-il des Anges? L'ame est-elle immortelle?

L'avoué

†) „Praeceptor Spinozae in L. hebr. fuit Rabbi Moses Morteira, cuius hymni in initiationem Academiae seu Scholae cuiusdam Venetae, quam בית המדרש (*Domini Scholae*) vocant, cum aliorum carminibus exstant in *Jom Tov Valaſſon*, Rabbini Veneti, ארבע ארים (*Arbaa Vrim*) quatuor Luminaribus, Venetiis, 1672. paginarum 24 in fol. impressis. Quatuor haec Luminaria sunt Schalem filius Isaac mehallevijim, *Mosché Mortera*; Abraham Monjon et Simcha Luzari. Vid. Wolfii Biblioth. hebr. Vol. III. pag. 567, 363. Haec Doctiff. de Murr in *Annos*, Sp. p. 50. indicat. P.

pour Maître un Allemand. Pour se perfectionner ensuite dans cette Langue, il se servit du fameux
Fran-

J'avoue, dit le Disciple, que ne trouvant rien d'immatériel ni d'incorporel (sc. de Deo dans la Bible, il n'ya nul inconvénient de croire que Dieu soit un corps, d'autant plus que Dieu étant grand, Ps. 45, 2. ainsi que parle le Prophète, il est impossible de comprendre une grandeur sans étendue, et par conséquent qui ne soit un corps. Pour les esprits, il est certain que l'Ecriture ne dit point que ce soient des substances réelles et permanentes, mais de simples fantômes, nommés Anges, parceque Dieu s'en sert pour déclarer sa volonté, de telle sorte que les Anges et toute autre sorte d'esprits ne sont invisibles qu'à raison de leur matière subtile et diaphane, qui ne peut être vue que comme on voit les fantômes dans un miroir, en songe, ou dans la nuit, de même que Jacob vit dans le sommeil une échelle où des Anges montoient et descendoient. C'est pourquoi nous ne lisons point, que les Juifs aient excommunié les Sadducéens pour n'avoir point cru d'Anges, à cause que l'Ecriture ne dit rien de leur création. Pour ce qui est de l'ame, par-tout où l'Ecriture en parle, ce mot d'ame se prend simplement pour exprimer la vie, ou pour tout ce qui est vivant. Il seroit inutile de chercher de quoi appuyer son immortalité: pour le contraire, il y est visible en cent endroits, et il n'est rien de plus aisé que de le prouver; mais ce n'est ici ni le lieu, ni le temps d'en parler. Le peu que vous en dites, répliqua l'un des deux amis, pourroit convaincre des personnes moins ardentes que nous, mais ce n'est pas assez pour satisfaire vos amis, à qui il faut quelque chose de plus solide, joint que la matière est trop importante pour n'être qu'effleurée. Nous ne vous en quittons pour le présent, qu'à condition de la reprendre une autre fois. *Spinoza*, qui ne cherchoit qu'à rompre la conversation, leur promit tout ce qu'ils voulurent; mais dans la suite il évita toutes les occasions où ils tâchoient de la renouer, et se ressouvenant que la curiosité de l'homme a rarement bonne intention, il étudia la conduite de ses amis, où il trouva tant à redire, qu'il rompit avec eux, et ne voulut plus leur parler. Ses amis s'étant aperçus du dessein qu'il avoit formé se contentoient d'en murmurer entre eux, pendant qu'ils crurent que c'étoit pour les éprouver; mais se voyant hors d'espérance de le pouvoir fléchir, ils jurèrent de s'en venger; et pour le faire plus sûrement, ils commencèrent par le decrier dans l'esprit du peuple, et dire qu'ils s'abusoient de croire que ce jeune homme dût devenir un des soutiens de la Synagogue, qu'il y avoit plus d'apparence qu'il en seroit le destructeur, n'ayant que haine et que mépris pour la loi de Moïse, qu'ils l'avoient fréquenté sur le témoignage de Mordeïra, mais qu'ayant reconnu que c'étoit un impie, et que le Rabin s'abusoit d'en avoir une bonne idée, son abord leur faisoit horreur.

Ses differends avec les Juifs touchant la Religion.

Ce bruit semé sourdement devint bientôt public; et lors
 qu'ils

François Van den Ende qui la montroit alors à Amsterdam, et y exerçoit en même temps la profession de Médecin. Cet homme enseignoit avec beaucoup

qu'ils virent le temps propre à le pousser plus vivement, ils firent leur rapport aux Juges de la Synagogue, qu'ils animèrent assez pour les porter à le condamner sans l'avoir entendu. Quoique les sacrés Ministres du Temple ne soient pas exempts de colère, ils suspendirent cependant leur premier feu, et firent sommer *Spinosa* de comparoître devant eux. Lui qui croyoit que sa conscience ne lui reprochoit rien, alla gaiement à la Synagogue, où ses Juges lui dirent d'un visage abattu, et en hommes rongés du zèle de la maison de Dieu, qu'après les bonnes espérances qu'ils avoient conçues de sa piété, ils n'apprenoient qu'avec peine le mauvais bruit qui couroit de lui; qu'ils l'appeloient pour en sçavoir la vérité, et que c'étoit dans l'amertume de leur coeur qu'ils le citoient pour rendre raison de sa foi, qu'il étoit accusé du plus énorme de tous les crimes, qui est le mépris de la loi, qu'ils souhaitoient ardemment qu'il s'en pût laver; mais que s'il étoit convaincu, il n'y avoit point de supplice assez rude pour le punir. Ensuite l'ayant conjuré de leur dire s'il étoit coupable, comme ils virent qu'il le nioit, ses faux amis qui étoient présents déposèrent effrontément l'avoir oui se moquer des Juifs, comme de gens superstitieux, nés et élevés dans l'ignorance, qui ne sçavent ce que c'est que Dieu, et que néanmoins ils ont l'audace de se dire son peuple, au mépris des autres nations: que pour la loi, elle avoit été infirmée par un homme plus adroit qu'eux à la vérité en matière de politique, mais qui n'étoit guères plus éclairé dans la Physique, ni même dans la Théologie. Cela joint par les délateurs à ce qu'il avoit dit de Dieu, des Anges et de l'ame, ébranla les esprits, et lui fit crier anathème, avant même que l'accusé eût le temps de se justifier.

Les Juges poussés d'un saint zèle à venger leur autorité méprisée et leur loi profanée, interrogent, pressent, intimident. A quoi l'accusé répondit que ces grimaces lui faisoient pitié, qu'ils avoueroient ce qu'ils disoient sur la déposition de si bons témoins, s'il ne falloit, pour le soutenir, que des raisons incontestables.

Cependant Morteira étant averti du péril où étoit son disciple, court à la Synagogue, où ayant pris place auprès de Juges, il lui demanda s'il se souvenoit du bon exemple qu'il lui avoit donné; si sa révolte étoit le prix du soin qu'il avoit pris de son éducation; et s'il ne craignoit point de tomber entre les mains du Dieu vivant: que le scandale étoit déjà grand, mais qu'il étoit encore temps de se repentir.

Après que Morteira se fut épuisé en paroles, sans pouvoir ébranler la fermeté de son Disciple, il prit un ton plus redoutable, et en chef de la Synagogue, il le pressa de se déterminer à la repentance, ou à la peine, et protesta de l'excommunier, s'il ne donnoit à l'instant des marques de résipiscence.

coup de succès et de réputation; de sorte que les plus riches Marchands de la Ville lui confièrent l'instruction de leurs enfans, avant qu'on eût reconnu

Le Disciple, sans s'étonner, lui répartit hardiment qu'il connoissoit le poids de ses menaces, et qu'en revanche de la peine qu'il avoit prise à lui apprendre la langue Hébraïque, il vouloit bien lui enseigner la manière d'excommunier.

A ces paroles, le Rabin en colère vomit tout son fiel contre Spinoza, et après quelques froids reproches il rompt l'assemblée. sort de la Synagogue, et jure de n'y revenir que la foudre à la main; mais quelque serment qu'il en fit, il ne croyoit pas que son Disciple eût le courage de l'attendre. Il se trompa dans ses conjectures, car la suite fit voir que, s'il étoit bien informé de la beauté de son esprit, il ne l'étoit point de la force, ou plutôt de son obstination.

Le temps qu'on prit depuis pour lui représenter en quel abîme il s'alloit jeter, s'étant passé inutilement, on choisit un jour pour l'excommunier. Aussitôt qu'il le sentit, il se disposa à la retraite, et bien loin de s'en effrayer, à la bonne heure, dit-il à celui qui en apporta la nouvelle, on ne me force à rien que je n'eusse fait de moi-même, si je n'avois craint le scandale; il continua par un blasphème. Mais puisqu'on le veut de la sorte, poursuivait ce jeune téméraire, j'entre avec joie dans le chemin qui m'est ouvert, avec cette consolation que ma mort sera plus innocente que ne fut celle des premiers Hébreux hors de l'Egypte, quoique ma subsistance ne soit pas mieux fondée que la leur. Je n'emporte rien à personne, et je me puis me vanter, quelque injustice qu'on me fasse, qu'on n'a rien à me reprocher.

Le peu d'habitude qu'il avoit depuis quelque temps avec les Juifs, l'obligeant de connoître quelques chrétiens, il avoit lié amitié avec des personnes d'esprit, qui lui disoient que c'étoit dommage qu'il ne sût ni Grec ni Latin. Quelque versé qu'il fût dans l'Hébreu, dans l'Italien et dans l'Espagnol, sans parler de l'Allemand, du Flamand et du Portugais, qui étoient ses langues naturelles, il comprenoit assez de lui-même de quelle importance il lui étoit d'en trouver le moyen. Un maître Allemand lui donna les premiers principes de la langue Latine; mais il n'avoit point de bien, ni d'amis assez puissants pour se perfectionner. Comme il y pensoit incessamment, et qu'il en parloit en toute rencontre, *Van den Ende* qui enseignoit avec succès le Grec et le Latin, lui offrit ses soins et sa maison, sans exiger d'autre reconnaissance que de lui aider quelque temps à instruire ses écoliers quand il en seroit devenu capable.

Cet homme, outre la Médecine qu'il professoit, enseignoit encore avec beaucoup de succès et de réputation; de sorte que etc."

connu qu'il montrait à ses Disciples autre chose que le Latin. Car on découvrit enfin qu'il répandait dans l'esprit de ces jeunes gens *) les premières semences de l'Athéisme. C'est un fait que je pourrais prouver s'il en étoit besoin **), par le témoignage de plusieurs gens d'honneur qui vivent encore, et dont quelques-uns ont rempli la charge d'Ancien dans notre Eglise d'Amsterdam, et en ont fait les fonctions avec édification. Ces bonnes âmes ne se lassent point de bénir la mémoire de leurs parens, qui les ont arrachés encore ***) à temps de l'école de Satan, en les tirant des mains d'un Maître si pernicieux et si impie.

Van den Ende avoit une Fille unique qui possédoit elle-même la Langue Latine si parfaitement, aussi bien que la Musique, qu'elle étoit capable d'instruire les Ecoliers de son père en son absence, et de leur donner leçon. Comme *Spinoza* avoit occasion de la voir et de lui parler très-souvent, il en devint amoureux; et il a souvent avoué qu'il avoit eu dessein de l'épouser. Ce n'est pas qu'elle fût des plus belles, ni des mieux faites; mais elle avoit beaucoup d'esprit, de capacité, et d'enjouement; ce qui ****) avoit touché le cœur de *Spinoza*, aussi bien que d'un autre Disciple de *Van den Ende*, nommé *Kerkering* natif de Hambourg. Celui-ci s'aperçut bientôt qu'il avoit un Rival, et ne manqua pas d'en devenir jaloux. Ce qui l'obligea à †) redoubler ses soins, et ses assiduités auprès de sa Maîtresse. Il le fit

*) Boullainv. p. 18. „de ses élèves.“

**) Boullainv. p. 18. „s'il étoit nécessaire.“

***) Boullainv. p. 18. omittit „encore.“

****) Boullainv. p. 19. „et c'est là ce qui.“

†) Boullainv. p. 19. „de redoubler.“

fit avec succès; quoique le présent qu'il avoit fait auparavant à cette fille d'un colier de perles de la valeur de deux ou trois cens pistoles contribuât sans doute à gagner *) ses bonnes grâces. Elle les lui accorda donc, et lui promit de l'épouser; ce qu'elle exécuta fidèlement après que le Sieur *Kerkering* eût abjuré la Religion Luthérienne dont il faisoit profession, et embrassé **) la Catholique. On peut consulter sur ce sujet le Dictionnaire de *Mr. Bayle* Tome 3. Edit. 2. à l'article de *Spinosa* à la page 2770. Aussi bien que le Traité du *Docteur Kortholt de tribus impostoribus*, Edit. 2. dans la Préface.

A l'égard de *Van den Ende* comme il étoit trop connu en Hollande, pour y trouver de l'emploi, il se vit obligé d'en aller chercher ailleurs. Il passa en France, où il fit une fin très-malheureuse, après y avoir subsisté pendant ***) quelques années de ce qu'il gagnoit à sa ****) Profession de Médecin. *F. Halma* dans sa traduction Flamande de l'Art. de *Spinosa*, p. 5. rapporte, que *Van den Ende* ayant été convaincu d'avoir attenté à la vie de *Mr. le Dauphin*, fut condamné à être pendu, et exécuté. Cependant quelques autres qui l'ont connu très-particulièrement en France avouent à la vérité cette exécution; mais ils en rapportent autrement la cause †). Ils disent que *Van den Ende* avoit tâché de faire soulever les Peuples d'une des Provinces de France, qui par ce moyen espéroient rentrer dans la jouissance de leurs anciens Privilèges; en quoi il avoit
ses

*) *Boullainv.* p. 19. „à lui gagner.“

**) *Boullainv.* p. 20. „et eut embrassé.“

****Boullainv.* p. 20. omittit „pendant.“

*****Boullainv.* p. 20. „dans la prof.“

†) *Boullainv.* p. 21. „une autre cause.“

ses vûes de son côté, qu'il songeoit à delivrer les Provinces-Unies de l'oppression où elles étoient alors, en donnant assez d'occupation au Roi de France en son propre Pais, pour être obligé d'y employer une grande partie de ses forces. Que c'étoit pour faciliter l'exécution de dessein qu'on avoit fait équiper quelques Vaisseaux, qui cependant arrivèrent trop tard. Quoi qu'il en soit, *Van den Ende* fut exécuté; mais s'il eût attenté à la vie du Dauphin, il eût apparemment expié son crime d'une autre manière et par un supplice plus rigoureux †).

Spi-

†) *Lucis aliquid affundere huic narrationi possumus ex libello ingenioso: Mémoires et Reflexions sur les principaux événemens du règne de Louis XIV. par Mr. L(e) M(arquis) D(e) L(a) F(are). Rotterdam. 1716. 12. ubi p. 147. sqq. haec memoriae prodita invenimus: „Le Chevalier de Rohan, perdu de dettes, mal à la cour, ne sachant où donner de la tête, et susceptible d'idées vastes, vaines, et fausses, trouva un homme comme lui, hors qu'il avoit plus d'esprit et plus de courage pour affronter la mort. C'étoit la Truamont, ancien Officier, qui espéra, se servant du Chevalier de Rohan comme d'un fantôme, faire une grande fortune en introduisant les Hollandois en Normandie, d'où il étoit, et où il avoit beaucoup d'habitudes. Le mécontentement des peuples, et la Guyenne et la Bretagne prêtes à se soulever le confirmèrent dans cette pensée. Ces Messieurs se servirent d'un Maître d'Ecole Hollandois, et leur traité fut effectivement fait et ratifié. Les Hollandois embarquèrent des troupes sur leur flotte, et ne s'éloignèrent pas beaucoup pendant cette campagne des côtes de Normandie, où on les devoit recevoir. Les Etats de Hollande étoient convenus entre autres choses, que quand tous leurs préparatifs seroient faits, ils feroient mettre certaines nouvelles dans leur gazette, et elles y furent mises. La Truamont partit pour aller assembler ses amis en Normandie, mais sous un autre prétexte, ne leur ayant pas voulu découvrir tout à fait la trahison. Un de ses neveux, nommé le Chevalier de Préault, avoit aussi engagé dans leur dessein Madame de Villiers, autrement Bordeville, femme de qualité dont il étoit amoureux et aimé, qui avoit des terres en ce pais-là; et Monsieur le Chevalier de Rohan étoit enfin sur le point de partir lui-même, quand il fut arrêté et mené à la Bastille. Le Roi en même temps envoya Brissac, Major de ses Gardes, à Rouen pour prendre la Truamont. Celui-ci, sans s'émouvoir, dit à Brissac son ancien ami: „Je m'en vais te suivre, laisse moi „seulement pour quelque nécessité entrer dans mon cabinet.“ Brissac toutement le laissa faire, et fut bien étonné de l'en voir sortir avec deux pistolets. Il appella les Gardes, qui étoient à la porte de la chambre, qui au lieu seulement de le désarmer*

*Spinoza s'attache à l'étude de la Théologie, qu'il quitte pour étudier à fond *, la Physique.*

Après avoir bien appris la Langue Latine, *Spinoza* se proposa l'étude de la Théologie, et s'y attacha pendant quelques années. Cependant, quoi qu'il eût déjà beaucoup d'esprit et de jugement, l'un et l'autre se fortifioient encore de jour à autre **). De sorte que se trouvant plus de disposition à la recherche des productions et des causes naturelles ***), il abandonna la Théologie pour s'attacher entièrement à la Physique. Il délibéra long-temps sur le choix qu'il devoit faire d'un Maître, dont les écrits lui pussent servir de guide dans le dessein où il étoit. Mais enfin, les Oeuvres de *Descartes* étant tombées entre ses mains ils les lut avec avidité; et dans la suite il a souvent déclaré, que c'étoit de là qu'il avoit puisé ce qu'il avoit de connoissance en Philosophie. Il étoit charmé de cette maxime de *Descartes*, qui établit qu'on ne doit jamais rien recevoir pour véritable, qui n'ait été auparavant prouvé par de bonnes et solides raisons. Il en tira cette conséquence, que la Doctrine et les Principes ridicules des Rabins Juifs, ne pouvoient être admis par un homme de bon sens; puisque ces principes sont établis uniquement sur l'autorité des Rabins mêmes, sans que ce qu'ils

mer et de le prendre en vie, le tirèrent et blessèrent d'un coup dont il mourut le lendemain, avant que le premier Président eût pu lui faire donner la question, et par conséquent sans rien avouer. Cet incident auroit pu dans la suite sauver la vie au Chevalier de Rohan, si après avoir tout nié à ses autres juges, il n'avoit pas sottement tout avoué à Befons, qui lui arracha son secret, en lui promettant sa grace, action indigne d'un juge. *Le Maître d'Ecole fut pendu*, et le Chevalier de Rohan eut la tête coupée avec le Chevalier de Préault et Madame de Villiers.

P.

*) Boullainv. p. 22. omittit „à fond.“

**) Boullainv. p. 22 „se fortifioient de jour en jour.“

***) Boullainv. p. 22. „des choses naturelles.“

qu'ils enseignent vienne de Dieu, comme ils le prétendent à la vérité *), mais sans fondement, et sans la moindre apparence de raison.

Il fut dès lors fort réservé avec les Docteurs Juifs, dont il évita le commerce autant qu'il lui fut possible; on le vit rarement dans leurs Synagogues, où il ne se trouvoit que par manière d'acquit, ce qui les irrita extrêmement contre lui; car ils ne doutoient point qu'il ne dût bien-tôt les abandonner, et se faire Chrétien. Cependant, à dire la vérité, il n'a jamais embrassé le Christianisme, ni reçu le Saint Bâême; et quoi qu'il ait eu de fréquentes conversations depuis sa desertion du Judaïsme avec quelques sçavans Mennonites, aussi-bien qu'avec les personnes les plus éclairées des autres Sectes Chrétiennes, il ne s'est pourtant jamais déclaré pour aucune, et n'en a jamais fait profession.

Le Sieur François Habna, dans la *Vie de Spinoza* **) qu'il a traduite en Flamand rapporte page 6. 7. 8., que les Juifs lui offrirent une Pension peu de temps avant sa desertion pour l'engager à rester parmi eux, sans discontinuer de se faire voir de temps en temps dans leurs Synagogues. C'est aussi ce que Spinoza lui-même a souvent affirmé au Sieur *Vander Spyck* son Hôte, aussi-bien qu'à d'autres, ajoutant que les Rabins avoient fixé la Pension qu'ils lui destinoient à 1000 florins; mais il protestoit ensuite que quand ils lui eussent offert dix fois autant, il n'eût pas accepté leurs offres, ni fréquenté leurs Assemblées par un semblable motif; parce qu'il n'étoit pas hypocrite, et qu'il ne recherchoit que la Vérité. Monsieur *Bayle* rapporte en outre ***), qu'il lui

*) Boullainv. p. 25. omittit „à la vérité.“

**) Ex Bayliano Dictionario excerpta est. R.

***) Boullainv. p. 25. „rapporte encore.“

lui arriva un jour d'être attaqué par un Juif au sortir de la Comédie, qu'il en reçut un coup de couteau au visage, et quoique la playe ne fût pas dangereuse, *Spinoza* voyoit pourtant que le dessein du Juif avoit été de le tuer. Mais l'Hôte de *Spinoza* aussi-bien que sa femme, qui tous deux vivent encore, m'ont rapporté ce fait tout autrement. Ils le tiennent de la bouche de *Spinoza* même, qui leur a souvent raconté qu'un soir *) sortant de la vieille Synagogue Portugaise, il vit quelqu'un auprès de lui le poignard à la main, ce qui l'ayant obligé à se tenir sur ses gardes et à s'écarter, il évita le coup qui porta seulement dans ses habits. Il gardoit encore alors le justaucorps percé du coup, en mémoire de cet événement. Cependant, ne se croyant plus assez en sûreté à Amsterdam, il ne songeoit qu'à se retirer en quelque autre lieu à la première occasion. Car il vouloit d'ailleurs poursuivre ses études et ses méditations Physiques, dans quelque retraite paisible et éloignée du bruit.

Les Juifs l'excommunient.

Il s'étoit à peine séparé des Juifs et de leur Communion, qu'ils le poursuivirent iuridiquement selon leurs Loix Ecclésiastiques, et l'excommunierent. Il a avoué plusieurs fois que la chose s'étoit ainsi passée, et déclaré, que depuis il avoit rompu toute liaison et tout commerce avec eux. C'est aussi ce dont Mr. *Bayle* convient aussi-bien que le Docteur *Musaeus*. Des Juifs d'Amsterdam qui ont très bien connu *Spinoza*, m'ont pareillement confirmé la vérité de ce fait, ajoutant que c'étoit le vieux *Chacham Abunbh*, Rabin alors de grande réputation parmi eux, qui avoit prononcé publique-

*) Boullainv. p. 25. „qu'un jour“.

quement la Sentence d'excommunication *). J'ai sollicité inutilement les fils de ce vieux Rabin de me communiquer cette Sentence; ils s'en sont excusés sur ce qu'ils ne l'avoient pas trouvée parmi les papiers de leur père; quoi qu'il me fût aisé de voir qu'ils n'avoient pas envie de s'en dessaisir, ni de la communiquer à personne.

Il m'est arrivé ici à la Haye de demander un jour à un sçavant Juif, quel étoit le Formulaire dont on se servoit pour interdire ou excommunier un Apostat. J'en eus pour réponse, qu'on le pouvoit lire dans les écrits de *Maimonides*, au Traité *Hilcoth Thalmud Thorah* chap. 7. v. 2. et

*) Boullainv. p. 27 sqq. addit: „D'autres néanmoins prétendent qu'elle fut prononcée par Moïse même. On assure que ce dernier irrité du mépris que son Disciple faisoit de lui et de la Loi, changea son amitié en haine, et gouta en le foudroyant le plaisir que les devots irrités trouvent dans la vengeance.

L'Excommunication des Juifs n'a rien de fort particulier; cependant pour ne point omettre ce qui pourroit instruire le Lecteur: j'en toucherai ici les principales circonstances. Le peuple étant assemblé dans la Synagogue, cette cérémonie qu'ils appellent *Herim* ou *Cherem* se commence par allumer quantité de bougies noires, et par ouvrir le tabernacle, où sont gardés les Livres de la Loi. Après cela, le Chantre qui est dans un lieu élevé, étonne d'une voix lugubre les paroles d'exécration, pendant qu'un autre Chantre embouche un cor, et qu'on renverse les bougies pour les faire tomber goutte à goutte dans une cuve pleine de sang, à quoi le peuple animé d'une sainte horreur à la vue de ce noir spectacle, répond *Amen*, d'un ton furieux, et qui témoigne le bon office qu'ils croiroient rendre à Dieu, s'ils déchiroient l'excommunié; ce qu'ils seroient sans doute, s'ils le rencontroient en ce tems-là, ou en sortant de la Synagogue. Sur quoi il est à remarquer que le bruit du cor, les bougies renversées, et la cuve pleine de sang sont des circonstances qui ne s'observent qu'en cas de blasphème. Hors de là on se contente de fulminer l'excommunication, comme il se pratiqua à l'égard de *Spinosa*, qui n'étoit point convaincu d'avoir blasphémé, mais d'avoir manqué de respect pour Moïse et pour la Loi. L'excommunication est d'un tel poids parmi les Juifs, que le meilleur ami de l'excommunié n'oseroit lui rendre service, ni même lui parler, sans tomber dans la même peine. Aussi ceux qui redoutent la douceur de la solitude, aiment mieux essuyer toute autre peine, que l'anathème.“

et qu'il étoit conçu en peu de paroles. Cependant, c'est le sentiment commun des interprètes de l'Ecriture, qu'il y avoit trois sortes d'Excommunication parmi les anciens Juifs; quoique ce sentiment ne soit pas suivi par le sçavant *Jean Seldenus* qui n'en établit que deux dans son *Traité [latin] du Sanhédrin des anciens Hébreux* Liv. 1. chap. 7. pag. 64. Ils nommoient *Niddui* la première espèce d'Excommunication qu'ils partageoient en deux branches. Premièrement on séparoit le coupable et on lui fermoit l'entrée de la Synagogue pour une semaine, après lui avoir fait auparavant une sévère réprimande, et l'avoir fortement exhorté à se repentir et à se mettre en état d'obtenir le pardon de sa faute. A quoi n'ayant pas satisfait, on lui donnoit encore trente jours ou un mois pour rentrer en lui-même.

Pendant ce temps-là il lui étoit défendu d'approcher personne plus près de huit ou dix pas; et personne n'osoit non plus avoir aucun commerce avec lui, excepté ceux qui lui apportoitent à boire et à manger; et cette Interdiction étoit nommée l'Excommunication mineure. *Mr. Hofman* dans son *Lexicon* Tom. 2. pag. 215. ajoute qu'il étoit défendu à un chacun de boire et manger avec un tel homme, ou de se laver dans un même bain. Qu'il pouvoit cependant, s'il vouloit, se trouver aux Assemblées pour y écouter seulement, et pour s'instruire. Mais si pendant ce terme d'un mois il lui naissoit un fils, on lui refusoit la Circoncision: et si cet enfant venoit à mourir, il n'étoit pas permis de le pleurer, ni d'en témoigner aucun deuil; au contraire, pour marque d'une éternelle infamie, ils couvroient d'un monceau de pierres le lieu où il étoit inhumé, ou bien ils y rouloient une seule pierre extrêmement grosse dont ce même lieu étoit couvert.

Mr. Goerée *) dans son Livre intitulé *Antiquités Judaïques* Tom. I. pag. 641. soutient que parmi les Hébreux personne n'a jamais été puni d'une Interdiction ou Excommunication particulière, n'y ayant rien de semblable parmi eux qui fût en usage ; mais presque tous les Interprètes des Saintes Ecritures enseignent le contraire ; et on en trouvera peu, soit Juifs ou Chrétiens, qui approuvent son sentiment.

La seconde espèce d'Interdiction ou Excommunication étoit appelée *Cherem* **). C'étoit un bannissement de la Synagogue accompagné d'horribles Malédictiones prises pour la plupart du Deutéronome chap. 28 ; c'est là le sentiment du Docteur Dillherr, qu'il explique au long au 2 Tom. *Disp. Re. et Philolog.* pag. 319. Le sçavant *Lightfoot* sur la première Epître aux Corinthiens 5. 51. au 2 Tom. de ses Oeuvres pag. 890., enseigne que cette Interdiction ou Banissement étoit mise autrefois en usage, lorsque le terme de trente jours expiré, le coupable ne se présentoit point pour reconnoître sa faute ; et c'est là, selon son sentiment, la seconde branche de l'Interdiction ou Excommunication mineure. Les Malédictiones qui y étoient inserées étoient tirées de la Loi de Moïse, et elles étoient prononcées solennellement contre le coupable, en présence des Juifs dans une de leurs Assemblées publiques. On allumoit alors des cierges ou chandelles qui brûloient pendant tout le temps que duroit la lecture de la Sentence d'excommunication, laquelle étant finie, le Rabin éteignoit les cierges, pour marquer par là que ce malheureux homme étoit abandonné à son sens réprouvé et entièrement privé de la lumière Divine. Après une pareille interdiction, il n'étoit pas permis

au

*) „Mr. Goerée — approuvent son sentiment“ omittuntur apud Boullainvilliers.

**) Boullainv. p. 52. „étoit appelée *Herim* ou *Cherem*“.

au coupable de se trouver aux Assemblées même pour s'instruire et pour écouter. Cependant, on lui donnoit encore un nouveau délai d'un mois, qui s'étendoit ensuite jusqu'à deux et trois, dans l'espérance qu'il pourroit rentrer en lui-même, et demander pardon de ses fautes; mais lors qu'il n'en vouloit rien faire, on fulminoit enfin la troisième et dernière Excommunication.

C'est cette troisième sorte d'excommunication qu'ils appelloient *Schammatha*. C'étoit une interdiction ou banissement de leurs Assemblées ou Synagogues, sans espérance d'y pouvoir jamais rentrer. C'étoit aussi ce qu'ils appelloient d'un nom particulier leur *Grand Anathème*, ou Banissement. Quand les Rabins le publioient dans l'Assemblée, ils avoient dans les premiers temps accoutumé de sonner du cor^{nét} *) pour répandre ainsi une plus grande terreur dans l'esprit des assistans. Par cette Excommunication le criminel étoit privé de toute aide et assistance de la part des hommes, aussi bien que des secours de la grace et de la miséricorde de Dieu; abandonné à ses jugemens les plus sévères, et livré pour jamais à une ruine et une condamnation inévitable. Plusieurs estiment que cette Excommunication est la même que celle dont il est fait mention en la première Epître aux Cor. chap. 16. v. 22., où l'Apôtre la nomme *Maranatha*. Voici le passage: *s' il y a quelqu'un qui n'aime pas le seigneur Jésus, qu'il soit Anathème Maharam Motha, ou Maranatha, c'est à dire, qu'il soit anathème, ou excommunié à jamais, ou, suivant l'explication de quelques autres, le Seigneur vient, à sçavoir pour juger cet excommunié et pour **)* le punir. Les Juifs avançaient que le bien-heureux *Enoch* est l'Auteur de cette excommuni-

*) Boullainv. p. 35. „du cor“.

**) Boullainv. p. 35. omittit „pour.“

munication, et que c'est de lui qu'ils la tiennent, et qu'elle a passé jusqu'à eux par une Tradition certaine et incontestable.

A l'égard des raisons pour lesquelles quelqu'un pouvoit être excommunié, les Docteurs Juifs en rapportent deux principales, suivant le témoignage de *Lightfoot* au lieu même que nous avons cité; à savoir *) pour dettes, ou à cause d'une vie libertine et Epicurienne.

On étoit excommunié pour dettes, lorsque le Débiteur condamné par le Juge à payer, refusoit cependant de satisfaire à ses Créanciers. On l'étoit pareillement pour mener une vie licentieuse et Epicurienne, quand on étoit convaincu d'être blasphémateur, idolâtre, violateur du Sabath, ou deserteur de la Religion et du Service de Dieu. Car au Traité du Talmud Sanhedrin Fol. 99.; un Epicurien est défini un homme qui n'a que du mépris pour la Parole de Dieu, et pour les enseignemens des Sages, qui les tourne en ridicule, et qui ne se sert de sa langue, que pour proférer des choses mauvaises contre la Majesté Divine.

Ils n'accordoient aucun délai à un tel homme. Il encouroit l'Excommunication qu'on fulminoit aussi-tôt contre lui. D'abord il étoit nommé et cité le premier jour de la semaine, par le Portier de la Synagogue. Et comme il refusoit ordinairement de comparoître, celui qui l'avoit cité en faisoit publiquement son rapport en ces termes: *j'ai, par ordre du Directeur de l'Ecole, cité N. N. qui n'a pas répondu à la citation, ni voulu comparoître.* On procédoit alors par écrit à la Sentence d'Excommunication, qui étoit après signifiée au Criminel, et servoit

*) Boullainv. p. 36. omittit „à.“

d'Acte d'interdiction ou banissement, dont chacun pouvoit tirer copie en payant. Mais s'il arrivoit qu'il comparût, et qu'il persévérât néanmoins dans ses sentimens avec opiniâtreté, son Excommunication lui étoit seulement prononcée de bouche, à quoi les assistans joignoient encore l'affront de le bafouer et de le montrer au doigt.

Outre ces deux causes d'Excommunication, le sçavant *Lightfoot*, au lieu ci-devant cité *), en rapporte vingt-quatre autres, tirées des écrits des anciens Juifs; mais ce qu'il dit sur ce sujet nous mèneroit trop loin, et est d'une trop grande étendue pour être inféré ici.

Enfin, à l'égard du Formulaire dont ils ufoient dans les sentences d'excommunication publiées de bouche, ou exprimées par écrit; voici ce qu'en dit le Docteur *Seldenus*, au lieu déjà cité pag. 59., et qu'il a tiré des écrits de *Maimonides*. On énonçoit **) premièrement le crime de l'Accusé, ou ce qui avoit donné lieu à la poursuite qu'on faisoit contre lui, à quoi on joignoit ensuite ces Malédictions conçues en peu de paroles. *Cet homme N. N. soit excommunié de l'Excommunication Niddui, Cherem, ou Schammatha; qu'il soit séparée, bani ***), ou entièrement exstirpé du milieu de nous.*

J'ai ****) longtemps cherché quelqu'un des Formulaires dont les Juifs ufoient dans ces sortes d'Excom-

*) Boullainv. p. 38. omittit „au lieu ci-devant cité,“ et post „en rapporte“ addit: „encore.“

**) Boullainv. p. 39. „On anonçoit.“

***) Boullainv. p. 39. omittit „bani.“

****) Verba: „J'ai longtemps — de jure naturae et gentium“ una cum formula excludendi ipsa, quam post illa a Colero nimis fuse insertam et nos omittere censuimus, a Boullainvilliers absunt. P.

communications; mais ç'a été inutilement; il n'y a point eu de Juif qui ait pû ou voulu m'en communiquer aucun. Mais enfin, le sçavant Mr. *Surenhusius* Professeur des Langues Orientales, dans l'Ecole Illustrée d'Amsterdam, et qui a une parfaite connoissance des coutumes et des écrits des Juifs m'a mis en main le Formulaire de l'Excommunication ordinaire et générale dont ils se servent pour retrancher de leur Corps tous ceux qui vivent mal et desobéissent à la Loi. Il est tiré du Cérémonial des Juifs nommé *Colbo*, et il me l'a donné traduit en Latin. On peut cependant le lire dans *Seldenus* page 524. liv. 4. chap. 7. de son Traité de *jure naturae et gentium*.

Spinoza s'étant séparé ouvertement des Juifs, dont il avoit auparavant irrité les Docteurs en *) les contredisant, et découvrant leurs fourberies ridicules, on ne doit pas s'étonner s'ils le firent passer pour un blasphémateur, un ennemi de la Loi de Dieu, et un Apostat, qui ne s'étoit retiré du milieu d'eux, que pour se jeter entre les bras des infidèles **); et il ne faut pas douter qu'ils n'ayent fulminé contre lui la plus terrible des Excommunications. C'est aussi ce qui m'a été confirmé par un sçavant Juif, qui m'a assuré qu'au cas que *Spinoza* ait été excommunié, c'étoit certainement l'Anathème *Schamnatha*, qu'on avoit prononcé contre lui. Mais *Spinoza* n'étant pas présent à cette cérémonie, on mit par écrit la Sentence d'excommunication, dont copie lui fut signifiée. Il protesta contre cet acte d'Excommunication, et y fit une réponse en Espagnol qui fut adressée aux Rabins, et qu'ils reçurent comme nous le marquerons dans la suite.

Qq 2

Spinoza

*) Boullainv. p. 39. „en découvrant leur ignorance et leurs fourberies ridicules.“

**) Boullainv. p. 59. „qui s'étoit retiré du milieu d'eux pour se jeter entre les infidèles.“

Spinosa apprend un Métier, ou Art mécanique.

La Loi et les anciens Docteurs Juifs, marquent expressement qu'il ne suffit pas d'être sçavant; mais qu'on doit en outre *) s'exercer dans quelque Art mécanique ou profession, pour s'en pouvoir aider à tout événement, et y gagner de quoi subsister. C'est ce que dit positivement *Raban Gamaliel* dans le *Traité du Talmud Pirke Aboth* chap. 2., où il enseigne que l'étude de la Loi est quelque chose de bien desirable, lorsqu'on y joint une profession, ou quelque Art mécanique; Car, dit-il, l'application continuelle à ces deux exercices, fait qu'on n'en a point pour faire le mal, et qu'on l'oublie; Et tout Sçavant qui ne s'est pas soucié d'apprendre quelque Profession, devient à la fin un homme dissipé et déréglé en ses mœurs. Et le *Rabin Jéhuda* ajoute, que tout homme qui ne fait pas apprendre un métier à ses enfans, fait la même chose que s'il les instruisoit à devenir voleurs de grand chemin.

Spinosa sçavant dans la Loi et dans les coutumes des Anciens, n'ignoroit pas ces maximes, et ne les oublia pas, tout séparé des Juifs et excommunié qu'il étoit **). Comme elles sont fort sages et raisonnables, il en fit son profit, et apprit un Art mécanique, avant d'embrasser une vie tranquille et retirée, comme il y étoit résolu. Il apprit donc à faire des verres pour des Lunettes d'approche et pour d'autres usages, et il y réussit si parfaitement, qu'on s'adrescoit de tous côtés à lui pour en acheter; ce qui lui fournit suffisamment de quoi vivre et s'entretenir. On en trouva dans son cabinet après sa mort encore un bon nombre qu'il avoit polis; et ils

*) Boullainv. p. 40. „de plus.“

**) Boullainv. p. 42. „tout excommunié qu'il étoit par les Juifs. Comme elles sont sages etc.“

ils furent vendus assez cher, comme on le peut justifier par le registre du Crieur public, qui assista à son inventaire et à la vente de ses meubles.

Après s'être perfectionné dans cet Art, il s'attacha au Dessin, qu'il apprit de lui-même; et il réussit bien à tracer un portrait *) avec de l'encre ou du charbon. J'ai entre les mains un livre entier de semblables portraits où l'on en trouve de plusieurs Personnes distinguées qui lui étoient connues, ou qui avoient eu occasion de lui faire visite. Parmi ces portraits je trouve à la 4. feuille un Pêcheur dessiné en chemise, avec un filet sur l'épaule droite, tout à fait semblable pour l'attitude au fameux Chef des rebelles de Naples Massaniello; comme il est représenté dans l'Histoire et en Taille-douce. A l'occasion de ce dessin je ne dois pas omettre, que le Sr. *Van der Spyck* chez qui *Spinoza* logeoit lorsqu'il est mort, m'a assuré que ce crayon, ou portrait, ressembloit parfaitement bien à *Spinoza*, et que c'étoit assurément d'après lui-même qu'il l'avoit tiré. Il n'est pas nécessaire de faire mention des Personnes distinguées dont les portraits crayonnés se trouvent pareillement dans ce livre par ses autres desseins,

De cette manière il pouvoit fournir à ses nécessités du travail de ses mains, et s'attacher à l'étude comme il avoit résolu **). Ainsi rien ne l'arrêtant plus

*) Boullainv. p. 42. „et il réussissoit bien à faire un portrait etc,

**) Boullainv. p. 44. sqq. pergit: *Spinoza* qui avoit trouvé un azile chez *Van den Ende*, où il se croyoit à couvert des insultes des Juifs, ne pensoit plus qu'à s'avancer dans les sciences humaines, où avec un génie excellent il fit en fort peu de temps un progrès très - considérable. Cependant les Juifs troublés d'avoir manqué leur coup, et que celui qu'ils vouloient perdre, fût hors de leur puissance, lui imposèrent le crime d'impiété, dont ils n'avoient pu le convaincre personnellement. Quand je cite les Juifs en général, je parle de *Morteira* et de ses Collègues; tant il est vrai que ceux qui vivent de l'autel ne pardonnent jamais. S'être soustrait à leur juridiction et subsister sans leur

plus à Amsterdam, il en partit et s'alla loger †) chez un homme de sa connoissance qui demouroit sur la route qui mène d'Amsterdam à Auwerkerke. Il y passa le temps à étudier, et à travailler à ses verres; lors

leur secours, c'étoient deux crimes qui leur sembloient irrémissibles. Morteira surtout ne pouvoit souffrir que son Disciple et lui demeurassent dans une même Ville, après l'affront qu'il croyoit avoir reçu de lui. Mais comment l'en chasser? Il n'étoit pas Chef de la Ville, comme il l'étoit de la Synagogue. Cependant sa malice devint si active et si puissante à l'ombre d'un faux zèle, que ce vieillard en vint à bout, et voici comment il s'y prit. Il se fait escorter par un Rabin de même caractère, et va trouver les Magistrats d'Amsterdam auxquels il représente que, si l'on avoit excommunié Spinosa, ce n'étoit pas pour des raisons communes, mais pour des blasphèmes exécrables contre Moÿse et contre Dieu. Il exagéra le crime par toutes les raisons qu'une sainte haine suggère à une ame dévote qui ne veut aucune réconciliation, et demanda pour conclusion que l'accusé fut banni d'Amsterdam. A considérer le zèle extraordinaire du Rabin, et avec quel empressement il déclamoit contre son Disciple, il étoit aisé de juger que c'étoit moins un zèle religieux qu'une secrète rage qui le pouvoit à se venger. Aussi les Juges de cette illustre Ville qui s'en apperçurent, cherchèrent à éluder leurs plaintes et les renvoyèrent aux Ministres Réformés. Ceux-ci les ayant examinés, s'y trouvèrent embarrassés. De la façon que l'accusé se défendoit, ils n'y remarquoient rien d'impie. D'autre côté, l'accusateur étoit Rabin, et le rang qu'il tenoit les faisoit souvenir du leur. Tout bien considéré, ils ne pouvoient absoudre un homme que leurs semblables vouloient perdre, sans outrager le ministère. Et cette raison leur fit donner leur conclusion en faveur du Rabin, de sorte que les Magistrats qui n'osoient pas les dédire, pour maintenir l'ordre et la subordination à l'autorité supérieure, condamnèrent l'accusé à un exil de quelques mois. Par ce moyen le Rabinisme fut vengé. C'étoit moins cependant par l'intention directe des Juges, que pour se délivrer des importunités plus fâcheux de tous les hommes.

Cet Arrêt seconda l'envie qu'avoit Spinosa de quitter Amsterdam. Avant appris des sciences humaines ce qu'un philosophe en doit sçavoir, il pensoit à se dégager de la foule d'une grande Ville, lorsqu'on le vint inquiéter. Ainsi ce ne fut pas la persécution qui l'en chassa, mais l'amour de la solitude, dans le silence de laquelle il croyoit trouver la vérité.

Cette forte passion qui lui donnoit peu de relâche lui fit quitter avec joye la patrie pour se retirer chez un homme de sa connoissance qui demouroit sur la route d'Amsterdam à Auwerkerke. Il y passa le temps à étudier et à travailler ses verres. Lorsqu'ils étoient etc."

†) d. 1669.

lors qu'ils étoient polis, les Amis avoient soin de les envoyer prendre chez lui, de les vendre, et de lui en faire tenir l'argent,

*Il *) va demeurer à Rynsburg, ensuite à Voorburg, et enfin à la Haye.*

En **) l'an 1664. †) *Spinoza* partit de ce lieu et se retira à Rynsburg proche de Leyde où il passa l'hyver

*) Boullainv. p. 48. „*Spinoza* va etc.“

**) Boullainv. p. 48. sqq. narrare pergit: „L'an 1664. *Spinoza* partit de ce lieu pour se retirer à *Rhynsburg* proche (à une lieue — Ms. Luc.) de Leyde. Là, éloigné de tous les obstacles, qu'il ne pouvoit vaincre que par la fuite il s'adonna entièrement à la philosophie. Comme il y avoit peu d'Auteurs qui fussent de son goût, il eut recours à ses propres méditations, étant résolu d'éprouver jusqu' où elles pourroient s'étendre: en quoi il a donné une si haute idée de la grandeur de son génie qu'il y a peu de personnes qui aient pénétré si avant que lui dans les matières qu'il a traitées. Il fut †) peu dans cette retraite, parce que, malgré les précautions qu'il prenoit pour éviter tout commerce avec ses amis, on ne laissoit pas de l'y aller voir de temps en temps, et jamais on ne le quittoit qu' avec peine.

Là plûpart de ces amis qui étoient Cartésiens lui proposoient des difficultés qu'ils prétendoient ne se pouvoir résoudre que par les principes de leur maître. *Spinoza* les défabusa d'une erreur où ils s'étoient alors, et les satisfit par des raisons tout opposées. Mais jusqu' où ne va point la force des préjugés! Ces amis retournés chez eux manquèrent à se faire assommer, en publiant que M. Descartes n'étoit pas le seul philosophe qui mérita d'être suivi. La plûpart des Ministres Réformés préoccupés alors de la doctrine de ce grand homme, et jaloux du droit que croyent avoir ces sortes de gens de se prétendre infaillibles dans leur choix, crient contre un bruit qui les offense, et n'oublient rien de ce qu'ils savent pour l'éteindre dans la source. Mais quoiqu'ils fussent, le mal croissoit de sorte qu'on étoit sur le point de voir une guerre civile dans l'empire des Lettres, lors qu'il fut arrêté qu'on prioit notre Philosophe de s'expliquer ouvertement à l'égard de M. Descartes. *Spinoza* qui ne demandoit que la paix donna volontiers à ce travail quelques heures de son loisir, et fit im-

primer

†) Ms. Lucae: Il fut deux ans dans cette retraite. Excidisse aliquid videtur in utroque libro. Integer textus annon hic fuerat: Il fut deux ans, mais il fit peu dans cette retraite etc.

P.

l'hiver; mais aussitôt après il en partit et alla demeurer à *Voorburg* à une lieuë de la *Haye*, comme il le témoigne lui-même dans sa trentième lettre écrite à *Pierre Balling*. Il y passa, comme j'en ai été informé, trois ou quatre ans; pendant quoi il se fit un grand nombre d'Amis à la Haye, tous gens distingués par leur condition, ou par les Emplois qu'ils exerçoient dans le Gouvernement, ou à l'Armée. Ils se trouvoient volontiers en sa compagnie, et

primer l'An 1664. [potius: 1663.] son Abrégé des Méditations de M. Descartes.

Dans cet Ouvrage il prouve Géométriquement les deux premières parties des principes de M. Descartes, dont il rend raison dans la Préface par la plume d'un de ses amis. Mais quoiqu'il ait pu dire à l'avantage de ce célèbre Auteur, les partisans de ce grand homme (Cartesius) étant accusés d'Atheïsme, ont fait depuis tout ce qu'ils ont pu pour faire tomber la tempête sur notre Philosophe; (Ms. Lucae: „usant dans cette occasion la politique de disciples de St. Augustin, qui pour se laver du reproche, qu'on lui faisoit de paucher vers l'hérésie, a écrit contre les sectes les livres les plus violens). Cette persécution (Ms. Luc. que les Cartesiens excitèrent contre Sp.) dura autant que la Vie de Spinoza, et bien loin de l'ébranler, elle le fortifia dans l'étude et dans le travail qu'il avoit embrassé;

Il imputoit la plupart des vices des hommes aux erreurs de l'entendement, et de peur d'y tomber, il s'enfonça plus avant dans la solitude. Il quitta donc le lieu où il étoit pour aller à *Woorburgt* à une lieue de la Haye, où il crut être plus en repos: ce fut l'An 1665. †)

Les vrais Sçavans qui le trouvoient à redire sitôt qu'ils ne le voyoient plus, ne mirent guères à le deterrer et à l'accabler de leurs visites dans ce dernier Village, comme ils avoient fait dans le premier. Lui, qui n'étoit pas insensible à l'amitié des gens de bien, ceda à l'instance qu'ils lui firent après trois ou quatre ans de séjour, de quitter la campagne pour quelque ville où ils pussent le voir avec moins de difficulté. Il s'habituait donc à la Haye, qu'il préféra à Amsterdam, à cause que l'air y est plus sain, et il y demeura le reste de sa vie. Pendant sa demeure à Rhynsburg, il s'étoit fait un grand nombre d'amis à la Haye tous gens distingués par leur condition, ou par les emplois qu'ils avoient dans le gouvernement, ou à l'Armée, ils se trouvoient etc."

†) Potius: m. Jun. 1664.

†) Potius: 1661. vide Epistolam I. ad Spinczam.

et prenoient beaucoup de plaisir à l'entendre discourir. Ce fut à leur prière, qu'il s'établit enfin et se fixa †) à la Haye, où il demeura d'abord en pension sur le Veerkaay, chez la veuve *Van Velden*, dans la même maison où je suis logé pour le présent *). La chambre où j'étudie, à l'extrémité de la maison sur le derrière, au second étage, est la même où il couchoit, et où il s'occupoit à l'étude et à son travail. Il s'y faisoit souvent apporter à manger, et y passoit les **) deux et trois jours sans voir personne. Mais s'étant appercû qu'il dépensoit un peu trop dans sa pension, il loua ††) sur le Pavilio - engragt derrière ma maison, une chambre chez le Sieur *Henri Van der Spyck* dont nous avons souvent fait mention ***), où il prit soin lui-même de se fournir ce qui lui étoit nécessaire pour le boire et pour le manger, et où il vécut à sa fantaisie d'une manière fort retirée ****).

Il

†) a. 1669.

*) Boullainv. p. 53. „à présent.“

**) Boullainv. p. 53. omittit artic. „les.“

††) 1671.

***) Boullainv. p. 53. „dont nous avons souvent parlé“ et paulo infra : „et il y vécut etc.“

****) Boullainv. p. 53. sqq. addit: „D'abord il n'y fut visité que d'un petit nombre d'amis qui en usoient modérément; mais cet aimable lieu n'étant jamais sans voyageurs, qui cherchent à voir ce qui mérite d'être vu, les plus intelligens d'entre eux, de quelque qualité qu'ils fussent, auroient cru perdre leur voyage, s'ils ne lui avoient rendu visite. Et comme les effets répondoient à la renommée, il n'y a point eu de sçavant qui ne lui ait écrit pour être éclairci de ses doutes, témoin ce grand nombre de lettres qui font partie du livre qu'on a imprimé après sa mort.“

Mais tant de visites qu'il recevoit, tant de réponses qu'il avoit à faire aux sçavans qui lui écrivoient de toutes parts, et ses Ouvrages singuliers qui font aujourd'hui notre étonnement, n'occupoient pas suffisamment son esprit. Il employoit tous les jours quelques heures de son temps à préparer des ver-

Il étoit fort sobre et fort ménager.

Il est presque incroyable, combien il a été sobre pendant ce temps là et bon ménager*). Ce n'est pas qu'il fût réduit à une si grande pauvreté qu'il n'eût pu faire plus de dépense s'il l'eût voulu; assez de gens lui offroient leur bourse et toute sorte d'assistance: mais il étoit fort sobre naturellement, et aisé à contenter**); et il ne vouloit pas avoir la réputation d'avoir vécu, même une seule fois, aux dépens d'autrui. Ce que j'avance de sa sobriété et de son oeconomie, se peut justifier par différens petits comptes, qui se sont rencontrés parmi les papiers qu'il a laissés. On y trouve qu'il a vécu un jour entier d'une soupe au lait accommodée avec du beurre, ce qui lui revenoit à trois sous, et d'un pot de bière d'un sou et demi; un autre jour il n'a mangé que du gruau apprêté avec des raisins et du beurre, et ce plat lui avoit coûté quatre sous et demi. Dans ces mêmes comptes il n'est fait mention que de deux demi-pintes de vin tout au plus par mois. Et quoi qu'on l'invitât souvent à manger, il aimoit pourtant mieux vivre de ce qu'il avoit chez lui, quelque peu de

res pour des microscopes et des telescopes, en quoi il excelloit de sorte que, si la mort ne l'eût prévenu, il est à croire qu'il eût découvert les plus beaux secrets de l'Optique.

Il étoit si attaché à l'étude, que, bien qu'il eût une santé fort languissante et qui avoit besoin de relâche, il en prenoit néanmoins si peu, qu'il a été trois mois entiers sans sortir de la maison. Après avoir pris tant de peine à rectifier son entendement, il ne faut pas s'étonner si tout ce qu'il a mis au jour est d'un caractère si peu commun. Avant lui la Sainte Ecriture n'avoit pas été examinée avec tout le soin qu'elle demande. Il se mit le premier à en parler d'une manière, qui lui est propre, dans son Traité de Théologie Politique; et il est certain que jamais homme n'a possédé si bien que lui les Antiquités Judaïques.

*) Boullainv. p. 55. „sobre et bon ménager pendant ce temps-là.“

**) Boullainv. p. 56. „mais il étoit naturellement sobre et facile à contenter.“

de chose que ce fût *), que de se trouver à une bonne table aux dépens d'un autre.

C'est ainsi qu'il a passé ce qui lui restoit de vie **) chez son dernier Hôte, pendant un peu plus de cinq ans et demi. Il avoit grand soin d'ajuster ses comptes tous les quartiers, ce qu'il faisoit, afin de ne dépenser justement ni plus ni moins que ce qu'il avoit à dépenser chaque année. Et il lui est arrivé quelquefois de dire à ceux du logis, qu'il étoit comme le serpent, qui forme un cercle la queue dans la bouche, pour leur marquer qu'il ne lui restoit rien de ce qu'il avoit pu gagner pendant l'année. Il ajoutoit que ce n'étoit pas son dessein de rien amasser, que ce qui seroit nécessaire pour être enterré avec quelque bien-séance ***); et que comme ses Parens ne lui avoient rien laissé, ses proches et ses héritiers ne devoient pas s'attendre non plus de profiter beaucoup de sa succession.

Sa personne et sa manière de s'habiller.

A l'égard de sa personne, de sa taille, et des traits de son visage, il y a encore bien des gens à la Haye qui l'ont vû et connu particulièrement. Il étoit de moyenne taille, il avoit les traits du visage bien proportionnés, la peau un peu noire ****), les cheveux frisés et noirs, et les sourcils longs, et de même couleur, de sorte qu'à sa mine on le reconnoissoit

*) Boullainv. p. 57. „quelque peu qu'il y trouvât.“

**) Boullainv. p. 57. „le reste de sa vie — pendant plus de etc.“

***) Boullainv. p. 57. „pour le faire enterré avec bienséance.“

****) Boullainv. p. 58. „la peau un peu brune.“ Ms. Lucæ: „Il étoit d'une taille mediocra. il avoit les traits du vis. bien prop. la peau fort brune, les chev. noirs et frisés, les sourcils de la même couleur, les yeux petits, noirs et vifs, une physionomie assez agréable et l'air Portugais.“

noissoit aisément pour être descendu de Juifs Portugais. Pour ce qui est de ses habits, il en prenoit fort peu de soin, et ils n'étoient pas meilleurs que ceux du plus simple Bourgeois. Un Conseiller d'Etat des plus considérables l'étant allé voir, le trouva en robe de chambre fort mal-propre; ce qui donna occasion au Conseiller de lui faire quelques reproches et de lui en offrir une autre; *Spinoza* lui répondit qu'un homme n'en valoit pas mieux, pour avoir une plus belle robe. *Il est contre le bon sens, ajouta-t-il, de mettre une enveloppe précieuse à des choses de néant, ou de peu de valeur* *).

Ses manières, sa conversation, et son désintéressement.

Au reste, si sa manière de vivre étoit fort réglée, sa conversation n'étoit pas moins douce et paisible, Il sçavoit admirablement bien être le maître de ses passions. On ne l'a jamais vû ni fort triste, ni fort joyeux. Il sçavoit se posséder dans sa colère, et dans les déplaisirs qui lui survenoient, il n'en paroïssoit rien au dehors; au moins s'il lui arrivoit de témoigner son chagrin par quelque geste, ou par quelques paroles, il ne manquoit pas de se retirer aussitôt.

*) Boullainv. p. 59. addit: „Mais n'en déplaît à ce fameux Philosophe, c'étoit là un de ses sophismes; car quelque précieux que soit un habit, il est toujours pour la valeur fort au dessous du corps auquel il sert de couverture. Ce n'est point à dire pour cela qu'il faille avoir toujours des habits de grand prix; il faut suivre son âge et sa condition: mais dans l'un et dans l'autre il faut observer une propreté sage et bien entendue.

La réponse de *Spinoza* étoit même en cette occasion contraire à sa pratique ordinaire. Voici ce qu'un de ses amis marque dans une vie particulière qu'il a fait de ce Philosophe: *Il étoit, dit-il, extrêmement propre, et ne sortoit jamais qu'il ne parût en ses habits ce qui distingue d'ordinaire l'honnête homme du pédant. Ce n'est pas, disoit lui même Spinoza, cet air mal propre et négligé qui nous rend sçavans; au contraire, pour suivre-il, cette négligence affectée est la marque d'une ame basse, où la sagesse ne réside point, et où les sciences ne peuvent trouver qu'impureté et corruption,*

aussitôt, pour ne rien faire qui fût contre la bien-séance. Il étoit d'ailleurs fort affable et d'un commerce aisé †), parloit souvent à son Hôtesse, particulièrement dans le temps de ses couches, et à ceux du logis lors qu'il leur survenoit quelque affliction, ou maladie *): il ne manquoit point alors de les consoler et de les exhorter à **) souffrir avec patience des maux qui étoient comme un partage que Dieu leur avoit assigné. Il avertissoit les enfans d'assister souvent à l'église au Service Divin, et leur enseignoit combien ils devoient être obéissans et soumis à leurs parens. Lors que les gens du logis revenoient du Sermon, il leur demandoit souvent quel profit ils y avoient fait, et ce qu'ils en avoient retenu pour leur édification. Il avoit une grande estime pour mon Prédécesseur le Docteur Cordes, qui étoit un homme sçavant, d'un bon naturel, et d'une vie exemplaire; ce qui donnoit occasion à *Spinoza* d'en faire souvent l'éloge. Il alloit même quelquefois l'entendre prêcher, et faisoit état sur-tout de la manière sçavante dont il expliquoit l'Ecriture, et des applications solides qu'il en faisoit. Il avertissoit en même temps son Hôte et ceux de la maison, de ne manquer jamais aucune Prédication d'un si habile homme.

Il arriva que son Hôtesse lui demanda un jour si c'étoit son sentiment qu'elle pût être sauvée dans la Religion dont elle faisoit profession; à quoi il répondit: *Votre Religion est bonne, vous n'en devez pas chercher d'autre, ni douter que vous n'y fassiez votre*

†) M^s. Lucræ: „A l'égard de l'esprit il l'avoit grand et pénétrant et il étoit d'une humeur tout à fait complaisante. Il savoit si bien assaisonner la raillerie, que les plus délicats et les plus sévères y trouvoient des charmes particulières.

*) Boullainv. p. 61. „quelque affliction, ou quelque maladie.”

**) Boullainv. p. 61. „de souffrir.”

votre salut, pourvu qu'en vous attachant à la piété, vous meniez en même temps une vie paisible et tranquille.

Pendant qu'il restoit au logis, il n'étoit incommode à personne; il y passoit la meilleure partie de son temps tranquillement dans sa chambre. Lors qu'il lui arrivoit de se trouver fatigué pour s'être trop attaché à ses méditations Philosophiques, il descendoit pour se délasser, et parloit à ceux du logis de tout ce qui pouvoit servir de matière à un entretien ordinaire, même de bagatelles. Il se divertissoit aussi quelquefois à fumer une pipe de tabac; ou bien, lors qu'il vouloit se relâcher l'esprit un peu plus long temps, il cherchoit des araignées qu'il faisoit battre ensemble, ou des mouches qu'il jettoit dans la toile d'araignée, et regardoit ensuite cette bataille avec tant de plaisir, qu'il éclatoit *) quelquefois de rire. Il observoit aussi avec le Microscope les différentes parties des plus petits insectes, d'où il tiroit après les conséquences qui lui sembloient le mieux convenir à ses découvertes.

Au reste il n'aimoit nullement l'argent, comme nous l'avons dit, et il étoit fort content d'avoir, au jour la journée, ce qui lui étoit nécessaire pour sa nourriture et pour son entretien. *Simon de Vries* d'Amsterdam, qui marque beaucoup d'attachement pour lui dans la 26 Lettre, et qui l'appelle en même temps son très-fidèle Ami (*Amice integerrime*) lui fit un jour présent d'une somme de deux mille florins, pour le mettre en état de vivre un peu plus à son aise; mais *Spinoza*, en présence de son Hôte, s'excusa civilement de recevoir cet argent, sous prétexte qu'il n'avoit besoin de rien, et que tant d'argent,

*) Boullainv. p. 64. „qu'il en éclatoit etc.“

gent, s'il le recevoit, le détourneroit infailliblement de ses études et de ses occupations.

Le même *Simon de Vries* approchant de sa fin, et se voyant sans femme et sans enfans, vouloit faire son Testament et l'instituer héritier de tous ses biens; mais *Spinosa* n'y voulut jamais consentir, et remontra à son Ami, qu'il ne devoit pas songer à laisser ses biens à d'autres qu'à son frère qui demouroit à *Schiedam*, puis qu'il étoit le plus proche de ses parens, et devoit être naturellement son héritier.

Ceci fut exécuté comme il l'avoit proposé; cependant, ce fut à condition que le frère et héritier *) de *Simon de Vries* feroit à *Spinosa* une pension viagère qui suffiroit pour sa subsistance; et cette clause fut aussi fidèlement exécutée. Mais ce qu'il y a de particulier, c'est qu'en conséquence on offrit à *Spinosa* une Pension de 500. florins, qu'il n'accepta pas, parce qu'il la trouvoit trop considérable, de sorte qu'il la réduisit à 300. †) Cette pension lui fut payée régulièrement pendant sa vie; et après sa mort, le même *de Vries* de *Schiedam* eut soin de faire encore payer au Sieur *Van der Spyck* ce qui pouvoit lui être dû par *Spinosa*, comme il paroît par la lettre de *Jean Rieuwertz* Imprimeur de la ville d'Amsterdam employé dans cette Commission: elle est datée du 6. Mars 1678., et adressée à *Van der Spyck* même.

On

*) Boullainv. p. 65. omittit „et héritier.“

†) Non negligenda videtur narratiuncula e Ms. Lucae ad hoc fere tempus pertinens: Il étoit liberal. Dans une extrême nécessité il prêta de ce peu, qu'il avoit de largesses à ses amis, avec autant de générosité, que s'il eut été dans l'opulence. Ayant adpris, qu'un homme, qui lui devoit 200 florins, avoit fait banqueroute, bien loin d'en être emû, il faut, dit-il en souriant, retrancher de mon ordinaire pour reparer cette perte. C'est à ce prix, ajouta-t-il, que s'achète la fermeté.

On peut encore juger du désintéressement de *Spinoza*, par ce qui se passa après la mort de son Père. Il s'agissoit de partager la succession entre ses Soeurs et lui, à quoi il les avoit fait condamner par Justice, quoi qu'elles eussent mis tout en pratique pour l'en exclure. Cependant, quand il fut question de faire le partage, il leur abandonna tout, et ne réserva pour son usage qu'un seul lit, qui étoit à la vérité fort bon, et le tour de lit qui en dépendoit *).

Il est connu de plusieurs Personnes de grande considération.

Spinoza n'eut pas plutôt publié quelques-uns de ses Ouvrages, qu'il se fit un grand nom dans le monde, parmi les Personnes les plus distinguées, qui le regardoient comme un beau génie et un grand Philosophe **). *Monsieur Stoupe* Lieutenant-Colonel d'un Régiment Suisse au service du Roi de France, commandoit dans Utrecht ***) en 1675. Il avoit été auparavant Ministre de la Savoye à Londres, dans les

*) Boullainv. p. 67. omiffis verbis „et le tour de lit qui en dépendoit“ pergit: „La Conduite qu'il tint après la mort fatale de M. de Witt est une nouvelle preuve de son désintéressement. Cet illustre Ministre lui avoit assuré une pension de deux cens florins; il montra le feing de son Nièce aux héritiers de Mr. de Witt, qui faisoient difficulté de la lui continuer. *Spinoza* le leur remit entre les mains avec autant de tranquillité, que s'il avoit eu d'ailleurs des fonds considérables. Cette manière désintéressée les fit entrer en eux mêmes, et lui accordèrent avec joye ce qu'ils venoient de lui refuser.“ Addit Ms. Lucas: Et c'est sur quoi étoit fondé le meilleur de sa subsistance, n'ayant hérité de son père, que quelques affaires embrouillées pour de Juifs, ou plutôt celles de Juifs, avec lesquels ce bon homme avoit fait commerce. Elles l'embrassoient de telle manière, qu'il aime mieux leur abandonner tout, que de sacrifier son repos à une espérance incertaine.

**) Boullainv. p. 68. „comme un esprit supérieur et comme un grand Philosophe.“

***) Boullainv. p. 68. „étoit à Utrecht.“

le troubles d'Angleterre au temps de *Cromwell*; il devint dans la suite Brigadier, et ce fut en faisant les fonctions de cette charge, qu'il fut tué à la Bataille de *Steenkerke*. Pendant qu'il étoit à *Utrecht* il fit un Livre qu'il intitula, *la Religion des Hollandois*, où il reproche entr'autres choses aux Théologiens Réformés, qu'ils avoient vû imprimer sous leurs yeux en 1670. le livre qui porte pour titre, *Tractatus Theologico - Politicus*, dont *Spinoza* se déclare l'Auteur en sa dix-neuvième Lettre, sans cependant *) s'être mis en peine de le réfuter, ou d'y répondre. C'est ce que *Mr. Stoupe* avançoit. Mais le célèbre *Braunius* Professeur dans l'Université de *Groningue* a fait voir le contraire dans un Livre qu'il fit imprimer pour réfuter celui de *Mr. Stoupe*; et en effet, tant d'écrits publiés contre ce Traité abominable; montrent évidemment que *Mr. Stoupe* s'étoit trompé. Ce fut en ce temps-là même qu'il écrivit plusieurs Lettres à *Spinoza*, dont il reçut aussi plusieurs Réponses; et qu'il le pria enfin de vouloir bien se rendre à *Utrecht* dans un certain temps qu'il lui marqua. *Mr. Stoupe* avoit d'autant plus d'envie de l'y attirer, que le *Prince de Condé* qui prenoit alors possession du Gouvernement d'*Utrecht*, souhaitoit fort de s'entretenir avec *Spinoza*; et c'étoit dans cette vûe qu'on assuroit, que son Altesse étoit si bien disposée à **) le servir auprès du Roi, qu'elle espéroit d'en obtenir aisément une Pension pour *Spinoza*, pourvû seulement qu'il pût se résoudre à dédier quel-qu'un ***) de ses Ouvrages à Sa Majesté. Il reçut cette Dépêche, accompagnée d'un Passeport, et partit peu de temps après l'avoir reçue. Le Sieur *Halma*, dans la Vie de notre Philosophe, qu'il a traduite et extraite du

*) Boullainv. p. 68. „néanmoins.“

**) Boullainv. p. 69. „de le servir.“

***) Boullainv. p. 70. „quelques-uns.“

du Dictionnaire de *Mr. Bayle*, rapporte à la page 11., qu'il est certain qu'il rendit visite au *Prince de Condé*, avec qui il eut divers entretiens pendant plusieurs jours, aussi bien qu'avec plusieurs autres. Personnes de distinction, particulièrement avec le Lieutenant-Colonel *Stoupe*. Mais *Van der Spyck* et sa femme chez qui il étoit logé, et qui vivent encore à présent, m'assurent qu'à son retour, il leur dit positivement, qu'il n'avoit pû voir le *Prince de Condé*, qui étoit parti d'*Utrecht* quelques jours avant qu'il y arrivât. Mais que dans les entretiens qu'il avoit eus avec *Mr. Stoupe*, cet Officier l'avoit assuré qu'il s'emploieroit pour lui volontiers, et qu'il ne devoit pas douter d'obtenir à sa recommandation, une Pension *) de la libéralité du Roi. Mais que pour lui *Spinoza*, comme il n'avoit pas dessein de rien dédier au Roi de France, il avoit refusé l'offre qu'on lui faisoit, avec toute la civilité dont il étoit capable **).

Après

*) Le Roi de France donnoit alors des Pensions à tous les Sçavans, particulièrement aux Etrangers, qui lui présentoient ou dédient quelque Ouvrage. *Colerus*.

**) *Boullainv.* p. 71. sq. addit: „Mais *Spinoza* ne quittant jamais la solitude que pour y rentrer bientôt après, un voyage de quelques semaines le tenoit en suspens. Enfin, dit un de ses amis (*Lucae Ms.*) après quelques remises, on le détermina à se mettre en chemin, pendant quoi un ordre du Roi ayant appelé Monsieur le Prince ailleurs, *Ms. de Luxembourg* qui le reçut en son absence, lui fit mille caresses, et l'assura de la bienveillance de Monsieur le Prince.

Cette foule de Courtisans n'étonna pas notre Philosophe. Il avoit une politesse plus approchante de la Cour que d'une ville de commerce à qui il devoit sa naissance, et dont on peut dire qu'il n'avoit ni les vices, ni les défauts. Quoique ce genre de vie fût entièrement opposé à ses maximes et à son goût, il s'y assujettit avec autant de complaisance que les Courtisans même. Monsieur le Prince qui le vouloit voir mandoit souvent qu'il l'attendit.

Les curieux, qui l'aimoient et qui trouvoient toujours en lui quelque nouveau sujet de l'estimer, étoient ravis que son Altesse l'obligeât de l'attendre; mais après quelques semaines, Monsieur le Prince ayant mandé qu'il ne pouvoit retourner à *Utrecht*, tous les curieux d'entre les François en eurent du chagrin, car notre Philosophe prit en même tems congé d'eux malgré les offres obligeantes que lui fit *Mr. de Luxembourg*.

Après son retour, la populace de la Haye s'émût extraordinairement à son occasion; il en étoit regardé comme un Espion, et ils se disoient déjà à l'oreille. qu'il falloit se défaire d'un homme si dangereux, qui traitoit sans doute d'affaires d'Etat, dans un Commerce si public qu'il entretenoit avec l'Ennemi. L'Hôte de Spinoza en fut allarmé, et craignit avec raison, que la canaille ne l'arrachât de sa maison, après l'avoir forcée, et peut-être pillée; mais Spinoza le rassura et le consola le mieux qu'il fut possible. *Ne craignez rien, lui dit-il, à mon égard, il m'est aisé de me justifier: assez de gens et des Principaux du Pays sçavent bien ce qui m'a engagé à faire ce voyage. Mais, quoi qu'il en soit, aussi-tôt que la Populace fera le moindre bruit à votre porte, je sortirai et irai droit à eux, quand ils devroient me faire le même traitement qu'ils ont fait aux pauvres Messieurs de Witt. Je suis bon Républicain, et n'ai jamais eu en vue que la gloire et l'avantage de l'Etat.*

Ce fut en cette même année, que l'Electeur Palatin Charles Louis, de glorieuse mémoire, informé de la capacité de ce grand Philosophe, voulut l'attirer à *Heydelberg* pour y enseigner la Philosophie, n'ayant sans doute *) aucune connoissance du venin qu'il tenoit encore caché dans son sein, et qui dans la suite se manifesta plus ouvertement. Son Altesse Electorale donna ordre au célèbre Docteur *Fabricius* Professeur en Théologie, bon Philosophe et l'un de ses Conseillers, d'en faire la proposition à *Spinoza*. Il lui offroit, au nom de son Prince, avec la Chaire de Philosophie, une liberté très-étendue de raisonner suivant ses principes comme il jugeroit le plus à propos, *cum amplissima philosophandi libertate.*

Rr 2

Mais

*) Cf. Praefationem prioris Tomi. p. XXIII.

Mais à cet offre on avoit joint une condition, qui n'accommodoit nullement *Spinoza*. Car quelqu'étenduë que fût la liberté qu'on lui accorderoit, il ne devoit aucunement s'en servir au préjudice de la Religion établie par les Loix. Et c'est ce qui paroît par la Lettre du Docteur *Fabricius* datée de *Heydelberg* du 16. Février; Voyez *Spinozæ oper. Posth. Epist. 53. pag. 561.* On trouve dans cette Lettre qu'il y est régalé du titre de Philosophe très-célèbre et de génie transcendant. *Philosophe acutissime ac celeberrime.*

C'étoit là une mine qu'il éventa aisément, s'il m'est permis d'user de cette expression; il vit la difficulté, ou plutôt l'impossibilité où il étoit de raisonner suivant ses principes, et de ne rien avancer en même temps qui fût contraire à la Religion établie. Il fit réponse à *Mr. Fabricius* le 30. Mars 1673. et refusa civilement la Chaire de Philosophie qu'il lui offroit. Il lui manda que *l'instruction de la jeunesse seroit un obstacle à ses propres études, et que jamais il n'avoit eu la pensée d'embrasser une semblable profession.* Mais ceci n'est qu'un prétexte, et il découvre assez ce qu'il a dans l'ame, par les paroles suivantes. *De plus, je fais réflexion, dit-il au Docteur, que vous ne me marquez point dans quelles bornes doit être renfermée cette liberté d'expliquer mes sentimens, pour ne pas choquer la Religion. Cogito deinde me nescire quibus limitibus libertas illa philosophandi intercludi debeat, ne videar publice stabilitam Religionem perturbare velle.* Voyez ses Oeuvres Posthumes pag. 563. Epist. 54. *)

Ses

*) Boullainv. p. 77. sqq. ex Vita Ms. *Lucæ* aliam sectionem interlerit sub hoc titulo: „Caractère d'esprit et de coeur de *Spinoza*.“ „*Spinoza* n'ayant point eu de santé parfaite pendant tout le cours de sa vie, il avoit appris à souffrir dès sa tendre jeunesse: aussi jamais homme n'entendit-il mieux cette science si rare, mais cependant si nécessaire. Il ne cherchoit de con-

Ses Ecrits et ses sentimens,

A l'égard de ses Ouvrages, il y en a qu'on lui attribue et dont il n'est pas sûr qu'il soit l'Auteur; quel-

confolation que dans lui-même, et s'il étoit sensible à quelque douleur, c'étoit à la douleur d'autrui. *Croire le mal, moins rude, quand il nous est commun avec plusieurs autres personnes, c'est,* disoit-il, *une grande marque d'ignorance, et c'est avoir bien peu de bon sens que de mettre les peines communes au nombre des consolations.* C'est dans cet esprit qu'il versa des larmes lors qu'il vit ses concitoyens déchirer, dans le célèbre Mr. de Witt, leur père commun; Et quoiqu'il fût mieux qu'homme du monde de quoi les hommes sont capables, il ne laissa pas de frémir à ce cruel spectacle. D'un côté, il voyoit commettre un parricide sans exemple, et une ingratitude extrême; d'un autre il se voyoit privé d'un illustre Mécène et du seul appui qui lui restoit. C'en étoit trop pour terrasser une ame commune; mais un cœur comme le sien, accoutumé à vaincre les troubles intérieurs n'avoit garde de succomber. Comme il se possédoit toujours, il se vit bientôt au-dessus de ce redoutable accident; un de ses amis qui s'en étonnoit ne put s'empêcher de le lui témoigner. *Que nous serviroit la sagesse, répartit notre Philosophe, si en tombant dans les passions du peuple, nous n'avions pas la force de nous relever de nous même.*

Comme il n'épousoit aucun parti, il ne donnoit le prix à pas un. Il laissoit à chacun la liberté de ses préjugés; mais il soutenoit que la plupart étoient un obstacle à la vérité; que la raison étoit inutile, si on négligeoit d'en user, et qu'on en défendit l'usage où il s'agissoit de choisir. *Voilà,* disoit-il, *les deux plus grands et plus ordinaires défauts des hommes, la paresse et la présomption. Les uns crouissent lâchement dans une profonde ignorance qui les met au-dessous des brutes; les autres s'élèvent en tirans sur l'esprit des simples, en leur donnant pour oracles un monde de fausses pensées: c'est la source de toutes les erreurs; ce qui les divise les uns des autres, et s'oppose directement au but de la nature, qui est de les rendre uniformes, comme enfans d'une même mère. C'est pourquoi il disoit qu'il n'y avoit que ceux qui s'étoient dégagés des maximes de leur enfance qui pussent connoître la vérité; qu'il faut se faire d'étranges efforts pour surmonter les impressions de la coutume, et pour effacer les fausses idées dont l'esprit des hommes se remplit avant qu'ils soient capables de juger des choses par eux-mêmes. Sortir de cet abîme étoit, à son avis, un aussi grand miracle que de débrouiller le chaos.*

Il ne faut donc pas s'étonner s'il a fait si souvent la guerre à la superstition. Outre qu'il y étoit porté par une pente naturelle, les enseignemens de son père qui étoit homme de bon sens y avoient beaucoup contribué. Le bon homme lui ayant appris

quelquesuns sont perdus, ou au moins ne se trouvent point, les autres sont imprimés et exposés aux yeux d'un chacun.

Mr.

appris à ne la pas confondre avec la solide piété, et voulant éprouver son fils qui n'avoit encore que dix ans, lui donna ordre d'aller recevoir quelque argent, que lui devoit une certaine vieille femme d'Amsterdam. Entrant chez elle, et la trouvant qui lisoit la Bible, elle lui fit la signe d'attendre qu'elle eût achevé sa prière, laquelle étant finie, l'enfant lui fit sa commission; Et cette bonne femme lui ayant compté son argent: voilà, dit-elle, en le lui montrant sur la table, ce que je dois à votre père: Puissiez-vous être un jour aussi honnête homme que lui! Il ne s'est jamais écarté de la Loi de Moïse, et le Ciel ne vous bénira qu'autant que vous l'imiterez. Achevant ces paroles, elle prit l'argent pour le mettre dans le sac de l'enfant; mais lui qui se ressouvenoit que cette femme avoit toutes les marques de la véritable hypocrisie et de la fausse piété dont son père l'avoit averti, voulut le compter après elle, malgré toute la résistance, et y trouvant à dire deux ducats que la pieuse veuve avoit fait tomber dans un tiroir par une fente faite exprès au-dessus de la table, il fut confirmé dans sa pensée. Enflé du succès de cette aventure, et que son père lui eût applaudi, il observoit ces sortes de gens avec plus de soin qu'auparavant, et en faisoit des railleries si fines, que tout le monde en étoit surpris,

Dans toutes ses actions la vertu étoit son objet; mais comme il ne s'en faisoit pas une peinture affreuse, à l'imitation des Stoïques, il n'étoit pas ennemi des plaisirs honnêtes. Il est vrai que ceux de l'esprit faisoient sa principale étude, et que ceux du corps le touchoient peu; mais quand il se trouvoit à ces sortes de divertissemens dont on ne peut honnêtement se dispenser, il les prenoit comme une chose indifférente sans troubler la tranquillité de son ame, qu'il préféreroit à toutes les choses imaginables. Mais ce que j'estime le plus en lui, c'est qu'étant né et élevé au milieu d'un peuple grossier, qui est la source de la superstition, il n'en ait point sucé l'amertume, et qu'il se soit purgé l'esprit de beaucoup de ces fausses.

Il étoit tout-à-fait guéri de ces opinions fades et ridicules que les Juifs modernes ont de Dieu. Un homme qui savoit le fin de la saine Philosophie, et qui du consentement des plus habiles de notre siècle la mettoit le mieux en pratique, un tel homme, dis-je, n'avoit garde de s'imaginer de Dieu ce que le peuple incrédule s'en imagine. Il croyoit que plus nous connoissons Dieu, plus nous sommes maîtres de nos passions, que c'est dans cette connoissance qu'on trouve le parfait acquiescement de l'esprit et le véritable amour de Dieu, en quoi consiste notre salut, qui est la béatitude et la liberté.

Spinoza avoit d'ailleurs dans ses entretiens un air si engageant et des comparaisons si justes, qu'il faisoit tomber insensiblement tout le monde dans son opinion. Il étoit persuasif, qu'on

Mr. Bayle a avancé, que *Spinoza* composa en Espagnol une Apologie de la sortie de la Synagogue, et que cependant cet écrit n'auroit *) jamais été imprimé. Il ajoute que *Spinoza* y avoit inséré plusieurs choses, qu'on a depuis trouvées dans le Livre qu'il publia sous le titre de *Tractatus Theologico-Politicus*, mais il ne m'a pas été possible d'apprendre aucune nouvelle de cette Apologie, quoi que dans les recher-

quoiqu'il n'affectât de parler ni poliment, ni élégamment. Il se rendoit si intelligible, et son discours étoit si rempli de bon sens, que nul ne l'entendoit qu'il n'en demeurât satisfait. Ces beaux talens attiroient chez lui toutes les personnes raisonnables, et en quelque temps que ce fût, on le trouvoit d'une humeur égale et agréable.

De tous ceux qui le fréquentoient il n'y en avoit pas un qui ne lui témoignât une amitié particulière; mais comme il n'est rien de si caché que le cœur de l'homme, on a vu par la suite que la plupart de ces amitiés étoient feintes; ceux qui lui étoient les plus redoutables, l'ayant traité, sans aucun sujet ni apparent, ni véritable, de la plus ingrate manière qui se puisse imaginer.

Ces faux amis qui l'adoroient en apparence le déchiroient sous main, soit pour s'acquérir de la réputation, soit pour faire leur cour aux Puissances qui n'aiment que les valets, et qui redoutent des conseillers ou des amis sages, et les gens d'esprit. Un jour ayant appris qu'un de ses plus grands admirateurs tâchoit de soulever le peuple et le Magistrat, il répondit sans émotion: *Ce n'est pas d'aujourd'hui que la vertu coute cher; ce ne sera pas la médisance qui me la fera abandonner.* Quoi qu'il n'y ait point de blessure plus dangereuse que celle de la médisance, ni moins facile à supporter, on ne l'a jamais oui témoigner aucun ressentiment contre ceux qui le déchiroient. [Addit *Ms. Lucae*: Son malheur étoit d'être trop bon et trop éclairé. Il a découvert à tout le monde ce qu'on vouloit cacher; il a trouvé la Clef du Sanctuaire. Voilà pourquoi, tout homme de bien qu'il étoit, il n'a pu vivre en sûreté.]

Outre qu'il n'étoit pas d'une complexion fort robuste, la grande application aidait encore à l'affaiblir; et comme il n'y a rien qui dessèche tant que les veilles, les fièvres étoient devenu presque continuelles par ses ardeentes méditations, si bien qu'après avoir languï les dernières années de sa vie, il la finit au milieu de sa course." Addit *Ms. Lucae*: N'ayant point de santé parfaite pendant tout le cours de sa vie, il avoit appris à souffrir depuis sa plus tendre jeunesse; aussi jamais homme n'entendoit mieux, que lui, cette science.

*) Boullainv. p. 86. „n'avait jamais.“

recherches que j'ai faites, j'en aye demandé à des gens qui vivoient familièrement avec lui, et qui sont encore pleins de vie.

L'année 1664. il mit sous la presse, les Principes de Philosophie de Mr. Descartes *) démontrés géométriquement, première et seconde Partie. *Renati Descartes Principiorum Philosophiæ, pars prima et secunda more Geometrico demonstratæ*, qui furent bien-tôt suivis de ses Méditations Métaphysiques, *Cogitata Metaphysica*; Et s'il en fût demeuré là, ce malheureux homme **) auroit encore à présent la réputation qu'il eût méritée de Philosophe sage et éclairé.

L'année 1665. †) il parut un petit Livre in 12. qui avoit pour titre, *Lucii Antistii Constantis de jure Ecclesiasticorum*, Alethopoli apud Cajum Valerium Pennatum. *Du Droit des Ecclesiastiques, par Lucius Antistius Constans*, imprimé à Alethopole, chez Caius Valerius Pennatus. L'Auteur s'efforce de prouver dans cet Ouvrage, que le Droit Spirituel et Politique que le Clergé s'attribue, et qui lui est attribué par d'autres, ne lui appartient aucunement; que les gens d'Eglise en abusent d'une manière profane, et que toute leur autorité dépend entièrement de celle des Magistrats, ou Souverains qui tiennent la place de Dieu dans les Villes et Républiques, où le Clergé s'est établi: qu'ainsi ce n'est point leur propre Religion, que les Pasteurs doivent s'ingérer d'enseigner; mais celle que le Magistrat lui ordonne de prêcher. Tout ceci au reste n'est établi que sur les principes mêmes dont *Hobbes* s'est servi dans son *Leviathan*.

Mr.

*) Boullainv. p. 87. „*Les principes de Mr. Descartes.*“

**) Boullainv. p. 87. „cet homme.“

†) 1663.

Mr. Bayle *) nous apprend, que le style, les principes, et le dessein du Livre d'*Antistius* étoient semblable à celui de *Spinoza* qui a pour titre, *Tractatus Theologico-Politicus*, mais ce n'est rien dire de positif. Que ce Traité ait paru justement dans le même temps †) où *Spinoza* commença d'écrire le sien; et que le *Tractatus Theologico-Politicus* ait suivi peu de temps après cet autre Traité, n'est pas une preuve non plus que l'un ait été l'avant-coureur de l'autre. Il est très possible que deux personnes entreprennent d'écrire et d'avancer les mêmes impiétés; et parceque leurs écrits viendroient à peu près en même temps, il n'y auroit pas lieu pour cela d'en inférer qu'ils seroient d'un seul et même Auteur. *Spinoza* lui-même ††) interrogé par une Personne de

*) Tom. 3. du Dict. Hist. et Crit. pag. 2773.

†) Prodiit 1665. 8. P.

††) Ms. Lucae de Libro *Antistii* haec post vitam *Spinozae* tradit: Ms. de *Spinoza* a assuré ses meilleurs amis, qu'il n'étoit point auteur de ce livre. On l'a attribué à Mr. Louis Meyer Medecin d'*Amsterdam*, qui a signalé son zèle dans les provinces unies contre le *Stadthouderat*. Toutes les apparences sont, que c'est le dernier, qui en est l'auteur et qu'il l'a écrit pour se venger des Ministres d'*Hollande*, qui étoient grands partisans de la maison d'*Orange* et qui déclamoient continuellement en chaire contre le pensionnaire de *Witt*. Sic *Spinoza*, sic amici *Spinozae* *Wittiani* videbantur h. e. a partibus reipublicae per magistratus a civibus electos administrandae stabant. Unde patet, quibus praesidiis Sp. a rabie Theologistarum defensum, quibus vero fortunae mutationibus postea plebis ferociae expositus fuerit. Adde notulam Doctiss. de Murr. „Falso *Spinozae* tribuitur *Lutii Antistii Constantis* de Iure Ecclesiasticorum, Liber Singularis. Alethopoli (Amstel.) 1665. 8. 162 paginar. Verus auctor est Dom. de la Court, siue van den Hoof. Vid. Leibnitii Théodicée, §. 375. Id quod ignoravit I. A. Ortloff im *Handbuch der Litteratur der Philosophie* etc. I. Abtheil. pag. 213. *Caroll* et *Hicks* eundem commiserunt errorem, in tr. *Spinoza Reviv'd: or a Treatise, proving the book, entitled, The Rights of the Christian Church, etc. (by Tindal) in the most notorious Parts of it, to be the same with Spinoza's Rights of the Christian Clergy, etc. And that both of them are grounded upon downright Atheism. To which is added A preliminary Discourse relating to the said Books, By the Reverend Dr. George Hicks. London, 1709. 8 mai. paginar. 179. — Haec Doct. de Murr, in Annot. *Spinoz*,*

de grande considération, s'il étoit l'Auteur du premier Traité, le nia positivement; ce que je tiens de Personnes dignes de foi. La Latinité des deux Livres, le stile et les manières de parler ne sont pas non plus si semblables comme on prétend *). Le premier s'exprime avec un profond respect en parlant de Dieu **). Il le nomme souvent Dieu très bon et très grand, *Deum ter optimum maximum*. Mais je ne trouve de pareilles expressions ***) en aucun endroit des écrits de *Spinoza*.

Plusieurs Personnes sçavantes m'ont assuré que le Livre impie qui a pour titre, *L'Ecriture Sainte expliquée par la Philosophie ****)*, *Philosophia Sacrae Scripturae interpres*, et le Traité dont nous avons fait mention venoient l'un et l'autre d'un même Auteur, à sçavoir L... M... Et quoi que la chose me semble †) fort vrai-semblable, je la laisse pourtant au jugement de ceux qui peuvent en avoir une connoissance plus particulière.

Ce fut en l'an 1670. que *Spinoza* publia son *Tractatus Theologico - Politicus*. Celui qui l'a traduit en Flamand a jugé à propos de l'intituler, *De Regt-zinnige Theologant, of Godgeleerde Staatkunde*. Le Théologien Judicieux et Politique. *Spinoza* dit nettement qu'il en est l'Auteur dans sa dix-neuvième Lettre adressée à *Mr. Oldenbourg*, il le prie dans cette Lettre même de lui proposer les objections que les

*) Boullainv. p. 90. „ne sont pas si semblables qu'on le prétend.“

**) Boullainv. p. 90. „de la Divinité: Il l'appelle etc.“

***) Boullainv. p. 90. „je ne trouve point d'expressions semblables etc.“

****) Imprimé in 4. en 1666. Col.

†) Boullainv. p. 90. „quoique la chose paroisse fort vraisemblable.“

les Personnes sçavantes formoient contre son Livre, car il avoit alors dessein de le faire réimprimer, et d'y ajouter des Remarques. Au bas du titre du Livre on a trouvé bon de marquer que l'impression en avoit été faite à Hambourg chez Henri Conrad. Cependant il est certain, que ni le Magistrat, ni les vénérables Ministres de Hambourg, n'ont jamais souffert que tant d'impiétés eussent été imprimées et débitées *) publiquement dans leur Ville.

Il n'y a point de doute que ce Livre fut **) imprimé à Amsterdam chez Christophle Conrad Imprimeur sur le Canal de l'Eglantir. En 1679. étant appelé en cette Ville là pour quelques affaires, Conrad même m'apporta quelques Exemplaires de ce Traité et m'en fit présent; ne sçachant pas combien c'étoit un Ouvrage pernicieux.

Le Traducteur Hollandois a pareillement jugé à propos d'honorer la ville de Brême d'une si digne production; comme si sa Traduction y fût sortie de dessous la presse de Hans Jürgen Van der Weyl en l'année 1694. Mais ce qui est dit de ces impressions de *Brême* et de *Hambourg*, est également faux, et l'on n'eût pas manqué de trouver les mêmes difficultés dans l'une et dans l'autre de ces deux Villes, si on eût entrepris d'y imprimer et publier de pareils Ouvrages. *Philopater* dont nous avons déjà fait mention, dit ouvertement dans la suite de sa Vie, page 231., que le vieux *Jean Hendrikzen Glasemaker*, que j'ai fort bien ***) connu, a été le Traducteur de cet Ouvrage; et il nous assure en même temps qu'il avoit aussi traduit en Hollandois les Oeuvres

Post.

*) Boullainv. p. 91. „n'auroient jamais souffert que tant d'impiétés s'imprimassent publiquement dans leur Ville,

**) Boullainv. p. 92. „soit imprimé.”

***) Boullainv. p. 93. omittit „fort bien.”

Posthumes de *Spinoza*, publiées en 1677. †) Il fait au reste un si grand cas de ce Traité de *Spinoza*, et l'élève si haut, qu'il semble que le monde n'ait jamais vu son pareil *). L'Auteur ou du moins l'Imprimeur de la suite de la Vie de *Philopater*, *Aard Wolsgruyck* ci-devant Libraire à Amsterdam sur le coin du Rosmaryn-steeg, fut puni de cette insolence, comme il le méritoit, et confiné dans la Maison de Correction où il fut condamné pour quelques années. Je souhaite de tout mon coeur qu'il ait plu à Dieu de lui toucher le coeur pendant le séjour qu'il a fait en ce lieu, et qu'il en soit sorti avec de ***) meilleurs sentimens. C'est la disposition où j'espère qu'il étoit lors que je le vis ici à *la Haye* l'été dernier, où il vint pour demander aux Libraires le payement de quelques Livres qu'il avoit ci-devant imprimés ***), et qu'il leur avoit livrés.

Pour revenir à *Spinoza* et à son *Tractatus Theologico-Politicus*, je dirai ce que j'en pense, après avoir auparavant rapporté le jugement qu'en ont fait deux célèbres Auteurs, dont l'un est de la Confession d'Augsbourg, et l'autre Réformé. Le premier est *Spitzelius* qui parle ainsi dans son Traité qui a pour titre, *Infelix Literator*, page 363. Cet Auteur impie (*Spinoza*) par une présomption prodigieuse qui l'aveugloit, a poussé l'impudence et l'impiété jusqu'à soutenir que les Propheties ne sont fondées que sur l'ima-

†) Ms. Lucæ: „Toutes les oeuvres de *Spinoza* aussi bien que celles, qui lui sont attribuées (Antistiti de jure Ecclesiast. et *Philosophia* S. scripturae interpre) ont été traduites en Hollandois par Mr. Jean Henry Glasmacker, le Perrot d'Ablancourt d'Hollande.

*) Boullainv. p. 93. „n'ait jamais rien vu de pareil.“

**) Boullainv. p. 94. „des.“

***) Boullainv. p. 94. omittit. „qu'il avoit ci-devant imprimés, et.“

*l'imagination des Prophètes, qu'ils étoient Sujets à illusion aussi-bien que les Apôtres; *et que les uns et les autres avoient écrit naturellement suivant leurs propres lumières, sans aucune révélation, ni ordre de Dieu; Qu'ils avoient au reste accommodé la Religion, autant qu'ils avoient pû, au génie des hommes qui vivoient alors, et l'avoient établie sur des principes connus en ces temps là, et reçûs favorablement d'un chacun. Irreligiosissimus Autor stupenda sui fidentia plane fasciatus, eo progressus impudentiae et impietatis fuit, ut Prophetiam dependisse dixerit a fallaci imaginatione Prophetarum, eosque pariter ac Apostolos non ex Revelatione et Divino mandato scripssisse, sed tantum ex ipsorummet naturali judicio; accommodavisse insuper Religionem, quoad fieri potuerit, hominum sui temporis ingenio, illamque fundamentis tum temporis maxime notis et acceptis superaedificasse. C'est *) cette même méthode que Spinoza, dans son Tractatus Theologico-Politicus, prétend qu'on peut et qu'on doit même suivre encore à présent dans l'explication de l'Ecriture Sainte; car il soutient entr' autres choses, que comme on s'est conformé aux sentimens établis, et à la portée du Peuple, lorsqu'on a premièrement produit l'Ecriture; de même il est à la liberté d'un chacun **) de l'expliquer selon ses lumières, et de l'ajuster à ses propres sentimens.*

Si c'étoit ***) véritable, bon Dieu, où en serions-nous? Comment pouvoir maintenir que l'Ecriture est divinement inspirée? Que c'est une Prophetie ferme et stable; que ces saints Person-
nages

*) Boullainv. p. 96. „Et c'est là.“

**) Boullainv. p. 96. „il est libre à un chacun de l'expliquer — et de l'accommoder à ses“ — —

***) Boullainv. p. 96. „Si ceci étoit“

nages qui en font les Auteurs n'ont parlé et écrit que par ordre de Dieu, et par l'inspiration du Saint Esprit; Que cette même Ecriture est très certainement vraie, et qu'elle rend à nos consciences un témoignage assuré de sa vérité; qu'elle est enfin *) un Juge dont les décisions doivent être la règle ferme et inébranlable de nos sentimens, de nos pensées, de notre foi, et de notre vie? C'est alors qu'on pourroit bien dire que la Sainte Bible n'est qu'un nez de cire qu'on tourne et forme comme on veut **); une lunette ou un verre au travers de qui un chacun peut voir justement ***) ce qui plaît à son imagination; un vrai bonnet de fou, qu'on ajuste et tourne à sa fantaisie en cent manières différentes, après s'en être coëffé. Le Seigneur te confonde Satan, et te ferme la bouche ****).

Spitzelius ne se contente pas de dire ce qu'il pense de ce Livre pernicieux, il joint au jugement qu'il en fait celui de Mr. de Manseveld ci-devant Professeur à Utrecht, qui dans un Livre qu'il fit imprimer à Amsterdam en 1674. en parle en ces termes: *Nous estimons que ce Traité doit être à jamais enseveli dans les ténèbres du plus profond oubli* †). *Tractatum hunc ad aeternas damnandum tenebras*, etc. Ce qui est bien ††) judicieux; puis que ce malheureux Traité renverse de fond en comble la Religion Chrétienne, en

*) Boullainv. p. 97. ômittit „enfin.“

**) Boullainv. p. 97. „que la Sainte Bible est un morceau de cire qu'on forme comme on veut.“

***) Boullainv. p. 97. du quel chacun peut voir précisément.“

****) Boullainv. p. 97. addit: d'avoir suggeré aux hommes de si horribles blasphèmes.“

†) Boullainv. p. 98. „d'un éternel oubli.“

††) Baillainv. p. 98. „très judicieux.“

en ôtant toute autorité aux Livres Sacrés sur qui elle est uniquement fondée et établie.

Le second témoignage que je veux produire est celui du Sieur *Guillaume van Blyenburg* de Dordrecht qui a entretenu un long commerce de lettres avec *Spinoza*, et qui dans sa trente-unième insérée dans les Oeuvres Posthumes de *Spinoza* page 476. dit, en parlant de lui-même, qu'il n'a embrassé aucun parti ou vocation, et qu'il subsiste par un négoce honnête qu'il exerce. *Liber sum nulli adstrictus professioni, honestis mercaturis me alo.* Ce Marchand homme sçavant, dans la Préface d'un Ouvrage qui porte pour titre: *La Vérité de la Religion Chrétienne*, imprimé à Leide en 1674. exprime ainsi le jugement qu'il fait du Traité de *Spinoza*. *C'est un Livre, dit-il, rempli de Découvertes curieuses, mais abominables, dont la science et les recherches ne peuvent avoir été puisées qu'en Enfer. Il n'y a point de Chrétien, ni même d'homme de bon sens qui ne doive avoir un tel Livre en horreur; l'Auteur tâche d'y ruiner la Religion Chrétienne, et toutes nos espérances qui en dépendent; au lieu de quoi il introduit l'Athéisme, ou tout au plus une Religion naturelle, forgée selon le caprice ou l'intérêt des Souverains. Le mal y est uniquement réprimé par la crainte du chatiment; mais quand on ne craint ni Bourreau, ni Justice, un homme sans conscience peut tout attenter pour se satisfaire, etc.*

Je dois ajoûter que j'ai lu avec application ce Livre de *Spinoza* depuis le commencement jusqu'à la fin; mais je puis en même temps protester devant Dieu, de n'y avoir rien trouvé de solide, ni qui fût capable de m'inquiéter le moins du monde dans la profession que je fais de croire aux Vérités Evangéliques *). Au lieu de preuves solides, on y trouve

*) Boullainv. p. 100. „Et je suis persuadé que tout homme sensé pensera de même.“

des suppositions, et ce qu'on appelle dans les Ecoles, *Petitiones principii*. Les choses même *) qu'on avance y passent pour preuves, lesquelles étant niées et rejetées, il ne reste plus à cet Auteur que des menfonges et des blasphêmes. Sans être obligé de donner ni raison, ni preuve de ce qu'il avançoit, vouloit-il de son côté obliger le monde à le croire aveuglement sur sa parole? **)

Enfin, divers écrits que *Spinoza* laissa après sa mort, furent imprimés en 1677. qui fut aussi l'année ***) qu'il mourut. C'est ce qu'on appelle ses *Oeuvres Posthumes*, *Opera Posthuma* †). Les trois Lettres

*) Boullainv. p. 100. „Les choses même les plus douteuses qu'on avance y passent pour des épreuves; Et si on les lui avoit niées comme on ne fauroit se dispenser de le faire, il ne reste etc.“

**) Boullainv. p. 100. „vouloit-il sur la seule autorité obliger le monde à le croire aveuglement?“ De hoc ipso tractatu alia quaedam adjungit his verbis: „Mais l'année 1678. vit paroître en François ce même *Tractatus Theologico - Politicus*. On prétend que le Traducteur étoit ami de *Spinoza*; et il paroît à la fin du Volume quelques remarques singulières et assez curieuses sur l'Ecriture Sainte, qui ne sont pas dans l'original. Ces remarques qui paroissent venir de *Spinoza* même font préférer avec raison la version François au Latin. Il est bon cependant d'avertir ici les Savans d'une supercherie que l'on a faite dans l'impression de cette Traduction. Elle a été imprimée sous* trois titres différens savoir sous celui de *Clef du Sanctuaire par un savant homme de notre siècle*: L'autre sous celui de *Cérémonies superstitieuses des Juifs*; enfin sous celui de *Reflexions Curieuses d'un esprit désintéressé sur les matières les plus importantes au salut*. Ce n'est cependant sous ces trois Titres que la même édition, qui ne laisse pas d'être rare en France et en Hollande où elle a été imprimée.“

***) Boullainv. p. 102. „furent imprimés l'année 1677. qui fut aussi celle qu'il mourut.“

†) Boullainv. p. 102. pergit: „Comme il avoit un grand penchant à ne rien faire pour être regardé et admiré du peuple, il recommanda en mourant de ne point mettre son nom à sa morale, témoignant que ces affectations étoient indignes d'un Philosophe. C'est en quoi on a suivi essentiellement ses intentions, et l'on n'a mis à la tête de ses *Oeuvres Posthumes* que ces trois Lettres Capitales B. D. S. qu'on sçait bien devoir signifier *Benoit de Spinoza*. Cet Ouvrage contient cinq traités.“

Lettres Capitales B. D. S. se trouvent à la tête du Livre qui contient cinq Traités. Le premier est un Traité de Morale démontrée Géométriquement (*Ethica more Geometrico demonstrata*). Le second est un Ouvrage de Politique. Le troisième traite de l'Entendement et des moyens de le rectifier (*De emendatione intellectus*). Le quatrième volume est un Recueil de Lettres et de réponses, (*Epistolae et responsiones*). Le cinquième un Abrégé de Grammaire Hébraïque, (*Compendium Grammatices Linguae Hebraeae*). Il n'est fait mention ni du nom de l'Imprimeur, ni du lieu où cet Ouvrage a été imprimé; ce qui montre assez que celui qui en a procuré l'impression n'avoit pas dessein de se faire connoître. Cependant, l'Hôte de *Spinoza*, le Sieur *Henri van der Spyck*, qui est encore plein de vie, m'a témoigné que *Spinoza* avoit ordonné, qu'immédiatement après sa mort on eût à envoyer à Amsterdam à *Jean Rieuwertzen* Imprimeur de la Ville, son Pupitre où ses Lettres et papiers étoient enfermés: ce que *Van der Spyck* ne manqua pas d'exécuter selon la volonté de *Spinoza*. Et *Jean Rieuwertzen* par sa Réponse au Sieur *Van der Spyck* datée d'Amsterdam du 25. Mars 1677. reconnoît avoir reçu le Pupitre en question. Il ajoute sur la fin de sa lettre, que les parens de *Spinoza* voudroient bien sçavoir à qui il avoit été adressé. parce qu'ils s'imaginoient qu'il étoit plein d'argent, et qu'ils ne manqueroient pas de s'en informer aux Bateliers à qui il avoit été confié; mais, dit-il, si l'on ne tient pas à la Haye Registre des paquets qu'on envoie ici par le bateau, je ne vois pas comment ils pourront être éclaircis, et il vaut mieux en effet qu'ils n'en sçachent rien, etc., et c'est par ces mots qu'il finit sa lettre, par laquelle on voit clairement à qui on a l'obligation d'une production si abominable *).

Des

+) Boullainv. p. 104. adjungit: „Et depuis quelques années ces mêmes Ouvrages Posthumes ont été réimprimés à la Haye, sur

Des personnes sçavantes ont déjà suffisamment découvert les impiétés contenues dans ces Oeuvres Posthumes, et *) avertis en même temps tout le monde de s'en donner garde. Je n'ajouterai que peu de chose à ce qu'ils en ont écrit. Le Traité de Morale commence par des définitions ou descriptions de la Divinité. Qui ne croiroit d'abord, à un si beau début, que c'est un Philosophe Chrétien qui parle? Toutes ces définitions sont belles, particulièrement la sixième, où *Spinoza* dit, que *Dieu est un Etre infini; c'est à dire une substance qui renferme en soi-même une infinité d'attributs, dont chacun représente et exprime une Essence éternelle et infinie.* Mais quand on examine de plus près ses sentimens, on trouve que le Dieu de *Spinoza* n'est qu'un phantôme, un Dieu imaginaire, qui n'est rien moins que Dieu. Ainsi c'est à ce Philosophe qu'on peut bien appliquer ce que l'Apôtre dit des impies Tit. 1. 16. *Ils font profession de reconnoître un Dieu par leurs discours; mais il ne revient **)* par leurs oeuvres. Ce que David dit des impies Pseaume 14. 1. lui convient bien encore, *l'insensé dit en son coeur qu'il n'y a point de Dieu.* Quoi qu'en ait dit *Spinoza*, c'est là véritablement ce qu'il pense. Il se donne la liberté d'employer le nom de *Dieu*, et de le prendre dans un sens inconnu à tout ce qu'il y a jamais eu de Chrétiens. C'est ce qu'il avoue lui-même dans sa 21e Lettre à Monsieur Oldenbourg, je reconnois, dit-il, que j'ai de Dieu et de la Nature une idée bien différente de ce que les Chrétiens Modernes veulent en établir.

sur la date de l'Edition de 1677. On ne reconnoît cette nouvelle Edition qu'en ce qu'elle est d'un papier un peu plus grand que l'Edition de 1677. et que le caractère en paroît un peu plus nourri, quoique de la même grosseur. C'est le Sr. Goffe Libraire de la Haye qui a donné cette dernière édition.

*) Boullainv. p. 105. „et ont avertis“ et paulo infra: „de s'en donner de garde.“

**) Boullainv. p. 106. „ils le nient.“

établir. J'estime que Dieu est le principe et la cause de toutes choses, *immanente* et non pas *passagère*. (*Deum rerum omnium causam immanentem, non vero transeuntem statuo*). Et pour appuyer son sentiment il se sert de ces paroles de Saint Paul, qu'il détourne en son sens. *C'est en Dieu que nous avons la vie, le mouvement et l'être.* Act. 17, 28.

Pour comprendre sa pensée, il faut considérer qu'une *cause passagère* est celle dont les productions sont extérieures ou hors d'elle-même, comme quelqu'un qui jette une pierre en l'air, ou un charpentier qui bâtit une maison, au lieu qu'une *cause immanente* agit intérieurement et s'arrête en elle-même, sans en sortir aucunement. Ainsi quand notre âme pense ou desire quelque chose, elle est, et s'arrête dans cette pensée ou desir *) sans en sortir, et elle en est la cause immanente. C'est de cette manière que le Dieu de *Spinoza* est la cause de cet Univers où il est, et n'est point au delà. Mais comme l'Univers a des bornes, il s'ensuivroit que Dieu est un Etre borné et fini. Et quoiqu'il dise de Dieu qu'il est infini, et qu'il renferme une infinité de propriétés; il faut bien qu'il se joue des termes d'Eternel et de l'Infini **), puis que par ces mots il ne peut entendre un Etre, qui a subsisté par soi-même avant tous les temps, et avant qu'aucun autre Etre eût été créé, mais il appelle infini ce à quoi l'entendement humain ne peut trouver de fin ni de bornes: car les productions de Dieu, selon lui, sont en si grand nombre, que l'homme avec toute la force de son esprit, n'y en sauroit concevoir. Elles sont d'ailleurs si bien affermies, si solides, et si bien liées l'une à l'autre, qu'elles dureront éternellement.

*) Boullainv. p. 108. „ou ce desir.“

**) Boullainv. p. 108. „et d'Infini.“

Il assure pourtant, dans sa 21e Lettre, que ceux-là avoient tort qui lui imputoient *) de dire que Dieu et la matière où Dieu agit, ne sont qu'une seule et même chose. Mais enfin, il ne peut s'empêcher d'avouer que la matière est quelque chose d'essentiel à la Divinité, qui n'est et n'agit que dans la matière, c'est à dire dans l'Univers. Le Dieu de *Spinoza* n'est donc autre chose que la nature, infinie à la vérité, mais pourtant corporelle et matérielle, prise en général et avec toutes ses modifications. Car il suppose qu'il y a en Dieu deux propriétés éternelles, *cogitatio* et *extensio*, la pensée et l'étendue: par la première de ces propriétés, Dieu est contenu dans l'Univers; par la seconde il est l'Univers lui-même; les deux jointes ensemble font ce qu'il appelle Dieu.

Autant que j'ai pu comprendre les sentimens de *Spinoza*, voici sur quoi roule la dispute qu'il y a entre nous qui sommes Chrétiens et lui: sçavoir si le Dieu véritable, est une substance éternelle, différente et distincte de l'Univers, et de toute la nature; et si par un acte de volonté entièrement libre il a tiré du néant le monde et toutes les créatures; ou si l'Univers et tous les Etres qu'il renferme appartiennent essentiellement à la nature de Dieu, considéré comme une substance dont la pensée et l'étendue sont infinies. C'est cette dernière proposition que *Spinoza* soutient. On peut consulter l'*Antispinoza* de L. *Vittichius*, p. 18. et suivantes. Ainsi il avoue bien que Dieu est la cause généralement de toutes choses; mais il prétend que Dieu les a produites nécessairement, sans liberté, sans choix, et sans consulter son bon plaisir. Pareillement tout ce qui arrive au monde, bien ou mal, vertu ou crime, péché ou bons oeuvres, part de

*) Boullainv. p. 109. „qu'on avoit tort de lui imputer.“

de lui nécessairement; et par conséquent il ne doit y avoir ni jugement, ni punition, ni résurrection, ni salut, ni damnation. Car autrement ce Dieu imaginaire puniroit et récompenseroit son propre Ouvrage, comme un enfant fait sa poupée. N'est-ce pas là le plus pernicieux Athéisme qui ait jamais paru au monde. C'est aussi ce qui donne occasion à *Mr. Burmannus*, Ministre des Réformés à Enkhuise, de nommer à juste titre *Spinoza* le plus impie Athée qui ait jamais vû le jour.

Ce n'a pas été mon dessein d'examiner ici toutes les impiétés et les absurdités de *Spinoza*; j'en ai rapporté quelques-unes, et me suis attaché à ce qu'il y a de plus capital, seulement dans la vûe d'inspirer au Lecteur Chrétien l'aversion et l'horreur qu'il doit avoir d'une *) doctrine si pernicieuse. Je ne dois cependant pas oublier de dire qu'il est visible, que dans la seconde partie de son Traité de Morale, il ne fait qu'une seule et même être de l'âme et du corps, dont les propriétés sont, comme il les exprime, celle de penser, et celle d'être étendue, car c'est ainsi qu'il s'explique à la page 40. „Quand je parle de corps, je n'entens „autre chose qu'une modalité qui exprime l'essence „de Dieu d'une manière certaine et précise, entant „qu'il est considéré comme une chose étendue. (*Per corpus intelligo modum, qui Dei essentiam, quatenus ut res extensa consideratur, certo et determinato modo exprimit*). Mais à l'égard de l'âme qui est, et qui agit dans les corps, ce n'est qu'un autre mode ou manière d'Etre, que la nature produit, ou qui se manifeste soi-même par la pensée; ce n'est point un esprit ou une substance particulière non plus que le corps, mais une modalité qui exprime l'essence de Dieu, entant qu'il

*) Boullainv. p. 112. „pour une etc.“

qu'il se manifeste, agit et opère par la pensée. A-t-on jamais oui de pareilles abominations parmi des Chrétiens! De cette manière Dieu ne sauroit punir ni l'âme, ni le corps, à moins que de vouloir se punir et se détruire lui-même. Sur la fin de sa 51 Lettre, il renverse le grand mystère de Piété, comme il est marqué dans la 1 Epit. à Tim. ch. 3. v. 16. en soutenant que l'Incarnation du Fils de Dieu n'est autre chose que la Sagesse éternelle, qui s'étant montrée généralement en toutes choses, et particulièrement en nos coeurs et en nos âmes, s'est enfin manifestée d'une manière toute extraordinaire en Jésus Christ: il dit un peu plus bas, qu'il est vrai que quelques Eglises ajoutent à cela, que Dieu s'est fait Homme; mais, dit-il, *j'ai marqué positivement que je ne connois rien à ce qu'ils veulent dire. (Quod quædam Ecclesiae his addunt, quod Deus naturam humanam assumpserit, monui expresse me quid dicant nescire, etc.)* Et cela, dit-il encore, me paroît aussi étrange, que si quelqu'un avançoit qu'un cercle a pris la nature d'un triangle ou d'un quarré. Ce qui lui donne occasion, sur la fin de sa vingt-troisième Lettre d'expliquer le célèbre passage de Saint Jean, *le Verbe s'est fait chair* ch. 1. v. 14., par une façon de parler familière aux Orientaux, et de le tourner ainsi, Dieu s'est manifesté en Jésus Christ d'une manière toute particulière.

Dans mon Sermon *) j'ai expliqué simplement et en peu de paroles comment dans sa vingt-troisième et vingt-quatrième Lettre il tâche d'ancanter le mystère de la Résurrection de Jésus Christ

*) Coleridge verba: „Dans mon Sermon — et de notre consolation“ omit. t. Boulainv. p. 114.

Christ qui est une Doctrine capitale parmi nous, et le fondement de nos espérances et de nôtre consolation. Je ne dois pas m'arrêter plus longtemps à rapporter les autres impiétés qu'il enseigne.

Quelques écrits de Spinoza qui n'ont point été imprimés.

Celui qui a eu soin de publier les Oeuvres Posthumes de *Spinoza*, compte parmi les écrits de cet Auteur qui n'ont point été imprimés, un Traité de l'Iris ou de l'Arc-en-ciel. Je connois ici *) à la Haye des Personnes distinguées qui ont vû et lû cet Ouvrage, mais qui n'ont pas conseillé à *Spinoza* de le donner au public; ce qui peut être lui fit de la peine, et le fit résoudre à jeter cet écrit au feu six mois avant sa mort, comme les gens du logis où il demouroit n'en ont informé. Il avoit encore commencé une traduction du Vieux Testament en Flamand, sur quoi il avoit souvent conféré avec des Personnes sçavantes dans les Langues, et s'étoit informé des explications que les Chrétiens donnoient à divers passages. Il y avoit déjà longtemps qu'il avoit achevé les cinq Livres de Moïse; quand peu de jours avant sa mort il jeta tout cet Ouvrage au feu dans sa chambre **).

Plusieurs Auteurs réfutent ses Ouvrages.

Ses Ouvrages ont à peine été publiés que Dieu en même temps ***) a suscité à sa gloire, et pour la dé-

*) Boullainv. p. 115. omittit „ici.“

**) Boullainv. p. 116. omittit „dans sa chambre.“

***)) Boullainv. p. 116. „qu'en même temps Dieu a suscité pour sa gloire — — divers Athlètes qui — succès qu'on en devoit espérer.“

défense de la Religion Chrétienne divers Champions qui les ont combattus avec tout le succès qu'ils en devoient espérer. Le Docteur Theoph. Spitzelius dans son Livre qui a pour titre *Infelix Litterator*, en nomme deux, à sçavoir François Kuypen de Rotterdam, dont le Livre imprimé à Rotterdam en 1676. est intitulé, *Arcana Atheismi revelata*, etc., les Mystères profonds de l'Athéisme découverts. Le second est Regnier de Mansveld Professeur à Utrecht qui dès l'année 1674. fit imprimer dans la même ville un Ecrit sur le même sujet.

L'année suivante à sçavoir 1675., on vit sortir *) de dessous la presse d'Isaac Naeranus sous le titre d'*Enervatio Tractatus Theologico-Politici*, une réfutation de ce Traité de Spinoza composée par Jean Bredenburg, dont le Père avoit été Ancien de l'Eglise Luthérienne à Rotterdam. Le Sieur George Matthias Konig dans sa Bibliothèque d'Auteurs Anciens et Modernes, a trouvé à propos de nommer celui-ci pag. 770. un certain Tisserand de Rotterdam, *Textorem quendam Rotterodamensem*. S'il a exercé un Art si mécanique, je puis assurer avec vérité que jamais homme de sa profession n'a travaillé si habilement, ni produit un pareil Ouvrage; car il démontre géométriquement, en cet écrit, d'une manière claire et qui ne souffre point de réplique, que la nature n'est et ne sçauroit être Dieu même, comme l'enseigne Spinoza. Comme il ne possédoit pas parfaitement la Langue Latine, il fut obligé de composer son Traité en Flamand, et de se servir de la plume d'un autre pour le traduire en Latin. Il en usa ainsi, comme il le déclare lui-même dans la Préface de son Livre, afin de ne laisser ni excuse, ni prétexte à Spinoza qui vivoit encore, au cas qu'il lui arrivât de ne rien répliquer.

Ce-

*) Boullainv. p. 117. on vit paroître les Livres d'Is. N. etc."

Cependant, je ne trouve pas que tous les raisonnemens de ce sçavant homme portent coup. Il semble d'ailleurs que dans le corps de son Ouvrage il panche beaucoup vers le Socinianisme en quelques endroits. C'est au moins le jugement que j'en fais; et je ne crois pas qu'en cela il diffère de celui des personnes éclairées, à qui j'en laisse la décision. Il est toujours certain que *François Kuyper* et *Bredenbourg* firent imprimer divers écrits l'un contre l'autre, à l'occasion de ce Traité *), et que *Kuyper* dans les accusations qu'il formoit contre son adversaire, ne prétendoit pas moins que de le convaincre lui-même d'Athéisme.

L'année 1676. vit paroître le Traité de Morale de *Lambert Veldhuis* d'Utrecht, de la Pudeur naturelle, et de la Dignité de l'homme. (*Lamberti Veldhuisii Ultrajectensis, Tractatus Moralis de naturalī pudore et dignitate hominis*). Il renverse en ce Traité de fond en comble les principes sur lesquels *Spinoza* a prétendu établir que ce que l'homme fait de bien et de mal est produit par une opération supérieure et nécessaire de Dieu ou de la Nature. J'ai fait mention ci-dessus de *Guillaume van Bleyenbourg* Marchand de Dort, qui dès l'an 1674. se mit sur les rangs et réfuta le Livre impie de *Spinoza* qui a pour titre, *Tractatus Theologico - Politicus*; je ne puis ici m'empêcher de le comparer à ce Marchand dont le Sauveur parle en Saint-Matthieu chap. 13. v. 45. et 46. puis que ce ne sont point des richesses temporelles et périssables qu'il nous présente en donnant son Livre au Public, mais un trésor d'un prix inestimable et qui ne périra jamais; et il seroit fort à souhaiter qu'il se trouvât beaucoup de semblables Marchands sur les Bourses d'Amsterdam et de Rotterdam.

Nos

*) Voyez Bayle Diction. Crit. pag. 2774. Col.

Nos Théologiens de la Confession d'Augsbourg se sont aussi distingués parmi ceux qui ont réfuté les impiétés de *Spinoza*. A peine son *Tractatus Theologico-Politicus* vit le jour, qu'ils prirent la plume et écrivirent *) contre lui. On peut mettre à leur tête le Docteur *Musaeus* Professeur en Théologie à Jene, homme de grand génie, qui dans son temps n'eût peut-être pas son semblable. Pendant la vie de *Spinoza*, à sçavoir en l'année 1674. il publia une Dissertation de douze feuilles, dont le titre étoit, *Tractatus Theologico-Politicus ad veritatis lumen examinatus*, Le Traité de Théologie et de Politique **), examiné par les lumières du bon sens et de la vérité. Il déclare en la pag. 2. et 3. l'aversion et l'horreur qu'il a d'une production si impie, et l'exprime en ces termes: *Iure merito quis dubitet, num ex illis, quos ipse Daemon ad humana divinaque jura pervertenda magno numero conduxit, repertus fuerit, qui in iis depravandis operosior fuerit quam hic Impostor, magno Ecclesiae malo et Reip. detrimento natus.* „Le Diable séduit un grand nombre d'hommes, qui semblent tous être „à ses gages et s'attachent uniquement à renverser „ce qu'il y a de plus sacré au monde. Cependant „il y a lieu de douter, si parmi eux aucun a travaillé à ruiner tout droit humain et divin avec plus „d'efficacité que cet Imposteur, qui n'a eu autre chose „en vûe que la perte de l'Etat et de la Religion.“ A la page 5. 6. 7. et 8. il expose fort nettement les expressions Philosophiques de *Spinoza*, explique celles qui peuvent souffrir un double sens, et montre clairement dans quel sens *Spinoza* s'en est servi, afin de comprendre d'autant mieux sa pensée. A la

*) Boullainv. p. 120. omittit „et écrivirent.“

**) Boullainv. p. 121. „Le Vraité de Théologie Politique.“

la page 16. §. 32. il montre qu'en publiant un tel Ouvrage les vûes de *Spinoza* ont été d'établir que chacun *) homme a le droit et la liberté de fixer sa créance en matière de Religion, et de la restreindre uniquement aux choses qui sont à sa portée et qu'il peut comprendre. Il avoit déjà auparavant à la 14. page §. 28. parfaitement bien exposé l'état de la question, et marqué en quoi *Spinoza* s'écarte du sentiment des Chrétiens. Et c'est de cette manière qu'il continue d'examiner le Traité de *Spinoza*, où il ne laisse rien passer, pas la moindre chose **), sans le réfuter par de bonnes et solides raisons. Il ne faut point douter que *Spinoza* lui-même n'ait lu cet écrit du *Doct. Musæus*, puis qu'il s'est trouvé parmi ses papiers après sa mort.

Quoi qu'on ait beaucoup écrit contre le Traité de Politique et de Théologie, comme je l'ai déjà marqué, il n'y a point eu d'Auteur cependant, selon mon sentiment, qui l'ait réfuté plus solidement que ce savant Professeur; et ce jugement que j'en fais est d'ailleurs confirmé par plusieurs autres. L'Auteur qui, sous le nom de *Theodorus Securus*, a composé un petit Traité qui porte pour titre, *l'Origine de l'Athéisme*, (*Origo Atheismi*), dit dans un autre petit Livre intitulé, *Prudentia Theologica*, dont il est aussi l'Auteur: Je suis fort surpris que la Dissertation du *Doct. Musæus* contre „*Spinoza* est si rare et si peu connue ici en Hollande. On devrait y rendre plus de justice à ce savant Théologien qui a écrit sur un sujet si important, car il a certainement mieux réussi qu'aucun autre.“ *Mr. Fullerus in continuatione Bibliothecae Universalis*, etc. s'exprime ainsi en parlant du *Doct. Musæus*.

*) Boullainv. p. 122. „chaque homme.“

**) Boullainv. p. 125. omittit „pas la moindre chose.“

Musæus: „L'illustre Théologien de Jene a solidement réfuté le Livre pernicieux de *Spinoza* avec „l'habileté et le succès qui lui sont ordinaires.“ (*Celeberrimus ille Jenensium Theologus Joh. Musæus Spinosæ pestilentissimum foetum acutissimis, queis solet, telis confodit*).

Le même Auteur fait aussi mention de *Frédéric Rappoltus* Professeur en Théologie à Leipzig, qui dans une Oraison qu'il prononça lors qu'il prit possession de sa Chaire de Professeur, réfuta pareillement les sentimens de *Spinoza*. Quoi qu'après avoir lû la Harangue, je trouve qu'il ne l'a réfuté qu'indirectement, et sans le nommer: elle a pour titre, *Oratio contra naturalistas, habita ipsis Kalendaris Junii ann. 1670.*, et on la peut lire dans les Oeuvres Théologiques de *Rappoltus* tom. I. pag. 1386. et suiv. publiées par le Docteur *Jean Benoît Carpzovius* et imprimées à Leipzig en 1692. Le Docteur *J. Conrad Dürrius* Professeur à Altorf a suivi le même plan dans une Harangue que je n'ai pas lûe à la vérité, mais dont on m'a parlé avec éloge comme d'une très bonne pièce.

Le Sieur *Aubert de Versé* publia en 1681. un Livre qui avoit pour titre, *l'Impie convaincu, ou Dissertation contre Spinoza, dans laquelle on réfute les fondemens de son Athéisme*. En 1687. *Pierre Yvon*, parent et disciple de *Labadie*, et Ministre de ceux de sa Secte à Wiewerden en Frise, écrivit un Traité contre *Spinoza* qu'il publia sous ce titre, *L'impiété vaincue*, etc. Dans le Supplément au Dictionnaire de *Moréri*, à l'article de *Spinoza*, il est fait mention d'un Traité de la conformité de la raison avec la foi, (*de concordia rationis et fidei*), dont *Monsieur Huet* est l'Auteur; ce Livre fut réimprimé à Leipzig en 1692. et les Journalistes de cette Ville
en

en ont donné un bon extrait *), où les sentimens de *Spinoza* sont exposés fort nettement, et réfutés avec beaucoup de force et d'habileté. Le savant *Mr. Simon*, et *Mr. de la Motte*, Ministre de la Savoye à Londres, ont travaillé l'un et l'autre sur le même sujet; j'ai bien vu les Ouvrages de ces deux Auteurs; mais je ne sçais pas assez le François pour en pouvoir juger. Le Sieur *Pierre Poiret* qui demeure à présent à *Reinsbourg* près de *Leide*, dans la seconde impression de son Livre *De Deo, anima, et malo*, y a joint un Traité contre *Spinoza*, dont le titre est, *Fundamenta Atheismi eversa, sive Specimen absurditatis Spinosianae*. (Les Principes de l'Athéisme renversés, etc.) C'est un Ouvrage qui mérite bien qu'on se donne la peine de le lire avec attention **).

Le dernier Ouvrage dont je ferai mention est celui de *Mr. Wittichius* Professeur à *Leide*, qui fut imprimé en 1690. après la mort de l'Auteur, sous ce titre, *Christophori Wittichii Professoris Leidenfis Anti-Spinosa, sive Examen Ethices B. de Spinoza*. Il parut encore quelque temps après traduit en Flamand, et imprimé à *Amsterdam* chez les *Wasbergen*. Il n'est pas étrange que dans un Livre tel que celui qui a pour titre, *Suite de la Vie de Philopater*, on ait tâché de diffamer ce sçavant homme, et de flétrir sa réputation après sa mort. On debite dans cet écrit pernicieux, que *Mr. Wittichius* étoit un excellent Philosophe, grand ami de *Spinoza*, avec qui il étoit dans un commerce étroit,

*) Vide act. Erud. Lipf. an. 1695. p. 395. Col.

**) Boullainv. p. 127. addit: „Le P. Lamy Benedictin refuta en 1697. les absurdités impies de ce Philosophe et l'on peut assurer que c'est un de ceux qui a le mieux entendu le système de ce fanatique; car il est peu de personnes qui l'aient bien compris.“

étroit, qu'ils cultivoient l'un et l'autre par lettres, et par des entretiens particuliers qu'ils avoient souvent ensemble; qu'ils étoient en un mot tous deux dans les mêmes sentimens. Que cependant, pour ne passer pas dans le monde pour *Spinofiste*, Mr. *Wittichius* avoit écrit contre le Traité de Morale de *Spinoza*, et qu'on n'avoit fait imprimer sa réfutation après sa mort, que dans la vûe de lui conserver son honneur, et la réputation de Chrétien Orthodoxe. Voilà les calomnies que cet insolent a avancées, je ne sçais d'où il les a puisées, ni sur quelle apparence de vérité il appuie tant de mensonges. D'où a-t-il appris que ces deux Philosophes avoient un commerce si particulier ensemble, qu'ils se voyoient et s'écrivoient si souvent l'un à l'autre? On ne trouve aucune lettre de *Spinoza* écrite à Mr. *Wittichius*, ni de Mr. *Wittichius* écrite à *Spinoza*, parmi les lettres de cet Auteur qu'on a pris soin de faire imprimer; et il n'y en a aucune non plus parmi celles qui sont restées sans être imprimées; de sorte qu'il y a tout lieu de croire, que cette liaison étroite et les lettres qu'ils s'écrivoient l'un à l'autre, sont du crû *) et de l'invention de ce calomniateur. Je n'ai à la vérité jamais eu occasion de parler à Mr. *Wittichius*; mais je connois assez particulièrement Mr. *Zimmermann* son neveu, Ministre pour le présent de l'Eglise Anglicane, et qui a demeuré avec son Oncle, pendant ses dernières années. Il ne m'a rien communiqué sur ce sujet qui ne fût fort opposé à ce que debite l'Auteur de la *Vie de Philopater*; jusqu'à me faire voir un écrit que son Oncle lui avoit dicté, où les sentimens de *Spinoza* étoient également bien expliqués et réfutés. Pour le justifier entièrement, faut-il autre chose que ce dernier Ouvrage qu'il a composé?

*) Boullainv. p. 130. omittit „du crû et.“

fé? C'est là où l'on voit quelle est sa créance, et où il fait en quelque manière une profession de foi peu de temps avant sa mort. Quel homme touché de quelque sentiment de Religion osera penser et moins encore écrire, que tout ceci n'a été qu'hypocrisie, fait uniquement en vûe de pouvoir aller à l'Eglise, sauver les apparences, et n'avoir pas la réputation d'Impie et de Libertin.

Si l'on pouvoit inférer de pareilles choses, de ce qu'on prétendrait qu'il y auroit eu quelque correspondance entre deux personnes, je ne me trouverois pas fort en sûreté, et il n'y a guère de Pasteurs qui n'eussent tout à craindre, aussi bien que moi, de la part des calomniateurs; puis qu'il nous est quelquefois impossible d'éviter tout commerce avec des personnes dont la créance n'est pas toujours des plus orthodoxes.

Je me souviens ici volontiers de *Guillaume Deurhof* d'Amsterdam, et le nomme avec toute la distinction qu'il mérite. C'est un Professeur qui dans ses Ouvrages, et particulièrement dans ses Leçons Théologiques, a toujours vivement attaqué les sentimens de *Spinoza*. Le Sieur *François Habna* lui rend justice dans ses remarques sur la vie et sur les opinions de *Spinoza* page 85. lors qu'il dit qu'il a réfuté les sentimens de ce Philosophe d'une manière si solide, qu'aucun de ses Partisans n'a jamais osé jusqu'à présent le prendre à partie et se mesurer avec lui. Il ajoute que ce subtil écrivain est encore en état de repousser comme il faut l'Auteur de la *Vie de Philopater*, sur les calomnies qu'il a débitées à la page 193. et de lui fermer la bouche.

Je ne dirai qu'un mot de deux Auteurs célèbres, et les joindrai ensemble, quoiqu'un peu opposés l'un à l'autre pour le présent. Le premier est *Mr. Bayle* trop

trop connu dans la République des Lettres pour devoir en faire ici l'Eloge. Le second est *Mr. Jaquelot*, ci-devant Ministre de l'Eglise François à la Haye, et à présent Prédicateur ordinaire de Sa Majesté le Roi de Prusse. Ils ont fait l'un et l'autre de sçavantes et solides Remarques sur la vie, les écrits et les sentimens de *Spinoza*. Ce qu'ils ont publié sur cette matière, avec l'approbation de tout le monde, a été traduit en Flamand par *François Halma* Libraire à Amsterdam, et Homme de Lettres. Il a joint à sa Traduction une Préface, et quelques Remarques judicieuses sur la suite de la Vie de *Philopater*. Ce qui est de lui vaut aussi son prix et mérite d'être lu.

Il n'est pas nécessaire de parler ici de plusieurs Ecrivains qui ont attaqué les sentimens de *Spinoza* tout récemment, à l'occasion d'un livre intitulé, *Hemel op Aarden*, „Le Paradis sur la Terre,“ composé par *Mr. van Leenhoff* Ministre Réformé à Zwol; où l'on prétend que ce Ministre bâtit sur les fondemens de *Spinoza* †). Ces choses sont trop récentes et trop connues du Public pour s'y arrêter, c'est pourquoi je passe outre *) pour parler de la mort de ce célèbre Athée.

De

†) Ms. Lucae etiam hæc memorat: „*Abraham Cusseler* a fait une Logique suivant les principes de son maître [*Spinoza*]. Elle est intitulée: *Specimen artis ratiocinandi ad pantosophiæ principia manu ducens*. 1684. 8. Accuratius hæc indicat *Doct. de Murr*, p. 31. ad Annot. Sp. subnotans: „*Abrahamus Iacobus Cusseler*, I. V. D. *Spinozæ* discipulus, *Logicam* edidit sub tit. *Specimen artis ratiocinandi naturalis et artificialis ad Pantosophiæ principia manu ducens*. *Hamburgi*, (*Amstel.*) *Apud Henricum Kunraht*, (*Christoph. Conrad*) 1684. 8. P. I. paginar. 258. P. II. pag. 229. P. III. pag. 140. Cum 12 tabulis æn. Defendit etiam *Philosophum contra Blyenbergium*, P. I. pag. 119., 125., 222., 230. Vid. *Iac. Staalkopf* de *Spinozismo* post *Spinozam*, pag. 8.“

*) *Boullainv.* p. 134. „je passe plus avant pour etc.“

De la dernière maladie de Spinoza, et de sa mort.

On a fait tant de différens rapports, et si peu véritables, touchant la mort de *Spinoza*, qu'il est surprenant que des gens éclairés se soient mis en frais d'en informer le Public sur des oui dire, sans auparavant s'être mieux instruit eux-mêmes de ce qu'ils debitoient. On trouve un échantillon des faussetés qu'ils avancent sur ce sujet dans le *Ménagiana* imprimé à Amsterdam en 1695., où l'Auteur s'exprime ainsi :

„J'ai oui dire que *Spinoza* étoit mort de la
 „peur qu'il avoit eue d'être mis à la Bastille. Il
 „étoit venu en France attiré par deux Personnes de
 „qualité qui avoient envie de le voir. Mr. de
 „Pomponne en fut averti; et comme c'est un Mi-
 „nistre fort zélé pour la Religion, il ne jugea pas
 „à propos de souffrir *Spinoza* en France, où il
 „étoit capable de faire bien du désordre, et pour
 „l'en empêcher, il résolut de le faire mettre à la
 „Bastille. *Spinoza* qui en eut avis, se sauva en
 „habit de Cordelier; mais je ne garantis pas cette
 „dernière circonstance. Ce qui est certain, est que
 „bien des personnes qui l'ont vû, m'ont assuré
 „qu'il étoit petit, jaunâtre, qu'il avoit quelque
 „chose de noir dans la physionomie, et qu'il por-
 „toit sur son visage un caractère de réprobation.“

Tout ceci n'est qu'un tissu de fables et de men-
 songes; car il est certain que *Spinoza* n'a été de
 sa vie en France; et quoique des Personnes de di-
 stinction aient tâché de l'y attirer, comme il l'a
 avoué à ses Hôtes, il les a cependant bien assurés
 en même temps, qu'il n'espéroit pas d'avoir jamais
 assez peu de jugement, pour faire une telle folie.
 On jugera aisément aussi par ce que je dirai ci-après,
 qu'il n'est nullement véritable qu'il soit mort de

peur. Pour cet effet je rapporterai les circonstances de sa mort sans partialité, et n'avancerai rien sans preuve; ce que je suis en état d'exécuter d'autant plus aisément, que c'est ici à la Haye qu'il est mort et enterré.

Spinoza étoit d'une constitution très foible, mal sain, maigre et attaqué de Phthisie depuis plus de vingt ans; ce qui l'obligeoit à vivre de régime, et à être extrêmement sobre en son boire et en son manger. Cependant, ni son Hôte, ni ceux du logis, ne croyoient pas que sa fin fût si proche, même peu de temps avant que la Mort le surprit, et n'en avoient pas la moindre pensée. Car le 22 Février *) qui fut alors le samedi devant les jours gras, son Hôte et sa Femme furent entendre la prédication qu'on fait dans notre Eglise pour disposer un chacun à recevoir la Communion qui s'administre le lendemain selon une coutume établie parmi nous. L'Hôte étant retourné au logis après le sermon à quatre heures ou environ, *Spinoza* descendit de sa chambre en bas, et eut avec lui un assez long entretien qui roula particulièrement sur ce que le Ministre avoit prêché, et après avoir fumé une pipe de tabac, il se retira à sa chambre qui étoit sur le devant et s'alla coucher de bonne heure. Le Dimanche au matin avant qu'il fût temps d'aller à l'Eglise, il descendit encore de sa chambre et parla avec l'Hôte et sa Femme. Il avoit fait venir d'Amsterdam un certain Médecin, que je ne puis désigner **) que par ces deux Lettres L. M.; celui-ci chargea les gens du logis d'acheter un vieux coq, et de le faire bouillir aussi-tôt, afin que sur le midi *Spinoza* pût en prendre le bouillon, ce qu'il fit aussi et en mangea encore de bon appetit, après que l'Hôte et sa Femme furent

*) Boullainv. p. 137. „le 20. Février.“

**) Boullainv. p. 138. adjungit „autrement.“

rent revenus de l'Eglise. L'après-midi le Médecin L. M. resta seul auprès de *Spinoza* : ceux du logis étant retournés ensemble à leurs dévotions. Mais au sortir du sermon, ils apprirent avec surprise que sur les trois heures *Spinoza* étoit expiré en la présence de ce Médecin, qui le soir même s'en retourna à Amsterdam par le bateau de nuit, sans prendre le moindre soin du défunt. Il se dispensa de ce devoir d'autant plutôt, qu'après la mort de *Spinoza* il s'étoit failli d'un ducaton et de quelque peu d'argent que le défunt avoit laissé sur sa table, aussi-bien que d'un couteau à manche d'argent, et s'étoit retiré avec ce qu'il avoit butiné.

On a rapporté fort diversement les particularités de sa maladie et de sa mort; et cela même a fourni matière à plusieurs contestations. On debite, 1. que dans le temps de sa maladie, il avoit pris les précautions nécessaires pour n'être pas surpris, par les visites de gens dont la vue ne pouvoit que l'importuner. 2. Que ces propres paroles lui étoient sorties de la bouche une et même plusieurs fois, *O Dieu, aye pitié de moi misérable pécheur.* 3. Qu'on l'avoit oui souvent soupirer en prononçant le nom de Dieu. Ce qui ayant donné occasion à ceux qui étoient présens de lui demander, s'il croyoit donc à présent l'existence d'un Dieu, dont il avoit tout sujet de craindre les jugemens après sa mort? Il avoit répondu, que le mot lui étoit échappé, et n'étoit sorti de sa bouche que par coûtume et par habitude. On dit encore 4. qu'il tenoit auprès de soi du suc de Mandragore tout prêt, dont il usa quand il sentit approcher la mort; qu'ayant ensuite tiré les rideaux de son lit, il perdit toute connoissance étant tombé dans un profond sommeil, et que ce fut ainsi qu'il passa de cette vie à l'Eternité. 5. Qu'il avoit défendu expressément de laisser entrer qui que ce soit dans sa chambre lors qu'il approcheroit de

sa fin. Comme aussi, que se voyant à l'extrémité il avoit fait appeller son Hôteſſe, et l'avoit priée d'empêcher qu'aucun Miniſtre ne le vint voir, parce qu'il vouloit, diſoit-il, mourir paſſiblement et ſans diſpute, etc.

J'ai recherché ſoigneuſement la vérité de tous ces faits, et demandé pluſieurs fois à ſon Hôte et à ſon Hôteſſe qui vivent encore à préſent, ce qu'ils en ſçavoient; mais ils m'ont répondu conſtamment l'un et l'autre, qu'ils n'en avoient pas la moindre connoiſſance, et qu'ils étoient perſuadés que toutes ces particularités étoient autant de menſonges. Car jamais il ne leur a défendu d'admettre qu'il que ce fût qui ſouhaitât de le voir. D'ailleurs, lors que ſa fin approcha, il n'y avoit dans ſa chambre que le ſeul Médecin d'Amſterdam que j'ai désigné. Perſonne n'a oui les paroles qu'on prétend qu'il a proſérées: *O Dieu, aye pitié de moi miſérable pécheur*, et il n'y a pas d'apparence non plus qu'elles ſoient ſorties de ſa bouche, puis qu'il ne croyoit pas être ſi près de ſa fin; et ceux du logis n'en avoient pas la moindre penſée. Et il ne gardoit point le lit pendant ſa maladie; car le matin même du jour qu'il expira, il étoit encore deſcendu de ſa chambre en bas, comme nous l'avons remarqué: ſa chambre étoit celle de devant, où il couchoit dans un lit conſtruit à la mode du Païs, et qu'on appelle *Bedſtede*. Qu'il ait chargé ſon Hôteſſe de renvoyer les Miniſtres qui pourroient ſe préſenter, ou qu'il ait invoqué le nom de Dieu pendant ſa maladie, c'eſt ce que ni elle, ni ceux du logis n'ont point oui, et dont ils n'ont nulle connoiſſance. Ce qui leur perſuade le contraire, c'eſt que depuis qu'il étoit tombé en langueur, il avoit toujours marqué, dans les maux qu'il ſouffroit, une fermeté vraiment ſtoïque, juſqu'à réprimander les autres lui-même, lors qu'il leur arrivoit de ſe plaindre et de témoigner dans leurs maladies peu de courage ou trop de ſenſibilité. Enfin

Enfin, à l'égard du suc de Mandragore, dont on dit qu'il usa étant à l'extrémité, ce qui lui fit perdre toute connoissance; c'est encore une particularité entièrement inconnue à ceux du logis. Et cependant c'étoit eux qui lui préparoient tout ce dont il avoit besoin pour son boire et manger *), aussi bien que les remèdes qu'il prenoit de temps en temps. Il n'est pas non plus fait mention de cette drogue dans le mémoire de l'Apothicaire, qui pourtant fut le même, chez qui le Médecin **) d'Amsterdam envoya prendre les remèdes dont *Spinoza* eut besoin les derniers jours de sa vie.

Après la mort de *Spinoza*, son Hôte prit soin de le faire enterrer. *Jean Rieuwertsz* Imprimeur de la Ville à ***) Amsterdam l'en avoit prié, et lui avoit promis en même temps de le faire rembourser de toute la dépense, dont il vouloit bien être caution. La Lettre qu'il lui écrivoit fort au long à ce sujet, est datée d'Amsterdam du 6. Mars 1678. ****) Il n'oublie pas d'y faire mention de cet Ami de Schiedam, dont nous avons parlé ci-dessus, qui pour montrer combien la mémoire de *Spinoza* lui étoit chère et précieuse, payoit exactement tout ce que *Van der Spyck* pouvoit encore prétendre de son défunt Hôte. La somme à quoi ses prétentions pouvoient monter, lui en étoit en même temps remise, comme *Rieuwertsz* lui-même l'avoit touchée par l'ordre de son Ami.

Comme on se dispoisoit à mettre le corps de *Spinoza* en terre, un Apothicaire nommé *Schroder*.

*) Boullainv. p. 143. „pour la nourriture.“

**) Boullainv. p. 143. „le Médecin de la ville d'Amsterdam,“

**) Boullainv. p. 143. „de la ville d'Amst.“

****) Boullainv. p. 143. „1677.“

der y mit opposition, et prétendit auparavant être payé de quelques médicamens qu'il avoit fournis au défunt pendant sa maladie. Son mémoire se montoit à seize florins et deux sous, je trouve qu'on y porte en compte de la Teinture de safran, du Baume, des Poudres, etc.; mais on n'y fait aucune mention ni d'Opium, ni de Mandragore. L'opposition fut levée aussi-tôt et le compte payé par le Sieur Van der Spyck *).

Le corps fut porté en terre le 25 Février accompagné de plusieurs Personnes illustres, et suivi de

*) Boullainv. p. 145. addit: „Je ne puis dissimuler cependant qu'un des amis de Spinoza parle de cette mort d'une manière équivoque et embarrassée lors qu'il dit dans sa vie manuscrite: „Notre Philosophe est donc bien heureux non seulement par la gloire de sa vertu, mais encore par les circonstances de sa mort, qu'il a regardé d'un oeil intrepide, ainsi que nous l'avons appris de ceux qui étoient présens; comme s'il eut été bien aise de se sacrifier pour ses ennemis, afin que leur mémoire ne fût point souillée de son parricide.“ Ne concludroit-on pas de ces paroles que sa mort n'a pas été tout à fait naturelle? Ces prétendus Héros cherchent à s'étourdir eux-mêmes dans ce moment redoutable à tous les hommes mais plus encore à l'impie qu'à l'homme vertueux.“

Verba, quae h. l. ex uno amicorum Spinozae depromuntur, extant in Ms. Lucae, sed parum accurate rem exprimunt. Falsa sunt in eo, quod moribundo plures adfuerint. Eadem sua negligentia aniam praebuerunt dubitationi vanae: annon Sp. voluntaria morte inimicorum minus anteverterit. Sed verus persuasae rhetoricationis sensus hic est: fortunatam Spinozae mortem fuisse etiam hoc nomine, quod inimici viri exosissimo tum temporis Wittio amici occasionem praeripuerit crimen caedis in honestissimo cive committendi, quod, ut erant aevi illius tempestates, a ferocia plebis, si forte tumultus aliquis exortus fuisset, non plane alienum videri poterat. Clariora haec sunt, si, quae Ms. Lucae ante obscuriora illa verba tradit, prius legantur: Quoi qu'il n'ait pas été assez heureux pour voir la fin des dernières guerres, où Mrs les Etats généraux reprirent le Gouvernement de leur empire à demi perdu, soit par le sort d'armes, soit par celui d'un malheureux choix (sc. Wilhelmi III. Oranienfis) ce n'a pas été un petit bonheur pour lui d'être échappé (per mortem praematuram) à la tempête, que les ennemis lui préparaient. Ils l'avoient rendu odieux au peuple, qu'il avoit donné les moyens de distinguer l'Hypocrisie d'avec la véritable piété et d'éteindre la superstition. Post haec immediate sequuntur illa: Notre Philosophie etc. P.

de six carosses. Au retour de l'Enterrement qui se fit dans la nouvelle Eglise sur le Spuy, les Amis particuliers ou Voisins, furent régalez de quelques bouteilles de vin selon la coutume du Pais dans la maison de l'Hôte du défunt.

Je remarquerai en passant que le Barbier de *Spinosa* donna après sa mort un mémoire conçu en ces termes: *Mr. Spinosa, de bien-heureuse mémoire*, doit à *Abraham Kervel* Chirurgien, pour l'avoir raze pendant le dernier quartier, la somme d'un florin dix-huit sous. La Prieur d'Enterrement, et deux Taillandiers firent au défunt un pareil compliment dans leurs mémoires, aussi bien que le Mercier qui fournit des gands pour le Deuil de l'Enterrement.

Si ces bons gens avoient sçu quels étoient les principes de *Spinosa* en fait de Religion, il y a apparence qu'ils ne se fussent pas ainsi joués du terme de *bien-heureux* qu'ils employoient: ou est-ce *) qu'ils s'en sont servis selon le train ordinaire, qui souffre quelquefois l'abus qu'on fait de semblables expressions, à l'égard même de personnes mortes dans le desespoir, ou dans l'impénitence finale?

Spinosa étant enterré, son Hôte fit faire l'Inventaire des biens **) meubles qu'il avoit laissés. Le Notaire qu'il employa donna un compte de ses vacations en cette forme: *Guillaume van den Hove* Notaire, pour avoir travaillé à l'inventaire des meubles et effects du feu ***) *Sieur Benoît de Spinosa*:
les

*) Boullainv. p. 147. „ou bien ils s'en sont servis.“

**) Boullainv. p. 147. „des meubles.“

***) Boullainv. p. 147. omittit „feu.“

les salaires se montent à la somme de dix-sept florins et huit sous; plus bas il reconnoît avoir été payé de cette somme le 14. Novembre 1677.

Rebecca de Spinoza soeur du défunt se porta pour son héritière, et en passa sa déclaration, à la maison où il étoit mort. Cependant, comme elle refusoit de payer préalablement les fraix de l'Enterrement, et quelques dettes dont la succession étoit chargée; le Sieur *Van der Spyck* lui en fit parler à Amsterdam, et la fit sommer d'y satisfaire par *Robert Schmeding* porteur de sa Procuration, *Libertus Loef* fut le Notaire, qui dressa cet Acte et le signa le 30. Mars 1677. Mais avant de rien payer elle vouloit voir clair et sçavoir, si les dettes et charges payées, il lui reviendrait quelque chose de la succession de son frère. Pendant qu'elle délibéroit, *Van der Spyck* se fit autoriser par Justice à faire vendre publiquement les biens et meubles en question, ce qui fut aussi exécuté, et les deniers provenans de la vendue *) étant consignés au lieu ordinaire, la soeur de *Spinoza* fit arrêr dessus; mais voyant qu'après le payement des fraix et charges, il ne restoit que peu de chose ou rien du tout, elle se désista de son opposition et de toutes ses prétensions. Le Procureur *Jean Lukkats* qui servit *Van der Spyck* en cette affaire, lui porta en compte la somme de trente-trois florins seize sous, dont il donna sa quittance datée du 1. Juin 1678. La vendue *) des dits meubles avoit été faite ici à la Haye dès le 4. Novembre 1677. par *Rykus van Stralen* Crieur juré, comme il paroît par le compte qu'il en rendit daté du même jour.

*) Boullainv. p. 148. „de la vente;“ et sic legit in omnibus locis, ubi occurrit „la vendue.“

Il ne faut que jeter les yeux sur ce compte, pour juger aussitôt que c'étoit l'inventaire d'un vrai Philosophe; on n'y trouve que quelques Livrets, quelques Taille-douces ou Estampes, quelques morceaux de verre polis, des instrumens pour les polir, etc.

Par les hardes qui ont servi à son usage, on voit encore combien il a été oeconome et bon ménager. Un Manteau de camelot, avec une Culote, furent vendus vingt-un florins quatorze sous, un autre Manteau gris douze florins quatorze sous, quatre linceuls six florins et huit sous, sept chemises neuf florins et six sols: un Lit et un Traversin quinze florins, dix-neuf Colets un florin onze sous, cinq Mouchoirs douze sous *), deux Rideaux rouges, une Courte - pointe et une petite Couverture de lit six florins, son Orfèvrerie consistoit en deux Boucles d'argent qui furent vendues deux florins. Tout l'inventaire ou vendue des meubles ne se montoit qu'à quatre cens florins et treize sous; les fraix de la vendue et charges déduites, il restoit trois cens nonante florins quatorze sous.

Voilà ce que j'ai pu apprendre de plus particulier touchant la Vie et la Mort de *Spinoza*. Il étoit âgé de quarante-quatre ans deux mois et vingt-sept jours. Il est mort le vingt-unième Février 1677. et a été enterré le 25. du même mois.

Ad Vitam B. de Spinoza Notitiae in Belgio collecta.

Ex Sebastiani Kortholti praefatione ad libellum Patris inscriptum: De Tribus Impostoribus magnis

*) Boullainv. p. 150. omittit „cinq Mouchoirs douze sous.“

magnis Liber cura editus Christiani Kortholti *) S. Theol. D. et Prof. Primar. (Hamburgi. Imprimebat Joach. Reumann a. 1700. 4. 120 pp.).

... Nihil addam, nisi quae ipse ante aliquot annos, cum Hagae Comitum agerem, coram accepi a viris eruditis et integerrimis, Spinosa inprimis domesticis, atque hospite H. van der S... **) viro fide dignissimo, et pictore perquam artificioso, qui vultum etiam Athei exprefferat.

His testibus Benedictus Spinosa Patre mercatore Judaeo natus Amstelodami et Baruch appellatus, a puero magnum in se odium patris concitavit, quod, destinatus mercaturae, totum se literis dedit. Latinum sermonem ductu et auspiciis virginis doctae arripuit, una cum D. Kerck... **). Hamb. cui discipulo postea Magistra nupsit. Mortuo patre patriam haereditatemque omnem (si lectum unicum excipias) cognatis reliquit. Neque tamen Belgium unquam deseruit, sed primum Renoburgum, deinde Voorburgum et demum Hagam Comitum se recepit, ubi de convictu et habitatione dictus H. van der S. illi accommodavit, et vitam egit maxime solitariam. Verissimum utique est, quod ab operum Athei posthumorum editore relatum legimus, integros aliquot menses domi eum sedisse. Nimis enim diligens de multa etiam nocte studiis operam

*) Cum hic illic in Bibliothecis latere diceretur Liber „de tribus Impostoribus“ in Moysen, Christum et Mohammedem contumeliosus, antithetico titulo Christianus hic Kortholtus Eduardum Bar. Herbertum de Cherbury, Thomam Hobbesium et B. Spinosam convellere consultum duxit. Adjectus est inde a p. 121 — 168. „Appendix, qua Hieron. Cardani et Ed. Herberti de „Animalitate Hominis opiniones perspicue proponuntur ac philosophice examinantur.“

**) Spyk. v. Colerus.

***) Kerkring. v. ibid.

*operam dedit, et tenebricosa scripta sua ab hora decima vespertina usque ad tertiam, potissimam partem elucubravit, et de die hominum se consuetudini plerumque subtraxit... Firmant eius rei fidem, quae Sereniss. Cimbriae Ducis Consil. Dn. Christ. Nic. a Greiffenerantz, qui Hagae anno huius *) seculi septuagesimo secundo cum Spinosa versatus est, in suis ad Patrem meum literis IIX. Id. Apr. A. MDCLXXXI. Holmia Suecorum missis de eodem: „sibi, inquit, soli vivere videbatur, semper solitarius, et quasi in museo suo sepultus.“ De Spinosa itaque Seneca dixisset, quod de Servilio Vatia in villa sua tanquam in sepulchro semper latente praeteriens scite agebat: *Vatia hic situs est.**

Nonnunquam tamen vitris poliendis mentem recreavit, qualia visu non indigna cum picturis quibusdam ab eadem manu profectis eius hospes coram monstrabat. Vacavitque interdum doctis et principibus viris, quos non tam convenit, quam admisit, cum iisque de rebus civilibus sermones instituit. Politici enim nomen affectabat, et futura mente ac cogitatione sagaciter prospiciebat, qualia hospitibus suis haud raro praedixit. Judaeis etiam domestico usu non semper interdixit; et temporis aliquid discipulis concessit, quos opinionum pravitate gratis inficiebat. Nam gratis malus fuit Athens. Se tamen professus **) est Christianum, et vel Reformatorum vel Lutheranorum coetibus non modo
ipse

*) Scripsit K. anno MDCIC.

**) Nunquam se Christianum professus est Sp. Sed in ipso libello de tribus Impostoribus jam Pater, Christi. Kortholtius p. 75. scripserat: „Benedictus de Spinosa, quem rectius Maledictum, dixeris, quod *spinosa* divina ex maledictione (Genes. 3. 17. 18.) „terra maledictum magis hominem et cujus monumenta tot „spinis oblita sint, vix unquam tulerit, vir initio Judaeus sed „postea .. ἀποσυναγωγος atque sic tandem, nescio quibus artibus et fraudibus inter Christianos nomen professus.“ — „Nescit“ artes et fraudes „Maledicti,“ sed attingit tamen maledici sancta simplicitas. Ed.

ipse adfuit, sed et aliis auctor saepenumero et hortator extitit, ut templa frequentarent, domesticisque verbi quosdam divini praecones maximopere commendavit. Nec unquam iusjurandum aut petulans de Deo dictum ex ore Spinosaë exiit; nec largiore usus est vino, et satis duriter vixit. Ideoque hospiti quavis anni parte LXXX. aureos Belgicos tantummodo persolvit, et summum CCCG quotannis impendit. Auro plane non inhiabat, alioqui delata sibi Professoris munera aliquoties *) non respuisset homo gloriae avidior et nimis ambitiosus, qui vel cum Wittii amicis suis crudeliter dilacerari sublatius optavit, modo vita brevi gloriae cursus foret sempiternus. —

... Cum XLIV. annum aetatis excessisset, vixque per sexennium apud memoratum pictorem degisset, laboribus nocturnis enervatus Philosophus aegrotare coepit. De vita semper tamen cogitabat, mortis inmemor imminentis, et ad hospitem die 21. Februar. A. MDCLXXVII. ad audiendum oratorem sacrum horis pomeridianis tendentem, finita, inquit, concione, DEO volente, ad sermones redibis. Cum vero domum hospites nondum revertissent, praesente solo Doctore Medicinae Amstelaedamensi extremum halitum placide efflavit. Qualis obitus an Atheo competere possit, in disceptationem ab eruditis non ita pridem vocatum est.

Vita functo Spinosa plures docti, in iisque Cl. Bontekoë, librorum eius haereditatem adire summpere expetiverunt. At ingentem eorum supellectilem, perinde atque Hobbius, magni non fecerat, et vix XL. reliquerat, quos maximo sibi pretio eruditi

*) Non constat, nisi de una vocatione Heidelbergensi. Seb. K. subaudita quaedam, ut sit in itinere, non satis accurate memorat. In reliquis cavet, ut ne aliquam virtutem sine inusta nota relinqueret scilicet in Atheo!

diti comparaverunt. Hos inter non offendebatur *de Iride Tractatus* multa Spinosae opera conscriptus, quem fortassis etiam nunc usquam delitescere putat editor operum eius posthumorum. *At vero pro certo habeo auctorem, anno sibi emortuali, non luci sed flammis librum consecravisse eodem die, quo omnes ferme viarum, Hagensium tractus festivis ignibus elucebant; quocirca se jocularia illa fulgura imitari, et domi suae plausus et solennes excitare flammis jocabatur addens: diu multumque his excogitandis et describendis studium navavi, quae nunc certe nemo homo perleget. Libros sua manu exaratos, hospitis de mortalitate ipsum admonentis curae, pridie quam excessit e vita, commisit, ut cum Jo. Riverzenio librario Amstelaedamensi communicarentur. Quo facto eodem anno *Opera posthuma* in manus hominum delapsa varias eorum censuras subierunt, dum ea extra modum abscondita et impia esse judicaverunt cordati omnes...*

Locum virulentum, ad quem Colerus quoque alludit, e libello maximam partem iniurio cuiusdam *Stoupe*, sub tit. *La Religion des Hollandois, représentée en plusieurs lettres écrites par un Officier de l'armée du Roy, à un Pasteur et Professeur en Théologie de Berne. à Cologne, chez Pierre Marteau 1673. 12.* non negligendum putavi. Gratiae a Ludovico XIV. captandae causa contra Hollandos ita scripserat homo levis, ut eos amore ecclesiarum reformatarum, quae in Galliis pressae sed numerosae erant, indignos ostenderet ipsoque privaret. Hoc incensus consilio Hollandis etiam Statibus, quod Spinozam non persecuti sint, exprobrat et vicissim ipsos Atheismi, quem fingit, Spinozistici arguere vult, p. 65, sqq. hunc in modum:

„Jo

„Je ne croirois pas vous avoir parlé de toutes les religions de ce païs, si je ne vous avois dit un mot d'un homme illustre et savant, qui à ce que l'on m'a assuré, a un grand nombre de Sectateurs, qui sont entièrement attachés à ses sentimens. C'est un homme qui est né Juif, qui s'appelle *Spinoza*, qui n'a point abjuré la religion des Juifs, ni embrassé la religion Chrétienne; aussi il est très-méchant Juif, et n'est pas meilleur Chrétien. Il a fait depuis quelques années un livre en latin, dont le titre est *Tractatus Theologico-Politicus*, dans lequel il semble d'avoir pour but principal de détruire toutes les religions, et particulièrement la Judaïque et la Chrétienne, et d'introduire l'Athéisme, le Libertinage, et la liberté de toutes les religions. Il soutient qu'elles ont toutes été inventées pour l'utilité, que le Public en reçoit, afin que tous les citoyens vivent honnêtement, et obéissent à leur Magistrat, et qu'ils s'adonnent à la vertu, non pour l'espérance d'aucune recompense après la mort, mais pour l'excellence de la vertu en elle même, et pour les avantages, que ceux, qui la suivent, en recoivent dès cette vie. Il ne dit pas ouvertement dans ce livre l'opinion, qu'il a de la Divinité, mais il ne laisse pas de l'insinuer et de la decouvrir; au lieu que dans ses discours il dit hautement, que Dieu n'est pas un Etre doué d'intelligence, infiniment parfait et heureux, comme nous nous l'imaginons; mais que ce n'est autre chose, que cette vertu de la nature, qui est répandue dans toutes les créatures.“

„Ce *Spinoza* vit dans ce païs. Il a demeuré quelque temps à la Haye, où il étoit visité par tous les Esprits Curieux; et même par des filles de qualité, qui se picquent, d'avoir de l'esprit au dessus de leur sexe. Ses Sectateurs n'osent pas se decouvrir, parceque son livre renverse absolument les fondemens de toutes les religions, et qu'il a été condamné par un

un décret public des Etats, et qu'on ne laisse pas de le vendre publiquement. Entre tous les Théologiens qui sont dans ce païs, il ne s'en est trouvé aucun, qui ait osé écrire contre les opinions, que cet Auteur avance dans son traité. J'en suis d'autant plus surpris, que l'Auteur faisant paroître une grande connoissance de la langue Hébraïque, de toutes les cérémonies de la religion Judaïque, de toutes les coutumes des Juifs et de la Philosophie, les Théologiens ne sauroient dire, que ce livre ne mérite point qu'ils prennent la peine de le réfuter; s'ils continuent dans le silence, on ne pourra s'empêcher de dire, ou qu'ils n'ont point de charité, en laissant sans réponse un livre si pernicieux, ou qu'ils approuvent les sentimens de cet Auteur, ou qu'ils n'ont pas le courage et la force de les combattre."

„Voilà, Monsieur, quelles sont les différentes sectes des Chrétiens qui se trouvent en ce païs, et qui ont presque toutes la liberté d'exercer la religion qu'elles professent. Vous ferez là-dessus les reflexions qu'il vous plaira. Il ne me sera pas difficile de tirer de cette grande diversité de Sectes des raisons convaincantes, pour prouver ce que j'ai avancé ci - dessus, que les Etats Généraux ne sont point de notre religion."

P. 108. idem pergit ibidem:

„Cet Auteur a dessein de prouver dans son traité, que le baptême, le Sacrement de l'Eucharistie, les Sectes, les prières et toutes les fonctions extérieures du service de Dieu, qui sont, et qui ont toujours été ordonnées par Jesus Christ ou par les Apôtres, dequoi il dit qu'il n'est pas assuré, n'ont été ordonnées, à ce qu'il soutient, que comme des signes extérieures de l'Eglise universelle, et non pas

pas comme des choses, qui fassent rien du tout à la béatitude, ou qui aient aucune sainteté en elles mêmes; et que ceux qui vivent dans la solitude n'y sont point obligés; et que ceux qui vivent dans les Etats, où la religion Chrétienne est défendue, sont obligés de s'abstenir de ces cérémonies, et ne laissent pas de vivre heureux. Pour prouver la proposition qu'il avance, il allègue l'exemple de ce que font les Hollandois dans le Jappon, où il dit, que la religion Chrétienne y étant défendue, les Hollandois sont obligés par le Commandement des Directeurs de la Compagnie des Indes orientales, de n'en faire aucun exercice. Il faut que cette action des Hollandois dans le Jappon, faite et soutenue par une autorité publique, soit bien impie et détestable puis que cet Auteur qui fait ouverte profession d'Athéisme, s'en sert comme d'une raison invincible, pour prouver que tous les services extérieurs de la religion des Chrétiens, ne servent de rien à la sanctification, et qu'on peut s'en passer, et ne laisser pas d'être heureux.

Etiam Leibnitium audiamus, nunc judicare volentem de nonnullis Spinozæ ideis, nunc de ipso amicusque aliquibus narrantem.

In „Otio Hannoverano“ (ed. ll. 1737. 8.) legitur p. 82.

Lettre de Mr. Leibnitz à Mr. Nicaise. 1697.

Quoique je veuille bien croire, que l'Abbé Fay dit à été sincère dans la profession de sa religion, néanmoins les principes qu'il a posés renferment des conséquences étranges, auxquelles on ne prend pas assez garde. Après avoir détourné les Philosophes de la recherche de *causes finales*, ou ce qui est la même chose, de la considération de la *sa-*
gesse

gelle divine dans l'ordre des choses, qui à mon avis doit être le plus grand but de la Philosophie, il en fait entrevoir la raison dans un endroit de ses principes, où voulant s'excuser de ce qu'il semble avoir attribué arbitrairement à la matière certaines figures et certains mouvemens, il dit, qu'il a eu droit de le faire, parceque la matière prend successivement toutes les formes possibles, et qu'ainsi il a fallu, qu'elle soit enfin venu à celles, qu'il a supposées. Mais si ce qu'il dit est vrai, si tout possible doit arriver, et s'il n'y a point de fiction, quelque absurde et indigne qu'elle soit, qui n'arrive en quelque temps, ou en quelque lieu de l'univers; il s'ensuit qu'il n'y a ni choix ni providence: que ce qui n'arrive point, est impossible, et que ce qui arrive, est nécessaire. Justement comme *Hobbes* et *Spinoza* le disent en termes plus clairs. Aussi peut-on dire, que *Spinoza* n'a fait que cultiver certaines semences de la Philosophie de Mr Des-Cartes, de sorte que je crois qu'il importe effectivement pour la religion, et pour la piété, que cette Philosophie soit châtiée par le retrenchement des erreurs, qui sont mêlées avec la vérité.

[*Cartesius* Meditatione 4. ait: Totum illud causarum genus, quod a fine peti solet in rebus physicis, nullum usum habere existimo, non enim absque temeritate me puto posse investigare fines Dei.]

Ibidem p. 177. scheda aliqua Leibnitiana exhibitur de Gloria post mortem, ubi haec:

„Omnes homines, etiam qui animam post hanc vitam, rerum, quae in mundo tunc geruntur, ignaram arbitrantur, nihilominus gloriae immortalis studio ducuntur..... Tot caussis concurrentibus satis natura cavit, ne homines facile agant quasi interituri. Itaque video, et *Vaninum* quaesivisse nominis immortalitatem, et *Spinosam* scripta sua im-

Uu

per-

perfecta combussisse, ne scilicet reperta post ejus obitum gloriam, quam scribendo quaerebat, imminuerent.“

Sic Leibnitius. Ecquis vero ob gloriae cupiditatem Spinozam minus perfectas schedas post se noluisse relinquere ostendet? Utinam alii pauciora scriptitassent, ut exactiora relinquerent. Minus perfecta ut aliis impedimento sint, noluit Benedictus. Bene enim sensisse videtur, quanto sit in veritate investiganda plerisque obstaculo, in errore magna quadam auctoritate ornato haerere.

De externo Spinozae habitu p. 221. ibidem haec narrat: „Le fameux Juif Spinoza avoit un teint olivâtre et quelque chose d'Espagnol dans son visage. Aussi étoit-il originaire de ce pays. Il étoit philosophe de profession et menoit une vie tranquille et privée, passant ses jours à polir des verres, à faire des lunettes d'approche et des Microscopes. Je lui écrivis une fois une lettre touchant l'optique, que l'on a insérée dans ses oeuvres.“

Ut ne multa cum illo „Judaeo,“ imo Atheo, communicasse videatur, satis sibi cavendum judicavit vir Illustris. Pluribus autem de Spinoza agit in libro de Conformitate Fidei cum ratione §. 371. sqq. (Operum Leibn. Omn. T. I. p. 281-385.)

„*Hobbesius* quidem omnia materialia statuebat, eaque solis legibus mathematicis subiiciebat; *Spinoza* vero insuper intelligentiam electionemque Deo adimebat, relicta ei potentia caeca, a qua cuncta necessario emanent.

Apud Ebraeos Cabbalistas, *Malcuth*, sive *Regnum*, ultima Sephirarum *) significabat, cuncta irre-

fissi-

*) Qui de ratione decem Sephiroth, sive Ordinum in scala Cabbalistica, scripserunt, eos recenset *Fabric.* in Bibliogr. Ant. C. VIII.

liffibilibiter, fed fuaviter, ac fine violentia, a Deo adminiftrari, ita ut homo, dum divinam exfequitur, fuam fe voluntatem exfequi putet. Aiebant, *Adami* peccatum fuiffe truncationem *Malcuth a caeteris plantis*, hoc eft, ab *Adamo* reſectam fuiffe *Sephirarum* ultimam, faciendo ſibi imperium in imperio Dei, ſibiſque tribuendo libertatem, a Deo independentem; fed eum lapſu ſuo edoctum fuiffe, quod ipſe vi ſua ſubſiſtere non poſſit, quodque homines ad erectionem *Meſſia* indigeant. Doctrina iſta ſenſum commodum accipere poteſt, at *Spinofa*, qui in auctorum gentis ſuae *Cabbala* verſatus erat, foede exorbitavit, dicens, (Tract. Polit. cap. 2. n. 6.) homines, dum libertatem uſitato more concipiunt, imperium in imperio Dei ſtatueret. Imperium Dei apud *Spinofam* nil aliud eſt, quam imperium neceſſitatis, et quidem neceſſitatis caecae, (uti apud *Stratonem*) qua cuncta e natura divina ita emanant, ut penes Deum nulla ſit electio, nec hominis electio a neceſſitate ſit immunis. Addit, homines, ut imperium in imperio ſtatuant, animam humanam facere immediatam Dei productionem, quae a cauſſis naturalibus produci nequiverit, et quae abſolutam ſeſe determinandi poteſtatem habeat, quod experientiae repugnet. Merito *Spinofa* abſolutam, id eſt, ſine ratione ulla, ſe determinandi facultatem reſpuit, quae ne in Deum quidem cadit; ſed immerito arbitratur, animam, aut ſubſtantiam ſimplicem, poſſe naturae viribus produci. Vel hinc ſatis apparet, animam *Spinofae* non, niſi modificationem tranſitoriam, fuiffe, dumque eam durabilem, imo perpetuam, ſe facere ſimulat, ideam ei corporis ſubſtituit, quae mera notio eſt, non reale aliquid et actuale.

Uu 2

Cu-

p. 244. Ultimum ex his decem, *Malcuth ſeu Regnum*, ex plerorumque ſententia Eccleſiam denotat. Caeterum, quae hic V. I. adſerit, *Spinofam* ex Philoſophia *Cabbaliſtica* multum profeciſſe, ea in I. G. *Wachtero* in *Spinofiſmo* *Judaismi* luculenter oſtenduntur. Scriptum illius A. 1699, 8. Amſt. prodiit,

Curiositate Lectoris dignum est, quod de *Joanne Bredenburgio* *), cive Roterodamensi, narrat *Baelius* (Dict. Art. *Spinoza*, lit. H. p. 2774.): *Ediderat Bredenburgius librum adversus Spinosam, sub indice: Enervatio Tractatus Theologico-Politici, una cum demonstratione Geometrico ordine disposita, Naturam non esse Deum, cuius effati contrario praedictus Tractatus unice innititur.* Mirum fuit, hominem, qui literas non profitebatur, nec admodum literatus erat, (utpote qui librum suum, idiome Flandrico a se conscriptum, ab alio Latine reddendum curaverit) omnia *Spinosae* principia tam sagaciter introspicere, ac feliciter convellere potuisse, postquam illa per bonae fidei analysin reduxisset ad statum, in quo vim suam omnem exferere poterant. Mihi relatum est subdit *Baelius*) hunc Auctorem, postquam responsionem suam, et adversarii sui sententiam diutissime ruminatus fuerat, ac invicem contulerat, invenisse tandem, principium illud *Spinosae* ad demonstrationem redigi posse. Itaque probandum suscepit, nullam aliam rerum omnium causam dari, nisi naturam quampiam necessario existentem, et immobili, inevitabili, et irrevocabili necessitate agentem. Geometricam methodum servavit omnem, et constructam a se demonstrationem versavit omnem in partem expenditque, ut vitium deprehenderet, nec unquam

*) Confirmat huius facti recensitionem *Baelius*, in Ep. ad *Dn. des Maizeaux*, Roterod. Cal. Nov. 1701. exarata, verbis seqq. „Vous pouvez être persuadé que tout ce que j'ai dit de *Bredenburg*, est vrai selon la plus forte exactitude. (Scil. Art. *Spinoza*, Lit. H.) Les Pièces Flamandes, où son Accusateur „infera la démonstration, étoient en quelque manière Ecritures „de Procès; et ainsi quoiqu'elles aient été imprimées, on ne „trouve point à les acheter. Le fils de ce *Bredenburg* est de „ma connoissance, homme de grand raisonnement et précis; „il vit ce que j'avois écrit touchant son père, aussitôt que le „Dictionnaire eut paru, et tomba d'accord de tous les faits.“ p. 839. T. III. Epp. 172 Prodiit *Bred.* Commentatio Roterod. 1675. 4. Caeterum in Compendio ad h. l. tradit *Systēma Spinozanum* *Cel. Richter* in Adnot. p. 831 — 834.

quam eius evertendae, imo nec infirmendae vim ullam, aut rimam, invenire potuit. Indoluit enimvero, ingemuit, amicorum doctissimos obtestatus est, vt in peruestigandis demonstrationis huius defectibus ferrent suppetias. Aegre tamen ferebat illius exempla describi. *Franciscus Cuperus*, Socinianus, (qui adversus *Spinofam Arcana Atheismi reuelata* vulgaverat Roterodami 1676. in 4.) unum nactus, quale erat, hoc est, Belgico sermone conscriptum, illud cum aliquot animadversionibus publicavit, et auctorem Atheismi insinulavit. *Bredenburgius* eadem lingua caussam tutatus est. *Orobio* *). Medicus Judaeus sane eruditus, (ipse, quem *Limborchius* confutavit, et qui, vt audiui, opere posthumo, necdum in lucem edito, respondit *Limborchio*) contra demonstrationem *Bredenburgii* librum evulgavit, cui titulus: *Certamen Philosophicum propugnatae veritatis divinae ac naturalis, adversus I. B. principia*, Amstelod. 1684. Sed et *Albertus Versaeus* **) eodem anno stilum in *Bredenburgium* exacuit sub nomine Latini *Serbatti Sartenfis*. Protestatus est *Bredenburgius*, sibi de libero arbitrio ac religione persuasum esse, et optare se solum, vt via sibi indicaretur demonstrationi suae respondendi.

Cu-

*) *Orobio*, Hispanus, *Don Balthasar*, Amstelodami vero *Isaacus* vocatus, diu Iudaismum dissimulavit, adeo ut in Academia Salmanticaensi Lectorem ageret Metaphysices, donec Inquisitioni delatus, illiusque crudelitati via subductus, Amstelodami circumcisionem accepit, Iudaismum a peste professus. E vita discessit 1687. *Philippi Limborchii* *Amica Collatio cum Iudaeo de Veritate religionis Christianae*, Goudae prodit, 1687. 4. V. Tr. de Trinit. uqt. * p. 45. 46.

**) *Aubert de Versé*, Socinianus, alias notus libro: *L'Impie convaincu; ou Dissertation contre Spinosa, dans laquelle on réfute les fondemens de son Atheisme. L'on trouvera dans cet ouvrage, non seulement la réfutation des maximes impies de Spinosa, mais aussi celle des principales Hypothèses du Cartésianisme, que l'on fait voir être l'origine du Spinosisme*. Amst. 1685. in 8.

Cuperem equidem iactatam illam demonstrationem cernere *), ac nosse, num scopus eius sit probare, naturam primigeniam, omnium creatricem, absque electione et cognitione agere. Huc si tendas, fateor demonstrationem Spinosificam esse ac periculofam. At si fortassis intelligebat *Bredenburgius*, naturam divinam ad ea, quae producit, determinari electione sua, et ratione optimi, non erat profecto, quod existimata illa necessitas *immutabilis*, *inevitabilis*, *irrevocabilis*, eum affligeret. Est enim illa *moralis* duntaxat, est *felix necessitas*, quae tantum abest, ut religionem evertat, ut divinam protectionem maxima in luce colloquet.

Dicam, occasione data, *Baelium* (p. 1773.) eorum opinionem referre, qui Librum inscriptum, *Lucii Antistii Constantis de Jure Ecclesiasticorum Liber singularis*, Anno MDCLXV evulgatum, *Spinosae* tribuerunt; sed dubium id esse mihi, quanquam *Colerus*, qui de famosi huius Judaei vita Commentarium edidit, in eadem sit sententia. Literae initiales, L. A. C. argumento mihi sunt, Auctorem huius Libri fuisse Dominum de la Court, sive *Van den Hoof*, notum ab eo, quod *Hollandiae interest*, *Bilance Politica*, et compluribus aliis libris editis (ex parte vocando se V. D. H.) adversus Gubernatoris Hollandiae potentiam, quae tunc esse Reipublicae perniciofa putabatur, dum molitionis *Guilielmi II.*, Principis Auriaci, in orbem Amstelodamensem recens esset memoria. Cumque plerique Hollandiae Ecclesiastici pro filio Principis huius, tunc pupillo, starent, et *Joannem de Wüt* **), eosque omnes, qui factionis

Lo-

*) Extat in Libro raro *Refutation des Erreurs de B. de Spinoza*, par... le Comte de Boullainvilliers... (à Bruxelles. 1751. 12.) p. 471.

**) Dordraci natus A. 1625. d. 25. Sept. Hollandiae Pensionarius factus A. 1652. ob rationem ab ill. Viro, in §. cit. misere interfectus A. 1672. d. 20. Aug.

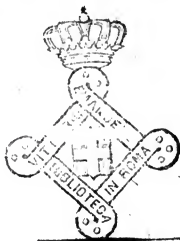
Lovensteiniae nomine comprehendebantur, Arminianis, Cartesianis, aliisque sectis, magis adhuc formidatis, favere suspicarentur, et plebem adversus illos concitare laborarent, quod successu non caruit, uti docuit eventus; valde consentaneum erat, hunc librum a *Lacourtio* vulgari: verum in opellis huiusmodi, quas partium studia in publicum propellunt, aequa mediocritas raro servatur.

Dum e Gallia per Angliam Hollandiamque reverterer, vidi *Lacourtium*, vti et *Spinosam*, ab eisque anecdota non contemnenda de rebus illius temporis didici. *Baelius* (p. 2770.) ait, *Spinosam* sub Medico quodam, *Francisco van den Ende*, nuncupato, linguae Latinae operam dedisse, ac simul post *Sebastianum Kortholtum* (qui ea de re loquitur in Praefatione IIdae edit. *) libri paterni, de *tribus impostoribus*; *Herberto L. B. de Cherbury*, *Hobbio* et *Spinoza*) refert, eundem *Spinosa* a puella doctum fuisse Latinam linguam, hanc puellam deinde nupisse *Kerkeringio*, *Spinosae* sub communi magistra condiscipulo. Super his observo, virginem istam eruditam fuisse filiam ipsius *Van den Ende*, et Patri succurrisse in docendo munere. *Van den Ende*, qui se etiam a *Finibus* nuncupabat, deinde Parisios concessit, et in S. *Antonii* suburbiis convictores habuit. Excellens in didactico genere audiebat, mihi que invisi dixit, se quovis pignore certaturum, auditores suos ad ea, quae dicturus esset, attentos fore. Aderat etiam tunc illi puella, Latine docta, non demonstrationum Geometricarum imperita. Ipse sese in *Arnaldi* favorem insinuarat, jamque Jesuitae famam

*) Ed. A. 1700. Hamburg. in 4. 1 Alph. cura *Sebastiani Kortholti*. V. *Acta Eruditor.* A. 1701. m. Mart. p. 105. Auctor illius, *Christianus Kortholtus*, A. 1633. natus, et Kiloniae Prof. Theol. Iar. A. 1674. d. 31. Mart. den. Prima eius editio erat Kiloniensis, A. 1680.

famam eius ferre iniquius dicebantur; sed paullo post, cum Equitis Rohanii conspirationi sese implicuisset, pessum ivit *).

- *) *Mr. de Maizeaux* in notis ad Epp. Baelianas, et quidem Ep. XIII. p. 64 not. 6. „Le Chevalier de Rohan, la Marquise de Villars, et le Chevalier de Preaux furent exécutés à Paris le 27 de Novembre 1674. pour crime d'Etat Ils avoient formé le dessein chimérique de faire soulever la Normandie; etc.” *Baelius* in Ep. ipsa, ad Mr. Minutoli d. 15. Dec. 1674. exarata, p. 65. „Pour le Bourreau, il fut si glorieux d'avoir fait voler la tête d'un Prince, qu'il ne daigna pas profaner ses mains à pendre le Maître d'Ecole, complice de la Conjuraton. „Mais, après avoir fait trois décollations, il dit à ses Valets „fort fièrement, *Vous autres pendez cela*; en leur montrant le „miserable *Van den Ende*, qui est Belge; et pourtant il est „renoncé et par les Hollandois, et par les Flamans.”

RES 3001718

